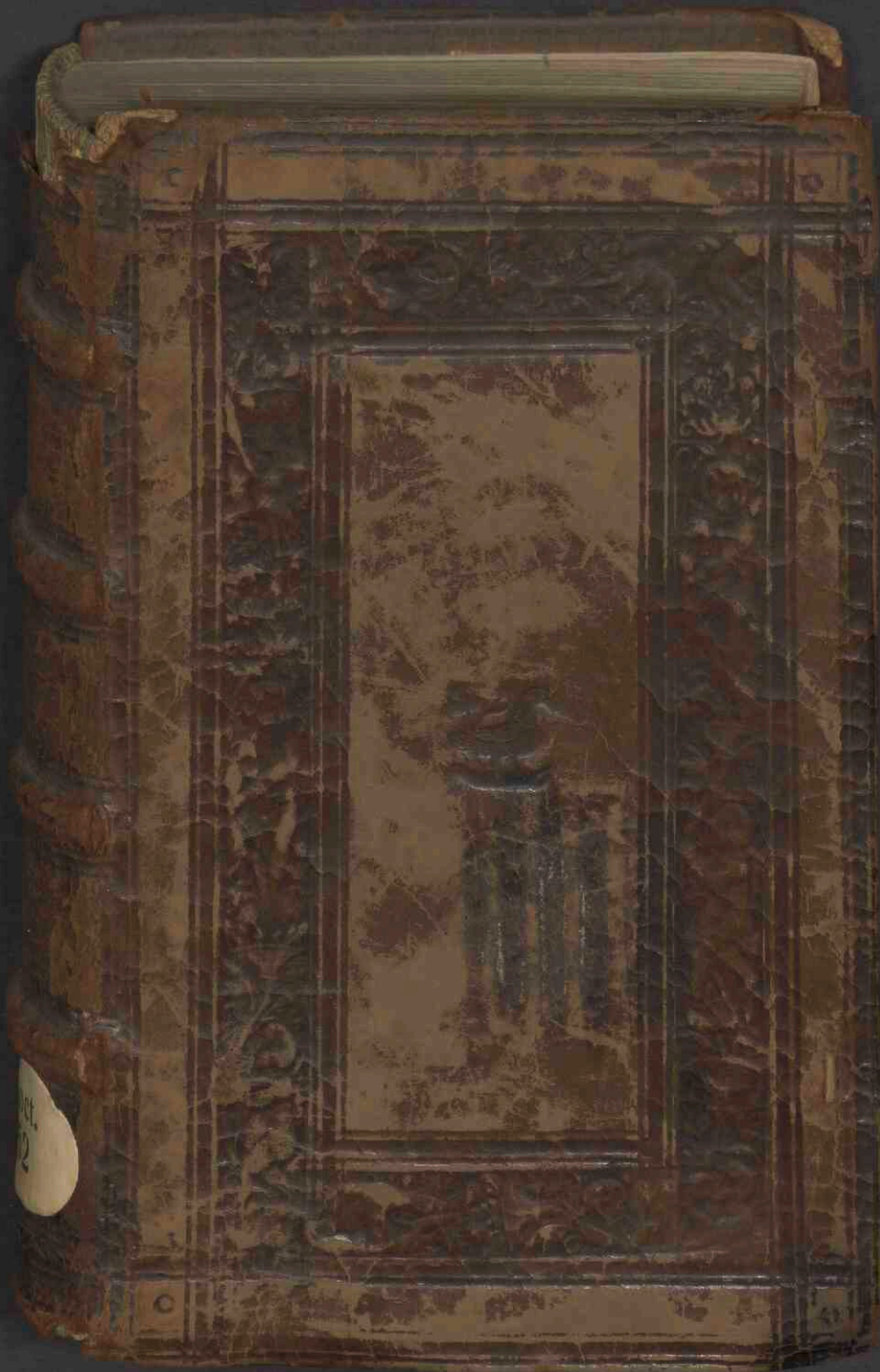

Pauli Jovii Novocomensis Episcopi Nucerini, Historiarum sui Temporis.

<https://hdl.handle.net/1874/427854>

pt.
2

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
  - de kopsnede
  - de frontsnede
  - de staartsnede
  - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

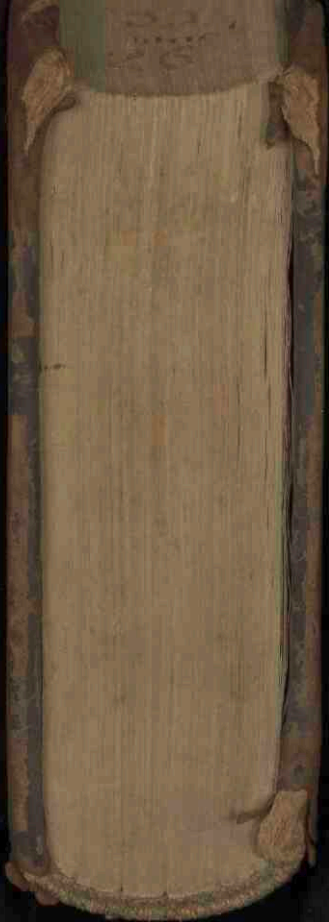
More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

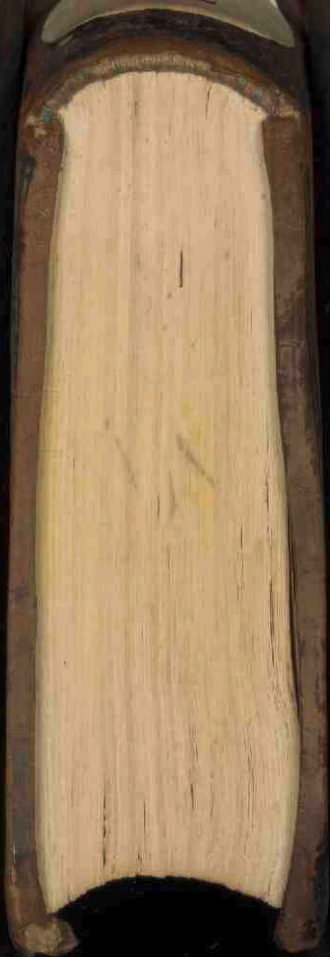
S. oct.
852

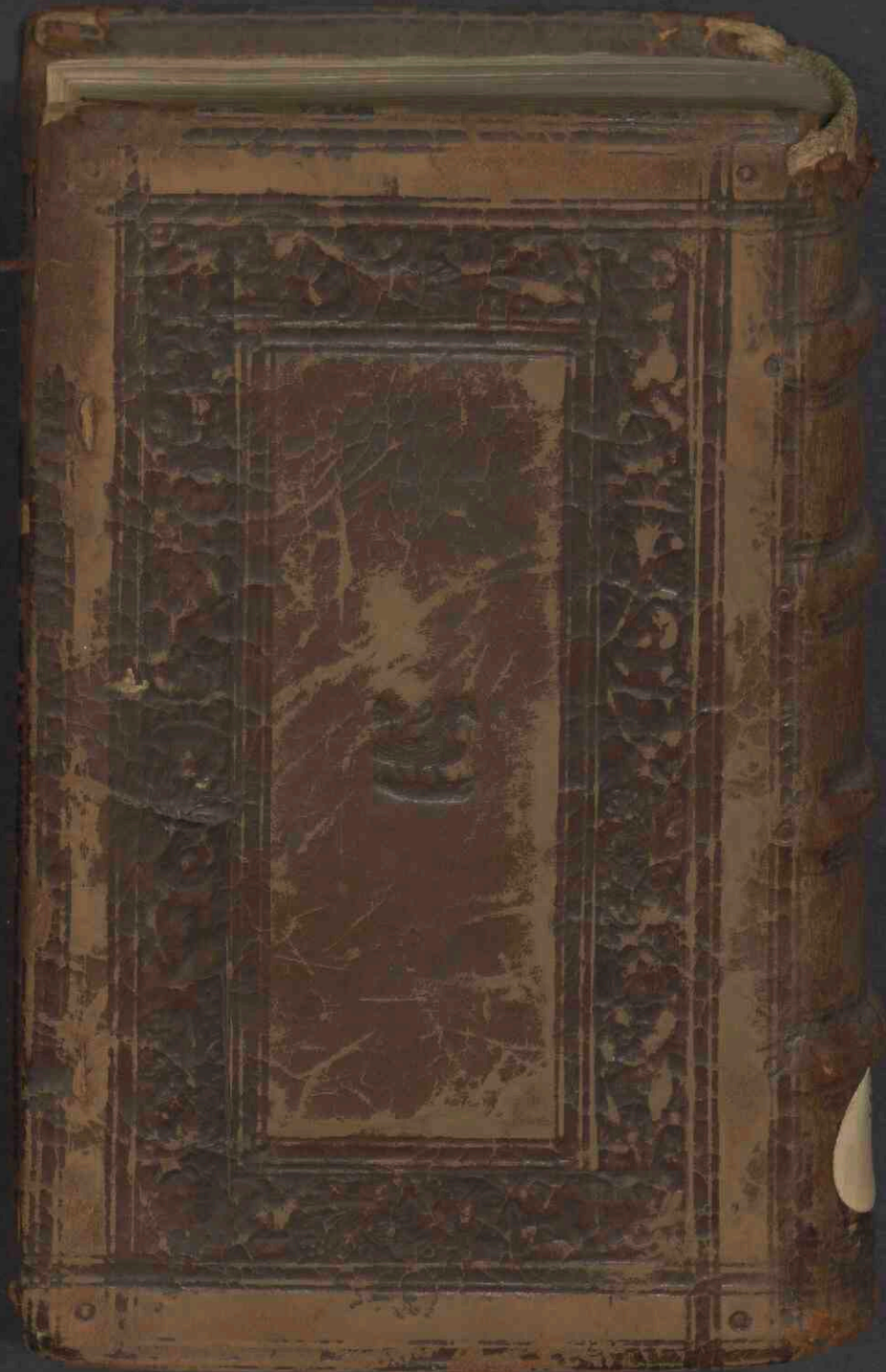

97.

Young

CC.

in celoz tradidi tibi **U** **Q**
 cuiq; ligaueris sup tra
 erit ligatu et i celis et
 qdcuq; solueris sup tram
 erit solutu et i celis **I** **U**

Petrū itaq; fundamē
 tu ecclesie noiauit.
 et ideo digne q̄sq; hor
 fundamētū ecclesie colit:
 sup qd ecclesiā edifiat
 altitudo cōlurgit. Unde
 conuenit psalm' q' laus
 ē dicit Exaltet eū i cele
 stia plebis. et i cathedra
 senioz laudet eū **R**

S diligis me simon
 petre pascie oues meas
 dūc tu nos q̄ amo te
 Et aiā meā pono pro
 te. **U** **H**i optucit me mo
 ri tecū nō te negabo **l** **l** **l**

Būdes dō q' hūm **U**
 petrū aplm i eccle
 sia exaltari p̄cepit. q̄
 dignū ē ut fundamētū
 i ecclesia honoret. p qd

ad celū cōscendit **Q**
 natalis ergo cathedre
 hodie colit. sacerdotale
 officū honorat. **H**or
 sibi p̄stant ecclesie. qd
 tanto uirte plus hēat
 ecclesia dignitatis: qm
 sacerdotale officū plus
 honoris **R** **U** es petre
 et sup hāc petra edificā
 bo ecclesiam meā et porte
 inferi nō p̄ualebūt aduē
 eā **E**t t' dabo clauēs reg
 ni celoz **U** **Q** dūq; ut **h**

Actū ē ut q̄a discipuli **U** **n**
 la uoie tabita plena opi
 bz boīs et elemosinis in
 finata moreret miserūt
 sūt discipuli ad petrū rogā
 tes. ne pigritens uenie
 ulq; ad nos **P** **O**ēs gē **h**
 Abueniēte petro cūste
 terūt illū oēs uidue fle
 tes et ostēdētes tunicas
 et uestes q̄s fēibat il
 lis torchas **P** **E**rau dō dē

Universitätsbibliothek

Utrecht

N. 88 B

PAVLI IOVII
NOVOCOMENSIS

EPISCOPI NVCERINI HISTO-
riarum sui temporis.

TOMI SECVNDI PARS
altera.

ex dono Bachelly

Anno M. D. LVI.

PAVILLON

NOUVEAUMENSIS

PRINCIPAL NACHRICHTE THEOR

ANNO 1774

TOME SECONDE PART

Paris

ex dono 30/10/74

Anno M. D. LXXIV

PAVLI IOVII

NOVOCOMENSIS EPISCOPI

Nucerini Historiarum sui temporis.

LIBER. XXXVI.

HIC annus, qui fuit à partu Virgini-
nis supra mille & quingentos tri-
gesimus septimus, uaria bella in
diuersissimas orbis terrarū par-
tes dispersa continebit, sed que
magnis potius regum conatibus,
quam certis aut per amplis uicto-
rijs samam tulerint, idcirco tamē
non paruan legentibus asserēt uoluptatē, quoniā admirabi-
lē grauisimorū consiliorū rerumq; gestarū uarietatem ex-
plicent, proindeq; maximorū principū animos intueri agno-
scereq; iuuet, qui bella ex bellis serere, proferreq; potentia,
quā pace frui malūt, scilicet, ut nomini dubium decus uarijs
Fortune lusibus subiectū, superba cōtentione per anxios an-
cipitesq; labores quērāt. Ante omnes Solymanus parandis
nouis regnis, tā sua insatiabili, quā usitata Ottomannis re-
gibus cupiditate incensus, ad occupāda India emporia, pel-
lendosq; inde Lusitanos animū adiecit, nequaquā sibi deco-
rū aut tutum fore existimās, si Christiani nominis gentē præ-
potentis Lusitaniæ regis opibus fretam, maximeq; inuictis
classibus pollentem, firmatis imperijs inueterascere in India
sineret, ubi iam pleriq; reges antiquissimis ritibus fabulosa
numina colere soliti, Mahometana sacra suscepissent. Recen-
ti quoque bello, quod cum Tammafo Persarum rege gesse-

PAULI IOVII HISTOR.

rat, inter eius auxilia, Lusitanos sclopettarios, tormentorumq; magistros, qui maiora tormenta fusili metallo fabrefacere, periteq; dirigere Persas hostes suos doceret, militasse didicerat. Caterum Solymanus magno afficiebatur incommodo, quod Lusitane classes Arabici sinus navigationes interclusissent, quibus Memphim atq; Alexandriam aromata atq; odores, Indicaq; omnis generis mercimonia aduchi in Europam solerent, magno quidem totius Aegypti uectigalium detrimento, quum ea mercium negotiatio fere omnis, per immensum Oceanum in Hispaniam auerteretur, dispersareturq; inde per emporia Belgarum, Britannorumq;, et extremae Germania, quarum regionum regna, Gothosq; populos, Venetorum aduectionibus repleri paulo ante solitos constabat. Prouidebat quoque Solymannus eandem curam incessisse animo Campsonis Memphitici Sultani, qui sub id tempus, quo eum inuadebat Selymus pater, ingentem classem Rubro in mari edificasset, ut inde Lusitanos fretum Erythraeasq; angustias ingredi ausos, non Arabico tantum sinu, sed ulteriore etiam India, ubi iam munitas arces condidissent, expelleret: sed Amyraasis & Raysalomonis praefectorum dissidio atque perfidia factum est, ut tantorum sumptuum apparatus infelicem exitum habuerit. Itaque Solymanus, adhortante Aegypti praefecto, ingentem triremium classem instituit, qua Lusitanos adoriretur. Praerat tñ Aegyptio Solymanus Eunuchus natione Epirota, propter militaris ingenij solertiam inter Bassas receptus. Is materiam edificandis triremibus à sinu usque Atalico Siciliaq; caesam & dedolatam Pelusium deuehi curabat, atque inde aduerso Nilo Memphim ratibus perduci iubebat, ubi ita magnum naualium fabrorum numerum coegerat, ut paucis mensibus

bus multas plicatiles triremes efficeret, quæ demum came-
lis membratim ad Suetiam olim Arsinoes portum Rubri ma-
ris, per arenas sicutulosæ regionis trahebantur, atque ibi in-
textis carinis & erectis malis, atq; instructæ omnibus arma-
mentis in mare deducebantur. Iditer à Memphi ad Suetiam
octoginta milium spatium implet. Constat autem antiquissi-
mis temporibus, dum Aegypti reges ad extendendam nomi-
nis famam prodigiosis operibus uacarent, fossam per nauiga-
bilem à Memphi ad Arsinoë, admirando labore sumptuq;
fuisse perductam, ad summâs conuectionum commoditates,
quæ demum oblimante uetustate, arenis scilicet alueum sen-
sim opplentibus, quanquam per nauigari nequiret, Niloti-
cam tamen aquam, secundum annis incrementa, ad ipsas Ar-
sinoes cisternas deferebat. Sed huius quoque salubris aquæ
copia atq; usus ferè omnis, aduentu Arabum Mahometanæ
seclæ, qui illac irruperunt, & totam ferè Africam, superato
Nilo usque ad Atlanticum Oceanum inuaserunt, ita est in-
terruptus, ut eius regionis incolæ à remotis quibusdam pu-
teis salstores, & iniucundos ad potum latices, per utres ca-
melis impositos petere cogantur. In hoc isthmo terræ, inti-
moq; Arabici sinus termino, mons Sinas natura saxeus &
abruptus in cœlum exurgit, adèd, ut difficilem laboriosissi-
muq; ad cacumen euadentibus ascensum præbeat: nam in
summo iugo, quo maria despectantur, positum est delubri
diuæ Catharinæ dicatum, quod peregrini ex omni Europa
Christiani religionis causa adire solent, immensoq; pijs ani-
mis gaudio concepto, monumenta Mosaicæ historiæ de Ma-
ri rubro, quod Pharaonis impij regis copias transire ausas,
miraculosa inundatione totas oppresserit, oculis intueri li-
ceat. Hanc quam diximus fossam, Scsostris Aegypti rex opu

PAULI IOVII HISTOR.

lentissimus, & uti aliqui tradunt, pyramidum etiam stru-
 ctura inclutus, & post eum Ptolomæus ipse Philadelphus,
 profundius excavare cogitarunt, ut mediterraneo mari Ru-
 brum inmitterent, atque Indica regna eorumq; opes Aegy-
 ptijs finibus expedita navigatione coniungerent, sed ille
 præpropera morte interceptus, uel insanum opus intermi-
 sit, hic uero à peritis naturæ rerum admonitus, ab incepto
 mature desitisse fertur, ne totam Australis Oceani aqua-
 rum molem Græciæ atque Asiæ, quæ non dubium gentibus,
 altero ueluti cataclysmo inuecto, exitium afferret, insana
 ideoque abominabili gloriæ cupiditate insudisse diceretur.
 Igitur singulari studio atque industria eius Eunuchi, qui se-
 uo imperio circumiectas gentes ad id opus adigebat, incre-
 dibili celeritate octoginta circiter insignium nauigiorum
 classis effecta atque adornata est. In ea fuerunt rostratæ trire-
 mes uiginti, & biremes uiginti & septem, præaltæ uero
 triremes, quas Veneti Galeacias uocant, ad ferenda maxi-
 ma tormentorum & mercimoniorum onera opportunas,
 numero quatuor, naues quoque capaciores aduehendis
 commeatibus, & toto militaris apparatus ornamento ido-
 neas, quas Mahonas uocant, septem. Reliqua porro nauig-
 ia, quæ erant iustæ magnitudinis supradicti numeri sum-
 mam efficiebant. Hanc classem conscendit Eunuchus, quum
 in eam nauas, gubernatores & remiges, fabrosq; nauales
 Venetos contruserat. Nam paulò ante Imperatoris Soly-
 mani iussu, Venetæ triremes mercaturæ causa Alexandriæ
 portum intrantes, à Barbaro custode eius turris, quæ pha-
 rum habet, contra fidem abrupta pace, hostiliter inter-
 ceptæ fuerant, ita ut Antonius Barbadicus & Hermolus
 Barbarus patritij earum præfecti, cum omnibus ad unum
 nautis

nautis atque uectoribus, custodia traderentur, & marcimo
 nia apud fiscum scriberentur, eiusq; omnis naualis turba
 delectu habito, Eunuchus, quos idoneos putarat, Mephim,
 atque inde ad Suetiam in classem distribueret. Iam enim So-
 lymanus leuissimis de causis, odio in Venetos concepto, bel-
 lum coquebat aduersus nostros, ut credi par est, à quibus-
 dam, qui nimia foelicitate Caesaris offendebantur, uehemen-
 ter incitatus. Sublato nanque Habraymo, qui singulari pa-
 trocinio Christiani nominis gentes apud principem fouerat,
 Lustibeius & Ajax purpurati, abstinendum à rebus Persi-
 cis disserabant, specie pietatis, quòd Ottomannica arma non
 in Mahometanos, sed in nostros continenter exercenda cen-
 serentur, præclaro maiorum exemplo, qui semper Christia-
 nis bellis cum triumphali gloria uictores discessissent, uti ip-
 se nuper esset expertus, quum de Belgrado, Rhodoq; expu-
 gnatis, atque interfecto Pannonia rege, admirabiles uicto-
 rias retulisset, quas frustra tentando, cum Mahometes pro-
 auus, tum abauus Amurathes superioribus annis expetis-
 sent. Satis sibi glorie partum existimare debere, quòd Tama-
 moso Persarum rege maiorum regia expulso, & in Hyrcan-
 niam usque fugato, cunctarum gentium testimonio uictor,
 Assyrie regnum, urbemq; ipsam Babyloniam cum Mesopo-
 tania Persis ademerit, nec ullam adierit cladem, nisi quam
 aduersa numina caelo demiserint. Neque enim niues & sa-
 uos uentorum turbines, quos apud Sulthaniam pertulerit,
 aliud omnino quàm Mahometis numen obiecisse, immodicè
 scilicet persequenti Persas, quoniam nefas esset gentem, uel
 insanis superstitionibus deditam, tanquam uerum & cõmu-
 ne ipsi numen colentem, interficere penitusq; delere. Ean-
 dem proinde esse cum sacerdotum, tum ipsorum ducum,

PAULI IOVII HISTOR.

& militum uoluntatem, ut arma in Italiam uerterentur. Facile siquidem occupari posse Salentinorum regionem, quæ extrema Italiae sit, & à conspectu Epirotici littoris modico traiectu dirempta, clasibus pateat. Eo etiam tempore Ioannes Forestius Galliae regis legatus, post mortem Habraymi, sicuti diximus, in aula permanere, maneriq; suo continenter uacare iussus, ostendebat Casarem, qui unus tanquam praecipuus hostis odiosissime petebatur, nequaquam tanta habiturum praesidia, ut tueri Apuliae oram uno tempore, & Gallicis in Subalpina resistere posse confideret, quando quidem rex ipse cum magnis copijs in Italiam ipsa eadem aestate descendere statuisset. Sub id quoq; tempus ad Solymanum pro transfuga se contulerat Troilus Pignatellus, exul Neapolitanus, nobili ortus familia, peritusq; militiae uir, propterea quod Andream eius fratrem Rhodiae militiae equitem, Petrus Tolitanus prorex, aliquanto seuerius quam ipse putarat, capitali supplicio condēnasset. Quo iniuriae dolore perturbatus, recta profugerat ad Solymanum, ab eoq; liberaliter militiae inter Mutfaracas fuerat ascriptus, cuius ordinis equites è toto terrarum orbe lectissimi, quæ uelint numina colere permittuntur, peculiaremq; tantum uni eunti ad bellum imperatori opera praestant. Eius siquidem transfugij causam probant Barbari, & Troilum, q; duxisse apud Casarianos equitum ordines secunda militiae fama didicissent, purpurati maxime idoneum fore iudicabāt, quæ ipsis inuadendæ Apuliae consilijs adhiberēt, tanquam multa de situ littorum, atq; oppidorum conditione opportuna traditurū, & cuncta ad id bellum secunda fore pollicentem, Troilus etiam quarundam machinarum artificia, ligneis atque minutis exemplis, uir ingeniosus & uaser apud rudes earum artium Barbae

vos protulerat, ad sustinendum uel improuisum hostium in-
 petum, si per oram maritimam descensiones fieri prohibere
 conarentur, cuius artificij formis Solymanus ita oblectaba-
 tur, ut quum pluteos currules, præfixosq; ferreis uenabu-
 lorum mucronibus, uti apud Rauenam à Nauarro exco-
 gitatos fuisse diximus, maximè miraretur, hominem tan-
 quam subtilioris maximeq; efficacis industrie purpuratis
 magnopere commendaret, Lustibeioq; præsertim, quem
 classicum imperio præfecerat, quanquam in ea Hariadenus
 ipse Barbarussa, ab sua singulari scientiæ naualis existima-
 tione, spectatus emereret. Affirmabat quoq; Troilus eam
 esse Apulorum omnium & Salentinorum uoluntatem, ut
 oblata occasione, à Casarienis, à quibus immodicis tribu-
 tis diu uexati essent, omnino deficerent, modò Galli aliqui
 conspicerentur, quibus Turcarum beneficio in terrâ exposi-
 tis, & classis præsidio confirmatis se dederent. Seniores eti-
 am Turcæ meminerant, quàm faciliè antè quinquaginta an-
 nos occupata Hidrunte, eaq; demum urbe peregregiè defen-
 sa, quàm graue periculosumq; Italiæ in Salentinis bellum ex-
 citassent, quo haud dubiè, non Neapolitano modò regno,
 sed ipso etiam Romanæ urbis imperio, Acomates Bassa bre-
 uis se potiturum sperasset, nisi ipse Mahometes imperator
 præpropere ereptus fato, totam eam spem paratæ uictoriæ
 præcidisset. His persuasionibus adductus Solymanus, terra
 mariq; uno tempore Italiæ arma inferre constituit, tanta
 celeritate expediti consilij parata classe, & terrestribus co-
 pijs è Thracia sinistrorsum per Tessaliam proficisci iussis,
 ut penè prius improuisus in Epirum peruenerit, & cum
 ducentis armatorum milibus circa Macedoniæ oram ad
 Aulonem constiterit, quàm Bizantio profectus à nostris

PAULI IOVII HISTOR.

crederetur, qui Barbaros uel ob id in Pannoniam reuersus
 ros existimabant, quod fama increbuisse Austrianos Ger-
 manos nequaquam cum Ioanne rege, Turckq; qui essent
 apud limites in praesidijs, inducias tanquam parum aequas
 seruaturos. Classis autem numerosa pariter & ornatissima
 in Ionium delata, à Cephalenijs atq; Zacynthijs penè prius
 spectata est, quam Veneti sua consuetudine iustam classem
 creato maris praefecto, adtuendam ipsorum ditioris oram
 uersus Corcyra nauigare, atq; inde terrestres atque mariti-
 mos Barbarorum motus obseruare iuberent. Ceterum So-
 lymanus è Thracia profectus, emensusq; totius Macedoniae
 latitudinem, nihil eum merantibus fluuijs, ad Scardos mon-
 tes perrexit, & per eorum ualles ad mare descendit. Hi mon-
 tes ad Taulantios, & Dassaretas, atq; Dardanos, qui hodie
 Alban sunt, pertinent. Eo autem itinere uel magna & su-
 bitò inflata flumina facile traiecit, & ante alia post He-
 brum (qui hodie Mariza dicitur, non longè ab Amphipo-
 li clarissima olim urbe Macedoniae regum, Seres hodie uoca-
 ta, ubi Barbarorum moneta peculiari officina sede cuditur)
 Strymonem amnem, Marmarium ab incolis uocatum. Ex-
 inde Axium, qui nunc Vardaris appellatus ad septimum lapi-
 dem iuxta Thessalonicam in mare decurrit, & secundum
 hunc ipsum Halyacmonem, qui hodie dicitur Asambaba,
 Mustaphae purpurati sumptu, qui Selymi gener fuit, magni-
 ficentissimo ponte iunctum. Is amnis in Thermaicum si-
 num effunditur, non procul ab Heraclea sentica descendens,
 quam nouo nomine Scopiam esse nonnulli Graecorum
 affirmant. Nec nullò post Lustibeius & Barbarussa ab
 Helleponto Maleam superantes, ad Ficerium, orae Leu-
 cadiae portum, dulcis aquae fontibus clarum, aquandi causa
 perueni-

peruenerunt, indeq; Acarnaniæ ac Epiri littora lambentes, præteruectiq; Corcyram, ubi Veneta classis Hieronymo Pisaurio præfecto stationem habebat, mutua salutatione multis de more tormentorum bombis amicissimè celebrata, ad Aulonem per Piscosas fauces, quas Laous amnis stagnans efficit, classis partem intulerunt. Tum uerò Solymanus Italiam, quam habebat in conspectu, exemplo petendam ratus, ut si cœpta prosperè prouenirent, ipse etiam totis copijs traiceret, Lustibeium, & Barbarussam transfretare, atque explorare Salentinorum uoluntates iussit. Aderat eis Troilus exul nauandæ operæ cupidus. Is uti peritus rerum, quòd insignes urbes Brundisium & Hidruntem egregiè munitas Casarianorum præsidijs teneri intelligebat, ab Iapygio promontorio, quod hodie Hidruntinum caput appellant, in sinum Tarentinum ad dextram deflexit, ad Castrum oppidum. Distat id octo milibus passuum ab Hidrunte, habetq; arcem collis dorso impositam. Id erat ditionis Mercurini Catinariæ uiri Vercellensis. Hic nequaquam militiæ assuetus, improviso Barbarorum aduentu exterritus, atq; omnibus ad resistendum imparatus rebus, persuasus etiam Troili internuncijs, ita deditionem fecit, ut Barbari ab omni molesticio se temperaturos pollicerentur, oppidanis in eandem pactionem cum ipso regulo faciliè crudelis, propterea quòd Forestium Galliæ regis legatum adesse existimarent: sed is ad Aulonem substiterat, lethali oppressus morbo, ubi paucos post dies interijt. Itaque Barbari, naualesq; præsertim turmæ prædæ inhiantes, neque Troili deprecatione permoti, neque Lustibeij Barbarussæq; imperij parentes, oppidum sublato clamore diripuerunt, delectæq; ætatis captiuos cum Mercurino ad classem deduxerunt. Verùm
Lustibe-

PAVLI IOVII HISTOR.

Lustibeius non dubio pudore abrupta fidei perfusus, Meturinum incolumem dimisit. Eodem autem tempore magnus omnis generis hominum, & maioris pecoris numerus, toto Salentino littore ab equitibus Turcis interceptus est, nam per Hippagogas latiores naues, quas nostri Palandrias uocant, transuehendis equis idoneas, nonnullæ equitum turme nocturna usæ aura, ab Aulone traiecerant, sic, ut à Tarento Brundisium usq; Salentinus ager magno metu atq; periculo quateretur, cui, non dubiam ab Italia pestem superis auertentibus, inexpectatam opem attulit unius Venetrierarchi temeritas. Is fuit Aelxander Contarenus spectatæ nobilitatis atq; uirtutis trierarchus, qui cum circumerantibus Turcicis trirenibus casu quodam improuisus occurrisset, nec Turcæ, sicuti ex consuetudine debebant, honoris causa uela dimittere, & inanibus bombis pacati animi significationem ostendere uellent, in eos superbiæ suæ atq; odij uiolentiam subito conuertit, incitatisq; remigibus in Turcæ rostra direxit, perforatasq; magno impetu hostiles duas demersit, in quæ Vstamanes Gallipolitanus præfectus interiisse dicebatur. Id facinus à Contareno, uti postea apparuit, malo Reipub. importunissimè editum, referebatur ad priuatam simultatem, quod mercatorum nauigium ipsius Contareni, quod ab oriente prætiosas merces aduehebat, à Turcis Prædonibus paulò antè fuisset interceptum, sic, ut Contarenus ex priuata iactura concepto odio indulgisse dolori, & publicam causam neglexisse diceretur. Paulò antè quàm Turcæ in Salentinum agrum traicerent, Andreas Auria Casariæ classis præfectus, apud Messanam certior factus, Solymanum ad Aulonem positis castris constituisse, classemq; eius eodem peruénisse, iratus sibi quod
nulli

nulli hostium classis parti, sicuti maximè cupiebat, occur-
 risset superato Spartiuenti promontorio, quòd olim Ze-
 phyrium fuit, per Ionium uela dedit, & se ad Zacynthum
 & Cephaleniam usq; prouexit, sperans, uti euenit, aliqui-
 bus nouissimi hostium agminis nauigijs occursurum. Fortè
 incidit in aliquot eius generis nauigia, quæ à Turcis Schi-
 ratia uocantur. Ea erant onusta uarij generis commeatus
 copia, & lino utiq; Alexandrino, quod mercimonij causa
 priuatim à nautis deferebatur. Ea classicula ad Solymantum
 contendens, ubi procul Auriana uexilla conspexit, non Li-
 gusticam atq; hostilem rata, sed Venetam amicamq; temerè
 iudicans, ubi propius errorem suum detexit, nihil tentata
 defensione, irrumpenti Aurie se dedit, qui omnibus uel
 Turcis uel Aegyptijs Mahometani nominis captis, & ad
 transtra triremium traductis, trāsata continuò in triremes
 præda omni, nauigia incendit. Per eos dies, per quos Ioni-
 um, undiq; circuitis atq; exploratis insulis, Auria percurre-
 bat. Solymani binas triremes incenderat. His triremibus Iu-
 nusbeius supremæ authoritatis interpres, quem Barbari
 Dragomanem uocant, à Solymano ad præfectum classis pro-
 legato missus, Corcyram aduehebatur. Siquidem quòd Tur-
 cæ insule appropinquantes, nullam honoris causa de more
 salutationis significationem fecissent, Veneti aliquot trie-
 rarchi tantam inesse Barbaris arrogantiam indignantes, in
 eas hostilem impetum fecerunt, & in littus Turcas se eijce-
 re coegerunt, sicut magna Turcarum pars cum ipso Iunus-
 beio ab Acroceraunjs latronibus caperentur. Iunusbeius ta-
 men egrè se expilcans, & præfenti pretio se redimens, ad
 Solymantum est deductus, uacuas autem atque desertas am-
 bas triremes, Auria illa tunc littora explorans nauis, quòd
 semi-

PAVLI IOVII HISTOR.

semifractæ uti grauitè elisè nequaquam sibi adducendæ uiderentur, protinus incenderat. Ex ea re Barbari in Venetos odij sui uim omnem, tanquam ab iusta causa uehementer intenderunt, ut apud Solymannum de iniquissimi facti iniuria prolixè conquerentes, id in immensum paulo post ad hostiles acerbitates prouerberent, quanquam Venetus præfectus cunctis humanitatis officijs cum Iunusbeio eius facti nouitatem periculiq; dolorem expiari niteretur, quòd ab utrisque imprudenter naualis discipline leges impotuno casu uiolatas ostenderet. His fortuitis paruarum rerum successibus, non dubia abrumpendæ pacis inuita apud Turcas quæsitæ sunt, eoq; ualidius et properantius, quòd per eos dies Auria diligentissimè interdum noctuq; sulcando maria atque omnes portus explorando nactus triremes hostium duodecim, apud Merleias quas uocant insulas, supra Cassiopeum Corcyræ promontorium positas (hæc fuere antiquitus Ericusa, Marathæ, Elaphasa, et Malthace) nocturno atque cruentissimo prælio deleuerat, Turcis serè omnibus aut prælio occisis, aut in concursu demersis, quum pauci uiui, atque integri in eius potestatem deuenissent. Erant enim duo genera pugnacissimorum militum Turcici nominis, qui incredibili uirtute propugnantes, triginta quinque instructissimarum triremium impetum ita sustinuerunt, ut saucij grauissimis uulneribus, fessiq; pugnando occumbere quàm se dedere maluerint, despondentesq; animos singuli macheras incuruas, quas magno parant pretio, in mare proijcerent, ne his nostri potirentur. Hi erant Ianizeri ex prætorianorum ordine, atq; item delecti equites, quos Spaches appellant, perpetua equis merentes stipendia, nam tum suos quisq; equos terrestri itinere per

re per Aetoliam & Acarnaniam per agasones suos ad Solymani castra praemiseraut. Ea autem uictoria non multum Auriam letatum fuisse constat, quum magnum numerum ex propugnatoribus suis atque remigibus, magistrisq; triremium amiserit, & Antonius ipse Auria ineunda pugnae princeps, uehementer uulneratus discessisset. Ea uero uoluntati eius praelij sana fuit, ut si quatuor aut quinque triremes Turcis subsidio superuenissent, dubio Marte Auria, aut certe grauiore cum detrimento pugnaturus crederetur. Parta uictoria Andreas ad Leucam promontorium orientale Corcyrae, contra Paxum insulam parua, quae retinet uetus nomen, classem contulit, ut aliena suaq; accepta incommoda certius inspiceret. Nec mora, quod audiret Barbarissam a Solymano cum octoginta triremibus aduersum se proficisci iussum non longe abesse, anteuertit iter, & abducis aliquot, quae erant integrae, hostium triremibus captiuis, foeliciter emensus Ionium, ad Lacinium promontorium, quod hodie Columnas uocant, peruenit, atq; inde Messanam ad repetendam classem traiecit. Hoc insigni ab Auria detrimento affectum, & geminata contumelia a Veneto latepsitum Solymanum, usque adeo acri iracundia exarsisse ferunt, ut Barbarissae maledicendo asperrime succenseret, quod per incuriam segnioresq; impetum nusquam utilem operam praestitisset, Venetis autem grauissimè comminatus, capitalis odij clades denunciaret, a quibus se despectum, & uana antiquae pacis specie deceptum diserebat, ita ut eos proculdubio cum Cesare ab occulta societate consensissè iudicaret. Eos propterea Auriam, uti semper alias, opportuno consilio, & comitatibus adiuuissè, recepissèq; portibus, & ut ille aptius atq; foelicius aduersum se impune praedaretur

PAULI IOVII HISTOR.

daretur, undiq; per Græcos speculatores navigationum in-
 dicia detulisse. In hunc modum suapte iracundia inflamma-
 tum Imperatorem, Iunusbeius ipse Dragomanes, & Bar-
 barussa, atq; Ajax, nouis additis facibus, ut pacem abrump-
 peret, incitabant, ille quidem priuatam ulturus iniuriam, hi
 uerò, ut commutata belli ratione, maiorem prædam, ube-
 rioremq; laudem sibi pararent, utpotè qui proximis insu-
 lis inhiarent, Corcyraeq; præsertim & Zacyntho, Cepha-
 lenieq;, postquam in Italia ad inuadendum expugnandūq;
 duriora omnia spe ipsorum essent inuenturi, quandoquidē
 nec rex Gallie adhuc transisse Alpes, nec aliquas paratas ad
 inuadendam Italiam habere copias nunciaretur, & fama
 esset Petrum Toletanum proregem Neapoli egressum cum
 magnis copijs aduentare, & passim maritimis in urbibus
 augeri præsidia, & iam Turcas equites, qui ab Aulone in
 Salentinum agrum traiecissent, à præfecto totius Iapygiæ
 Scipione Sommeio uiro impigro passim impugnari, atq;
 interfici dicerentur. Itaque Solymanus ira percitus, com-
 mutato consilio, bellum aduersus Venetos decernit, & ab
 Aulone castra mouēs, Vagiussam amnem, quem ueteres Ae-
 nantem uocabant, superat, & ad Communitiam Butro-
 tiæ regionis, castra constituit. Communitiæ locus olim Re-
 gij Fontis nomen habebat, unde uberrima profluit aquatio
 portui mirè opportuna. Quum eo in littore Solymanus ha-
 beret castra, Acroceraunij agrestes feriq; homines, qui Chi-
 meram incolunt montem, immane consilium susceperunt,
 tabernaculi regij noctu inuadendi, concitante eos Damia-
 no quodam latronum duce, abstrusorum collium, qui sunt
 in ijs rupibus & syluis, peritissimo. Non reformidab-
 bant ullum uel certe nec periculum uiri rerum omnium
 egentes,

egentes, ideoq; latrocinij affueti, & nullos certos colentes Deos, ut incredibili præda atq; inusitati facinoris gloria potirentur, si longè maximum terrarum orbis Imperatorem in tabernaculo semisopitum, & frustra tot custodij confisum occiderent: magno siquidem silentio, serarum more sese insinuatuos concubia nocte in stationem facile sperarant, sed Barbaris ad id audendū facinus paratis, fortuna defuit: nam dux ipse Damianus è notis rupibus delapsus ad explorandū prætorij situm, & circumiectæ stationis formam, uigiles & excubantes prætorianos non fecellit, conspectus enim in arbore ex fragore abruptæ frondis, uti erat semipensilis & speculabundus, à Ianizeris est cõprehensus, et per tormenta, detectis quas parabat insidijs, iussu Imperatoris bellicæ captæ modò discerptus est: unde mox magna illis agrestibus clades illata est, emissis scilicet in eos Asapis & Acanthis uenationis modo ad trucidandã, & quàm maximè possent delendam horridæ atq; infamis gentis stirpem. Ab hac enim genus ducunt Huscochi maritimi prædones Dalmatiæ scopulis affueti, & Haidones, qui Illyricis nemoribus inerrant, & cunctis mortalibus ex professo hostes, usq; ad interiores Pannoniæ limites latrocinia exercent. Per hunc modum Solymanus dirum agreste genus ad satietatem ultus, Corcyram oppugnare constituit, Barbarussa cum omni tormentorum apparatu è continente in insulam transgredi iusso. Is paulò antè reuocatus ab Iapygia ad Saxonem insulam, edito ingentis tormenti bombo, uniuersam classem ex ea significatione contraxerat, & eodem cursu, nusquam reperto Auria, per fretum Corcyreum ad Regios Fontes, Solymaniq; castra perueniat. Quibus Turcarum consilijs opportune perspectis, Pisaurius aliquot triremium propugnatoribus & ualidif-

PAULI IOVII HISTOR.

simis remigum detractis, utranq; arcem oppidi aucto præsidio communiit, & se imparem mari Barbaris fore iudicans, cum uniuersa classe ab insula se subduxit, & in Adriaticum sinum profectus est, eo consilio, ut cum socia altera Veneta classe, cui Ioannes Vetturius præerat, se coniungeret, et littora Venetæ ditionis contra Barbaros tueretur, pugnacum subire paratus, postquam & sibi auxilio futurus Auzria uideretur, accedenteq; Vetturiana classe superiores existimari possent. In id quoq; consilium, Pisaurius, si pugnandum foret, Alexandrum Buondelmerium ingentis & propè stupendi apparatus galeoni præfectum, qui tum erat circa Zacynthum, admonuit, ut in Dalmatiam ad se nauigaret. Paruit imperio Buondelmerius nauandæ operæ cupidus, deuenitq; est ad insulam Cursulam, quæ antiquitus Corcyranigra fuit, Meliteis olim catulis ad foeminarum delicias clara. Ceterum Pisaurius atque Vetturius suas classes in Rizonicum sinum, quem hodie Cathareum uocant, intulerunt, quibus Solymanus magnam copiarum suarum partem ad diripendos Corcyreorum uicos transmisset. Pagos namq; omnes et notos uicos perscrutati Barbari, infinitam propè miseræ gentis multitudinem captam in seruitutem abduxerunt. Ad oppidum autem, Aiace purpuratum & ipsum Barbarissam singulis aduectos nauiculis propius accessisse constat, ut certius, quæ opportuna essent ad oppugnandum, specularètur. Sed ea uisa est turriti oppidi & frequenti præsidio confirmati, portusq; munitio, ut eam Solymano inexpugnabilem esse renunciarent. Præerant Corcyre duo Patritij Veneti, Aloysius Ripa, & Simon Leonius. Hi non temerè Barbarorum uires, quæ terra mariq; erant maximè metuentes, eò descenderunt, ut suburbana tecta, quæ erant instar oppidi perpulchra

chra atq; magnifica, ultro excinderent, ne his trāsgressi Tur-
 cæ potirentur, atque his protecti, ad oppidi murum tutius
 atq; facilius accederent. Fuit ea res maximè funesta & la-
 chrymabilis, quum etiam remotiora ab oppido prætoria, et
 uillas ad commoditatem atq; delicias longa in pace ædifica-
 tas, Barbaricis facibus absumi conspicerent. Sed in summo
 discrimine publicam salutem respicere summæ rei periculū
 cogebat, eaq; omnia, quæ tum ardebant, libertate incolumi-
 tateq; ciuium uiliora ducebantur, quando nouo sumptu re-
 fici atque instaurari non magno tempore posse appareret.
 Cæterum præfecti, quos diximus, longæ obsidionis metu ad-
 ducti, quod nequaquam tantum comæatus in urbe esse con-
 spicerent, ut diu à Barbaris terramariq; acriter obsessi, ino-
 piam ferre possent, omnē imbellem populi multitudinē ex-
 tra oppidum expulerunt, ad eò tristi lugentiū spectaculo, se-
 uoq; remedio, ut quū Turcæ idoneis in locis munitiones, &
 propugnacula militariū operum instructa tormentis circa
 urbem erexissent, miserabilis ea multitudo eiecta foras in-
 fossis pernoctare cogeretur, & quum turbulentissima sorte
 tempestas, extrema Augusti mensis nocte inciāisset, multi
 præsertim pueri matrum ceruicibus implicati, ea spurcissi-
 mi imbris iniuria, & propinquorum Barbarorum metu mi-
 serabiliter interirent. Vnum ex omnibus Corcyreorum ca-
 stellis, nomine Angelocastrum, in mediterraneis insulæ ad
 quintumdecimum lapidem ab urbe positum, frustra oppu-
 gnantibus & comminantibus Turcis, oppidanorum egre-
 gia uirtute defensum, supra tria milia humanorū capitum,
 quæ eò confugerant, prospere conseruauit, quum passim di-
 uerse Turcarum manus cæteris locis diuam uastitatem at-
 tulissent. Turcæ ad terrendos Corcyreos occupato monte,

PAULI IOVII HISTOR.

multa in eo tabernacula constituerant, & è scopulo, qui Ma-
 ripetrus uocatur, maiores pilas in oppidum contorquebāt,
 & contra oppidum in ruinis conflantium ædificiorum
 occultè consistentes, sclopettis ita rem gerebant, ut plerosq;
 apparentium in corona moenium certissimis ictibus uulne-
 rarent, & circumuecti trirēmibus singula è proris maiora
 tormenta disploderent, maiore tamen obsessorū metu quàm
 damno. His de causis, quòd parum proficerent, sicuti antea
 confirmasse diximus duces ipsos Lastibeium, Barbarussam,
 & Aiaceni, Solymanus susceptæ expeditionis pertæsus, sol-
 uere obsidionem & Bizantium reuerti constituit non sine
 pudore irriti conatus, quòd utrobique, & in Salentinis, &
 Corcyræ, fortuna uel iusta uel immodica eius uota sefellisset.
 In hoc decreto erat Barbarus imperator, quum certius didi-
 cit à suis nulla fide cum Castrensibus rem gestam fuisse, qui
 deditioe facta, secus accrediderant, pro beneficio, summa
 crudelitatis atq; auaritiæ contumelias retulissent, direpti sci-
 licet & abducti in seruitutem, quum incolumi libertate sal-
 uas omnium fortunas fore sperauissent. Quo maleficio sug-
 gillari maiestatis ipsius nomen iudicabat, qui semper in spò-
 te deditos fidei atque iustitiæ obseruantissimus esse consue-
 set. Captandos siquidem Christianorum animos certa spe
 humanitatis atque clementiæ, ut in exemplum idem reliquæ
 gentes adducerentur, nec esse omni bellicæ cladis acerbitate
 diuexandos, qui ulro honesta pactione à ueteribus dominis
 deficerent. Itaq; expiandam omnino esse eius patrati facino-
 ris insaniam putauit, generosq; animo, quos comperit ma-
 leficij authores fuisse, supplicio affecit, & Castrenses capti-
 uos omnes diligentissimè perquisitos, impositosq; nauigijs
 ad penates suos reduci iussit. Quum administrante Barba-
 russa

russa ad edictum copiae omnes decedere in insula, & in aduersam continentem trajicere iuberentur, Corcyrei, discessu hostium animaduerso, eruptionem fecerunt, ut institutas ab hostibus munitiones diruerent, sed qui fidentius et inordinatius exierant, quod nondum Turcae omnes discessissent, eorum superuentu in oppidum compulsi sunt, nondum plane euerfis operibus, sub æquinoctium tamen à Turcis Corcyreorum detrimentis finis est impositus. Constat autem eo bello supra sexdecim milia è Corcyreis omnis sexus & ætatis capta atq; abducta in seruitutem fuisse. Solymanus itaq; castra mouens, legente ora classe, recto per Acarnaniam & Aetoliam itinere, postis commodæ aquationis causa ad amnes qui occurrebant castris, ad Aractum scilicet, qui Ambracium influit sinum, Aractum de uetere eius amnis nomine hodie uocatum, & Acheloum Aetoliæ, qui propter eximiam aquæ claritatem ab incolis Aspropotomus hodie uocatus, in Naupacteum sinum euoluitur, Byzantium est reuersus, deditq; extemplo operam, ut à Cassino Bassa, Nauplio, & Epidauro, in Peloponneso reliquis Veneti imperij urbibus bellum inferretur, idemq; ut facerent Illyrici præfectis imperauit, ut multis simul in locis uno tempore Veneti Turcico bello uexarentur. Discedente autem Barbarussa atq; appellente classem, propter aduersas tempestates, ad Butrotum, quod oppidum clarum antiquitatis uetus retinet nomen, id omnibus incolis incursum naualis turbae captis, atrociter direptum atque deletum est. Per eos dies Pisaurius Venetæ classis præfectus, inuito consilio cum collega Vetturio, in eum Dalmatiæ sinum, qui ad Scardonam claram olim urbem pertinet, classem intulit, expositisq; militibus, ad oppugnandam urbem duxit. Distat ea à proximo litore septem milibus passuum, tuebaturq; eam uir Turcici

PAULI IOVII HISTOR.

nominis à fuscedine oris Aethiops uocatus. Is oppugnantium
 unum diu sustinere non potuit. Nam Veneti, decussis toto
 muro propugnaculis, impetu facto in urbem perreperunt,
 & caesis aut captis hostibus eam diripuerunt, edictoq; praese-
 cti, uetera moenia funditus euerterunt, ne Turcae repetita pos-
 sessione opportuna urbis, castellum ibi inaedificarent, instau-
 rande q; & muniendae urbis occasionem arriperet. Immine-
 bant siquidem Barbari, ab immensa eorum profrendi impe-
 rij cupiditate, maritimis urbibus Venetae ditionis, ut quum
 eas minutis ac assiduis incursumibus mediterraneo omni se-
 re agro spoliassent, etiã ad ipsa maritima oppida iustã uim
 admoerent. In ea contentione finitã, Veneti operam dabãt,
 ne Turcae opportunis locis potirentur, quae ab ipsis facile ad-
 uexanda uicina oppida muniti posse intelligebant. Erat op-
 pidulum cum arce distans à mari sex milibus passuum, Ob-
 roatium à Dalmatis appellatum, quod antiquitus, uti reor,
 Argyrutum fuit. Hinc Turcae Vscochis feris praedonibus ad-
 mixti, latrocinia exercebãt, patebatq; his ad praedae receptũ,
 id unũ maximè castellum. Quibus de causis Vetturius cũ sua
 classe, qua Hadriaticum sinum cum imperio tuebatur, ab Hi-
 adera exiguo eius maris sinu circũuectus, copias exposuit,
 ita ut propugnatores naualesq; socios triremium in ordines
 componeret, Gabrieliq; Ripæo Veronensi copijs praefecto,
 Obroatium continuò oppugnandum imperaret. Veneti in-
 opinantes adorti Turcas, peracre certamen inierunt. Sed
 quoniam muralibus tormentis carebant, nec minutis pilis
 quicquam proficerent, & idcirco de expugnatione despera-
 rent, superuentu Amurathis, qui cum paucis equitibus Tur-
 cis, & tumultuaria Vscochorum peditum manu oppidanis
 opẽ laturus adcurrerat, nostri cõspectis Turcis repẽtino ter-
 rore

rore percussi, primoq; impetu in caedam coniecti fugam, instancibus Barbaris, & multo clamore maiorē ipsorū multitudinem adesse præbentibus, cæsi profligatiq; sunt, tanta ignauia, ut quum nemo se militem esse meminisset, neq; se conuertere, aut in hostem arma stringere auderet, eo exitu, ut uix Gabriel ipse præfectus conscenso equo desertisq; militibus cædi se eriperet, sic tamen, ut ignauie ignominia notatus, non multo post seueritate Pisauri præfecti in ipsa prætorie prora capite plecteretur. Amurathes autem re bene gesta cum multis captiuis, multisq; hostium spolijs ad præfectum totius Illyrij Vstresum, cuius erat alumnus, reuertetur. Hic Amurathes è Sico oppido ciuis, quod hodie Sebenicum uocant, ad Mahometis sacra defecerat, feliciq; uirtute cum omnibus Pannonicis & Dalmaticis bellis inclauerat, adeo ut honestissimis honoribus & præmijs ab Vstreso indulgenter ornaretur. Paulò siquidem antea insignem apud Clissam de Christianis uictoriam retulerat, ex qua facile famã consequutus, à Solymano imperatore iusta præmia retulerat. Erat supra clarissimam urbem Salonã, oppidum Clissa in edito colle permunitum, quod ab infirmo regulo Christiani nominis tenebatur, cui Petro Crosciccio nomen erat. Id his in locis ad sustinendas Turcarū incursiones magnam habebat opportunitatem, apparebatq; magno Christianorum incōmodo, Clissam in Barbarorum potestatem esse deuenturam, nisi communi finitimorum auxilio aduersus Turcas defenderetur. Sustinuerat diu Crosciccus insultantium perpetuoq; insidiantium Turcarum arma. Sed is, uti erat tenuissime fortune regulus, uiribus diffidēs, totiusq; uiciniæ periculū ostēdens, ad Ferdinandi regis, Pauliq; Pontificis auxilia decurrer. ut eorum matura adiutus ope, sese atq; oppidum tue-

PAULI IOVII HISTOR.

retur, Ferdinandi nanque plurimum intererat, longe à suis finibus Barbaros arceri, qui Seniam urbem, quæ in ora est, ad se pertinere distabant, quod Pannonicæ ditionis esse uideretur. Pontifex autè suæ pietatis & officij esse meminerat tueri Christianũ nomen aduersus impios. Non implorauit frustra opem Croscicius, nam Pontifex eum conscriptis Anconæ cohortibus, & opportuno tormentorũ instrumento, atq; item cõmeatu liberaliter adiuuit, quũ pari studio Ferdinandus Nicolaum Turrianũ uirum belli peritum cum duobus milibus Germanorũ misisset. Turcæ per id tẽpus duo castrilla subitariae munitiois instituerant, ut Clissam arctius obsiderent, alterum edificabatur paulò supra Salonam non longius quàm sex milibus passuũ ab oppido Clissa. Id Maleuicinu Dalmatæ uocabant, alterum in aduersa parte, quæ ad mediterraneã regionẽ uergit. Hinc facillè iudicabat Croscicius, si institutæ munitioes ab hoste perficerẽtur, breui desperatã fore Clissanorũ salutem. Itaq; Turrianus, & Lucas Anconitanus, qui Pontificijs præerat auxilijs, utrunq; castellũ adorti, eas munitioes diruere cœperunt, quum fortè Amurathes opportunissimo tempore superuenit, cum trecentis equitibus, & expeditis peditibus septingentis, ab ipso Illyrici præfecto missus. Is terribili impetu factò, clamoreq; sublato nostro, inuadens, tanta ui perculit, ut neq; Itali, neq; Germani audacter prælium exciperent, sed nusquam densata acie profligati terga uerterent, non secus ac Gabrieli Ripæo ad Obroatum accidisse meminimus. Petrus ipse Croscicius quum incitato equo aufugiens ad mare peruenisset, exitiali consilio equum dimisit, & in nauigium se intulit, ut ad salutem cõpendio parue nauigationis uteretur. Cæterũ id nauigiũ prægrauatè insilentiu ex fuga militum multitudine, è littore,

littore, uel multo adnientium remis & contis conatu, pro-
 pelli in altum mare arenoso è uado non potuit, sic ut Turcæ
 superuenientes, et ipsum unum Petrum præcipuè petentes,
 in nauem insilirent, trucidatisq; omnibus, ademptum Petri
 caput ad Amurathem referrent. Quo capite Clissanis osten-
 tato, oppidani terrore correpti, & exiguo freti commeatu,
 desperatis rebus aufugientes, uacuum oppidum uictori re-
 liquerunt. Turrianus autem, & Lucas, qui equis ad fugam
 usi fuerant, dimidiam suorum partem, quæ caesa aut capta
 fuerat, desiderarunt. Cremonius quoq; Turriani præse-
 ctus, quum se per diuersos tramites ad Vanizzami uicum
 confugere speraret, à consectante equitatu cum uniuersis
 peditibus serè ducentis interfectus est, Non parua quoq; Spa-
 latensium incolarũ, qui temere Salonam processerant, tur-
 ba, ut Maleuicini castelli expugnatione atq; excidium spe-
 ctaret, superuentu Turcarum equitũ in receptu portæ op-
 pressa est, nihil eam protegente arcis custode, qui in Turcas
 tormenta dirigere poterat. Is siquidem abrupte pacis igna-
 rus, nihil Turcis à Veneto nocendum esse existimabat. Sub id
 quoq; tempus idem Amurathes Nadinum castellum Iade-
 rensi agri, quod est edito in monte pro specula positum, per
 proditionem auari custodis occupauit, magno eius provin-
 ciæ incõmodo, quoniam Christiani amissa ea specula, impro-
 uisis quotidie Barbarorũ incursionibus uexabantur. E Na-
 diniana siquidem arce, antea custodes, quũ Barbaros pro-
 cul conspicarentur, circumiectis eius uiciniæ oppidis de ho-
 stiũ aduētu, modò ignibus aut fumo, modò propositis uexillis
 & certis tormentorũ bombis significabant, ut incolæ cogni-
 to periculo celeriter ab inuadentibus se eriperent. Tum ue-
 rò fiebat, ut Turcæ occupata specula, uti nusquã animadu-
 erant, inuaderent.

PAVLI IOVII HISTOR.

si, impune grassarentur. Sed Veneti his exagitati iniurijs, non multo post misso in Dalmatiã, qui laderæ præfesset, Camillo Vrsino, paria serè hostibus detrimenta rependerunt. Nam ab Laurana oppido coactis copijs duo præfecti in Turcos progressi fines, Ostrouizzam oppidum manu expugnauerunt & incenderunt, & Obroatium, quod nuper amiserant, per Iulium è monte Veccio Umbriæ, uirum militiæ peritum receperunt. Sed id, quod non rectè comòdeue custodiiri posse iudicabatur, à Camillo Vrsino ex præscripto sensus dirutum & solo equatum fuit. Eodem autumno, quo Solymanus Corcyræ insulam effusè populatus, Byzantium redibat, & de Dalmatiæ castellis cum Venetis certabatur, grauißimum ex insperato detrimentum Ferdinando regi ad Exechium à Turcis illatum est, quo nullum etate nostra uel funestius uel ignominiosius, si trucidatum quatuor gentium militum & ducum florem, & sædam ducis fugam reputemus, Christiano nomini extitisse uisum est. Superiore bello Turcæ à Mugatiano prælio uictores, eam citerioris Pannoniæ regionem, quæ Possëga ab Hungaris appellatur, sibi uendicarant, eo decreto, ut nequaquam Ioanni regi tradendam, sed sibi eam omnino retinendam existimarent, propter oportunitatem expediti itineris, quo ipsi, superato ad Belgradũ Danubio, peruasuri in Pannoniam, uti consuessent. Possëgam duo amnes Sauus & Drauus longo cursu ab occidente, raptis secum aliquot minoribus fluuijs, in orientè uersis, æqualiq; serè semper spatio inter se distantes, totam præcingunt et alluunt. Sauus è Iulij Carnicisq; Alpiß placido alueo nauigabilis delabitur, Drauus autem è Valeriæ regionis, quæ Stiriam uocant, Noricisq; montibus emergens, Nura fluuiio comite recepto, in Danubiũ euoluitur, pariq; exi-

tu Sauus ad Taurinum, quod est Belgradum Danubio sese immiscet. Ceterum ab occasu Crassus annis penè eam efficit insulam. Hæc regio à fronte atq; uiroq; latere amplissimis septa fluminibus, ab Illirica meridionaliq; ripa Sauo dirimitur, Drauus autem citerioris Pannoniæ margines lambit, effectoq; eius terræ cuneo, ad Danubium extenditur. In ea urbs est nobilis quinque tēplorum, quæ ibi constituta sunt, nomine clara. Tota autem regio oppidis frequens et rerum omnium abundans, dirimente Sauo, Turicis finibus ad Illyricum iungitur, finitimaq; est Croatia atq; Corbaniæ proxijs, quæ perpetuum cum proximis Turcarum præsidijs Illyrici atq; Bosnensis regni bellū gerunt. Eo tempore præerat Belgrado Mahometes Iahiaoglis spectata uirtutis atq; prudentiæ, autoritate inter Barbaros dux summus, cui Solymanus non temerè ingenio eius confisus, limitum præfecturæ, tutelamq; Pannonici regni cōmodo Ioannis regis attribuerat. Is superiore anno ita præsidij uires exercuerat contra nostros, ut multo astu ualidisq; armis fretus supra triginta castella regiæ ditionis, quæ ad Despotis Rasciæ patrimoniū pertinebant, in potestatem redegerit, & Illyricæ præfecturæ, quæ Bosnensis appellatur, adiecerit. Vnum uerò ante alia summæ opportunitatis castellum, quod est in Possega, nomine Exechium, accuratissimè communiuit, quod id ad traiectum Draui in Pannoniam pertinere providebat. Itaq; Mahometes iustis erectis munitionibus, cōplexus instigne templum atq; eius oppidi cœnobium, Exechium totius belli arcē fecit, unde innumerbiles agebat prædas, atque arma nostris passim insidiosus atque terribilis inferebat, manebat tamen certa induciarū conditio, quæ ex inueterata consuetudine in his locis minuta prælia & extraordinarias incursiones

PAULI IOVII HISTOR.

eursthones admittebat, quòd ex disciplina uideretur, relin-
 quendam esse militibus exercendæ uirtuti insuefaciendisq;
 equis occasionem, quæ nihil pacis tranquillitatem abrum-
 peret, nisi iustis copijs cum iusto tormentorum muralium
 apparatu uis inferretur. Hoc falso indiciarum nomine usi su-
 periores Hungari à Matthiæ regis temporibus, cum Turcis
 bella serere consueuerant. Sed mutato bellandi more, eas mi-
 litandi leges regiæ Germanicæq; copiæ alienas et sibi magno
 pere damnosas experiebantur, quòd Turcæ grauiores arma-
 torum equitum impetus perniciousis equis facile eluderent,
 & fatigatos demum ex multis flexibus & gyris nostrorum
 equos, & plerunq; equites onustos armis opprimerent. His
 de causis Ferdinandus improbè lacesitus, utpotè qui agrè
 ferebat inducias uigere, quas Solymanus suo commodo ad-
 uersus Persas bellū suscepturus indixerat, nec eas pati possit,
 tanquam inutiles damnosasque, paranda arma iudicauit,
 non obscuro consilio, ut si Turcæ possessione Possessæ depel-
 leret, inde mox superato Drauo, rectà Budam repetito iure
 suo, aduersus Ioānem proficisceretur. Rex enim generosus
 ferre non poterat Pannoniæ regnum impotentibus Barba-
 rorum armis sibi ademptum, & quod iniquissimum uideba-
 tur, alieno homini nullis subnixo iuribus, nec regiā orto stir-
 pe, se spreto contemptoq;, in contumeliā prorsus Austria-
 næ domus, quæ tantæ esset dignitatis & amplitudinis, dono
 datum. Non deerant tamen apud eū, qui dicerent nequaquā
 temere excitandum bellum aduersus eam gentem, copijs atq;
 pecunia terra mariq; insuperabilem, nisi uno consensu &
 sumptu omnium Europæ principum arma caperētur. Fore
 enim prouidebant, ut Solymanus toties lacesitus, nihil de
 sua feritate in nostrū sanguinem, nihilq; de sua proficendi
 imperij

imperij cupiditate remitteret, quandoquidē suæ dignitatis existimet ultro laceffentes hostes ulcisci, nullam à quoquam ferre iniuriam, & nullam deniq; aut iuris aut facti contumeliam pati, utpotè qui dudum ex leui offerfione, uniusq; tantum demersæ suæ triremis iniuria, cum Venetis uetustissimæ pacis leges abruperit, & tanquam impotens tyrannus nullam penitus excusationis rationem auribus admisserit, ut ex instituto Ottomânica ambitionis immanibus suæ gentis atrocinijs ianuam aperiret. Erant uera hæc & prudenti alioqui regi magnopere probabantur, sed singulæ eius imperij gentes usq; adeo erectis ad suscipiendum id bellum ingenijs ardebant, ut si tantæ occasionis bellum differretur, se nunquam postea aduersus Turcas arma laturos confirmarent, Carinthiæ quippe, Stiriaq; & Croatia, ac Noricæ gentes incursionibus Barbarorum expositæ, & toties bellicæ cladis perpeffæ calamitates, rebantur paruo negotio Turcas ea prouincia posse expelli, quod Mahometes non magnas habere uires, neq; maiores exacto iam penè autumno, instanteq; hyeme, habiturus crederetur. Apparebat etiam Cæsarem ualida fratri præsidia summissurum, quòd cum Gallo rege de maturis inducijs agere didicissent. Ita Ferdinandus magna alacritate omnium undiq; milites cogit. Euocat tanquã ad solenne sacri belli edictũ pios atq; fortissimos quosq; præfectos & regulos, breuiq; iustus exercitus, genere tamẽ delectuq; militum, quàm numero ualidior efficitur, in quo phalanx erat Germanici peditatus, cui cohærebant tanquã cornua aliquot Italicæ cohortes, quas ex sclopettarijs Ludouicus Lodronius in Rhetia Tridentinis alpibus Italiaq; propinqua, & in Gallia Cisalpina conscripserat. Hic peditatũ peculiari imperio regebat. Coiuerant ad regia nexilla Bo-

PAULI IOVII HISTOR.

hemi equites et Slesi, Moraviq; his cōiuncti, qui fulgentibus armis tegebantur. Nam Carinthiæ Stiriaeq; equites (his Ioannes Vinganottus, illis uerò Antius Macer Saxonica stirpe ortus præerat) medio quodam armaturæ genere utebantur, quum Hungari, quos ducebant Paulus Bachthius & Ludouicus Pechrius, magna ex parte peltati essent, & leuis armaturæ Vsarones appellarentur. Horum omnium numerus octo milium equitum summam implebat, peditum autem omnis generis sexdecim milia censebantur, quibus aderat ualidus & numerosus omnis generis tormentorum apparatus. Erant hæc copię usu belli atque animis delendo uel maximo Barbarorum exercitu pares, si acie & isto concursu certandum foret, atq; his imperaret dux grauis, & uti sæpè aliàs extitisset, probè fortunatus. Is erat Ioannes Cazzianer genere Croatus, quem multis exercitatum bellis, & defensione nuper Viennæ fama inlyctum, rex Ferdinandus impigri proguacisq; hominis ingenio captus, ad summum militaris imperij decus euexerat, quanquam eum pleriq; à turbida, parumq; sobria mente præcipitem esse contenderent, ideoq; ale potius leuis armaturæ equitum, quàm totius exercitus præfectura digniorem. Nunquam enim Ferdinandus ipse, quodam consiliorum eius intimorumq; amicorum non improbâdo instituto, belli præliorumq; periculis obijci erat solitus, & tum præcipuè, quum aduersus Turcas certaretur, à quibus plures Europæ reges superiore tempestate in acie deletis eorum copijs essent trucidati, sic, ut rex ille egregiè pius & fortis, & in quo non deerat bellicus uigor, Maximiliano uuo dignus, non timore quidem, sed fatali tot Europæ regum infortunio aductus, summa prudentia uitandos Barbarorum impetus existimasse censeretur.

At Mahometes his cognitis rebus, quæ aduersum se parabantur, è proximis Pannoniæ præfidijs milites accersit, neq; ei Budæ præfides ulla in parte defunt, quin auxilia submittat. Bosnensis antè alios Vstrephus, qui ampliorem ex omnibus Europæ Sazachis equitû numerum alebat, Amurathè aliû num suum recenti Clissana uictoria clarum, cum numerosa ala exercitatisimorum equitum mittit. Huic quoq; adduntur pedites expediti ex feris montanisq; hominibus præsentipecunia conducti, qui uno nomine ab Hungaris Haydones, à Dalmatis Huscochi, à Turcis & Izryijs Martellosij uocantur, qui sagittis & sclopettis rem gerere, & saxa fundis uibrare didicerunt. Discinctum & agreste id hominum genus est, sed pernicitatis indomitæ, & frigoris, & inedia patientissimum. Hanc turbam regebant, & sua uirtute & disciplina confirmabant, certæ Ianizerorû manus prætoriani ordinis, deductæ ex singulis præfidijs, & usq; etiam à Belgrado, atq; Samadria euocate. Hos cõsequebatur pleriq; ex Rascianis & Seruianis, spe stipendiorû et prædæ allecti, inuitantibus passim Turcis singularû prouinciarû quæstoribus, qui liberaliter cõuentibus ad signa duorû mensû stipendiâ persoluebant. Itaq; cõmuni studio sua undiq; auxilia cõferentibus Sazachis, Mahometes copias neq; numero, neq; uirtute nostris contēendas cõegit, & ad Exechiû hostes expectare constituit. Iâ Cazzianer ad Caprunzã oppidum peruenerat, satis accuratè atq; opportunè antea initis & cõstitutis rei frumētariæ rationibus, si eius imperijs atq; præceptis totius commeatu curatores, celeritate & diligentia ressondissent. Erant quippe uiri totius prouinciæ clarissimi, alioqui negotio pares planeq; industrij, qui authoritatem Simonis episcopi Zagabriensts respiciebāt. Is nãq; Simon, siue studio

PAULI IOVII HISTOR.

dio suo supra æquum plurimum incensus, siue imbecillitate
 iudicij deceptus, ingentem totius annonæ copiam in castris
 ad multã usq; pretij uilitatem se suppeditaturũ promiserat,
 quod huic ministerio, qui procurarent, quatuor collegas cũ
 imperio sibi substituisset, quibus conuectores indigenæ, partim
 curribus, partim nauigijs operam præstãtes, multis enat
 tis passim impedimentis, respondere non poterant: neq; con
 ferentium tarditas extuto castigari poterat, quum ualidi &
 præpotentis hostis propinquitas, totam corripiendæ tardit
 tatis facultatem eriperet, & Mahometes dispositis per Sa
 uum et Drauum Nazadarum præsidijs, alisq; equitum un
 diq; uolitare iussis, aut conuectiones nostrorum perturba
 bat, aut promisso maiore annonæ prætio, utriusq; annis ac
 colis certi tutissimiq; lucri spem, nusquam deficiente pecunia
 proponebat. Sed eam spem nusquam defuturi commeatu
 duo in prinis augebant, Simon ipse Dagabriensis, qui un
 diq; per suos, quos diximus uicarios, magnam quam pote
 rat curruum multitudinem conquirebat, et Iodochus Lilem
 bergus, qui regio commeatui ex peculiari munere præerat.
 Is magnam uim moliti tritici, uimq; & ordei, atq; item pa
 nis nautico more biscocti certam copiam, subsidia famis æ
 grorumq; remedia, sibi minimè defuturam pollicebatur.
 Huic accedebat Franciscus Batthianus hac inani commeatu
 tus spe impulsus, tanquam peritus regionis, omnium rerum
 abundantiam promittens. Itaq; Cazzianer à Caprunza mo
 uet, eo ordine, ut alternis diebus, modò ipse, modò Albertus
 Slichius Bohemorũ dux præcederent, quod honori Bohemi
 cæ gentis id concedendum esse censuerat, decimoq; uix die
 ad arcem Verucæ perueniunt, quæ circiter quadraginta
 miliariũ interuallo à Caprunza aberat: minoribus nanq; iti
 neribus

neribus, propter septem prægrandium tormentorum difficultem conuentionem, progredi necesse erat. His de causis itinerumq; difficultatibus, si non sentiri, prouideri tamen à peritis annonæ penuria cœperat, quòd ea quæ expectabantur, tardius confectis itineribus, maleq; explicatis rei frumētariæ rationibus, nondum adueniebant, necesseq; esset ea absumere alimenta, quæ ad duriores casus non incipientis, sed producti longius belli reseruassent, propterea seueris literis & Si- mon & cæteri curatores asperissime castigabantur, iubebanturq; omnem adhibere diligentiam, ne ante aduentum auxiliorum, qui non diu è longinquis regionibus aduenissent, tāta spei sperata uictoria non uirtute hostium, sed desidia curatorum, propter com meatus inopiam, corrumpere tur. Interea Cazzianer & Slichius tantisper considendum atq; expectandos com meatus censent, mittiturq; exploratum Paulus ipse Bachitius cū ala mille Vsaronum, & expeditis scolo- pettariorum Italicorum cohortibus duabus, qui ad Zopiam arcem præcurrat, atq; operam det, ut ex captiuis hostiū consilia cognoscantur. Bachitius ubi ad Zopiam ab hostibus conspectus est, Turcæ, quòd adesse uniuersum exercitum existimabant, nullam sibi moram attulerunt, quin aucto omni com meatu aut corrupto, incensaq; arce, ad naues subiecti amnis confugerent. Ex his tamen Bachitius in fuga aliquot capit, quorum indicio Cazzianer reperit, quod antea per suos speculatores compertum habuerat, unum esse Mahometis & Turcarum omnium consilium, ut ad Exechium positis castris consisterent, hostesq; expectando, de eius loci possessione dimicarent. Eo biduo Saxonum equitum ala superuenit, atque alia auxilia copiarum, & com meatus nō procul abesse nunciabantur. Disputatur in consilio, an pro-

PAULI IOVII HISTOR.

gredi, oppeririue reliquum sociorum agmen, & commeatus qui aduehebatur, expediret, postquam hostes ad Exechium, uti didicerant, pugnandi copiam facturi dicerentur. Est mos, qui Sclauoniam atq; Posszegam diuidit, & in longum protenditur, à dextra eius montis radice per Posszegam, à sinistra autem per Sclauoniam ad Exechium iter patet. Sclauonia Drauuus, Posszegam Sauuus, atq; item alij ignobiliores amnes alluunt. Ab hac parte iter saltuosum, & conuehendis maioribus tormentis asperum atq; difficile, sed pagorum atq; uillarum copia frequens, arcesq; passim & castella plura continens, in altera porro, iuxta Draui ripas, iter campestre, & planioribus aedificijs, unica arx Zopia impedire poterat, sed ea tum ultro ab hostibus cremata, nihil difficultatis & moræ illac transitoris allatura credebatur. Igitur in consilio discernitur, omiſſa Posszega, per Sclauoniam omnino iter esse faciendum. Antecedit usq; ad Zopiam Ladislaus Moreus Hungarus cum Vſaronibus trecentis, quibus cataphracti Saxonum cum duobus uexillis presidio succedunt. Illinc octo dierum itinere ad Valponium, quæ est arx permunita Petri Perenij ditionis, perueniunt. Occurrebat progressuris flumen Crasus, qui uado transiri non poterat. Ibi nostri, dum fluuius ponte iungitur atq; consternitur, ad traiectum septem dies in motis castris absument, perpetuis tamen horis itur in consilium, in quo uaria dicuntur sententia. Iuniores Exechium continuo properandum, alij Exechio omiſſo, proximam quodam Castellum nomine Villach, ex hostico, aut aliam huic proximam quandam arcem obsidendam censebant, quum ceteri cautiore reliqua auxilia, & commeatus, quæ parata et promissa à Scamburgo regulo aduentare credebantur, expectanda dicerent, quod nihil nisi consideratius ijs agendum esse

esse uideretur, qui grauissimi momenti expeditionem suscepissent. Caterum feruidis atque audacibus sententijs dictis, plerique ex aduerso omnem moram graue detrimentum cessantibus allaturam testabantur, frustra siquidem singularum prouinciarum auxilia, si sensim progredi, cessare, cunctariq; libuit, euocata fuisse, si cautiùs agendo Cazzianer perplexè cunctetur, neque in hostem alacriter infesta signa uertat, proculdubio milites & equites, tanquam à ducibus, uitato hostium congressu, reformidatoq; praelio, in patriam esse reuersuros. Satis quippe com meatus, satisq; irium esse in castris, ut de uictoria non dubitent, si duces consilia atque animos in anibus atq; superfluis deliberationibus exoluant, nec huiusmodi expectent. Neq; enim hostes Barbaros alias multitudini suæ confidere solitos, quum non magnas tum habeant copias, Christiani exercitus tot tormenta trahentis conspectum esse laturos, & continuò Exechium desperata defensione deserturos, neq; ex fuga in persequentes & fulgentibus protectos armis ora conuersuros, quandoquidem cataphracti nostri equites inermem eorum turbam, si resistere audeant, perumpendo prostraturi uideantur. Huic sententia, iuniores, qui nondum Turcarum arma fuerant experti, tanta alacritate atq; ferocia fauebant, ut uel bidui mora paratam atque expeditam interpellari uictoriam existimarent. Extemplo igitur procedendum esse statuunt, & copias recensent. Censa sunt ad decem milia equitum utriusq; armaturæ, quo equitatu, si robora equorum ac hominum ornatum, munimentaq; armorum solido ferro fulgentia certius aestimantur, nihil apparatus atq; ualidius ullo subitario bello coactum fuisse pleriq; iudicabunt. Sed peditatus qui erat ex omni prouincia lectissimus, uehementer erat imminutus, ut potè

PAULI IOVII HISTOR.

qui uix octo milibus integrorum militum constaret, nam ma-
gnus iam egrorum numerus in castris esse coeperat, reliqua
pars, quum multi etiam longo itinere fatigati, & passim he-
rentes dilapsi essent, uulgoq; omnes propter lutulenta iine-
ra palustri coenosaq; illuue deturpati, ex autumnaliq; plu-
uia madentes & argentes, affectiq; pariter inedia, nequaqua-
satis apti aut firmi ad sustinenda imminentium praeliorum in-
commoda uiderentur. Inter nobiliores autem duces, morbo
grauissimè laborabat Iulius Hardechius. Hunc Valponio in
oppido subsistere, reliquos omnes trium dierum cibaria pa-
rare, & secū ferre iubent, ac sperare paulò post certam om-
nis generis comiectus copiam usq; ad pretij uilitatem in ca-
stra obuenturam. Præscriptis autè legibus edictum sub præ-
na capituli proponitur, ut nemo Turcam hostem uiuum cap-
piat, uel ulro se dederit, nisi quum planè confecto praelio
sit debellatum, nemo item præda se oneret, quando quidem
eam omnem æqualiter inter milites se diuisuros duces pro-
mittunt. Hoc edicto à præconibus & tympanistis per om-
nes ordines promulgato, iter quod planius & rectius appa-
rebat ad Exechium suscipiunt. Tertio die perueniunt in ual-
lem quandam ad tertium ab Exechio lapidem, atque ibi ca-
strametantur. Postridie Turcarum agmen conspicitur, & à
nostris acies instruitur. Verum id nullo certamine cominus
edito tormentis tantum maioribus repellitur. Sequenti uerò
die effusus ab oppido hostibus, leuia certamina cōseruntur,
& multis utrinque interfectis, æquo Marte disceditur. Eo
die Simon Zagabriensis antistes cum suo equitatu aliquan-
taq; annonæ copia superuenit, cuius aduentu apud nostros
minuitur timor de inedia, paulò antè conceptus, sed interdi-
cuntur à ducibus leuia certamina, quòd plures ex nostris uil-
nerarent.

nerarentur, & Turcæ suis usi artibus facile superiores euaderent, quum sclopettarios lanizeros Asaposq; sagittarios turmis suis admiscerent, & equitibus nostris sua agilitate freti, multa uulnera inferrent, quod nulla ratione nostris interdictionem uideri poterat, quum militum animi, qui pugnae studio, & mutuis cum hoste congressibus accendi, & de uictoria benè sperare soleant, eo demum ignobili ducum iudicio frangerentur, quasi hostium uires, pugnandiq; artes nostris nosci uetarent. Dicebant enim ab huiusmodi extraordinarijs prælijs, Mugacianam cladem initium cœpisse, reseruadosq; ideo milites & equos in ipsum uniuersæ pugnae diem, ut recentissimis uirorū & equorū uiribus pro uictoria certaretur. Ab hoc decreto imperatur tormentorum magistris, ut in hostium agmina, ubi ea prodire conspexerint, maiora statim tormenta dirigant, quibus peritè administrantibus fiebat, ut Turcæ à coniectis subsilientibusq; tormentorum globis, certa acciperent detrimenta, neq; miscere uti cuperent leuia certamina possent. Hoc animaduerso periculo, Mahometes in proxima palude, quæ ab exundante stagnanteq; Drauo amne erat enata, Nazadas multas sclopettarijs completas instituit, quæ totius paludis margines obsideret, & nostros aequatione prohiberent, castra etiã nostra, quæ erant in conspectu, coniectis in ea minorum falconum globulis, infestarent. In singulis nanq; Nazadarum proris, constituta erant in cæterijs, & aptè collibrata minoris generis tormēta, quæ à nostris moschetto de nomine minimi accipitris uocantur. Ei ualli in qua nostri locarant castra, imminebat collis non planè arduus. In eo erat pagus, in quo Turcæ constiterant, leui prælio nostros excepturi. Ad eos deiiciendos postero die ab omnibus ad arma conclamatur, instruiturq; acies, & ne

PAULI IOVII HISTOR.

hostes suis tumultuarijs praelijs laceffere aut perturbare no-
 strorum agmina queant, in progredientes dirigi atq; dispo-
 di tormenta iubentur, alacriq; nostrorum successu Turca lo-
 cum deserere coguntur. Sed illi loco depulsi, ad demorandos
 nostros, pagum continuo succendunt. Neq; tamen nostri à
 proposito itinere discedunt. Interim pagū totū flamma per-
 uadit, atq; inde hostes ad unum incolumes se ad suos recipi-
 unt. Tum uerò à ducibus superato colle, Exechium in plani-
 cie ad Draui ripam positum conspicitur. Id circiter duo mi-
 lia passuum à colle aberat. Ibi Cazxianer loco aquationi, pa-
 bulationi, & lignationi idoneo castrametatur, imperatq;
 tormentorum maius ante castrorum portam prouehi, factu-
 rus periculū, an inde emissa pila oppidum Exechium attingi
 possit, sed id longius quàm oculis appareret, abesse comper-
 tum est, quū pila altius etiam coniecta, paulò supra mediū
 eius uallis spatii peruenisset. Hoc facto periculo, & certis-
 us aestimata loci distantia, nostri duces facillè deprehendūt,
 si ab ea oppidi parte castra admoueantur, oppugnandi &
 quatiendi causa exercitum necessario periniquum in locum
 esse deducendum: nam à colle illo, quē tenebant, & duobus
 circiter passuum milibus ab Exechio distare diximus, cōtra
 oppidum aperitur campus decliuis, qui spatiosam uallē effi-
 cit, quam planè totam detegit castellum editum ex cœnobio
 Christiano temploq; ut suprà diximus, à Mahomete aedifica-
 tum. Id, ut credi par erat, diligenter ab hoste permunitū, ita
 descensuris nostris & castrametantibus imminēbat, ut nemo
 nisi insanus castra hostiū tormentis exponēda iudicaret. Ita-
 que illud desumunt cōsiliū, conspicati scilicet ultra Exechi-
 um satis editam planiciem ipsa ualle superiorem, atque ideo
 oppidi moenia equantem. In eā castra transferre, tormētisq;
 murum

murum adoriri constituunt, sed in eum locum extuto se mu-
 tare castra non posse prouident, quoniam circumiectus erat
 rursus collis, & saltus trium milium passuum, qui à dextro
 latere iter præbebat, ut in eam demum planiciem, quæ oppi-
 do imminet, descenderetur, quod iter diuersum & laborio-
 sum erat, ob id præcipue, quod uia regia, quæ ad Valponiũ
 ducebat, inepte deserebatur. Neq; enim exercitus noster tan-
 tus erat, ut totum oppidum Exechium, in quo supra sexde-
 cim milia hominum esse ferebantur, perpetua obsidione in
 corona cingere posset, neq; tanti erant in obsidentium castris
 commeatus, ut absq; cõtina subuectione, inedia laborandũ
 non esset, quando hostium equites cuncta perpetuis excursi-
 onibus itinera obsessuros, atque omnem commeandi faculta-
 tem erepturos appareret. Dum uarijs certaretur sententijs,
 & modò huc, modò illuc inclinaret Cazzianer, exorta est à
 grauissimis uiris importuna sententia, qui hisdem in castris
 atq; eodem colle persistendũ esse censebant, illicq; nostros cõ-
 meatus, qui non procul à Valponio esse dicebantur, expectã-
 dos, & ad præsidium curruum, quibus annona conueheba-
 tur, tria milia equitũ mittenda, neq; ullo pacto exercitum in
 difficultate eius afferrinũ saltus, qui intercedebat, & maxi-
 me crebris arbustis esset impeditus, perducendũ uideri: Nõ-
 nulli uerò alij leuissimis sententijs annonam apud hostes esse
 tenuissimam, proindeq; eos oppido inclusos, inopiam & fa-
 mem non diu laturos, nullam quippè illis expectandorum
 commeatumum certam esse spem, sic, aut oppidum deserendũ,
 & fuga saluti consulendum, aut deniq; iniquo loco pugnan-
 dum esse Turcæ milites existimēt. Hæc à transfugis Christia-
 nis se cognouisse dictabant, affirmabantq; Mahometẽ pecu-
 liari sua suppellectile pretiosa nauigijs imposita fugã mo-

PAULI IOVII HISTOR.

liri, nec ultra tertium diem obsidionis incommoda toleraturum. Proinde sibi uideri saltum illū facile posse superari, ipsis ad oppugnandum alacriter peruadentibus. Bellum uero trahere perniciosum, postquam tanta esset in castris bisco-
 Ai panis copia, ut ea tantū præter alia obsonia uniuersus exercitus moderate partiēdo, in septimum usq; diem ali possit. Idcirco non esse committendum desidiose uel timidē, ut tam infestus hostis, tamq; opulenta præda ē manibus emitteretur. Quo spatio Scambergū regulum cum nouo commeatu nouisq; copijs aduenturum facile sperarent. Interim nō esse cessandum, propterea quōd tantum temporis, inclinante in hyemem autumno, & imminentibus Idibus Octobribus, sit absumptum, ut nisi quid egregium properē tentandum sit, breui exclusis tempore, rebus utique infectis cum ignominia sit decedendum. Apparebat etiā quassato uno propugnaculo, quod erat in aduerso oppidi angulo tumultuariē extructū, nulla ratione hostes ab ea parte nostris posse resistere, illac etiam rectum iter hosti ex Belgrado ad necessarias rerū subuectiones liberē commeandi penitus eripi, quo itinere intercluso, proculdubio futurum, ut Rasciani & Coloni omnes nostris necessaria omnia subuehant, concursuramq; omnino magnam eorum multitudinem, immanium Turcarum tyrannidem pertesam, cuius opera & oppidū expugnari, & Christiani Exechiani, qui non pauciores Turcis in suburbanis tectis remanserant, ad defectionē adduci posse. Hæc ut efficacius confirmarent, asserebant cuncta propē, quæ essent apud hostes, tormenta, numero ferē ducenta, uersus uallē ita à Barbaris fuisse disposita, ut nisi magno cum labore diuineri traduciq; non possent. Non enim curribus & rotis more nostro erant imposta, sed trabibus magnisq; stipitibus inclusa,

inculsa, utpotè quæ armillis ferreis, aut funibus materie col-
 ligata essent, & solo circumcirca adactis cuneis confirmata.
 Quaratione inutili, Turcæ nullam traducendis, et uti oportet
 conuertendis tormentis, facultatem habituri credebantur.
 Hec igitur sententia uicit tanquam nobilior, & apud
 uiros fortes omnino decentior. Itaq; postero die nostri longi
 ore circuitu saltum superant, & instructis agminibus ad e-
 nirentiorem, quem diximus, campum contēdunt. Tum uero
 Mahometes, ex coniectura loci, aduimaduerso nostrorū con-
 silio & cognita profectioe, statim per compendia uiarum
 nota ipsis, in saltum mille expeditos equites, & Ianizero-
 rum sclopettariorum delectam manū præmittit, qui ultimū
 nostrorū agmē carpāt. Id exitalico, et Bohemico pedite con-
 stabat. Bohemus in fugam uertitur. Italus strenuè resistit,
 cui egrè sustinenti subsidio mox aduolant grauioris arma-
 turæ Carinthij equites. Hostis terga dat, paruōq; accepto in-
 commodo nostri saltum euadunt. Castris positis, quæ ad op-
 pugnationem erant idonea diligenter instruuntur, & sum-
 mo diluculo instructis aciebus proceditur, & post decoram
 armorum ostentationem, hosti pugnandi fit copia. Sed ille
 oppido se continet, nostrosq; tormentis eminus ex propu-
 gnaculo petit, ex aduerso nostri maiora duo tormenta in pro-
 ximum tumultū educunt, & emittunt, quorum pilæ & ag-
 gerem & mœnia magno terrore hostium penetrasse conspi-
 ciuntur. Interim nostri integrum ferè eum diem hostiū tor-
 mentis expositi in acie consistentes, & ad pugnae spem des-
 censiones hostium frustra expectantes, aliquo sed non ma-
 gno uel à frequentibus hostium pilis accepto incōmodo, sese
 receperunt. Mahometes siquidem graui consilio suos pu-
 gnā flagitantes continebat, de nostrorum inedia certior

PAULI IOVII HISTOR.

factus, & ut ferebant transfugæ, seu uero epistola à Solymano imperatore admonitus, ne ullo pacto uiuus locum desereret, atq; cuncta ibi obsidionis hostilisq; impetus mala, nisi teterrima atq; ignominiosissima nece perire mallet, fortiter sustinenda decerneret. Per hunc modum, quum nostri gerendæ rei auidi nusquam congregiente hoste distingerentur, absumptoque omni comineatu totus exercitus inedia premeretur, nec in consilijs quotidianis duces ulli salubri consilio locum reperirent, & certissimus futuræ cladis timor, mentes omnium occuparet, Balthasar Pamphilus ex ordine Hungarorum procerum dux spectatus, in consilio his uerbis loquutus est. Præposterè duces, inquit, agimus, dum enim quo pacto hostes superari possint, prolixè consulimus, exercitus nostri uires, præ inedia usq; adeo debilitantur, ut milites iam planè non obscura fame tabescentes, neq; incessu regant corpora, neq; languentibus lacertis arma sustineant, & in uniuersum fortissimus quisq; animum despondeat, & desperata pugna occasione miserè atq; deformiter cadendum esse conspiciat. Itaq; nobis maturrimè ante omnia, fami, que nos uehementer urget, occurrendum arbitror, sic ut hinc castra mouenda censeam, & ad Hermandum castellum illico despectendum, ut eius expugnati castelli comæatu, qui non erit exiguus, uniuersus recreetur exercitus, depulsoq; famis periculo, ad reliqua, uti usus docebit belli consilia redeamus. Aberat id castellum ab Exechio decem milibus passuum, in quod pleriq; Turcarum uxores suas & liberos, atq; item prætiostores sarcinas contulerant, quibus tuendis rebus uiginti circiter Turcarum præsidium fuerat impositum. Erat Castello coniunctus pagus, intercedente non magna fossa, murus autem quadrati ambitus, ex uetere structura erat, sine exantibus

tantibus propugnaculis, sic ut Balthasar affirmaret nullo
 propè negotio expugnari posse. Laudatur ab omnibus con-
 siliū, ipseq; author Pamphilus præmittitur ad explorandos
 castellanorū animos occupandumq; pagum, arridet cœpto
 fortuna, sed in dedito pago tritici multo minus opinione sua
 reperit, uini tamen inueniuntur aliquot uegetes, cuius co-
 pia languentibus militibus oportunissima fore credebatur.
 Itaq; ad eam famam signa conuellantur, & ad Hermandum
 castra mouentur, secunda noctis uigilia ita turbatè confu-
 seq; disceditur, ut agmina uix agnitis uexillis malè cohæren-
 tia fugæ potius quàm profectionis speciem præberent. Nihil
 tamen Turcæ se commouent, insidias ueriti, & quòd solutæ
 obsidionis cōmodo subleuati, nihil temerè noctuq; præsertim
 conandum existimarent. Vbi peruentum est, duces cauerūt,
 ne pagus primorum incursum diriperetur, ad iniuriam subse-
 quentium agminum, quibus æqua portione, totus is cōmea-
 tus erat diuidendus. Tum uerò castellum ex pago prouectis
 tormentis oppugnari cœptum, protractoq; certamine usq;
 ad meridiem quòd lateritius murus quassationi difficilior,
 quàm existimassent reperiretur, & Turcæ quanquam pau-
 cissimi fortissimè propugnarent, debilitati tamen uulneribus
 deditioem fecerunt, quum in eo certamine quinquaginta
 ferè ex nostris milites cecidissent. Aperto castello bina tan-
 tum farina tritici, & totidem milij uasa reperta sunt. Tum
 uerò uidere licuit duces occulto quodam pauore consterna-
 tos & tristes, quòd pro amplissima præda, & multo in plu-
 res dies suffecturo comœatu, aliquot tantum mulierculas
 & pueros reperissent, & uix in toto pago castelloq; tan-
 tum comœatus nacti essent, quantum in biduum cunctis
 sufficere posse uideretur. Disimulatur tamen id incommo-
 dum

PAULI IOVII HISTOR.

dum à ducibus, & stolidæ suæ crudelitatis uitium mussantes incusant, pollicentur tamen exercitui amplissimam commedatus copiam, instaurato ponte subiecti fluminis. Siquidè Bodrogus amnis ab aduersa parte oppidi decurrit, ita profundus atq; cœnosus, ut uadari nequeat, proptereaq; Turcæ muniendi sui causa, reuulsis aliquot sublicis & demptis asseribus pontem sustulerant. Igitur aduocantur fabri, adnitentibusq; omnibus, continenti trium dierum labore pons reficitur. Sed ea contabulatio nequaquã tantæ erat firmitatis, ut maxima tormenta quæ erant pōderis ingentis sustinere posse crederetur. Castris interim fossa munitis, qua hostium repentini insultus sustineri, & currus qui ualli loco castris erant circumdati commodè transuehi possent. Quarto die currus totius exercitus transuehuntur cum minoribus tormentis, secundum hæc è maioribus sex transmissa sunt, sed sub septimo quod erat longè maximum, pons tanto sub pondere fatiscens est interruptus, quamobrem coacti sunt duces illud, ne tanto spolio potiretur hostis, ex calefacto metallo, malleis diffringere. Septimo autem die cunctis rebus commode traductis, pons iterum ne insequenti hosti pateret, disiecta tignorum materia, succisisq; sublicis est intercisus. Superato Bodrogo, atq; eius ponte corrupto, perseguendi nostros facultas Turcis eripitur, nisi paludem illam multorum milium passuum itinere circuire, quàm periculosi amnis uadum tentare ualint. Hic rursus in consilio disputatur, an maiora tormenta ad expeditius iter confringenda sint, ne his potiatur hostis. Eius sententiæ secundus author existit Cazxianer, profiteturq; se peculiari suo sumptu, si cupri fragmenta inter currum sarcinas distributa conuehantur, breui refectorum, scalas autem & reliqua bellici apparatus instrumenta, ne
 hosti

hosti cedant, igne absumenda censet, & quanto expeditius iter haberi possit, uersus Valponiū celeriter capiendum, ubi copie ab aliquot dierum inedia iam seminectæ, uarijs esculentarum rerū copijs recreari queant: at alij per Possagam redeundum dicebant, & oppidum Iuancha ex itinere protinus expugnandum, quum in eo magna frumenti & uini copia à Barbaris & incolis seruari diceretur. Pari quoq; celeritatis impetu, aliud in proximo castellum nomine Gara, omni genere commeatus plenissimum, expugnari posse uidebatur, priusquam Turcæ circumdata palude longum id iter emensi, ad insquendam superuenirent, neq; tormenta usq; adeo præcipiti pudendoq; consilio, quæ essent nobilissimum totius proninciæ præsidium atq; ornamentum, diffringenda, sed potius uti in præsens eorum usus hosti eripatur, si id extremi casus necessitas ferret, stilis ferreis per spiramenta adactis esse confingenda. Postremo nihil esse turpius, quam ut rebus infectis de receptu cogitarent. Trahitur in hanc sententiam ipse Cazzianer, indictaq; profectio, quod ex continuis imbris iter difficilius reddebatur, ipsa quoq; tarditate tormentorum impeditis in locis sepius hæretur atq; substititur. Ita progressu longa passim mora præpedito, magna cum difficultate tria milia passuum conficiuntur, eoq; modo uesperis nostri pariter atq; hostes singulari diligentia longissimum emensi iter, uno tempore ad Iuancham perueniunt. Sub hoc castello, tenue erat oppidulum, in quo nullus Turca remanserat. Oppidani nostris statim portas aperiuunt, neq; milites ingressi à præda contineri queunt, uinū cuius non modica erat copia dū certatim potant, uegetibus effundunt. Illinctamen à ducibus grauiter increpitantibus depelluntur. Eadē nocte hostes oppidum succedunt, et tam adificia quam

PAULI IOVII HISTOR.

ea omnia quæ nostri non diripuerāt, corrumpunt, cōclamantur ad arma, quod hostes undiq; nostris imminerent, inalbescenteq; cœlo diuersis in locis acri certamine dimicatur, sed longè uehementissimè, ubi Bohemorum turmæ locum tenebant. Ibi dum nostros Turcæ equites acrius urgent, Petrus Raschinius Bohemorum legatus, quem Marescalchum uocant, indignatus usq; adeo insolenter incumbentes hostes, confecto ex fortissimis globo eos facto impetu ita summouit, ut pulsī multis acceptis uulneribus latè dissiparentur. Sed Barbari more suo in pugnam celeriter reuertentes, & recentibus suorum subsidijs adiuti, uictrices nostrorum turmas circumstunt, et laxatas per partes concidunt. Acciditq; ut Raschinius ipse fortissimè dimicans, uel totis undiq; protectus armis, una cum suis caderetur. Tum uerò nostri duces de profectione statuentes, quaternos corruum ordines instituunt, qui incedentium agminum utraq; latera protegant. Principia minus ualidis militibus dantur, firmo tamen præsidio in fronte constituto, agmen claudebant maxime strenuæ atque integræ cohortes & turmæ. Per hunc modum uallato utrinque agmine procedentibus nostris, sicuti frequentes occurrebāt tumuli plerunque nemorosi, qui iter præpediebant, ita hostes à circumueniendis infestandisq; nostris opportunè prohibebant. Hac re animaduersa Mahometes expeditos Ianizeros & Martellosios, qui uiderum & nemorum compendia nossent, præmittebat, attributisq; eis paruis falconibus, qui rotis agebantur, angustias præoccupare, & in his nostros laceffere iubebat, & quum in aperta loca egrederentur, ad alias ultiores angustias insidendas refugere, alas uerò equitum, quæ apertis in locis perpetuo iter habentibus instarent, atq; agmina distinerent.

Qua Barbarorum astuta uelocitate nostri saepe uicti lace-
 sitiq; multa passim uulnera atq; incommoda referrent, eoz;
 iniquius, quod nulla Barbarorum manus paulo firmior us-
 quam consistere, neq; nostrorum inpressionem expectare au-
 deret: sed uti erat à duce præceptum, à congressu refugere,
 & carptim sagittis & glandibus falconumq; globulis, uti lo-
 cus posceret, rem gerere cõsuesset, quã tamẽ ad fauces paulo
 patientioris campi esset peruentum, et nostri Vserones auda-
 celer prælium miscerent, auferenturq; agmina Turcarum,
 & edendæ nobilioris pugnae occasio oblata uideretur, ipse
 ante alios Paulus Bachitius adhortator & bellator insignis
 falconis globulo ictus atq; interfectus est, quã & pleriq; alij
 uiri fortes ex suis Hungaris tardius explicato certamine ce-
 cidissent. Eo interfecto, qui inter nostros duces militaris in-
 genij solertia, atq; ingentis animi fortitudine plurimum emi-
 nebat, magnus timor totis castris incussus est, quum nemo
 esset, qui eo ductante dimicanteq; aduersus Turcas de uictoria
 dubitaret, quando & tum, & aliàs sine eo nunquam pro-
 sperè dimicatum fuisse meminisset. Eo tamen prælio, quã
 Hungari urgere Turcas, & sui ducis mortem ulcisci contem-
 derent, tanta ui hostes repulsi sunt, ut multis suorum amif-
 sis, falconum currus deferere cogerentur, sed ea fuit apud
 pedites nostros animorum et corporum imbecillitas, ut præ-
 currere, & currus destitutos occupare reducerẽue nequie-
 rint, & ex aduerso hostiũ pedites pedũ uelocitate mirabiles,
 ipsiq; præsertim Ianizeri è syluis equites nostros glandibus
 impeterent, à persequẽdisq; suis oportunè detererent, et re-
 cepta rursus tormenta incolumes auerent, ex institutoq;
 suo nostrorum agmen præcurrere atq; laceffere persevera-
 rent. His incommodis omnisq; generis commeatumum inopia
 afflicti

PAULI IOVII HISTOR.

afflicti nostri milites, quum neq; ullo aduersus famem sub-
 dio nutantia corpora, neq; ulla auxiliorum spe animos susti-
 nerent, extremæ calamitatis casum omnes horrebant, eoq;
 trepidantius, quòd Mahometem noua ualidaq; recentium
 copiarum auxilia è Belgrado, Samandria, atq; Nicopoli ex-
 pectare uel incertis rumoribus adiuuissent, simulq; prospice-
 rent ex Vfaronibus plures præsumpta fuga salutis sue consi-
 lere, neq; ulla aut consolandi aut minuendi timoris ducibus
 attonitis inesset authoritas, qua alias letis atq; magnificis ab-
 loquutionibus consternatæ metu copię confirmari consues-
 sent. Quum uerò in campum satis patentem oppido Gara
 subiectum esset peruentum, multorum confirmatione nun-
 ciabatur, hostes proximas & continentes syluas, per quas
 nostris eundem erat, decisis passim & transuersis obiectis ar-
 boribus præsepisse, ne per eas uel tormēta uel currus tradu-
 ci, & equites, nisi dissolutis turmis induci possent. Ea res
 euulgata in castris, ultimæ desperationis mœrorem attulit,
 eoq; etiã grauiorē, quoniam Ladislaus Moreus atq; alij lo-
 corum periti dicerent, duas tantū euadēdi uias superesse, al-
 teram, qua per syluas itinere decē milium passuum ad Val-
 ponium ibatur, eamq; quod intersecta sit nouo Barbarorum
 opere, dimissis impedimentorum curribus, relictisq; maiori
 bus tormentis, esse penetrandā, alteram porro uersus castel-
 lū, quod Zenthuerzebeth uocant, quod ipsius Ladislai Mo-
 rei erat ditionis, & aliquot milibus passuum à Gara distabat.
 Quæ uia, si caperetur, hostes proculdubio propter locorum
 angustias à nostris persequendis necessario cessaturos. Verū
 in consilio præfertur uia, quæ ducit ad Valponiū, quod illic
 commeatumum esset satis, et pecunia à rege Ferdinando in sti-
 pendii missa, quæ sufficeret in totam hyemem, Valponiana

in arce seruarietur. Itaque dimissis illis tormentis, quæ conuehi non poterant, succensoq; puluere tormentario, atq; corruptis reliquis exercitus instrumentis & sarcinis, quæ æquis imponi nequibant, properandum esse, obiectos siquidem arborum truncos facile disijci, & paruo uel ipsorum tantum aurigarum labore, repurgari iter posse prædicabant, & quemlibet ex ductoribus atq; præfectis curare debere, ut ipsorum equites, & pedites expeditissimi sint, & dato signo statim proficiantur. Profectionis uero signum futurum esse instrumentum quoddam musticum, quo fistulator è sacris turribus in Germania, Viennæq; præsertim, appropinquantem auroram prænunciare solet. Id tibiæ genus Germani Schalmeyen appellant. Signi dandi cura inchoandaq; profectionis, ipsi Cazariani data est. Huic ultimæ deliberationis decreto, nonnulli, qui aduersarentur reperti sunt, & dicere auderent hostium multitudinem multo minorem esse nostro equitatu, atq; eadem ferè, qua nostri urgerentur, cibarium inopia præmi. Præterea Barbaros cum grauioris armaturæ equitibus nostris iusto prælio congregi nunquam ausos, sed latronum more ex insidijs tantum nostros adoriri, & quum ex uiarum angustijs nostræ copię explicantur, ilico refugere. Ceterum non esse adeo immunitum castellum & oppidum Gara, ubi hostes castrametati sint, ut expugnari nequeat. Proinde uiris fortibus, necessitateq; multarum rerum astrictis, experienda omnia, & tandem audendum esse aliquid: nam fugam non solum turpissimam ipsis ducibus, qui salutis periculo sua decus anteponunt, sed cunctis, qui nihil præter uitam respiciant, perniciosissimam omnino futuram. Quòd si profectione noctu fiat, futurum esse, ut palantes uagiq; per diuersos tramites nemoribus incurrent, neque in tenebris posse dino-

PAULI IOVII HISTOR.

ſci ab ignauiâ uirtutem, Vſarones quippè ante alios nullo
 pudore diffugituros, Turcas autem caſtris noſtris adeò pro
 pinquos eſſe, ut nulla ratione eos diſceſſus noſter celari que-
 at, præſertim, ſi puluis tormentarius ſuccendatur, & tor-
 mēta maiora incluſi ignis uiolentia diffringantur, propter ne-
 ceſſarium bomborum & malleorum ſtrepitum. Quibus de
 cauſis conſligendum omnino eſſe iudicabant, nec credendū
 falſis rumoribus, qui de nouo hoſtium exercitu ſpargerentur.
 Magnum proſectō Deum ipſosq; diuos cœlites, pro re-
 ligione, et Chriſtiani nominis gloria decertare paratis, pro-
 culdubio certiffimam opem allaturos. Tum uerò cœpta eſt
 conſultatio de agris, qui curribus uehebantur, aut inter im-
 pedimenta collocati, à nouiſſimo militum integrorum agni-
 ne cogebantur. Apparebat enim tantam agrorum & ſauci-
 orum multitudinem intellecto proſectionis decreto, planctu
 & queſtibus, uti miſeris & deſertis neceſſe erat accidere, to-
 ta caſtra completuram, quorum lamentationes & eiulatus
 aucturi pro certo illi credebantur, qui uel fratres uel conſan-
 guineos conturmalesq; ſuos & amicos, uſque adeò miſere
 & ſcēdē derelictos, nunquam poſtea uiſuri eſſent, cuius uni-
 uerſe perturbationis tumultum & uoces neceſſe foret per-
 uenire ad aures Barbarorū, qui non longius abeſſent, quàm
 intra minoris tormenti iactum. Propterea unumqueng; cor-
 pore atq; animo debere adniti, ut tantulum id iter, quod per-
 tinebat ad Valponium, fortiter atque alacriter conſicerent,
 quando bona etiã ſpe occuſuri eſſent multis curribus re-
 centi pane, uarijsq; cibarijs abundè onuſtis, qui à Valponio
 in caſtra ſubmittebantur, ſicuti à certis nuncijs eſſet audi-
 tum. Eo commeatu ſiquidem recreatis uiribus, ſuſceptiq;
 ſubinde amico oppido, eſculentorum omnium copia pleniſ-

fimo, reliquos omnes presentis difficultatis atq; periculi ca-
 sus extuto superaturi essent. Ut uerò sauciorum & agrorū
 salutis ratio haberetur, affirmabant eos iugalibus curruum
 et quadrigarum equis posse imponi, eorumq; infirmisimos
 insidentium equorum clunibus arcto complexu posse susti-
 neri. Postremo magnificis uerbis eleuando hostiū uires, uan-
 nissimeq; & iactanter attollendo suas, id quod tū iter salubri
 consilio caperetur, non turpis fugæ quidē, sed honestæ pro-
 fectionis debere existimari, quando ipsi nō equitatus modò
 genere & numero hostibus superiores essent, sed peditatu
 etiam ipso uel grauiter morbis attenuato, pares & firmio-
 res, si non iniquissimo loco sit dimicandū. Hæc quum pugnan-
 tibus sententijs in consilio iactarentur, res eò deducta est, ut
 quisque ducum perturbato iudicio, alienas à communi salu-
 te cogitationes susciperet, nullaq; dedecoris cura habita, in-
 unam tantum uel ambiguam spem salutis fugam meditare-
 tur. Ex aduerso Mahometes certissimis usus exploratoribus,
 & de omnibus nostrorum incommodis per singula propè
 horarum momenta certior factus, suamq; inde uictoriā præ-
 sagiens, intentis excubijs, & in sehis longè lateq; per alternā-
 tes equitum turmas itineribus, uigilantissimè nostrorum
 motus obseruabat, eo consilio, ut quum nostri castra moue-
 rent, atque agmina proficiscerentur, ex pristina sua consue-
 tudine disiectos, & uti accidere necesse erat, impeditis in
 locis sepe dissipatos, apud opportunas locorum angustias
 inuaderet. Ita enim equitatum peditatumq; suum omnè cir-
 ca notos nemorum saltus disposuerat, ut magna quadam lu-
 nati flexus indagine circumdatos inclusisse uideretur. Erat
 iam propè exactum secundæ uigiliæ tempus, insomnesq; oēs
 sollicitis mentibus ita exeundi signum expectabant, ut mini-

PAULI IOVII HISTOR

mum quodq; moræ spatium apprimè ingratum & incom-
 modum singulis uideretur, & clari nonnulli duces uecordi
 instinctu moras abrumperent, & iniussu discedere atq; an-
 teire cæteros properarent. Huius flagitiosi discessus initium
 ortum esse aiunt ab Vfaronibus Hungaris, qui transitum &
 nemorum notitia freti, Valponium uersus cursum inuende-
 runt. Hos Ladislaus Moreus inhoneſto exemplo imitatus, ad
 Zentuberzabeth caſtellum suum contendit. Hos quoq; Stiri-
 aci omnes obliti pudoris, Ioanne Hunganoto præfecto duce,
 qui tuendo cogendoq; nouissimo agmini fuerat destinatus,
 tumultuose properantibus turmis sequuti sunt. idē fugæ con-
 silium sibi quoque præsumperat Antistes Zagabriensis, cuius
 ingens laterna per syluas errabunda noſcebatur, minore
 tamen aliquanto infamia quàm cæteri, quū uir sacratus nun-
 quam arma induere, aut in pugnam prodire sui muneris ef-
 ſe putaret. Interim Cazzianeri trepidè nunciatur Vfarones
 effugisse, idem fecisse Ladislaum, & Hunganotum cum Sti-
 riacis turmis, reliquos, nihil expectato, ut instituerant, tibia
 cātu, instruere se in eandē fugam. Tum uerò planè uecors, et
 attonitus imperator equum conscendit, oblitusq; signi-
 dandi, q; cæteros, uti postea dicebat, iam præceſſiſſe crederet,
 sese inermis in eandem eiecit fugam, deserto utiq; prætorio,
 quod erat argentea suppellectile, cæterisq; ornamentis opu-
 lentum. In eo dilabentiū tumultu Lodronius excitatur, &
 quū ministri Imperatorem effugisse dicerent, intrepidè re-
 spondet proculdubio fieri non posse, ut ab illo tam turpiter,
 & tā perfidioſe desereretur, atq; ita, sicuti erat multarū no-
 ctium peruigilio, & diurnis laboribus grauiter fatigatus,
 in tabernaculū rediens quieti se reddidit. Nec multò post per
 lato caſtrorū strepitu ad aures Mahometis, Barbari omnes
cons

*conſurgunt, & ſeſe ad inuadēdos hoſtes comparant. Sed Ma-
 honetes, quod hoſtes tentarent, certius cognoscendum, atq;
 ideo expectandam lucem cenſet, ſuosq; inſtructos ſubſiſtere,
 & prodeundi ſignū, quoa. queſtris tympani leui pulſu per
 ordines dari ſolet, ſilentio expectari imperat. Dux enim ue-
 tus planeq; ſenex, multis aduerſus noſtros exercitatus preli-
 is, de ſimulata fuga ſubdubitans, in pugnā, niſi loco ſuis & qui
 ſimo, incautē pertrahi nolebat, utpote qui antea non iuſta
 quidē acie conſigendo, ſed carpendo per partes ſuo more,
 bellum conficere ſtatuiſſet. In albescēte cœlo ruruſ excitatur
 Lodronius, imminentium Barbarorum quendā audit fremi-
 tū, & ſe à multo maxima copiarum equeſtrium parte deſer-
 tum uidet, fruſtra ſe proditum queritur, nihil tamen animo
 ſe demittit, & pedites alloquitur, hortaturq; ut priſtine ſuæ
 uirtutis memores eſſe uelint, & quod tum iniqua rerū ſors
 diſcrimen aſſerret, una animi fortitudine ſuperandum exiſti-
 ment, uiris quidem fortibus de honeſta morte, non de turpiſſi-
 ma fuga, quæ etiam futura eſſet incerta, eſſe cogitandum, ſibi
 omnino conſtitutum eſſe, qui ſæpius eos multis bellis ſœlici-
 ter ductarit, repulſis hoſtibus, in pacata loca reducere, aut
 una ſecum egregiè pugnādo, non indecoro uitæ exitu mor-
 tem oppetere. His ferme uerbis ad Lodronium milites cõfir-
 mantem, Carinthij equites, atq; item Saxones, Auſtriaci, Bo-
 hemiq; qui probè parentes imperijs, proſeſſionis ſignum à
 duce indictum ſibi dari fruſtra expectabant, nec ignominio-
 ſe fugæ comites eſſe uoluerant, concurrerunt, tanquàm ad
 uirum longè fortiſſimum, obſecrantes, ut pro deſertore du-
 ce imperij munus ſuſciperet & impleret, ipſos enim, quæ iu-
 berentur facere minime recuſaturos, & quàm diu uires at-
 que arma ſupereſſent, pro religione, proq; optimo rege per-*

PAULI IOVII HISTOR.

tinacissimè cum Barbaro hoste pugnatu-
 rum munus Lodronius, à generoso quodam pudore se im-
 dignum professus, id tamen, pro sua pietate magnitudineq;
 animi, tanti exercitus indignam sortem miseratus, quamdiu
 à fortuna licuit, cum præfatione susceptum exercuit. Per-
 runt eum, quum concionaretur ad milites, atque omnem su-
 gæ spem detestaretur, & uehementer improbaret, repertum
 fuisse Germanici nominis ueteranum militem, qui comiter
 nec insulse dicere auderet: neque uerò Lodroni dux optime
 usque adeò turpis fuga apud te uideri potest, quum eam
 nobili equo euectus, circumspectare existimari possis. Intela-
 lexit Lodronius ueterani militis argutiam, ingentiq; animo
 descendens in pedes, stricto gladio equi suffragines detrun-
 cavit præclare exclamans, hodie commilitones me ducem pa-
 riter & militem pedibus pari sorte uobiscum pugnatem ha-
 bebitis. Vos date operam, ne opinionem meam feceritis uide-
 amini, ut uictores euadatis, aut non inulti decoro mecum ui-
 tæ exitu militiam finiatis. Reliquos porrò equos peculiare
 suos pari humanitate notis sibi militibus, qui languerent ex
 uulneribus aut morbis, dono dedit, & in his Picenardo Cre-
 monensi cohortis præfecto, quum tum sortè rigida febre
 quateretur, & se suso cursu è manibus hostium eriperet.
 Vix primæ turmæ, primæq; legionum cohortes sublatis ue-
 xillis castrorum septis exierant, quum Barbari undique in-
 gruentes sese, truci ululatu edito, ab omnibus partibus cir-
 cumsuderunt, & multa simul prælia ex itinere ab equitata
 conferti coepta sunt, eo euentu, ut nostri modò egregie susti-
 nentès, & modò renouantes impetum, Barbaros insolenter
 urgentes late propellerent. In his diuersis prælijs Antius Ma-
 cer Fuchstatis Saxonice stirpis, Carinthiorū dux, ardentis-
 simè

firmè pugnans, quum ab insignium ornamentis imperator à
 Turcis esse putaretur, est obtruncatus, pariq; sorte amplius
 uiginti quatuor illustris nominis equites, capto ab hoste eo-
 rù signifero, trucidati sunt. In his fuere tres reguli, Andreas
 Reschius, Christophorus Hernaus, & Georgius Himelber-
 gus. Alio autè in loco cruentissimum editum est certamen cū
 Saxonibus, Misnijs, Thuringis atq; Franconibus, qui Saxonū
 equitum uexilla sequebantur. Horum enim uel eximia uirtu-
 te depugnantium supra triginta sex splendidiore, aut præse-
 cti aut signiferi, aut alarum legati occubuerunt, Cū henrico
 Saxonum primario duce capto, qui postea in uinculis apud
 Barbaros interiit. Inter eos, qui interfecti sunt, nobilissimi su-
 ere, Sebastianus Methescus, & Iacobus Scullemburgus. Ead-
 em quoque irritæ uirtutis sorte, Austriani, elabente Nico-
 lao Turriano eorum præfecto, aliquandiu resistentes, ad ex-
 tremum deleti sunt, quum ex his uirtute atq; natalibus clari
 cecidissent Fettaius, & Hofschirchius reguli, & secundum
 eos Hohenfelder, & Aanspurger, atque item duo è Naide-
 ga familia clarissimi proceres, & cum his Lambergerus,
 & Velezerus uiri honestissimi cecidissent. E superiore eti-
 am Austria Rhetia finitima, desiderati sunt Gulielmus Fol-
 gebenstorfus, Leonardus Lambergus, Bernardus Scher-
 fembergus, & Gaspar Bergheim, & Schellemburgus, qui
 domi & foris cum dignitate conspicui fuerant. Verum lon-
 gè maxima cædes edita est in Bohemos equites in quos è
 transuerso à Ianizeris continenti glandium procella pertur-
 batos, ueteranæ Turcarum turmæ acriter inuectæ, graui-
 bus & incuruis gladijs frustatim cædendo arma, & clauis fer-
 reis pertundendo cassides, passim sternebant, quum nemo
 circumuentis opem ferret, & dux ipse gentis, Albertus Sla-

PAULI IOVII HISTOR.

thius, è media cæde, maturius quàm oporteret, se recepisset. Peditum uerò pbalangem è quodam superiore numero & paludis margine, à Ianizeris Asapisq; qui nusquam cõgrefsi, sclopettis tantum atq; sagittis eminus rem gerebant, magno affictam detrimento & planè fluctuantem, Amurathes cum Bosnensibus aliis è diuersa parte inductis turmarum cuneis, ita perfregit, ut disiecta conturbatis uexillis & implicatis hastis tota solueretur, atq; intercurrente ferociter hoste, gladijs atq; securulis concideretur. Lodronius ipse equitum incurfu atq; impetu raptus, in palustrem locum adactus est. Ibi quàm grauius saucius, et lubrico præpeditus cœno, supermæ uirtutis conatum edidisset, adhortantibus eum Barbaris, ut se dedere quàm interfici mallet, cū tribus cohortibus, quæ ei supersuerunt, ita in deditioem est receptus, ut cum reliquis suis omnibus, tanquam eximie uirtutis hominibus, proiectis ad terram armis, seruaretur. Iam enim uel immites Barbaros multoq; nostrorum cruore conspersos, cædis satietas cœperat, usque adeò, ut plerisq; languescerent manus, & ad prædam auidissimè uerterentur, consecrantes eos, qui dispersim hostiles manus uacillante & trepido passu effugere crediderant, eo quidem successu, ut magnus numerus pro mancipijs caperetur, pauci pedites euaderent, & reliqui penè omnes, qui non ante prælium, ut diximus effugerant, toto cæpo cæsi spectarentur. Hoc enim pudendum Exechianæ stragis incommodum, superiorum temporū funestissimas Christiano nomini illatas clades superasse ferebatur: nã flos equitum & peditum, inauspicati ducis temeritate & culpa, potius quàm hostium uirtute deletus interiit, sic ut omnes ferè provincias assiduo luctu funestaret. Nunquã enim antea acciderat, sicuti uidere fuit, è Sigi mundi Cæsaris, Ladislaiq; re-

gis aduersis prælijs, ut Barbarus, et uictor et incruentus euaderet, ita ut nostri, qui ad Exechium ferè inulti ceciderint, & detrimentum acceptum graui etiam ignominia cumu-
 lasse uideri possint. Mahometes nullo propè suorum sanguine tanta potitus uictoria, & direptis castris nostris, in pratulo quodam cadaueribus repurgato confedit, epulatusq; hylariter, nobiles captiuos & splendida spolia, uexillaq; in primis ad se deferri iussit, laudatisq; palam his omnibus præfectis, qui egregiam eo die nauassent operam, signata pecunie plures culeos à quæstoribus sibi afferri iussit, è quibus depromptos de manu aureos, & argenteos nummos pro meritis donatiui nomine militibus dabat, productosq; captiuos ad unum omnes, qui non essent gregarij, diligenter inspexit, singulorumq; nomina, & dignitates in commentarios per scribas præsens redigi iubebat. His uerò, qui detruncata capita, aut decidas nostrorum uultibus nares, & anulas dextras afferret, statim pecunie præmia tribui iubebat. Lodronius, quum graui ex uulnere iactationem ferre, nec uiuus cum reliquis captiuis Byzantium perducì posse uideretur, à custodibus est interfectus, caputq; eius postea transfmissum. Nam sicuti nonnulli uiri nobiles, & in his Laurentius Streytpergus, & Dietmarus Losenstainus retulerunt, qui redempti reducesq; ad uxores & liberos penatesq; suos postliminio reuersi sunt, inter captiuos, qui à Mahomete cum uexillis conspicuisq; aliquot castrensibus apparatus instrumentis splendidisq; præsertim, & inauratis thoracibus, & galeis, per legatos Solymano offerebantur, tria summorum ducum capita argentea in pelui conspecta agnitaq; sunt. Ea fuere Pauli Bachitij olim transfuge, & Antij Mactri, qui Carinthiaco equitatui præfuerat, Ludouiciq; item

PAULI IOVII HISTOR.

Lodronij, qui pedestres copias imperio regebat. Ea tyrannum obliquis oculis aspexisse, & tanquã tabo fluentia auersatum, ceterum atroci nutu iussisse, ut captiui illico cederentur, sed deprecantibus Ianizeris, ut quos strenuè pugnantes sub fide cœpissent, tanquam uiros fortes seruare uellet, qui in seruitute fortem etiam operam ipsis prestare posse crederentur, remisisse uultum, militibusq; obtemperando, humaniter multos fuisse conseruatos. Ipse autè Cazzianer castrorum signorumq; suorũ impius desertor, quum profugisset ad Castellum suum, à cunctis proditoris exercitus accusabatur, & tanquã inexpiabilis infamie totius patrie labe, & publicæ cladis author, maledictis incessebatur, sic, ut ne prodire in publicum, nec cœlestem lucem aspicere posse diceretur, tanta siquidem deflagrabat inuidia, tantoq; odio apud omnes regie aulae ordines laborabat, ut in eum famosa carmina argutè factitata, per omnes Germaniæ urbes à pueris cantarentur, sic ut eum pro trophæo, quod resferri debuerat, coronaq; uictoriæ, furcam & laqueum meruisse dicerent, adderentq; pari merito ei supplicij consortes Schlitum Bohemum, & Vnganotum Stirianum, ac Stambechium Carinthium, qui ducum omnium fugacissimi fuissent. Quibus execrationibus miserè perstrictus Cazzianer, postulauit à rege, ut sibi tutò uenire ad dicendam causam liceret: nam paulo antè scripserat ad senatum prouinciæ Carmolæq; profectos, famam suam contra ius & equum, à calumniatoribus inimicis suis maledicentissimè lacerari, propterea se iterum Viennam purgandi sui causa, & iniquè obiecta præclaris insignium uirorum testimonijs diluturum, sperareq; se pro sua anteaetæ uitæ cunctis in bellis fide uirtuteq; ut quum multas res pro regis dignitate atque amplitudine pro
sperè

spere gesserit, pristinam ab eius clemētia gratiam recupera-
turū, quando ea calamitosi belli errata, fatali potius impul-
su, quam hominū errore prouenissent. Concessit rex, ut tutō
ueniret, exceptusq; est ambiguo uultu, sed quū eius causā
cognitio disceptatore rege aliquanto longius quā reus uo-
lebat, protraheretur, atq; interim honesta sub custodia ser-
uaretur, Cazianer morā impatiens, & de damnatione sa-
luteq; subdubitans, effugere quā iudicium expectare ma-
luit: simulato nanq; morbo lateritium sub cubili pauimen-
tum noctu sensim per commissuras cultello scalpens, uno at-
que altero facili exempto laterculo, subiectā testudinem ape-
ruit, atq; inde ex linteis lodicibus effecto fune se demisit, &
foeliciter effugit, quā paratos extra arcem ex cōdicto equos
ad fugam celeres arripuisset. Nec multo pōst, uti erat flu-
ctuoso atq; precipiti ingenio uir, desperatis rebus ad Tur-
cas transiuit, cum libenter excipiente Mahomete, pollicen-
teq; ei, prāter opima stipendia, totius Coratiæ præfecturam,
ad imaginem beneficiarij regni, si Solymano sincera fide ad
subigendas Austriani imperij urbes operam præstaret. Tum
uero cōstituta iam præscriptis legibus transitione, ut cū ali-
quo munere ad Mahometem rediret, cum Nicolao Sdrinio
eiusdem prouinciæ regulo, sibi uti rebatur amicissimo, fi-
dentius agere cœpit, ut una secum transfiret, in spem certissi-
mi præmij, quando Solymanus erga ambos, non secus ac cū
Ioanne rege liberaliter egisset, beneficentissimē acturus
existimari deberet. Promisit tum Sdrinius, aut certē se pro-
mittere simulauit in sententiam inuitantis concessurum,
paratq; & instructa transitione, cum ala familiarium equi-
tum ei transenti comitem futurum. Verū Sdrinius con-
uerso animo impietatis dedecus, & tanti sceleris facinus se-
cū

PAVLI IOVII HISTOR.

cum reputans, in amicum ueterem uel nihil tale domi sue
expectantem, perfidiam exercere, quàm regem aut religio=
nis nomen offendere maluit, Cazzianeremq; post epulas di=
rus hospes obtruncavit, ita ut detruncatum caput inuisti, et
merito damnati ducis ad regem mitteret, in premi=
umq; honestæ perfidiæ interfecti à se amici
castello, atque omni illius sub=
stantia potiretur.

PAVLI IOVII ³¹

NOVOCOMENSIS EPISCOPI

Nucerini Historiarum sui temporis.

LIBER. XXXVII.

LORTISSIMIS Germanici atque Illyrici nominis gentibus, ueterere sua bellica laudis gloria ex seculo receptu ad Exechium spoliatis, altera adhuc militiae parte, quae maritima est, & nauali scientia continetur, Barbaris potiores esse uidebamur. Quandoquidem

Veneti ante alios, & Genuenses, rei naualis disciplinam ab inueterata maris possessione, clarissimisque rebus gestis, praestantissime tuerentur. Sed huius maligni seculi fortuna alienatissima prorsus & infensa Christianis, labante scilicet ueterum disciplina, uirtuteque obsolescente, eò summis utriusque gentis ductibus in aleam experiundi periculi perductis, ita Barbaris sauit, ut nostri ad Aeliacum promontorium, collatis improspere uiribus, in fugam acti, tota nauili existimatione exuerentur. Quomodo autem id usque adeo infeliciter euenerit, breuius quam potero, ex ordine rerum & temporum enarrabo. Veneti diuersis Turcarum iniurijs terra marique insolenter exagitati, quum Solymanus Corcyra urbe impotenter oppugnata, multoque immanius peruastata insula superbe pacem abrupisset, & tum in Peloponneso Epidaurum et Nauplium ipsorum ditionis urbes per Cassimum Bassam continenter osideret, atque oppugnaret, nullam sibi moram attulerunt, quin aduersus tyrannum

PAULI IOVII HISTOR.

annunt nullas uel iuste satisfactionis, uel demisse deprecato
tionis rationes admittentem, bellum gerendum censerent,
inuitantibus eos Cesarianis, & Paulo Pontifice pro sua di-
gnitate plurimum cohortante, nam recentis periculi metu
adducti, quum Salentinos Hariadenus inuasisset, preclare
admonebantur, ut Italiae cauendum existimarent, postquam
Ottomannica classis nimio plus quam liceret insuefacta no-
stris littoribus, aliquando non Salentinos modo, sed ipsas Ha-
driatici sinus urbes aggredi, sicuti manifeste appeteret ausu-
ra crederetur. Cesar quoque graui cura, cum Siciliae, tum
Africae rebus prospiciendum ratus, ingentem suo nomine tri-
remium, & nauium numerum, quae Venetae & Pontificiae
classibus iungerentur, in id bellum se collaturum promitte-
bat. Itaque per totam hyemem quae subsequuta est, per lega-
tos diligentissime elaboratum est de numero genereque classi-
um, de militibus imponendis, de asciscendis socijs, compa-
randaque pecunia, diuidendisque sumptibus, ut quam ualidissi-
ma atque ornatissima classis in proximam aestatem, distribu-
ta in singulos principes impense portione pararetur, & in
Graeciam aduersus Barbarum tyrannum educeretur. In id con-
siliium Paulus Pontifex ad sextum Idus Februarij in Vaticano
senatum habuit, & quod bene uerteret populo Christiano,
foedus percussit, ad stipulantibus, Ioanne Manrico Aguil-
laro pro Carolo Cesare, Marco autem Antonio Contareno
pro Veneto senatu, sub his conditionibus, ut Cesar octogin-
ta duas triremes instrueret, totidem Venetus, ipse uero Ponti-
fex triginta sex pararet, ut ducentarum triremium numerus effi-
ceretur. Venetus postulanti Pontifici quot uellet sabrefactas,
armamentisque omnibus instructas triremes mutui nomine ex
arce sua nauali daret, remigibus et propugnatoribus. à Pontifice
in

in eam expeditionē implendas: Cæsar autem, atq; item Genū
 enses onerarias naues militariter instructas, quibus commea
 tus et pedestres copiæ cōueherentur, subministrarent. Re-
 nunciati quoq; sunt classium duces, Cæsariæ, ipse Andreas
 Auria, Venetæ, Vincētius Capellius, Pontificiæ autē, Marcus
 Grimanus Patriarcha Aquileiēsis, cui comes et adiutor adde
 retur Paulus Iustinianus, nauali prudētia uirtuteq; alias in-
 ter Patritios cū Laude spectatus. Cautū uerò est, ut terrestri-
 bus copijs, si discedendū in hostile litus foret, Ferdinandus
 Gonzaga Siciliæ præfectus cum imperio præesset, & si quid
 Christianis armis de Barbaro hoste pararetur, siue in Græ-
 cia, siue in insulis, ipsaq; Dalmatia, id totum optima fide Ve-
 neto imperio, toties antea à Barbaris lacerato adderetur:
 Cæsar autē ex sua liberalitate, quantū uellent socij, tritici Si-
 culi uenale copiam æquo precio præberet, atq; eam sine ullo
 neftigali atq; portorio exportari sineret. Hisdem autē tem-
 poribus, quibus Solymanus in Epirū uenit, tentataq; frustra
 Italia apud Salentinos, & direptis Corcyreis cum Venetis
 antiquæ pacis fœdera abruptit, Alfonsus Vastius in Subalpi-
 na regione, expugnatis magna ualidissimis Gallorū præ-
 sidijs apud Cherium, Albamq; Pompeiam, atq; Clarascum,
 eò Gallorum duces amitendæ totius eius prouinciæ peri-
 culo calamitatis adegerat, ut imminutis militum præsidijs,
 & absumptis commeatibus, de retinenda tuendaq; Tauri-
 no urbe desperarent, & ad regem, in Galliam accuratè per-
 scriberent se armis circumuentos, & frumenti inopia la-
 borantes, nisi maturam opem afferret, cuncta hostibus fa-
 me compulsos esse concessuros. Ferunt regem, quum in ue-
 natione esset occupatus, & certum de suorum periculo num-
 cium accepisset, aliquandiu in equo immobilem stetisse, &

rigemibus

PAULI IOVII HISTOR.

rigentibus oculis crebro barbam demulcentem, atq; itidem
 frontem atq; oculos dextra perfricantem grauissimè suspi-
 rasse, sed ingenti statim animo rediisse ad rationem, decre-
 toq; secum facto ferendi auxilij consilium suscepisse, tāta fir-
 mitate magnitudineq; animi, ut semihoræ spatio, quid sibi
 in eam expeditionem ituro parandum foret, incredibili cele-
 ritate describeret, aduocatisq; demū proceribus, ipsoq; præ-
 sertim Anneo Memorantio, in equo sedens, munia singula
 idoneis hominibus acri iudicio imponeret, ut ea quæ ad pa-
 randas copias conuehendosq; commeatus pertinere uidebā-
 tur, summa diligētia in spem pœnæ aut præmij certissimam
 expedirent. Rex nanq;, qui omnes propè suæ ætatis tenaci
 atq; expedito immensæ memoriæ captu, perenni q; uigore su-
 perauit, quid & quantum peculiaris commeatus una quæq;
 prouincia suppeditare posset, quænam itinera, quæ flumines
 ad conuersiones faciliora uicinioraq; forent, & è quibus in-
 statiuis aut hybernis equitum alæ accersendo celerrimè con-
 uenire possent, mira ardentis ingenij figuratōe atq; uelo-
 citate representabat, sic ut eum rationes itinerum & nauig-
 ationum, præcipuasq; rerum omnium copias, uel remotis-
 simarum etiā ciuitatum tanquam ex indice memoria tene-
 re, usu rerum periti proceres rerentur. Ab eo nanq; subitæ
 rio belli decreto, statim perspectum est quantum rex ipse, cū
 ingenij magnitudine, tū quodam memoriæ inenarrabili ro-
 bore, propter singularem rerum suarum notitiam ualeret,
 uel mollissimis interdum uoluptatibus occupatus, & quan-
 tæ essent Gallici imperij facultates, eiusq; gentis quanta es-
 sent ad parendū studia facile apparuit. Paucissimis siquidem
 diebus, quod cunctis maxime fuit admirandum, tanta uis
 omnis generis commeatus liberali prouincialium studio, cu-
 raq;

raq; uel ab ipsis extremis Pyrenæi montis partibus, atq; Ar-
 moricis Oceani ciuitatibus collata est, ut singuli annes, qui=
 bus Gallia omnis ad incomparabilem conuectionū cōmodi=
 tatem pernauigatur, & cuncta deniq; itinera innumerabili
 bus nauigijs & carris complerentur, omnesq; ad edictū cō=
 meatus suos imperatis uecturis ad urbē Gratianopolim per=
 ueherent, quò etiam equitatus, & pedestres copiæ conue=
 nire iuebantur, ut inde uarijs tramitibus per Cœtias Alpes
 in Italiam transcenderetur. Ferunt erepsisse per dorsum Al=
 pium supra triginta milia sarcinarij generis iumenta, omni=
 bus annonæ copijs onusta, quibus rex ipse præsidio ibat, quū
 ante Henricum filium cum Memorantio præmisisset cū ex=
 pedita parte exercitus. Ipse Germanos Gulielmi Frustember=
 gi (hi circiter septem milia censebantur) adducebat, quibus
 non magno interuallo Heluetiorum sex milia, atque Italico=
 rū quatuor milia iungebantur. Reliqua pars peditatus ex
 Vasconibus, & ex delectu Gallicarum legionum ad parē se=
 rē numerum constabat. Grauis armatura equestris nouissi=
 mo loco succedebat, tormentis ante per abrupta atque inuisa
 summa celeritate transuectis, paucorum dierum labore su=
 perata sunt summa Alpium iuga, atq; inde mollioribus pas=
 sim callibus descendi cœptum. Vastius cognito regis aduētū,
 ad Monte calerium oppidum castra fecit, præmisitq; Cæsa=
 rem Masium Neapolitanum, & Camillum Columnam Ro=
 manum, qui opportunos ad descensum hosti saltus certis
 præsidijs occuparent. Hos Henricus ipse regis filius, & Me=
 morantius septi nobilium equitum globo, qui dimissis equis
 per anfractuosos tramites pedibus rem gerendam putabant,
 dissecta passim glacie niueq;, tanta ui adorti sunt, ut Masius
 & Columna pulsi dissectiq;, locum, quem cœperant, amifs=

PAULI IOVII HISTOR.

sis equis desererent, & Memorantius inde sinistrorsum pa-
 ratos commeatus cum ualida equitum & peditum manu, ad
 Taurinenses inedia laborantes maturè transmitteret. Exin-
 de Francisco rege subsequente, Sebustiana uia Gallorū agni-
 na se demiserunt, neque quisquam hostium obstitit, moxq;
 ad Vilianam oppidulum peruentum est, ubi Neapolitanus
 centurio cum paucis antiquæ turri presidio impositus, sub-
 iectum iter uia militaris impediēbat, nec ullam deditiois si-
 gnificationem dabat. Cuius stulta pertinacia offensus Memo-
 rantius, quod indignum esset regem, nisi pacato itinere, trā-
 sire, ni statim se dederet necem comminatus, tormenta pro-
 duci iussit, atq; oppugnare turrem cœpit. Nec mora presidi-
 arij intellecto periculo animum despondentes, necessitati ces-
 sere. Sed Memorantius centurione conseruato, quod sibi dis-
 similes nactus esset milites, & regijs stipendijs adscripto, mi-
 lites eius presidij ad unum omnes laqueo suspendit, qui in-
 portuna temeritate tantam uim regij exercitus se ferre posse
 credidissent. Ab hac Villiana turre Franciscus compositis co-
 pijs per plana loca descendit, præcurrente Gulielmo Lan-
 geo cum ala leuis armaturæ equitum usque ad Montecelari-
 um, quo in oppido ad Padum posito, Petrus Ciconius insu-
 ber expediendis commeatibus præpositus, ingentem frumen-
 ti uiniq; & pecoris, reliquæq; annonæ copiam ex ipsa inco-
 larum messe atq; uindemia contulerat, uel improbante Vas-
 stio, qui id oppidum ab initio defendi posse minimè confide-
 bat. Ad primum itaque Langai aduentum, Ciconio imparato
 & deserente commeatus suos omnes, occupatum est Mon-
 tecalerium, regiusq; inde exercitus, parto de hostibus per am-
 plo cōmeatu, sese affluentissimè aluit. Constat Vastium ipsi
 Ciconio uehementer iratum fuisse, quod ille in spem priuati
 quæstus,

quæstus, tantam uim commeatus in alia tutiora utiq; & cō-
 modiora oppida, uti ipse iusserat, non esset dissipatus: Pro-
 pterea, quum Ciconianis carris, qui oppido onusti educeban-
 tur, occurrisset, trahētibus plaustra bobus crura manu sua
 præcidisse, interficiq; iussisse, ut ea quoque iactura Ciconius
 afficeretur. Cui factis fugæq; Cicouij superueniēs Langæus,
 regi non illepide renunciauit, eo die se luculentissime cœna-
 turum, postquam sibi duo hostium clarissimi, cum pistoris
 & cauponis, tum lanij operā præstitissent: Ciconius scilicet,
 qui dignitate erat comes, atq; ipse Vastius tanti nominis im-
 perator, postquam hic occisis bobus præpingue parasset ob-
 sonium, ille uerò albicantis coctæ Cereris, & optimi uini ca-
 dis onusta plaustra reliquisset. Cogitauit subinde Vastius, cir-
 cumiectis oppidis prope communitis, uel impar uiribus,
 hostes ad pugnam laceffere, instructo uniuerso equitatu, qui
 per nocturnū tempus regia castrainuaderet, et Gallos more
 suo audacter in pugnam erumpentes, ad instituta insidiarū
 loca, ubi peditatum, ipsosq; præsertim sclopettarios disposu-
 isset, ex occasione pertraheret. Sed ea nocte susceptus labor
 Cesarianis, quū nusquā se obtulisset hostis, in irritum cecidit.
 Audiui ego postea à Vastio nō iusta pugna, sed tumultuario
 tantum prelio hostes aggredi cupiuisse, quoniam peculiare
 suū robur in Germanico pedite cōstaret, quæ Federicū Fru-
 stembergum superiore æstate adduxisse memorauimus, qui
 eius Gulielmi Gallo regi militantis germanus erat frater, ita
 ut nequaquam rectè fraternæ acies in pugna discrimen con-
 ferendæ crederentur, quando quidem uterq; frater alterū de-
 prauare, & ad se traducere cōtenderet, qua in re Gulielmus
 astu & uiribus superior, tanquam fratrem facile Germani-
 co sanguini parsurū, & à uictore iam rege amplissima præ-

PAULI IOVII HISTOR.

mia relaturum in partes facile perducere posse quibusdā su-
 spicacibus ingenijs appareret, quanquam Federicus uirtute
 religioneq; animi melior, constantissima fide suū decus tueri
 statuisset. Quum Casariani regijq; pari studio suarū partiū
 oppidis nouo presidio, nouoq; com meatu confirmandis oc-
 cupati essent, & Vastius intēte prospiceret, quoniam uexilla
 regia uerterentur, è Belgio literæ allatæ sunt regi, quibus
 certior fiebat illustrium foeminarū auspicijs, inter ipsos cer-
 tantes armis principes propinquos suos inducias percussis-
 se: nam Eleonora regis uxor, & Margarita item soror uiri-
 lis ingenij mulier, quæ Nauarræ regina uocabatur, ad Ma-
 riam Pannoniæ reginam Cesaris germanam contenderant,
 detestantesq; diri belli causas tanquam inanes, usq; adeo ap-
 positæ egerāt, ut Maria ad idem utriq; parti utilissimū pietatis
 & pacis decus, uehementer accenderetur, hisdemq; serē
 conditionibus, quibus ante septem annos ea immania diutur-
 ni belli incendia restinxerant, induciæ dicerentur in eam de-
 scriptæ formulam, quam principes in spem mutui colloquij
 certissimæq; pacis essent probaturi. Itaq; Memorantius Vastio
 significauit inducias esse factas, matureq; ipsum à Cæsare
 resciturū quibus conditionibus in posterū ab armis esset
 discedendum. Harum induciarum beneficio maximè letatus
 est Vastius, uel ob id quòd pecuniæ inopia plurimum ange-
 retur: nam si producendo bello expedienda essent stipendia,
 & confirmandi in officio milites, necesse fore prouidebat, ut
 immanibus tributis impositis Galliæ Cisalpinæ, ciuitates ex-
 pilatas diu antea, euerteret. Menstruam siquidem per id tem-
 pus iussu Cesaris pecuniā ex censu cūctis omnis generis pro-
 uincialibus imperarat, tanta quæstorum exigentium acerbi-
 tate, ut populus passim diri seculi calamitatē lugeret, neque
 ipse

ipse Vastius suo pte ingenio liberalis, & minimè rapax, abstinere à lachrymis, ut pote qui firmiorem Cæsari eius dominatus possessionem futurā arbitraretur, si Cæsar beneuolentia iustoq; amore cōtinere populos, quàm impotentibus auarissimisq; imperijs coërcere mallet. Nec multo post à Cæsare de hisdem inducijs certior factus, dignum se ipso humanitatis officium suscepit, & Carmagnolam regem castra habentē honoris causa inuisit. Profectus est è castris suis cū ornatissimo præfectorū & centurionum equestri comitatu, ut quibus fieret uiribus, uirisq; polleret, Gallis ostentaret, nam Hispani antè alios ornatui mirè studentes, uetera uictoriarū suarū insignia, aureos torques, & cristas, ut maximè essent conspicui, desumpserant. Federicusq; ipse Frustembergus, quū Vastij lateri haberet, fratrem tāquam degenerantem à familia, obliquis & trucibus oculis, nihil porrecta dextra, salutauit. Rex enim copias suas, qua transiturus esset Vastius hostium imperator, ita digesserat in ordines, ut cuncta pedestrium maximè copiarum præsidia ostenderet. Exceptus est Vastius læta tormentorum omnium disphosione salutatus, deducenteq; Memorantio magistro equitū, honoris causa inter regē Delphinumq; filium medius est receptus, tāta humanissimi regis comitate, ut sicuti ipse hospitē, ita tot eius duces & centuriones, à Gallis, qui eosdē ducerent ordines, cōpleterentur, & salutandi regis causa singuli ad dextram osculandam deducerentur. Multa demum rex ipse cum Vastio colloquutus, repetita uetere familiaritate, de induciarum ratione, & tota spe pacis luculentissimè disseruit, quæ nequam operæ pretiū esse putamus, ut hoc loco referantur. Cōstitutis autem inter se finibus Subalpini imperij, & præscriptis legibus, quibus utriusq; præsidij milites uterentur, Va-

PAULI IOVII HISTOR

stius Mediolanum reuersus est, & rex ipse Alpes rursus trans-
 scendens, in ulteriorem Galliam, coepta iam hyeme redijt,
 sic, ut hic aduētus regis in eos ipsos dies inciderit, quibus Fer-
 dinandi regis copiae ad Exechium uictae deletaeq; sunt. Per eā
 uero, quae subsequuta est, hyemem, Paulus Pontifex enixè o-
 peram intendit, ut Carolus ipse Caesar, & Franciscus reipub-
 licae causa in colloquium uenire minimè grauarentur. Cui
 honestissimae postulationi neuter se aduersum praebuit, quòd
 is conuentus multis de causis utriq; multum expedire cense-
 retur, uel si publicum decus Christi ni nominis respicerent,
 uel si priuatis prouinciarum suarum incommodis, quae tot
 diuturni belli detrimenta pertulissent, consulendū existima-
 rent. Sūmā siquidem pietatis munus suscepturos apparebat,
 postquam Solymanus undiq; Christianis clades importaret,
 si ipso sacrosancto Pontifice sequestro pacis atq; concordiae,
 controuersia multarum gentium malo diu abitam finire ma-
 turarent, ut Europeis gentibus certae pacis tranquillitas pa-
 raretur, atq; obiter de sacro bello aduersus impios gerendo,
 cōiunctis uiribus cogitandum esse iudicaret. Opportunissi-
 mā autē omnibus futurā conuentui sedē, Pōtifex decernebat
 apud Niceā prouinciae urbē, quae erat ditionis Caroli Sabau-
 dij Allobrogum principis. Is utriq; arcta propinquitate con-
 iunctus, & utriusq; dissidentis iniuria multò maxima regni
 sui parte spoliatus, ius sibi reddi perpetuis querimonijs po-
 stulabat, putabatq; eo principū colloquio disceptationeq;
 in integrum restitui debere, postquam tant diu pessimè mul-
 tatus, frustra haecenus diuū atq; hominū fidē implorasset.
 Itaq; ad magnam spem futurae concordiae, & Caesar ipse ab
 Hispania, adducente eum Auria, in portū Herculis Moneci,
 qui Villafrancha hodie dicitur, secunda nauigatione perue-
 nit,

nit, Franciscus autem, quum Pontifex ipse cum maxima senatus parte ad Alexandriam, excipiente eum ipso Vastio cū legatione Mediolanensiu, Niceam peruenisset, profectus per prouinciam ad Villanouæ oppidum ultra Varum amnem terrestri itinere, magna omnium letitia peruenit. Ceterum Pontifex, qui tantum itineris laborisq; exactæ ætatis senex, studio reipublicæ susceperat, impetrare non potuit, ut ipsi reges in complexum atq; colloquium se postulante presenteg; deuenirent: uterq; tamen seorsum in uilla quadam suburbana Pontificem Christiano more uenerati sunt. Eleonora autem regina cum Margarita priuigna lectissimorum morū puella, Ioanne Lothoringiæ Cardinale, atque ipso Anneo Memorantio classe deducantibus, Casarem fratrem inuisit. Erant qui tum existimarent, neque Casarem, neque Franciscum, postquam è tam longo terrarum tractu ad Pontificem peruenissent, à colloquio (ut credi par est) abhorruisse, sed quodam occultiore consilio Pontifici tantæ uoluptatis & laudis famæq; successum inuidisse, quasi existimarent Pontificem nequaquam studio religionis, sed priuatim sui commo dispe ipsorum colloquium expetisse, quoniam Margaritæ Austriæ, quæ Alexandro Medici nupta fuerat, nuptias pro Octauiio nepote affectaret, & Clementis exemplo, Victoriæ neptem domui regiæ, coniectis in Vandomium oculis, inferere percipere uideretur. Casar tamen per internuncios Francisco pollicitus est se in eius complexum, priusquam in Hispaniam nauigaret, uti mox euenit, deuenturum. Per eos dies Vastius, quum in colle, qui portui imminet, castrahaberet, in morbum incidit ualde periculosum, quo impeditus, quum adeundi regis officio fungi nequiret, me, qui ipsi languenti aderam, ut ipsius munus implem, ita ad re-

PAULI IOVII HISTOR.

gem misit, ut ad eum nobilissimos Insubrū proceres qui produci cupiebant, trireme mecum adueherem. Excepit singulos humanissimè rex, in omni re ad parandam beneuolentiā & gratiam proclinatus. Erant enim illustrium familiarum honestissimifcilicet, Vicecomites, Bonromei, Somalij, Pusteruli, Galeraeti, & Cribelli. Sed ea in re vastius opinione sum mirum in modum deceptus est, quū de concordia regum fidentius sperasse uideretur. Volebat enim summæ nobilitatis Mediolanensium primores suo beneficio conciliari Franciscoco, qui ex usu futuræ concordie, Insubrum imperio potiturus esse credebatur. Nam fama erat Cesarē Mediolanēsis imperij possessionem Carolo Aureliano regis filio ex auctoritate Augusti imperij collaturum, ut parta pace, tum denunt aduersus Turcas amplissimus Gallie opibus uteretur. Sed qui usu rerum ualebant, atq; intimos utriusque principis sensus iam pridem introspexisse, liberè prædicabant, neq; Cesarē ulla pactione opulentissimo insubrum regno decessurum, neque Franciscum ex aduerso, donec eo potiretur, arma positurum. Hoc tamen obtinuit Pontifex, ut inducias à regibus, ut diximus, in Belgio conceptas & promulgatas, ipsi reges in nouem annos solenni ad stipulatione sancirent. Quum de his rebus, commeantibus à Nicæa, hinc ad Villafranchā, ubi cōstiterat Cesar, & illinc ad Villanouā, ubi erat Franciscus, crebris legationibus ageretur, inusitati casus res accidit, aspectu quidem primo inopinate terribilis, sed mox ridēda iocoso exitu. Stabat in anchoris Cesariana classis in ipso Villafranchæ portu, ita ut prætoria ipsius Aurie quadriremis, domui, qua susceptus erat Cesar, ipsiusq; etiā cubiculi fenestree subijceretur, & reliquæ triremes diuersas anfractuosi portus stationes obtinerent, magnaq; naualis turbe reliquorumq;

quorumq; hominū multitudo per ea littora uagaretur, quī
 nonnulli sub meridiem otiosè maria, & colles à tergo, in ala-
 tissima Alpium iuga assurgentes prospectarent, densam nu-
 bem sumi instar, in altum eleuatam conspicerere atq; ita nota
 re cœperunt, ut quum è proxima turrita uilla ederetur, nec
 ea densi pulueris nubes desineret, sed ex interuallis continen-
 ter aueretur, pleriq; ex his, qui spectabant, proculdubio si-
 gnificationem esse aduentantis inimicæ classis affirmarent,
 & tanquam Barbarussa ad opprimendos summos Christia-
 ni nominis principes, Pontificem, & Casarem aduentare
 proclamarent. Ea uox fama; delata in portum, peruaga-
 taq; oppidum, incredibilem cunctis pauorem attulit, sic, ut
 ubiq; magnopere trepidaretur, & Vastius ipse è taberna-
 culo profiliens, turbatè induta galea, & abrepto scuto ad
 Casarē cum ipsa stationis cohorte descenderet, hortareturq;
 ut in accliuia atq; ardua illarum rupium, crepundura, & te-
 lis atq; lapidibus aduersus Barbaros, si fortasse illac ascen-
 dere conarentur, rem gerendam censeret. Stetit impavidus
 Casar, nec de periculo quicquam temerè credidit, tametsi
 Auriam tolli anchoras iubentem, & tumultuosissima classia
 riorū festinatione triremes obuerti, atq; omnes demum uel
 incolas, uel externos animis maximè perterritos esse conspi-
 ceret. Quum uerò iam speculatoria nauigia ab Auria sta-
 tim emissa, undiq; pacata maria renunciassent, & ad turri-
 tam uillam exploratum plerique processissent, compertum
 est à uillico eam nubem densi pulueris, quæ sumi speciem re-
 ferret, excitatam fuisse, quum ille in arca fabarum aceruum
 cribrando, & uentilando, à siliquis secerneret, multis siqui-
 dem ex interuallo uentilationibus, quæ triginta sex trire-
 miu in numerum representabant, ab initio notatæ numeratæ

PAULI IOVII HISTOR.

teq; fuerant, ut primā Barbaricæ classis antecuntis partem esse, uel nautici homines iudicaret, quanquā nullum omnino ullius classis, uel ab altissimis tectis, & collibus, aut uellū, aut malus, aut antēna apertissimo in pelago conspiceretur. Quo præclare agnito factum est, ut omnes ex summa trepidatione in risum inconditosq; cachinnos soluerentur, sic ut ipsorum principū, et ducum intellecta præproperè crudelitatis contumelia, non obscurus pudor mentes perfunderet, atq; inaudite trepidationis inanis metus iocosis omnium sermonibus celebraretur. Actū subinde est inter Cæsare atq; Pontificē, uti antea cōpositum fuerat, de suscipienda nauali expeditione aduersus Turcas: nā noua legatio à Venetis supra ueteres legatos ad Pontificē Cæsareq; peruenerat, cuius principes erant, Nicolaus Teupulus, nobiliū literarum fama clarus, et M. Antonius Cornelius, qui Venetis senatoriæ eloquentiæ laude reliquos penè omnes antebat. Hisi quidem ætate iam adulta festinandū esse, atq; apparari classes postulabant, postquā Venetijs cuncta iam parata essent ad nauigandū, magnosq; incōmodo futurum esse differerent, si reliquos æstatis menses effluere sinerent, quibus mari res geri posset. Nec multò post Franciscus discedens à Pontifice, in regnum suum est reuersus, Pontifex uerò Genuam peruenit, exceptusq; est hospitio in Fliscorū adibus, quæ sunt excelso in loco ad Violatæ templū positæ. Exinde classem conscendit, partimq; mari usus, partim terrestri itinere, post solstitium ad Urbem peruenit. Cæsar autem ad Massiliensium oram delatus, circa Fossas Marianas ex condicto regem eò descendentem cum liberis sua quadrireme prætoria humaniter excepit, atq; artē complexus est, Impetrante quoque Cæsare, Franciscus Andreæ Aurie superiorum temporum iniurias

iniurias facile remisit, quū ad exosculandam dextram pro-
 duceretur, subindeq; plures horas arcanis sermonibus prin-
 cipes impenderūt, tanta uel corū, qui aderant, uel illorum,
 qui id postea ab alijs didicissent, exultatione, ut ferē nemo
 reperiretur, qui nō planē existimaret reges ipsos deterfis o-
 dijs cōciliatos fraternæ amicitie foedera concepisse in spem
 maturæ pacis atq; cōcordiæ. Vnus tamen Paulus ipse Ponti-
 fex pro uetere sua prudentia, ut id crederet, adduci non po-
 tuit, postquā parum pio subagrestiq; amborum principum
 consilio colloquijs exclusus, eius clam appetitæ amicitie ra-
 tio, quæ nullam sincerè uirtutis, & religionis speciem præ-
 se ferret, nequaquā compositi animi diuturnam simulatio-
 nem habitura putaretur. Mutua siquidem ambitione corre-
 pti, quū hic parta armis possessaq; retinenda omnino defen-
 dendaq; statueret, ille uerò Gallia Cisalpinam, quàm nuper
 non obscuro iure possedisset, pro dignitate sui nominis repe-
 tendam arbitraretur, nullo siquidem concordie arbitrio sibi
 opus esse existimabant, qui utriq; aliquid detrahendū con-
 cordiæ causa iudicaret. Certa quoq; inter utrunq; eminebat
 obtrectatio asciscendi sibi Pontificis, quoniā is omnino, cui
 Pontifex socius accederet, altero multis rebus potentior ea-
 uasurus uidebatur, sic, ut uterq; potius cauendum putaret,
 ne Pontifex alteri emulo in societatem applicaretur, & ge-
 rendo bello socium se præberet, quàm ut cum magnis conces-
 sis muneribus promerendum arbitraretur. Grauius tamen
 in eam rem incumbebat Cæsar, ut pote qui antea Nouariam
 urbem Petro Aloisio Farnesio, expetente Pontifice, dono de-
 disse, & tum filiam quoque uiduam Octauio Farnesio, uel
 adhuc prætenere adolescenti in gratiam aui Pontificis, in
 matrimonium maturatis nuptijs collocare minimè gaud-
 retur.

PAULI IOVII HISTOR.

retur. Cuius contractæ affinitatis factum, Cæsaris consilio
 altius detexit, quum spreto Cosmo Florentiæ principe, qui
 id coniugium supplex expetebat, filiam uel tum reuenu-
 tem immatura ætatis adolescentuli thoro illigare, quam non
 Pontifici morè gerere maluisset, quin & Cæsar paulo post
 etiam non obscure impedijt, ne Victoria Octauij generi so-
 ror Cosmo iungeretur, quod nequaquam in rem suam fore
 prouideret, si Romana potentia cum Etrusci imperij opi-
 bus in unum belli & pacis fœdus misceretur. Quæ de causa
 Cosmus honestissimo usus consilio, Cæsaremq; respiciens,
 cuius se clientem esse profitebatur, ab eo prolis causa uxo-
 rem postulauit, qua maxime fideli & uerunda postulatio-
 ne permotus Cæsar, quod legitimi atque æquissimi iuris ui-
 deretur, ei de manu sua clarissimi generis puellam Federici
 Toletani Albæ reguli, inter primarios Hispaniæ proceres,
 uirtute animi, fide, atque opibus præstantissimi neptem de-
 sponsauit. Hæc erat Eleonora Petro ipsius Federici filio pro-
 rege Neapolitano genita, quæ magno Deo utiq; & diuis ap-
 probantibus, Cosmum pulcherrima prole in spem letissimæ
 successiõnis parentem fecit. Cæterum quum enauigaturus
 esset Cæsar, ad eum legatio Mediolanensium peruenit, de-
 ploratura iniurias, quas Hispani milites seditiosè ad arma
 consternati, & ab authoritate Vastij discedentes, eorum
 agris inferebant. Coiuerant siquidem subalpinis præsidijs
 audito induciarum nomine, singulæ cohortes, ut merita sti-
 pendia flagitarent, quæ aliquot mensium sibi deberi prædi-
 cabant, usq; adeo proteruè atq; insolenter, ut uno consensu
 profiterentur se neque dicto neque imperio Vastij audientes
 futuros, priusquam sibi alicunde tot debita stipendia præ-
 senti pecunia soluerentur, sic ut interim ex præda uictitan-
 do

do fertilissimæ atq; amœnissimæ regionis uicos, uexatis atq; direptis agricolis, impudenter atq; atrociter peruastarent, miserrimiq; incolæ iusto exterrefacti metu desertis messibus diffugere cogerentur. Eo modo Hispani è militibus, inmaximissimi latrones effecti, occupata uniuersa messe, nam tum de secta erant frumenta, aut in agris, aut in aruis rapientium præde exposita. Latrocinantium autem uexilla castraq; fuerant constituta ad per amplum Galeritæ oppidum mercatus celebre, ita appellatum de nomine olim Galeritæ legionis, quæ à C. Iulio Cesare in his locis consedisset, condidissetq; coloniam existimari potest. Id est positum media fere in regione agri Insubrum, quæ oppidis & uicis frequens, summam fertilitatis & opportunitatis obtinet claritatem. Ea siquidè Ticino amne clauditur, uberrimisq; diffusa campis, ad Abduam usq; sese extendit, sic, ut urbs Mediolanum quandam umbilici speciem præbeat. Consternatæ autem multitudinis ea erat licentia, impunitate sensim aucta, ut nequaquam ea regione, quam obtinerent contenti, remota etiam oppida truculentis imperijs territarent, atq; ab eis quotidiani tributum numeratæ pecuniæ uectigal exigèrent, & segniter parentibus omnem cædis atq; incendiorum cladem denunciarent. Quamobrem Baptista Archintus ciuili sacûdia insignis, qui erat legationis princeps, in hunc fermè modum Casarem est alloquutus. Per æpla Mediolanensium ciuitas inuicis nuper opibus potens, sed recentibus diri belli arumnis atq; miserijs deformata, quæ suis malis finem imponi, & sibi ad diuturnam tranquillitatem sub tutela tui nominis aditum pandi, in hac præsertim tanta spe futuræ pacis, facillè credidisset, inopinato nouam, & prioribus quidem malis acerbiores cladem subit, nam si calamitosum est bello ab hoste diripi, mul-

to qui-

PAULI IOVII HISTOR.

to quidem miserius est in pace uastari à socijs, atque inexpiabilis contumeliae detrimenta, & iniurias pati. Proinde miseris Insubres, æquissime Caesar, ad te confugiunt, & uehementer orant, ut pro Augusta tua uirtute, religiosiq; amici clementia & pietate, se defensos & conseruatos uelis ab immanitate impudentissimorum latronum. Hi sunt ueterani Hispani tui milites, qui dum uictorias de hostibus tibi pararent, ea licentia opes nostras iampridem, sicuti calamitosi & uiolenti seculi iura postulabant, præda sic habuerunt, ut etiam nunc extremum nobis sanguinem exhaurire contendant, quum te debitorem suum ex dilatis stipendijs rapaces, & immodici petulanter effingant, ut causam non iniqui militaris iuris se nactos appareat, unde liberè & impunè oblata quæq; diripiant, graui quidem offensione æquissimi tui nominis, sed multo grauiore rerum nostrarum incommodo, uel ob id, quòd, quæ imperaueris ex usu tuo à nobis pecuniæ subsidia ad egestatem reductis, in posterum præstari non poterunt. Occupauere illi nefaria seditione excitata, Insuorum agri opulentissimam regionem, interceptisq; messibus cuncta in prædam uertunt, & in proximam quoque uindemiam auulsiuè spectant, nimirum qui ab auctoritate Vastij ducis, senatusq;, & deniq; à maiestate tui nominis inuerecundè rebellarint, confisiq; armis Insubri nominis homines tanquam ad obsequia iussaq; tua paratissimos facile contemnunt. Matura itaque ope tua, iustissime Caesar, nobis opus est, ne dum frustra conquerimur de iniurijs, miserabili excidio fertilissimæ regionis mulstemur. Duplex siquidem ferendæ opis ratio tibi offertur, Caesar, nam aut stipendia, quæ milites improbè reflagitant, si iusta sint, præsentì pecunia persoluenda sunt, aut si iniquio-

ra peti uidebuntur, neque tibi praesens auri facultas suppe-
 rat, nobis concedas obsecramus, ut impune saluoq; maiesta-
 tis tuae nomine nostras iniurias de peruersissimis latroni-
 bus domesticis freti armis ulciscamur. Aequum enim est,
 ut illi, qui tuas uictorias insolentissimis maleficijs defor-
 mant, & tibi undequaq; uictori, optimoq; principi, hac
 impunita scelestaq; desertione, uerae uirtutis tuae laudem, et
 denique speratam apud omnes gentes gloriam eripiunt, di-
 gnas inusitata contumacia, atque impia rebellione poenas
 pendant. Caesar nihil ad ea respondit, sed contracta fronte,
 austeroq; uultu Archintum tanquam nimis libero ore lo-
 quutum, ad Peronotum Granuelium summis negotijs praes-
 positum remisit, ita ut ipse Caesar per ianitorem continuo
 eum permoneret, ut legatum audacius loquutum asperis ca-
 stigaret uerbis, uel ob id praesertim, quod non obscure praes-
 dicaret Insuabres ex tantis contumelijs ad arma excitos, ni-
 si Caesar prouideret, Hispanos ad unum omnes, tanquam
 improbae extremaeq; malignitatis & auaritia homines, par-
 uo negotio concisuros. Itaq; Granuelius adeuntem legatum
 contumeliosè propè reprehendit, quod nimia oris liber-
 tate usus, principis maiestatem arroganter offendisset. Qua
 in re Archintus eo modo officij sui necessitatem excusauit,
 ut multo plura atq; atrociora Mediolanenses facturos tes-
 taretur, ut res suas atque uniuersae ciuitatis ini-
 urias uindicarent, addens spumanti ore, ergo Granueli, qui
 Caesaris consilio praes, si non omnino ferus sis, pati pote-
 ris, ut ea ciuitas, qua nulla aut fidelius, aut accuratius Cae-
 saris nomen colit, indignis perpetuisq; nefariorum militum
 latrocinijs euertatur, quando ea uos omnes, non modo praes-
 bitis stipendijs ditet, sed uniuersam etiam Caesaris aulam &

multis

PAULI IOVII HISTOR.

multis annis alere consuescat? Ceterum neq; à Granuelio, neque ab ipso Cesare his grauisimis obtestationibus quicquā aliud impetratum est, præter literas, quibus Vastius admonebatur operā dare, ut aliqua pactionis ratione, tanto prouincie incommodo mederetur. Hæc ubi sub ipsum Cesaris à Nicæa discessum ex legatione renunciata, & per urbes Cisalpinæ Gallie euulgata sunt, usq; adeo tantum ex rei indignitate odium Cesari creuit, ut omnes ex rerū desperatione facile defecturos appareret, si mitior & clementior, qui dedentes reciperet dominus offerretur. Immoderatis siquidem pace belloq; tributis oppressi, noua etiā tum menstruæ exactionis onera pertulerant, quæ nunquā desitura boni mortales crederet, donec uiueret Cesar, atq; Italiæ imperio potiretur. Sic ut non alia de causa uictorias de hostibus quæsiuisse existimari posset, quàm ut ferendo bella ex bellis, perpetuò milites aleret, atque ideo subactas prouincias inmiti dominatione ad egestatem redigeret. Optabant siquidem prouinciales, ut Cesar nequaquam similis euaderet quibusdam superiorum temporum Cesaribus Germanis, qui non in amore atque beneuolentia subiectarum gentium, sed præcipuum potentie suæ robur in ueterano milite præda alito, reponere consueuissent, ob idq; Henrici, atque utriusque Friderici, & Ludouici Baioarij, & Caroli quarti exemplis, miseræ Italiæ ciuitates, quæ liberæ atque opulentissimæ dicerentur, sibi prædæ destinassent, postquam illud uetus inchoatæ laudis & famæ studium, quo generosissimi olim principes præclaras res bello gesserint, apud huius seculi principes uigere deserit. Pauci siquidem post Carolum magnum ad ueræ pietatis & gloriæ decus rapi uisi sunt, quum nemo fermè arma tractarit, ut bona pace parta frueretur, & admirandis

dis iuste uirtutis monumentis seculum suum florentius & liculentiusefficeret, sed ut uictorijs & bellis nunquam modicè imponendo, insatiabilem animi libidinem posteris testarentur. id enim hodie præclarum atq; magnificū uidetur ad mutuas clades intestinis grassari bellis, ut inmanem illam beluā ab oriente nostris disidijs excitatam prouocemus, uastaturā proculdubio cuncta, quum nos ualido concitata impetu affectos uiribus miserèq; disidentes inuasit. Porro Vastius his acceptis à Cesare literis, quū pacandis militibus, & ad officium reuocandis satageret, singulos eorum tribunos, quos, exurna sorte eductis nominibus, cū potestate imperij in singulas hebdomadas creabant, & propter publicæ causæ patrociniū, honoris gratia, electos appellabant, sigillatim perterritabat, anteactiq; omnis maleficij impunitatem & præmia insuper pollicendo, mollire cōtendebat, sed ueteratores eximij, quum ex opimis rapinis ditescerent, & extanta licentia luxuriosissimè uiuerent, nec quicquam timerent, nihil sani consilij, contemptis Vastij monitis atq; promissis, ad animum admittebant, utpotè qui corruptis moribus in delicto perseverare, quàm ad uetera militiæ munera reuerti mallēt. Quamobrem eò res utrinq; altercando deducta est, ut Vastius, qui multis de causis Cesari obtemperare uelle uidebatur, uel rebellibus nullo pacto uim admouendam esse iudicaret, sed imperandam populis pecuniam, quæ seditioso, ac ob id atrocem pœnam meritò militi præberetur. Ea imperata, ad summam undecim myriadum, quum paucorum dierum spatium exigi non posset, neq; milites promittenti duci fidem adhiberent, Vastius non recusauit filium eis obsidem tradere, ut interim, dum representaretur pecunia, à maleficijs abstinerent. In ea transactione cautum est, ut milites è Gallia

PAULI IOVII HISTOR.

Cisalpinga decedentes, uti iubebat Caesar, nauali bello, quod tū aduersus Turcas enixè parabatur, operam nauarent. De ducti itaq; sunt ad classē, quæ in Liguria exornabatur. Fuere hi qui classē impleuerunt circiter quinquaginta millia hominum. Reliqua uerò pars per Tridentinas Alpes in Germaniam est traducta, ut in Pannoniæ præfidijs disposita Turcarum incursiones sustineret. Accidit autem, ut quū secundo Eno flumine deueberentur, duo nauigia illisa peris rapido profluente paucis enatantibus mergerentur, ita ut Cisalpingæ Galliæ homines à multis execrationibus eos ultore Deo magno meritas maleficij pœnas dedisse crederēt. His feceribus, quæ antea Romæ inter Cesarē, & Venetos, socio, atq; authore Pontifice, percussa fuerāt, & de congressu Cesaris, & Francisci regis, Pontificisq; profectio Bizantijs nunciatis, Solymanus, quū aduersum se maritima arma parari prospiceret, Hariadenū Barbarussam exornare classē iussit, ut maturè Helleponto egressus hostibus occurreret, & quanta posset detrimenta, aditis, uexatisq; insulis Venetis inferret. Quo accepto imperio Barbarussa ingenti cura, laboreq; classē refecit, deductisq; ad littora quos antea descripsisset, prouinciarum remigibus, naues impleuit, atq; que omni militari apparatu diligentissimè instruxit. Helleponto, Gallipoliq; prouectus in Cretam insulam cum centum triginta nauibus, quæ remis agerentur, cursum direxit, primumq; omnium superato Cyamo promontorio, quod hodie Spatæ nomen obtinet, Caneam urbem, quæ Cydonia olim fuit, adortus magnam suorum partem temerè exposuit, nam Gritto patritio prætoze firmis præfidijs tueri urbem, Turcarum impetus eum habuit inconsultæ audaciæ successum, ut quum undique è moenibus, & propugnaculis cum multo reboatu maioribus, & minoribus tormen-

is peterentur, atque Italicæ duæ cohortes eruptione facta
 perturbatos hostes inuasissent, multis suorum amissis Barba
 rusa receptui canere cogeretur. Constat eum, quum suos
 reuocaret ad classem, nimia naualis pugnae trepidatione su-
 pra mille Turcas, qui longius prædatum à littore processer-
 ant, deseruisse, qui ad unum omnes non multò post ab arma-
 tis Cretensibus interfecti sunt. Exinde Drepano promonto-
 rio, quod Melacham uocant, superato in Amphimaleum sti-
 num, qui hodie nauis Suda est, classem intulit, quum Ioannẽ
 Morum totius insulae præfectum multis millibus Cretensium
 coactis, atq; adiuncto Italicarum aliquot cohortium præsi-
 dium Cydonijs opem celeriter allaturum didicisset, inde ad Ri-
 thinnam, quæ est hodie Retimum, urbem nobilem processit,
 pariq; euentu ab ea urbe munitissima repulsus est, quòd pri-
 usquam triremes ad oppugnandum appropinquarent, Ri-
 thinnenses contortis in eas maioribus colubrinis, non par-
 uoq; detrimento illato eas auertissent. A Retimo ad Dion
 promontorium quod Frascia hodie dicitur, profectus est,
 moxq; deflexit ad urbem Candiam, ab hoc Dionis promonto-
 rio decem millibus passuum distantem. Hæc urbs olim Cy-
 theum fuit, hodieq; toti insulae nomen suum præbet. Hanc
 Barbarus contemplatus, quòd eam longè omnium munitis-
 simam rebatur adoriri non est ausus, sed sese ad orientale in-
 sulae caput, quod est Salmonium, conuertit, Ceciliamq; oppi-
 dulum, desertum ab incolis, succendit, atq; ita Cretensibus lit-
 toribus abscessit. Nam Vincentium Capellium, Venetæ clas-
 sis præfectum, qui iam Corcyram appulisset, Cretensibus re-
 bus maturam opem allaturum intelligebat. Qua de causa
 Alexandrum Bondelmerium cum suo insigni galeone, atq;
 altero ingenct nauigio, quod Barciam uocabant, omni cor-

PAULI IOVII HISTOR.

mentorū copia, præsidioq; militum instructissimo comitã
 te Pasqualico patritio cū uiginti quinq; triremibus Zacyn-
 thum peruenisse speculatores renunciabant. Per idem quo-
 que tempus ueluti maligno quodam exorto sydere, par dirã
 consternationis insania inuasit Africanas Hispanorū cohortes,
 quæ aliquãdiu meritis stipēdijs fraudatæ, atq; ea frustra
 postulantes seditiosè tumultuari apud Guletam cœperant.
 Propterea Bernardinus Mendocius Hispanicæ classis præse-
 ctus non temerè Numidarum atq; Afrorum, propter incertã
 gentis fidem, arma ueritus, quū seditiosorum tumultū, ora-
 tione & precibus sedare non posset, ea labe hominū exone-
 rare Africam cogitauit, ita ut eos omnes in Siciliam transue-
 heret. Nam eis neq; stipendia à prorege Siciliæ, neq; alimen-
 ta in ipsa summæ fertilitatis regione defutura pollicebatur.
 Sed postquam in Siciliam peruenere, quòd neq; Ferdinandus
 Gonzaga prorex expeditam pecuniã se habere diceret, neq;
 Siculi tot externos hospites priuato sumptu alendos æquis
 animis susceperent, Hispani, uti erant ueterani ad sex millia
 numerum, agros atq; oppida impetu factò inuadere cœpe-
 runt, indignantes quòd ex forti fideliqu; tot Punicis bellis na-
 uata opera, ingratis demum speratis stipendijs excluderentur,
 nec quibus miseram uitam confecti uulneribus & morbis,
 & egentes tueri possent, ex agris, minusq; benignis incolis
 alimenta reperirent. Quibus de causis necessitate quadã eius
 flagitiosæ secessionis scelus obtegentes, signa & duces atq;
 signiferos deseruerunt, & qui erant iuxta Messanã apertos
 pagos diripere aggressi sunt, cessereq; eis in prædã antè om-
 nia uici nullis obsepti muris, Castaneta, Montefortis, S. Lu-
 cia, quorum incolæ ad munita oppida confugientes, & de
 suis incommodis frustra conquerentes atrocis & uerè ho-
 stilis

filis iniuriæ famam ex sociorum impotenti impetu per totam Siciliam excitabant. His scedè direptis ad Castrum murum oppidum perrexerunt, murumq; undiq; corona expugnare conati defendentibus sese Castrensibus ita repulsi sunt, ut amissis ad quadraginta militibus, multisq; relatis uulneribus, q; fortè sæua tempestas cum denso imbri exorta sclopettorum funiculos extingueret, re infecta se recipere coacti sint. His cognitis rebus Gonzaga Aluarè Sandeū, castrorū magistrum, qui incolas Siculos in unum cogeret atq; armaret, & in seditiosos impetum facturi speciè præberet, in loca opportuna præmisit. Sed usque adeò his pagorum direptionibus effera erant Hispanorum mētes, ut proregis deprecationes, atq; imperia contemnerēt, nullamq; pacati animi, ut redire ad sanitatem se uelle ostenderent, significationē darent, sed effusius quotidie atq; crudelius in Siculos grassarentur, uti tum accidit, quum Sandeus cum armata agrestium multitudine in conspectum se dedisset. Hispani nihil his terribi minis, minimè dubitarunt, quin interiectam uallem illicò transirent, factoq; impetu, omnem eā Siculorum turbā profligarent, & in præaltos montes aufugere cogerent. Exinde præfectorum & signiferorū loco, qui à seditiosis discesserant, nec tam scedæ consternationis socij esse uolebant, tribunos crearunt, qui electi dicebātur. Horum imperium triduo finiebatur, atq; eis alij succedebant, omnibus tamē qui certo perpetuæ potestatis iure præesset, quendā Hærediam cunctis suffragijs extulerunt. Hunc erudita facundia præpotentē, q; antea cucullatus sacerdos, & in sacris concionibus exercitatus fuisset, supremi scribæ & consiliarij munus implere iubebant. Huic autē attribuerunt rerum capitaliū ministrum Mondraconē Cantabrū, qui oblatos quosq; equos arripie-

PAULI IOVII HISTOR

bat, quos apparitoribus suis distribueret, exornataq; inde nu-
 merosa ala, ad paradōs cōmeatus, rapiendamq; omnis peccā-
 ris pradam, regiones proximas percurrebat. Primum omni-
 um Hæredia peruasit militibus ut in Rocella oppido, quod
 nobilis Siculi ē Spataphora familia ditionis erat, omnia im-
 pedimenta & sarcinas, seortaq; & inutile famulantium pue-
 rorum turbam deponerem. Quo facto ad oppidum Randati-
 tium, quod est ad radices Aetnæ montis positū (id olim Tri-
 atium fuit) hostili animo duxit. Randatiani ubi formidabi-
 les ad se Hispanos uenire cognouerunt, ad eos cum insulis sa-
 cerdotes præferentes crucifixi Dei Christi uexillū, qui iniuri-
 am deprecaretur, emiserunt, eisq; bina cœnobia perampla,
 quæ erant extra oppidum, hospitali iure concesserunt, ita ut
 si à maleficijs temperarent, quotidie ab oppido se cibaria gra-
 tuito summissuros pollicerentur. Confederunt satis æquo ani-
 mo in cœnobijs Hispani, sed fortè accidit iniqua oppidano-
 rum sorte, ut Hispanus miles è muro glande sclopetto emissus
 sit interfectus: quo casu faciliè permoti milites, non obscure
 exoptatam expugnandi oppidi occasionem arripuerunt, sic
 ut concitati ad arma admotis proximæ portæ ignibus, fores
 concremarent, & ualuas ardentis multo hastarum nixu ina-
 tus propellerent, & in oppidum irrumperent, quumq; me-
 dia fere nox esset in foro constitutis ordinibus nusquam dis-
 currendo consisterent. Tum uerò animaduersum est oppida-
 nos per aduersam portā, quæ dudum semiobstructa fuerat
 agrè effugisse, & in domibus, non parua rerum suarum co-
 piam, & sceminas natu grandiores deseruisse. Atq; ita Hispani
 potiti oppido, Hæredia iubente partiti inter se hospitia,
 per regiones uigilias instituerunt, tresq; ibi menses per hyc-
 mem usq; ad prima ueris signa opiparè & copiosissimè om-
 nibus

quibus abundantes rebus hybernarunt. His tantis maleficiorum
 contumelijs affectus Ferdinandus, tametsi uera ui. atq; armis
 ea latrocinia coercenda atq; omnino uindicanda existimaret,
 adhortantibus praesertim Siculis proceribus, & suam per-
 crem in conficiendo negotio operam pollicentibus, nihilomi-
 nus diu prius ad sanandas seditiosorum mentes experienda re-
 media iudicabat, quae ueterana atq; inuictam militum manum, nisi
 multo cum sanguine, & funesto utrinque successu superari
 non posse prouideret. Neque enim militibus pares uideri pote-
 rant Siculi, uel in uniuersum uiri acres armisque dediti, ut qui
 semper inter se contentiosi sanguinariique sint, & priuatum
 quisque loricae aut thoracem & galeam, uel in pace induat, &
 uarijs atque mortiferis quibusdam utatur telis, quae in hostem emi-
 nus contorquentur. Ea sunt spari tripedales acuto praefixi
 ferro, & manubriatae fundae, quibus ex coriaceo nidulo uo-
 lema saxa Balearico more iaciunt, & huius generis armatorum
 hominum supra uiginti millia se coacturum Simeonem Vintimilia,
 Hieracensis regulus, pollicebatur, uir quidem corpore pusillo,
 sed generosa animi magnitudine praeditus, & per amplis opi-
 bus potens, qui uetustum Siciliae decus aduersus externos tueri
 magnopere cupiebat. Sed pro regi Ferdinando tum Caesari tum Si-
 culis calamitosum fore uidebatur, si is tumultus temere exci-
 tatus, uti accidere necesse erat, dubio et cruentissimo praelio fi-
 niretur, ut pote qui reputaret summis uiribus milites, qui iustis
 et militaribus armis essent instructi, desperata salute esse dimi-
 caturus, neque Siculos multitudine sua, atque ineptis in acie fre-
 tos armis, ueterani militis impetum diu laturos intelligebat.
 Igitur alio modo sibi agendum ratus, ut seditiosos pacaret, &
 ex tuto eorum improbitatem atque insolentiam ulcisceretur, per
 idoneos eorum praefectos, qui apud contaminatum sceleribus

PAULI IOVII HISTOR.

exercitū remanere noluerāt, et in officio apud proregē per
 sistebāt agere cœpit. Hi fuere ipse dudū castrorum magister
 Aluarus Sădeus, & Ioānes Vargas, & Săcius Alarconus, &
 Alfonso Viues, qui apud milites eximiā auctoritatē obtine-
 bāt. Per hos agebatur apud milites, ut ad sanitatē redire uela-
 lent, postquā prorex eis integra fide omnis maleficii impiuni-
 tatē promitteret, & quatuor mensiū stipendia præsenti pe-
 cunia persoluturū polliceretur, quod si milites sibi usquequa-
 que Sicilia magno Caesaris incōmodo peruastandā suscipere-
 rēt, nemini unquā ad penates reditū in Hispaniā fore, atque
 omnes simul tanquā perfidiæ dānatos hostilia totius Siciliae
 arma aduersum se publico edicto cōcitata infœliciter expe-
 turos. His denunciatis heredia, fortuna suae ignarus, grauem
 & luculentam concionem ad milites habuit, facileq; persua-
 sit, ut oblata stipendia accipere, & redire ad officium, quam
 iratis Siculis obiici, notatiq; infamia patriæ exilio multari
 mallent. Sustulere uniuersi dextras, & conditionē approba-
 runt, modō sibi de impunitate caueretur, & multi quidem
 Gonzaga seueritatem non temerē ueriti postularunt, ut sibi
 liberorum natu maximus pro obside traderetur. Sed res
 deducta est ad iusiurandum, & ad sacramenti religionē, eo
 pacto atq; ordine, ut apud uicum, cui Linguerossa nomen
 est, medio ferē itinere inter Messanā atq; Randatiū institu-
 tis sollemnibus sacris & prorex & legati exercitus conueni-
 rent, id magnoperē probante Ioanne Varga, quem plerique
 ueteranorum parentem appellantes maximē colebant. Pri-
 mos enim honores gesserat in exercitu per annos uiginti,
 quum Aurantius, interfecto ad Hispellum Ioanne Dorbino,
 hunc præcipuē Vargam illius signiferum supra ceteros His-
 spanos plurimum extulisset, sic ut milites salutem suam
 eius

eius committere minimè dubitarent. Erant Hispanorum ue-
 xilla uiginti quatuor, è quibus delecti sunt singuli, qui in-
 genij solertia, & corporis habitu maximè præstarent, &
 legatorum nomine cum ipso Hæredia, dandi accipiendiq; sa-
 cramenti munus obirent. Itum itaq; est ad Linguarossam
 uicium, ubi præsto adfuit ipse Ferdinandus, compositisq; re-
 bus sacra peragi cœperunt. Quum uerò ad medium sacro-
 rum esset deuentum, quo redemptoris Christi hostia populo
 ostenditur, in eam præeuntibus uerba hinc Varga, Illinc Hæ-
 redia, eo modò iuratum est, ut legati simul & prorex ipse
 dextras attollerent, atq; ita ea quam diximus de impunitate
 atq; stipendijs conditione transactum est. Accidit autem, ut
 quum à præeuntibus uerba ad attollendas dextras uocaren-
 tur, & legati omnes id expedite fecissent, Ferdinandus au-
 tem cunctantius facere uideretur, unus è legatis nomine Vil-
 lalobos præclare uocem attollens, si cuncteris prorex, in-
 quit, iurare, nec dextram sincero animo extendis, nos quo-
 que ab huius sacramenti fide discedemus. Tunc uerò prorex
 oborto pudore præaltè manum extendit. Fuere qui ab ea
 proregis cunctatione existimarent, eum pro conscientia sa-
 cramenti uotum suspendisse, conceptisq; uerbis ex animo iu-
 rasse tam fœdæ pactioni, quæ ui necessitatis exprimeretur
 (uti euentus postea docuit) nequaquam se staturum. Per
 hunc modum peractis sacris & cunctis latè adstipulantibus
 constitutum est, ut cohortes per urbes atq; oppida sparge-
 rentur, ut commodius ali, præbitisq; stipendijs in officio con-
 tineri possent, ueteresq; præfecti quos diximus, ad sua mu-
 nia redirent, quorum iussis milites ex disciplina obsequeren-
 tur. Nec multo post singulæ cohortes ad Augustam, quæ
 Megara olim fuit, Syracusas in Leontinos, Calatamq; Hie-

PAVLI IOVII HISTOR.

ronis, & Taurominium, aliaq; oppida sub uexillis contendere. Quum esset Taurominij Ioannes Vargas, ad eum Gonzaga scripsit, ut ipsum Herediam atq; Carantium, qui deasignandis hospitijis apud seditiosos praesuerat, comprehenderet, uinctosq; sibi nauigio celeriter Messanam deuehendos curaret. Praestitit officium Vargas, & nihil tale timentes ambos, uti praecceptum fuerat, Messanam deuechi iussit, ubi illico arctae custodiae traditi sunt. Ad alia quoq; oppida similiratione Gonzaga perscripsit, ut singulae cohortes suum electum, qui sacris interfuisset, uinctum praefectis arcium traderent, atq; ita ad unum omnes illi uiginti quatuor diuersis in locis uno tempore comprehensi, perductiq; sunt Messanam. In eos autem iustae iracundiae suae uirus Gonzaga usq; adeo seuerè & grauius euomuit, ut uno die damnatos ad furcas, latronum more, laqueis suspendi iusserit, atq; haec surcae toto littore, ut à praeternauigantibus spectari possent, erectae sunt. Ex his altissimam Heredia, detruncata prius per carnificem dextra, honoris causa promeruit, cui comites fuere hinc Mödraconius, atq; Carantius, illinc Villalobos, qui inter sacra iurantem Gonzagem arroganter interpellarat. Sed horum omnium supplicio conceptus altè dolor in Gonzaga expiari non potuit, dedit. n. operam, ut quos maxime facinorosos extitisse didicerat, omnibus modis atq; omnibus locis interciperet. Qua in re praefecti arcium & praetores urbium, quum de scripto moneretur, operam sedulo praestiterunt, usq; adeo diligenter, ut qui neq; excipi neq; deduci Messanam poterant, custoditos necarent, & cadauera in subiectum mare proijcerent. Hoc enim incolumi sua fide ab his praesidiis peculiari suo iure fieri debere Ferdinadus censebat, quoniam qui antea quum arcium & oppidorum praefecturas acciperent,

perent, Cæsari sacramentum dicentes se cunctis in rebus iustitiam obnixè culturos promississent, ideoq; in reos maiestatis, indicatis singulorum nominibus, lege agere tenerentur. Verum Aluarus Sandeus apud Messanam truculentiorens carnificinam instituit: nam multos, qui Messanam ad forum rerum uenaliū exornandi sese causa ueniebant, uel inuitatos ad cœnam, & uarijs modis per aleatores lenonesq; pellectos comprehendebat, statimq; per seruos Aethiopes pernecatos in mare proijciebat. Id supplicij genus maturabatur spitali quodam ligno, ad ceruices laqueum intorquente, quod Hispani Garotum appellant: sic ut ad multa Siciliae littora, à Messana ad Taurominium, & inde ad Syracusas atque Augustam, cadauera Hispanorum illis scopulis, & scædè fluctibus lacerata spectarentur. Quare certius comperta, reliqui Hispani tanto terrore concepto concuti cœperunt, ut pleriq; quæsitis frustra nauigijs, excedere insula niterentur. Interdictum namq; fuerat omnibus nautis, ne quemquam militem nauigio exciperent, aut aliò auerent, sic ut multi in ea cogitatione, abeundiq; consilio maturè comprehensi, scæuente in eos Aluaro scelerum suorum pœnas darent. Ad extremum reliquã militum partem, quæ nouis multiplicatisq; stipendijs exaturari nequibat, Gonzaga ipso vastio multo seuerior inexorabiliorq; præbito menstruo stipendio, nauibus auerendos in Hispaniam imposuit. Quam ignominiã usq; adeo grauiter milites tulerūt, ut postquã improbitatis atq; perfidiæ notati in patriã auerentur, animis contumeliã ferrè nō possent, commilitonumq; exemplo se laquei pœna puniri malle prædicarēt. Ab hac tanta animaduersione in seditiosos carptim patrata, eã Ferdinandus sui nominis famam tulit, ut Siculi
suo

PAULI IOVII HISTOR.

sui commoti iniurijs, singulas cohortes tanquam malefcentissimi generis hominū ex uetere disciplina decumari debuissent prædicarent, Hispani autem eum tanquam hominem prædura seueritatis, & supra æquum inhumaniter atrocem, auidumq; prorsus Hispanici sanguinis in occulto maledictis laceratum diris execrationibus oneraret, & ex aduerso ab recenti facti memoria, Vastij lenitatem, pari seditionis crimine offensus, laudibus immodicis in inuidiam proregis attollerent, qui ea in re maximè benigna ingenij temperie usus, necis pœnam delicto grauiorem iudicasset, ideoq; tantū monendo molliendoq; animos militum, & stipendia liberaliter persoluendo, totum cōpescendæ tollendæq; seditionis negotium ex sententia confecisset, utpotè qui Hispanico sanguine progenitus, extra omnem pœnæ suspitionem uniuersæ consternationis maleficia sincera fide singulis condonare, quàm ullius omnino sui militis sanguine generosas manus foedare maluerit. Cæterum tantū absuit, ut id Gonzagæ factum à Cæsare minus probaretur, ut præclare ei succenseret, quòd indulgentius agendo cohortes singulas nequaquam repetita seueritate decumasset, & in Vastio indignè iusto militariq; duce ineptè quæsitam clementiæ laudem effusè detestaretur. Quo iudicio Cæsaris & Vastius multū de pristina sua apud Insubres gratia amisisse uisus est, Gonzagam uerò ipsum uel indignantibus Hispanis ad amplissima præmia prouectum fuisse constat, quū ex aduerso nonnihil de concessis antea stipendijs atq; muneribus, Cæsaris insu, per quæstores Vastio detractum fuerit. Gonzagam tamen Hispaniæ magistratus ad dicendam causam citarunt. Verum is cōparatis ad defensionem luculentis orationibus, ut in Hispaniam proficisceretur, & iam nauigaret, prohibuit

buit Caesar, ne peruulgata per Hispanias tot scelerum & sup-
 pliciorum labes, animos provincialium altius offenderet.
 Nec multò post Sicilienses cohortes collatis quæstorum in-
 dicibus, quibus nomina militum describebantur, circiter
 trecentos commilitones desiderarunt, atq; hæc transueta in
 Italian classem Caesaris apud Tarentū atq; Brundisium con-
 scenderunt. Sunt qui asserant Sicilienses cohortes, non quū
 statim ab Africa transueta in Siciliam fuissent, seditionem
 ad Randatium miscuisse, sed quum sequenti anno post ma-
 ritimam expeditionem in Siciliam reportata fuissent: ue-
 rum nihil ad rei notitiam pertinere putamus, an tum, an
 postea admissæ seditionis pœnas penderint. Eo siquidem
 tempore antecedentibus Venetis, Andreas Auria superato
 Messanæ freto, sublatisq; passim militibus, ad Corcyram in-
 sulam cursum intendebat, eò namq; Vincentius Capellius
 cum imperio atq; uniuersa Venetorū classe peruenerat, con-
 iunctisq; eo modo classibus apparebat Barbaros tantā uim
 Christianæ classis non esse laturos, & congressum & pu-
 guam omnino uitaturos. Tum enim Hariadenus Barbarus-
 sa Ambracio sinu cum tota Ottomannica classe se contine-
 bat, & de aduentu nostræ classis certior factus, ut illac no-
 stri intrarent, propter arctas fauces expectare uidebatur,
 tanquam ex exquisito loco dispositis utrinq; tormentis in-
 trantes oppressurus. Paulo siquidem antè Grimanus Patri-
 archa cum Pontificijs triremibus è Corcyra progressus ad
 fauces eiusdem Ambracii sinus, Præuesam oppidum in ipso
 Actiaco promontorio positum, admotis triremiū prorsus op-
 pugnare adortus fuerat. Sed is conatus, explorandi causa
 susceptus, eum habuit euentum, ut quū Iustiniana triremis
 Paulo duce audacter arctas intrasset fauces, atq; aliquot ho-
 stiliū

PAULI IOVII HISTOR.

stiliū tormentorum sinistro nauis latere pilis excepiisset,
 expositi sint in terrā milites cum tribus tormētis, quibus
 à terra, & à triremibus aliquādiu quassatum Preuesæ castel-
 lū fuerit, sic ut appareret expugnari potuisse, nisi Turcæ, ab
 Aetolia acciti, ab obsessis cum ualida equitū & peditum ma-
 nu superueniētes, nostrosq; magno clamore edito aggressi,
 aliquot interfectis et uulneratis, reliquos in mare umbilico
 tenus ad scaphas triremiū cōfugere coēgissent, quāquā Alex.
 Interannas, peditū præfectus, uel grauius saucius aliquan-
 diu constanter Turcarū impetum sustinuisset. Per hunc mo-
 dum Patriarcha repulsus, sublatis in naues quæ exposita fue-
 rant tormentis, Corcyram redijt, nihil eius cōsiliij pertesus,
 postquam quales essent angustiae sinus explorasset, atq; ho-
 stium classē toto sinu ad anchoras stantem ex propinquo
 prospexisset. Concesserant tum classēs nostræ in Gomu-
 nitæ portū, quæ est contra Corcyram in continenti, ad eum
 locum uberrimæ aquationis, qui antiquitus Regij fontis no-
 men tulit, atq; ibi præfeti omnes quidnā primum tentandū
 foret, dictis sententijs consultabant. Referente autē, quæ uis-
 derat, Patriarcha ante alios Ferdinandus Gonzaga eius ce-
 rat sententiæ, ut expositis militibus atq; tormentis Preuesæ
 castellum magna ui expugnandū censeret. Quo expugnato
 cōstitutisq; in promontorio, castelliq; ruinis maioribus tor-
 mentis, elabi non posse hostem, atq; eius classē summis dea-
 trimētis affici atq; deleri posse diserebat, Nam ut egressus
 hosti totus eriperetur, in ipsis faucibus onerariū nauigium
 lapidibus magnis minutisq; repletū demergi iubebat, atq; iū-
 tres galeones, qui erant è tota classe tormentis instructissi-
 mi, contra ostium earum faucium produci constituiq; uali-
 do atq; obliquo rudentum nexu in anchoris iubebat, ut si
 Barba

Barbarussa sinu euadere in altum conaretur innumerabili-
 um pilarum procellam in limine faucium exciperet, atq; ibi
 omnino demergeretur. Ad ea Auria respondit, id Gonzage
 consilium dictu quidem speciosum, sed factu, atq; exitu peri-
 culosum atq; difficile uideri. Nam primum omnium expone-
 re in terrā milites ancipitis periculi rem esse, quod credi par-
 esset, Aetolicas copias, uti dudum Grimano teste fecerint, mi-
 nime defuturas, quin oppugnatis atq; obsessis suis maturam
 opem ferrent, quorū superuentu nostros pedites uim incum-
 bentis equitatus egre toleraturos appareret, & si quid eis
 iniquo in loco opinione durius accideret, naues prouecto
 onerarias destitutas militari praesidio, quod esset miserrimū,
 hostibus praedae futuras. Ipsi porro peditatui iam in terram
 exposito graue periculum imminere, nam si aliqua autum-
 nalis tempestas ita incideret, ut onerariae naues pariter atq;
 triremes a scopuloso littore se recipere & in altū ad salutem
 uela dare cogerentur, unde tum suppeditari posse alimenta,
 non modo desertis inimico in littore, sed ingruentes undiq;
 hostes pugnando sustinentibus. Id certē euenire posse nemo
 maritimarū rerum peritus dubitarit, sic, ut fortissimis uiris
 spes omnis receptus & fugae, importuna malignitate subitae
 tempestatis eripi posse iudicemus. Coelum quidē autumnale
 ex mutabili natura temporis, ad repentinos uentorum
 turbines edendos paratum, non insanis nautis esse pertimes-
 cendum, uti iam multis recentium naufragiorum exemplis
 compertum esset. Propterea, si hostis extra sinum ad pugna
 elici non possit, ipsis tutius atque utilius uideri, superae-
 re Leucadem, ipsamq; Neritum saxis asperam, & directo
 cursu in Naupactum sinum classem inferre, ubi & ex-
 pugnari posse Naupactum oppidum, moenibus non ma-
 gnopere

PAULI IOVII HISTO

gnopere munitum, & multa obiter oppida, quæ ad intimi-
 sinum Corinthiacumq; Isthmum pertineant, impunè diripi
 atque euastari posse, Græci homines prolixè confirmarent,
 quod nauigationis iter si teneant, accidere posse, ut Barba-
 russa uel pudore adductus, uel suorum ingenti periculo pera-
 motus, sinu egrederetur, & conferendæ pugnae facultatem
 ipsis optantibus et paratis præberet. Hanc gerendi belli ra-
 tionem, quanquam Gonzaga propositas difficultates infra
 mare & tollere contenderet, Capellius ipse & patriarcha
 probare uisi sunt, utpote qui maritimo potius quàm terrea
 stri conatu audendum esse censerent, subitæq; tempestatis pe-
 ricula, potius quàm hostes, quos æquo mari contemnebant,
 non temere formidarent, Naupactumq; si expugnaretur,
 quod Veneti imperij Methonensi bello fuisset, ipsis ex lege
 fœderis accessurum sperare possent. Exinde Auriã constitu-
 tis totius classis ordinibus, è Gomenitiæ portu profecturus,
 onerarijs nauibus, quæ erant septuaginta duæ, Franci Auriã
 gentilem & propinquum suum præfecit, quòd magni usus
 maritimis in rebus haberetur. Ex his tamen quatuordecim
 Alexandro Bondelmerio attribuit. Is enim uniuersam ante-
 ire classem, & Franci nauigationè obseruare iubebatur. Sed
 quinque etiã triremes (eæ siquidem in uniuersum erant nume-
 ro centum & triginta quatuor) delectæ sunt, remigio & ue-
 lis maximè agiles atque expeditæ, proptereaq; speculatoriæ
 uocabantur, quæ galeonem contra sinus fauces dare ancho-
 ras & consistere iussum præcederent, atq; hostilis classis mo-
 tus explorarent. Turcicæ nanq; triremes quatuor cum expe-
 ditis totidem biremibus sinu egressæ, per fauces in altu eua-
 serant. Sed cõspecto galeone, ut triremes nostras, quæ aduer-
 sum se directis rostris impetum facturæ uidebantur, effugerent,

rent, eludendo rursus intra fauces se receperunt. Itaq; Auria dato signo, ut reliquæ classes se cõsequerentur, ad Preuesam contendens, uniuersas triremes extendit, ita ut ab hostibus facile numerari possent, quoniam si minori nauigia suo pte studio uoluntateq; classem comitantia recenserentur, iusta supputatione supra quinquaginta & ducentorum nauium numerum impleuissent. Quo spectaculo magnus (uti aiunt) timor Barbarussæ animum incescit, qui tametsi natura intrepidus, nostrum uirtutem & disciplinã non magnoperè formidandam putabat, ingentis tamen classis amplitudine atq; apparatu uehementissimè promouebatur. Neq; enim maior à prius temporibus in Ionio nostrorũ classis cõspecta fuerat, ita ut quidam Eunuchus ex Solymani ianitoribus, Barbarussæ comes datus, eũ cunctantẽ subtimideq; perplexũ inurbanis & planè superbis uerbis insolenter obiurgaret, q, in prouocantes Christianos, & pugnam cientes, non statim sinu erumperet, atq; eos adoriretur, qua in re non salutem suã, qui cõspectum hostis ferre non posset, sed Solymani imperatoris decus respicere deberet, qui gloriæ suæ multum splendoris ca turpi cunctatione detrahi nollet. Pro dignitate siquidẽ Ottomanici nominis experiundas esse uires. Nam si bello fortis & pugnax esset, uti profiteretur, non desperanda messe uictoriam. Quod si fortuna uotis uirtutiq; Turcarum inuideret, nõ defuturos Solymano trierarchas, ipsis, si uinceretur, meliores, & Ponticas syluas tantam ad conficiendã classem materiam suppeditaturas, ut duplo maior & ornatio uiris atq; remigibus classis edificari facile posset. Postremo id quoq; addidit Eunuchus Barbarussæ, cauendũ esse, ne metu honestissimæ mortis, quæ aduerso etiam praelio esset incerta, ab irato Solymano fœdæ necis periculum subiret. Nec mora,

PAULI IOVII HISTOR.

uociferante adhuc Eunucho, conuersus ad Salethū archipit-
 ratam: Ergo, inquit Barbarussa, uir fide uirtuteq; prestā-
 sime, nobis ut uideo uel iniqua cōditiōe pugna fortunatē-
 tanda est, ne huius semiuiri latrātis delatione pereamus, atq;
 ita classem educere cœpit, quum iam Auria ad Leucadē uela
 flecti iuberet, ratus hostē his faucibus, timore præpeditum,
 egredi non ausurum. Tenebat propositæ nauigationis curs-
 sum Auria, & secundo usus uento, ad Leucadē prouehēba-
 tur, quū à speculatoribus, qui in carchesio summi mali gales-
 onis Bondelmerij constituti erant, Aurie significatū est, ho-
 stilē classem exire sinus angustias, & sinistrorsum secundum
 littus flecti. Hanc oram quā Barbaricæ classis sinistrū cornu
 lambebat, paulō antē Grimanus præoccuparat, eo consilio,
 ut si hostis ab angustijs prodiret, commoditate littoris exclu-
 deretur. Sed non multo post iter mutare iussus, atq; inde re-
 cedens, ad reliquas sociorū triremes se contulerat, atq; ita re-
 uenit, ut Barbarus terræ littus obtineret. Nā callido pro ne-
 cessitate utens consilio, si ab nostra classe impotenter urgere-
 tur, proris in hostes obuersis, terræ puppes applicare, expo-
 sitisq; militibus à terra classem exarmatam uiris atq; tormen-
 tis, uti usus posceret, minorem nauigiorum quā uirorum
 iacturam fore iudicans, defendere decreuerat. Ceterū Auria
 ea erumpentis hostium classis significatione commotus, ut
 qui iam triremes ad stationem sub Leucade, quæ Sueffula di-
 citur, adegerat, tametsi, quod non putarat, accidisset, animū
 tamen egregiē componit, & classem uti imperatum antea fu-
 erat, ad inuendam pugnam comparare sese, & prætorie sus-
 signa sequi iussit. Iam tota Turcarum classis in apertum pela-
 gus euaserat, eo ordine, ut Hariadenus ipse median teneret
 aciem, ubi eius prætoria purpureis pluribus uexillis exora-
 nata

nata conspiciebatur. Dextrum latus obtinebat Tabaches, si-
 nistrum uerò, Salecus pari propè triremium numero instru-
 eti, qui Tunetanis prælijs inclaruerant. Nam eo die Barba-
 russa produxit octoginta septem triremes, biremes autem ro-
 stratas circiter triginta robore triremibus pares, leuiore ue-
 rò triremes, & mioparones tot erant, ut nauigiorum omnis
 generis centum quinquaginta, quæ remis agerentur, summã
 efficerent. Mediæ autè aciei cohærebãt cornua, tãto ordine,
 ut quo uerteretur prætoria, alas extendentis aquilæ specient
 præberet, fatereturq; mirabũdus Auria, sicuti hæc eũ postea
 narrantè audiui, neq; habilis, neq; firmitus, aut omnino de-
 cētius classè à perito duce educi potuisse. Antecedebant Bar-
 barussæ classè triremes circiter uiginti, partim rostratæ, par-
 tim leuiore, quæ omnũ erãt uelocissimæ, cui præerat Drã-
 guthes archipirata, multis postea in nostros maleficijs cla-
 rus. Constat Capellium incundæ pugnæ auidum, è sua puppe
 in scapham descendisse, aduectumq; ad prætoriam Auria, il-
 lum compellasse his uerbis: Quid tibi, inquit princeps, hac
 propòsita prælij edendi longè pulcherrima occasione faciunt
 dum sit uides, ego certè, si me fortè cum Venetis triremibus
 te gnauiter sequuturũ dubitas, iam à te ad declarandam Ve-
 neti senatus uoluntatem, studiumq; meum, primã aciem de-
 posco, primãq; prælij pericula fortiter subibo, splendidumq;
 thoracem, quem induerat, ostendens, & palma pulsans, in
 hoc enim uti pium, & impigrũ decet Venetum præfectum,
 aut gloriose uincam, aut uictus honestissimè occumbã. Egit
 gratias Auria, laudatoq; eius ingēti studio, rogauit, ut se præ-
 euntè subsequeretur, et quid fieri oporteret, intētus obserua-
 ret, se enim, quid fieri uellet, opportunè signũ daturũ. Iã præ-
 ma biremiũ manus ad galeonẽ appropinquabat, & aliquot

PAULI IOVII HISTOR.

triremes è Saleco missæ, id ingens nauigiū oppugnabant, ea
 tamen cōditione, ut quū non multū appropinquaret, nec ob
 id multum nocere possent, neq; in eos pariter è multo spatio
 Bondelmerius tormenta contorqueri sineret, non multum
 utrinq; proficeretur. Expectabat enim uir rerum naualium
 apprimè peritus, ut propius accederetur, ex improviso seuā
 omnis generis tormentorum procellam in subeuntes effusus
 rus. Neq; eum sefellit opinio, nam Turca audacius acceden-
 tes, ad eò graui glandium, & pilarum grādine persusi sunt,
 ut inhibere remos, & magno accepto detrimento trepidè se
 recipere cogentur. Auria interim reuocabat naues, que
 precesserant, et galeonem suum remulco protrahi iubebat,
 et triremiū trierarchos intercurrentibus per nauiculas nū-
 cijs hortabatur, ut sese animis ad ineundā pugnā cōfirmarēt,
 paratiq; essent ad imperia, quum tubæ cantu atq; explicato
 maximo uexillo signum daretur. In eo autem consilio decre-
 toq; erat Auria, ut nisi onerariarū nauū fretus præsidio, cō-
 fligendum sibi non esse iudicaret, uti postea confirmatione
 maiorum minorumq; ducum, qui aderant, didicimus. Idem
 pariter astutus hostis providebat, qui pari utrinq; triremiū
 concursu procul ab onerarijs, quæ castellorum erant instar,
 dimicare cupiebat. Nam tum fortè uentus omnis ita subsede-
 rat, ut æquora ad edendam nobilem pugnā pacata fluctibus,
 & planè constrata præberentur, & patriarcha prouectus
 ad Auriam, eam inuadendi, delendiq; proculdubio hostis fa-
 cultatem non prætermittendam prædicaret, tantoq; ardore
 uociferaretur, ut propinquiore trierarchi inuitantis uocē
 audirent, maximeq; mirarentur, quòd Auria rem prælio cō-
 mittere dubitaret. Is enim onerarias naues in unum cōcun-
 tes, ingentibus gyris atque meandris, subsequente triremiū
 ordi-

ordine, circuibat, & ex nauali peritia, nouum aliquod atq; inexpectatum hosti facinus editurus uidebatur, sic, ut id ipse perspicax, & minimè præceps Barbarussa, uti postea cõceptum est, facile crederet. Id Auria crebro rotatu classẽm suam circueñs, ea ratione faciebat, ut ad se hostiles triremes perliceret, & in prouectas è castellis excelsarum nauium properturbatas, quæ erant certa uincẽdi ratio, directis prorsus inueheretur. Interim subsistente Barbarussa, & quorsum ea hostis flexuosa nauigatio recideret, spectante, quod dolunt aliquem suspectaret, cornuum suorum triremes, iam uergente ad occasum sole, diuersis in locis rem gerebant, pars in opugnando galeone frustra perseuerabat, pars aggressa onerarias duas, in quarum altera Buccanigra cum sua Hispanorum cohorte uehebatur, in altera erat Macinius Mongaia Cantaber, usq; adeò grauitè coniectis in eas pilis afflixerat, ut perrupto malo incensisq; uelis, & multis Hispanorũ, & nauarum interfectis, peritura crederentur. Alia uerò pars duas onustas commeatibus circumuentas naues, quarum altera erat Veneta, altera Dalmatica, coniectis ignibus concremaret, paucis inscaphas defilientibus, aut ad propinquas fortiorum naues adnatantibus. Duas etiam triremes sub ipsum crepusculum, quæ lentiore utebatur remigio Salecus interceptit, quarum trierarchi erant Mozenicus Venetus, & Bibiena Etrusca stirpis uir sacratus. Secundum has triremes captus est Aloisij Figaroa Hispani nauis, tametsi suæ cohortis milites aliquandiu pugnacissimè se defendissent. In ea captus est cum ipso Figaroa patre filius adolescens nobilissima formæ, qui postea deductus ad Solymanum, Mahometis sacra suscepit. Is quum principis cubiculo assueuisset, post tertium car

PAULI IOVII HISTOR.

ceris annum, misero patri libertatē impetrauit, donatumq; liberaliter in Hispaniam remisit. Tum uerò cum Tonitru turbatis nubibus, grauis imber & procella, flantibus Euris, exorta est. Nec dubitauere nostri, quum uidissent Barbaros attollere dolones, quin & ipsi præcunte Auria dolonibus simul & maioribus expansis uelis, se inde explicarent, & quò uentus ferebat, ad Corcyram unde uenerant uerterentur, usque adeò dissipatis agminibus, ut inuento etiam remigio, nequaquam se recipere, sed confuse, & turpiter effugere uiderentur, sic ut Auria tanti usus, tantæq; peritiæ, & tantæ denique existimationis mari dux, eo die nullus imperator extiterit. Ferunt Barbarum nostros eodem uento ad aliquantum spatium persequutum, nec quem hostes elabendo cursum tenerent, per tenebras planè cernentem, substituisse, quoniam nostri duces in singulis suis prætorijs lumina extingui iussissent, quæ erectis ad puppem ingentibus laternis præferri solita sunt. Proinde ipsum in cæchinnum uersum sepe repetisse hæc uerba, Hispanico sermone prolata. Ergo Auria lumen abijcit, ut certius fugam suã tenebris recondat. Quasi si miraretur nostros tanquàm magno metu occupatos, omnis decoris, modò se eriperent, obliuisci, quàm manus conferere maluisse. Ea uerò apud omnes Corcyre applicantes opinio fuit, ut præclaro oborti repenti uenti beneficio, uel cū ignominia è summo periculo se ereptos faterentur. Cesariani autem præcipueq; Ligures, ut Aurie nomen ab omni infamia uendicarent, tam fœdi exitus culpam ex obliquo in Venetos referrebant, quòd ab initio præsidium Hispanorum militum, quod distribui in Venetas triremes debebat, ut propugnatoribus firmiores in congressu hostium euaderent, superbe repudiassent. Venetis nanque triremibus non planè cõfissum

sinum Auriam, & propterea temperasse à praelio differebāt,
 ob idq; præsertim, quòd euadente angustias Barbarussa, il-
 le ferme omnes collectis uelis, & per iuncos ad antennas sub-
 ligatis, eas ad summitatem mali celeriter eduxissent, scilicet,
 ut repente præcisus iuncis, expedita ad quem uellēt fugæ cur-
 sum uela uentis inflanda præberent. Quum in ea mutui er-
 roris obrectatione, moestitiq; & dolore turpissimi euen-
 tus uersarentur, Macinij Cantabri nauis uel quassata perfo-
 rataq; quæ perijsse credebatur, Corcyram applicuit, eius au-
 tem Macinij mira constantia fuerat defensa. Nec multò post
 ipse Barbarussa non contentus nostro dedecore, nec hostes
 inopinata procella sibi è manibus ereptos æquo animo fe-
 rens, ad Paxum insulam prouocabundus ab pugnam perue-
 nit. Ea insula centū ferè stadijs ab ultimo orientali, quod Pha-
 lacrum olim fuit, Corcyræ promontorio distat, sic, ut expro-
 brare nostris fugam, & si è portu prodirent, cum eis acie cõ-
 gressurus esse uideretur. Quamobrem Gonzaga fremens, ut
 qui superbi hostis arrogantiam ferre non posset, singulos
 adijt duces, rogauitq; ut pro dignitate Christiani nominis
 animos uiresq; componerent, & foelicioire uirtute insolētis
 Barbari uim omnino retundere niterentur, resq; eo deducta
 est, ut Capellius, quod antea nihil tale iubente senatu susci-
 pere recusarat, Hispanorum certa præsidia quæ offerretur
 se in triremes recepturum polliceretur, quaternaq; acie Bar-
 baros inuadere decernerent. Quartam enim aciem Ferdi-
 nando Gonzagæ honoris causa attribuerant. Verum hæc cõ-
 sultatio tam diu prolata est, ut Barbarussa aduersam circa
 nonas octobres metuens tempestatem, retrocederet, & sibi
 abundè satisfactum existimans, in sinum Ambracium re-
 uerteretur. Ab ipso autem hostis discessu, de expugnando

PAULI IOVII HISTOR.

Dyrrachio cogitatum est, sed quum à Capellio totius Dyrrachini littoris stationes, nauigijs malè fidè prædicerentur, nõ multò post in Rizonicum sinum, quem Catareum uocant, cursum direxerunt, ut Castronouum Turcicæ ditionis oppidum, in eo sinu positum expugnarent. Ea enim forma est, & natur. a sinus, ut tutissimum atq; ingentè præbeat portũ, mãrèq; sese ad Orientem intorquens, in intimo recessu, Cattarũ oppidum Veneti imperij alluat, sic ut per quasdam fauces, quæ protracta cathena præcludi possint, nauigijs adeatur. Tota regio apricis, & egregiè cultis collibus peramena est. Sed Cattarum, obstantibus ad dextram montibus, ita opacũ redditur, ut incolæ sub brumã breuissimis solibus utantur. Castrum autem nouum, quod multis ante annis Chersego regulo à Mahomete fuit ademptum, apricius est, sed nequaquam Cattaro munitius. Castrũsum edificia ab infima oppidi parte, quæ mari alluitur, & turritam munitionem instar arcis habet, per dorsum collis assurgunt. In summo autem Castellũ habet natura potius quàm arte munitum. Oppidani partim Dalmatici, & partim Epirotici sunt generis, sed qui iam pridem immixti Turcis, à Christiana religione defecerant, mercaturæ student, & paruis nauigijs quæstum faciunt. Nulli Turcæ milites erant in præsidio, quum binæ tantum, quas diximus, infimæ munitionis, & superioris castelli arcæ, à paucissimis Turcis custodirentur. Itaque intraneibus sinum clasibus, magna ui admotis tormentis, priusquam oppidum ab incolis aliquandiu defensum, caperetur, socij nauales Venetæ clas̃is per remos murum scandentes ad infimam partem intrarunt, & mox ab expositis Hispanis oppidum quoque perrupto muro captum est, quũ ibi duo insignes cohortium præfecti, Buccanigra Hispanus, & Caesar Iofias

Iosias Firmanus interfecti cecidissent. Multa eius oppidi, sed nequaquam præfisa domesticarum rerum præda fuit, sed ingens omnis ætatis & sexus incolarum multitudo in seruitutem abducta est, quâquam multi ex his nunquam se à cultu Dei Christi discessisse dicrent. Triduo post, superius castrum præfidiarij Turcæ frustra pacti incolumem fore libertatem, & uitam, dederunt. Quum id oppidum communibus uiribus captum, ex foedere Venetis deberetur, occupatum est ab Hispanis, quos Auria Ferdinandusq; Gonzaga extra Italiam alere cupiebant. Itaq; uel ægrè permittente, & Venetijs super ea re senatus consultum expectari debere frustra postulante Capellio, Franciscus Sarmentus cum quatuor millibus ueteranorum militum, qui apud Insubres à scelerata secessione, regionem ad Galeritum oppidum peruasurant. Castronouo præpositus est. Eã rem molestissimè tulit senatus, quòd id oppidum communibus partum armis, non sibi ex lege foederis, sed Hispanico præsidio concessum fuisset. Suspectabat enim Hispanorum ingenia auida imperij, atq; assueta rapinis & maleficijs, tanquam ex occasione Cattarrensum rebus uim allatura, usq; adeo indignè eam iniuriam patritijs æstimantibus, ut auerso à Cæsarianis animo, susceptæ eius detrimentosæ expeditionis singulos patres pœniteret, & decem uiri in spem pacis inducias à Solymano petendas esse decernerent, quæ uel ob id opera Laurentij Gritti, qui Andreæ principis fuerat filius, benignè atque celeriter impetratæ sunt, quoniã Gallie regis legatus Antonius Rinco, Byzatijs purpuratos opportunè docuerat id foedus, quod apud Neapolim cū Cæsare à Venetis dissentiente multo maxima senatus parte percussum fuisse, inuitisq; demũ ferè omnibus id recens bellũ susceptum esse memora-

PAULI IOVII HISTOR.

bat. Quū hæc agerentur, nunciatū est Barbaruffam, ut Cæ
 strensis opẽ ferret eduxisse classẽ, sed quū ad Saxonem in
 sulam peruenisset, aduersa tẽpestate oborta, non modò rea
 tentū fuisse, sed aliquot triremiū, quas atrox uentus Africo
 atq; Austro permixtus, Acroceraunijs cautibus illisisset, iac
 turam fecisse diceretur, uti facillẽ apparebat ex armamen
 tis, eiusq; naufragij fragmentis, quæ toto ferè Dalmatico lit
 tore natãtia, & eiecta uisebãtur. Ea re certius cognita, Cap
 pellius eius animi fuit, ut eductis Clasibus Barbaruffam co
 incõmodo perturbatū persequeretur, cui consilio faucebat
 & ipse Gonzaga, qui amissum decus ad Leucadẽ nobili ali
 quo facinore edito redimendū esse differebat. Sed Auria mul
 tis de causis, tanquã importuni ausus consiliū facillẽ impro
 bans, sibi in Italiã redeundum ita statuit, ut continuo uela
 uentis daret, plurimū indignãte Capellio, qui aduocatis sue
 classis trierarchis omnibus, cõtumeliosam orationem in Au
 ria effudit, ita ut seipsum detestaretur, qui se alieno imperio
 subiecisset, eosq; moneret, ne unquã externi cuiusquã præ
 fecli imperia subirent, postquã uel ignauia, uel malignitate,
 homo Ligur, Veneti nominis antiquus hostis, cõceptæ atq;
 exploratæ uictoriæ deesse, & Italicæ naualis discipline ex
 istimationẽ, fœdo importunæ cessationis, et fugæ exitu dede
 corare uoluisset. At Auria cõsilio apprimè grauis, hæc uer
 ba atq; hosce uel aduersos de se rumores facillẽ contẽnebat,
 quū cuncta quæ ageret, & diceret, ad cõmodum Cæsaris re
 uocare esset solitus, ita ut per ironiã Valerius Ursinus, qui
 tum aderat, Veneto stipendio addictus, nihil nisi peritissimè
 & consultissimè ab Auria administratum atq; omnino ge
 stum diceret, quando Venetos cum Solymano cõmisisset, &
 diuturno maximè bello ianuam, uti exoptare uideri posse
 Cæsar

Cesar, uel ipsis nolentibus Venetis aperuisset, & id certe, ne
 amisso quidem ullo nauigio, probè præstitisse iudicari debe-
 ret. Non deerant siquidè factiosæ malignitatis homines, qui
 interpretarètur id contractum cum Turcis bellum, magno
 Cesari cōmodo cessurum, quòd Venetos tanti irritati hostis
 uim terra mariq; diu non esse laturos appareret, ideoq; eos
 tanquã exhaustos opibus atq; pecunia, eò breui redigi posse
 asseuerarent, ut his terristris eorū imperij urbibus, quas su-
 perioribus tēporibus impotenter occuparint, aut ui, aut ali-
 qua demū pactione, quã necessitas exprimeret, uti nuper cō-
 spirantium regum bello fecissent, decedere cogentur. Cæ-
 terum Castronouo capto, atq; his, quæ diximus, Hispanorū
 præsidijs Sarmiento duce impositis, atq; obiter abeuntibus
 classibus, eam iniuriam usq; adeò grauitè atq; superbè So-
 lymanus tulit, ut magno apparatu id oppidum terra mariq;
 repetendum decerneret, augeteq; iratus Venetis in Pelopon-
 neso copias, quibus & Nauplium & Epidaurus acriter op-
 pugnantur simul & uehementè obsiderentur. Singulare
 autè gaudium concepit, quòd totius propè Christiani nomi-
 nis classes, quas antea plus æquo magnifacere erat solitus, ad-
 uersum se coactas, Barbarussa omnib. propè rebus inferior,
 omni existimatione spoliatas, toto mari effugere coëgisset.
 Ineunte igitur uere Barbarussa refecit classem, & novos re-
 miges in supplementum maritimis regionibus imperauit,
 atq; eñ, uti oportebat, propugnatorū ex Ianizeris præci-
 pue numerū, et exercitatissimū quēq; ex alijs ordinibus, in
 classem descripsit, duasq; ingētes onerarias naues, quas ma-
 honas uocabat, ad serēda torius tormētarij apparatus, & ca-
 strensis instrumēti onera, celeriter edificauit. Decretus quo-
 que est in id bellū dux alter, qui terra rem gereret, Vlaman-
 nes

PAULI IOVII HISTOR.

nes Persa. Is bellica uirtutis commendatione, in demortui
 Vstrephi locum, in praefectura Illyrica, quã Bosnensem uo-
 cant, suffectus fuerat. Hunc enim alibi à Tammaso Persarũ
 rege transfugisse memorauimus. Hic operam dedit, ut septẽ
 minores Sanzachicum eorum equitũ assuetis Turmis e pro-
 ximis regionibus sibi adiungerentur, conduxitq; non multa
 pecunia pedites eius generis, qui Haidones, Vscochi, Mar-
 tellosij, Chymeriota, & Morlachi uulgo appellantur, agre-
 ste hominum genus, syluis atq; nemoribus prædandi causa
 assuetum, sed durũ & uelox, indomitiq; uigoris aduersus
 omnes cœli iniurias, et in omne belli facinus paratũ atq; ex-
 peditum, utpote, qui nudis pedibus, aut tantũ carbatinatis
 per rupes & cautes confragosarum uallium afferrimorumq;
 montium crepidines, mira, uti in capreis uideri est, celerita-
 te discurrant, & sagittis & fundis eminus, cominus autem
 præpilatis quibusdam sparis, paruisq; securibus, ab ancipiti
 mucrone, quum eas nonnunquam contorqueat, mortiferis,
 in hostes utantur. Hos enim Vlamanes, non qui pugnant
 modò, sed qui opus facerent, munitionesq; erigerent, ma-
 ximè idoneos (ut Turcis parceret) et prope sibi necessarios
 existimabat, quibus omnibus Testegin Turcam præfecerat,
 qui Habraimi Bassæ citharædus fuisse, & improba delatio-
 ne illius damnatinem maturasse dicebatur. Itaq; adulta æsta-
 te, quum Barbarussa euedta Helleponto classẽ, in Rizoni-
 cum sinum peruenisset, eodẽ tempore Vlamanes cum trigin-
 ta milibus equitum & peditum in summis montibus sese
 ostendit. Barbarussa prius quàm primas sinus fauces intra-
 ret, Draguthem & Corsetum piratas cum triginta ualidis
 biremibus, quas galeotas uocat, ad explorandum præmisit,
 ita ut ad Castronoui moenia accedentes, sinu quodam à tor-
 mentis

mentis se protegerent, indeq; aquatum ad proximum fontē,
 quem Artifarium appellant, in terram exirent, in quos ex-
 templo Sarmentus Macinium Mongaiam cum sua cohorte,
 & Lazarum Coronæum cum turma equitū erumpere iusa-
 fit, cōmissōq; certamine, Turcæ multis eorum interfectis &
 captis, terga dare, & ad Galeotas adnatate coacti sunt. Ex-
 inde Barbarussa applicuit cum nonaginta trirēibus, & tri-
 bus quas diximus Mahonis, totumq; triduiū absumpsit in ex-
 ponendis tormentis, erigendisq; eorum munitionibus, quæ
 nisi noctu administrari perficiq; poterant, propter perpetu-
 am tormentorum omnis generis pilarum procellam, quæ in
 opus faciētes ab Hispanis effundebatur, sic ut eo triduo Tur-
 carum amplius mille tormentis icti interfectiq; sint, in quibus
 & ipse cecidit Agis Hariadenus, qui in Africa ad Taiores an-
 urbem iuxta Tripolim sese regem effecerat, cuius morte Bar-
 barussam non mediocri dolore affectum ferunt, quod inter
 ueteres amicos longè omnium prudētissimus atq; fortissimus
 haberetur. Barbarussa multo cum labore cædēq; suorum
 perfectis quæ instituerat operibus, supra quinquaginta qua-
 tuor maioris generis tormenta promouit, in quibus erant du-
 plices colubrinæ septem, stupendæq; item magnitudinis qua-
 tuor babilisci, qui ferreum amplius centum pondo globum
 euomebant. Reliqua erāt eius generis, quæ duplices medijsq;
 canones uocantur, præter sacros & hierofalcones, atque
 item mortaria, quæ lapideas immanes pilas in sublime iacie-
 bant, ut superne decedentes, terribili ruina domorum testa-
 deformarent. Ex hoc numero uti oportebat, circiter quar-
 tam partem Vlamani impertitus est, ut à Septentrione diuer-
 sam à sua oppugnationem institueret. Ipse enim ab oriente
 è triplici loco, diuisis muneribus cum Tabache & Halilena

PAULI IOVII HISTOR.

No uiro Hispano, qui iam pridem ad Mahometis sacra de-
 lapsus, Tunetano priore bello singularem peritiæ militaris
 laudem, eximiosq; inde honores apud Barbarissam & re-
 liquos Turcas promeruerat, quater murum cœperat. A
 mari quoque Salecus admotis trirremium proris certum
 propugnaculi locum oppugnare iussus, eum feriendi muri
 tenorem seruabat, ut quotidie sub auroram, & quum sol in-
 clinaret in uesperam denis per uices promotis trirremibus
 murum uerberaret. Vsque adeo autem per aliquot dies acri-
 ter & continenter quassata sunt moenia, ut Sarmentus uel
 opportunè intus contra procidentem murum noua muni-
 menta noctu præcipuè erigens ægre patefacta loca resara-
 ciret, & tam multa tormentorum uerberatione magnope-
 re terreretur. Nam tametsi integros nouem menses uacuos
 à bello nactus, nihil parcendo militibus, aduersum hostes,
 quos omnino uenturos ad oppugnandum ominabatur, no-
 uos aggeres erexisset, & reliqua in rem opportuna opera
 perfecisset, duabus maximè de causis angebatur, quòd sa-
 xeo in loco glebam & cespitem ad construendas ex disci-
 plina munitiones desideraret, nec à quoquam maturam o-
 pem sibi afferri posse speraret. Nam tametsi ab Auriæ, qui
 Brundusiuo in portu Casarianam classem continebat, duo
 nauigia onusta commeatibus, atq; his rebus, quæ ad appara-
 ratum tormentorum pertinerent, superioribus diebus acce-
 perat, multaq; adhortatione ipsius Auriæ subsidia pollicen-
 tis fuerat cõfirmatus, nihil tamen eum, deducta in pugna
 periculũ classe, qua ipsi subueniretur, tentaturũ arbitrabat-
 tur. Itaq; quum Sarmentus tot ruinis uno tempore uario
 in loco sese opponere conaretur, Turcæ per ampla turres,
 quæ muro interiore quadrato cingebatur, potiti sunt, eo
 successu,

successu, ut ad terrendos nostros in fastigio Barbaricum ue-
 xillum erigeret, atq; ex ea munitione, quæ erat circa turræ,
 sclopettis atq; sagittis primò, mox etiam tormentis inde col-
 libratis Hispanos impeterent. Quum impigrè resisteretur à
 nostris, Sarmenus ad ima fundamenta eius munitionis cuni-
 culum agi iussit, quem uulgo minam uocant, ut suppositis
 extormetario puluere ignibus, quum Turcæ maximè urge-
 rent, & in oppidum irrumpere conarentur, ex repentinis
 flammis disruptæq; munitionis ruina, inopinantes opprime-
 rentur. Sed ea res aduersum habuit euentum, nam quum in-
 gruentibus Turcis opportunè cuniculo ignis subderetur, ea
 collata materia incendiarij pulueris, importuno quodam lē-
 tore concepto, tardè & segniter flammam corripuit, ita ut
 frustra in hostes exitum querens repulsa flamma in nostros
 reuerberaretur, multosq; igne correptos absumeret, & in
 his ipsum cuniculi magistrum Michaëlem Firminū, è Cæsa-
 rea Augusta citerioris Hispaniæ. Accidit etiam, ut eodem tē-
 pore apud superiorem oppugnationem, Vlamanes aliquan-
 tam ab attigua arce muri partem prosterneret, & Barbari
 tanquam uictores sublato clamore plurimum exultarent.
 Quibus rerum difficultatibus adductus Sarmenus, edixit,
 ut qui milites essent sauciati, neq; operam pugnando præsta-
 re possent, sese in inferiorē arcem reciperent, quo Aloisius A-
 rius, et Macinius Mongaia incommodè uulnerati concessis-
 sent, reliqui autem supremum bellicæ uirtutis conatum edi-
 turi, medio in foro se conglobarent, ut non inulti extremum
 communis Fortunæ casum subirent. Nec mora cruentissimū
 irruentibus Turcis certamen est editum, sed nostris iniquis-
 us, quum plenus imber sclopettarijs, qui uni omnium peritis-
 sime rem gerebant, funiculorum ignes extinxisset, et neces-
 sario

PAULI IOVII HISTOR.

sario non hastis modò, sed gladijs uterentur, equiore Turcarum conditione, qui innumerabiles sagittas in nostros spargebant. Multi præterea hostium equestri ordinis, pedibus pugnare iussi, prælatis equestribus peltis incuruos suos enses ita in nostros exercebant, ut galeas ferreaq; humeralia scilicet discinderent, atq; ad unum ferme omnes uel fortissimè repugnantes trucidarent, sic ut utraq; pars ardore prælij accessa per strata cadauera peruadere ad suum hostem, & confertis manibus pugnare minimè dubitaret. Cecidit in eo conatu fortissimè dimicans Cusanus Burgundus, qui propter sepius spectatam in prælijs uirtutem, Hispanicæ cohortis præfecturam meruerat. Sarmentus ipse tribus sagittis intra galeam os confixus, seffususq; longa uigilia & diuturno pugne labore, in uestigio aliquãdiu tela uitabundus fortiter perstitit, et quum pugnando honestam mortem oppetere, quàm pedem referre mallet, & Sancium Friae cohortis præfectum fugam circumspectare conspiceret, eum seuera uoce increpitans manu comprehendit, et locum tueri iussit, sic, ut secum ingruentibus hostibus consistere, atq; occumbere cogeretur. Is namque Friae turbidis & peruersis consilijs salubria Sarmenti imperia sepe cõtempserat, & improbitate quadam malignitateq; ingenij, meliora atque opportuna ad salutem suadetibus transuersum se præbuerat, & omnium seditiosissimus apud Insubres fuisse ferebatur. Itaq; ambo, nequaquam pari uirtute, detruncati ab hostibus in uestigio conciderunt, Cæteris omnibus pari sorte, sed non eadem generosi animi fortitudine ad unum interfectis. Nam quosdam abiecisse gladios, uti erant longa dimicatione fatigati, confectiq; uigilijs, salutem à Barbaris frustra passis manibus petiisse ferebatur. Interfecti sunt in eo tumultu cohortium præfecti

Ioannes

Ioannes Cantaber, Dominicus Arriadenus maior, Seronius
 Taraconensis, & Oliuerius Valentinus. Quia suorum terri-
 bili cade terrefactus Arius, & qui cum eo in inferiorem ar-
 cem confugerant, quòd nullis uiribus, quibus sustineri pos-
 set uictor hostis, niterentur, deditiois uexillo expanso, si-
 gnificationem hostibus fecerunt, atq; ita eos integra fide Ha-
 riadenus in seruitutem uita incolumi facile recepit. In his su-
 ere præter ignobilem militum turbã, præfecti spectatæ uir-
 tutis & dignitatis, ipse Arius, atq; Macinius, Didacusq; Mas-
 chesa. Præterea uiri Græci strenuissimi equitum præfecti La-
 zarus ipse Coroneus, & Andreas Scrapula è Nauplio. Reli-
 qui, quibus expedita deditio saluti fuit, suere omnis generis
 hominum circiter octingenti, in quibus eminebat Hieremias
 Ligusticæ stirpis, qui eius oppidi episcopatum impetrarat.
 Hi omnes à Barbarussa in seruitutem Byzantium asportati
 sunt, præter unum Maciniũ Mongaiam, qui cum ab eo que-
 reretur, sollicitareturq; impensius, ut ad sacra Mahometana
 deficeret, atq; insolentius oppugnata & conseruata nauis
 sue casum iactaret, Barbarussa ei iratus, ad proram trire-
 mis ceruices abscindi iussit. Sarmenti cadauer inter tot occi-
 sorum aceros agnoscere non potuit, quanquam id Barbarus-
 sa multæ pecunie & libertatis proposito præmio diligentis-
 sime perquisisset, quòd caput eius ad Solymanum mittere
 decreuisset. Exinde inflatus uictoria, & quòd iam Rizzaniũ
 castellum in propinquo positum, Veneti custodes tot hostiũ
 conspectu perterriti, Turcis deditissent, Cattaro urbi inbia-
 re coepit, ita ut urbis prætorem minacibus literis sollicitaret
 ad dedendam sibi urbem, ac nisi continuò portas aperiret,
 se maxima tormentis aggressurum denunciaret. Erat is præ-

PAULI IOVII HISTOR.

tor patritij ordinis, nomine Ioannes Mattheus Bembus, infir-
 gni uirtute constantiaq; animi præditus. Is per literas Barbar-
 russæ respondebat nullum Cattaro in urbe Ottomannis ius
 esse, propterea si uim inferret, eum recentium induciarum,
 quas concessisset, leges uiolaturum, non sine contumelia sui
 imperatoris, qui nunquã iusurandi fidem fallere consuesset.
 Quod si iniquo iudicio rē ad arma deducere cuperet, ipsum,
 qui cum imperio præset urbi, daturum operam, ut impro-
 be uim illatam paribus tormentis propulsaret. Ad ea subita-
 tus uictor Barbarus, in ultimum sinus recessum aliquot tri-
 remes promouit, displosisq; tormentis oppugnaturæ speciem
 præbuit. Cui Bembus prætor egregiè constans & impauis-
 dus, totidē tormentorū suorū bombis & pilis strenuè respo-
 dit, & præsidū armatū in mœnibus Barbaris ostendit. Qua
 re animaduersa Barbarussa inhibuit remos, reuocatisq; ante-
 rioribus nauigijs ad Castronouū est reuersus, delinitusq; ex-
 inde prætoris Bembi muneribus, nihil expectata induciarū
 fide, quam paulò ante descripto exegerat, sinu excessit, ro-
 gavitq; Bembum, ut præclaro induciarum testimonio præbi-
 tum amicè subleuaret. Castronouo per hunc modū, ut dixi-
 mus, à Turcis fortiter expugnato, atq; inibi Hispanis ad unū
 omnibus aut trucidatis, aut si qui ex deditioe cædēq; super-
 fuissent ad transtra triremiū relegatis, nostrorū ducum ani-
 mis non dubius cum pudore timor incescit, faciliè reputanti-
 bus, quales quantæq; forent Barbarorū militum uires, quā-
 teq; opes Solymani superbi hostis terra mariq; ad propulsan-
 dam uindicandamq; iniuriam nuper extitissent, sic, ut pijs
 animis homines intestina bella atque dissidia principum ma-
 gnoperè

gnoperè detestari inciperent, et de concilianda pace sacroq;
 bello communibus studijs cogitandum arbirarentur. Quæ
 uerò Vastius Mediolani fortissima legionis interitum deple-
 raret, Insubres ipsi tacitè lætabantur, diuicq; Donati numè,
 frequentatis passim altaribus, impense percolebant, cuius nu-
 men ritè factas à populis immaniter direptis in Hispanos
 execrationes nequaquam inanes esse uoluisset, postquam ip-
 so die annuo, eius memoriæ dicato, ad septimum Idus Augu-
 stirapaces homines maleficiorum poenas dare coëgisset, &
 id aliquanto cumulatius, quàm non planè decumatis Sicili-
 ensium Hispanorum cohortibus accidisset. Admonebantur
 autem nostri principes attenuatis opibus infirmi, ut magis
 & magis cogendo auro uacarent, quod uel cum incompa-
 rabili subiectorum eorum imperijs populorum iniuria acer-
 bitateq; diligentissimè faciebant, honestam sacri belli susci-
 piendi causam præferentes, uanissima tamen, & semper u-
 surpata ratione, postquam priuato potius commodo cupi-
 ditatiq; quàm publico decori publicæq; saluti studere con-
 suuissent, maximeq; mirarentur, cur Solymano ab inexhaus-
 stis thesauris, tot pecuniæ in bellicos sumptus suppeterent,
 quum ipsi uel semper expilando prædandoq; unius tan-
 tum belli copijs ægerrimè stipendia soluerentur, & Barba-
 rum ex aduerso, pluribus simul in locis terra mariq; diuer-
 sa alere bella perspicerent, ut tum acciderat, quum eodem
 anno Ottomannica arma ad oppugnandos Lusitanos in In-
 diam usque protulisset. Aedificata siquidem, ut diximus, ad
 Suetiam olim Arsinoës portum rubri maris ingenti classe,
 Solymanus Eunuchus cum Moro Alexandrino, sinus Ara-
 bici angustias egressus, præteruectusq; Perfici maris sinu, ad

PAULI IOVII HISTOR.

Indum usque annum peruenerat, magnisq; uiribus Diuum urbem, Lusitanorum portum, ad fluminis fauces positum, oppugnat. Cuius belli is exitus fuit, ut Eunuchus post oppugnatos per multos dies terra mariq; Lusitanos, quoniam eos indomitæ uirtutis esse reperisset, incepto absistere, & desertis maioribus tormentis ad Ademum, nobilissimi emporij urbem, redire sit coactus, ubi plane fractus animo, quod nihil ex uoto prouenisset, ipsum Ademanum regem, sub fide ab se uocatum, in antenna prætoriæ suæ laqueo suspendit, eiusq; gaza omni surrepta, urbem claustris complectentium se montium, & lapideo insigni muro munitissimam, occupauit, pariq; seuitia appulsus ad Zide portum, unde terrestri demum itinere Mecha urbs, totius Arabiæ sepulchri Mahometis religione clarissima aditur, Zibitinum regem, sumptuosis muneribus gratiam eius appetentem interfecit, præsidij eius aulæ omnibus sub fide immaniter trucidatis, sic ut mox ille semiuir apprimè rapax & cruentus ad Mecham deferretur, ut se apud pseudoprophetæ fontem expiandis tot sceleribus religiose ablueret. Moro cum classe ad Suetiam redire iusso. Huius Rubri maris siue Arabici sinus longitudo, à Suetia ad ipsas freti angustias, mille & quadraginta passuum milibus extenditur, quoniam latitudo maior uix ducentorum milliarium summam impleat. Id uerò totum quandam humani cruris figuram exprimit, quandoquidem abscedentibus utrinque littoribus sensim se aperiens magis ac magis paulatim dilatetur, donec ad angustias, quas uocant Azanias, in fauces coarctetur. Ab his olim Oceanum à meridie Austri flatibus intumescentem, illac uiolento impetu se infudisse, ac deuoratis terris eum sinum effecisse perhibent,

bent, multis refertum insulis & scopulis, proptereaq; nauigantibus importunum. Insularum longe maxima circa medium sinus affirmatur, Camerana, quæ tamen tota ferè inculta est, extantibus tantum quibusdam arcium uestigijs. Incole Aethiopici coloris sunt, & tuguria palmarum folijs intexta inhabitant, præcipuamq; piscationi operam impendunt, sic, ut plerunque urinantes conchas margaritarum in profundo legant. Ab alto fretum intrantibus sinistrorsum sinuatur mare, ubi est insula nomine, Delacia, quæ proximæ continentis regno subiecta est. Id Barnagassium uocant, & magni Preteiannis Abyssinorum regis imperio paret, cuius etiam ditiois sunt cuncta ea littora, quæ usque ad Suetiam in infimo sinu positam protenduntur. In hoc littore Ercocchus portus uisitur Abyssinæ regionis, è quo Indiæ merces ad interiora Aethiopum regna trans Nilum amnem deferuntur. In aduerso autem Arabico littore, Zida percelebris portus reperitur, quo applicant peregrini, qui religionis causa ad urbem Mecham duorum dierum terrestri itinere distantem contendunt, ut Mahometis sepulchrum inuisant, quamquam id pleriq; inane esse asseuerent, quum illum apud Medinam Talnabim ex humanis excessisse, atque ibi tumultum fuisse prædicent, quæ urbs pertinet ad fines arenosæ solitudinis, quæ Arabes à Syris disternat. Extra autem freti angustias, ad leuam Ademum occurrit, celeberrimum, ut diximus, Fœlicis Arabiæ emporium. Inde ad Orientem nauigatur, ad aliud fama & celebritate par emporium, nomine Ormutium, ad fauces Persici sinus in insula positum, indeq; reliqua Indorum regna, usque trans Indum, & Gangem, & auream Chersonesum adita subactaq; à Lusitanis uersus

PAULI IOVII HISTOR.

Sinarum regiones, eorum classibus adeuntur. Egre-
dientibus uero Rubri maris fauces, immensum illud Australis O-
ceani pelagus dextrorsum occurrit, Troglodyticoq; in lit-
tore Selana, Mombazanaq; & Melindia regna, ad in-
sulam diui Laurentij, atque ipsum extremum
Aethiopiae promontorium, Bona spei
uocatum, anfractuosis & la-
ciniatis littoribus
protendun-
tur.

60
 PAVLI IOVII

NOVOCOMENSIS EPISCOPI

Nucerini Historiarum sui temporis.

LIBER. XXXVIII.

Am plures dies Genuæ subfederat
 Caesar, confirmandæ ualitudini
 intentus, quæ paululū commota
 fuerat ex inclemētia Prouincia-
 lis cœli, unde uastatis legionibus
 tot millia hominum, Germano-
 rumq; præsertim, contagiosa ta-
 be periissent. Vehementer etiam

erat occupatus explicandis grauiſſimarū rerū consilijs, quæ
 perpetuo curarum nexu, ex rebus in Gallia parum secundè
 gestis succreuiſſent. Quamobrem monebatur ab Auria, ut
 peragenda conficere maturaret, priusquàm hybernis tem-
 pestatibus recrudesceret mare, quòd subessent brumales di-
 es, nec certa esset per Alcyonios dies maris tràquillitas, quæ
 sicuti nequaquàm ad certam diem stata, sæpe præueniens, et
 nonnunquàm serius aduentans, nauigare ausis non semper
 arridere consueſſet. Cesari enim in Hispaniam erat enauig-
 andum: sed duæ res maximè retardabant, quæ dignitatem
 eius, et iam ardente bello in Subalpinis, rerum securitatem
 respicerent. Arx siquidem Mediolani, priusquàm ipse Ita-
 lia excederet, Hispano custode, Hispanoq; præsidio munien-
 da uidebatur, et Montisferrati ditionis imperiū, quod esset
 ex Cesariana lege beneficiarium, legitimo hæredi adiudican-
 dum. Id censebant Cesarianarū partium studiosi, quum eius
 regionis opes magno momento ad sustinendos Gallos, eo

PAULI IOVII HISTOR.

bello futuras prospicerent, propter Padi amnis ualidorumq;
 aliquot oppidorū opportunitates. De hereditate enim eius
 imperij, grauis oborta erat controuersia, diuq; ea magna cō
 petitorum contentione iactabatur: constitutis namq; à Cæsa
 re iudicibus, & contestata lite, prolatisq; antiquissimorū iu
 rium documentis, tres simul litem serebant, Federicus ipse
 Gonzaga, Carolus Sabaudius, & Franciscus Salassus, diuer
 saq; spe ingressi litem, ius sibi reddi uno tempore flagitabāt.
 spes eorum alentibus iureconsultis: utpote qui priuato
 quaestui, & factionibus facile deseruirent. Cæterum præ
 clarum omnino ius erat Federico, in cuius matrimonio
 erat soror Bonifacij, qui ex lapsu currentis equi peris
 set, non obscura hæres fraterni imperij, quum Sabaudij at
 que Salassi iura nimis obsoleta & incerta putarentur, Sa
 lassus ab recenti merito, quòd deserto Gallo rege ad Cæsa
 rem opportunissimo belli tempore se contulisset, non obscu
 ram præmijspem præferebat. Sabaudius uerò nulla sua cul
 pa, sed causa Cæsaris, cui uel malo suo studendum iudicasset,
 magna parte principatus miserè expoliatus, resarciri sibi in
 commoda, Montisferrati dominatus concessione, ex benigni
 tate Cæsaris postulabat. Sed his in rebus Cæsar æquus disce
 ptator, & iuris sui consultissimus, erecta tribunali, ita litem
 diremit, ut secundum Federici iura meritaq; pronunciaret,
 & Aluarum Lunam, à quo Federicus in ditionem ducere
 tur eligeret. De arce autem Mediolanēsi pari celeritate trās
 actū est. Nam Maximilianus Stampa uetus custos, post stir
 tie mortem se Cæsaris nomine in custodia permansurum pro
 fessus, nullā morā attulit, quin arce excederet, quanquam ex
 uetere suo maximeq; fideli obsequio, et studio insigni in Cæ
 sarianū nomē, relinquī posse in eadem præfectura sperauis
 set.

set. Sed Caesar Hispano potius uiro quã Insubri, quanquã generoso spectataq; fide prædito, fidendum ratus, cæteris in rebus Stampæ postulatis, tanquam studioso partium, Insubrumq; procerum splendidissimo, collata Soncini oppidi ditione, benignè atq; indulgentissime satisfecit. His confectis rebus, dimissisq; ab se totius propè Italiæ regulis, ipsoq; præcipuè Alexandro Medice genero, & Federico Mantuano, qui Casalem Montisferrati caput ab Aluaro Luna deducere, nactus idoneam tempestatem in Hispaniam secundissime nauigauit. Sub id tempus Gallorũ duces per ea quæ nuper occupassent, Subalpinae regionis oppida, diuisis copijs, præsidia confirmarant. Erãt hi ferme omnes Itali, quòd Gallos magna ex parte, ad præsidium terræ patriæ, quum Caesar in Prouinciam irrumperet, Franciscus reuocarat. In his fuere præter Paulum Rentij Ceritis filium, & Annibalem Gonzagam cognomento Nouellarium, Guido Rangonus, Caesar Fregosius, Caniniusq; Gonzaga, qui paulo ante nequicquam tentata Genuæ expugnatione, ad Subalpina Gallorum oppida se receperant, & quædam minora castella pulsis Cæsarianis occuparant. Excubabant autem in eam curam, ut proferrent fines, opportunoq; aliquo ad gerendum bellũ oppido ex insidijs potirentur. Hoc idem, ne facile accidere posset, sedulo præcauebat Vastius. Is paulo ante ex Transalpina prouincia regressus, Puerino in oppido Hispanorum, Italarumq; cohortes recensuerat, animaduersisq; ac exploratis Gallorum præsidijs atq; consilijs, Cherimum instar urbis ingens oppidum, Taurino ad quintum lapidem propinquum, ex itinere aggredi, atq; expugnare cogitabat. Sed ea re adactis tormentis uixdum cœpta, quòd ibi Rodericus Ripalta castrorum magister, oppidi sitũ mani-

PAULI IOVII HISTOR.

umq; naturam speculando, ictu minoris tormenti fuisset inte-
 terfectus, & Annibal Nouellarius extracto insigni propu-
 gnaculo, cū delectis cohortibus oppidū tueretur, ad Astam
 in hyberna cōcesserat, Ioāne Barga in præsidio Villanoue
 constituto, & reliquis item cohortibus per circumiecta ca-
 stella distributis. Huic negotio præpositus erat Franciscus
 Marchio Salassus, qui à Frāncisco rege ex fluxa fide discedens,
 ad Cæsarem Galliā inuadentem se contulerat, præbueratq;
 non obscura malignitate callidam operam, ut Fossanum opa-
 pidum ab inopia cōmeatus, à Gallis præsidiarijs Antonio Le-
 uæ dederetur: sedulo enim dux ille apprimè astutus et uaser
 Salassum quibusdam offensionibus à regijs ducibus alienatū,
 multa pollicēdo, à Regis amicitia clientelaq; ea cōditione di-
 uulserat, ut ei præfecturā Hispanici pedatus Cæsaris nomine
 promitteret, quā Dauale domui à multis antè annis præcla-
 ro fidei atq; uirtutis merito, rex Ferdinandus concessisset.
 Ei quoq; Leua filiam nuptui se daturum pollicebatur, qui-
 bus emolumentis inuitatus, sine pudore fidem mutare, re-
 gemq; deserere potuerit, sed iusta cum obreclatione Vastij,
 inuidiaq; multorum, id infamis consilij præmium appetisse
 apparebat: quanquā Hispani cohortiū præfecti, & centuri-
 ones nonnulli, malignis ingratissq; ingenijs cum probro Vastij
 ipsum Salassum tanquam uerum opportunumq; ducem,
 ideoq; efficacius atq; nobilius arma tractaturum, impudenti
 adulatione cōplecterentur, utpote qui sibi licere cuncta, &
 impunè rapere posse omnia ex indulgentia noui nec adhuc à
 Cæsare confirmati ducis sperarent, uti uidere fuit, quum
 apud Caragium oppidum, deuicto Turrisano Gallicarum
 partium tumultuario duce, trahenteq; secum ad bellum in-
 conditam agrestium multitudinem, inusitata crudelitatis
 cedes

cædes ederetur. Salassus namq; Hispanos, ut in deditam & ad terram arma proijcientem miserorum hostium multitudinem, atrocissima cæde grassarentur, immaniter fuerat cõbortatus, eo euentu, ut ingens hominum multitudo mortem suppliciter depræcantium, crudelissimè fuerit trucidata, quod usquam antea uel ab effratis et Barbaris factum fuisse nemo meminerat. Qua crudeli indulgentia, Salassus se bene auspiciatum fuisse promissæ præfecturæ honorem, & conciliasse sibi hostili sanguine & præda Hispanos insolentissimè iactabat. Substitit Albæ Pompeiæ Federicus Gonzaga expectans, ut ex sententiâ iussuq; Cesaris à Casalensibus in urbem reciperetur, & Montisferrati princeps populari acclamatione præclaro iure hereditatis appellaretur. Sed Alvarus Luna ad tradendum de manu urbis imperium solenni cerimonia in urbem præmissus, ea in re nõ alienas modò, sed planè rebelles ciuũ uoluntates reperiẽbat. Erãt pleriq; principes Guelphi nominis, qui antiquissimi dominatus ditionẽ patriamq; in potestatem Mantuani, noui, ignoti; sibi principis deuenire iniquissimis animis ferebant, malebantq; parere Gallis, opulentissimiq; regis imperio, qui Cisalpina Gallicæ possessione, eiectionis Casarianis, potiturus esse crederetur, quam perferre Casarianorum acerbitates, qui perpetuis aestiuis atq; hybernis amica oppida miserabiliter uexare, ac euertere consueuissent. Vigebat etiam tum memoria apud Casalenses, Gulielmi principis, qui Gallicam alam ductare & regis gratia, magno ciuium suorum commodo, pollere erat solitus. Nam quisq; uti erat genere nobilis, et spiritu alacer, in alam æquestri stipendio scribebatur, sentiebantq; fermè omnes ciues, ex ea militia & peculiari regis benignitate, non obscura emolumenta, quæ erant honestissima, his præsertim

PAULI IOVII HISTOR.

praesertim ciuibus, qui principis beneuolentiam ex fide uir-
tuteq; aut in ala foris, aut in aula domi meruissent, quarum
rerum nihil speraret ex dominatu Mantuani, quod Caesaria
nae militiae honores et praemia nequaquam ad Italos, uerum
ad Hispanos, atq; Germanos, & Belgas uerterentur. His
deprauatos opinionibus Casalenses, duo ante alios, ut ad
Gallos deficeret, assidua cohortatione sollicitarunt, Guliermus
Blandratus professione iure consultus, sed ingenio seditiosus
& acer, planeq; militaris, & Christophorus Guasclus, Guela-
phae factionis princeps, apud Alexandrinos, qui eius arden-
tioris studij nomine extorris & exul factus, Gallis milita-
bat. Itaq; Casalensium quorundam ciuium opera accersun-
tur Galli, hisq; ad ingressum porta proditur, populo inex-
pectata re tanquam ignaro eius consilij uehementer commo-
to atq; exterrito, sed mox subticente, & nihil sese ad arma
commouente, quod publico nobilitatis consilio id facinus pa-
tratum fuisse crederet. Burria Gallorum praefectus primus
omnium urbem intrauit, praecipuos Vasconum peditum, in equi-
tum tergis confessores, festinandi causa secum adducens, edi-
censq; ut alij atq; alij pedites & equites ex Varulengi op-
pide praesidio deducti, se praeeuntem consequerentur. Eo
modo ad condictam a proditoribus horam quietissime in ur-
bem receptus, circumuallere arcem parat, ne quis inde ar-
am erumpere possit. In eam uanq; Mantuani ipsius legati
cum Aluaro Luna confugerant. Nec mora, Gallis impigre
operam nauantibus, Burria, Blandratus, & Guasclus, ar-
egressum circumuallant atq; praesepiunt, fossaq; subitarij ope-
ris satis lata profundaq; producit, lunatusq; erigitur ag-
ger, in quo aduersus erumpere tentantes praesidium imponitur.
Ceterum occupatis in opere Gallis, eius rei gesta nuncius
ad

ad Vastium illico defertur. Istum exercebatur apud Astam
 in ludo parvæ pilæ. Hac re audita nihil ipso ore perturba-
 tur, sed erecto animo expeditum capit consiliū ferendæ opis,
 idq; miro silentio contegit, ac signum tubæ dari iubet, ut mi-
 lites illico arma capiant, & se proficiscentem summa festina-
 tione subsequantur. Parent edicto milites, & per lutulentam
 itinera summa alacritate viā capeffunt, rati se properè per-
 duci ad occupandum aliquod hostile oppidum, unde opima
 prædæ peteretur. Sed non prius consilium aperuit Vastius,
 quam ad Alferium vicum est peruentum. Tum uerò aduo-
 catis præfectis, quàm stultè atq; arroganter Casalenses ad
 Gallos defecerint, patefacit, eorum perfidiam extemplo vitæ
 dicandam edocet, spemq; omnem ulciscendi hostis in celerita-
 te positam ostendit, hortatur singulos, ut uel difficillimi iti-
 neris laborem impigrè sustineant, ut paratæ uictoriæ fructū
 contendendo atq; accelerando secum percipere uelint. Itaq;
 tota ea nocte, uel præalto impeditum cæno iter nusquam
 fuit intermissum, indignantibus Hispanis, quod Casalenses
 usq; adeo fœdum facinus admisissent, ob idq; ad eos accensis
 spe prædæ animis celerrimè peruadunt. Orto iam sole per-
 uentum est ad arcem, continuoq; Vastius ab Aluaro Luna,
 Ioannèq; Pefcherio arcis custode perdiscit, quas munitio-
 nes Galli contra arcem erexerint, quo animo sint Casalenses,
 quibus uiribus nitatur Burria Gallus. Speculanti autem mu-
 ri altitudinē Vastio, eius equus, è quo dudum descenderat, ex
 transuersa hostium munitione tormenti pila interficitur.
 Sed nihil eum id inane ostentum terret, postulatq; sibi ex-
 trorsus ab arce dimitti scalas, quibus murum ab arce ad Pa-
 dum pertinentem aggrediatur, Nam milites per arcem re-
 ceptos (quo minus expeditè atq; audacter ad inuadendam
 hostium

PAULI IOVII HISTOR.

hostium munitionem progredierentur) pons arcis ligneus,
 prolatus forte grauioris tormenti pondere effractus asseribus
 interruptus, importunè retardabat, & dispositi post aggerem
 hostiũ sclopettarij in ipsos erumpere audentes, subitam
 glandium procellam se effusuros intentis ignium funiculis
 ostendebat. His igitur scalis arreptis & appositis, non dubi-
 taure milites, quin audacter conscenderent, & sese in urbem
 deicerent, quòd uetus agger moenibus appositus, ex ueteri
 consuetudine introrsus esset accliuus. Verum Galli e muniti-
 one, ab altisq; priuatis ædibus sclopettis rem gerentes, multi-
 tos eminus uulnerabant, atq; sternebat. Quare animaduuer-
 sa Vastius exteriorem fossam scalis coniungi, superie-
 asseribus contegi, atq; erigi in muri coronam precipit, ut
 conferta acie milites tanquam per accliuẽ pontem conscenso
 muro in urbem intrarent, auctoq; eorum numero, qui iam
 transcenderant, omnium animos confirmarent, & in arcem
 conglobata acie deferrentur. Non desuere sibi Galli quin ac-
 cerrimè prælium committerent, sic ut aliquandiu cruentissi-
 mè dimicaretur. Nam ut ad manum quoq; uentum est, dubia
 uictoria uidebatur. In eo enim congressu Hieronymus Men-
 docius, Rodiæ militiæ adscriptus, & in Peloponneso uirtu-
 te clarus, qui erat Hispanorũ princeps, glade traiectus cedit.
 Petrus Gidena mortiferosclopetti ictu sauciatur, occiditurq;
 immoderate fortitudinis adolescens, Vgone Moncata ge-
 nitus, quem nauali prælio iuxta Salernum ab aurianis ui-
 ctum interfectumq; fuisse docuimus. Exarsere ira Cesariani,
 prodeunteq; & cohortante Vastio, in hostes impetum redin-
 tegrant. Nec Galli impressionem ferre possunt, statimq;
 profligantur, diffugiũq; per priuatas domos quas perfora-
 tis parietibus inter se ad permeandũ coniunxerat. Sed passim
 exa

expugnatis domibus bestes ferme omnes aut trucidantur, aut se uictoribus dedunt. Capitur ipse Burria. Blandratus scelicitate effugit. Guascus dum tentaret Vadum in Pado, quum nullam ueniam speraret, si in Vastij potestatem uenisset, se temere commississe anni, et perisse creditus est, quod nusquam postea comparuisset. Casalenses uel Guelphi Gibelliniq; nominis ad unum omnes admissi facinoris in uestigio poenas derunt, quum capti à milite pecunia se redimere cogerentur. Vastius temporum decus, mulierumq; pudicitiam cordi habuit, multos seruauit, accitusq; Federicus liberalitatem suam in multos suarum partium ciues exercuit, in luctuosa uictoria, quæ uoluptate peculiari minimè careret, publico consensu receptus est. Nec multò post Vastius præmisso Burria, qui in arce Mediolani custodiretur. Mediolanum contendit, eo animo ut Iacobum Medicem, fratremq; eius Baptistam comprehenderet, quod ab inimicis iniqua delatione consensisse cum Gallo hoste dicerentur. Erant enim Medicei propter antea acti belli memoriam auarissimè & crudelissimè Lario in lacu gesti, magnæ apud Mediolanenses quosdam principes expositi inuidiæ, sed qui à Francisco Sfortia earum rerum ueniam essent promeriti. Quum ambos Vastius post epulas cepisset, his suspicionibus ita sese Iacobus explicuit, ut pro uetere sua clementia Vastius eos nequaquam capite puniendos existimaret, ne alienæ libidini, malignitatisq; seruiuisse diceretur, reiectoq; ad Casarem iudicio, eos demum recepit in gratiam, atque eis ablatum à questoribus argentum restitui iussit. Quum Vastius Mediolani ueterum Saturnalium more natalitia Dei Christi festa celebraret, apud Florentiam inusitata perfidiæ, summèq; inmanitatis facinus postridie nonas Ianuarias admissum est

PAVLI IOVII HISTO

à Laurentio Medice, in Alexandri principis atrocissimam
 eadem. Cuius execrabilis facti causam et modum, quam bre-
 uissimè poterò explicare pro instituto operis, operæ pretium
 esse putauerim. Alexander ubi nuptijs cum Margarita Cesa-
 ris filia Neapoli confectis, Florentiam est reuersus, opportu-
 nis ciuiliū actionū decretis, institutisq; præsidijs, domina-
 tus opes confirmauit, & maxime compositi & diligentis su-
 turi principis specimen dabat, ignoscendo ueteribus inimi-
 cis, studiososq; Medicei nominis, & propinquos beneficijs
 subleuando, & quod erat gratiæ popularis, rectissima ratio-
 ne inter ciues ius dicendo, quum infirmorum etiam ciuium
 preces & querimonias benignè ad aures admittere nunquā
 pigeret. Sextum & uigesimum nato annum, corpus obuene-
 rat mediocris certe stature, sed ualida atq; habili neruorum
 compage firmissimum, militiæ laboribus utiq; par, atq; omni
 ni ingenue exercitationi quum expediret, aptissimum. Sed
 eius animus leuitate iuuenili in Venerem usq; adeo procerax
 erat & præceps, ut ei nouæ nuptiæ sordesceret thorus, ac di-
 gnitatis suæ & ualetudinis, & deniq; salutis curam abieci-
 se crederetur, quum Laurētij patris exemplo, nouis semper
 stupris ac adulterijs obnixè gauderet. Ea de causa noctu per
 urbem cum armatis sæpe ita uagabatur, ut nonnunquam cō-
 tracto cum obuijs cruento certamine, summum uitæ disci-
 men adiret. In eius intimam familiaritatem sensim sese miro
 astu insinuarat Laurentius Medices, effectis moribus, & his
 in adulationem & destinatum dolum callidissimè compositis,
 quibus insatuatum atq; deceptum principem opprime-
 ret. Erat is Mediceorum omnium Alexandro sanguine ma-
 ximè propinquus, etate fermè æqualis, ipsisq; paternæ do-
 mus cubiculis ad eò coniunctus, ut secretiore ostio ad com-
 meandum

meandum committerentur, communicatis scilicet seræ clauibus, quibus, quum utriq; luberet, sine arbitro conueniendi facultas daretur. Nam unde facile capi princeps poterat, amatoriarū cupiditatum, quibus ille insatiabilis & uagus semper arderet, unus ipse Laurentius & conscius & arbiter erat effectus. Eruditi siquidē & arguti ingenij illecebris ad omne lenocinium erat paratus, & efficax, adeo ut nō absurdos uersus, qui essent instrumenta libidinis, pangere, nec inamœnas Etruscæ fabulæ comœdias factitare, & in scenâ edere soleret: simulabat enim se unicam ex his studijs delectationē petere, propterea abdicare penitus arma à latere, quæ ceteri ex aula gestarent, cruorem reformidare, & prorsus se inbellem esse, atq; otij auidum ostendere. Ad hæc pallente uultu & fronte contracta deambulabat solus, cum paucis parcissimè sermones serens, uasta & silentia urbis loca frequentans, & non obscuras ebullientis atræ bilis notas ita præferens, ut nonnulli eum irridere tacitè inciperent, alij auctiores eum aliquod insolens & truculentū facinus coque re, prorsusq; meditari suspicarentur. Nam quibusdam in aula & suspectus & inuisus esse cœperat, quod Neapoli cum Strozzi exulibus consilia de interficiendo principe miscuisset. Sepe enim apud exules maledicentissimo ore in Alexandrum fuerat inuectus, quū ille incerta adhuc Cæsaris soceri gratia suspensus, spurcissimis inimicorum libellis & delationibus oppugnaretur, dixeratq; se maturè uiam inuenturū, qua communis patriæ tyrannus extoto tolleretur. Ceterum geminata ueluti perfidia, quid exules cogitarent, quid uelirentur, ad Alexandrum illicò deferebat: prolatisq; nonnullis literis & syngraphis, præclaram studio, officioq; suo syngraphæ sedulitatis fidem adstruebat. Id quum rescisset ex suis

PAVLI IOVII HISTOR.

Speculatoribus Petrus Strozza, uersipelle Laurentij ingenij,
 tanquam duplici ancipitiq; perfidia infame, generose atque
 indignanter detestatus, Pandulfo Puccio ueteri suo sodali for-
 te obuius, quin de ea re præceps colloqueretur, linguam mo-
 derari non potuit, aperte dicens, ecquam ineptus est & sui
 ignarus Pādulphe, hic uester Alexander, qui Laurentio Me-
 dice summæ perfidie adulate tantopere delectatur, quan-
 do is quotidie nobis se illum omnino interfecturum iactan-
 ter repromittat. Non defuit officio suo Puccius, uti erat ex
 amicorum cœtu præcipuus, sermonem Strozze totum prin-
 cipi detulit. Nec multo post Alexander Laurentiũ in cubicu-
 lum uocat, quid audierit enudat. Ad ea ille absolute simula-
 tionis proditor, composito uultu subridens, ita respondit, ut
 cuncta ea quæ Strozza dixisset, uera esse fateretur, uerũ nõ
 inepto artificio iam pridẽ ab se instituta. Quoniam (inquit)
 princeps, tutiore aptioreq; modo mihi erum exacti speculato-
 ris partes implende, nisi ut me tibi ex arcano inimicissimẽ
 esse prædicem? scilicet, ut hac subtili simulatione secreta om-
 nia è precordijs inimicorũ eruantur, & saluti degnitatq;
 tuæ egregiè prospiciam, uel hac mea diligentia: quanquam
 ea meo nomini periculosa, & turpis appareat. His uerbis,
 uti credi par est, antea meditatũ, suspicionem omnẽ facile a-
 uertit, apud principẽ iam planè fato suo obstrietũ, & nihil
 de homine cunctis amicitie gratieq; iuribus, & per amplis
 beneficijs coniunctissimo suspicantẽ. Ceterũ ut certius atq;
 lethalius falleret, his tantis delationum artificijs, etiam frau-
 dulenta omnis lenocinij obsequia solerter addebat, nomun-
 quã principẽ ab effreni licentia intemperantẽ, ad sacratas
 uirgines perducens, quarũ ipse nefarijs amoribus usq; adeo
 perditẽ delectari consuesset, ut nequaquam magni Dei ulto-
 ris

numen timeret, quod eius sacrilegij reos nequaquam se-
 ro uti impios, teterrimo uitæ exitu, uel hoc præclaro ambo-
 rum exemplo damnare conspiciamus. Itaq; Laurentio supra
 sesquiannū in hac diri sceleris cogitatione uersato, nec alie-
 na fidei quicquam temerè cōmittenti, fortuna infesta princi-
 pi, per sequestram uenirem patrandō facinori exoptatæ se-
 curitatis occasionem præbuit: saluti nanq; quū antè omnia
 cauendum arbitraretur, ut post editam tyranni cædē (sicuti
 aiebat) liberata ab se patriæ gaudio gloriæq; suæ saluus in-
 teresset, multa hætenus tanquam parum tuta expediendæ su-
 ge loca, & tempora repudiarat. Fortè tū erat in ipsa princi-
 pis uicinia matrona, pernobilis, uenustaq; formæ, sed certis-
 simæ atq; inexpugnabilis pudicitie. Hanc, quod mirè place-
 ret principi, ad tendendas insidias idoneam ratus, concilian-
 do eius amorē operā suam atq; ingenium amanti obtulit, eoq;
 propensius, quod ea sibi esset arcta propinquitate coniun-
 cta, atq; ideo maxime familiaris. Itaq; ea nocte, quæ Ianua-
 rias Nonas antecessit, postquam coenatum est, Laurentius cō-
 posito dolo in aurem Alexandri insusurrans, perfidiosq; mē-
 titus, dicit in adamata muliere uel ingenuè casta, & diu relin-
 ctante, expugnatum esse pudorē persuasionibus atq; promif-
 sis, eadēq; nocte eam in complexū eius deuenturam, ea tamē
 conditione, ut totum id religioso silentio contegat, & quæ
 eius nomine ex sua fide præmia pepigerit, liberaliter præ-
 stet. Simulabat siquidē à muliere mutuæ pecuniæ subsidia pe-
 ti, quæ ipsius uiro, uti iam princeps norat, non obscure de-
 coquenti, suppeditaretur, confirmandis scilicet eius fortunis
 & mercaturæ rationibus, quæ uehementer essent conturba-
 tæ. His postulatistāquā honestissimis facile annuit Alexāder,
 matura spe exoptatæ libidinis incensus, statimq; coenaculū

PAULI IOVII HISTOR

lo exiens, in domum attiguam ipsius Laurentij (uti sepe ali-
 às) deducitur, ablegareq; ab se cubicularios duos, qui ad-
 rant, iubetur, ne illi quicquã ex re composita instantiq; sub-
 odorari possent. Sistitur ergo incautus princeps in cubicu-
 lo, ipsoq; etiam proditoris lecto, ut ibi tantisper conquiescat
 & expectet donec intempesta nox adsit, & silentia adducat,
 per quæ utriq; uti expediat, tutissimus transitus paretur.
 Breue siquidẽ spatium angustæ uie inter principis posticũ &
 matronæ fores intererat. Parato expectare, extentoq; in tho-
 rum principi suadet, ut gladium discingat, quo mollius cu-
 bet. Id quum ille fecisset, Laurentius gladij capulum uagina
 baltheolo dissimulanter, ut sepe fit, ita conuoluit, ut si eum
 presidij causa repeteret princeps, non facile uagina educi
 posset, hortatur demum, ut obdormiscat, donec ipse rebus cõ-
 positis & instructis, reuertatur. Discedens Laurentius reli-
 quit lumen, circumductoq; ad lectum conopeo, cubiculi fo-
 res post se trahit, quæ ulironea sera claudebantur. Tum ue-
 rò compositis e sententia insidijs, Laurentius iuuenẽ, Scor-
 cunculum nomine, sibi à pedibus famulantem, cui ipse homi-
 cidij reo uitã à principe impetrarat, ad se uocat, hortaturq;
 ut sibi fortem operam, sicuti antea promisisset, prestare ue-
 lit, in confodiendo insigni quodam homine, nomini suo ini-
 micissimo, animis tantum opus esse, neq; eius aspectu debere
 permoueri, quòd res extra periculum transigi possit. Ille ala-
 criter respondet, se non recusaturum, quin ut aliquam acce-
 pti beneficij gratiam persoluat, quantũlibet insignem uirũ,
 ac si iubeat ipsum deniq; principẽ obtruncet. Ad hæc Lauren-
 tius egregie diuinasti, inquit, mi frater, ipse est, inclusumq;
 eum hoc cubiculo dormitantemq; tenemus. Nec mora ada-
 pertis tacitè foribus, cubiculum ingrediuntur, ascito etiã co-
 mite

mite uili agasone familiari, cui tanquam elumbi atq; tardi-
 pedi à contrario sensu Fræccie cognomen erat, quæ uox Ita-
 licè sagittam exprimit. Laurentius expedito breuiore gla-
 dio stertenti costas transadigit. Ille exterritus tanto uulnere
 in aduersam lecti spondam se deiecit, repensq; manibus et ge-
 nibus subter lectum emergit. Ei sese erigenti Freccia malam
 discindit, alij arreptum scabellum præsentis animo pro scuto
 opponentem circumstant, atq; ictus ingeminant. Ille rabi-
 dæ feræ persimilis Laurentium inuadens, proditoremq;
 adeo alta uoce uocans, ut tota domo (sicuti ex mulierum te-
 stimonio constat) exaudiretur, leuæ manus pollicem denti-
 bus apprehendit atq; perfregit, quo dolore correptus, opem
 sibi à Scoruncunculo afferri postulauit, ab eoq; iugulatus
 princeps, multū euomēs cruorem prosternitur, confossusq;
 demum alijs uulneribus lecto impositus est, nec quisquam ad
 tantæ rei strepitum è familia accurrit, quòd Laurentius mul-
 tum antea ad fallendos familiares, cum sodalibus eò in cubi-
 culo multa cū uociferatione scabellis, & scutis, hastisq; col-
 luctari, ad imaginemq; iocosæ exercitationis perstrepere cõ-
 suesset, ut in eam diem dolum pararet. Interfecto per hūc
 modum principe, quum percussori detegenda cædes, idq; fa-
 cinus, desecto atq; exposito interempti capite omnino pro-
 palandum, & uocandus ad libertatem populus foret, stetit
 ei aliquandiu attonita, & ualde suspensa mens, ex cogitatio-
 ne patrati sceleris, usq; adeò, ut oblitus suæ gloriæ, quã unã
 à tanta perfidiæ labe se petisse postea iactabat, in ipsam salu-
 tis suæ curam totus incumberet. Propterea ad Angelū Mar-
 tium illico contendit, qui principis occupati aut absentis ui-
 ces implere erat solitus, ab hoc faciliè impetrat equos publi-
 cos, & aperiendæ urbis portæ tesseram, simulans fratrem

PAULI IOVII HISTOR.

in Cafagiolia uilla mortiferis uentris torminibus torqueri,
 quem condendi testamenti causa omnino ea nocte inuisere
 percuperet. Indulfit petenti Martius, quod iniussu principis
 nemini præterquam ei singulari gratia pollenti erat conce-
 dendum, atq; ita ille acceptis & incitatis equis, sicarios suos
 educens, Bononiam, atq; inde Venetias peruolauit, ut opta-
 tissimum Philippo Strozze nuncium afferret. Constat eũ
 in discessu T. Zephio, qui domesticis rationibus præerat, fu-
 nesti cubiculi clauem dedisse, iussisseq; ut ante diluculum in-
 grediretur, & quid reperisset, certis ciuibus nunciaret, qui-
 bus Medicei dominatus sceleritas grauis, & inuisa uideret-
 tur. Impleuit iussa Zephius, sed nemo ex his hiscere, aut se
 omnino commouere ausus est, quod neq; Zephius, neq; ipsi
 Laurentio tanquã ab ambigua fide suspecto satis crederent,
 seu id esset effectum experiundis ciuium animis, ut qui præ-
 properi forent, nimia credulitate in noxæ capitalis crimen
 præcipites darẽtur. At sole iam exorto duo cubicularij, quos
 ab se Alexandrum, quum proditoris domum intraret, abla-
 gasse diximus, quum tota nocte eũ frustra perquisissent, tre-
 pidi id totum deferunt Innocẽtio Cardinali, qui uti erat pro-
 pinquitate atq; amicitia coniunctissimus, honestiore in par-
 te ædium habitabat. Is quid acciderit principi, perturbata
 mente diuinat, accersiturq; statim in consiliũ Franciscus Ca-
 pana, epistolarum magister, amboq; nihil dubitãt, quin in-
 cautus princeps à Laurentio in ipsius cubiculo sit interfe-
 ctus, compressoq; dolore, creptum proculdubio principem
 internis tantũ lachrymis lugendũ, nec usquam quærendum
 censent, postquam renunciatum est Laurentiũ mutatis ad
 celeritatẽ iumẽtis per Apœninum iter extendisse. Egregiã
 autẽ cõpositis uultibus simulant, edicuntq; ciuibus de more
 in

In aulā ad salutandum principem uenientibus, illum obdor-
 miscere, quod tota nocte ludibundus cum sodalibus uigilasset,
 foreq; ut quū prāsus esset, personatus prodiret, in eiusq;
 rei simulationē, multa uestis lupercalibus & theatralibus
 aptaludis circūferretur. Ceterū per tabellarios eximia per-
 nicitatis, Alexandro Vitellio, Rodulphoq; Baleoni perscri-
 bunt, ut magnæ periculosæq; rei causa, quantas maxime po-
 sent copias ex Aretinis, & Cortonensibus agris celerrimē co-
 gant, Florentiāq; perducant. Idem ut faciant præcipitur præ-
 se. His cohortiū descriptarum in Mugellano agro, cuius tra-
 ctus incolæ fortissimi deditissimiq; Mediceo nomini existimā-
 tur. Nec prius principis corpus questum conspectumq; est,
 quā primis tenebris, ne id in plebe adhuc ignara ueræ cæ-
 dis tumultum excitaret. Itaq; pauci familiares, ita iubente
 Cardinale, tapeti inuolutum in Laurentianam eadem clā de-
 tulerunt. Erat tum in trebia uilla Cosmus Medices, decimū
 octauum ætatis agens annū, ad quē nihil tale expectantē se-
 cūdiſsimo cursu Etrusci imperij fortuna ferebatur, ipso Ioā-
 ne Medice duce fortissimo ex Maria Saluiata genitus, quem
 Germanis ad inuadendam uastandamq; urbem Romam in-
 gruentibus, seruituræ mox Italiæ fato potius quā suo, ad
 Mincium, tormenti ictu cecidisse docuimus. Is, quum patri-
 tiæ iuuentutis sodalibus uenationē edidisset, ex frequenti &
 repentino incolarum concursu, cohortes tanquam urbani tu-
 multus causa Florentiam accersi uidet, Laurentiumq; Medi-
 cem in singulis militaris uie mansionibus, equos mutauisse,
 & reſta per Apenninum extendisse iter comperit, nec inani
 coniectura statim adducitur, ut principem à Laurentio in-
 terſectum, aut omnino uulneratum esse non dubitet, eoq; fir-
 mius, quod duos principis familiares, post aliquot horas

PAULI IOVII HISTOR.

eadem festinatione præteruictum persecutos esse didicerat. Sed admiratur, cur sibi à matre diligentissima foemina nihil sit enunciatum. Id uerò accidebat, quòd nemini ad exitum portæ urbis paterent. Nec multo post ingruente iam nocte, superuenit uir agrestis, certissimum iniersecti principis nūcium afferens, cuius cædis æditæ certior factus, accurata uultus simulatione, cum dolorem ex acerbissimo principis casu, tum lætitiã ex Laurentij parricidio statim commiscet, & silentio contegit. Nam sicuti illum ex animo amabat colebatq; ita hunc maximè oderat, tanquam insidiosæ malignitatis aduersarium: nam ei litem intenderat Laurentius de paterina atq; auita hæreditate ualde grauem, ob idq; explicatissimã, quòd in ea protrahenda supinus princeps Laurentio non obscure fauere putaretur. Tum uerò eare paucis comunicata, Cosmus sibi ad urbem eundū censet, cohortantibus quibusdã patris militibus ueteranis, qui cohortes ad iter paratas adducebant, & se custodia causa cuncti comitē offerebant. Sed eis gratias eius oblato officij agēs, & nocturnū iter multis de causis uitandū existimās, id armatorū præsidium repudiat, proficisciq; eos, nec quicquam de festinatione remittere iubet, dicēs se prima luce subsecuturū. Nolebat enim uideri, quū ad urbē applicaret, armata præsidia quæsuuisse. Postero igitur die quū intrasset, modicum trahens comitatū, passimq; ab obuijs miro studio saluaretur, perrexit ad principis ædes, ascenditq; petasatus & penulatus ad Cardinalem, professus ideo se uenisse, ut communibus lachrymis ereptum principem lugeret, & quam posset patriæ principe defensoreq; orbatæ fidelem operam præstaret. Complectente eum Cardinale, & ut bene speraret, seduloq; concepitam spem dissimularet admonente, ad matrem se contulit, frequent

frequenti populo omniq; turba prætorianorū, qui armati
 vestibulum domus tuebantur, ita auidis oculis, propensisq;
 animis introeuntem inspectante, ut leto exorto murmure,
 aduenisse eum iuuenem summæ spei integriq; pudoris, ma-
 gnanimi patris spiritum gerentem prædicarent, qui princi-
 patum exciperet, & id totum parricidij scelus egregiè uin-
 dicaret. Nec mora pleriq; ex paternis amicis beneuolisq; ci-
 uibus eum adeuntes, arctè complectuntur, suadentq; ut sese
 erigat, & de principatu adipiscendo bonam spem induere
 uelit. Ipsos enim cū amicis & propinquis primorum ciui-
 tatis ordinum enixè curaturos, ut præclara atq; certissima
 senatus suffragatione subleuetur. At ille, uti rei grauissimæ
 momentū postulabat, à summis uiris edoctus, molliter re-
 spondit, seq; mira uultus tranquillitate alienum à cogitatio-
 ne dominatus ostendit, ut qui mediocritate fortunæ suæ con-
 tentus foret, modò urbanis rebus non incerta securitas pare-
 tur, & sibi ciues honestum inter patritios in republica lo-
 cum relinquunt, usq; adeò demisso animo sermoneq;, reie-
 ctis amicorum adhortationibus, ut nonnulli indignantes
 subiratiq; in eo tanquam nimis humilem, algentisq; spiritus
 habitum reprehendere auderent, addētes eum nequaquam
 Ioanne magnanimo patre genitum uideri, qui ad magna
 imperia, ingentemq; semper gloriam aspirare, generosoq;
 ausu decora queq; appetere, & maxime ardua fortiter com-
 plecti, uirtute duce, consueffet. Quibus de causis fiebat, ut
 adolescens ingenui pudoris plenus, uerecundia uehementer
 angeretur, quòd amicorum fauentium studia ineptè & pe-
 riculosè paruifacere crederetur, partiq; uirili animo tantæ
 spei occasionē elabi sineret. Sed expediebat hos rumores astu-
 ta aure transmittere, commodeq; sapere in præsens, quando

PAULI IOVII HISTOR.

spes omnis posita esset in dissimulatione, qua capi facile consiliariq; praesides apparebat, quorum mentibus haereret illa ipsa non obscure grata omnibus imago deploratae libertatis. Erant hi quadraginta octo uiri, apud quos numeratis suffragiis componendi ciuitatis status, declarandiq; principis summa erat potestas. Horum ferè omnium una mens erat, abolere principis nomen, ueterèq; excitare libertatè, quae tantis belli incommodis saepe crepta, & uirili consilio semper recuperata, nunquam bonis & strenuis ciuibus defuisset. Sed primores ciuitatis infaustum popularis status nomè horrebant, ad quem sublato unius dominatu continuo recidendum esse prouidebant, recenti maximè exemplo, quum eiecta Medicea familia populares plebeiq; homines impudenter Remp. inuasissent, quibus insolentissimè atq; acerbissimè dominantibus, irrisa prostrataq; nobilitas fuisset, & ciuitas, importuna imperitorum ciuium obstinatione, in ultimū terribilis excidij, & uere demum seruitutis discrimen perducta cõficeretur. Itaq; singuli fere primates, qui solertis ingenij atq; inueterata prudentiae auctoritate ualebant, quanquam auerisimè essent repetendae libertatis, & patriae amantissimi, media tamè consilia in eo negotio salutaria fore iudicabant, ne iterū inuictissimi Caesaris prepotentia arma prouocarent. Placebat enim moderatae potentiae princeps, qui patriae legibus obtemperaret, ipsorumq; optimatum perenni consilio uteretur, scilicet, ut plebs curiae muneribus exclusa, ad opificia sua rediret, assuesceretq; parere melioribus, & patrio ordini, quem tantis affecisset contumelijs, meritis improbe te meritatis poenas penderet. Plebi & mediae classis hominibus maximè erant infensi Franciscus Guicciardinus, Mathaeus Strozza, Franciscusq; Victorius, & Robertus Acciaiolus, iam

eandem grauiſimarum rerum conſilijs aſſueti, qui mode-
 rata potētie dominatum ferre, in quo ipſi ſeſe gratia autho-
 ritateq; inſignes fore minimē dubitarent, quā ab ingratif-
 ſimis & ſordidiſſimis ciuibus iniuriam pati malebāt. Ab his
 quum honeſtiſſimus quiſque in ſententiam traheretur, qua
 draginta octo uiri per apparitores ad cōſilium uocati ſunt.
 Habitus eſt is ſenatus ex dignitate Cardinalis, ſuperiore in
 conaculo Mediceæ domus. Valida autem armatorum præſi-
 dia, & in compito exteriore, & intus in cauedio ad ſcalas,
 ſingulaſq; oſtiorū ualuas, ab Alexandro Vitellio diſponeban-
 tur, qui dudum ſingulari uſus celeritate cum cohortibus ad-
 uenerat, & Coſmo ſtudioſiſſimē fauebat. Quum ſenatus co-
 geretur, & Coſmus e penatibus ſuis ad Cardinale fautoresq;
 ſuos redire ſtatuere, mater eum retentare atq; obteſtari cœ-
 pit, ne ea cupere aggrediq; properaret, quæ ipſum in ualde
 periculoſam ſalutis & dignitatis aleam perducerent, pro-
 pter malignas & occultas multorum uoluntates, & inſitū
 natura Florentinis omnibus arripiendæ libertatis ſtadium,
 cui, uti paulo ante experti eſſent, niſi cruentis armis reſiſti
 non poſſet. Ad ea adoleſcens non dubiē arriidentis fortunæ
 ſuæ conſcius, deſine me, inquit, pia mater tam ſolicite adhor-
 tari, nam eò mihi omnino eundum eſt, quò fortuna uocat,
 quæ hanc ipſam parandi ſummi decoris occaſionem, tã hone-
 ſtã quā neceſſariam nomini noſtro benignè demonſtrat,
 nec eam utiq; ſi negligatur, uti reor, ad nos poſtea rediturã.
 Neq; enim fas eſt deeſſe nobis ab ignobili metu, quum Dijs
 nequaquam inuitis ad oblatum decus rapimur, ut fidem ſa-
 ti uirtute ſequamur. Meminerat ſiquidem à Baſilio mathe-
 matico, Græcoq; item ariolo, ex inſpectione uolæ manus,
 ingentis opulentiæ hæreditatem ſibi portendi, quòd in ip-

PAULI IOVII HISTOR.

so genitura horoscopo idem Capricorni fœlix astrum mirabili conspirantium syderum aspectu irradiatū esse dicerent, sicuti olim euenerit Augusto, et hodie Carolo Quinto imperatori, qui propter inuentum subactumq; ad occidentalem plagam nouum terrarum orbem, ipsa prope immensa imperij amplitudine Augusto æquiparandus uideri possit. Cum hoc animi decreto ad Cardinalem pertendens Cosmus, senatores qui iam confederant, neq; seuera, neq; demissa fronte salutauit, ne conceptam spem intuentibus proderet. Ceterū amicissimi, quos diximus, pro eo ita pensabant, ut magna pars senatus, nequaquam de eligendo principe, sed de ordinanda Republica, se prolixè consultaturam crederet, utpote quæ uexilliferatum, tanquam imaginem temporarij principis, erigendū arbitraretur, quo aliquis ex ipso ordine ornandus atq; attollendus foret, qui publici imperij dignitatem solita honorabilis personæ maiestate tueretur. Tum uerò Cardinalis, Cosmo in subdiale pauimentum ad deambulationem se recipere iusso, ne uti compositum fuerat, sententis senatus interesset, exorsus ab immanitate parricidij periculoq; ciuitatis. Patres (inquit) quod est Deorum immortalium munus, uno auulso non deficit alter aureus, qui affectu orbatæq; Reipublicæ subueniat, Cosmum præclare indicās, qui certæ nobilitatis, temperatiq; ingenij atq; incorruptæ probitatis adolescens, tanquam Alexandro maxime propitiū esset designatus, ipsos ergo probè recteq; facturos, si eam Cesaris legem obseruaret, à qua discedere nefas sit. Neq; ex usu commodoq; ciuitatis uideri possit, si uiolata fide, quibusdam alio flectendas esse uoluntates appareret, ut nouis rerum status inducatur. Iura siquidē Florentini imperij ex ipsorum

ipforum uoluntate, auctoritateq; Caesaris addicta familie
 Mediceæ, & solennibus codicillis confirmata, nisi stultissi-
 ma prauaricatione, à quoquam extra perniciem uiolari nõ
 posse. Quandoquidem eius improbè initi susceptiq; consilij
 authores, necesse sit in ipso maleficij uestigio pœnitere, tam
 propinquis scilicet atq; expeditis Casarianorum copijs, quæ
 omnem infidelitatis suspiciõnẽ celerrimè ulcisci queant. Por-
 ro Cosmum tanto ciue genitum, qui nuper inter mortuum
 militiæ decus apud Etruscos ad æternam laudem excitari,
 tantisq; nobilitatis eximiæ ex Saluiata matre propinquitatibus
 septum, non alio quàm ipforum usurum consilio, da-
 turũq; operam, ut ipse rerũ rudis et imperitus publico cõsen-
 su obsequentijsimi et moderatissimi principis famã cõsequa-
 tur. Serebãt inter se tacitos sermones patritij, perplexiq; ani-
 mis cõsideratius atq; languidius deliberabãt. Nã Canistanus
 ineptus & sutilis senator, de subrogando Alexandri filio ex
 concubina uix trimo, ad quem Cardinalis paulò antè respice-
 re uidebatur, mentionem intulerat, & Pallas Oricellarius
 se neq; principem neq; ducem, in Rep. uelle professus, non
 recusare dixerat, quin pro alba suffragij faba, capitis pœna
 plecteretur. Sed hunc Franciscus uictorius modestiæ admo-
 nens, ut sederet iussit, suoq; suffragio, quo inter tot senato-
 res tãtum modo unum foret pro insana libidine, uti luberet,
 uteretur. Illum uerò uehementer increpauit, quod spurius
 insans, contra ius tabularum Caesaris, patrieq; bonum &
 æquum adulatione uanissima Cosmo iam planè uiro natuq;
 legitimo & matura uirtute conspicuo, præferendus uideretur.
 Guicciardinus quoq;, cuius tum summa erat auctori-
 tas, quòd popularis factionis statim in patritios grassari so-
 litũ uehementer abhorrerat, et de libertate, quæ optimatiũ
 consensu

PAVLI IOVII HISTOR.

consensu regi atq; defendi posset, desperare uideretur, Cosinus non obscure fauens, præclara uoce differebat, se non passurum, ut sciumpi iterum regnarent. Sciumpos enim uerere Etrusco uocabulo ad contumeliam appellabant, ex populi fece proletarios & despiciatos homines, quorum audacia fretus Michaël Landus auorū memoria, è lanificij taberna profiliēs, urbis dominatum eiectis miserabili cum iniuria patriijs, inuasisset, idētidem dicens ad salutem ciuitatis expedire, ut aliquod in Rep. caput emereret. Atque ita nonnullis è primo ordine ciuibus in sententiam traductis, in proximum cubiculū secessit cū Roberto Acciaiuolo, Franciscoq; Victorio, & Matthæo Nicolino iuriconsulto, qui in unam sententiam conspirabant, opinioneq; prudentiæ, & ciuili auctoritate multos uel dissentire paratos, aut certè perplexos in sententiā perducturi, uti euenit, credebantur. Secedendi autem causa fuit, ut una constituendi principatus conditiones perscriberet. Volebat enim Guicciardinus inter eos facile princeps, certis legibus astringi potentiam dominatus, atq; abolere odiosum in libera ciuitate ducis nomen, toties in Medicea familia repetitum, non obscuro quidem patriæ studio, quod non inepta ratione dissimulabat, utpote qui præclare diceret ducis nomen nequaquam gratum Cesaris auribus futurum: qui antea non temere Alexandrum ipsum, uel etiam generum, in literis, quas ad eum perscribere re esset solitus, nunquam Florentiæ ducem appellauisset, uel ob id præsertim, quod recepta ciuitate, constitutaq; Repub. neque Clemens Pontifex, neque ciuitas id tituli decus absque qui tum rogandus fuerat, & maiora benignè cōcesserat, nequaquam petiuisset: nam uti cautus et prudens iureconsultus, minimè tū de ducis nomine controuersia importuna mētio-

ne commouendā esse existimabat, ne creandi ducis iura, quæ ad liberam ciuitatem omnino pertinerent, imperitè ad Cæsarem inepto præiudicio transferrentur, quandoquidem non creandi, sed confirmandi tantum, quæ ipsi sua ciuili antiquissima lege sancirēt, atq; decernerent, facultas esset apud Cæsarem. Conditiones erant hoc modo perscriptæ. Cosmus quod bonum faustūq; esset, Reip. præficeretur, ne dux, sed caput modestiore nuncupatione uocaretur. Neminem nisi ciuem, quū ipse abesset, in ciuitate uicarium relinqueret, quod elata nobilitatis ingenia superioribus temporibus, & Gori Pistoriensis, & Passerini Cortonensis, & demum Statij Romani iussa fastidissent, & quod Etruscæ frugalitatis fuit, duodecim milium aureorum nummum summa, in annui domestici apparatus sumptum cōtentus foret, quod æquo grauiorem impensam fecisset Alexander, qui decem & octo milia quotannis in conuiuio absumere consueisset. Quum hæc præscriberentur, deferrenturq; ad singulos senatores, ac his omnibus prolixè annueret Cosmus, & in senatu diuersæ sententiæ aliquanto lentius dicerentur, quàm fauentium Cosmo studia postularēt, exortus est in cōpito ex ignobili rixa, ingēs apud milites armorū strepitus, quo exaudito, plerique senatorū timore cōcuti atq; pallescere cœperūt, nec temere quidem, q; à Vitellio, ex uetere odio paternæ necis ciuitati inimicissimo, incitari milites ad prædā et cadē facile suspicari possent. Ad fores quoq; eius cœnaculi audita uox est cuiusdā admonētis, ut quod uellēt senatores decernere, ilico maturarēt: quādo Vitelliani, uel ipso ducis imperio diu reprimi nō posse uiderētur quin captis iam armis ad obuiorū prædā etcadē discurrerēt. Ea res siue orta casu, siue conficta cōsilio, senatores ad ineluctanda suffragia opportunè cōpulis, præclaroq; omnium assensu

quent.

PAULI IOVII HISTOR.

quem presentis periculi necessitas exprimeret, Cosmus rei publicæ caput est renunciatus. Is subdiali in senatum uocatus, & uniuersis gratias agens, ea, quam dedissent, summi honoris potestate, nõ alio quàm ipsorum iudicio consilioq; se usurum testatus est, ad apertumq; senatu, tanta acclamatione, tantoq; applausu omnium perstrepuerunt domus, ut milites prædæ auidi admixtiq; plebeis gratulandi causa ad Cosmi matrem irrumperent, domumq; totam, frustra ea prohibente, sed tamen filij foelicitate impese leta, diriperent & ex magna simul metu solitudineq; tota ciuitas ad hilaritate uerteretur. Nec multo post Laurētius Medices parricida & patriæ hostis ex senatus consulto declaratus est, bonisq; proscriptis, præmia eius percussoribus aureorum septem militum constituta, & domus eius ad perpetuam ignominiam, à tecto ad ima fundamenta lato hiatu proscissa est. Paulo etiam antè Cardinalis, quum in attollendo Cosmo obnixè satageret, ab eo, si principatu potiretur, hæc postularat, scilicet, ut nihil unquam ad gratiam aut odium flexus, iustitiam exacte colendam arbitraretur, nec unquam ab authoritate Caroli Cesaris discederet, Alexandri indignam cædem grauitè uindicare, & liberos eius pupillos ex concubinis susceptos, bene uolentissimè complecteretur. Quæ omnia postea cumulate impleuit, nam admirabili prudentia ius dicens, & noxios plectens, perpetua non iniquæ seueritatis, atq; clemētiæ moderatione iusti nomen promereri postea contentus, & fidei obsequio liberaliq; studio erga Cesarem, grati animi sui estimationem tutatus est, eo quoq; maiore gloria, quod inexpectata quadam lenitate summam clemētiæ laudem tulit, quum à nemine, uel propinquo affineq; rogatus, sed sponte uno edicto, exules & relegatos omnes ab Alexandro in patriam redire.

reduxisset, & sincerissima fide in gratiam receptos, oblitus,
 veteris iniuriæ perpetuo fouendos suscepisset: ipsum uero
 parricidam usq; adeo intenta diligentia est persequutus, ut
 quum ille è Gallia Bizantium profugisset, eum Solymanus,
 hominis perfidiam execratus, aui Baiazetis exemplo, qui
 Baudinum tanquam impietatis reum olim tradidisset, capti-
 dum dedendumq; censeret, nisi ille insidias ueritus, properè
 Venetias se contulisset, ut ibi aliquot post annos cum auun-
 culo Soderino trucidaretur, haud dubiè, in gratiam Cosmi,
 duobus Volaterranis militibus Bebio scilicet, qui fuerat ex
 prætoria cohorte Alexandri, atq; Cecchinno Bibbona, ultro
 superioris domini mortem uindicantibus, & ob id quidè ge-
 nero magis animi decreto, quòd proposita publicè à sena-
 tu præmia repudiassent, quum se satis lucri facturos existi-
 marent, si exoptatum Cosmo de parricidæ cæde facinus libe-
 raliter edidissent. Iulium autem liberaliter educari iussit, &
 Iuliam patris ora atque oculos referentem, Restanio Cantel-
 mo in Præcutinis pernobili regulo, nuptui dedit. At ubi Ro-
 mæ & per omnes Italiæ urbes nunciatum est Alexandrum,
 unius ciuis, eiusdemq; gentilis et propinqui, adeoq; amiciissi-
 mi sodalis perfidiosa manu fuisse trucidatum, triduoq; post
 Cosmum Medicem, ei in eodem honore principatus ex sena-
 tus consulto subrogatū, mira omnino res uideri cœpit, quòd
 ciuitas suo pte instinctu erecta in spem libertatis, in tanto in-
 terfecti principis murmure, nihil prorsus sese commouisset,
 quando nulla essent in urbe militum præsidia, præter unam
 satellitum custodiæ corporis centuriam, quæ nec pueris ex-
 plodentibus & more patrio saxa uibrantibus suffectura ui-
 deretur. Quibus de causis, Laurentius percussor diuersis-
 sima nominis sui fama iactabatur: uti sunt ferè cunctis in ur-

PAVLI IOVII HISTOR.

bibus factiosa ingenia, quæ cuiusq; magnæ rei editæ ratio-
 nes excutere, subijcereq; censura sua insolenter & proteruè
 solent, ut partibus, quibus sese semel addixerint, propensissi-
 mo studio, sermoneq; passim & perscriptis undiq; literis op-
 portunè deseruiant. Vni omnium Florentini, præcipueq;
 exules, Laurentium miris laudibus in cælum sic attollebat,
 ut eum M. Bruto gloria parem dicerent, qui amore patriæ
 diuinum libertatis reuocandæ studium, contèpta uel amicis-
 simi tyranni gratia ostendisset. Multos utiq; illum laudis con-
 sortes ex senatu adiutoresq; & conscios pensitati patratiq;
 facinoris habuisse, hunc uerò nemini, quod diu concocerat,
 pulcherrimi ausus consiliū detexisse, satisfecisseq; sua manu
 communi uoto, simul & patriæ charitati, ut ciuibus, si ani-
 mos uiriles induerent, ad excutiendū seruitutis iugum tuta
 atq; expedita uia pararetur. Ast alij hæc omnia in uniuersum,
 uti humaniores æquissimiq; homines, secus interpreta-
 bantur, quòd Laurentius nequaquã studio asserendæ liber-
 tatis, sed incredibili malignitate, uecordiaq; impiæ mētis ad-
 ductus, ad id patrādū scelus descēdisse uideri posset, postquã
 cuncta humanitatis, amicitie, propinquitatis, et deniq; te-
 nerioris sodalitiij iura subuerterit. Quandoquidē eū ignobi-
 li fraude interficiendū suscepit, qui omnes sibi timendos
 præcauēdosq; ratus, ipsi uni optimo iure salutē cōmitteret,
 utpote qui esset fortunarū omnium, & tanti etiã principatus
 ex autoritate Cesaris præclarus heres et successor designa-
 tus, nisi magno suo incōmodo peruersus et impius parricida
 dānaretur. Cur enim inde laudem nisi falsam ac omnium fere
 expeteret? unde nullum patriæ cōmodum, nullū familiæ de-
 cus, et nullā deniq; sibi priuatim ab ulla uindicata iniuria uo-
 luptatem,

luptatem, aut publicè gratiã peperisset? Quandoquidẽ id
 admissum scelus omnem uesane feritatis estimationem di-
 ro pondere exuperasse censeatur, qua sanctissimos penates,
 in quibus inclytus ille superior Cosmus progenitus natusq;
 sit, & illud ipsum patrũ atq; auorum geniale cubiculum, so-
 cialisq; lecti culcitra, tanti amici atq; hospitis cruore defœ-
 darit. Num interempto, ut uideri uolebat, impotenti regna-
 tore, prius sibi celeri fuga prospiciendum fuit, quam repræ-
 sentanda ciuium oculis atq; animis exoptata potius, quàm
 quæ sita libertas? Detegere hercle cædem illũ oportuit, nec
 occisum lodicibus occultare, ut populus antiquo seruorum
 more ad pileum uocaretur. Sed in fatis erat, ut sine perturba-
 tione amplissimæ ciuitatis astrueretur Cosmo imperium, et
 percussor omni sua spe deceptus, detestabilis flagitij sui non
 feram uel diu profugus & exul, poenã subiret. Nec hac in re
 præmittendũ uidetur, quod falsè & grauiter de Lauren-
 tio necũ loquens Guicciardinus protulit, illum scilicet quo-
 cumq; animo fuerit, tria, quæ ei contrario euentu responde-
 rint, ab eo facinore edito, quæ nollet quæsuisset, quũ amici si-
 mum principẽ occiderit, inimicum capitalis odij ad principa-
 tum extulerit, et patriæ grauiorem quàm uolebat diuturnæ
 feruitutis conditionem inuexerit. Ferunt nonnulli eum non
 tantum amore patriæ, sed immensa quadã magni alicuius e-
 dendi facinoris cupiditate, uehementer exarsisse, quo oblite-
 rata, aut obscurata recentis infamie nota claresceret. Viuo
 enim Clemente, ut studium gentiliũ suorum eruditæ uirtu-
 tis, & elegantie æmulari uideretur, antiquis Romæ statuis
 capita detruncans, ab arcu præcipuè Constantini noctu ab-
 stulerat, fremente populo Romano, & frustra illũ, quisquis
 esset, ad supplicium trahi iubente Pontifice. Sed non diu im-

PAULI IOVII HISTOR.

manis furti author abscondi potuit, quum ille cognita irā Pontificis, defossa præda, Vrbe profugisset. Itaq; Clemens stultissimæ leuitatis atq; libidinis scelus execratus, ita eum Mediceæ familiæ probrum & labem appellauit, ut populus Romanus eum ex iusta iracundia in Capitolio asperrimis decretis perpetuo exilio damnaret, senatorq; urbis potestate consulari eum, non impunè modò, sed cum præmio etiā Romæ occidendum ediceret, & in academia Romana, quòd ad eam quoq; tanta iniuria pertinere censeretur, Marius Mollis Mutinensis, in eum luculētissima oratione perscripta, maledicentissimè inuectus, æternæ infamiæ notam inureret, qui bus uirulentis telis undiq; confixus, suoq; pudore excito insanabilem sentiens dolorē, consilium suscepit, priore quidē scelestius, sed quod honestissimæ laudis ex euentu specie præferret, scilicet, ut nouitate & magnitudine antecurrentem iam latè famam obscuraret, & obrueret. Prædixere Alexandri cædem, & Cosini imperium, is ante omnes quē diximus, Ariolus Græcus, magno multorū miraculo, quum & illi nō modo cædem, sed certum quoq; percussorem indicasset, qui esset ipsi intimus, habitu gracili, uulticulo buxæo, & suspensa taciturnitate serè cæteris in aula insociabilis: Cosino autē pro costanti polliceretur breui fore, ut hæreditate cresceret opulenta, audiente quidē Alexandro, & subridente Cosino, quum absumendus morte prius foret magnus propinquorū numerus, quam ulla ad se uel tenuis hæreditas perueniret. In uenis quoq; Perusinus minister à dapibus, nomine Horatius, quum febre torqueretur ex uapore, uti credi par est, atrabilis, ter noctu uisum habuit, quo principem à Laurentio iugulari apparebat, quæ rerum imagines egrum perpulerūt, ut Paschali principis medico enunciaret ad principem referendus.

rendas. Sed Paschalius officio sollicitè fungens, ea mentè principem reperit, ut eam somniantis egri fabulam esse diceret, admirans, cur tota domus in Laurètij odium conspirasset. Hec præclaro Cosmi principis testimonio scribere uoluimus, ut non semper de futuris uanam esse diuinationem curiosi mortales intelligant. Eo die is fuit quinto Idus Ianuarias) quo Cosmus ad principatum benè auspiciatò prouehabatur, in ipsius uilla Castellia suburbani tractus, mira et planè prodigiosa omnis generis florum ubertas, cunctis stirpibus erupit, quã rigore pertinaci uicina prædia adhuc inhorrescere uiderentur, & unifere omnium (quòd mirum esset) Cosmiani horti ad adulti ueris similitudinem, singulari iucunditate florescerent. Eadè nocte quæ creati principis diem sequuta est, Alexander Vitellius, composito multum antea in eam occasione, ut pleriq; existimât, insigni dolo, arcem occupauit. Præfecerat ei ab initio Alexander princeps, Pauli Antonium Parmensem, fide quidem integra, sed nullo militiæ usu uirilq; astu præditum, qui cum fortè nocturna in rixâ, dum principem protegeret, sibi decise nares fuissent, eius opimi muneris præfectura fuerat donatus, ut deformati oris sceditas aliqua ex parte eo beneficio pensaretur. Huic Vitellius delectos ex suis Tiphernatibus milites, custodiæ causa attribuerat, sub Mendula astuto uastroq; centurione genere Salentino. Per hunc persuasis militibus, ex composito excitata est in arce repentina seditio, falso rumore excito, quòd præfectus noctu pecuniæ culeos è muro demitteret, atque arcem in spem ingentis præmij exulibus traditurus esse diceretur. Ex ea uociferatione perfidiosaq; insolentia tumultuantis turbæ, quum sese purgare præfectus uellet, impetu conspirantium factò, consilij & uirium inops compræ-

PAVLI IOVII HISTOR

benditur, Mendula clauēs extorquet, & uti significationē
 facta conuenerat, Othonem Montacutum Vitellij præfectū,
 qui cum cohorte ad extimos fossæ cancellos peruenerat, ad-
 apertis portis introducit. Aduenit etiam illico Vitellius ipse,
 extrusoq; per minas & contumelias Parmense custode, tota
 arce potitur nouasq; uigilias disponit, & Cosmo principi
 nunciari iubet sedatam esse seditionem, rem in tuto esse, atq;
 arcem in eius potestate futuram pollicetur, egregio hercle
 tum animo, nisi postea, ut aliqui existimant, uoluntatem ma-
 ioris præmij spe adducta, magno quidem Cosmi detrimento,
 mutauisse diceretur. Cuius conceptæ suspicionis nomē ut a-
 uerteret, apud Cosmū præsentibus senatorū amplissimis pro-
 lixè testatus est, se nemini præterquam ipsi Cosmo, sicuti ius-
 re deberet, dediturum arcem, modò is in fide clientelaq; Cæsa-
 ris permaneret, proptereaq; se duos è liberis promissi obsi-
 des daturum, sed id pignus tanquam minime necessariū Cos-
 mus generose abnuuit, ut nondum confirmati hominis cōsciē-
 tiam arētius atq; nobilius obstringeret. Ferūt nonnulli Vit e-
 lium Mediceæ gazæ oculos adieciſſe, quam Margarita Au-
 stria orbata coniuge, mœrore q; & metu occupata, in ar-
 cem deducente Cardinale confugiens, planè totam usque ad
 ignobilis instrumenti supellestem secum affortarat, ut po-
 te quæ eius partem, uti postea accidit, in præmij nomen sibi
 obuenturam sperauisset. Nec multum inde, Vitellius ad Cæ-
 sare[m] syngrapham misit, qua arcem securitatis causa ab
 se occupatam, ipsius Cæsaris nomine defensurum promit-
 tebat, neque ulli traditurum unquam, nisi ex uoluntate eius
 id facere iuberetur. Dum hæc Florentiæ aguntur, & Ro-
 mæ de cade Alexandri certius cognoscitur, exules Florenti-
 ni Bartholomæo Valorio, & Antonio Francisco Albitio
 cogentia

cogentibus, ad Saluiatum Rodulphumq; Cardinales cōcur-
 runt, de recuperanda libertate uehementer consultant, consi-
 lio Maconium Gallie regis legatum adhibent, & quū nun-
 ciaretur Cosmum in interfecti locum ex senatusconsulto suis
 se subrogatum, amissam omnes recuperandæ libertatis occa-
 sionem dolent, conqueruntur de pigritia, ignauiaq; ciuium,
 qui opportunissimo tempore nihil se commouerint, senatū
 incusant atq; patritios imbecillitatis, importuniq; timoris,
 qui tyranno fortiter opportuneq; sublato, Cosmum nimis
 præcipiti deliberatione, expeditis suffragijs suffecissent, sic
 ut non excutere iugum dominatus, sed mutare dominum tā
 quam priore mitiorem cupiuisse uideri possint. itaq; arden-
 tibus animis paranda arma censent, properandumq; Floren-
 tiam decernunt, ut priusquam noui principatus uires coale-
 scant, tanquam prætenere adhuc & inualide, excitatis ad
 liberandæ patrie studium ciuibus, conuellantur. Incensos
 proclinosq; ad bellum Cardinales, ceterosq; exules inci-
 tat Paulus Pontifex, conferenteq; pecuniam Maconio, in
 Umbria, Pontificijq; imperij prouincijs, milites conscribi
 sinit. Suis nanq; rebus atq; consilijs cum priuatis tum publi-
 cis conducere iudicabat, si Etruriæ imperium æquabili re-
 situtæ Reipublicæ consilio, potius quam unius principis
 nutu atq; auspicio regeretur. Agnoscebat siquidem se non
 obscuro metu, infensoq; hoste fuisse liberatum. sublato Alexā-
 dro, qui grauissimè de subagresti auaritia, inhumanaq; du-
 ritie ingrati Pontificis fuerat cōquestus, quod defuncti Hip-
 polyti Cardinalis suppellectilem, in qua erant uetera Medi-
 cæ familie ornamenta, ad hastam uedere, quam sibi æqua
 pecunia redimere cupienti concedere maluisset, qua ex re tā
 quam inexpiabili iniuria exacerbatus, multis nominibus in-

PAULI IOVII HISTOR.

gratum Pontificem appellare consuesset, & testari se aliquādo eius contumeliæ dolorem expiaturum infesta populatio ne, quòd esset ualido cum equitatu expeditisq; cohortibus, ad concremanda Farnesiæ familiæ oppida, usq; ad Vlsinensem lacum irrupturus, sic ut non temere Pontifex eadem pericula, conuerso in Cosinum odio, præcauenda duceret, quādo quidem erecto nouo principatu, & uigente eadem causa priuata simultatis, nomen tantum non animum principis esse mutatum existimare posset. Itaq; Cardinales expedita pecunia, Paulum Rentio Cerite genitum cōscribere cohortes, et in Arētinum agrum contendere iubent. Ipsi ab Vrbe proficiscuntur, & Florentiam ire pergunt. At Cosmus de eorū consilio certior factus, per Vitellium, Rodulphumq; Balconum copias cogi atq; opponi transituris iubet, accersitq; in agrum Fesulanum Hispanorum cohortes, duce Francisco Sarmiento, & quæ sibi in urbæ præmunienda erant, diligenter instituit. Eo etiam securiore fiducia, quòd ad Hispanos accesserant duo uexilla Germanorum, ex his, qui ab Algeria no bello in Hispaniam delati, in Italiā demum uenissent. Nam Alexander dubij, & in officio Cæsaris non obscure tantis Pontificis consilia suspectans, & in eum capitale prope odium coquens, sese externis præsijs confirmare statuerat, & Vastius, cognita Alexandri cæde, Pyrrhum Stipicianum, qui Cosmo, uti expediret, Cæsariani nominis præstīta compararet, Florentiam miserat. Fama erat ideo uenire Cardinales ad patriam, ut publicarum rerum statum componerent, quasi neq; rectè, neq; ex usu ciuitatis, optimates subrogato nouo principe, publicis rebus consuluissent. Quamobrem fiebat, ut Cosmus eorū aduentū miraretur, quòd uterq; ipsum arēta propinquitate cōtingeret, ipseq; saluatus esset

diuinculus, eorum uerò consilium rideret potius quam time-
 ret, quoniam propinquis confisus copijs, nihil de optimatiũ
 fide, constantiq; erga se studio dubitaret. Hi nanq; ius suũ
 tueri uolebant, existimationemq; iudicij sui factiq; causam
 se defensuros esse testabantur. Interim Cardinales, & exules
 ad Montem Politianum recepti, ubi de aduentu Hispanorũ
 ad urbem certius discunt, & Baleonus cum equitibus ad Cla-
 nis pontem peruenisse nunciaretur, tantisper subsistunt, &
 per idoneos homines ciuitatis animos explorant. Premise-
 rant Cardinales cum literis ad primores factionis, Georgiũ
 Ridulphum. Is quòd esset exul, tanquam temere ingressus,
 comprehenditur, magnoq; correptus metu, quas deferret li-
 teras profert, postmodumq; dimittitur. Tum uerò per nu-
 tuas legationes actitatum est, an colloquijs potius quàm ar-
 mis, de publicis rebus esset disceptandum. Cosmus honoris
 causa ueniẽtes ad se cum inermi comitatu in urbem receptu-
 rum profitebatur, sin cum copijs, quas adduxissent, uenire
 mallent, ipsum quoque introducis Hispanorum præsidijs sa-
 luti suæ, & dignitati consulturum. Saluiatus non satis sibi ui-
 rium adesse cernens, quòd se plurimum consilio, & collo-
 quijs apud ciues ualiturum consideret, suasit Ridulpho, atq;
 item Gaudio, qui tertius impellente Maconio uel nolens ac-
 cesserat, ut omnino in urbem iretur, inermi comitatu, sicuti
 sacerdotes pacis potius quàm belli auidos deceret. Eos Cos-
 mus obuiam honoris causa progressus, tãquam propinquos
 spectabilesq; sacri ordinis ciues hilariter suscepit. Sed intran-
 tibus urbem non aliter à populo acclamatum est, quàm ut
 Pilarum nomen ingeminatis clamoribus attolleretur. Qua
 significatione animorum Cardinales ægra spe suscepti con-
 silij sui, ad paternas domos deducti sunt. Nec multo post

PAULI IOVII HISTOR.

inter crebras salutationes ciuium, frustra pertentatis uoluntatibus, Saluatus Cosmo suadere coepit, ut abdicatione principatu honestissimo inter ciues loco contentus esse uellet, qui ei maxime gloriosus atq; tutissimus foret in libera ciuitate, suis legibus uiuere florereq; solita. Id si faceret, mansuram ei dignitatem amore & gratia ciuium amplissimam, qua maiores ipsius ab ciuili moderatione principes ciuitatis eiusissent, collaturamq; ei ciuitatem ex senatusconsulto insignem premium annui redditus, quo adiutus supra paternas opes splendidissimi ciuis disciplinam & cultum tueretur. Repeteret ipse animo, quo spiritu quauis animorum constantia, ciues paulo ante libertatem appetierint, partamq; demum defendere conati sint, & quam non diu regnarit inpositus Tyrannus, uel apud desertos ab omnibus socijs subactosq; conspiratione totius Europæ, atq; omnibus demum exutos armis. Hæc à se commemorari liberius atq; libentius, quod extra pudorem & bonus esset ciuis, ac propensus auinculus. Diu boni facerent, ut optima consilia, quæ secura essent atq; honestissima, ad mentem inani ambitione uacuan, admitteret. Fore etenim, ut ipse hoc officio ueræ pietatis, & summæ gloriæ spe ductus, iusto melioris animi decreto, incomparabilem ferret laudem, nec eam quidem ullo unquam tempore perituram. Ad ea Cosmus uirili constantia respondit, se neq; ullum honorẽ iusto maiorem in patria, neq; principis locum Alexandro crepto quæsiuisse, sed integro pudore repudiare noluisse, quæ uno consensu senatus ex lege Cesaris detulisset, ne ineptus foret, si degeneri animo oblata dignitati se minimè parẽ esse fateretur. Eum, qui esset auunculus, hac fortuna sua letari debere, nec inimicè aut certè parum pudenter hortari, ut non usurpatum, sed collatum

ultro dictaturæ nomen stultè deponeret. Se quidem auspicio
 inuicti Cesaris Rempublicam gesturū ciuili æquitate, non
 impotentis principis more, sperareq; se ex rectis consilijs
 probitateq; uitæ, multos sibi ex inimicis amicissimos esse red
 diturum, daturumq; operam, ut potentie suæ nomen nemi
 ni bono ciui inuidiosum foret. Salutem porrò suam dijs im
 mortalibus cordi futuram se credere, qui ex benefactis nemi
 ni probe picq; regnanti atrocem unquam uitæ exitum attu
 lissent. Itaq; desineret secum agere de re transacta, sibi nanq;
 in animo situm esse, quid fata obtulerint, quidue ultra etiam
 promittant, uirtute duce profèqui atq; suscipere, firmissi
 moq; decreto nõ deesse fortunæ arridèti. Quòd si armis sibi
 uis afferatur, ostensurum se ea constantia esse præditum in
 retinenda dignitate, ut prius extrema omnia experiri
 & perpeti, atq; armatum, si oporteat interfici, quàm hono
 re iam recepto, & foeliciter inchoato deiici malit. Saluiatus
 ab hoc colloquio discedens, facile sensit quos spiritus gere
 ret sororis filius, uel imberbis adolescens, & quàm angustè
 sibi esset sperandum de ciuium uoluntate, iudicioq; populi,
 quum nemo sese cupidum rerum nouarum, aut omnino po
 pularium partium studiosum ostenderet. Proinde irasceba
 tur iam sibi tanquã nimis properè rem difficilem ingresso,
 quæ respectu propinquitatis, certum & non dubium quoq;
 metum afferret, tot scilicet Cosmi præsidjs eorum aduentus
 causam improbantibus. Milites nanq; passim dispositi, do
 mos Cardinalium dissimulanter obseruabant, sicut interdum
 nõ atq; adeuntes ciues notarent: nihilo secius tamen Cardi
 nales ipso stolato cultu, & senatorijs insignibus tuti, quum
 nihil de instituto cõsilio remitteret, specieq; quotidiani con
 uictus nõnullos inuitare, et familiarius cõplecti soleret, eis

PAULI IOVII HISTOR.

Cosmus per Vitellium renunciari iussit, ut urbe excederent, & sese ad sua munia senatoriæ dignitatis reciperent, ne ipsos militi inuisos odia atq; arma uerterentur. Valorio quoque peracerbè eadem interminatus est, qua periculi denunciatione, Cardinales ex templo urbe profecti, Bononiã se contulerunt, quibus in Apœnino obuius factus est Philippus Strozza exulum princeps, quo cum eadem quæ dudum in prosperè euenerat, belli gerendi cõsilia instaurata sunt. Negotiũ itaq; parãdi atq; inferendi belli, Petro Strozze ipsius Philippi filio permittitur, quod secũ nõnullos ex prima nobilitate exules traheret, & summo nauandæ opera studio arde re uideretur. Is pecuniosi patris opibus fretus, auctusq; militari laude, quod Gallis apud Taurinum non obscura fama militasset, non de futuras sibi copias existimabat. Venerat in spem occupandæ eius urbis, cui Burgo sancti Sepulchri nomen est, in finibus Etruriæ, qui ad Umbriam pertinent. Per id enim tempus Burgenses intestina discordia laborantes, mutuis inter se cædibus desæuiebant: forteq; euenit, ut nonnulli his de causis prætorio iudicio extorres facti, Strozze urbem occupandam se præbituros pollicerentur, creditumq; est ab hac proditione ciuitatis præfulem minimè dissensurum. Is erat Alexander Rondinellus uetere odio, sed accuratè compresso, Mediceis infensus, ad quem colloquendi causa Franciscum Pactium, & Philippum Valorij filium, Bertoladumq; Corsinum ex numero exulum intrasse constabat. Cæterum ubi ex non incerta fama percrebuit Strozzeam cum cohortibus aduentare, & iam eius uexilla conspici, in uniuersum Burgenses, ne ullam infidelitatis suspitione darent, ad sonitum campani æris, arma capere atq; egredi porta cœrunt. Quo cognito Strozzeam elusi spe sua, & oppidanorunt

rum multitudine perterriti, adeò celeriter signa uerterunt, ut Apennini dorsum illico transcenderent, & ad Sestinum ignobile castellum improviso occupandum uerterentur. Sed non minore fide uirtuteq; Sestiniани, quàm Burgenses uel nullo militari prasidio defendente, subeuntes Strozzeanos pepulere, aliquot eorum interfectis, et in his Nicolao Strozza, & Moretto Signorino exulibus, ac reliquis tanto impetu deturbatis, ut in precipitem fugam se darent, & per Alueum Arimini amnis, qui Mariza ab incolis dicitur, intra Pontificij imperij fines se reciperent. His aduersis partium conatibus nihil animo se demisit Strozza, communicatisq; iterum cum Saluiato cæterisq; exulibus, tertiæ expeditionis consilijs, maiore apparatu, grauioreq; impetu Etruriæ incumbendum esse constituit. Quarum rerum factus certior Cosmus, ualida etiam ipse prasidia, foelicioraq; cuti euentus docuit) adulta iam æstate comparabat, ampliore fiducia uel ob id expectandos esse hostes existimans, quòd iam sui principatus iura ipsius Cæsaris propensissima uoluntate confirmata, ex bullatis & solennibus codicillis acceperat, & id quidem uberiore Cæsaris benignitate, quòd hisdem titulis atq; honoribus, quibus antea Alexandrum generum consentienc ciuitate indulgenter exornasset, Cosmum quoq; principis & ducis nomine appellandum censuerat. Ab initio stare quidem per Auerardum Serristorium legatum Cosmus à Cæsare postularat, ut quicquid senatus Florentinus ex ipsius autoritate ab initio receptæ urbis institutus, Alexandro concessisset, id totum quoq; sibi tribuendum decerneret. Quæ significatione amoris & gratiæ usq; adeò corroborata est apud omnes Cosmi existimatio, ut uetera in Mediceos ciuium odia detergi, et penitus extinguui, confirmari autè ami

PAULI IOVII HISTOR.

eorum studia, & subinde exulum conatus contemni posse
 facile appareret. Ut uero in nuptialem thorum Margaritæ
 filiæ ex spōsalibus succederet, quæ uiduæ puellæ neq; ineptæ,
 neq; ingrata uideri possent, impetrari nō potuit, quod eam
 iam Octauio Pauli Pontificis nepoti ex arcano despōdisse fa-
 teretur. Tertio loco reddi sibi arcem petebat, quæ Vitellius
 iniussu Caesaris se minime redditurum asseueraret. Ad id ita
 Caesar respondit, ut nō in presens concedi debere diceret, sed
 integram ei spem, nec optato euentu carituram relinquere
 uideretur. Caesar enim suoapte ingenio nunquam plenisane
 de quoquā externo bene suspicari solitus, Cosmum propiti-
 qua spe illata recipiendæ arcis in officio continendum reba-
 tur, postquam ei filiæ nuptias denegasset, admirantibus cum
 etis, quod Mediceo florentis ætatis & formæ inueni, in non
 dubiam Etrusci imperij possessionem recepto, Farnesius in-
 certæ adhuc indolis & fortunæ, duodecim annorum puer,
 præferretur. Verum inualeſcentibus Gallorum armis, et in-
 cumbente Solymani classe, unus ante omnes Pontifex, cui
 Nouaria dono data minime sufficisset, aliquo insigni mu-
 nere conciliandus erat, ut Gallo regi, tanquā impiæ Turcas
 ad communem Christiani nominis perniciem euocanti, sese
 hostem non iam perplexè, sed aperte futurum esse pronun-
 ciaret. Hi duo principes ætate nostra (uti existimare licuit)
 supra reliquorum regum ingenia, non eximia modo admira-
 biliq; prudentia, sed occulta ambitione, profundoq; astu in-
 signes, commodis tantum suis, nullo ambigæ fidei cum pu-
 dore seruirebant, Pontifex, ut suæ domus opes uel malo publi-
 co uehemēter augeret, Caesar porro ut finitimis subactis, ue-
 tus sibi imperiū, in Italiaq; præsertim, assereret, ut inde am-
 plicatis uiribus et dignitate cōfirmata, sicuti innata uirtus
 &

Aspirans fortuna promitterent, maxima partis Euro-
 pae dominatu potiretur. His sensibus nunquam planè sinceris
 plerunq; fiebat, ut inter se per inania promissa colluderent,
 & quantum integra amicitiae dignitate fieri posset, uterq;
 callidis semper cõsilijs mutuas simulationis artes induceret,
 ne alter ab altero decipi, aut traduci facile posset. Neq; enim
 ab hoc Galliae rex honestè deserendus, neq; ab illo etiam tuto
 contemnendus Pontifex censebatur, quando utrinque cuncta
 ad mutuum commodum presenti lucro aut futura spe non
 ineptè pensaretur. Per id tempus in Subalpina regione Gal-
 licum Caesarianis ita gerebant bellum, ut detrimenta atq; pe-
 ricula diuersis rerũ euentibus utrinq; exaequata uideri pos-
 sent. Nam per hyemẽ exercendo militi continuandq; bello
 uarijs susceptis expeditionibus utrinq; ex hostili agro aliquot
 oppida aut expugnata, aut oppugnata ab aduersarijs cru-
 ento sepe certamine defenderant, enimuerò sicuti superiore
 estate Caesariani Fossano potiti fuerat, ita per hyemem Gal-
 li Italiciis auelli copijs, Borgia ui expugnata, capto ibi Anni-
 bale Brancatio Neapolitano, in potestatem redegerant, et
 Raconistũ oppidũ per amplum, noctu inuadente intranteq;
 per arcem Petro Strozza, atq; ei subsidia equitum aducete
 Cesare Fregosio, ita ceperant, ut commisso per regiones tu-
 multuosissimo certamine Caesarianos oppreserint, cadenti-
 bus eo in pralio ex uictoribus, Thoma Ronchio Nouellariae
 cohortis praefecto, & Latino Vecchio Romano. Quae duo
 incommoda, non multo post Caesariani Caragina caede &
 Casalensi uictoria rependerint. Sed incunte Vere, Salassus,
 quum occupata Carmagnole, arcem, quã Stephanus Balia
 Mutinensis pertinacissime tuebatur, oppugnare pararet, tor-
 metũq; librado in propugnatores dirigeret, glade ipse traie-

Etus occubuit. His uerò animis exceptus est Salasii interitus, ut non Gallicarum modò partium pleriq; sed & qui homines in neutram inclinantes partem, eum tanquam perfidie nota infamem, meritò occisum dicerent, Hispani uerò tanquam uirum fortem laudibus prosequerentur, & Vastius dissimulata offensione, interioreq; letitia, seuerius fortasse quam oporteret, Stephanum non multo post, protracta & demum desperata defensione, laqueo suspendi iuberet, ut ea uictima amuli Salasii manibus parentare uideretur. Eo autem successu incommodū utriq; equatum uidebatur, quòd paulò ante Galli Annibalem Nouellarium, qui nobilitate atq; uirtute par esset, apud Buscham ignobile castellum, nocturna oppugnatione fortuitò minoris tormenti istu interfectū desiderassent. Sub id tempus Humerius, nouus dux Gallus, cum recentibus copijs ad reparandum bellum à rege missus, ab Alpibus descendit: cuius aduentum summumq; imperium, Guido Rangonus, Gallicanorum ducum, quos diximus, usu belli, ingenijq; solertia longè optimus, non diu ferens, à militia regia profectus in Galliã discessit. Nec multum inde secundum Guidonem, & ipse quoq; Caninius, concepta ex leuissimis delationibus cū Fregosio simultate, à Gal-
 lis sese alienauit, singulari certamine cum eo certaturus, pro uocatorijs in ea controuersia editis libellis, quibus Itali milites superbis insanisq; ingenijs ferociam animi ostentare, & inane decus tueri, cum exitio sepe turpi, scedòq; fortunariam & nominis detrimento, pertinacissimè student, secus ac exteræ gentes, quæ ferè omnes honestiore decreto, militie & in acie tantum aduersus publicum hostem uirtutem ostendere fas esse iudicant. Caterū Humerius, qui magna uirum & nominis fama, quòd Delphini nutricius fuisset, specie se-
 rox

rox aduenerat, satis celeriter opinione hominum decidere ui-
 sus est, quum sese nequaquam pro natura Gallorum pugna-
 cem, & in consilijs explicatum, sed plane timidum ostendis-
 set: Quod opportuna quæq; gerendo bello consilia, uel non
 inepta occasione inducta et oblata à cæteris ducibus, tanquã
 periculosa respueret. Delatus enim ad Astam, recenti uali-
 doq; impetu eam urbem occupaturus existimari poterat, si
 paululum sese prouehere, & Astenses nudatos iusto presi-
 dio, & in Gallicum nomen ex antiqua dominatus consuetu-
 dine proclinatos, ostentata acie tentare uoluisset. Tuebatur
 siquidem eam urbem Antonius Aragonius non magna ma-
 nu militum, sic ut Vastius eius periculo uehementer angere-
 tur, & Antonius de salute sua, uti iuuenis opulentus atque
 pernobilis, maxime sollicitus, nec bello abunde exercitatus,
 anxie è Vastio opem sibi ferri postularet. Accidit autem,
 ut quum subsidio cum semiplena Hispanorum cohorte Fran-
 ciscus Ruicius aduenisset, Antonio animus confirmaretur,
 ob idq; Humerio obtinendæ urbis facultas spesq; omnis mi-
 ni atq; adimi uideretur, retrocedendumq; inde statueret,
 quod aduētare Vastium ex inani rumore, & prælio certatu-
 rum arbitraretur, frustra reclamante Paulo Cerite, qui in-
 uadendæ oppugnandæq; urbis sibi nihil periculi uerito aut
 recusanti, id munus demandari postulabat. Is detestatus re-
 gis cōsiliū, qui pro impigro bellicosq; duce, ciuilibi mode-
 stie fideiq; et suspicacis naturæ hominem, secus ac alias esset
 solitus, trans Alpes misisset, abeuntis exercitus terga pecu-
 liari delectorum præsidio firmavit. Apparebat enim Cæsa-
 rianos alacriter in hostes castra mouentes erupturos, atque
 ita mox euenit, ut à nouissimo agmine conferta pugna cer-
 taretur, & Paulus audacius proruentes excipiens, expedito

PAULI IOVII HISTOR.

cohortium flexu multi hostium uulneratis, et quibusdam interfectis, incumbentiū audaciā reprimeret, & eo cōgressu Cola Toraldus nobilis Hispanicæ stirpis Neapolitanus interficeretur. Humerius nihil ultra laceffente hoste, ad Albā Pompeiā profectus, extra urbē statiuā castra posuit, quo cognito Vastius & ipse iuxta Astam inter duo cœnobia castrametatus est, Sansfeuerinum Besennianū regulū qui uniuersis equitibus præerat, turmas omnes secundum Tanari amnis ripam extendere iubens, ut quid moliretur hostis paratus ipse ad obsistendum certandūq; emissis speculatoribus expectaret. Quum Humerius segnius cunctari prospiceretur, & Vastius animaduerneret in dies augeri Gallorum copias, & de aliquot oppidorū fide dubitaret, à Ferdinādo rege duas sibi, ad præsidium Subalpinæ regionis, Germanorum legiones miti postulauit: idq; celeriter cūm publicæ causæ & fratris Cæsaris cōmodo, tum iustis Vastij precibus Ferdinandus tribuisset, dux legionū Federicus Furstembergus, inclyti inter Germanos nominis regulus, Tridētinis Alpibus descendit, quibus in legionibus pleriq; ex Norica atq; Vindelica iuuentute nobiles, & procerū propinqui nomina dederant. Erat hic Federicus, eius Guliermi, qui Gallo regi militabat, germanus frater, dissimili ingenio uir, utpote qui fratrē peruerso iudicio, neglestaq; religione, militaribus rapinis, & improbo semper quæstui defraudatis stipendio militibus turpissimè deditum, & quod nefariū uidebatur, contra Germanici nominis decus externi atq; inimici regis auspiciā sequentē probo ore, atq; exactæ uirtutis fama superaret. At Humerius aduentu Germanorū cognito, uti uiribus atq; animo hostibus impar, copijs quas habebat dispartitis, oppida tuenda cōmisit, ea ratione diuisis muneribus, ut singulos duces oppidis

dis præficeret. Azaliū è Togata Gallia utrū iactabundū potius quā fortē, Cherio imposuit, attributis ei, præter Italicos milites, duobus Vasconum uexillis: Claraſcum autem oportunum oppidum, Cæsari Fregosio defendendum dedit. Alba uerò præpositus est Iulius Vrsinus, eo Mario genitus, qui Florentiæ maioris tormenti pila ictus occiderat. Fregosius ea conditione demandatum munus suscepit, ut se fortem operā aduersus omnem hostium impetum præstaturum testaretur, si ab Humerio, sicuti ille prolixè fidē dabat, intra quadragessimū diem certa comæatus & militum supplementa summitterentur. Iulius Albanis inspectis mœnibus, quarū uitiā passim eminebant, & ea nisi longo labore aggeribus permuniri resarciriq; possent, tutelam loci cum excusatione inopiæ multarum rerum susceperat, Humerij adhortationibus & spe promissæ opis excitatus. Cæterum Humerius constitutis præsidijs nihil sibi moræ attulit, quin inglorius in Galliam reuenteretur, et Vastius nō multos intermitteret dies, quin ad oppugnandū Cherium omnē tormentorum apparatus conueheret. Oppugnatio autē cœpta est ab ea parte mœniū, quæ diui Augustini templum respicit, quod murus ab ea parte debilis appareret. Azalius satis perite atq; opportunè ex disciplina munitionem erexerat, ingressuris hostibus, tabulata æquata solo eminentibus præacutis clauorum stimulis, quibus pedes ingruentium configerentur, obiecerat, multūq; sulphureū ignem, qui de more aridā materiam corripere, occultis in locis excitandū ita instituerat, ut egregiè prospexisse periculo uideretur, si eūdem animū ad ingenij solertiā afferret, quæ antea iactando prætulisset. Nam ubi adactis maioribus tormētis murus quati diruiq; cœpit, tãtoq; spatio continuata quassatione patefacta essent mœnia, quæ

PAULI IOVII HISTOR.

tosatis foret ad inuitandos milites, proponente pugnae
 gnium Vastio, Itali Hispaniq; pariter in oppidum perrupe-
 runt: quo tumultu accerrimae inuasionis, Azalius usq; adeo
 trepidanter atq; imperite se gessit, ut nemo fere suorum in eo
 loco pugnaret, nec ipse, ubi periculum deposcebat, conspice-
 retur. Eo nanq; impetu Caesariani Azalianas munitiones su-
 perarunt, ut nihil eos per strata tabulata eminentes clauorū
 cuspides retardarent, nec ea sulphureorum ignium somēta,
 quae ad edendum flammam erant parata, suo tempore ignē
 conciperent, & dux ipse foede animū despondens, uitae di-
 scrimen effugeret, continuoq; trucidatis aut captis praesidia-
 rijs, turpi in latebra caperetur. Dū Caesariani in urbem pene-
 trarent, Vascones timore praepediti ad id propugnaculum,
 quod superiore anno Annibal Nouellarius erexerat, se con-
 tulerūt, atq; inde (nihil ibi consistere ausi) ut se in longiore
 fugā proriperent, exterius in fossam humore carētem se de-
 mittere coeperunt, quod eius munitionis agger satis esset hu-
 milis, faciliēq; descensum praerberet. Id conspiciat Germano-
 rum cohortes, quae constituta phalange, subsidiaria in acie
 constiterant, eos ad unum omnes numero amplius trecētos,
 uel ultro sese dedentes, impetu facto trucidarunt. Totius ue-
 rò oppidi mulieres, quae pauore attonitae in turrem confu-
 gerant cum charissimis ornamentorum suorum rebus dedi-
 tionem fecerunt, cesseruntq; in praedam Didaco Arzio cas-
 strorum praefecto, qui id coniectura futurum iudicans, &
 opimiozem praedam querens, primus omnium aduolarit.
 Ceteri uicatim singulas domos diripientes, captos earum do-
 minos, pecunia se redimere coegerunt. Azalius uerò ipse per-
 ductus ad Vastium, cunctis risui fuit, quod nihil ei tot rerū
 apparatus, quum oportuit, usui fuissent, & idcirco oneratus

tus infamia rei malè gestæ, multo auro se redimere coactus est. Expugnato per hunc modum Cherio, Vastius ad Clarasum mouit castra. Nec mora exploratis aduersariorum uiribus, animaduersaq; per speculatores ea moeniũ parte, quæ nouis munitionibus careret, maluit eã partiẽ adoriri, quàm ullam aliam, quæ faciliorem oppugnationem ostenderet: uel ob id præcipuè, quod nulla extantium propugnaculorũ, quæ latera subeũtium ferirent, munimenta haberet. Volebat enim Vastius quàm maximè posset militum parcere sanguini, incurrentisq; uictorijs letari potius, quàm à cædium seuitia famam parare. Quod tamen secus accidit ac uolebat. Nã tametsi hostilis murus uel antiqua uel noua munitionis proiectura penitus carebat, odidq; milites nõ nisi à fronte ab ipsis defensoribus peti feririq; et faciliè propelli possent, tamẽ satis profunda uallis intererat, quæ pro fossa totam muri faciem muniebat, usq; adeo difficilem, cum descensum in eam, tum & ascensum, ad præruptam uel tormentorum moeniũ coronam habebat, ut quum magna muri ruina edita esset, & milites ardente animo pugne signum sibi dari flagitarẽt, hoc impetrato, in descensu atque ima fossa, quæ erat lutulenta, & in ascensu demum per fracti & cadentis exterius muri ruina conflictarentur, & maiorem quàm putassent, ascendendi muri difficultatem reperirent, quòd non plane ad amussim, quantum exteriora fossæ labra à moenibus distarent, & quàm præceps descensus, arduusq; inde ascensus foret, oculis metiri potuissent. Verum propter ea accepta hostium telis detrimenta, non refrixerat ardor militum, nec Vastius forti incepto obsistendum ratus, ab expugnandi oppidi spe deciderat, sed ut prælium instauraretur, crebro summissis recentibus præsijs, atque etiam Germanis

PAULI IOVII HISTOR.

(ipsis id obnixè postulantibus) quanquam egrè, locum ad
 inuadenda moenia concesserat, ut Germani, qui se ad bellum
 natos existimabant, Hisp. inorum atq; Italarum uirtuti &
 audacie, contemptis periculis æquarentur. Itaq; redintegrato
 ardore omnium, tanquam æmulatione decoris à diuersis
 gentibus certaretur, afferrimo conatu conscensum dimica-
 tumq; est, maiore Cesarianorum detrimento, quòd Frego-
 stani milites per noctem, Petri Pratenfis ingento, munitionem
 in summa prærupti muri corona subitariã erexissent,
 comportatis ibi madentis fimi cumulis, quibus propter mob-
 litiem tormentorum pile hærebant, nec lentore prohibète,
 penetrare in oppositas hostium cohortes poterant, quæ ea
 repentina nouaq; munitione protectæ, ex tuto propugna-
 bant, sic ut euadentes in summum ruinæ supercilium hostes,
 sclopettis traiectos, alabardisq; & lanceis acriter repulso,
 in fossam præcipitarent, terribili cum ruina succedentium,
 & subire magno nixu conantium, quum magno cum fra-
 gore armorum collidentium, sese uiui pariter atq; exanim-
 mes debilitati artibus cumulatè cœnosa in fossa uolutaren-
 tur. Hac peracri contentione, quum aliquot horis esset dimi-
 catum, amplius ducenti interfecti, & supra ferè quingen-
 ti mortiferis glandibus & saxis uulnerati sunt, & in his
 Vulcanus immoderate fortitudinis adolescens Guliermi Ro-
 candulphi clarissimi ducis filius, ex Germanis occubuit, æ-
 quato cum aduersarijs detrimento, quòd Liuius inçhyti im-
 peratoris Liuiani filio propugnanti, ingentis tormenti pi-
 la caput fuisset ereptum. Huic Fregostius rapida grauatus fe-
 bre, suas partes cum imperio, quòd esset magnæ spei adole-
 scens, & militibus charus, concesserat. Eius immatura mor-
 te, Fregostius uehementer permotus, tentatusq; importuno
 atq;

atq; acri morbo, & Humerianis auxilijs diffidens, quòd tempus in id conditum per aliquot dies effluxisset, & tormētārij pulueris inopia laboraret, nec satis ampli commeatus copia superesset, se dedere constituit, si à Vastio honestis conditionibus acciperetur. Atq; ita non diu pòst ab Aloisio Gonzaga, qui erat apud Vastium, Fregosio arcta cognatione atque amicitia coniunctus, res tractata & confecta est acquisitis legibus, quòd Vastius offensus et ipsa Vulcani immaturamoue, & fortissimorum quorundam iactura, reliquorum militum periculosis laboribus et sanguini parcendum putaret, compertumq; haberet aduersariorū animos tales esse, ut in defensione fortiter oppetere, quàm contra decus pacisci mallent. Erant enim apud Fregosium acerrimi cohortium præfeci, Cæcilia Salentinus, & Baptista Corsus cognomento Lega, quorū maiores Corsicæ insule imperiū tenuissent, et præter hos duo Veronēses, Antonius Beuilaqua, & Ludouicus Mōtanus, atq; itē Philippus Corsus, uetus cohortis dux. Deditionis conditiones in hūc modū perscriptæ sunt, ut Cæsari Fregosio saluis rebus, incolumiq; præsidio, et explicatis uexillis excedere liceret, tormenta ipse relinqueret, & commeatū, sed ei, quod sua pecunia cõmisset frumentum à Vastio solueretur, & oppidanis nulla afferretur iniuria. Atq; ita comitante Cæsari anorum equitatu, atq; eū passim ab iniuria defendente, ad Penarolum oppidū peruenit, indeq; in Galliam profectus est, ut regi rerum difficultates explicaret. Claraasco autem potitus Vastius, Hieronymū Sanguinum, & Cherio Ferdinandum Losfredium præfecit, & ad expugnandam Albam continuò duxit. Animaduerso autem eius urbis situ ultra Tanarum amnem tormenta perducta cõstitutatq; sunt, eo Vastij iussu, ut binæ & penè inter se cons-

PAULI IOVII HISTOR.

iuncte quassationes fierent, quarum altera Hispanis, altera Italis ad inuadendum erat assignata, quod Germanis precendendum idcirco Vastius iudicabat, tanquam campestri proelio aptioribus, quàm subeundis muris, quod id munus agiliora militum corpora atq; expeditiores animos requireret. Erat in castris euulgatum, quosdam Hispanorum signiferos, acerbis à Vastio uerbis fuisse castigatos, quod sibi et gregarijs suis, pro cono parua uexilla galeis imponere iussissent, utpote qui ante alios ad promerendam laudem, ac murum & prima pericula se subituros insolentius iactassent, nec demùm murali in pugna ostentata audaciter fortiter resistissent, qua obiurgatione Hispani in uniuersum permoti, quod Clarasci perficere nequiuissent, Albæ ingētibz animis se præsituos testarentur, exorta inde apud Italos emulatione, quod sibi præripi decus indignarentur, cuius obreftationis is exitit successus, ut Itali proximos loco Hispanos æquandi aut superandi cupiditate, ante acceptum signum, manipulatim ad cursum se incitarent, & in præruptum murum, nec satis quidē apertum euolarent. Has insana, sed planè decora quorundam signiferorum properantia accidit, ut multi uiri fortes intra urbem irrumperent, & Casariana uexilla, cum intus ab hostibus, tum extra à Vastio totoq; exercitu in summis mœnibus & decussis muri pinnis spectarētur. Sed Iulius Ursinus introrsus à muro ad iactum lapidis firmam munitionem erexerat, ex uimineis turriculis more militari gleba & cesspite repletis, atq; etiam accelerandi causa ligneis ibidem uinarijs dolijs contra hostes constitutis, quo munimento cohortes tutæ à maioribus hostium tormentis, quod essent depressiore in loco, in primos hostiū subeuntes, incēsis sclopettis glandium procellam effunderent, atque audaciter munitione

tione egressi, ingredi ausos, quo minus ferociter inuaderen-
 tur, reiectos extra in præceps propellerent. Qua repentina
 scandentiū perturbatione, Antonius Losfredius Cicchi sena-
 toris Neapolitani filius, qui primus in murum euaserat, im-
 pigre resistēs occubuit, et Scipio Montebellæ cohortis signi-
 fer prostratus, cum uexillo captus est. Marcus uero Priuer-
 nas, qui primum illato signo uirtutis decus affectarat, ita se
 explicuit, ut incumbente hostium multitudine, incolumis
 cum uexillo ad suos reuerteretur. Neq; enim facile qui primi
 subierant à subsequētib; confirmari poterant, quum ma-
 gno casu ingens & uetus populi arbor, quæ erat interiore
 in aggere, fortè succisa hostilis tormenti istu, transuersa ita
 prociidisset, ut ea casus inclinatione tanquam noua munitio
 obiecta, irrupentibus magno esset impedimento: propte-
 reaq; irrito conatu, qui iam ascenderant, pulsī ab interiore
 hoste, & iniquitate loci deterriti, omnes extra proruerent,
 quibus sese recipientibus grauior incidit clades ab infimo
 propugnaculo, quod erat eminens in fossam, et sua proiectu-
 ra hostium latera conspiciebat. Id erat concameratum late-
 ritia testudine, & per idoneas fenestellas ex occulto emitten-
 dis tormentis facultatē præbebat, Casemactæq; militari no-
 mine uocabatur. Hanc cum manu sclopettariorū tuebatur
 Marconius Volaterranus, qui certos atq; mortiferos ietus
 è destinato sese recipientibus inferebat, & nisi fumus admo-
 dum densus interius spatium, nullo ad effugium inuento fo-
 ramine, multa edita caligine, sclopettarios præpedisset, ma-
 gnum profectò hostium numerum inde tanquam ex insidijs
 interfecisset. Hic ille est Marconius qui apud Viennam, uti
 supra memorauimus, Italicæ cohortes ad arma consterna-
 tas, & multis de causis nequaquam in Pannoniæ præsidio

PAULI IOVII HISTOR.

hyemandum censes, turbulentissima concione in castris
 habita, perpulit, ut in Italiam redirent. Eo ex Casamacta pe-
 riculo, post non parvam militum iacturam, anim. aduerso,
 Vastius receptui cani iussit, ut aliunde tormenta aptius &
 efficacius admoueret, quum Iulius audacia & multitudine
 Cesarianorum perterritus, desperansq; opem sibi alicunde
 ferri posse, quod nihil de Gallicis auxilijs audiret, ad exem-
 plum Fregosij se dedit, hisdem ferè conditionibus, quibus
 ille Clarasco excessisset: sed aliquanto iniquiore sorte, quo-
 niam ab his, qui praesidio dati, ut in fines Gallicos deduce-
 rentur, excedentium impedimenta, latrocinij modo, in itinere,
 direpta fuissent. Neq; eam illatam uim, admissumq; ini-
 què facinus Vastius uindicauit, quanquam praedatores equi-
 tum praefectos, & in his Rosalium, & Iuaniam Hispanos,
 & Bellottum Sequanum, Epirotamq; Zucerum, seuerissi-
 mis uerbis castigasset. Alba in potestatem redacta, moris cas-
 tris ad Penarolū illico contendit, eo animo, ut id oppidum,
 quod tormentis expugnari non posset, propter loci natura
 atq; arte muniti difficultatem, longa saltem obsidione fati-
 garet, Taurinoq; simul commeatus spem, quantum excur-
 sionibus effici posset, paulatim abscinderet. Hoc tanto re-
 rum successu, Vastius, supra recepti Casalis uictoriam mira
 celeritate partam, Cherio demum & Clarasco, atq; Alba ur-
 be intra octauum atq; uigesimum diem fortiter expugnatis,
 pristinam uirtutis suae animiq; magnitudinis opinionem,
 non modò apud Caesarem, sed apud amulos, ipsosq; etiam
 hostes mirificè confirmauit & auxit. Hisdem diebus, qui-
 bus Vastius expugnatis, aut deditioe in potestatem reda-
 ctis aliquot oppidis, aduersus Gallorum duces prosperè bel-
 lum gerebat, Florentini exules repetende rursus Etruria,

consilium susceperunt, cohortante Saluiato Cardinale, &
 concitantibus Gallis, ut undique Caesaris vires distraherent.
 In id bellum Philippi Strozze persona poscebatur, quia es-
 set summæ existimationis inter exules, & maximè pecunio-
 sus haberetur. Sed uti erat armorum imperitus et parum for-
 tis ad perferenda castrensiū laborum incommoda, negabat
 se id munus esse suscepturum, ne postquam duo ipsius liberi
 petrus atq; Robertus his periculis immiscerētur, nullum ipse
 salutis et fortunarum discrimen esset aditurus. Hæc ita firmo
 animi decreto differebat, ut Petrus filius gerendi belli cupidi-
 tate iuueniliter inflammatus, patrem ipsum uehementi, &
 plane inuerecunda obiurgatione castigaret, nec obscure ei
 atrociam comminaretur, si in ea spe recuperandæ patriæ, tot
 patrij deesset, & nihil sibi generosè conandum esse statue-
 ret. Quibus uerbis philippus à filio, quem unice diligebat,
 uel relictus expugnatus, sese non modò socium, sed etiam
 urgente fato antesignanum præbuit. Inter armatos exules
 eminebat ipse Petrus Strozza, & Bernardus Saluiatus Car-
 dinalis frater, constanti compositoq; ingenio uir, militiæ ma-
 ritimæ assuetus. Hi, Capinio Mantuano operam nauante, co-
 hortibus apud Mirandulam conscripserant, & Bononiæ com-
 ductis passim militibus copias auxerant, quòd Pontifex eius
 consilij gnarus, & non occultus, uti credebatur, belli concia-
 tator, hæc fieri pateretur. Fauebat autem exulibus mirifi-
 cè Hieronimus Pepulus Bononiensis, cuius erant multæ in
 Apennino montanorum hominū clientelæ, descendentesq;
 in Etruriam, tuta itinera per paternas possessiones, sug-
 gerendis comitatibus opportunas demonstrabat. Hæc
 tamen si occultè apud Bononiam pararentur, de his tamen si
 Gallatin Cosmus princeps certior fiebat, & quanquam
 esset

PAULI IOVII HISTOR.

esset presentis pecunie difficultate oppressus, quod eas publice sine graui offensione ciuium imperare non poterat, eas tamen ab amicis atq; affinibus mutuas exigebat, ut militari presidio totam confirmati iam à Cesare principatus existimationem tueretur. Erant in eius consilio, præter Innocentium Cardinalem, & quosdam togati ordinis ciues, Alexander Vitellius, & Pyrrhus Stipicianus acerrimi duces, iamq; ualida et fidelis militum manus undiq; accersita Florentiam ita coiuerat, ut nihil de intestino tumultu dubitaret Cosmus, hortatuq; ducum, aduentanti hosti non fortiter modò repugandum, sed obuiam audacter eundem decerneret. Primum autem omnium Pistorio cauendum censet, ne hostis studio amicæ partis fretus, ea opportunissima urbe potiretur. Pistorij siquidem duæ uigebant factiones, æternis inter se odijs cruentissimè de potentia dimicare solitæ, quarum altera Cuelphi nominis Cancellaria uocabatur, fauebatq; popularibus Florentinis, altera autem erat Panciatica, Gibellina & Mediceæ factioni addicta. Huius princeps erat Nicolaus Bracciolinus uir militaris & maximè cruentus. Illius uerò pari authoritate se duces ferebant Franciscus Habraus & Gattusola familia, & Battus Rossillosus. In hunc etiam modum Pistoriensis erat diuisus ager, ut Panciatici planis & campestribus in locis nobilitate atq; diuitijs præstarèt, Cancellarij autem montanis in locis numero ampliore hominum æquatis opibus ualere: propterea fiebat, ut Cosmus Panciaticæ factionis uires, introductis in urbem eiusdem factionis agræstibus, confirmare contenderet, ex aduerso exules concitatis ad arma Cancellarijs inuadendæ urbis spem conciperent. Sed Cosmus confirmandos nominis sui studiosos militari presidio, atque urbem tuendam existimans, Pistorium præ-

misit Federicum Montacutum cum duobus delectorum pe-
 ditum vexillis, accersitusq; è summis montiũ pagis Castigni-
 nus Tanarius Panciaticis fauens, cum multitudine armato-
 rum suæ factionis descendere parabat. Quibus cognitis re-
 bus exules per Mattaniam Cutellianum seditiosum & san-
 guinarium hominem, & eum quem diximus Battum, seu a
 incendia in aduersæ factionis edificijs excitari iusserunt, ut
 Panciatici conflantium Penatium suorum terribili ca-
 lamitate adducti, ad uindicandam iniuriam elicerentur, Pi-
 storioq; exire, & ad sua defendenda proficisci, nec ideo Cos-
 mianis rebus ullam opem ferre cogentur. Iam exulum co-
 pie per Apœninum ad Fabricam uicum peruenerant, ali-
 quanto lentius & tardius quàm expediret, confectis itine-
 ribus, quòd in iugem bidui pluuiã incidissent, ita ut eorum
 principes Philippus atque Valorius cupiditate inuisendæ
 Etruriæ, fatali festinatione reliquos anteire maturarent, et
 ad montem Murlium usq; descenderent, existimantes eius re-
 gionis hominum studia ad occupandum Pistorium, inua-
 dendamq; Florentiam sibi minimè defutura, quòd propin-
 quas & ualidas uires traherent, quibus nullo modo Cosmus
 resistere possët, qui neq; diu alere copias sine pecunia posse,
 nec quas haberet aduersum se educturus crederetur, ne ciui-
 tas parata ad recipiendam libertatem, tumultu excito, tan-
 quam presidio nudata rebellaret. Mons Murlius collis est
 in extremis Apœnini radicibus, qua desinit in campos, me-
 te modo in accliuæ fastigium eductus, præaltam in summo
 antiqui operis habens domum instar arcis, duplici muri co-
 rona, sed ea uetere & passim collabente permunitam, cum
 lata area amoenissimi prospectus. Eam arcem adeptam
 olim Florentinis, Castrucium Lucensium Tyrannum ad-

PAULI IOVII HISTOR.

lecta munitione confirmasse annales tradunt. Totius col-
 lis undique olea, uite, & pomiferis arboribus ita est conue-
 stitus, ut certis etiam gradibus, ubi fruges serantur, ara-
 trum admittat. Viæ militari imminet, qua à Pistorio Flo-
 rentiam itur. Ab hoc septem milibus passuum, à Prato
 autem tribus distat. Tanta uerò fiducia exulum principes
 in ea uilla constituerunt, ut nihil omnino timerent, & Va-
 lorius uillam suam, quam Baroniam uocabat, ab se, non ci-
 uili, sed regio propè sumptu ædificatam, tertio inde stadio
 securus inuiseret, spatiareturq; ociosus in xysto, uillicum
 de futura uindemia, speq; oleæ, & de prouentu insicurarum
 arbuscularum, & de perdicum aucupijs diligenter inter-
 rogans, sic ut nonnulli mirarentur hominis insaniam supra
 modum, priuatæq; fortunæ conditionem ædificantis, &
 nihil ille de aduerso rerum euentu, quem fortuna temerè
 progressus adueheret, dubitare uideretur. Philippus con-
 trâ caco percussus metu, ut qui nullum circa se præsidium
 cernebat, deambularet solus, & sæpe sciscitaretur Zano-
 bium Nerlium uillæ dominum, an intuto esset, nec suspi-
 rare desineret, donec procul conspectis Petri filij uexillis
 animo sese confirmaret. Petrus enim, ut præsidio foret his,
 qui inermes montem Murlium processerant, disinctus à
 graui copiarum agmine prouolarat, castraq; ad radices
 montis iuxta uiam militarem collocarat, constitutis ido-
 neo in loco quatuor minoribus tormentis, quæ secum ad-
 uexerat. Nec multo post Fedinus ex numero exulum im-
 piger & audax, cum aliquot equitibus prædatum emis-
 sus usque ad Pratum, ereptos agricolis boues, & minoris
 pecoris aliquantam prædam ad exules retulit, improbane
 id

id factum Philippo, qui intempestiuo atque improbo mi-
 litum suorum maleficio, susceptæ pro libertate adipiscen-
 da expeditionis nomen sordari nolebat, indignabaturq;
 mirum in modum, quod Battus & Mattana ueteribus fa-
 ctionis odijs studentes, seu incendio cuncta prope eius
 tractus domicilia deleuissent, quasi Barbarorum more in-
 tendijs & cædibus ex usu uictoriæ seuituri forent, quum
 incole beneficijs atque humanitate, parcendo, nec factio-
 num agnoscendo odia, alliciendi & conseruandi, potius
 quam detrimentis afficiendi non insanis ducibus uideren-
 tur. Premiserat Cosmus ad Pratum equitum turmas duas
 duce Poctio Insubre, Rosa item uictio patris ueterano im-
 pigro cum expeditis sclopettarijs equites consequi iussit.
 Poctius explorandi causa usque ad hostes processerat, le-
 uisq; pugna edita, amissis duobus equitibus retrocesserat.
 Huic tendendas insidias tanquam inconsulte iterum cru-
 pturo Strozza ratus, Sandrinum Filicarium cum iusta ma-
 nu sclopettariorum, Parustianæ uille testis (ea est milita-
 ri in uia) sese occultare iubet, nec se commouere donec ho-
 stile exeuntis Poctij agmen pertransseat, quod demum à
 tergo inuadi deberet, ut Poctius interclusus à tergo simul
 & à fronte caderetur. Ipse enim Strozza è castris suis
 studia duo progressus ad pontem torrentis aquæ delecto-
 rum signa statuerat. Sed longè aliter quàm putarat, insti-
 diarum euentus cecidit. Cosmus enim de consilio suorum
 ducum, in celeritate summam belli rationem reponens,
 adoriendos hostes esse censuerat, antequam reliquæ eorum
 copie, quæ sequebantur, primo agmini Strozzaq; sese
 iungerent. Rei gerendæ consilium hoc ordine explicatur,
 ut ipse Cosmus in urbe consistat, emissaq; Margarita Au-
 stria,

PAULI IOVII HISTOR.

stria, ut Pisis tanquam tutiore in urbe commoretur, bellica munia Vitellius & Pyrrus suscipiant, maximeq; occultata professione noctu ad hostes contendant. Ceterum Cosinus, qui Sarmantum cum Hispanis è Fesulano agro acciuerat, astuto consilio eis designari parariq; hospitia certis in urbe regionibus iubet, subindeq; admitti in urbem eorum impedi-
 menta, & inutilem seruitiorum turbam, ut species ingressu-
 ri presidij hostium speculatoribus prebeatur. Primis autem tenebris obserari cunctas urbis portas precipit, ne quisquam exeat, & Hispanorum cohortes extrorsus preter moenia, ad Pratum iter intendere iubentur. Parent Hispani egregie Sarmanto duci suo, & plenis passibus ire pergunt. Interim per portam arcis, Alexander & Pyrrhus Italicas cohortes educunt, easq; Rodolphus Baleonus cum equitatu subsequitur, & omnes simul Pratum intempesta nocte perueniunt. Nec quiescendi ultra semihoram, qua paratis obsonijs et poculis modice ientarent, spatium militibus datur. Nec mora Vitellius educit agmen, precipitq; Gaspari Pariesium iuuentutis prefecto, ut occludat portas, caueatq; diligenter ne quisquam egrediatur, qui certum nuncium de aduentu suo itinereq; ad hostes perferre possit. Hoc uero ordine ad hostes contendit. Praibat cum sua praetoria cohorte, atq; expeditis sclopetarijs Borghestius, cui cum turma equitum cohaerebat Poctius. Hos modico interuallo cum Italics cohortibus subsequeretur Otho Montacutus, eius agminis frontem lectissimis centurionibus firmatam ita perducens, ut ei Rodolphus Baleonus uniuersos quos habebat equites, ad dextram applicaret. Succedebant peditum agmini ipsi duces Vitellius & Pyrrhus, secundum uero eos Sarmantus Hispanos accelerare iubebat, qui ideo in postremo

mo agmine collocati erant, ut tanquam subsidiaria acies
 quantum fieri posset integra atq; intacta seruetur, quod
 in his extremis cohortibus Etrusci imperij salus constaret.
 Eo modo incedentes Cosmianæ copiae, ad Perusianam quam
 diximus uillam, ubi Sandrinum in insidijs à Strozza colloca-
 tum fuisse diximus, peruenerunt, nemineq; hostium se com-
 mouente, ad pontem & ad Strozzeana demum castra contem-
 derunt. Neq; enim uti iussus erat Sandrinus, sibi prius erum-
 pendum esse iudicabat, quam hostile agmen, quod exiguum
 fore putarat, totum pertransiret. atq; ita quum maius &
 continens totius exercitus agmen, uel obscura nocte transire
 cerneretur, ut ducis sui imperio pareret, erumpendi occasio-
 nem amisit, seq; eiciens extra uiam militarem altiore circui-
 tu, ad pontem, ubi Strozza constiterat, regredi coepit. Sed
 is fuit properantium hostium, equitumq; inuadentium im-
 petus, ut Strozza deceptus suo consilio funderetur, & ut
 quidam existimant, quum pugnando resisteret, ignotus ab
 ignoto equite caperetur, sed se foelici conatu è complexu ho-
 stis statim, ut erat nixu ualidus & pedibus uelox eriperet,
 hostes uerò in castra eius, uti nulla munitione consepta,
 eodem cursu peruaderent, captisq; à Borghesio tormentis,
 ea repente diriperent, quod Strozzeani nullo ordine con-
 stitutis, nec displosis his leuissimis falconibus, tanquam
 perturbati & disuncti uiribus, in fugam precipites se de-
 dissent, nemine consistere aut in unum corpus sese conglo-
 bare auso, quoniam uti in tenebris accidit. Aurora sorte
 nymbosior, omnem spectatae uirtutis & ignauiae casum ab-
 sconderet. In eo tumultu Michaël Angelus Romanus Stroz-
 zeana turmae praefectus impigre resistens equo deturba-
 tur, & capitur. Ipsi Baleono equus per armos glande

PAULI IOVII HISTOR.

traicitur. Cadit etiam constantissime repugnans Ioannes
 Mæstraccius è togata Gallia uetus centurio, paucis qui-
 dem interfectis, aut uulneratis, sed multis captis, quum Ba-
 leonus cum equitatu dispalatos, & in montes effugere co-
 nantes, per triamiliaria esset consecutus. Eo tam leui cer-
 tamine Vitellius potitus hostium castris, uexillis, atque tor-
 mentis, tanquam re bene gesta, regrediendum esse iudica-
 bat, ne superuentu Saluiati cum iustis copijs, qui non am-
 plius quatuor milibus passuum abesse, & properare diceba-
 tur, parte uictoriæ successum in discrimen adduceret. Sed
 Pyrrhus atque Otho reclamantes foelici cœpto audaciter in-
 cumbendum, expugnandamq; omnino arcem, ubi hostium
 capita essent, sine consilio, nudataq; integro presidio, uten-
 dum fortuna censebant. Atque ita concedente Vitellio, &
 Hispanos cohortante, ut ad prædam Italos subsequerentur,
 Otho portam primæmunitionis quæ in aream exteriori-
 rem perducit, occupat, aliquot ibi utrinque desideratis, &
 ad alteram portam facto impetu prouolat, quæ per arcem
 in uillam arci, ut diximus, similem aditum præbet. Hanc
 exules interius tumultuaria materia obstruxerant, deser-
 taq; corona exteriori, quæ podij effigiem ostendit, sese in
 superiorem pinnatam ædificij partem contulerant, inde sclo-
 pettis & prægrandibus saxis sese defendentes. Sed ita eius
 inferioris coronæ spatium undique Cosmiani occuparant,
 ut nemo ex propugnatoribus caput exerere auderet, quin
 illico pluribus simul glandibus peteretur. Oppugnanti-
 bustamen maximè infesti erant tres sclopettarij, qui è sca-
 cra turre exterioris templi terga & latera scandentium
 atque inuadentium destinatis ieiibus seriebant. Dum ali-
 quando acriter certaretur, & iam cecidissent nonnulli,
 &

& ante alios cohortium præfecti. Mendula Selentinus,
 & Sebastianus Pisanus, Otho fores coniectis facibus eo-
 cumentu succendit, ut flamma intus congestam in aditu ma-
 teriam omnem corripere, ardereq; iam coniuncta portæ
 cœnacula inciperent, & totum cauedium superioraq; arcis
 cœnacula, ubi exulum principes erant, fumo & terrore
 completerentur, eoq; trepidantius, quod Caccia Altouitus
 egregie prudens & fortis peditum præfectus, in defenden-
 da porta cecidisset, qui solus ab initio locum tanquam ho-
 stium audaciæ expositum, aut properè uel tumultuario
 aggere muniendum, aut celeriter deserendum esse censue-
 rat. Milites quoque per subterranea loca, quod ædificium
 substructionibus impositum, subtus ubi cisterna erat, to-
 tum erat permeabile, in superiora reuulsis ferreis fene-
 stræ clathris emergebant, ita tamen, ut nonnulli prope-
 rantes incumbentium reliquorum impulsu, uti in obscuro
 facile accidit, in cisternam nullo ad os circumseptam po-
 dio præcipites darentur, & demum portulam, quæ in le-
 uo latere arcis erat aperirent. Interim nihil incendij
 flammæ aut prunas ueritus Otho, uti erat protectus ar-
 mis, scuto ad os prælato, per ardentem portam irrupit.
 Hunc pari audaciâ & contemptu ignis alij atque alij secu-
 ti, cauedium, & circumambientem porticum occupa-
 runt, exulibus iam extremo uitæ metu adeo percussis, ut ue-
 lum è fenestra proferrent, quod erat deditiois signum, mo-
 mentoq; temporis occupata ab hostibus arce, exules ad
 unum omnes capiuntur, Bambalino Arétino audaci cohortis
 præfecto, Philippum Strozzam sibi notum compræhen-
 dente, quum se Strozza Alexandro Vitellio commenda-
 ret. Nec mora Vitellius & Strozzam & reliquos equis

PAULI IOVII HISTOR.

imposuit, Florentiamq; perduxit. Vnus, qui expecti poterat, Petrus Strozza foeliciter (ut diximus) elapsus, ad Saluiatum cum uniuersis copijs aduentantem peruenit. Eadem nocte horaq;, qua hæc ad Montem Murlium fiebant, foelici quodam augurio, geminata uictoria Cosmo affulsit: nam egressus Pistorio (uti constitutum fuerat) Federicus Montacutus Othonis frater, Cancellarios ad Abbatiam quam uocant Paclianam adortus, quum uiri agrestes armata cohortis impetum minimè ferrent, ipso Mattana interfecto, Battotoq; fugato, ac reliquis caesis & profligatis, uictoriam retulit, Bracciolino in aduersæ factionis inimicos usque adeo immaniter animi seuitiam effundente, ut captum & deditum imberbem nobilis familiæ adolescentem, cruenta manu ingularet. Battus ipse pernicitate pedum usus euasit, Franciscus uerò Habraus, qui ad Poggolinum, ut diximus constitit, ut Tanarianos descendentes inuaderet, frustra totam noctem obseruabat, audita & conspecta oculis sociorum calamitate, qui cum Mattana fuerat, & cognita ex crepitu sclopetorum montis Murlij expugnatione, eodem cursu quo Battus ad Saluiati copias se recepit, quò iam Petrus Strozza peruenerat, certum cladis acceptæ nuncium perferens, & Saluiatum adhortans, ut descendere maturaret, & hostibus dissolutis ac præda occupatis uictoriam eripere uellet. Sed ille ipso Strozza cautior, negauit in id iuniperum (aspera & senticosa loca eius itineris ostendens) se demissurum, quas tamen haberet copias & tormenta, postquam insensæ fortune reluctari non liceret, maturo tutotoq; reditu seruaturum. Atque ita transuersis Alpium tramitibus per Ferrariensis ditionis fines, Mirandulam iterum cum Capinio se recepit. Nunciata est Cosmo uictoria, quum esset

esset in templo Nunciata Deiparæ uirginis, ut ibi pro ea uita nota susceperet, quæ ei cumulatè letior exitit, quòd ipsi Augusti calendis inciderat, quo sælici die Augustus Cæsar olim uictantis imperij nomen Acti, ca uictoria confirmasset, quum ipse Cosmus eundem, uti Augustus, horoscopum in instigaturæ nactus Capricorni sydus pro argumento in instigaturæ gestare consuesset. Peractis sacris reuersus domum, productos ad se exules ea fronte suscepit, ut nihil uictis inuolaret, sed dubia seueritatis & lenitatis signa miseris relinquere, blandè monens, ut eodem animo, quo bellum suscepissent, aduersi exitus fortunã ferrent. Exinde minoris classis captiui, qui antea damnati iudicijs, & recenti facinore maiestatis rei fuerant, in foro pars securi percussi, pars laqueo necati, triste spectaculum populo præbuerunt. Principes autem Valorius ipse cum Philippo filio, alteroq; Philippo gentili suo, eius Nicolai filio, qui à Leone Pontifice, detecta Boscolana coniuratione, summa clementia seruatus fuerat, & secundum hos ipse Antonius Franciscus Albicius, turbido instabiliq; ingenio uir, & uetus peracerbusq; exul, rerum capitalium iudicibus oclouiris atq; tortoribus traditi, confessiq; cuncta conceptæ perfidiæ atque malignitatis consilia, in carcere securi percutiuntur, cadaueraq; eorum affnibus maiorum sepulchris inferenda condecuntur, letantibus eorum supplicio plerisq; ex populari factione ciuibus, quòd ipsi iidem Albicius atque Valorius uel seras ueteris delicti merito uitæ exitu poenas darent, quando eos detrudendi è summo magistratu decennialis dictaturæ, atq; urbe expellendi Petri Soderini, authores & principes antè uiginti quinque annos fuisse meminissent. Ab his enim creptam ciuitati libertatem, Mediceo-

PAVLI IOVII HISTOR.

rumq; inductum dominatum, quem tyrannidem uocarent, uel parum libero ore predicabant. Ambo enim ab eo facinore edito, quum honestissima tulissent premia, rursus à Mediceis defecerant, Albicius, quum peruerso eius ingenio nullus gratiæ uel dignitatis locus, nullumq; extraordinariæ liberalitatis præmium in patria satis placeret, Valorijs uerò profundæ cupiditati nullæ opes quantumuis magnæ satis foret, utpote qui uerborum superboq; ingenio ad summum ciuitatis imperium aspiraret, usq; adeo malè occultatis sensibus, ut à Philippo Strozza, ipsoq; item Albicio dissentiens, ad monachum Murlum in deliberatione, ad iurgium intempestiuamq; altercationem contumeliosus ferè uerbis descenderent, & unusquisque ceteros celeritate præcurrere, et præoccupare in urbe hominum studia niteretur, quæ ipsis præproperis immatura festinatio proculdubio perniciem attulerit. Horum siquidem trium diuersa erant consilia, sicuti in questionibus & tormentis protulerunt. Valorius, ut diximus, ab ætatis honore dominatum affectabat perpetuæ dictaturæ nomine, sicuti antea Soderino obuenuisset. Philippus populari fauore, & gratia totius iuuentutis, quam comitate, largitione, honestisq; atq; inhonestis artibus, uti tum urbis mores ferebant, sibi conciliarat, ualidissimè subnixus, & uti habebatur pecuniæ ditissimus, ac affinitatibus potens, liberum supra magistratus omnes iucunda conditione principatum in urbe sibi destinabat, Laurentio Medici proscero similis euasurus. Ceterum Albicio nihil nisi turbulentum cogitanti ea mens erat, ut in ueteres inimicos odium exerceret, eorumq; sanguine & fortunis truculentum exaturaret animum. Quibus de causis, uti uerissimo constat argumento, Philippus Strozza Valorijs immodicam ambitionem,

& diram Albicij crudelitatem prædamnans, utriq; necent
 afferre cogitavit, quum in eorum cadem allecti præmijs, se
 promptissimas manus allaturos pepigissent, Sandrinus Fili-
 charius, & Cecchinus textoris filius, iam pridem ab adole-
 scentia Philippo addictus. Hic in fuga captus, perditorum
 more in foro suspensus est, ille è prælio effugiens, aliquanto
 post, quum in suspicionem mutata fidei Strozzi uenisset,
 ab his (ut fertur) Ferrariæ trucidatus est. At quum diu Stroz-
 za in arce à Vitellio, & demum à Ioanne Luna, cui arcem
 tradi Cæsar iusserat, custodiretur, miserq; auro oblato, &
 datis impense muneribus sese redimere frustra contenderet,
 ad extremum Cosmus à Cæsare impetrauit, ut sibi tradere-
 tur de nece Alexandri atque Hippolyti Cardinalis quæsitu-
 ro. Quod ubi Philippus rescivit, ne perferre immittia tor-
 menta, & in perniciem amicorum arcana fateri, & indi-
 gnam natalibus suis necem subire cogeretur, animum tam
 generosè quàm impiè despondens, gladio, quem Hispanus
 carceris custos temere exiens reliquerat gutturi ap-
 posito, eo nixu & corporis pondere incubuit, ut quum
 exeuntem Hispanum adacto statim uectè ostio exclusisset,
 nec cito postes cardine reuelli possent, patefacto aliunde in-
 gressu exanimis cruento in pavimento reperiretur, relicto
 in mensa chirographo, quo testabatur, se qui rectè uiuere
 nesciuisset, generoso animo uitæ & miseris finem impo-
 sisse. Indignus certè eo uitæ fædo exitu, quum ingenio
 crudito, apprimèq; liberali, summè gratiosus apud ciues,
 & elegantissimus euasisset, nisi de superis atque inferis
 male sentire, apertiusq; illudere Christianæ disciplinæ præ-
 ceptis, esset solitus, atque inde procacius quàm deceret, Ve-
 stalium uirginum amoribus seruire crederetur. Ferunt

PAVLI IOVII HISTOR

Cosmum miti ingenio clemente laudem excipere paratum,
 seruare Stroz zam, quàm supplicio afficere maluisse, quòd
 Ioanni patri amicorum atq; sodalium intimus fuisset, nec
 suopte ingenio, sed Petri filij impulsu, & inimicitias, &
 denique fatale bellum aduersum se suscepisset. Quod ideo
 credere facile fas sit, quum in eadem causa Paulum Valoriũ,
 ipsius Bartholomæi supplicio damnati filium, Philippicq;
 Strozze generum designatum, Bracciumq; item Guicciar di
 num, Verum Castellionem, T. Canistanum, & Chiurlium
 Macchiauellum, quos iure occidere poterat, diurni tan-
 tum carceris pœna dignos iudicasset, & Ioannem Adima-
 rium, Americumq; Antinorium, & Lepronium Rinerium

ab Hispanis captos, sese pœcunia (quum equo iure
 id posset uetare) redimere permisisset, quòd
 parcendum edendis supplicijs, & finem
 acceptæ iniuriæ, cõceptoq; odio im-
 ponendum arbitraretur, &
 gentilibus damnatorum
 bona liberaliter
 adiudica-
 ret.

PAVLI IOVII NOVO

COMENSIS EPISCOPI NVCKERINI

Historiarum sui temporis.

LIBER XXXIX.

AESAR ab Hispania per mediam Galliam in Belgium profectus, non Gallorū modo suo pte ingenio exoptata facile credentium, sed principū omnium animos magna pacis expectatione suspenderat. Neq; enim periti rerum, qui exquisitissimo iudicio, &

studio maxime libero uigerent, fieri posse existimabant, ut regum longē maximus, ingenio grauis, & ueræ gloriæ per cupidus, Francisci regis antiquas spes publico omnium consensu confirmatas, diutius frustraretur, quum tanto apparatu, tantisq; honoribus exceptus, nihil apud generosum regē de salute subdubitans, uultuq; maturæ pacis spem præbens, clarissimas Gallie urbes percurrisset. Postularat quoq; Cesar à Pyrenæis digressus, ut legati communi consilio ad Venetos mitterentur, qui nunciarent deteresa animis odia, amicitiamq; subinde sincera fide renouatam, ea mente, ut præclaro scedere icto, consilijsq; Christiana pietate dignissimis ingenti animo susceptis, in Solymanum dirum uerumq; hostē totius Europæ arma uerterentur. Descenderant itaq; ut legationi maior inesset authoritas, cum ornatissimo comitatu ipse Alfonso Daualus, Cesaris in Italia dux sum-

PAULI IOVII HISTOR.

mus, & Hanibaldus ab insigni fide & uigilantia Gallicis co-
 pijs ad Taurinū prepositus, exceptiq; fuerat admirabili pō-
 pa, quū eis Lādus princeps solēni thalamego, quod buccen-
 taurum uocant, & multis exornatis triremibus occurrisset.
 Erant tū Veneti ab recēti Turcico bello uarijs acceptis incō-
 modis uehemēter afflicti: nā præter Corcyrā, multis millibus
 hominum in seruitutem inde abductis, latē uastatam defor-
 matamq; crudelibus incendijs, & Obrouacium in illyrico
 infœliciter meritate tentatum, etiam Creta, & insule Cyclā-
 des grauissimas clades acceperant, negotiatoresq; Veneti
 non modō Byzantijs, sed tota quoque Syria ac Aegypto ca-
 pti, in catenis seruabantur, bonaq; eorum & pretiosa mer-
 cimonia Barbari præsidēs in fiscum retulerant, neque subla-
 to commertio & deserta nauigatione ulla spes erat exer-
 cēdæ mercaturæ, obidq; priuatæ opes, quibus publica ste-
 terant, euersis multorum fortunis concidebant, adeo ut post
 pacem ad Hidruntem unius trierachi turbido insolentiq;
 ingenio abruptam, temere sumpsisse arma aduersus tantum
 hostē, improuideq; fœdus cū Cæsare percussisse poeniteret,
 cum periculosi belli, cuius prima uulnera damnaq; ad ipsos
 recidissent, prægrauē exitiosumq; onus se subisse perficere-
 rent, in nullam præsertim spem uictoriæ terrestris, sed de-
 bellandæ tantum classis, cuius animi ac uirium nuper cum
 ignominia ad Leucadem periculum fecissent. His de cau-
 sis à Solymano inducias impetrarant, adiuuante, uti supra
 memorauimus Gallorum rege qui eos à fœdere amicitiaq;
 Cæsaris diuellere cupiebat, ut Auriana, demum classis nu-
 mero longarum nauium impar. Hariadeno uacuum maris
 possessionem concedere cogeretur. Induciarum uerò iam
 prope totū tempus effluxerat, incideratq; Venetijs tanta ino-
 pia

pia frumenti, ut seu a fames in propinquo spectaretur, neq;
 eos Cæsar, uel id ex fœdere postulantēs, frumento Siculo sub
 leuabat, quòd tū multo grauius quàm antea uectigal, aspor
 tantibus imposuisset, adeo ut illud tritici uenalis pretio &
 uecturæ pariter æquaretur, nec ulla omnino paratior spes
 erat frumenti comparandi, quàm è Macedonia & Græcia,
 si cum Solymano ad antiquam pacem amicitiamq; recurre
 rent. Is enim paucis antè annis pari penuria laborantes libe
 raliter adiuuerat, ingenio nequaquam Barbaro præfatus in
 humanum esse & principe indignum ex aliena calamitate
 lucrum expectare, quum alendos iudicaret, qui ex ira Deo=
 rum immortalium interceptis frugibus miserabile uitæ peri
 culū subirent. His de causis pleriq; optimatiū ad nō dubiā
 sp̄e auertēdæ famis, antiquā pacē repetere, & tantis sumpti
 bus, qui maximè diuturni ac intolerabiles futuri uiderentur,
 finem imponere cupiebant. Erat quoque liberis sermonibus
 euulgatum, Cæsarē præalto auidoq; ingenio, sed eo in om
 nem modestiæ simulationem probe composito, totius Italiæ,
 & denique Europæ omnis imperium affectare, unos autem
 Venetos omnino esse reliquos, qui obstarent & uigilanter
 libertatem suam tuerentur, quum cætera imperia inusitato
 quodam, & prorsus fatali arridentis fortunæ munere, in
 eius potestatem deuenissent. Proinde illum ualidis subnixū
 rationibus, non ineptè quidem expectare ex eo prægrau
 bello, ut Veneti publica priuataq; ac singularū quoq; im
 perij sui urbium, consūpta pecunia, atriti ac inopes, oppor
 tuniq; iniuriæ redderentur, quādoquidē ipse Cæsar et Ferdi
 nādus frater, nō obscuro sed diuerso iure, septē illis Venetiæ
 urbibus imminerēt, quas antea Maximilianus auus Gallo
 coniunctus, armis cepisset, apparebat enim socias ciuitates,

PAULI IOVI HISTOR.

si pecuniã conferre cogentur, uti acerbius expilat as, fidem
 facile mutaturas, quum duorum fratrum consilio concitatis
 Germanis, qui undiq; fines clauderent, repentini belli infer-
 retur. Propterea senatus magnopere dubius, in ancipiti sen-
 tentia uersabatur, horrebat enim Turcarum arma à ducenti-
 tis annis Veneto nomini semper funesta, instantem timebat
 fanem, obscuraq; Cæsaris consilia suspectabat, quarum rea-
 rum pericula, una statim cum Solymano confecta pace tolle-
 rentur. Sed non deçrãt, qui eam uehementer improbarent,
 ex ipsa scilicet quorundam potentium factione, quæ iam pri-
 dem deprauatis antiquis moribus malo reipublice enata
 erat, confirmataq; demum Neapolitano foedere, quo nihil
 toti Italie importunius accidit: ex obliquo siquidem, ut Cæsa-
 ri fauerent, pacis authores sententijs atq; suffragijs oppu-
 gnabant, quando ea pax non ingenti modò auri pondere, sed
 maximè damnosa atq; turpissima duarum urbium concessio-
 ne, ab infido inmaniq; Barbaro redimi uideretur. Erant ea
 Nauplium & Epidaurus, quæ reliquæ ex omnibus antea
 bello amissis in Peloponneso Venetis parebant: eminebãt
 etiam in ipsa mentione pacis subeundæ inuidiæ ac ignomi-
 niæ non obscurus pudor, quum Venetus præpropero decre-
 to ac infami præiudicio, uti subtracto nauali apparatu,
 quo plurimum polleret, Italie oram Barbarorum classibus
 euastandam prodere uideretur. Is erat animorum habitus,
 quum legatis à lectissimo ciuium ordine in curiam deductis,
 datus est senatus. Coiuerat autem tanta hominum multitu-
 do, ut amplissimo conclauis comitijs dicato, minimè capere-
 tur: multi enim Hanebaldum Gallorum ducem bellica laude
 florentem intueri, sed omnes maximè Daualum, cū sua pro-
 ceritate et dignitate oris conspicuum, tum rerum gestarum
 fama

fama clarissimum, orantem audire cupiebāt. Is à latere prin-
 cipis exurgēs, in hanc fermè sententiam præclara militariq;
 sacundia locutus est. Præclara magni numinis, diuorunq;
 omnium providētia factum esse reor, serenissime dux huius
 amplissimi senatus, ut duo longè maximi Europæ reges, qui
 modo perpetuis armis inter se contendebant, non dubia ta-
 citi religione, in mutuos synceræ amicitie complexus deue-
 nerint, in id unum proculdubio consilium, ut constituta pa-
 ce, conturbatis & tam diu affectis Christiani imperij rebus,
 dignam ipsorum nomine tranquillitatem afferant, & susce-
 pto sacro bello, tot acceptas à Barbaris clades ulciscantur.
 Hoc ut uobis uiri Veneti nunciarem, reges ipsi nos huc
 miserunt, ut pari studio, quo uos semper arsisse pro dignita-
 te huius amplissimæ ciuitatis compertum est, opportunè
 incenderemus. Vos siquidem unos præ omnibus, qui tantum
 nauali apparatu disciplinaq; & maritimis copijs ualeatis, in
 sacri belli, speratæq; uictoriæ societatem asciscunt, ei dignos
 existimant, qui peculiare totius uictoriæ fructus nancisca-
 mini: quandoquidem renouato conatu & coactis tot clas-
 sum uiribus, nemo non uideat Barbaros mari omnino infe-
 riores futuros, tametsi se ad Actium uictores dudum euasisse
 iactent, quum non uirtute, sed inexpectato intempestæ pro-
 cellæ beneficio, uictrices iam prope manus nostras eua-
 serint. Nobis enim certa ratione pietatis in unum tan-
 tas undique uires confrentibus, cuncta cœli & terræ
 marisq; numina propitia aderunt, atque animos profectò,
 ut uinci discant, Barbaris eripient. Quamobrem de ter-
 restribus etiam copijs nostris bene sperare sas est: quan-
 doquidem ad eas, quas modò Cesar ad Viennam, ipso Barba-
 rorum imperatore in fugam cōiecto, in aciem produxerit,

PAVL IOVII HISTOR.

accessura sint non modò totius Gallie equitatus & peditatus per ampla auxilia, sed suos etiam magni roboris exercitus Sigismundus Sarmatiae rex, religionis atq; uirtutis nomine contra impios feliciter pugnare solitus, nulla interposita cunctatione sit adducturus, sic, ut de explorata iam propè uictoria minimè sit dubitandum. Hæc itaq; piè inita consilia, quòd Christiano nomini secundissimè cedat, Caesar atq; Franciscus ut suscipiatis, & iustæ gloriæ atq; uictoriæ spem uotis ritè nuncupatis complecti uelitis, plurimum cohortantur, uosq; salutarè decreto ab amicitia Barbarorum pios fortesq; animos auertere suadent. Generosiss enim animis uestris omnino turpissimum uideri potest extendisse iudicias, & infamem atq; insidiosam pacem, pio atq; iustissimo bello prætulisse. Neq; enim opulentissimam hanc rem publicam, uel magnis propositis belli sumptibus, à bono & æquo deterreri decet: nam quod præsentis est et diu exoptatæ occasiois, si semel uicerimus, uno aut naualis aut terrestris uictoriæ prouentu, cuncta superiorum temporum accepta incommoda, incomparabili uestra cum laude sarcientur. Ad ea Landus publico nomine respondit, nihil unquam ab ulla patrum memoria Veneto senatui, uel specie legationis ad dignitatem honorificentius, uel ad publicam securitatem ipsa spe pacis optatius ac opportunius euenisse, postibus legatis missis, certam inter se concordiam et maturam pacem nuntiarent, ipsis certè ad sempiternæ laudis nomen maximè gloriosam, Venetæ autem reipub. tantis difficultatibus circumuentæ apprimè salutarem, mirumq; in modum etiam reliquis Europæ principibus expetendam, si publico consensu consociatis uiribus de sacro bello sincera et religio

sa fide cogitarent. Tum enim Venetos neq; sibi neq; reipub.
 defuturos, quin inducias, quæ cum Turcis essent, nequaquã
 scæda pace, sed constatibus armis atq; uictoria finirent: pro=
 inde supplicandum esse Deo maximo, diuisq; omnibus, ut re=
 ges totam eam spem pacis, quam mutuis colloquijs comple=
 xibusq; afflicto terrarum orbi pollicerentur, pio decreto et
 fœlici euentu maturè & gnauiter implerent. Sequentibus
 porrò diebus legatos de more in collegium paucorum uoca=
 tos, leuissimi senatores interrogarunt, ac quicquam de legi=
 bus scirent, quibus ea pacis et amicitie scædera sancirentur,
 ac obiter, putarent ne Casarem in usum pacis, Cisalpinae Gal=
 liae imperium Francisci regis filio concessurum? Subiicete ad
 id Hanebaldo, Daualus nihil plus exploratum se habere,
 quam cõuenisse inter se reges, idq; appetisse Casarem respon=
 dit, qui grauissimis de causis fessæ et labanti Christianæ rei=
 publicæ succurrendũ existimaret: id uerò, quod uel cæci præ=
 clare intuerentur, nequaquam expediri posse perficiq; fœli=
 citer, nisi Cesar pro magnitudine animi plurima conceden=
 do donandoq; Francisci regis uotis annueret, uoluntatemq;
 redimeret. Generosus, inquit, patres conscripti, grauè etiam
 rerum suarum iacturam facile cõtemnit, quum amplissima
 ueræ laudis ac ingentis famæ commoda latè prospiciat. Ez=
 rant hæc dictu ualdè magnifica, gratâq; auribus, sed inuete=
 rate prudentiæ homines nihil penitus ad animum admitte=
 bant, ut Casarem, cuius uel intimos sensus tractando explo=
 randoq; sæpius nouissent, temere crederent Mediolanensi
 imperio decessurum. Id enim unum Gallus repetebat, pro=
 quo per uiginti sermè annos, commoto & perturbato ter=
 rarum orbe, infœlici contentione dimicasset. Mouebat sena=
 tũ nouæ ac iniustitæ legationis auctoritas, supra ueteres te

PAULI IOVII HISTOR.

gatos Didacum Mendocium Hispanum, & Gulielmum Pelli-
cerium Gallum, qui aderant, ob id maximè suspecta, quod
nihil certum discussumq; præter spem futuræ pacis attule-
rat, ita ut plerisq; magno Cæsaris commodo ad fallendum in-
structa atq; adornata crederetur. In eo enim totius artis mo-
mētum uerti uidebatur, ut Venetus in spem concordie com-
munis adductus, consilium cum Solymano de prorogandis
iudicijs & petenda pace penitus abijceret. Eam autem alieni
arbitrij aleam subire, seniores imprimis periculosum atque
omnino insanum esse indicabant: quid enim ipsis sperādum,
si fortuna conceptæ paci successum eriperet? nisi ut deserti
ab omnibus, obiectiq; immanibus Barbaris, stultæ credulita-
tis grauissimas pœnas darent? Sed uel inanem spem pacis,
Marcus Antonius Cornelius haud obscure Cæsari fauens, mi-
rifica illustriq; facundia sustentabat, diserebatur contra
Francisco Donato, qui principe loco dignus, antiquam di-
uini & maximè constantis ingenij autoritatem sententijs
suis afferebat. Itaq; senatus ueluti magno in estu diuersis ma-
gnisq; fluctibus iactabatur, tanta contentione, ut patres in
curia consultando expendendoq; integras serè brumales no-
ctes absumerent. Erat tum senatus instar quassatæ nauis ri-
marum plenus, hac & illac enim persluebat, quod antea
nunquam acciderat, usq; adeo ut sententiæ decretaq; inexor-
rabili antea silentio religiosè custodita, non modo ad præ-
sentes legatos, sed in prouincias quoq; liberis emanarenti-
tanta enim erat insania susceptæ semel factionis, in clarissi-
mis etiam senatoribus, qui ex professo noscebantur, ut an-
tiquum illud decus optimæ reipublicæ odiosa paucorum
ambitione & uenalibus studijs atq; suffragijs prodi uideretur.
Propterea animaduerso uitio Marcus Foscarus pro-
funda

funda prudentia uetus senator, dixit Rempublicam prodi
 multitudine & malignitate suffragiorum, breuiq; peritu-
 ram, nisi paucorum fidei iudicioq; salubriter commissa ma-
 ture sanaretur. Erant enim ex ordine rogatorum, qui dice-
 rent sententiam, & in suffragium irent homines ferme du-
 centi. Hac multitudine offensus, ad quinquaginta uiros, qui
 usu rerum, fide, charitateq; patrie probarentur, grauissimi
 atq; maxime arcani consilij summam reuocabat. Ita reba-
 tur multorum insaniam, paucorum sapientia superari, sed
 tanta mox Foscarus inuidia deflagrauit apud multitudinẽ,
 quum ea se consilijs excludi, notariq; infamia leuitatis atq;
 imperitiæ minime pateretur, ut uir ille inter summos senato-
 res facile excellens, & quo nemo grauitate iudicij potior
 habebatur, rogatorum ordine sit eiectus, spoliatusq; omni
 honore, diu in singulis comitijs pudendam reipublicæ repul-
 santulerit. Verum ei non multo post, quod diuine, & sa-
 pientissime prouidisset, magnæ gloriæ cessit, detectis his
 qui reipublicæ arcana prodiderant, seuerissimeq; damnatis.
 Hi suere patritij ordinis Maphæus Leonius, & Constanti-
 nus Cobatius decemuiralis collegij scriba. Reliqui autem
 complices cum Francisco Valerio, qui patritio patre ex dam-
 nato coitu genitus, perfidiosæ largitionis minister, & in-
 terpres extiterat, laquei pœnam inter geminas columnas
 in foro tulerunt, quum paulo antè Leonius, atq; Coba-
 tius in Galliam perfugissent. Caterum ea de pace contentio,
 hunc habuit exitum, ut senatus urgente præsertim fame, cõ-
 cordiæ principum diffidens, & tamen euentum expectans,
 tres legatos decerneret, ex his duo ad Casarem Franciscũq;
 regem explorandis eorum consilijs mitterentur: tertius,
 qui erat Aloisius Badoerius forensi eloquentia insignis, ad

PAULI IOVII HISTOR.

Solymanum mature contenderet, huic iniunctū est, ut desse-
 rat. & inter reges pacis famam præoccupare niteretur, sed
 daret operam cunctis ingenij artibus largiendoq; presera-
 tim, ut Nauplium & Epidaurus Veneto nomini seruaren-
 tur, quod si id ab astuto insolentiq; Barbaro impetrare ne-
 quiret, necessitati daret manus, & quavis conditione
 pacem conficeret: eam enim decemviri e Republica fore
 existimabant, secretoq; de deditioe urbium in mandatis
 adscripserant, ueriti scilicet imperitæ multitudinis uim atq;
 tumultum, quæ inde ueluti satis honestam nacta causam re-
 clamandi intercedendiq; proculdubio saluberrimi consilij
 decretum eueritisset: neque enim in dubium uertebatur, si
 cunctarentur, & serò pacem peterent, quin Solymanus
 ex aliena imbecillitate necessitateq; impotentis animi cupi-
 ditatem extenderet, nec daturus esset pacem afflictis atque
 desertis, nisi, quod esset ipso Venetæ urbis excidio penes
 cerbius, Cephaleia, Zacinthus, ac ipsa denique Corcyra
 traderentur. Itaque Danalus & Hanebaldus, qui ea de causis
 sa uenerant, ut cum Turca pacem impedirent, nihil omni-
 no diligentius effecere, quàm, ut eam Veneti, prouiso re-
 rum suarum periculo, conficere maturarent. Fit enim ple-
 runq; in consilijs humanisq; rebus, ut alioqui rectè spera-
 tus & facilis successus, nimia diligentia & cura corrumpi-
 patur. Neque dubium fuit, quin Hanebaldus in speciem tan-
 tum personam legationi præstitisset, clam uerò per Galiera-
 num Pellicerium ueterem legatum pacem ac amicitiam
 cum Solymano persuasisse crederetur: atque ita euenit, ut
 quum Badoërius apud Byzantium, impetrandæ pacis gra-
 tia certam pecuniam urbium loco polliceretur, Solymanus
 eum tanquam impudentem minaciter obiurgaret, ac non ali-
 ter

ter se daturum pacē, quā acceptis urbibus, testaretur, quo-
 niam de decemviri decreto certior factus, eius rei transi-
 gendæ potestatem legato datam esse ex literis ostenderet.
 Quamobrem Badoërius cum pudore redargutus, persua-
 susq; non dubio mortis metu, ubi arcana mandatorum So-
 lmano & purpuratis detecta esse conspexit, in eas condi-
 tiones pacem accipere coactus est, quæ Nauplio, atq; Epi-
 dauro traditis sanciretur. Quibus etiam Peloponnesi urbi-
 bus accesserunt duo Dalmatiae castella, Nadinum, atq; La-
 brana, gravi quidem cum dolore universi senatus, postquā
 de tam iniqua transactione Venetijs est rescitum, undemox
 Badoërius atroci invidia desflagavit, quum ea dedisset, quæ
 ex mandatis dare non posse credebatur, usque adeo in eius
 nomen asperè concitato populo, ut vix demum detecta Co-
 batij perfidia, quin exilio, & bonis vel insons multaretur,
 egerimè servatus sit. Interea Cæsar demissis Francisci regis
 liberis, qui officij causa persecuti Valentianum usque pro-
 cesserant, quum de concordia perscriptis conditionibus a-
 cturus esse crederetur, integrum tractanda pacis negocium
 in adventum Ferdinandi fratris reiecit. Istum è Norico,
 ut explicandis consilijs interesset, Rheno deuectus aduenta-
 bat. Nihil enim, dum esset in Gallia Cæsar, egerat de pace,
 nihilq; præter iucundissimos sermones audierat, quum
 id antea consilio, uti mox apparuit, subtili potius quàm
 honesto per Anneum Memorantium petisset: ne, si alienæ
 potestatis factus, in solo nuper hostili minus liberè mi-
 nusq; utiliter de pace transigeret, totius institutæ libera-
 tionis suæ gratiam defloraret, quando ea demum apud
 omnes opinio foret, quæ facile tolli non posset, ut ipse ne-
 quaquam ex animo & satis generosè, sed ignobili metu,

PAULI IOVII HISTOR.

& cæco pudore circumscriptus ad iniquas pacis conditio-
 nes descendisse crederetur. Id uerò faciliè receperat Gala-
 lus, quum certo excelsi animi decreto, Hospitales mensas,
 quibus regina ipsius Cæsaris soror cum lectissimo sceminat-
 rum comitatu ad hilaritatem induceretur, nulla penitus ama-
 ritia perfundendas existimaret. At Cæsar ab ea mora dilatio-
 neq; Gallorum, animis in ulteriores spes oportune tradu-
 ctis, contra ac pleriq; arbitrabatur Gandauum recta contem-
 dit, præmissa Germanorum legione, adductisq; secum Belga-
 rum alis, quibus antea, ut præstò adessent, locum diemq; præ-
 scripserat. Gandaucnses, desperata Gallorum ope, quod pæs-
 cem cum Cæsare occultè confectam crederent, occulto metu
 conterriti, & præoccupati celeritate Cæsaris, in pompe mo-
 rem gratulantes se effunderant: sed ea erat apud saluantes
 intransis facti conscientia, & contra is oris habitus portam
 pueritiæ, sed inuisa & prorsus inimicamœnia tectaq; subire
 uideretur: illi porrò, cum in oculis Cæsaris dubiam lenitatē
 agnoscerent, tristi uultu & summissio murmure se poenitere
 faterentur, quòd non pro patria armis fortiter desumptis,
 portas ab initio clausissent: neque enim uì subigi expugna-
 riq; poterant, quum amplissima ciuitas uel subitario tumul-
 tu supra quadraginta hominum milia facile armaret, sed Gā-
 dauenses, cum iuri suo, tum uiribus audacius confisi, gra-
 uiozem quàm putassent contumeliæ noxam subierant, eoz-
 rum consuetudine, qui ubi facinus admiserint, ut id de-
 mum extenuent, culpam sua potius quàm aliena conscien-
 tia metiuntur: siquidem, uti memorauimus, tanquam libe-
 ri & immunes Mariæ reginæ, quæ Belgis præerat, pecti-
 niam in Gallici belli sumptus imperanti, insigni contuma-
 cia

cia restiterant, adeo, ut paratam uictoriam interpellasse uiderentur. Id facilius alitè admodum & grauius in pectus Caesaris descenderat, quòd ab ea ciuitate, in qua esset natus, initium detrectandi imperij exortum uidebat, summo quidem rerum suarum periculo, quando in eadem causa prouincia omnes perpetuis tributis exhaustæ, ad non dubiam rebellandi occasionem Belgarum exemplo uocarentur. Nam Hispania omnis, dudum conferendis pecunijs fessa, & ob id consternata animis, in conuentu liberæ uoces ediderat. In subres quoq; ex opulentissimis ad egestatem redacti, diuq; uel in pace immaniter uexati frustra apud surdas Caesaris aures præsidium acerbiter queriebantur. Nea politanum uerò regnum, quo nihil spoliatius unquam fuit, euersum exutumq; omni pristina dignitate, conciderat, & in Sicilia cum annuis tributis, tum nouis rei frumentariæ uectigalibus, & frequentibus Hispanorum æstiuis hybernisq; euastata, occasio potius rebellandi, quàm consensus deesse uidebatur. Itaq; Cæsar ulturus iniuriam, quum iam pacato planè animo uideretur, dispositis per urbem custodijs, multos uno tempore comprehendendi iubet. Nouem ex his, quos turbido ingenio aut facundia insigni & militari præsertim audacia compererat, iudicio damnatos, uti reos martirialis, interficit: his paucos post dies sexdecim desiderio libertatis, & populari potentia suspectos addit, de quibus pariter in foro, conterritis omnibus, supplicium est desumptum. Ab hac reorum poena, ueteres demum ciuitatis immunitates uno edicto abrogat, leges dissoluit, totum id ius abolet, quo magistratus creabantur, ingentiq; pecunia ciuitatem multat, quæ in sumptum ædificandæ arcis transferretur. Instituebat enim per amplam arcem opportuno

PAULI IOVII HISTOR.

urbis loco, insigne templum atque coenobium diui Beati
 nis memorie dicatum complexus, ut Gandauenses iugum
 seruitutis ex merito ceruicibus impositum sentirent. Erant
 qui in eos aliquanto grauius, quam expediret animaduera-
 sum arbitrarentur, quod peruicacis ac indomita gentis is ef-
 set animus, ut uel subactus, conspexto semel cruore odium iraque
 reconderet, nec ullis subinde lenimentis flecteretur, ut ex tu-
 to demum in uindictam exercenda seuitiae locum aperiret.
 Damnarant imprimis seueritatem Caesaris totius Germania
 liberae ciuitates, horrebantque imprimis impositae arcis no-
 men, uti nouum et maxime infestum libertati, ita ut Gan-
 dauensibus tanquam socijs, si Caesarem casu aliquo fortuna
 desereret, recuperandae libertati maturam opem laturi uide-
 rentur. Sub id tempus Ferdinandus ad Caesarem uenit, expe-
 ctabaturque sollicitis legatorum animis toties inire nec una
 quam tamen confectae pacis euentus. Venerat per eos dies
 sub fide publica Villermus Cleuensis regulus, affinitate ac am-
 nicitia Gallo regi arcte coniunctus, is a Carolo Gheldrio,
 qui sine liberis decesserat, haeres testamento scriptus. Ghel-
 driae regionem sibi finibus coniunctam obtinuerat, inuito ira-
 toque Caesare, qui suo Augustali iure dicendi instituendique
 principis auctoritatem sibi ereptam indignabatur. Cupie-
 bat enim eum conciliare obligareque certis beneficiarj prin-
 cipatus legibus, ut quod erat in intimo sensu, conducendi
 e Germania milites Gallo regi facultatem eriperet. Nam e
 Menapijs atque Sicambrijs, qui hodie Cleuenses Gheldrijque no-
 cantur, nunquam Gallo regi mirifice cohortes legionisque
 proposita mercede defuerant. Nihil Villermus de pacis euen-
 tu dubitabat, Gallumque ex commodo suo, neglectis socijs atque
 clientibus, modo Mediolanum reciperet, cuncta facturum
 arbitra

arbitrabatur, ob id se conferre ad auctoritatem Cæsaris, etq; pro Gheldria sacramentum dicere, Christiernamq; (ea Francisco Sfortia nupta fuerat) ex Cæsaris sorore genitam uxorem ducere paratus erat, sed Gheldriae ducis, et principis nomen, dum uita maneret, concedi conseruariq; sibi beneficio Cæsaris postulabat. In ea retribuenda, Cæsar nihil unquam, nisi ex maiestatis dignitate facere aut pati solitus, quam expediret durior est inuentus, quum præfecturam tantum abrogato principis nomine se concessurum respondisset, adeo enim decoris erat tenax, ut futura commoda facile contemneret, modo præsentia uel ancipiti periculo tueretur, sed pari ingenio et Germanica constantia Villermus, quum speciosi susceptiq; simul tituli honore spoliari nollet, pro quo armis certare et nauiter occumbere minimè recusaret, se consulturum prouinciales suos dixit, et sub ea qua uenerat fide, intra fines est reuersus. Iam enim paratæ pacis metus, multorum dierum mora refrixerat, et Galli eum opportunè monuerant, ne quid temere transigeret, quum uarijs coniecturis non infirmas modò, sed penè extinctas esse spes pacis significassent. In eodem quoque metu fuerat Henricus Britannia rex ab inexpiabili iniuria, qua reginam repudij dolore ad mortem adegerat, Cæsari auersus. Summe enim dignitatis legatos in Belgium miserat, qui in rem Cæsaris multa pollicerentur, ut tutum, si pax fieret, ad eius amicitiam receptum pararet. Commouerat et ea colloquij fama Solymanum usque adeo, ut indignabundus inconstantis ingratiq; animi Gallum regem incusaret, iamq; timere inciperet, ne in se à coniuratis regibus Christiana arma uerterentur. Ob id Antonius Rinco legatus atrocis supplicij percussus metu, speculatorium nauigium oc-

PAULI IOVII HISTOR.

cultè parauerat, quo se per noctem celeri fuga in Pontum
 eriperet. Germani quoque principes, qui Francisci studia
 secuti, cum Austria domo graues infestis armis similitates su-
 sceperant, non obscure admonebantur, ut priuatim rebus
 suis consulerent: quas enim ulteriores spes ipsis relinquere, ut
 dignitatem & deniq; penates tuerentur, si Gallus commodo
 suo conciliatus Casari ipsos desereret atq; irato merita pec-
 na plectendos obijceret? Iam enim Caesar & Ferdinandus
 ostetato pietatis studio dederant operam per idoneos homi-
 nes, ut principum liberarumq; ciuitatum legati Hagano in
 in Tribocibus mitterentur, ut ibi colloquendo disceptan-
 doq; de placitis, & uero dogmate rerum diuinarum, ma-
 ior demum & augustior conuentus apud Vangiones indice-
 retur, quo illam auditu scedam, & ualde pestilentem Lu-
 theri de religione controuersiam finirent. Erat hic præcla-
 rus admodum prætextus, sed in recessu animi Casaris graue
 consilium incubabat, quo scilicet potetie suæ maiores opes
 astrueret. Iudicabat enim Germaniæ regulos multa & ma-
 ximè liberali indulgentia, dissimulationeq; earum rerum,
 quæ religionis causam moresq; respicrent, & multa de-
 niq; lenitate alliciendos. Sic enim ab amicitia Gallorum auer-
 ti posse, sic dissolui occultas coniurationes & clientelas, nu-
 dariq; certo atq; expedito presidio Galliam rebatur, hæc in
 arcanis erant, palam uerò communis omnium concordia, et
 consensus in religione, & digna Germanico nomine ingen-
 tia auxilia aduersus Turcas petebantur. Ceterum Caesar diu
 cum fratre collocutus, quòd diutius extrahere moras, su-
 spensasq; hominum uoluntates incolumi pudore tenere non
 poterat, conceptum antea inconcussi animi decretum protu-
 lit, misitq; ad Franciscum regem cum mandatis Pelusium
 familia=

familiarē suū, qui Ioannem Lothoringium Cardinalem, ipsumq; Anneum Memorantium conscribendis pacis conditionibus antea delectos euocaret. Summa mandatorum hæc erat, Casarem nihil lubentius complecti, quàm pacem, quam Reipublica potius quàm sibi profuturam, proinde multo ampliora & augustiora, quàm Fraciscus expeteret, communis concordie causa concessurum. Imprimis asciturum sibi in generum Carolum Francisci filium, eundemq; sororis suæ priuignum, atq; eum ex iure Augustæ maiestatis, et dotali nomine Belgarum regem effecturum, quo nihil honoroscentius atq; beatius exoptari posset: quando Franciscus in sua domo, alterum è duobus liberis iam regem Gallie designatum, alterum nouo & maxime decoro florentis & contigui regni diademate insignem esset habiturus, qui mutua fraternaq; ope, coniunctisq; sensibus opulentissima regna tuerentur. Neq; remotas spes maximarū rerum, quæ in abditis fatorum essent, obiter spernendas uideri, quando eas sapientissimi uiri præalto alendas consilio, et bonis euentibus commendandas semper existimarint. Possē enim fortunam, quæ suapte libidine mortalium uotis illudendo, uarietate casuum magnopere gauderet, Philippo pariter, et Henrico inuidere prolem, & quod Di; penitus auerterent, immaturæ etiam ætatis uitam abrumpere. Tum enim Carolum aut certè ex eo communis sanguinis stirpem, totius ferè Europæ regna, legitimo hereditatis iure, & rara foelicitate complexurum. Quod uerò ad Gallie Cisalpinæ imperium perlineret, cum sibi tum Ferdinando fratri ineptum simul ac infaustum uideri inde decedere, sicuti antea, cum totius Italie precibus aliquid dandum arbitraretur, liberali animo decessisset: nihil enim aliud esse, quàm Italie humeris detrun-

PAULI IOVI HISTOR.

cari caput, quo reliqua eius imperij membra regerentur.
 Periniquæ autem malignitatis esse, quod ea regna plerique
 mortales fortunæ suæ penitus inuiderent, quæ nequaquam
 quasita armis aut impotenti cupiditate, sed quodam huma-
 næ sortis iure atq; ordine oblata collataq; ad manus foelici
 hæreditate peruenissent. Porro nõ esse ex usu iuris & equi,
 obstrui sibi aditum & portus ab Hispania in Liguriam ueni-
 turo, quum Genuenses commodo suo Mediolanensis imperij
 fortunam subsequantur, subindeq; etiam tolli tutum atque
 expeditum iter in Germaniam, quæ sibi pro maiestate nomi-
 nis nequaquam alieni arbitrij beneficio repetenda uideretur.
 Ad ea Franciscus, quanquã, uti spe opinionèq; deceptis ple-
 runq; accidit, uehementer animo commoueri uideretur. pa-
 cato tamen, sed renidenti uultu respondit, se gratias agere
 Cæsari, quod multo ampliora speciosioraq; quam ipse spe-
 rasset tributurum incredibili benignitate polliceretur, cetero-
 rum se usq; adeo non esse inuerecundum, ut illi auita regna,
 & deniq; natale solum eriperet. Proinde potiretur Belgicis
 regnis, quæ optimo iure sua essent, eaq; posteris possidenda
 transmitteret, itaq; equum uideri, ut de compositione loqui
 desinerent, postquam ipse aliena non cuperet, & ea tantum
 casibus intercepta repetisset, empturus etiam ea graui pre-
 stio, & magno Cæsaris emolumento, ut afflictis utriusq; im-
 perij gentibus certa, & maximè diuturna pax cum publica
 laude redderetur. Erat enim noua atq; inexpectata cõditio,
 quæ offerebatur, multum aliena à rationibus Galli Regis,
 opportuna autem Cæsari, qui publicæ pacis cupidus existi-
 mari uolebat, quum iam totius ferme Italie imperij compos-
 factus, è certis ueluti opibus cuncta, quæ animo concipe-
 rentur,

ventur, sibi facilia fore prospiceret. Hæc autem à Cesare tanto
 silentio tegebantur, ut ne Farnesio quidem legato communi-
 nicanda iudicaret, quòd hercle ingenuo pioq; principe in-
 dignum non insulsis uideri poterat: quando ille in tanta con-
 uentus opportunitate ab auo Pontifice gratulatum missus,
 uel infesta hyeme, & niuosis Alpibus in Galliã peruolasset,
 sacras enim opes conciliandæ paci, cunctasq; item Pontificij
 imperij facultates obtulerat, si foedus pacemq; percuterent,
 atq; obiter de componenda religione, & de indicendo sacro
 bello digna ipsis consilia flagranter expedirent. Sed legatus
 auito ingenio iuuentis cuncta, uel ex colloquijs illustrium so-
 minarũ planè didicerat, ita ut in Granuelium totius arcani
 Cesaris conscium, cuncta illiberali silentio supprimentem,
 enudando quæ ipse rescisset, ut pudorem intempestiue taci-
 turnitatis exprimeret, falsa comitate iocaretur. Caterum id
 quoq; legati animum ualde pupugerat, quòd se inconsulto
 ad Haganoam legatorum Germaniæ conuentus esset in-
 dictus. Quid enim uel ad dignitatem religionis, uel ad Ger-
 mania salutem, uel ad Christiani orbis præsidium, auspiciò
 consuli perficiq; posse sine auctoritate sacrosancti Pontifi-
 cis, qui earũ rerum summus arbiter & disceptator esse de-
 beret: postquam eximia pietate illustriq; studio insignè sem-
 per dedisset operam, ut dissidentes componeret, neq; unquã
 intantis nauigationum, ac itinerum incommodis grãdæuus
 senex etati aut uitæ pepercisset: profectò malis artibus de pa-
 ce agi, quando ruente Reipublica ad confirmandas tantum
 augendasq; priuatas opes omnium studia uerterentur. Nec
 multò post, q; diutius manere nequaquã suæ dignitatis esse sta-
 tuebat, in Urbẽ redijt, relicto apud Cesarẽ Marcello Ceruino
 eximio

PAULI IOVII HISTOR.

eximie grauitatis & fidei familiari, cui paulò ante Pontifex senatorij ordinis ornamenta transmiserat. His etiam rursus moribus admonitus Badoerius Venetus legatus, qui Byzantij Solymano aderat, pacem conficere maturauit: que tametsi periniqua erat, concessis urbibus (quando nullus nisi ad modum infelix & luctuosus suscepto bello exitus foret expectandus) apprimè tamen necessaria in eo grauiore rerum periculo uidebatur. Scio me aliquando liberius quàm dece-
ret totius præsertim orbis gesta perscribentem, in explicandis principum consilijs, quibus haud dubiè perituri sumus, ab instituta breuitate discessisse, sed certè boni mortales in hac publici doloris, & iam propinqui luctus causa longius prouectò, facilem omnino ueniam dabūt, quum intelligent, quanta insania summi reges præclaram occasionem, nõ propulsandi modò, uerùm ingenti uictoria delendi eius hostis amisserint, qui accersitus ultrò in ceruices nostras cruentum gladium securus exercet, exercebitq; tam diu insolenter atq; foeliciter, quàm diu uigebunt reges, qui nulla pietate, & summa uecordia perpendo orbi nefarijs inter se armis depugnent: scilicet ut postquam mutuas uires attriuerint, occidentis quoque imperium cuncta iam ex tuto fidenter inuadenti Barbaro foede relinquunt. Enudato Cesaris consilio, ac ob id desperata concordia, quum induciæ ubiq; uigerent, exortum est in Pannonia bellum repentina morte Ioannis regis, qui tum in Transyluania prouinciæ præfectus minus dicto audientes armis persequabatur. Sed quoniam ab hoc initio perpetuas nobis clades lubet ominari, quum dissensionis nostræ nullum finem uideamus, ut cuncta suo ordine clariora legentibus fiant, paulò altius cœpti belli causas repetemus. Confecerant inter se pacem Ferdinandus atq; Ioannes pari

pari desiderio quietis & ocij, ambobus cerè utilem, sed ex
 eo rerum statu necessariã potius quàm honestam, maximè
 autem exoptatam Hungaris, quibus uel diductis in partes
 cauebatur, ut fortunæ incolumes manerent, uel his, qui an-
 tea exules Ferdinandũ secuti, solum uertissent, urbes quoq;
 oppida, uicos, arces, quæ tum in potestate essent, suo quisq;
 presidio tueretur: Ioannem uerò Ferdinandus regem appel-
 laret, quum eum antea sermone, ac literis Vaiuodam à uete-
 re transyluanie præfectura uocare esset solitus. In tabulis au-
 tem cõscripti obsignatiq; fœderis disertè fuerat appositum,
 subscribentibus nonnullis Hungarorũ principibus, ut si Io-
 annes uita excederet, Ferdinandus totius Pannoniæ imperio
 potiretur. Ea tum conditio in arcanis habita suppressaq; est,
 metu Solymani, cuius id regnum esset, tanquam belli iure ca-
 ptum, & beneficiario tantum nomine Ioanni liberaliter at-
 tributum. Neq; enim erat putandum, si id resciret, ut ille na-
 tura fortunaq; sua plurimũ superbus insolensq; omnis con-
 tumeliæ, id regnum tantis sumptibus atq; periculis partum
 defensumq; ingrati hominis testamento, ad inimicæ gentis
 hæredes transmitti pateretur. Quum de concordia enim Io-
 annes ageret, consuleretq; super care Solymanũ, is non pro-
 barat modò, sed humaniter etiam amicoq; suaserat, ut erum-
 noso ac ancipiti bello certam ac honestã pacem præferret,
 utpote qui contra Parthos in Asiam traiecturus, ullam om-
 nino noui belli materiam in Europa relinqui nollet, sed in
 tante rei arcano, syncera silentij desuit fides. Ferunt enim
 Hieronymum Laschum pro Ferdinãdo suscepta legatione,
 Constantinopolim contẽdisse, detexisseq; omnia Solymano,
 publicatis inter Bassas purpuratos criminosis legibus,
 quibus pacem duo reges inter se confecissent, ut inde longe
 maxi-

PAVLI IOVII HISTOR.

maximū ac inexpiabile odium Ioanni cōflaretur. Tantū nī
 ille multis alioqui eximie uirtutis ornamentis ualde confusa
 cuius, iniurie doloriq; dederat, quū à cede Gritti, sicuti suo
 loco memorauimus, custodia traditus, uixq; dimissus Sigis-
 mūdi regis precibus, à Ioānis amicitia discessisset. Exinde So-
 lymanus Ioanni uehemēter iratus, ut eū summe contumelia
 nomine cumulatē oneraret, ingratū appellauit, conuersusq;
 ad Luphtibeium, quā indignam, inquit, infidis capitibus
 Christiani hi duo reges coronā gestāt, postq̄ impostores lōge
 turpissimi nullo hominū pudore nulloq; Deorū metu deter-
 rentur, quin ex cōmodo mutue fidei sacramentū dissoluant.
 Ceterū Ioannes re cognita sibi uehementer timens, per ido-
 neos homines operam dedit, ut eius facti calumniam multo
 auro multisq; donis opportunē dilueret: sed tantam po-
 stea contumeliam, quæ non suam modò sed Reipublice
 salutem in discrimen deuocaret, à Ferdinando sibi indi-
 gnē impositam apud principes grauitè est conquestus,
 misso ad id Statilio Albæ Iuliæ Episcopo, qui ad Vene-
 tos Paulumq; pontificem ac demum ad Franciscum in
 Galliam probrosum eius iniuriæ nomen detulit. Nec mū-
 to post Ioannes, regno in spem antiquæ foelicitatis singu-
 lari diligentia restituto, Budaq; præsertim admirandis
 operibus opportunē communita, uxorem duxit Isabellam
 Sigismundi Sarmatarum regis filiam, uirili eruditoq; in-
 genio puellam, & quod alliacendi animi multum intera-
 fuit, Italico lepore, & uenustate Polonica peramabilem.
 Abhorrebat à nuptijs Ioannes, uti iam in eo ætatis flexu
 ualetudine tentatus, sed procerum Hungarorum precibus
 id dederat. Suadebant enim amicorum præcipui ac ipsi
 familiares, ut cælibatum abrumperet, daretq; operam li-
 beris,

beris, ut Hungarici sanguinis proles legitimo & maximè illustri coniugio pararetur, quæ regnum exciperet, renouaretq; Zapolia familie nomen, quod esset in ea domus orbitate periturū. Nam Georgius regis frater, quem Muzgiana clade cum Ludouico rege cecidisse meminimus, nullos reliquerat liberos, accedebat & uetus cognatio cum Sigismundo: nam is in priore coniugio Ioannis sororem habuerat: apparebat enim finitimi regis noua affinitate amicitiaq; res Hungaricas maximè confirmari. Probabat & has maximè nuptias Solymanus, qui antea in Ioanne celibis uitæ statum religiosa uoce damnauerat, quod eas ex amicissimi socij, regis sanguine expetitas uidebat: sed non æquè placuerat Ferdinando, quanquam et ipse Sigismundi filium regem Sarmatiæ designatum sibi generum asciuisset, utpote qui liquidò prospiceret Hungaros, precipuo contemptu atq; odio externæ gentis superbos, si puer ab his nuptijs susceptus foret, extemplo in sui sanguinis prolem studia conuersuros. Ceterum Ioannes iam noua nupta in spem uirilis prolis aluum gestante, expeditionem aduersus Transyluanie præfectos suscepit. Erant ij Maylatus Gritti cæde celebratus, & Balassus, quæ ipse Maylato collegam addiderat, quum fallaci arrogantiq; ingenio hominē suspectū haberet. Is enim fastidito præfectura nomine, stabilis imperij certas opes & noui deniq; regni decus affectabat. Pari namq; ambitione atq; perfidia petierat à Solymano, ut ex eius autoritate Transyluanie rex appellaretur, uetere Decebali Dacorum regis exemplo, qui à Traiano Cesare bello uictus, in eadē prouincia regnarit: id si impetraret, sacramentū Ottomannis imperatoribus se daturū pollicebatur, quotānisq; pensurū tributi nomine cer-

PAVLI IOVII HISTOR.

tum auri pondus, cuius non parua copia in beato ac admirabili Transyluania solo fruticante natura sponte nasceretur. Verum Solymanus infidi hominis impudentia commotus, quod cum antea Gritti & Turcarum cæde cruentum oderat, totius negotij literas ad Ioannem misit, ut uel inderetur, quorum hominum fidei, summæ opportunitatis ac opulentiaë prouinciam commendasset. Ita Maylatus contumeliose reiectus à Turca, Ioanniq; detectus, commutata cõsiliij ratione ad Ferdinandum se conuertit, ne postquam regni spe decidisset, præfecturaë quoq; honore, uindicante id facinus Ioanne, cum perfidia nota pelleretur. Erat tum in partibus Ferdinãdi Thomas Nadaustus, erudito nobilitq; ingenio uir Hungarus, qui sororem Maylato nuptui dederat: is certa prouinciaë pactione, propinquum suum in partes facile traduxit, egitq; ut Maylatus Transyluanos ad defectiõnem occultè concitaret. Idem etiam Balassus ipse facturus putabatur, quem Ferdinandus per Melchiorem illius fratrem ad transeundũ antea sollicitarat. Sic enim nutabãt apud utruq; regem iura pacis & fœderis, ut uerbis amicitiam colere, animis autem liuore atq; odio turgidis bellum parturire uiderentur. Nam Liscanum Hispanorum peditum præfectum, summa licentia ueteranorum more in Italia prædari solitũ, agrestes Hungari cum maxima cohortis parte ad Cassouiam trucidarant: quum eis uindemiarum & messis collectos fructus impoteter eriperet, multisq; demum maleficijs utruq; æditijs transcensiq; limitibus fœdera uiolarãt. Accidit autẽ per opportunè turbandis rebus, ut Ioannes Transyluanis pecuniam imperaret, qua Solymano tributa biennio intermissa penderentur. Id erat nouum per acerbumq; ualida ac indomitã genti, quæ uel ob id iniuriam ferre non poterat, quod

quod aurum enatū patrio in solo ad immanes Turcas proprios ipsorum hostes indignè deferretur. Itaq; cōsternati ad arma, non obscure imperia detrectabant, Maylato scilicet Balassoq; rem proclinatam adiuuantibus. Dicebant enim ea pecunia summa decem annis sustineri posse inimica Turcarum arma, nisi patriæ uirtutis honos, concessis ulro traditis omnium fortunis, adeo scèdè & turpiter prodere-
tur. Igitur Ioannes ubi uidet eorum contumaciam rebellio-
ni proximam ad arma spectare, serpentis mali initijs occur-
rendum esse statuit, præmissisq; Valentino Thuracco, Pe-
troq; Pereno, & Petro Vicchio summae dignitatis ducibus,
ipse quanquam ex recenti morbo tenui adhuc ac infirma ua-
letudine, in Transyluaniam rheda peruolat. Commendarat
autem reginā Ioanni Staro aule magistro, res urbanas Aco-
ni præfecto urbis, arcis custodiā & regiam suppellectilem
Benedicto Baioni, summa uerò belli & pacis consilia Gre-
gorio Peschenio seni fortissimo, qui antea Budam cum Grit-
to contra Germanos insigni cum laude defenderat. Itaq; di-
uisis inter se copijs, regij duces diuersas uno tempore regio-
nis partes inuasere, circumlatoq; terrore belli, atq; ostentata
clementia regis, qui cum adesse nunciaretur, ita rem gesse-
re, ut plures, qui præfectorum impulsu defecerant, ad officii
redirent, nonnulli contumaciæ pœnas darent, & pauci de-
niq; præfectos iam planè coniectos in fugam sequerentur.
Maylatus enim uiribus impar, & ex conscientia salutis plu-
rimum timens, nusquam in pugnae casum se obtulerat, in-
certis itineribus euagabatur, modò percurrerat campos, è
syluis improviso erumpens, modò se notis uallibus atq; ne-
moribus occultabat, ut persequentibus nequaquam abiecti,
sed constantis intentiq; animi uestigia relinqueret, ad extre-

PAULI IOVII HISTOR.

mum errando fessus, quum undiq; urgeret hostis, & Balas-
 sus longius abscessisset, in oppidum Fogaras se contulit: in id
 opere naturaq; munitū, thesauros Gritteæ prædæ condide-
 rat. Itaque percupidè regijs admotis castris, prolatiq; tor-
 mentis obsidere atq; oppugnare cœperunt. Constiterat Ioan-
 nes ad Sibinium per amplum Misie oppidum, quod itinere
 unius diei distat à Fogaris. Ibi in cōsiliū aduocatis prouincie
 honestissimis, qui uel in magistratu essent, uel dignitate in-
 genioq; præstarent, quum de Maylati perfidia grauitè esse
 conquestus, docuit quantæ necessitatis esset Turcarum ami-
 citiam tueri, à qua nisi magno cum incommodo & certa cla-
 de discedere non possent, propterea quum Barbaris tribu-
 tum esset exoluendum, ad tranquillitatem opulentiæq;
 prouincie pertinere, ut præsentini non admodum graui da-
 mino, spem certam future utilitatis anteponerent, quando
 ea pax legitimo tributi nomine parta, ad amplificandas pri-
 uatorum opes, uberrimos demum rerum omnium prouen-
 tus manifestè promitteret: se itaque uenisse, ut inspectis pro-
 uincialium fortunis, imperata pecunie onera leuaret, mo-
 deraretur exactio- num rationes, uectigaliaq; minuere, ac
 inopibus parcendo plurimum indulgeret. Hæc salubri equi-
 tatis ac imperij temperamento administratæ, quum Tran-
 siluanorum animos ad obsequium flexisset, acrior inuasis-
 set morbus, quem inter suscepti belli curas, à solstitio grauis
 æstus, & longi itineris citata uectatio, non planè sanis &
 diu quassatis uisceribus attulerant. Obsidebatur interim
 Maylatus, quum decumbenti, & affectis tremore membris
 remedia paranti, allatum est reginam scelici partu miræ in-
 dolis puerum ædidisse. Tum uerò Hungari incredibili leti-
 tia exultantes, regiam complent, ad regem gratulatum ir-
 rumpunt

rumpunt, tormenta de more disploduntur, adueniunt ead-
 stris duces, gaudium in exercitu dispensatur, paraturque
 conuiuium, in quod uel inuitus rex ipse procerum co-
 hortantium manibus infertur, id ei omnium letissimum
 atque supremum fuit. Nam quum festæ hilaritati & per-
 potantibus amicis deesse nollet, incautius ac liberalius
 genio indulgit, exinde reuocata est febris, quæ iam pla-
 nè defecerat, cuius uim diu sustinere non potuit. Quum
 uerò finem uitæ adesse conspiceret, filium testamento re-
 liquit heredem, Georgiumq; Varadiensem antisitem, pro-
 pter eximiam fidem, & Petrum Vicchium sanguine sibi
 coniunctum, tutores instituit, obtestatusq; est singulos
 proceres per antiquum Hungarici nominis decus, ut sui san-
 guinis potius quàm externæ atque inimicæ gentis regem in
 Pannonia regnare paterentur. Futurum enim esse, ut So-
 lymanus regni tutelam susciperet, si ad eum legati cum mu-
 neribus properè mitterentur, qui puerum ex eius authori-
 tate regnaturum paterna conditione reciperent. Fuit Ioan-
 nes pacato elementiq; ingenio, & ad beneficentiam æqui-
 tatemq; maxime propenso. Aberat enim illa innata Hunga-
 ris ferocia militaris, quum literarum studio & multis utri-
 usque fortunæ casibus eruditus, nequaquam uirium impe-
 tu, sed accurata consilij ratione regeretur, nemo enim eo
 cautiior, & uigilantiior in negotio, nemo, quum animum
 remitteret, in otio urbanior atque iucundior fuit. Is ui-
 rorum fortium clientelas perpetua hospitalitate & bene-
 ficentia partas, certos principum thesauros esse dicere erat
 solitus, quòd grati & memores una sepe forti fideliq; ope-
 ra omnes sumptus cumulate persoluerent, ingrati uerò cum
 ignominia aliene uirtutis testimonium ferre uiderentur.

PAULI IOVII HISTOR.

Suppressa est tantisper mors eius, dum cum Maylato de com-
 positione transigeretur: significarant enim regem in tanta
 suscepti filij lætitia pristinae gratiæ locum, & deniq; ipsam
 præfecturæ munus ei liberali clementia relicturum, si in su-
 um filijq; legitimi futuri regis nomen iuraret. Non detrecta
 uit conditionem Maylatus pluribus malis circumuentus:
 atq; ita cadaver à Sabinio, comitante magna parte exerci-
 tus, delatum est Albam regalem, ubi sepulchra regum uisun-
 tur, solenniq; die, ac insigni cerimonia noui reges coronan-
 tur: sed priusquam à Sabinio mouerent castra, consilio habi-
 to, eandem, quæ ornata instructaq; uiuente rege fuerat, le-
 gationem ad Solymannum decreuerunt, iereq; confestim sum-
 me dignitatis legati Ioannes Exechius Quinque Ecclesiensis
 antistes, & Stephanus ipse Verbetius iam natu grandis &
 scrinij regij magister, quem Romæ sub Leone legatum uidi-
 mus. Tulere munera pateras ex auro eximij operis decem,
 calato autem argento inauratas centum, item sericas pur-
 pureas & amethystinas, aureasq; textili opere figuratas,
 more Barbarorum, in talares uestes quatuoraginta, auriq;
 simul Hūgarica nota signati quinquaginta pondo, quæ bien-
 nalis tributi nomine penderentur. Ita à Sabinio rectis itine-
 ribus, relicta ad leuam Valachia, superatoq; in Triballis
 Danubio, per Traciam Byzantium peruenere. Interea
 apud Albam regalem insigni pōpa apparatusq; regis funus
 est celebratum, impositaq; infantis capiti sollemnibus ceri-
 monijs antiqua illa ex auro corona, quæ Stephani Hunga-
 rorum primi regis fuisse dicitur, asseruabaturq; religiosa
 admodum custodia in arce Vicegradensi. Neque enim Hun-
 gari satis ritè factum legitimumq; regem arbitrantur, qui
 eam publicè delatam capite non gestarit. Propterea & regi
 infanti

infanti leto auspicio, dum sacro fonte ablueretur, Stephani
 nomen indiderant, renouata memoria antiquissimi regis,
 qui id regnum scelici uirtute condidisset. Caterum ius impe-
 rij Isabella reginae cōmuni procerum studio delatum, ea le-
 ge, ut in publicis literis filij matrisq; nomen prescriberetur,
 eodemq; titulo regia moneta cuderetur, sed in Georgio sum-
 ma imperij potestas eminebat, praerat enim arario, tesse-
 rasq; arcium tenebat. Porro arma, milites, uexilla, penes Va-
 lentinum uisebantur. Medius inter hos Petrus Vichius, quod
 regem sanguine contingeret, tutorq; esset adscriptus, neutri
 suspecta & proinde stabili nominis auctoritate florebat. Sed
 quoniam Georgij nomen hoc funesto bello, quod scripturi
 sumus, perillustre fuit, operis pretium putauit aliqua de inge-
 nio eius enarrare, ut quibus artibus gestum sit bellum, no-
 bileq; id regnum Hungarorum insania ad Turcas deuenit,
 posteris prodatur. Natus erat Georgius in Croatia, citerio-
 ris Pannoniae Illiriciq; finibus propinqua, educatusq; ab in-
 eunte aetate in domo Ioānis, apud quem uirtuti ac industriae
 certissimus erat receptus, quum antea sacris temere initia-
 tus, uitaeq; duriciē sero pertaesus, à suscepta professione disces-
 sisset. Itaq; miro obsequentiq; ingenio Ioannem regno
 pulsum exulantemq; secutus, tantam in dubijs asperisq;
 rebus fidei, pietatis, ac expediti consilij laudem promeruit,
 ut Cibaccho Gritti scelere ad Braxonium interfecto, Vara-
 diensem episcopatum sit adeptus. Exinde ualidis opibus
 confirmata auctoritate, aulam regnumq; regis commo-
 do semper fidus circumegit, atq; sceliciter rexit, sed tanta
 erat naturae diuersitate, ut quum in omni actione expediti
 praestantisq; uiri personam indueret, compositus ex contra-
 rij moribus & ad omnia natus esse uideretur. in peragen-

PAULI IOVII HISTOR.

dis enim sacris feriarumq; ieiunijs Christianæ discipline trititiam demisso uultu sermoneq; ita implebat aut effingebat, ut is idem esse credi non posset, qui in grauibus demum bellè pacisq; negotijs tantam uim erecti ardentisq; ingenij gnauiter asferret. Optimorum siquidem equitū turmas alere, thoracatus in aciem prodire, frequentibus conuiujs atq; muneribus milites conciliare, magnorumq; ducum more poena et præmio dignitatis nomen tueri erat solitus. Nemo præterea eo diligentius regni opes inspexit, nemo uectigalia, aurifodinas, pastiones, salinasq; utilius locauit, nemo subtilius cogendæ pecuniæ rationes adinuenit, qua una re certissimus apud reges gratiæ locus paratur: usq; adeo, ut Ioannes præcipua se eius uiri industria regnare fateretur, & ipse Ferdinandus hostis sæpe diceret, nihil se prorsus inuidere Ioanni, quam unum cucullatum, qui galeatis decem millibus tuendo regno potior haberetur. Igitur Georgius suscepta pueri tutela, in omni ciuiliū militariūq; rerum officio multus esse, prouidere ingeni cura, ut in unum Hungari consentirent, in illo alicubi nouarum rerum tumultus oriretur, quo infirmi adhuc regni initiata turbarentur. At Ferdinandus nunciata morte Ioannis, repetendæ Pannoniæ cupidus, nihil dubitat, quin arma parat, ac eam omnino occasionem, quæ à Dijs immortalibus oblata uideretur, festinanter arripiat. Aderant enim pleriq; reguli ducesq; Hungari eius secuti partes, & ante alios Alexius Turso, Ferentius Genarus, & Petrus Balthibius, Pauli fortissimi ducis frater, cuius morte Turcarū uictoriam ad Exechium nobilitatam fuisse docuimus, itemq; Balthasar Pamphilus, Franciscus Capolnaus, & Ioannes Caselampus, qui à Variana principe Camertium domo stirpem ducebat, & ipse deniq; Sereus Gaspar, uirtute bellica

illustris, sed latrocinij & multiplicis rapinae infamia nota-
tus. li omnino unum illud esse tempus docebant, quo in pa-
triam cum dignitate reduci possent, & eo quidem autumn-
o confici posse bellum, si maturarent, quando Turcarū aduen-
tum propinqua hyems excluderet, nec planè in unum consen-
tirent Hungari proceres, qui reginae studia sequerentur. Nō
enim adduci posse viros nobiles, ut Georgio cucullato deser-
tori sacri ordinis deseruissent, postquam ille uarijs simula-
tionū artificijs, deprauato reginae ingenio, praecipueq;
thesauris, solus regia potestate potiretur. ipsis porro, qui
rectè sentiendo exules facti uiderentur, patere locum nō ho-
reste modò, uerum etiam per amplè dignitatis & gratiae a-
pucl reginam, hortatore praesertim spōsoreq; Georgio, si ad
infantis pueri aulam, & deniq; ad propinquos, paternosq;
lares redire uellent, sed dedisse fidē uel externo regi, qui uir-
tute fideq; praestaret, altero scilicet repudiato, qui uel gratis-
simum Hungarici sanguinis nomen praetulisset. Proinde
Ferdinandum imperitè ingrateq; facturum, si ea, quae ad ef-
fect, praetermissa occasione suscipiendi belli consilia traheren-
tur. Quid enim scēdus accidere posse magno regi, atque ei-
dem Caesari designato, quàm si uiros strenuos fidelesq;, ip-
sus auspicia nomenq; secutos, turpi cunctatione desereret?
qui mirificas equitum alas ductantes, insignem ante alios in
ipsis praeriorum periculis operam pollicerentur. Nec minore
studio Germani duces bellum suadebant, utpote, qui militiae
dediti, aut primos honores, aut alarum & cohortium pra-
fecturas in exercitu se adepturos sperarent, unde stipendia
primum ac inde laus, praedāq; praesertim, praecipua laborū
ac uulnerum praemia peterentur. At Lascus, uir Sarmata,
belli pacisq; artibus abūde instructus, cōsilio potius q̄ armis

PAULI IOVII HISTOR.

repetendum Pannoniæ regnum summa oris libertate prædicabat. Nouerat enim ille regum omnium ingenia, moresq; gentium, quum totum penè terrarum orbem, regi asq; omnes uarijs legationum muneribus functus percurrisset. Summa sententiæ eius hæc erat, ut regnum à Solymano peteretur, eo beneficiarij iuris nomine, quo id dono datum Ioannes acceperat. Possè enim supplicando adulandoq; facile impetrari ab homine generoso, & ab insita Barbarorum animis uanitate, ineptè sepe gloriam affectanti, quod ui atque armis minimè posset extorqueri. Abunde se nouisse Solymani spiritus, & prætumida purpuratorum ingenia, illum contènere opes, & tot regna fastidire, hos uerò inexplèbili auaritia & arrogantiâ ingenti, nihil magis optare ac suadere, quàm bellum. Proinde cauendum esse, ne eo repentini belli strepitu, parata atq; intenta Turcarum arma excitarentur, quibus resisti non posset, nisi coactis totius occidentis uiribus bellum inferretur. Id autem uno omnium consensu expediri posse, sed ne id uideant, fatali caligine suffundi regum oculos, atq; ita Christianorum cõcordiam longè lateq; deploratâ, à Dijs superis in meliora tẽpora reseruari, postquam reges nuper à mutuis complexibus infecta pace discessissent. An non, inquit, Gallus elusus spe sua, ac uti cupit offensionẽ, recrudescẽte antiquo uulnere, implacabile odium resumet? Faceffat omnis simulatio magnis inimica consilijs, atq; omnem prorsus adulationẽ, uel ingrata regijs auribus ueritas anteuertat. Ille profectò nõ degeneris animi, uti cõcõ dolore cõuulsis plerũq; accidit, iratè atq; inimicè dabit operã profuso auro, quo multũ abundare dicitur, ut grauiores difficultates Cesaris cõsilijs innectat, designatos Germaniæ

conueniēsus perturbet, principum distrahāt uolūtates, sibiq; eos in primis largitione obnoxios reddat, qui Romani impetū decus a qua sorte uirtuti ac meritis dari dispensariq; solitum, Austriae domui uehementer inuideant, uti quæsitum hereditate, quando iam in hac tot Cæsarum perpetua serie, uti ab longa consuetudine, legitimi iuris nomen induerit. Occultè itaq; conspirabunt naturaq; cessatores eximij, nullam omnino, aut certè seram opem ferent, quum Turcarum auxilia adtuendum puerum regem aduolabunt. Neq; est cur quisquam finitimos præfectos speret huic causæ, uel res tardante hyeme defuturos. Honestam enim & plane decorā ferendæ opis speciem præferentes, haud dubiè pupilli & uideæ iniurias defendent, ut occultæ cupiditati ad occupandum regnum aditus paretur. Contractio namq; semel certamine, uel si fortuna primis ausibus nostris arriideat, æternum profectò tibi erit bellum cū eo hoste, qui inexhaustas opes, inuicta robora hominum, indomitos spiritus, & deuotos in necem nostram militum animos, sit allaturus. Ita fiet, uti auguror, & utinam sim falsus uates, ut si Pannonia petatur armis, tibi demum de Austria, auitoq; imperio sit dimittendum. Ad ea rex respondit, uera esse quæ diceret Laschus, sed in arcano consilio si proferretur, aliquid residere, quo adduci posset, ut existimaret omnino mouenda arma. Illud uerò magnopere probare, ut Solymani animus illustri legatione tentaretur. Neminem uerò potiore ipso Lascho, qui Barbaro gratus, familiarisq; purpuratis omnibus, eandem sere superiore anno legationem suscepisset. Non recusauit id munus Laschus, & paratis rebus omnibus quæ in negotio opus erant, a Vienna Byzantium est profectus. Sed Ferdinandus nihil à priore sententia discedit, bellum

PAVLI IOVII HISTOR.

parat, presentis fratris opibus subnixus, nec obscure dis-
 fidens Hungarorum ingenijs, quibus ea transfugij causa
 satis honesta semper fuit, quæ presentis commodi speciem
 prætulit. Imprimis Nicolaum Salma, quem Cæsar uir-
 tutis opinione in illustrium equitum ordinem cooptatum,
 aurei uelleris torque donauerat, ad reginam mittit, qui ta-
 bulas nouissimi fœderis proferat, hortetur eam, ut regno
 decedat, quod recenti pactione alieni iuris esset factum. Por-
 ro etiam atque etiam moneat, ne suas & pupilli pueri spes
 morando & tergiversando corrumpat. Concessurum ea-
 nim puero Ferdinandum Sepusianam prouinciam, uti antea
 diserte ex tabulis ambo reges conuenissent, & ipsi quoque
 reginæ per amplos redditus, & quicquid in dotale nomen
 obueniret. Quod si ea legitimi fœderis obliuisci uellet, ei tunc
 opportunè denunciaret, neque Carolo Cæsari, neque Ferdinã-
 do regi defutura arma, quibus regnum repeterent, tanquã
 antiquo iure, & nouo multorum Hungarorum consensu
 Austria domui contributum. Exceptus Budæ Salma egregè
 impetrauit, ut ad reginam admitteretur. Georgius enim &
 Vichius muliebri ingenio diffidentes, denegatum colloquij
 officium nimio reginæ dolore & lachrymis excusabant,
 quum se peculiari munere mandata audire referreque para-
 tos esse dicerent, postquam uiduæ reginæ regisque pueri tu-
 telã demandante, obtestanteque Ioanne rege, suscepissent. Sed
 eam regina de se imbecilli iudicij opinionem, quam tutores
 conciperent, ad contumeliam reuocabat, quum Sarmatico
 & Sfortiano sanguine progenita, non uiriles modo, sed pla-
 nè regios gereret spiritus, diceretque sibi in necem manus se al-
 laturã, nisi legato aditus in cubiculum daretur. Id erat atra-
 tum obscurumque, utpote quod de more cœlestem lucem ex-
 cluderet.

eluderet, ipsa ignobili in strato residebat, neglecto ornatu, et
 pallida facie, sed oculis nihil tum in lachrymas proclinatis,
 uoce tamen & ceruicis gestu ita composita, ut diuturno de-
 fessa luctu exaruisse potius lachrymas, quàm discessisse ex a-
 nimo moerorem ostenderet. Fœminæ siquidem mentem re-
 gnandi cupido iam inuaserat, atque ita possidebat, ut omnia
 imminentis belli pericula contemneret, ac ipsos deniq; Bar-
 baros, ut regium nomen tueretur, omnino euocandos existi-
 maret. Itaque Salma cum multo uerborum honore manda-
 ta explicanti, demissè respondit, eam esse Fortunam sexus
 ac ætatis suæ, ut orbata rege coniuge, & diuturnis corpo-
 ris ac animi doloribus perturbata, neq; suscipere, neq; ter-
 minare consilium queat, quum in re longè grauissima Si-
 gismundum patrem omnino consulendum existimet, eius au-
 tem regis tantam esse uirtutem atque iustitiam, ut Ferdinandus
 nullo alio disceptatore atque arbitro in ea controuersia
 uti uelit. Proinde se petere spatium ac idoneum tempus,
 quo pater consuli posset. Se enim ab eius sententiâ minimè
 discessuram, ac idem facturos proceres Hungaros arbitra-
 ri, quòd si id moræ spatium denegetur, atque armis agen-
 dum putent, egregiam certè laudem non ferent, inquit,
 Cesar & Ferdinandus, si uiduam fletu consumptam, &
 uagientem in cunis puerum regem oppugnatum adue-
 nerint. Salma eo modo dimissus, quum ad Ferdinandum
 rediisset, reginam in potestate Georgij esse, nec eam age-
 re aut effari quicquam, nisi prius ex ore illius ac nutibus
 acceptum retulit. Illum enim regnare cupere, reliquos
 uerò Hungaros partiri inter se honores & præfecturas,
 postremò homines quæstus & potentia auidos, infantis
 regis nutritios & regni procuratores esse malle, quàm

PAVLI IOVII HISTOR.

affeclas & spectatores magni atq; externi regis, qui præse-
 rocem gentem lingua moribusq; dissimilem, & Hungarico
 nomini prorsus inimicam, in Pannoniam condendis passim
 colonijs esset adducturus. Hæc se audisse explorasseq; pro-
 pterea sibi uideri spem omnem positam in armis, sed celerita-
 te utendum, ut imparati & à Byzantio legationis euentum
 expectantes, pene priusquam arma caperent, aut consilium
 expedirent, Buda pellerentur. Neq; enim temere reginam,
 totam spem pacis ad arbitrium Sigismundi patris reiecisse,
 qui tum in ultimam Lithuaniam ad Moscouitarum usq; fra-
 nes abscessisset. Ita enim integrum circumagi posse animum,
 priusquam responsa uel per celeres tabellarios referrentur.
 Interea parari presidia exciriq; posse Turcas, ac inde cona-
 flari bellum multo maius et grauius, quàm putarent. Pro-
 inde si in Pannonia regnandum arbitraretur, abiecta omni
 alia cogitatione, parare classem & copias cogere matu-
 raret. Nec mora Ferdinandus, supeditante pecuniam Cæ-
 sare, conscriptis cohortibus, ac euocatis equitibus, conge-
 stoq; in naues satis amplo commeatu, iustum exercitum se-
 cundo amne Danubio Strigonium dimittit. Ea urbs Pann-
 li antiq; studiis, constanti studio erga Ferdinandum, Ioannis
 imperia, & bellicos conatus semper eluserat. Præerat Au-
 strianis copijs cum imperio Leonardus Velsius è Rætia su-
 periore, Tridentinis Alpibus propinqua. Is ad Germanicæ
 animi robur, perspicacis ingenij uim addiderat, multisq; de
 causis aperiendum iter ad Budam arbitrabatur. Occurre-
 bat enim à Strigonio euntibus Budam, medio fermè itinere
 Vicegradum: id in supercilio editi montis arcem habet, cū
 sua altitudine, tum pulchritudine operis longè lateq; con-
 spicuum: despectat enim præterlabentem Danubium, ri-
 panq;

pamq; fluminis perpetua munitione sibi coniungit. Nam
 ab arce per decliuem præruptamq; crepidinem deductus est
 murus, isq; ubi in extremâ ripæ marginem desinit, egregij
 operis turrem habet, quæ tormentis instructa, nauigantibus
 opponitur, claudit quoq; et ipsum terrestre iter, quum por-
 te immineat, per quam inuito custode nemini aditus patet.
 Intra portam autem, angusta sed oblonga planities aduerso
 flumine se extendit, ubi uilla regia uisitur, ad uoluptarios se-
 cessus inchoata antiquitus a Sigismundo Cesare, absolutaq;
 demum ingenio Matthiæ regis, qui uirtute & gloria Hun-
 garorum regum ultimus fuit. Ab his edificijs hortisq;, Vel-
 sius tormenta promouit, oppugnavitq; perpetuis diebus no-
 uem, resistente acriter præsidio, cui præerat Valentinus co-
 gnomento Litteratus, inter Georgij clientes fide & constan-
 tia insignis: sed ea uis erat ingentium tormentorum, ut per-
 rupto muro propugnaculi interiora nudarentur, multosq;
 propugnatores testudinis tectiq; ruina obrutos, nihil cessan-
 tibus tormentis, opprimeret. Tum uero Litterati pertinac-
 cia periculo uicta, atq; obiter accensi suorum cade Germani-
 ni milites, inter deditiois significationes irruerunt, pri-
 mis interfectis, reliquis captis, Litteratus ipse seruatus est,
 ut ueteres captiui Budæ custoditi, permutatione facta reci-
 perentur: in ea expugnatione, Velsius ad ducentos milites
 impigros desiderauit. Tum demum à Vicegrado prouectus
 classe, cui Budensis numero & magnitudine nauium infe-
 rior nihil obstiterat, anem transgreditur, Pestumq; occu-
 pat ab hostibus desertum, & ad Vacciam eadem celeritate
 contendit, eamq; sine uulnere rededit in potestatem, nec mo-
 ra ad citeriorem ripam conuersa classe reuertitur, promo-
 tisq; inde castris ad Budam est profectus, ut per colloquia,
 Budensium

PAULI IOVII HISTOR.

Budensium animos tentaret, exploraretq; reginæ consilia, et ex propinquo ostentatis copijs atq; tormentis, ciuitati terrorem incuteret. Iam enim Percnus ipse inter Hungaros nobilitate atq; opibus facillè princeps, quanquam filium Solymano fidei obsidem dedisset, ad Ferdinandum transferat, operatus scilicet ingentibus promissis: nam ab ipsa statim uisoria, regij scrinij, sigilliq; magister in locum Verbetij futurus erat, dabaturq; ei dono aliquot opulenta oppida, quæ ambiguo iure in potestate Thursonis erant. Defecerant etiam regina Stephanus Rascaius, & Franciscus Fancapanes Agriensis antistes summo loco natus, pietatisq; studio et seueræ uitæ disciplina mirabilis, quem conciliandis regibus ad Cæsarem cum Brodarico suscepta legatione Neapolim peruenisse docuimus. Is magnam professione religionis auctoritatem secum afferebat, quasi integro iudicio Ferdinandi causam probasset, sed ei postea Georgius intempestiui ambitus leuitatem, criminosis epistolis obiecit, quod purpurei galeri honorem commendatione Cæseris affectasse uideretur. Ceterum Velsius obsessurus potius quam oppugnaturus urbem, ad Aquas Calidas castra locauerat: eæ uergunt in occasum, distantq; a mœnibus stadijs ferme duodecim: mirabilis autem earum natura fertur, quum scaturientis aquæ tantus sit feruor, ut pede uix tentari possit, & in eam à Latinis proiecti sues facillè depilentur, nec ranae tamen intereant, quæ frequentes innatare conspiciuntur. Agebant undiq; prædas Germani, idq; iniquo animo à socijs Hungaris ferre batur, quum pleriq; aut sua aut propinquorum pecora diripi, ac incendi pagos, et trahi uinctos imbelles agricolas uidentorquando, armis contendere cogentur. Ex altera parte

te Budenses equitum alas emittebant, quibus Germanos egressos castris inuadebant, & finitimos uicos ab iniuria hostium tuebantur, Nam Valentinus Thuracus, uirtute bellica nemini secundus, qui militare imperium obtinebat, mirificum leuis armaturæ equitatum in urbe acciuerat. Summa eius consilij erat, ut nihil in discrimen adduceret: expectabat enim alacriter, ut Germani promotis castris ad oppugnandum, portis appropinquarent, aut si Velsus cunctaretur, spatiumq; præberet, interea Turcæ auxilia superuenirent. Dum eo modo ad Aquas Calidas Germani sederent, Balthasar Pamphilus inter Hungaros duces admodum clarus, quum progressus à castris ante portam urbis euagaretur, postulauit à custodibus potestatem sibi fieri cum Valentino colloquendi: cupere etenim plurimum salutare ueterem amicum, & aliqua deferre, quæ ad commune Hungarici nominis decus pertinerent. Nec mora, concedente Valentino, cum turma suorum est receptus, aliquantoq; post in castra redijt, afferens, se cum ducibus comiter ac hilariter compotasse, collustrandoq; urbem, inspexisse presidia, tormenta, ageres, quibus Budam, nisi ampliore apparatu, & comodiore anni tempore, ac multo maioribus copijs, expugnari non posse crederet. Ea res Velsium uehementer commouit suspicaci ingenio Germanorum more, de externæ gentis fide uti lubrica incertaq; magnopere dubitantem, usque adeo, ut iratè succensendo Pamphilum castris excedere iuberet, quòd iniussu Budam intrasse, ac insolenti priuataq; libidine, cum hostibus colloquendo adau-gendoq; eorum uires, totius exercitus animos fracta spe uictoria debilitasset. Itaque Velsus nihil tentata oppugnatione

PAULI IOVII HISTOR.

tione discedens, ad Vicegradum iteruin se conuertit, ut pre-
 altam illam arcem, & regie coronæ custodia celebratam,
 tormentis expugnaret, nec diu Hungari presidio impossi-
 uim ingentium pilarum tulerunt, quum eadem ruina, qua
 turris ad Danubium ad aperta conciderat, nobilissimi edifi-
 cij testudines pinnæq; & propugnacula, nihil intermissis
 ictibus concussa frangerentur. Eo modo interfectis aut in de-
 ditionem acceptis Hungaris arx capitur, minore aliquanto
 militum iactura, quàm turris inferior paulo antè fuerat ex-
 pugnata. Nec multò post ad Albam regalem contendit, ut
 per colloquia ciuiũ principes tentaret: nam Perenus, cuius
 apud Albanos insignis erat authoritas, per idoneos homines
 adhortando pollicendoq; immunitates ac præmia, nonnul-
 los perpulerat, ut a regina desicerent: dicebant enim in con-
 filijs & coronis calamitosum ciuitati fore, si infantis regis
 adolescentiam omnino expectandam arbitrarentur, post-
 quam Ferdinandus cum suis tum ualidissimis Cæsaris opibus
 innixus, in proximo spectaretur, qui apud ipsos legitime co-
 ronatus, iure potior ac armis atq; fortuna superior, stultæ
 ipsorum pertinaciæ iniuriam euastato agro ulturus esse uide-
 retur. His sermonibus celeriter est effectũ, ut ciuitas, quæ ui-
 armisq; expugnari non poterat, multa consilij ratione mol-
 libusq; colloquijs ad Ferdinandi fidem redierit, presidiumq;
 acceperit: nam, quum eò Valentinus aduolasset, oclusisq;
 portis non admissus, ac ob id grauiter iratus, suburbana po-
 pularetur, Albani Perennianos equites acciuerunt, quorũ
 presidio non urbem modò, sed proximos etiam pagos tue-
 rentur. His rebus gestis, Velsius ad Strigonium castra redi-
 xit, uel ob id, quòd Germani cum Hungaris rixas misce-
 rent. Vtraq; gens enim ab innata feritate & truci contuma-
cia,

cia, quum in implacabilem iram cruentis semel armis exar=
 deat, deprecantium ducum imperia facile contemnit: nam
 per eos dies adeo atrox certamen inter se ab leui causa con=
 traxere, ut quum præfecti intercurrent, ducesq; ipsi diri=
 mēdo prælio corpora sua opponerent, Perenus lapide iclus,
 & Velsius in crure uulneratus, ab ea contentione discesse=
 rint. Verum ad hæc, grauior quoq; in Pannonia bellum ge=
 rentibus hyems suberat, & turbidis uocibus à milite grega=
 rio stipendia petebantur, quas ob res Velsius, renum etiam
 morbo uehementer affectus, in hyberna copias dimisit, Pe=
 stumq; imprimis præsidio imposito & nouis erectis muni=
 tionibus firmavit, propterea quòd frequentibus nuncijs,
 nec incertis rumoribus afferebatur Turcas in propinquis eo=
 rum limitibus arma parare, ut Budensibus auxilio festinan=
 ter aduenirent. Nam ubi regina à Ferdinando copias cogi,
 nauigijs tormenta imponi, ac expediri commeatus certius
 cognouit, decernēte Georgio, nihil ad salutem opportunius
 habuit, quàm à finitimis Turcarum præfectis maturam o=
 pem implorare. Ii erant Vstrephus Bosnensis, & Maho=
 metes Belgradensis, & Amurathes, qui trucidatis copijs no=
 stris, & Clisia supra Salonam capta, in Dalmatiæ finibus
 constiterat. Vstrephus præfecturæ honore, cæteros Europæ
 Sanzacos anteibat. Illirici siquidem uexilla omnibus præfe=
 runtur, cuius amplissimus est equitum numerus, & regio
 longè latissima. Is locum beneficio potius quàm uirtute fue=
 rat consecutus, quoniam Baiazetis filia in matrimonio eius
 fuit, eratq; tum in senium uergens, ac inertis otio præpin=
 guis, tuebaturq; præfecti nomen singulari uirtute alumni
 sui Amurathis, qui ad Iaderam armatum Venetorum equi=
 tatum subita incursione profligarat. Propterea facile regi=

PAULI IOVII HISTOR.

ne postulatis respondebat, se copias inconsulto Solimano
 minime finibus educturum. Eadem ferme responsa erant
 Mahometes, nam provincia pedem efferre iniussu imperato-
 ris nefas esse dicebat, sed is ex itinere à Lascho præoccupatus
 magnis promissis atq; muneribus, ut nihil se commoue-
 ret, diuq; cessaret, prolixè questui, atq; item emulationi ser-
 uiebat. Vstrepho enim homini ignauro parere, ac eius signa
 sequi uir longè fortissimus ac ætatis honore superior india-
 gnabatur. Neque Amurathi tutum erat à Gradisca Illyrica dis-
 scedere, ubi erat in statione aduersus Crouattos, nisi iussa sta-
 gnaq; præeuntis Vstrephi sequeretur. His de causis obstata
 diu frustra, ut opem ferrent, Turcas præfectos obstata
 ta, ad legatos qui Bizantij erant, omnium difficultatum
 suarum articulos perscribebat, ut per eos Solymanus im-
 minentis periculi certior redderetur. Nondum peruene-
 rat Byzantium Laschus, morbo scilicet currendi dili-
 gentiam subtrahente, sed præmiserat Ptolomæum Arimia-
 nensem medicum ad purpuratos, Luphtibeiumq; impria-
 nis familiaritate sibi coniunctum, magnisq; antea excul-
 tum muneribus, per quem omnia se impetraturum spe-
 rabat, sed frustra fuit Ptolomæi aduentus, tamen si suspen-
 dendis Barbarorum consilijs, cum Bassa, ac ipso deniq; Ver-
 betio collocutus, opportuna, nec ingrata auribus attulisset.
 Solymanus enim, qui ius suum ac beneficium defendere
 suæ dignitatis esse statuebat, magno sibi commodo ac ma-
 gna item gloriæ futurum rebarur, si ostentatò pietatis stu-
 dio, uiduam pupillumq; in tanta calamitate protegeret.
 Itaque aduocatis legatis, tribusq; purpuratis assistentibus,
 se eo animo Ioanni regnum concessisse dixit, ut ad liberos
 eius transmitteretur, tam diuq; posterius eius stirpis Panno-
 niæ

nia regno potirentur, quamdiu accepti beneficij memo-
 riam retinerent. Proinde ad declarandam liberalitatis suae
 constantiam, se arma sumpturum, daturumq; operam, ne
 Germani hostes illati belli exitu letarentur: tradiditq; de-
 mum legatis, puero regi deferenda, firmatae amicitiae, susce-
 pitq; tutelae insignia, purpuream auro intertexto regalis
 culcus togam, & clypeum elaborato umbone rotundum,
 ferream item clauam manubrio aureo, & incuruum gem-
 mata uagina gladium: exinde Vstrepho Mahometiq; pra-
 fectis seuerissimè perscripsit, ut extemplo eductis copijs re-
 ginae opem ferre maturarent, nec ulla aduersae hyemis ex-
 cusatione uterentur, quòd si tarditate aut negligentia detri-
 mentum acciperetur, ipsos continuo capite poenas datu-
 ros. Vixdum Hungari legati, cum donis praetitia Bu-
 dam redire festinantes, discesserant, quum Laschus Byzan-
 tium peruenit, ibi edoctus è Ptolemaeo de successu legationis
 Hungaricae, quum mandata exponeret, & equa conditio-
 ne regnum petere pergeret, multusq; in ore eius esset Caro-
 lus Caesar, uti fratrem excitis totius Germaniae copijs adiu-
 turus, commoto ad id Solymano, custodiae traditur, obiur-
 gantibus itidem purpuratis, Rostaneq; praesertim Solyma-
 ni genero, iuvene elato atq; iracundo: dicebat enim ultimo
 supplicio dignum, qui insolenti orationis libertate se-
 ni uultus maiestatem offendisset, ludificatusq; regem re-
 gum amicitiam peteret, quum interim impudenter in Pan-
 nonia bellum gereretur. Interea Mahometes & Vstrephus
 nihil deterrente hyeme, dispersos in hybernis equites ad
 signa uocant, nauales socios conquirunt, classemq; Dra-
 uo & Sauro fluminibus in Danubium deducunt. Neq; enim
 peritè & commodè in Pannonia bellum unquam geritur,

PAULI IOVII HISTOR.

nisi subsidio magnæ classis tormenta, commeatus, impedi-
 menta; ad opportunitates utriusq; ripæ conuebantur. Sed
 tantus per eos dies adulta hyeme & diu perflante Borea ri-
 gor extitit, ut astricto præalta glacie Danubio, cuncta na-
 uigia ad Tolnensem ripam uadis inheserint, usq; ad eò ad tol-
 lendam nauigationem marginibus latè gelu concretis, ut
 uix in medio tantus annis, quum iam planè in ipso cursu
 pigresceret, apertus & liber profluere spectaretur, ea res
 magno incommodo Turcis fuit, tardauitq; eorum aduen-
 tum, quum necessario ad tuendam classem consistere, atq;
 ibi castra ponere, ferre; sub tentorijs præduræ hyemis aspe-
 ritatem squalenti in solo cogerentur. Incredibile dictu est,
 quum inde discedere flagitiosum, & capitale quidem pu-
 tarent, quanta animorum pertinacia & patientia corpo-
 rum, rerum omnium difficultates superarint, uel equis, qui
 bus nihil apud eos carius existimatur, frigore ac inedia con-
 sumptis, & concepto inde morbo passim intereuntibus.
 Sed mitescente hyeme aperuit sese annus, Fauoniusq; pri-
 mo uere inuecto, Aquilonibus successit, exoptatus Turcis
 reginæq; latissimus. Nihil enim cunctatus Mahometes, re-
 miges supplet, pedites Martelosios ex Illyricis montibus ac-
 cersit. Ii sunt latrones eximij, pari feritate pernitateq;
 speluncis & cauis arborum pro domibus utentes, parua se-
 cure & breui spiculo armati, sed Numidarum more du-
 ces habent, & stipendio muneribusq; trahuntur, ita ut
 facillè compendia uiarum ac montium fluminumq; natu-
 ram exercitibus demonstrant. Idem quoque facit Vstrephus,
 ambobusq; Valentinus, è Buda obuiam profectus, cum ua-
 lida Hungarorum manu coniungitur. Regina præfectos
 muneribus colit, commeatum suppeditat, aenea tormenta,
 quibus

quibus inimica oppida expugnent, haud cunctanter attri-
 buit. Itaq; inuito consilio Danubium copias traducunt, &
 ad Vaccinā deferuntur. Ea urbs nequaquam militariter de-
 fensa capitur, trucidatisq; nonnullis Barbarorum more pro-
 tinus incenditur. Inde Pestum oppugnatum ire pergunt, et
 ab occasu castra locant. Præerat Pesto Barcocius Hunga-
 rus, prætorianæ alic præfectus, sed aderant pleriq; Hunga-
 ri duces, & imprimis Germanorum dux Otho Fotiscus, cū
 decem cohortibus. Ab his quum Turcæ tormentis murum
 quaterent, equitatuq; circumeundo urbem magnum terro-
 rem obsessis incuterent, oppidum egregiè defenditur. Nam
 Turcæ in equo pugnare soliti ex propinquo aggredi mu-
 rum, ruinasq; subire, & contemnere hostium tormenta
 (conspicte præsertim intus hostium phalange) stultum ac
 miserum putabant, quòd Ianizeri pedites, quorum uirtu-
 te cuncta facile perirumpant, nulli aut paucissimi in castris
 essent: Illyrici uerò Triballiq; classiarij pedites, & quos dixi-
 mus, Martelosij, rudes ad id pugnae genus, ac ingenio pror-
 sus armisq; inhabiles uiderentur. Equestribus tamen præ-
 bus Turcis occurrerent. Erat in oppido Marius Spiceca-
 sus, è Neapoli militaris architectus, is aduersus hostium ca-
 stra, more Italico, quadratum aggerem multa conseptum
 materia ad instar latissimæ turris erexerat, in summitateq;
 tormenta collocarat, quibus Turcarum munitiones atq;
 tentoria ab editiore loco petebantur. Simili ratione, & ab
 arce Budensi interiacente fluuio ad Pestana edificia pilæ fer-
 reæ uolitant. Regina interim parcius com meatum Turcis
 præbebat, utpote quæ sibi annonam, nisi parçè metiretur,
 priusquam frumenta maturescerent, defuturam timeret,

PAULI IOVH HISTOR.

quoniam Cæsar è Belgio in superiorem Germaniam profectus ad Ratisponam conuentum habere, nouosq; exercitus parare nunciabatur. His de causis, & quòd multi equi conceptis antea morbis agminatim interirèt. Turcæ re infecta, traiecto rursus Danubio restitutisq; egregia fide tormentis, intra fines redierunt: sed in receptu non defuere Hungari, quin erumperent, & nouissimos cadendo ad multum spatium persequerentur, Ferentio Gnaro imprimis impigrem gerente. Eo enim die Achomates, qui cogendo agmini præerat, insignis inter alarum duces, ab insequentibus Hungaris est interfectus. Eadem hyeme in Vangionibus totius Germaniæ legatorum habitus est conuentus, in quo Beronottus Granuelius insigni grauitate pietateq; religionis casum deplorauit, obsecrando Germanos nomine Cæsaris, ut tantis atque adeo diris dissensionibus speratum toties & nunquam impetratum finem imponerent, quibus diuina humanæq; res pudenda miserabiliq; insania in præcepta traherentur. Luthero enim heresiarcha adhuc superstite, qui antè uiginti annos eadem in urbe ac eodem Cæsare conuentui presidente, inducta placita defendere conatus fuerat, impunitusq; discesserat, pleriq; alij nouas diuersasq; à Luthero sectas condiderant, publicatisq; dogmatibus, antiquas hereses excitarant, quas superioribus sæculis sanctissimorum Pontificum & sacerdotum decreta, concilijs toto terrarum orbe celebratis, legitime sustulissent. Miserat eò Paulus Pontifex Thomam Campegium Feltrensem episcopum, atque item perillustres theologos, quide sacrarum literarum interpretationibus disputarent aduersus Lutheranos. Ii nouum sibi nomen induerant, Protestantessq; appellari malebant: quoniam deserti ducismos

res planè dissolutos & scedos concepto pudore damnauerant, qui uel in ipsa Germania pristinae uirtutis eius estimationem euertissent. Horum princeps erat Philippus Melancthon, qui Latinae facundiae deditus, noua & ipse placitamitiorè ingenij ueneno publicarat. Pro catholicis stabat Ioannes Ecchius, uetus atq; admodum robustus sanæ eruditionis propugnator, & Iulius Pluggius præsul designatus Numbergensis. His unis datus est loquendi locus in consensu legatorum, presidente Granuelio, alternisq; diebus dixerunt ac responderunt. Iamq; de peccato originali protestantes se cedere fatebantur, utpote qui astuto consilio cum dociles, tum ueræ doctrinae cupidi existimari cupiebant, ut conceptam insaniam obstinatè dissensionis effugerent, & tum demum in reliqua ueterum sanctionum capita, ad conuolendam Romani Pontificis auctoritatem, seuius atq; liberius grassarentur, si in re nequaquam leui à priore sententia discessissent. Sed eam alternæ disputationis contentionè, Granuelius, quasi iam bonæ spei plenus, quòd aliquid pio pacificatore non indignum consecutus uideretur, ad Ratisponensem conuētum reiecit. Primo enim uere Cæsar à Rheino ad Danubium profectus, Ratisponam Germaniæ regulos liberarumq; ciuitatū legationes euocarat. Perueneratq; eò ab Roma legatus Cardinalis Gaspar Contarenus, eximia uirtute atque doctrina clarissimus. Nec multo post affuere pleriq; reguli antistitesq; Germani, & antè alios Albertus Cardinalis Maguntinus, omni officio ac pietate catholici dogmatis & Pontificiæ potestatis causam complexus, è diuersoq; Philippus Lantgrauius, Cattorum princeps, Austriae familiae non obscurus hostis, qui inexorabili peruicacia, tanto ferocis ingenij spiritu Lutheranorum uela in-

PAULI IOVII HISTOR.

flabat, ut Caesar, ne rem summæ spei ad publicam salutem
 feliciter inchoatam ulla animi commotione perturbaret,
 Buccerum damnatæ sectæ theologum in illius porticu con-
 cionari pateretur. Eminebat enim in Cæsare studium uere
 pietatis, idq; semper exactis Christianæ uitæ ceremonijs ostē-
 derat, sed humanarum rerum curis plurimum angebatur:
 propterea dissimulandum indulgendumq; in præsens obdu-
 ratis cæco errore, & longa impunitate corroboratis homi-
 nibus existimabat: ut eos mollissimè conciliatos, in his quæ
 religionem respicerent, ad patrum maiorumq; suorum insi-
 tutâ reduceret. Id enim ad optimi non modò pijsq; sed & lon-
 gè etiam maximi principis nomen parandum pertinebat.
 Nam si ipso auctore disceptatoreq; ea de religione conten-
 tio, atq; omnis discordia tolleretur, compositis statim Ger-
 maniæ rebus, nemini dubium aut difficile futurum erat,
 quin Turcarum armis egregiè resisti, Pannoniæ regnum re-
 cipi, & Gallorum contundi spiritus, & deniq; firmus atque
 per amplius in Italia dominatus constitui posse uideretur.
 Itaq; magno consilio Cæsar Augustani conuentus formulâ
 ex conscripto atq; edito libello subsecutus, constituit ut à ter-
 nis utrinq; theologis Christianæ legis ueritas indagaretur, ij
 fuere à catholicis, ipse in primis Ecchius, Julius Pluggius,
 atq; Groperius. Defendebantur autem protestantium par-
 tes à Bucero, Melanchthone, atq; Pistorio, quorum dispu-
 tationibus delecti præsidebant, Federicus Palatinus uir ma-
 gnitudine probitateq; animi inter Germaniæ regulos facillè
 excellens, quem uniuersis imperij copijs ad Viennâ præfuis-
 se meminimus: huic aderant principum ac liberarum ciui-
 tatum studio appositi aliquot sacrarum literarum profes-
 sores, qui auscultantis Cæsaris autoritate regebantur.

Quam

Quum in hunc modum ad Ratisponam religionis causa iactaretur, Ferdinandus de Pannonicis rebus discessuq; Turcarum certior factus, alacri animo ad eandem spem obtinendi eius regni continuo redit, Caroloq; fratri facile demonstrat nequaquam incepto absistendum, postquam fortuna satis felicibus initijs arrideret, nec reuersuri essent Turcæ, qui aduerso conatu asperitateq; hyemis & commeatus inopia fatigati, deserta regina intra limites cõcessissent. Itaq; nouæ copie in supplementũ Velsiani exercitus antea cõscriptæ, quũ id de Turcarum aduentu crebri rumores postulassent, è Norico in Pannoniam mittuntur, præficiturq; eis Vilermus Rochandulfus regie aulæ magister, qui dudum ut Pestanis open ferret, Pofonium usq; descenderat: is uiridi admodũ senectæ, ore militari, constãtiq; ingenio, grauißimi ducis habitum præferbat. Nam Veneto bello ante triginta annos cum laude ordines in Italia ductarat, Pannonicæq; regionis peritus habebatur, quod tutante semœnibus Ioanne rege, Budam uel infœliciter oppugnasset. Velsius enim non armorũ usu, aut studio militum, sed ætatis tantum ac officij dignitate inferior, locum facile concedebat, quòd lacescente morbo uideretur inutilis, inuisusq; esset Hungaris, & à Pereno contracta similitate dissentiret, sed nihil quoq; in oppugnanda urbe strenuè facturus credebatur, quòd antea apud deliberantem regem, oppugnandæ Budæ consilium exquisitis disciplinæ rationibus improbasset. Fit enim sæpißime militiæq; præsertim malignitate atq; superbia humani ingenij, ut pleriq; uinci malint, quàm uictoria potiri, quæ alieno consilio parca susceptæ semel ex aduerso prolataq; opinionis famam ad dedecus extendat. Nec mora Rochandulfus, trium ferè mensium commeatu, qui secundo annee deferretur, diligenter

PAULI IOVII HISTOR.

instituto, muralia tormenta à Viennensibus mutuati,
 itemq; à Bohemis & Slesitis atq; Morauis auxilia accersit,
 uetereq; exercitu inspecto acceptoq; Budam profectus eam
 obsidere oppugnareq; constituit, sed ab alijs, omnino locis se-
 cus ac ipse antea animo concepisset. Immutata enim erat ur-
 bis facies: nā ingētia propugnacula peritissimē constructa,
 nouarumq; turrium moles admirabatur, quas Ioannes ar-
 chitecti Bononiensis ingenio fretus muniendis portis addide-
 rat. Imprimis ab ea parte, qua ipse Rochādulfus decem an-
 tē annis magna edita murorum strage moenia uerberarat,
 admirabilis ē lapide constructa munitio uisebatur. Ea nobi-
 lium Horsacorum ædes complexa in Corum uētum promi-
 nebat, obtusoreq; angulo ac insigni proiectura, cui torren-
 tariæ inerāt fenestrae, diuersa utrinq; moenia defendebat, ita
 ut longē omnium facillimus ad oppugnandum aditus demor-
 strato periculo tolleretur, ab ea enim parte excelsus atq; per-
 petuus collis, in quo Buda opportunē posita conspicitur in-
 planiciem desinit, quum ab aquilone orienteq; æstiuo, unde
 Danubiū despectat, accessus maximē arduus ac impeditus,
 per angustis & tortuosis callibus ostendatur. In Sabatina
 quoq; porta, quæ Budam ueterem ad leuam Vicegradim-
 que perducit, iustæ amplitudinis propugnaculum erat edu-
 ctum, quo directa in meridiem moenia libratīs sedulo tor-
 mentis ad altitudinem scandentium hostium facile rade-
 rentur. Ad orientem porrò Solem, ubi arx est sumptuosius
 tot regum operibus, ad letissimum undiq; prospectum edi-
 ficata, lapideam per amplam turrem mediocri altitudine
 opportunē construxerat, quæ ita iungebatur adhaerebatq;
 arci, ut exterius cum ponte portam haberet, qua liber egres-
 sus descensusque tutissimus ad flumen per fossam concisa
 rupe

rupe excauatoq; solo, uel septentis in acie armatis non in-
 commodè præberetur. Neq; enim antea ab arce, nisi per ur-
 bem, magno circuitu ad Danubium aditus patebat, sed mōs
 præaltus ex aduerso arci urbiq; imminens, intercedente ual-
 le, atq; ea quam diximus, fossa ita assurgebat, ut media mou-
 tis arcis fastigium æquaret, summo autem cacumine, regio-
 nes, plateæ, interioraq; urbis tormentorum ictibus subiecta
 spectarentur. In eo templum erat diuo Gerardo, à quo no-
 men ducit, dedicatum, cuius numen pestilentia ritè inuocan-
 tibus salutare esse, pictæ imagines, & persolutis uotis ap-
 pensa donaria, cumulate testantur. In hunc montem Ro-
 chandulfus, quòd eum ad oppugnandam arcem terrendamq;
 reginam idoneum rebatur, tormenta perduxit, uehemen-
 terq; adeo quassauit nouam turrem, ut ingentibus disrupta
 pilis collapsura uideretur, summa enim corona pinnæq; de-
 ciderant, sed triplex erat arcis murus, durioresq; ob id ex-
 pugnandi atque inuadendi, intercedente præsertim ualle,
 difficultates ostendebat, uerum nemini dubium erat, quin
 summae arcis ornamenta præaltæq; testudines, uti ad Vice-
 gradum acciderat, refringi diruiq; posse uiderentur: sed
 Rochandulfus, suo an regis consilio, incertum, nobilissimæ
 regie parcendum existimabat, quum exornatas porticus
 & per picta laquearibus aureis coenacula breui concassu-
 ra conspiceret, quæ ab ipsis demum uictoribus, neque desi-
 derari, nisi magno cum dolore inanis pœnitentiæ, aut in-
 staurari, nisi immenso auri pondere, & longo temporis spa-
 tio censerentur. Ceterum per præcones, quibus ad comme-
 andum induciæ perpetuæ Inuiolabili iure gentium mane-
 bant, reginam hortabatur, ut seruitutis compedes abrum-
 peret, quas Georgius intestinus hostis, simulato tuteke
 nomine

PAULI IOVII HISTOR.

nomine, ipsius & pueri cruribus innexisset, paratum enim esse amplissimum principatū liberalitate regis, in quo ipsa cum dignitate ad securitatem conquiesceret, puerumq; nutrireret, quòd si ea omnino munera, uti mentis inops ac ignara periculi, repudianda arbitraretur, ac imminentis calamitatis casum obstinatè contemneret, se daturum operam, ut maioribus tormentis ac ingentibus mortarijs, que in sublimem casura, denuin ad excidium tectorum marmoreas ingentes pilas excuterent, totius arcis ac regie contignationes exitiabili cum fragore frangerentur. Ad ea Georgius respòdit, non esse adeò insulso ingenio reginam, ut Pannonie regnū Sepusiano principatu permutare uelit. Rochandulfum uerò, sibi ualde delirum ac insanum senem uideri, quòd quum antea in hisdem fossis grauiter uapularit, id modò stolidè querat, ut ad perniciem cumulate temeritatis poena mulctetur. Proinde uiros fortes pro patria regeq; Hungaro aduersus temulenta agmina sobrie propugnantes terrere desineret: nihil enim eos inmanium globorum strepitu commoueri, uerum se unum ex omnibus à Rochandulfo priuate humanitatis iure comiter postulare, ut tormèta aliquanto mitius disploderet, esse enim sibi schropham domi unicā pregnantem, quæ tot sclopis & bombis exterrita, arbortum magno conuiuiarum suorum dolore factura uideretur. Erat enim Georgius perurbanus & dicax, atque adeo Germanorum contèptor, ut quum ex his duos milites, regijs in hortis edificia succedentes, à Budensibus interceptos supplicio affecisset, in eadè furca totidem pariter porcos ad ignominiam suspèderit. Nec multò post Rochandulfus à monte Gerardo ad sepulchra Iudeorum, nihil loci nomen abominatus, mortis repente castris, omnem tormentorum apparatus transtulit.

stulit. Is locus à Iudæa porta inter Orientem atq; meridiem
 non iniquus, quanquam sensim accliuus, ad proxima uineta
 protenditur: sed longinquam & propterea periculosam ha-
 bebatur aequationem, quum intentis semper ad insidias, & re-
 pentinis Valentini equitibus, Danubius magno circuitu pe-
 teretur. Sed Germani dispositis custodijs, certoq; presidio a-
 quatoribus adiuncto, egregie cunctis difficultatibus occur-
 rebant. At Georgius, ubi hostem ad sepulchra castrametana-
 tem uidit, nihil de solita urbanitate ad iocandum remittens,
 à Rochandulfo petijt, ut errati ueniam daret, quòd eum nu-
 per falso delirum senem appellasset, quoniam in æquiora lo-
 ca tractis castris sapiens omnino mentisq; integer euasisse
 uideretur: postquam proprio in loco, & ipsi exacte ætatis
 seni, multumq; irritò labore fatigato, & damnatis pariter
 copijs aptissimo consedisset. At Rochandulfus ferream curu-
 lem caueam, uti seræ bellæ Georgio comminatus, à duabus
 simul partibus ad distinendos hostes oppugnare constituit.
 Hungari Pereno duce atq; his adiunctæ Bohemorum cohortes,
 inter Horsacam munitionem, & Sabatinam portam tor-
 menta protulerunt. Ipse cum Germanis à Iudæa porta ad ar-
 cem, quæ regij uisuntur horti, tanta uis quassauit murum, ut
 pars concussa perfractaq; procideret, pars uerò premēte at-
 que impellente interno aggere, quem intus Budenses subita-
 riæ munitionis causa mœnibus adstruebāt, inexpectato casu
 in exteriora laberetur. Ea res propugnātes magnopere con-
 terruit, quòd dijs ueluti aduersis, ipsorum diligentia secus ac-
 sperassent, irreparabili damno repente edito nouum peri-
 culum attulisset, sed tantæ occasione defuit Rochandulfus,
 siue re nequaquam satis liquidò perspecta, quum inter per-
 petuam tot dispolis utrinque tormentis sumi caliginem,
 elatq;

PAULI IOVII HISTOR.

elatiq; ab ruina pulueris densissimam nubem, omnia conde-
 rentur, siue, quod pro ingenio cunctantius & suspicacius
 cuncta administranti, expediti consilij uim omnem mora sa-
 talis eriperet, nec Germani statarie pugnae assueti facile ada-
 duci possent, ut in extraordinarijs, & repentinis oppugna-
 tionum casibus, Hispanorum, ac Itatorum, Gallorumq; mo-
 re, alacriter atque celeriter murum subirent. Ceterum usq;
 adeo moenia tormentis ad aperta prostrataq; cernebantur,
 ut in longitudinem unius ferè stadij eminente tantum ad al-
 titudinem staturæ hominis antiquo aggere, uel breuib; sca-
 lis se facile scansuros, ac in urbem irrupturos milites diceret.
 Iamq; nox aderat, apud Germanos curandis corporibus,
 quàm rei gerendæ aptior. Ex uetere etenim gentis discipli-
 na, tenebras ac insidias perosi, decora tantum ea uulnera exi-
 stimant, quæ spectante exercitu in præclara luce suscepe-
 rint. Itaque aliquot prolatae sunt scalæ, & per tenebras ma-
 gno silentio iuxta ruinas appositæ, eo consilio, ut sub auro-
 ram compositis ordinibus conferti milites subirent. Ceterum
 Budenses ab hostili mora spatium nacti, incredibili diligen-
 tia omnisq; generis sexusq; hominum frequentia, nonum
 intus aggerem protinus erexerunt, animaduersisq; hostium
 scalis, eas continuo rapuerunt. Porro Germani sub auroram
 instructa acie per accliuia subeuntes, tanta ui munitiones
 sunt adorti, ut Otho Potiscus in perruptam domum, quæ
 muro coniuncta erat, audacissimè penetrarit, ceteraq; co-
 hortis, quum præcuntem quemq; militem succedens hume-
 ris subleuaret, in ruinis uexilla præfigere niterentur, sed Bu-
 denses mira constantia irrumpentium impetum tulerunt,
 cohortante propugnanteq; Georgio, qui deposita cuculla,
 galeatus

galeatus toto aggere uoluitabat. At Germani, quum aliquan-
 diu periniquo loco multis acceptis uulneribus irrupere
 conati essent, nec armis modo, quibus acerrimè cominus cœ-
 debantur, sed ualida etiam corporum impressione scutatis
 à fronte uehementer incumbentibus urgerentur, nullo or-
 dine se recipere cœperunt, sed receptus perturbatos in su-
 gam confestim uertit, atque eo quidem maiore cum incom-
 modo, quoniam uti uidere licuit, quanto longius à moenibus
 recedebant, tanto atrocius atque frequentius omni missilium
 genere & tormentarijs maximè glandibus sternebantur. In
 eo tumultu Rochandulphus supra octingentos milites ami-
 sit: nam quicumque paulo grauius sauciati in castra se retu-
 lere, incuria & contemptu uulnerum putrescentibus facile
 plagis interibant. Perijt & paucos post dies, distracto ui tor-
 menti, resilienteq; lapide, haudquaquam ab initio lethaliter
 ictus Hieronymus Iadarensis Austrianae classis præfectus.
 Pari quoque euentu, sed minore accepto detrimento, Pere-
 nus ad Sabatinam portam repulsus, ab oppugnatione dis-
 cessit. Exinde Budenses adeò animos despectis hostibus sustu-
 lerunt, ut erumpere sepius auderent, ignauiamq; expro-
 brantes, contumeliosis significationibus è muro Germa-
 nis illuderent. Tentauere demum Austriani duces effos-
 sionibus atque cuniculis murum subruere, inditòque ac-
 demum succenso intus tormentario puluere, adaperisque
 moenibus subitarium in urbem aditum parare, quòd
 plerique adessent milites è Rhœtia argentarijs fodinis as-
 sueti, Bohemique præsertim infecturis metallorum ope-
 ran nauantes: sed Budenses depræhensis hostium con-
 silijs atque operum initijs, nota atque instituta ratione,

dunt

PAULI IOVII HISTOR.

dum fossas introrsus ex obliquo pertraherent, certaꝫ; erumpentibus incendijs spiramenta relinquerent, diligenter atque fœliciter occurrebant, urgebantur tamen tanta uariarum rerum inopia, ut nequaquam paulo longiorem obsidionem pati posse uiderentur, & fame laborantis populi querelis locus esset, usq; adeo, ut urbana multitudo tumultuarijs uocibus imponendum esse finem inediae, publicoꝫ; periculo, & deditiōnem omnino faciendam succlamaret: sed tanta inerat Georgij ingenio auctoritas cum summa in omnes casus urgentium rerum industria, ut quum concionanti similis in forum prodiret, quo uellet uel corruptos alienatosq; ciuium animos impelleret, parum tamen absuit, quin uerbis ipsa, quae ui capi non poterat, intestina fraude proderetur. Erat inter Budenses uir Hungarus in iure dicundo praetoria functus potestate, nomine Bornemissa, is Georgium uehementer oderat, quod in iudicio, & ciuili contestata litem, à iudice decoctore multus stetisset, qui astuta consilij simulatione, nequaquam suo, sed Bornemisse malo, suscepta mercedaturae rationes conturbabat. Itaq; liuoris plenus uindictaeq; percupidus, Francisco Reualio, qui in austriacis causis ius dicebat, se daturum ad ingressum exoletam portulam promisit, ea erat in sepulchretis solennis templi Deiparae uirgini cognomento Germanicae dedicati, eratq; usui pacis tempore per decliua petentibus flumen: rem igitur ad se per Reualium delatam ita probauit Rochandulfus, ut nihil tamen Hungaris in tanta spei negotio committendum arbitraretur, secus ac ipse Bornemissa praecipue deposcebat, utpotè, qui sine sanguine tot insontium ciuium, quorum salutem priuato facinore proderet, rem patrare, exulibusq; omnino Hungaris uti uellet, quibus erga patriam & pro-

pinquos, notosq; ipsis pietatem & clementiam minimè de-
 futuram spectaret, quando Germani per se crudeles, totq;
 incommodis & contumelijs irritati, noctu præsertim irrumpen-
 tes, ne pueris quidem & fœminis parsuri uiderentur. Cæ-
 terum Rochandulfus more gentis ad inane prudentiæ nomē,
 nemini integram fidem præstare solitus, ut exclusis Hunga-
 ris solus conceptæ uictoriæ famâ usurparet, usurum se Hun-
 garorum opera simulat, Reualiumq; decipit, à quo etiam si-
 lium obsidem acceperat. Nam ad constitutā horam intempe-
 sta nocte, omnibus nihil sese per castra commouere, & con-
 quiescere iussis, delectas quatuor Germanorum cohortes si-
 lentio ad portulam præmisit, Condeo filio cum ala Germa-
 norum equitum in statione constituto, ut quum à receptis in-
 tra urbem Germanis proditoribusq; uti conuenerat, maior
 & militaris uix porta refringeretur, confestim cataphra-
 ctos equites induceret. Nec Bornemisse in ipsa perfidia fides
 defuit, ad aperta enim portula, quam diximus, cohortes ma-
 gna ex parte suspensis uestigijs sunt introductæ, sed quum
 Bornemissa singulis intrantibus Reualium summissa uoce
 requireret, neq; alio quam Germanico fremitu responderet-
 tur, intrepido alioquin animo, uti plerūq; accidere deceptis
 solet, improuisus obrepit pavor, ita ut anceps atq; incertus
 consilij, nec præeuntibus, ignaris scilicet quem primum ur-
 bis locum occuparent, dux esset, nec Germani contento iam
 gradu in tenebris fraudem suspectantes, alacriter procede-
 rent, quum respectare, ac ab ultimis itineri & gerendæ rei
 signiferum peterè cogerentur. Non fefellit Budensium excu-
 bias incedentium agmen, quum uel leuiter calcata humus,
 offensaq; arma perstreperent, accensiq; scloppetorum su-
 niculi late spectarentur. Itaque petito nec ab hoste reddito

PAULI IOVII HISTOR.

tesseræ nomine, ad arma conclamatum, sed id serò erat, iam
 semicapta urbe, nisi diui Bude tutelares deprehensis & er-
 rantibus aduersi, tanti iam patrati facinoris audaciam in
 subitum metum uertissent, tanta enim animorum conster-
 natione regredi, portulamq; repetere tumultuosius, quam
 Germanos milites deceret properarunt, ut in angustiissima
 porta afflictaerentur, impedireturq; exitus hastarum strue,
 quam primi proiectis armis effecerant, ut leuius ac expedi-
 tius in castra profugerent. Urbanus Badianus, qui uigiliis
 ea nocte circuibat, primus cum expedita cohorte euadenti-
 bus superuenit, adductaq; eò sunt à Vichio, latè iam cogni-
 to auditq; tumultu, ualide peditum atque equitum ma-
 nus, quæ more militiæ in foro ad incertos belli casus excuba-
 bant: ita audacissimi Germanorum, qui primi irruperant,
 cum nouissimi agminis facti in fugam se conuerterent, truci-
 cidantur, capiunturq; nonnulli, & in his Bornemissa fami-
 liares: nam ille inter primos euaserat. De his autem Re-
 uallijq; item amicis, à Georgio quæstiones habite, erutaq;
 est uarijs cruciatibus totius proditionis series, & de conuul-
 sis foedi crudelisq; spectaculi supplicium est desumptum,
 Reualio in castris se ingrâte maligneq; proditum conque-
 rente, & lugente plurimum Bornemissa, qui paruo prodit-
 toris patriæ cognomento, omnem substantiam amicis ac af-
 finibus miserè perditis amisisset. Itaq; Rochandulfus, quod
 consilia & conatus omnes fortuna præuenteret, & totis ca-
 stris inconsultè pernicacisq; superbia uel gregariorum mi-
 litum iudicio damnaretur, nec dolorem ac infamiam corrup-
 ptæ tãtæ occasionis atq; uictoriæ animo sustineret, reliquas
 belli cogitationes ad obsidendos hostes conuertit. At Sob-
 manus, his rebus, quæ à Cesare fratreq; eius aduersus regi-
 nam

nam parabantur, opportune cognitis, tuendi proferendiq; imperij rationes explicat, hostium consilia & facultates expendit, adhibetq; in consilium purpuratos Bassas, ac ingenti animo, diuisis copijs delectisq; ducibus, uno tempore locis omnibus statuit occurrendum. Imprimis Solymanus Acarnan Eunuclus in Mesopotamiam mittitur, qui Babylonem consistat, Tamafumq; Persarum regem à Tygridis ripa deterreat. Is nuper Aegypto praefectus, multis aedificatis trimibus, enauiगतोq; Arabico sinu, & superatis Rubri maris angustijs, in Indiam peruaserat, interfectoq; Ademi rege, Lusitanos ad Diu emporium uehementer oppugnat: Mahometem uero purpuratum, natione Dardanum, qui obsessæ reginæ opem ferat, in Pannoniam proficisci iubet, deligitur & Vstrefus ex Illyrico quartus ordine purpuratus, qui Mahometem subsequatur, subsistatq; Belgradi, intentus ad ferendam opem, si Mahometes ualidiores hostes inueniat. Attribuitur & sua classis Hariadeno Barbarussæ, cui antea maris imperium erat delatum, ut daret operam, ne quid detrimenti in Græcia atq; Epiro ab Auriana classe reciperetur. Paulo enim antè Auria Siculis Neapolitanisq; triremibus sibi adiunctis, Turcas & pœnos Turcis fauentes Clupea, Neapoli, Adrumento, Russina, Tapsoq; & deniq; tota ea Aphricæ regione, una excepta urbe Lepti, quæ Mahomedia à Pœnis, Aphrica à nostris dicitur, ad Manicis usq; insulæ Syrtes depulerat, Muleasibq; Tunetani regis imperio parere coegerat. Eæ urbes hodie sunt Calibia, Susa, Mahometa, Monasteriū, sfaxia, & Affrica quæ pœnis Mahomedia dicitur: tum enim Auria ingentem exornabat classem, ut ad expugnandū Algeriū in Mauritaniam trāsiret.

PAULI IOVII HISTOR.

Et quoniam Solymanus Maylatum in Transylvania Ferdinandi rebus studere, bellumq; moliri didicerat, aduersus eum Mustapham Nicopolitanum praefectum superato Danubio contendere iussit, imperauitq; Petreio Moldauro Valacchorum principi, ut Mustaphae bellum gerenti praesto adesset. Is Turcarum copijs trigintamilia suorum equitum adiunxit, magnoq; astu Maylatum, ut mox dicemus, in potestatem redegit. Ipse autem Solymanus plus aequo Christiana arma ueritus, Caesarisq; imprimis consilia & totius Germaniae facultates, non absurda, quanquam tum maximè uana ratione, animo reputans, Hadrianopolim proficiscitur, tertium ex propinquo exercitum, si opus foret, subsidio duobus praecedentibus purpuratis allaturus, retento secum Rostane genere, quem inter Bassas ascuerat, Luptibeio scilicet gradu pulso, relegatoq; in Macedoniam, quod uxori, quae Solymani soror erat, desertum sibi relinqui conjugalem thorum peracerbè conquerenti, obiectantiq; dissolutas libidines, indignè ac insolenter manus inieciisset. Igitur Mahometes, rei gerendae pariter ostendendaeq; uirtutis cupiditate incensus, uentis confectis itineribus, paulo post solstitium in Pannoniam peruenit, adiuncto sibi ex itinere altero Mahomete Belgradensi, accitisq; item Bosniensibus copijs, quibus Vstrephus dudum fato functus, Pestano bello praesuerat. Huic in praefectura successerat Vlamanes Persa. At Germani, ubi de aduentu Turcarum certius cognoscunt, uarijs inter se dictis sententijs decertant, disputatur enim in consilio, praestet ne obsidionem soluere, an contraire hostibus praelioq; certare, sed impellentibus satis, ut Turcae Pannoniae regno potirentur, Rochandulsi sententia uincit. Is nihil tutum, quod esset indecorum, putabat. Pestum nanque traicere, aut Vicegradum,

dum, Strigoniumq; redire, uti aliqui suadebant, adeo flagi-
 tiosum turpeq; rebatur, ut ingenio tot aduersis conatibus
 perturbato, urgenteq; fortuna, uinci atque emori, incolumi
 constantia laude, quam exercitum seruare malle uideretur.
 Castra itaq; in aduersam urbis partem ad Gerardi montis ra-
 dices transferuntur, qua mons inter Budam & castra posi-
 tus recedensq; à flumine latam ab oriente planiciem relin-
 quit, eo consilio, ut aduentantes Turcæ, quos nihil à classe
 flumineq; discessuros uidebat, contra rectam tormentisq;
 munitam castrorum frontem procedere & periniquo loco
 transitum tentare cogerentur. Ea enim erat natura loci, ut
 castra hinc præalta imminenti montis crepidine, illinc uero
 ad Leuan præterfluenti Danubio munitentur, in tergo au-
 tem præuulidus agger erat erectus, contra portam turremq;
 quam Budenses, quod flumine abluatur, Aquariam uocant.
 Nam ab excelsa urbis arce, duo brachia pinnati muri per de-
 cliues præruptosq; descensus ad flumen deducta erant, tan-
 tumq; loci in ima ripa interceptebant, quantum in summo
 tota arcis amplitudo complectebatur. In eo spatio, cum sta-
 bulis regijs uetera erant naualia, binisq; portis ac turribus
 præcludebatur id iter, quod iuxta flumen haud multam lata
 ripæ margine in campos perducebat. Porro in dextram ab
 ipsa fronte Rochandulfus perpetuam munitionem in ad-
 uersum montem erexerat, ibiq; minora castra in queis erant
 Hungari, editiore loco posuerat. Parua quoque in insula ponte
 constrato castris iungebatur: in ea erat lunatus agger, maio-
 ribus tormentis egregie munitus, quibus & subeuntia ho-
 stium nauigia, & ea, quam diximus, lata planicies, ex obli-
 quo peterentur. Cogitabat etiam stabili atq; perpetuo con-
 iunctis inter se nauigijs ponte constructo, Pestanis moenibus

PAVLI IOVII HISTOR.

castra committere, indeq; nouas copias opperiri, aduentantis hostis impetum sustinere, diuturna; maxime obsidione Budenses premere: nam tantus commeatus tantusq; rerum bellicarū apparatus ad Pestū fuerat institutus, ut uel in multa hyemem abundē sufficeret. Ceterum appropinquantibus Turcis, Valentinus cum duobus milibus, equitum legati munere functus occurrit, quid hostes parent, quales, quanti; sunt, utrumq; Mahometem diligenter edocet, opportuna ponendis castris loca demonstrat. Itaq; Mahometes Bassa audacter promotis agminibus, quin; ferme stadiorum spatio ab hoste consedit, circumdatq; sese celeriter ingenti fossa per Asappos pedites, quibus in opere faciundo Turca plurimū utuntur, totamq; eam planiciē tabernaculis innumeris complet. Belgradensis uerō Mahometes rei bellicæ peritissimus, per colles, qui sese molliter inflectūt, Gerardoq; mōti relicta planicie coniunguntur, editiorem capit locum, Hungarorum magis quā Germanorum castris propinquum. Tum uerō legati Turca ducum nomine ad salutandam reginam urbem intrant, magnam maioris minorisq; pecoris multitudinem ex Hungarorum tamen pascuis abactam dono dant, mirantur subitarios aggeres, terrificosq; hostium conatus, Budensium constantiam laudant, profitenturq; se eorum iniurias celeriter ulturos, excultiq; donis discedunt, Budamq; demum pariter ac ipsa castra mutua securitate commeantibus utrinq; Budensibus & Turcis patuerunt. Tanta autem apud utrunq; Mahometem, cum uerbis, tum omnibus officijs, humanitas atq; prudentia spectabatur, ut nequaquam simulata aut temporaria inter Turcas & Hungaros amicitia, cuius nomine ad ferendam opem aduenissent, sed maxime sincera & diuturna, uel ab astutis pueri nutritijs crederetur.

retur. Grauibus enim dictis sententijs, Georgio imprimis Vichioq; & Valentino suadebant, ut deposita similitate, reuocare exules uellent, communicareque eis solitos honores, & denique in unum Hungarici sanguinis corpus consentire: omnes enim, nisi desiperent, diu rex Stephanus adulesceret, secure atque beatè regnatos, & denique, postquam sub tutela presidioq; maximi atque iustissimi imperatoris tuti essent, Germanica arma faciliè contempturos, quæ neque ualere per se possent, neque omnino commoueri, nisi concitantibus Hungaris, quibus patriæ desiderium satis iusta belli causa uideretur. Caterum binis utrinque eo modo constitutis castris, binæ quoque classes accedebant, in Austriana erant biremes uigintiquatuor, maiores minoresq; Nasadae, quarum formam nauali prælio ad Strigonium facto supra retulimus, circiter octoginta, onerariæ uerò naues & magni lintres paulo minus centum. Turcarum uerò classis omnis generis nauigijs dimidio minor censebatur. Hanc tortuosi littoris cubitus in altum exporrectus, effecto intus latissimo sinu, opportunè ab hostium tormentis protegebat, pari quoque ratione prominentis ripæ. Austriana in altero consimilis profluentis flexu, deligatis ad ripam proris, tutissimam stationem obtinebat, actuariæ autem obiectu paræ insulæ tegebantur. Nam Turcæ proximam huic Cepelliam insulam è regione castrorum occuparant, in superioreq; parte, ubi Danubius ueluti rostro scinditur, munitionem erexerant, indeq; paribus tormentis paræ insulæ aggeres & commeantia nauigia diligenter infestabant. Cepellia quadraginta amplius millibus passuum in longitudinem extenditur, pagis ædificijsq; referta, ac ideo opportuna,

PAULI IOVI HISTOR.

ut si eam ab initio Rochandulfus, sicuti indicabant Hungari, occupandam muniendamq; suscepisset, appareret Turcas nequaquam castrametandi facultatem habituros, aut omnino relicturos classem, si ad occidentem, ubi antea Rochandulfus constiterat, magno circuitu castra ponere uoluissent. Quid enim eo consilio insanius, ac exitu calamitosius amissa classe Turcis accidere potuisset? sed nemo uel exactè prudens cuncta prouidet, quum euentus supra claudis incommodum infœlicibus reprehensionis etiam grauem notam relinquat. Non putabat enim diuidendas esse copias, priusquam noua è Norico auxilia superuenirent, quibus frequentibus prælijs & graui autumnino ingruentibus moribus, uehementer attenuatæ, nequaquam Turcarum numerum adæquarent, & Budenses totis copijs diuersoq; latere ad omnes Turcarum motus erupturi uiderentur. Pugnabatur quotidie minutis prælijs circa planiciem ab equitatu, & ad superiores munitiones, ac in monte ab extraordinarijs peditibus. Nam Mahometes Bassa præter sagittarios Asappos, egregiam etiam lanizerorum manum & Belgradensis illyricos et Triballos adduxerant, sed equites utriusq; pari alacritate pugnantiebant, quum promptissimus quisq; aut paulo nobilior eques, ad ostentandam uirtutè ex aduersa acie parem sibi eum, qui armis ac insignibus conspicuus obuersaretur, ad singulares cõcursum prouocaret, usq; adeo iucundo pugne genere, ut militari comitate per aliquot horarum inducias, cessantibus bona fide sclopettarijs, ut uera uirtus emineret, hastis tantum & gladijs certaretur. In his exercitationibus Germani sæpius inferiores Turcis euadebant, utpote qui robustis atq; prægrauibus equis ac ob id statarie præsertim pugne assuetis more gētis uterentur, quos si procurrere,

aut

aut deniq; refugientem hostem conſectari uellent. ſegnius omnino quàm oporteret incitarent, & tum faciliè eludendo breuem eorum impetum, Turcæ agiles è manibus elaberentur, nati ſcilicet ad liberæ excuſiones è uetere diſciplina, in qua celeriter inſultare, ac euitandis iſtibus equorum curſum inſteſtere, reuertiq; demum, & cum diſperſis cominus pugnare conſueuerunt, ſed ſimiles edocti artes Hungari exiles paribus armis ac animis uel multo plures Turcæ facile ſuſtinebant, quum latis protecti ſcutis, ualidisq; pariter ac pernicipibus equis inſidentes, loricati galeatiq; magna ex parte Turcarum inanes haſtas ſagittasq; contemnerent. Erat inter Germanos duces inſignis Raiſciacus Suenus, huius filius impiger adoleſcens, quum ignaro patre in aciem prodiiſſet, ſtrenueq; decertans ſpectante ante alios atq; admirante uirtutem patre, à cunctis uel ignotus effuſè laudaretur, priuſquàm ſe explicaret à circūſiſtis hoſtibus eſt interfectus. Tum uerò Raiſciacus caſu equitis uehementer commotus, ignarusq; ſue ſortis, conuerſus ad alios duces, omni, inquit, laude perornandus uidetur hic quiſquis ſit equitum longè fortiſſimus, ac omnino publici funeris honore tumulandus. Id quum ab omnibus pari pietate probaretur, inſcelicis filij ad longè miſerrimum patrem cadauer eſt relatum, uerioresq; tum omnibus obortæ ſunt lachrymæ, ſed in patre repentinus dolor profundius ad uitalia peruaſit, atq; ita ille paulò poſt, quum rigentibus oculis ſtetiſſet, nihil effatus, interiit. Exinde Rochandulſus graui edito quæquam pugnandi cauſa caſtris exire uetuit, adeo ſeuera lege, ut unum atq; alterum egredi pugnareq; auſum, in furca ſuſpenderit, continendos enim milites exiſtimabat, quòd Germanicus equitatus omnibus rebus eſſet inferior, quòd Iani-

PAULI IOVII HISTOR.

Zeri scloppettarij mirificè pugnarent, quòd expectare no-
 uas copias oporteret, quæ res adeo suorum animos immi-
 nuit, et Turcarũ spes in immensum adauxit, ut contemptius
 ac insolentius Germanorũ munitiones aggredi auderent, ac
 intra castra proximos uallo sagittis et glâdibus uulnerarèt.
 Germani siquidem quum castris perducerent fossam, impe-
 ritè excauantes ac exterius omnè glebã proiicientes, alterũ
 propè aggerem, intercedente fossa, hostibus utilè effecerant.
 Inde enim superiore loco improuisi, nec planè conspecti in-
 stationem iaculabantur. Sole Pereni turma ab editioribus
 castris sæpius in commeantes à Buda Turcas erumpebant.
 Ita ut paucis tantum insidiarentur, & quum Turcæ aut Va-
 lentini equites ualida manu urgerent, intra munitiones &
 ad maiora castra se reciperent. Iam transferant multi dies ab
 aduentu Mahometis, magisq; ac magis Turcis atq; Budens-
 bus animi uiresq; crescebant. Porro apud Austrianos, ad nõ
 dubiæ cladis omen, debilitata uirtus, attrita uires, inexplica-
 ta cõsilia, & deniq; quo uno subsidio res humane bellicæq;
 præsertim constant, spes fractæ uisebãtur: sustentabant tamè
 animos frequentes literæ Ferdinandi, per amplaq; existima-
 tio Cæsaris, nequaquam in eo rerũ discrimine fratri germa-
 no copijs atq; pecunia desuturi, atq; ipsa demum ducis con-
 stantia, quæ apud eũ omni ratione potior erat, ut inde cele-
 rius in sua fata traheretur. Eo modo quum utriq; quotidie
 tormentis maioribus atq; minoribus certaretur, Turcæ ab
 editioribus locis & è proximo Cepelliæ promontorio cõspi-
 cati segnes in insula Germanorum stationes, communicato
 inter se cõsilio, ut è duobus castris uno tempore diuersas ho-
 stium munitiones inuaderent, in albescente cœlo, in insulanti
 cum expeditis nauigijs aduolarunt, adortiq; magno silentio
 semisopitos,

semisopitos, penè priusquam sentirentur, aut sese Germani captis armis conglobarent, supra sexcentos milites trucidarunt, reliquis uerò ex repentina clade tantus incidit pavor, ut quum perfugerent in castra, nec perturbatos angustiae pontis facile caperent, multi utrinq; decedentes profluente mergerentur, transeùtes uerò, è Barbarorum classe, quæ in aduersum pontè proras adegerat, confixi sagittis interirèt. Tumultu atù est uehementer totis castris, quum Turcæ pluribus simul locis, magno clamore edito, & ingenti strepitu tormentorum munitiones inuasissent, pariq; metu atq; periculo, à reliquis Germanis Bohemisq; ac ipsis Hūgaris desperato penè subsidio certaretur. Sed ad recuperandam insulã, neq; his Germanorum cohortibus, quæ in extremo ad flumè aggere in statione constiterãt, neq; socijs naualibus, aut expediti consilij celeritas, aut præsentis animi magnitudo defuit. Nam cohortante Herbestulfo castrorum magistro, ne à Barbaris Christiana signa atq; tormèta rapi paterentur, Mariog; simul Neapolitano, qui tũ classi præerat, biremes maioresq; Nasadas propugnatoribus plenas ad insulã appellente, tãta ui Turcis cadauera spoliãtibus, ac, ut tormenta capta protinus auherent ad naues propellëtibus, incubuerunt, ut trucidati compulsiq; in naues, ac à terra simul & à circumfuis biremibus profligati, tormenta simul ac insulam uictoribus æquã clade reliquerint. Ferunt ea die Barbarorum classè deleri potuisse, si nostri uictoria utentes, adiutiq; secundo cursu atq; impetu tanti amnis, in puppes fugientium rostratas proras adigere, commixtiq; descendere uoluissent. Sed tormenta, quæ in ipsa Cepellie fronte, & in aduersa castrorum ripa à Turcis erant constituta, aniceps omnino descendenti bus periculum ostendebant, facile enim mul

PAULI IOVII HISTOR.

ta demum post confectum subitæ rei certamen animaduersa sunt, quæ in ipso commoti discriminis articulo opportunè prouideri non poterant, quum uel expeditis atq; fortissimis ducibus, plerunq; consilium ac mentem repentini casus eripiant. Barbarorum tamen Nasadæ quatuor demerse sunt, et tres captæ, multiq; in eo tumultu aut tormentis discerpti, aut absorpti flumine perierunt. Herbestulfus ipse, quum ante signa fortissimè dimicaret, tribus sagittis per apertam galeam receptis grauius uulneratus discessit. Sequentibus autem diebus, Turcæ, tametsi ulla in parte munitiones expugnare nequiuissent, propugnaculoq; Bohemorum semicapro inde multis acceptis uulneribus expulsi fuerant, magis tamen ac magis trepidatione nostrorum alacriores facti, tanto contemptu ex omnibus locis laceffendo prouocandoq; infestabant castra, ut nullum serè quietis spatium succedentibus in stationem cohortibus relinquerent, & nostri diutius castra se tueri posse, crescentibus presertim hostium copiis, atq; animis desperarent. Nam Vstrefus Bassa à Belgrado recentibus quotidie milites, receptis ad se agris atq; saucijs, supeditabat, & Valentinus adiuncta sibi delecta Turcarum manu Ianizerisq; scelopettarijs, è superioribus castris Peronianos equites depulerat, occupatoq; Gerardo monte ad eum usq; locum, ubi ingens lignea crux erecta conspicitur, multis hostium stratis ita peruenerat, ut auersa castra ad Aquariam turrem uergentia audacter inuaderet, magnusq; totis castris tumultus oriretur, quum nostris undiq; circumfuso hosti esset repugnandum. Sed præter singularem Germanorum Bohemorumq; in omni labore atq; periculo perseverantiam, magno usui fuerunt Pestanorum tormenta, quibus Valentiniani copiarum intercedente Danubio petebantur, sicut ple-

rosq;

rosq; equites libratis ad descensum maioribus colubrinis interficerent, & reliqui in tutum se recipere cogentur. Ferunt ea die Valentinum nihil Hungaris exulibus, sed Germanis maxime infensum, certo iure priuatae humanitatis ac amicitiae, per fidum equitem Pereno suasisse, ut se Hungarosq; omnes festinanter imminenti clade eriperet, quoniam belluam ingēs, quae uniuersos uno biatu deuoraret aduēta nunciaretur. Solymanus enim cognitis his rebus, quae à Casare Ferdinādoq; pararētur, ratus eos ad Budā cū magnis copijs descensuros, statuit tantae occasioni, quae nobili praelio, glorioseq; uictoriae casum aperiret, magnis itineribus occurrendum. Itaq; Perenus apud Rochandulphum ducesq; liberè locutus, quae acceperat retulit, testatusq; est, nisi de receptu decerneretur, sibi atq; Hungaris ad salutem esse consulturum. Quum sententiae uariarent, sed omnes tamen Pestum noctu perugiendum arbitrarentur, unus Rochandulfus fatali obfinatione pernegabat se iniussu Ferdinandi regis à Buda discessurum. Itaq; Salma celeri mioparone Viennam mittitur, qui regij iudicij decretum referat. Interim urgente metu, fremensq; Pereno, statuunt noctu silente luna quatuor comitatibus ad Pestum trajicere. In primo tormenta maiora & Hungaros, in secundo equites Germanos atq; Bohemos, in reliquis peditatum omnem cum castrensibus impedimentis collocabant. Toti autem nauili negotio praefecti sunt, qui sine tumultu transucherent, Barocius Hungarus, & Germanis Balbasar Pocanius. Neq; enim Danubius, uti antea se facile perfecturos crediderant, perpetuo ponte iungi potuit: nam eo iam coepto & penè contabulato, uis tanta uentorum & tempestas oborta est, ut annis ingentibus excitationis fluctibus se uis, tot nauigiorum dissoluta compage, iun-

PAULI IOVII HISTOR.

Auram trabes uiolenter effringeret, atq; inde magni lima-
 tres abruptis anchorarijs funibus, profluentis impetu raa-
 perentur. Itaque primis & secundis transeuntibus fortuna
 non defuit. Nam tametsi coëuntia in unam partem uauigijs,
 Budenses Turcæq; per diem ab editis locis despectantes, id
 quod erat facile suspicarentur, & uarias quisq; pro inge-
 nio noui motus causas adduceret, nihil tamen de repentina
 hostium fuga providebant, sed ea commeatium nauium fre-
 quentia, intentos & diligenter speculantes diu nequaquam
 fefellit. Nam Vsarones duo perfugæ, ad Georgium Valenti-
 numq; institutæ fugæ consilium detulerunt, ab his extemplo
 certiores facti duo Mahometes, totis penè copijs ad oppu-
 gnanda castra contendunt, tormenta curulia producuntur,
 præeuntibus lanizeris cæterisq; peditibus iuniores equites
 dimissis equis succedunt, terribiliq; ululatu edito, stationes
 adoriuntur, tum uerò Austrianis detecta ipsorum fuga ani-
 mus concidit, resistunt tamen acriter Bohemi, pariterq;
 Germani, qui iuxta flumen ad insulæ pontem excubabant.
 Tumultuatur autem totis castris, & in ripa maxime,
 quum quisque pauore concepto naues conscendere, nula
 lo ordine nulloq; pudore, uel per mutua uulnera propera-
 ret, cuncta enim terribiliora, uel fortibus uiris reddebat
 nox intempesta, & nubilo tum cælo perobscura. Rochan-
 dulfus autem in tenebris, tantoq; fremitu suorum ac hostium
 clamore, reboantibus undique tormentis, nullum erat im-
 prorsus fatali casu uulneratus decumbebat, quum forte li-
 nis pila tabernaculo incidens, ex hostium castris ferrea falco-
 fringens, resiliens tabulæ fragmentum in leuam eius hu-
 merum

merum grauitate adegisset. Ceteri porro peditum duces, quum iam transuictis equitibus scelicem fugam, quæ sibi eriperetur, uehementer inuiderent, uti proprio occupati metu, nec publicum discrimen priuatae salutis præferentes, hærebant potius, quàm irruentibus hostibus repugnabāt. itaq; superiora primum castra, ubi Perenus constiterat, à Belgradensis Valentiniq; copijs occupantur, Germaniq; toto Gerardo monte præcipiti fuga dispalantur. Neque interim Budenses paratæ occasione ad intercludendos hostes defuere, quin ab Aquariæ turris porta, & per eam fossam, quàm à Ioanne rege perductam ad flumen diximus, confestim erumperent, & ab aduersa castrorum parte stationes iam planè desertas inuaderent, coniectisq; in hostes igniuomis globis tentoria incendere niterentur. Georgius autem tam subito quàm scelici consilio ad stabula regia pabuli strues succendit, tantaq; inde late resurgens flamma repente emicuit, ut quum Danubius nitido undarum æquore igne & lucis splendorem exciperet, repercussuq; diffusum ad Pestanam usq; ripam diurno lumini persimilem euibraret, tota ea, cum terrestribus tumultus, tum naualis fugæ fœda facies spectaretur. Tum uerò tormenta undiq; in fugientem classem directæ cōtortaq; sunt, ut non solum ab Aquariæ turre, summaq; arce à Budensibus, sed à binis etiam Turcarum castris, & è Cepellia, uel ad incertos iæus conturbata nauigia peterentur: tanta quoque locis omnibus inuicta luce, Cassonus, qui classi præerat, expeditiora nauigia, remis per aduersum flumen contendens, in latus hostilis classis incitauit. Itaque conferto nauali prælio, quum à nostris iniqua ubique fortuna certaretur, lintres onerarij aliquot militibus pleni capiuntur, nonnulli tormentis perforati demerguntur, repletur

PAULI IOVII HISTOR.

repletur totus annis cadaueribus, miserabiliq; præsertim turba nautarum & militum enatare conantium. Nā quum inferiorem munitionem Ianizeri stratis primis cohortibus perrupissent, reliquiq; Germani per pōtem in insulam persugerent, ac in tergo falcatis ensibus cæderentur, honesta mortis metu in annis gurgitibus turpissimam mortem que rebant, quum aut præaltis rapti uorticibus, aut à nauigijs hostium armis repulsi detrusiq; crudeliter interirent. Trecc̄tis ea nocte nauigijs incredibili conturbatione inter se commixtis & aliquandiu hærentibus, totus penè annis uno ueluti ponte constratus apparuit, sed Austriane biremes maio resq; Nasadae desperatis rebus incolumes sese celeriter è manibus Turcarum explicantes, à puppibusq; hostes tormētis submouentes, ad Comoram ascenderunt. Terrestris uerò copiæ in castris eadem fortunam tulere, sed decore maximè uitæ exitu Bohemi impauide repugnantes, & Othonis Hetchiq; summi peditum ducis cohortes, aduersis uulneribus conciderunt, nonnulli autem per iuga Gerardi montis euadentes, quum instante hoste ad crepidinem, quæ castris inninebat, peruenirent, obscuritate & metu animos confundente, præcipites decidebant. Multi etiam à Decumana porta, quum Budensibus decurrerent, & quisq; hostium uario ingenij habitu clementiam aut crudelitatem exerceret, casti aut seruati sunt. Vbi uerò Sol oriens nostrorum stragem Barbarorumq; uictoriam detexit, circiter tria milia hominum omnis generis, quæ accliuo tumulo more militiæ sese ad Gerardi templum erectis uexillis conglobarant, à circumfusa multitudine trucidata sunt: eorum tamen pars ferè tertia, quæ proiectis ad terram armis salutem peteret, deditionem fecit, ut maiore demum uitæ ludibrio, ad spectaculum ipsa

more

morte turpius feruaretur. Eodem quoq; tempore Cassonus uictrix classe ad Pestanam ripam delatus, tantum terrorem his qui euaserant, tueriq; incenia facile poterant, uel solis clamoribus & tormentorum bombis intulit, ut equitatus trepida fuga, quum se portis effunderet, in angustijs afflictus retetur. Usque adeo enim Germani, pristinae uirtutis obliui, ad Turcarum nomen trepidabant, ut quum in nauigijs lin- teata capita conspicerent, relicta mensarū argentea suppellectile, ac omnibus charissimarum rerum sarcinis & curribus desertis, attoniti inermesq; profugerent. Haesere tamen Vsatrones Hungari, apud quos omni metu mortis praedae auiditas praeualebat, diripiendis mercatorum tabernis occupati: nam omnis mercimonij nobile ac opulentum emporium Pestis fuerat institutum, confluentibus scilicet undiq; mercatoribus in tutam sedem muniti commodissimiq; oppidi, quod extra belli periculum, militaresq; tumultus, modico faciliq; traiectu castris iungeretur. Ceterum Cassonus nemine metua aut portas defendente protinus irrupit, praedantiumq; aliquot cecidit. Tanta autem feritate peruagando oppidum, Christiano cruore letatus est, ut ne aegris quidem, quorum magnus erat numerus, & sceminis lixarum more Germanorum castra sequi solitis parceretur, omnes enim promiscue Barbari trucidabant, nisi quos aut ad seruitutem forma & robur, aut tenerae aetatis flos, ad spem libidinis reseruarent, ita ut eo bello supra uiginti millia Christianorum capitum uarijs casibus interempta tradantur. Capta autem sunt Pestis & in castris, insulaq; & in nauigijs in ripam nondum exposita exactae pulchritudinis muralia tormenta triginta sex, minora autem, quae canterijs & curribus imponerentur, centum & quinquaginta. Porro tormentarij pulueris pilarūq;

PAULI IOVII HISTOR.

ferrearum ac armorum atq; telorum & parati commēdatis
 in totam hyemem, adeo ingenti copia potitus est hostis, ut ea
 præda multo maxima pars uictoriæ Barbarorum æstimatio
 ne censeretur. Sed nostri, qui iudicio prudentiæq; ualere
 nihil uel tantæ opulentæ iacturam, quando sarciri instaura
 riq; mediocri pecunia posset, reputabant: quum uerum de
 trimentum, ac insanabile susceptum uulnus, uel tacitis ani
 mis agnoscerent, quo Germanicæ uirtutis ac disciplinæ exi
 stimationem, inuolatam antea Romanis imperatoribus,
 una atq; altera ad Exechium, & Budam, pudenda Christi
 nis omnibus fuga, sine uulnere hostium penitus amisissent.
 Ipse autem Rochandulfus, quum expugnata munitione me
 dijs in castris pugnaretur, & concidi in tabernaculo quàm
 tantæ cladi superesse mallet, uel renitens & fremens, à medi
 co, cubiculiq; præfeto, qui iacentem deserere nolebant, sub
 latus nauiculæq; impositus, ad Comaram insulam ascē
 dit, atq; ibi paulo post, Samario in uico, uul
 neris ac animi dolore extinctus, fune
 stam diræ obstinationis atq; su
 perbiæ suæ memoriam Ger
 manicæ populis reliquit.

PAULI IOVII NOVO-

COMENSIS EPISCOPI NVCKERINI

Historiarum sui temporis.

LIBER XL.

AT Solymanus, qui maioribus, quam unquam antea, confectis itineribus aduētabat, ubi de suorum uictoria certius cognouit, institutam properandi diligentiam remittens, quintis castris Budā peruenit. Nam tanta celeritate contēderat, ut pretorianæ cohortes,

præter eorum disciplinæ consuetudinem, festinantis equitatus cursum adæquare cogerentur. Cupiebat enim interesse prælio, neq; Augusto mense uolebat excludi, qui mensiū omnium, occulto quodā auspicio, sibi in primis patriq; Selymo militiæ foelicissimus extitisset. Nam et magnū Hysmaëlem in Calderanis campis, et Campsonem Gauriū Memphiticum regem ad Singam, & postremo Ludouicum atq; Hūgaros ad Mugaciū ultimis Augusti diebus acie deuictos memorabant. Quam & pleriq; duces eodem etiam mense à Baiazete Methonem expugnatam meminissent. Confedit autem in aduersa ad Budam ueterem regione, offensus odore cadauerum et sceditate amnis tot corpora per omnes ripas euoluentis, ut purius atq; nitidius aquaretur, & Strigoniensibus ex propinquo terrorem incuteret: nam Tartarorum agmina magno à castris interuallo præcurrere solita, ad Vicegra-

PAULI IOVII HISTOR.

dum extendebantur. Victore itaque exercitu ad se traducto,
 atque unis omnino munitis castris, ante omnia utrunque
 Mahometem impense collaudat: sed Belgradensem, cuius exi-
 mia uirtute consilioq; sine iactura militum, administratum
 & confectum bellum fuisse didicerat, totius Græciæ equi-
 tum magistrum dicit, alios pro merito adauctis stipendijs di-
 tat, uel ad præfecturas prouehit. Exinde captiuos produci
 iubet, erant circiter octingenti, qui prælongis uincti resti-
 hebantur, ex his notos duces nobilesq; aliquot, quibus par-
 ceretur, delecti sunt, & ante alios Bathasar Pocanius, quæ
 funesta ea nocte, transuehendis copijs præfuisse docuimus,
 & Tayscus dux uetus, eo bello uigilum præfectus, reliquos
 ad unum omnes barbarus imperator, alioqui clementiæ lau-
 dem querens, & nunquam antea in nostros crudelior, è
 conspectu abductos tironibus trucidandos dedit, truci nutu
 & saua uoce prolocutus talem eos omnino mereri poenam,
 qui quum per legatos nequaquam sincere de pace agerent,
 astute bellum intulissent. Eminebat inter captiuos excelsæ
 proceritatis Noricus miles, hunc in contemptum Germani-
 cæ gentis, pomilioni, qui erat in delitijs filiorum, capite
 præalta captiui genua uix adæquanti, occidendum tradi-
 dit, ita ut indignæ necis iniuriam crudeli contumelia cumu-
 laret, cum diu incuruo puerili acinace, per lusum risumq;
 cæsis cruribus prostratus uir ingens iugularetur à nano,
 qui inter adhortationem ludibria repetitis ictibus, dum
 agrè perfoderet, eò spectaculo principum oculos satiarat.
 E captiuis autem, unus omnino Bursichius Bohemorum
 dux nobilis, incolumis euasit, reginæ beneficio & Ma-
 hometis indulgentia paulo antè redemptus. Patrata ea
 ignobili

ignobili & sua cade, Solymanus regi puero dona misit, phaleratos tres equos eximie pulchritudinis, frænis habentibusq; aureis & gemmatis ephippijs exornatos, totidemq; ex auro textili regales uestes, proceribus autem Hungaris præter singulas talares togas, aureos etiam torques. Legati, qui munera tulere perhumaniter à regina postularunt, ut puerum regem cum proceribus in castra mittere, omnique dubitatione deposita, cuncta sibi ac filio secunda atque foelicia sperare uellet. Ea enim magnitudine animi esse Solymanum, qui reges omnes non modò potentia fortunâq; sed pietate atque iustitia superaret, ut puerum, quem semel paterno iure tutela sua ac amicitia dignum omnino defendendum suscepit, comprobante demum uictoria non modò conseruatum uelit, sed amplioribus antiqui regni spatij adaugendum existimet. Proinde cupere regiam prolem coram intueri, agnoscereq; paternam indolem, insistentemq; de manu amplexandum tradere liberis suis, ut bene auspiciatis renouate tutelæ initijs, perpetuo tenore cum Ottomannis firmæ ac ideo immortalis amicitie fundamenta iacerentur, ipsam uerò filie nurusq; loco incolumi dignitate semper habiturum: quod eam autem secus ac admanter cuperet, non inuiseret, prohiberi eo humanitatis officio antiquis Ottomannorum institutis, quibus principes suos ad alienas mulieres in alienis testis intrare uetuisent. Porro Solymanum non usque adeo temperantiæ ac honesti decoris esse oblitum, ut socij beneuolentissimiq; regis filiam, eandemq; beneficiarij ac amici regis nuper uxorem, & in similem regie fortunæ maiestatem crescentis pueri matrem, etate formaq; florentem, in castra atque adeo in intimum tabernaculum admitti pateretur: ne in-

PAULI IOVII HISTOR.

tegrum eius pudicitiae nomen, quod in reginis unica et per
 illustri cura esset tuendum, ullis suspicionibus inuolueret.
 Ad eam tum regina, non occulto metu teneros sensus in mater
 no affectu facile confundente, perplexè admodum respon-
 dit, sed monente demum obestanteq; Georgio, ne dubitantis
 suspicionem leui & nihil profutura cunctatione Barbaro-
 rum animis inijceret, puerum regalibus crepundijs exorna-
 tum carpentoq; aurato impositum cum nutrice letissimisq;
 matronis in castra misit, comitantibus cunctis serè proceris
 bus, quibus dona legati detulerant. Excepere aduentantem
 progressè aliquantum è castris honoris causa ornatisimæ
 turmae equitum, & inter castrenses uias prætorianæ cohortes,
 illatumq; in tabernaculum Solymanus humaniter inspe-
 xit, per blandè cum nutrice collocutus, liberos suos qui ade-
 rant complecti atq; exofculari letè uagientem iussit, certa
 amoris pignore obligantes, quem beneficiarium atq; ami-
 cum, quum pariter adolesceret, essent habituri. Ille erant
 Selymus & Baiazetes Roxolana matre geniti, cui & pro-
 aui nomina referentes. Mustapham enim Circhasia priore
 uxore susceptum, regio & planè militari spiritu iuuenem,
 ueluti ablegatum ad Magnesium in Ionia præfectura reli-
 querat, quum ingenio uiribusq; uigentem, & non obscuro
 militum studio subnixum iam planè metuendum existima-
 ret: inductus enim, uti planè uxorius, Roxolanae blandia
 tijs, aut sicuti pleriq; ferebant, per Trongillam Iudaicæ se-
 ctæ nobilem magam amatorijs ueneficijs deprauatus, Sely-
 mum, excluso Mustapha, successorem imperij destinabat:
 quod Mustaphas intempestiua atq; nepharia cupiditate ni-
 mis fera fata patris, nisi Selymi exemplo præuenturus esse
 uideretur. | Cæterum Solymanus, quum Hungari proceres
 cuncti

cum purpuratis pranderent, certos duces, quibus antea
 negotium dederat, per simulationem uisendæ urbis im=
 missis cohortibus Sabatinam portam occupari iussit, us=
 que adeo tacitè & dissimulanter, ut nec custos satis otio=
 sus commeantis turbæ spectator, portæ aditum alienæ
 potestatis factum sentiret: nam quum frequentes sedato
 passu manipulati intrarent, multi etiam ex composi=
 to, ut patrandæ rei suspicionem auerterent, ueluti iam
 lustrata urbe, in castra redibant. Eo modo plateis fo=
 roq; & compitis omnibus celeriter occupatis, & nus=
 quam tumultu edito, prætorianorum præfectus per re=
 giones pronunciari iussit, ut Budenses omni timore de=
 posito limine se continerent, matureq; sit uitam ac liber=
 tatem & denique fortunas incolumes uellent, arma trade=
 rent: paruere imperio ciues, prolatisq; armis in fidem re=
 cepti, Turcas hospitio receperunt. Tanta autem extitit Bar=
 barorum tranquillitas atque modestia ex seueritate disci=
 pline, ut nemo hospitem asperiore dicto factiõe sit uiola=
 tus. Tum uerò Solymanus, ubi renunciatum est, paca=
 to & nihil resistente populo, urbem in manu esse, pue=
 rum quanquam nox incumberet, ad reginam remisit, re=
 tentis apud se proceribus. Erant ij Georgius ipse Varadi=
 nensis antistes, ærario præfectus, & Petrus item Vichius
 regis propinquus, Ioannis testamento tutor relictus, Va=
 lentinus quoq; copiarum dux summus, & Stephanus Ver=
 betius epistolarum & scrinii regij magister, & Baccianus
 Urbanus, custodiæ præsidijq; urbis præpositus. Ea uis im=
 potentis Barbari inopinantibus improuiso illata, singulo=
 rum animos magnopere conterruit, auxere etiam pauorem
 minus familiares purpuratorum uultus, uerbaq; intèpesti=

PAULI IOVII HISTOR.

uis querelis inuoluta. Nam perductos in confessum, tam seue-
 re, quàm impudenter interrogando criminandoq; iuste
 propè questioni subiecerant, ita ut grauiissimarum rerum
 consiliorumq; omnium rationem reposcere uiderentur. At
 regina, ubi urbem serio doloq; occupatam, & proceres in
 castris retentos uidet, metu & dolore perturbata, supplices
 libellos ad Solymanum perscribit, orat, ut fidei datæ, quam
 recentibus mandatis prolixè ac humaniter confirmari, &
 deniq; pristinae suæ lenitatis & clementiæ obliuisci nolit,
 ideoq; proceres ob egregiam fidem fortemq; operam, de se,
 Turcicoq; nomine benemeritos, incolumes remittat. Agit
 hæc per Rostanè, atq; eum muneribus explet, missa etiam
 è suo cultu corolla per insigni & unionibus cum gemato em-
 blemate, quæ eius uxori Solymani filiæ mitteretur. Exinde
 per quatuor dies de Pannoniæ regno apud Solymanum pugna-
 tibus sententijs disputatum ferunt: Mahometes & Cusfre-
 phus parum inter se diuersi, puerum regiæ prolis, principesq;
 gentis, Byzantinum abducendos censebant, cõmittendam au-
 tem Budam præfecto, nõ tam acri quàm moderato pruden-
 tiq;, qui molliter imperando indulgendoq;, Hungarorum ani-
 mos seruitutis metu liberaret, conseruatisq; omnium fortu-
 nis, paulatim ferendo iugo insuefaceret. At Rostanes, inge-
 nio mitior, atq; eo, quòd uti gener firmiore gratia ualebat,
 ab omni uel cupiditatis uel adulationis suspitione remotior,
 totius deliberationis summam ad decus reuocabat, quum di-
 ceret longè maximo atq; optimo principi, qui nullo unquã
 dedecore nominis samã onerasset, nihil omnino esse turpiss,
 quàm contra ius & æquum susceptæ antea tutelæ ac defen-
 sionis, parta demum uictoria sceminae pariter ac infanti pue-
 ro fidem fefellisse. Ex aduerso Mahometes Belgradensis, qui
 Iahaoglis

Iahaoglis uocabatur, nunquam nisi peracerbus in nostrum
 nomen, & maximè truculentus, leniora consilia uehementer
 improbat. Erat enim Turcici sanguinis patre nomine Iaha
 Bassa, Mahometis quondam purpurato progenitus, ex
 ercueratq; Hungarica arma per multos annos ab Illyrico li
 mite, sub Balibeio præsertim fratre, quem Mugaciana acie
 daruisse meminimus, sed denuum ex calamitate nostri exer
 citus ad Exechium, & hac quoq; ad Budam Germanorum
 infelicitate, tantam militaris consilij ceperat opinionem, ut
 extra ordinem, in consilium cum purpuratis admitteretur.
 Is rogatus sententiam, scio, inquit, Solymane, quum postre
 mo loco sententia dicitur, dissidentis nomen inuidie exposi
 tum uideri, neq; proinde fieri posse, quum planè dissentiam,
 quin oratio mea uestris auribus ac animis grauis molestaq;
 sit, sed non recuso uel arrogantis nomen, modo malignitatis
 & ignorantie notam deuitem, dum ea recolo quæ ex usu
 presentium rerum tuis commodis tuæq; amplitudini miri
 fice conducant. Concedi enim aliquid ætati meæ, & si dicere
 liceat, etiam rebus gestis, iure postulo: quum bellando dimi
 candoq; in Pannonia senex factus, ea de statu atq; opibus hu
 ius regni, ingenijsq; hominum didicerim, quæ prolata in
 medium, magno usui esse possint, ut de hac re, quæ decreti
 poenitentia non recipit, rectissimè statuatis. Quinquies iam
 per hos uiginti annos armatus in Pannoniam uenisti, & ego
 non obscurus omnino aut dux aut miles, omnibus nõ modò
 bellis, sed prælijs intersui, puto, ut uindicares iniurias, impe
 rij fines proferres, & deniq; optima pace potirere: quæ cer
 ta esse non potest, nisi armis atq; uictoria paretur. Itaq; Bel
 gradum infame domicilium asylumq; latronum immaniũ,
 & quondam funestis maiorum nostrorum conatibus nobi=

PAULI IOVII HISTOR.

litatum, fortiter expugnasti, quum inde Hūgari per induci-
 as, patre tuo Parthicis occupato bellis, Myforum & Illyrico
 rum fines impunē uexauissent. Eosdem porro, quintum post
 annū, quod nefaria crudelitate & teterrimo supplicij gene-
 re legatos nostros interfecerant, una acie cum rege ipso truci-
 dasti, Budamq; potitus, ut preclarum magnitudinis animi
 tui, uel remotissimis nostri nominis hostibus specimen dare-
 tur, delegisti ex reliquijs profligatæ gentis, quem diademate
 protinus ornares, non regio quidem ortum sanguine, &
 nullo hercle alio merito cognitum, quàm quod dudum &
 priuatus & publicus hostis extiterat, quum ualidissimas
 contrate è Transyluania adducēs copias, fratrem uirum ipso
 fortiorem gladio nostro interfectum amisisset. Exortus est
 demum nouus hostis rex Noricus, qui Hungarum beneficio
 tuo regnantem expelleret, atq; ita aduersus Germanos ter-
 tium bellum suscepisti, usq; adeo uehemēs, ut redulo statim
 rege fugatisq; hostibus, non modò Vienna mœnibus, sed in-
 teriori etiam Germaniæ terrorem intuleris. At biennio uix-
 dum exacto, idem rex neq; pacem pati neq; bellum ferre so-
 litus, quum præsentis Caroli fratris opibus inniteretur, Bu-
 damq; nostro defendēte præsidio frustra oppugnasset, te ite-
 rum exciuit, iniurias cædibus ac incēdijs uindicantem, quod
 tuæ dignitatis esse statuebas, eum tueri armis, quem in iusta-
 ta liberalitate regem effecerat, maximeq; optares cum duo-
 bus fratribus de occidētis imperio, nobili pugna edita, decer-
 tare. Sed illi, quum urendo uastandoq; auita eorum regna
 percurreres, aduentantis fremitum non tulerunt. secutaq; de
 mum pax est inter Hungarum atq; Germanum te indulgen-
 te probatēq;, quum aduersus Persas ire properares, sed eam
 Germanus ita fregit, ut nisi ego ad Exechium deletio ingenti
 eius

eius exercitu, perfidiam opportunè uindicassem, tu omnino
 Babylone accersendus uiderere, sicuti modo Byzantio, mul-
 tis itinerum superatis incommodis, aduolasti, ut nobis ma-
 turam opem ferres, daresq; supremam operam, sicuti planè
 sperauerim, ut rebus in Pannonia firmissimè constitutis, tot
 laborum ac sumptuum incommoda, pro alieno commodo
 quinque suscepta, finiantur. Nisi uti uideo aliquos opta-
 re, nunquam tibi tutelam hanc pupilli & uiduæ censes di-
 mittendam, infiniti scilicet laboris atq; periculi plenam, cui
 par pretium non sit ea gloriæ species, quæ animo tuo excel-
 so honestiq; semper decoris auido, ab his uti arbitror, nimis
 sapientibus obtenditur. Verùm hanc, uti planè rudis, sapien-
 tiam gloria redundantem non intelligo, quæ in ipso cursu
 uictoriæ neruos elidit, nec in castra à peritis imperatoribus
 unquam admittitur, quo fit, ut te maioribus tuis, qui duode-
 uiginti regna in hoc imperium cõtulerunt, quum fœliciorè
 omnino cupiam, sapientiorè esse nolim: quid enim insipien-
 tius dici potest, quàm semper esse stultum? hoc est aliena cu-
 rantem, sua omnia, salutem, opes, dignitatem, in discrimen
 fœpissimè deuocare. Satisfecisti, uti arbitror, & cumulatè
 quidem officio pietatis & fidei, atq; etiam gloriæ, si ea po-
 tius mansuetudine, clementia, lenitate, quàm inuicto consilij
 robore, pertinaciq; uigore militaris animi comparatur. His
 enim instrumentis ardens semper & inuicta uirtus Otto-
 mannos prouexit & extulit. Illæ autem, uti mihi uidentur,
 adumbratæ laudis imagines otiosorum & desidum regum
 animos delectent, armatis certè nunquam maioribus tuis,
 nisi post debellatos hostes, triumphosq; actos, ac erecta tro-
 phæa placuerunt. Sed hæc arbitrio iudicioq; tuo, cui maiora
 ingenia concedunt, tribuantur. Ego certè, si bellorum casus
 & non

PAULI IOVII HISTOR.

Et non incerta rerum momenta longè prospicio, eam minime, quam animi libido suadet, consilij rationem sequar, quàm ipsa, quæ cunctis rebus dominatur, & me uehementer urget, multo meliorem, necessitas ostendat. Ante omnia Hungari, ut ipsis minimè confidamus, præclare nos admonent, quum rapinis, transfugijs, atq; perfidia infames, inter se dissentiant, nec eorum exules desint, qui Germanos concitent, & continenter bellum gerat: Reginaq; item & pueri opes infirmæ, quæ tantæ esse non possunt, ut præpotentem propinquumq; hostem sustineant. Neesse ergo erit alienum regnum nostris tueri auxilijs, quæ minora iusto exercitu, sine magno nostro discrimine detrimentoq; adduci nequeunt. Magnis porrò, uti solemus, peditatu, tormentis, classeq; instructis exercitijs, singulos per annos, tanti itineris & laboris expeditionem suscipere, extremæ dementiæ opus uideatur. Neq; enim ex Ottomānici nominis dignitate putauerim, quotannis ad plorantis petentisq; opem sociinæ preces commoueri, nisi arma sustinere quàm inferre utilius atque nobilius putes. Itaq; censeo hoc regnum, uti iure belli toties captum defensumq;, more maiorum in prouinciam redigendum, reginam patri remittendam, puerum alendum Bizantiij intra septa regie, nostrisq; legibus imbuendum, proceres necandos, euertendasq; eorum arces, ac ex omni regione famulias insignes, quæ ferociores spiritus gerant, in Asiam traducendas, reliquam porrò multitudinem, quæ agros colat, atq; urbes inhabitet, impositis præsidijs conseruandam. Hoc uno siquidem decreto, Solymane, & Hungari se perdomitos intelligent, & Germani, nisi temere utique ac infeliciter de Styria atq; Austria dimicare uelint, Pannoniæ finibus abstinebunt. At Solymanus, priusquam de re tanta decerneret, sacrificia

sacrificiū ratus, tertio calendis Septembris, qui dies Mu-
 giana uictoria erat insignis, Budam cum liberis intrauit,
 delecto celebri templo, quod Deipara uirgini erat dicatum.
 Illud enim antea sacerdotes Mahometano ritu expiantes, di-
 uorum scilicet nostrorum sublatis altaribus, imaginibusq;
 deletis, Deo maximo consecrarant. Nec multo post eo tem-
 peramento decretum edidit, ut singulorum sententias appo-
 site moderatus, parem omnino uiam securitatis simul ac di-
 gnitatis tenere uideretur. Budam enim Turcico presidio cu-
 stodiendam censet, reginamq; obiter monet, ut aequo animo
 urbe atq; arce excedere uelit: ipsam enim cum puero ultra
 Tybiscum in Lippa regnaturam, regione admodum pacata
 atq; opulenta, & quod non mediocri etiam solatio esse pos-
 sit, Sigismundi patris finibus propinqua, donec Stephanus
 puer agnoscendo regno foeliciter adolescat. Eosdem porro
 eum tutores atq; nutritios habiturum, Vichium quoq; Te-
 mesuarensis praefectura Sanzachum maximè illustrem atq;
 potètem fore, Verbetium uerò senem, uti legum totius regni
 urbanarumq; rerum peritissimum, Bude Hungaris ius di-
 cturum, se uerò daturū comites è praetorianis alis, currusq;
 & sarcinaria iumenta, quibus mundus muliebris, gazaq;
 omnis regia in Lippam auerterentur. Itaque regina uel cum
 lachrymis & tacito gemitu, tyranni perfidiam detestata, sed
 tum necessitati dissimulante cedens, arce atq; urbe excessit:
 ea à Barbaris imposita lege, ut tormenta aenea, & quicquid
 militaris instrumenti armamentarijs inerat, & commeatus
 in horreis, omnino relinqueret. Proceres quoq; unà profre-
 sti sunt, qui tametsi per acerbo rerum euentu tristes incede-
 bant, recepta tamen libertate saluteq; de qua per triduum
 desperarant, per quam effusè lætabantur. Solus omnium
 Valen-

PAULI IOVII HISTOR.

Valentinus antiquum Barbarorū odium presenti perfidiā sensit, in castris sub custodia retentus, quod circa Balatonem lacum praeualidas opportunasq; arces obtinebat, quod no- uem ante annis ad Neocricum, uti memorauimus, in prosi- gatos Cassoni equites crudelissimè desēuisset, quod uir ingre- nio maxime pugnaci, indomito, liberali, Hungarorum mul- titudinem militandi studio sibi deuinctam, quod uellet impela- lere posset. Eius enim uiri uirtus spectata militie, cum Tur- cis omnibus, tum ipsi maxime Belgradēsi, qui cum ambiguis criminibus obiectis, odiosum reddiderat, omnino formidanda uidebatur. Emanarat quippe fama, neminem ex Hungaris exulibus equitibusq; Germanis euasurum fuisse, nisi Valen- tinus Perenum hostium ducem, ut sese imminente clade cum suis celeriter eriperet, opportunè monuisset. Neq; id ille uel captus pernegabat, quum generosa & contumaci fronte, idē semper se facturum fateretur. Quid enim, inquit, nobilius esse potuit, quam nostrae nationis auxilia, quae cognationis & sanguinis priuatēq; beneuolentiae necessitudinem inclu- dant, externis uerisq; hostibus detraxisse? Ut hi scilicet mi- nore nostro cum periculo uinceretur, & illi clade erepti su- peressent, qui ad referendam gratiam insperati, ac ideo insti- gnis beneficij memoriam retinerent? Egit tamen regina se- dulò, quanquam proprio mœrore occupata, ut Valentino libertas impetraretur, & id quidem à Rostane per Agor- ebium Sigismundi patris legatum, uirum inter Sarmatas ge- nere & bellica laude illustrem, qui uictoriam de Germanis partam gratulatum aduenerat. Sed id tantum humaniter est impetratum, ut Solymanus, quum nihil Valentino se nocitu- rum promitteret, non incertae libertatis spem praebere uide- retur. Dū haec Buda fiunt: Ferdinandus belli euentū Viennae

expectans, ubi suos sedē profligatos, & ducē mortifero ictū
 uulnere in Comaram euasisse, aduentareq; Solymanum didi-
 cit, Leonardum Velsium, quanquā sua diuturni morbi tabe
 afflictum, quōd paulo antē non infœlix dux oppugnandæ
 Budæ consilium improbarat, in Comaram descendere iubet,
 qui reliquias fusi exercitus excipiat, fugientes undiq; sistat,
 spēq; auxiliorum commeatu atq; stipendij territos, & re-
 rum omnium inopes confirmet. Optimum quoq; ratus ui-
 etori Solymano moram iniicere, qui Viennam usq; repenti-
 na incursione peruasurus esse credebatur. Legatos ad eum
 mittit, qui oblati nouis conditionibus pacem peterent: ij
 fure Nicolaus Salma, quem scœlici sua sorte, pridie quā ca-
 stra à Turcis caperentur, ab exercitu legatum ad regem mis-
 sum fuisse docuimus, & Sigismundus Lithestanius præclara
 nobilitate togatus senex. Tulere munera, excelsum Germa-
 nico more ex auro poculum, lectissimis exornatum gemmis,
 eruditæq; insuper admirationis argenteam machinam, in qua
 non horarum modò spatia, sed errantium etiam syderum mo-
 tus, menstruiq; Solis ac Lune coitus, exactissima ratione
 monstrabantur, intus scilicet tētatis rotis certisq; pōderibus,
 admirabili momento, uel in multū æuum minutissimas tem-
 porum mensuras dispensantibus, quum inter celeres tar-
 dosq; orbis, in tam uario inæqualiq; polorum ordine, au-
 daci quadam supremi motoris æmulatione cuncta congrue-
 rent. Ea à peritissimis astronomis excogitata perfectaq;
 Maximiliani Cæsaris fuisse dicebatur, cuius ingenium, no-
 bili semper studio, nec deterrente unquam sumptu, rara at-
 que admiranda concupiuit. Cæterum legatos appellentes
 egressosq; nauigijs Cassonus oblati equis quibus ueheren-
 tur, in castra perduxit, deditq; eis conspicuo in loco taberna-
 cula

PAULI IOVII HISTOR.

cula picta eximijs tapetibus constrata, missaq; sunt à Ros-
tane castrensis lautitiæ munera, uinumq; imprimis nobile,
tam ipsis lege ueitum quàm nostris, Germanisq; præsertim,
expetitum. Purpurati postero die, dum Solymanus non pro-
cul in prætorio præderet, legatos prandio exceperant, ita ut
in gratiam nostri moris non in solo, uti solent, collectis cru-
ribus, sed altiore in mensa cathedris humilioribus purpura
contectis sedentes una discumberent, solus Belgadrensis ex-
tra ordinem uirtutis ac ætatis honore admissus in puluino
infra purpuratos assedit. Legatorum uerò comites ex singu-
lis nationibus iuuenes generosi spectandi studio famulantes,
apud tetrarchas epulati sunt, numero quadraginta sex, hos
Turcico nomine Sanzachos uocant, hoc est signiferos, quod
militari cum imperio provincijs præsent: singulis enim pro
insigni, equina cauda hastæ præfixa ante tentorium figitur,
prodeuntiq; in aciem sericis demum uexillis uario colore
turmas atq; alas distinguentibus, illa eadem passis crinibus
niuea cauda præfertur. Epule Barbarorum è Danubio sa-
cilè potantium una oriza unisq; omnino ueruecinis carni-
bus coeptæ finitæq; sunt, adeo simplici astrictaq; apparatu,
ut non obscure nimiam luxuriã nostris exprobrare uideren-
tur, qui mensarum decus, quo uno præcipuè nobilitatem ac
insaniam ostentamus, nequaquam naturæ desiderio, sed im-
mensa gulae libidine diffiniant, ut obiter non sit mirum, eos
consilio atq; armis inuictos & semper uictores euasisse, quã
talem uoluptatem, quæ in hac nostrarum gentium uita lon-
gè potissima censetur, uti capitalem bellicæ uirtutis hostem
domi & foris penitus abdicarint. Igitur remotis mensis, lega-
ti ad Solymanum sunt introducti, ita ut singulos bini purpu-
rati in medio arreptis brachijs, quadã honoris specie susten-
tantes

tantes ad dextrae osculum perducerent, neque enim Turcae ex-
 ternos homines ad tyrannum aliter admittunt, quam ut sine
 scrutentur, an ferrum sub ueste lateat, implicatisque eo mo-
 do brachijs commouenda manus potestatem facinus ausuris
 dissimulanter eripiant, quanquam et assidenti in thoro cir-
 cumposita parataque ad manum clypeus cum acinace clauaque
 ferrea, ac item arcus et sagitta conspiciantur. Illata quoque
 est illa machina succollantibus duodecim seruis, quae Soly-
 mani animum et Barbarorum oculos admiratione comple-
 uit. Adduxerant enim artificem, qui solutis machinae fibulis
 interiora admirabili rotatione circumacta repanderet: is li-
 bellum quoque detulerat, attritae uel luxatae machine remedia
 continentem, tradentemque praecipua, quibus tot orbium cur-
 sus nunquam interitura ratione regeretur. Ea enim ingenij
 subtilitate Solymanus fuit, ut non modo sacris literis, quibus
 superstitionis suae leges continentur, esset eruditus, sed astro-
 nomiae cosmographiaeque praesertim curiosè operam daret:
 Hannone medico ex Bethica oriundo perdoctè, quum uir
 acutus singulas terrarum regiones, sinusque maris in membra-
 nis depictisque orbibus demonstraret, ut inde regius animus
 per ocium utili et per amœna delectatione caperetur. Pete-
 rant legati, ut Pannoniae regnum Ferdinando concederet,
 hisdem serè conditionibus, quibus id paulo ante Bizantij La-
 schus petisset. Tributum enim sicuti Ioannes pendere con-
 suisset, quotannis se pensurum pollicebatur, adducturumque
 in eadem pacis ac amicitiae foedera Carolum fratrem, ut in ter-
 go ab omni bellico metu liber, quod maxime percipere ui-
 deretur, exemplo Selymi patris ad Orientem imperij fines
 extenderet. Neque enim ipsum, dicebant, uel generosè uel rectè
 facturum, si Ioannem fato sanctum, uel infantem eius filium,

PAVLI IOVII HISTOR.

qui heres minimè putaretur, ulla in re Ferdinando regi cont
 pararet, quòd ille neq; uirtutis neq; officij merito, sed alienæ
 fortunæ beneficio sublatus, alieni iuris locum inuassisset: non
 eum hercle regem impotentibus armis ritè factum uideri,
 quum nec procerum omnium consensu rex acclamatus, nec
 legitimè coronatus fuisse uideretur. Præclara siquidem iu-
 ra Austrianorum principum uigere, quâquam tum oppres-
 sa armis, eaq; aliquando ualitura, quibus freti Pannoniæ hæ
 reditatem foeliciter adirent, nisi iniquitate fortunæ interce-
 pta raperetur. Ceterum dimisso antiquo iure, nihil se potius
 habere, quo illati belli nomen excusarent, quàm recentis ini-
 tæ pacis tabulas, quibus Ioannes solenni tot procerum astipu-
 latione Ferdinandum regni successorem reliquisset. Illum
 profectò certi iuris conscientia permotum, uel ipsum aucto-
 rem defensoremq; suæ dignitatis præiudicio uehementer of-
 fendere, quàm Christiani nominis causam impiè prodere ma-
 luisset, quum præuauicatione turpissima, beneficiarij iuris
 oblitus, fidem sacramento interpositam, tam ingratiè quàm
 astute sefellisset: ut ipse qui inter reges potentia magnitudi-
 neq; animi excelleret, & bello paceq; iustitiæ nomen tueri
 uideretur, postquam ingrati hominis cõtumeliam neglexis-
 set, Ferdinandum tantis affectum iniurijs amicum & bene-
 ficiarium mallet, quàm perpetuum hostem. Nihil enim ei,
 uel ad æquitatis famam honestius, uel ad diuturnæ pacis se-
 curitatem utilius, uel ad liberalis animi laudem omnino glo-
 riosius futurum, quàm si antiquissimæ stirpis regem, uirtu-
 te fideq; præstantem, deletum à Bohemis, ab Hungaris exo-
 gnatum, à Germanis autem Romani imperij Casarem desti-
 nomine Pannoniæ regem appellaret. Solymanus iucundo
 uultu

aultu laudatis muneribus, biduo p̄est per Rostanē respon-
 dit, ultimam hanc esse pacis ac amicitie conditionem, ut
 Ferdinandus urbes, oppida, arces, quæ in ditione Ludouici
 regis antea fuissent, continuo redderet, ac in posterum Pan-
 noniæ finibus abstineret, se uerò, qui toties bello lacesitus,
 graues sumptus grauesq; labores subisset, leui poena con-
 tentum fore, eam esse, ut ad conseruādum inuictæ maiestatis
 decus, Austriæ tributum imponeret, t̄m uerò in ita amicitia
 solenne foedus percussurum. Quòd si ea conditione gra-
 uarentur, obiterq; bellum, quàm pacem mallent, se adnixu-
 rum continuis armis, ut Pannonico regno adempta, euasta-
 tis Austriæ regionibus, uindicaret. At legati, quanquam ad
 tributū nomen tanto fastu tantaq; Barbarorum arrogantia
 inductum, quum summæ potentiæ summæq; dignitatis frā-
 tres indignè contemni quererentur, in iustam prope iram
 exarserant, ut susceptæ legationis propositum tenerent, as-
 flictisq; rebus spatium daretur, inducias postularunt, per
 quas Ferdinandus atq; itidem Carolus Caesar cōsulerentur:
 sed nec id impetrari quoq; potuit, quum inducias aslute peti
 prospicerent, quibus garendarum rerum inclināte iam au-
 tumno uertenteq; se in iuges pluuias, occasio tota deperiret.
 Petiuere demum, ut Balthasarē, Tayscumq; duces captiuos,
 pretio redimere liceret, hos enim in cathenis uiderant. Ad id
 Rostanes respōdit, eos, si pax, ea, quæ dicta esset, conditione
 pararetur, sine pretio dimissurū, porro si bellū fieret, nō de-
 futuram occasiōē, ut captiuorū permutatione redderētur.
 Licuit autē legatis circūducēte mōstrāteq; Rostane, opulentiā
 atq; ordinē castrorū intueri, sed quū munimēta, quæ intra
 fossam clitellatis camelis perpetua serie cathenatis, curruli-
 busq; tormētis cōstabāt, atq; itē statioēs attributaq; distinctis

PAULI IOVII HISTOR.

militum generibus tentoriorum spatia mirarentur, silentiè
 ante omnia per æquale atq; perpetuum in tanta frequentia
 stupendum fuit, neq; enim aliter quàm significatione manus
 & nutibus parati intentiq; milites regebantur. Solymani
 porrò insigne prætorium, uti par erat, cunctis excelsius &
 sumptuosius, quàm quadratæ arcis effigiem exprimeret, ocu-
 los pulchritudine et maiestate operis adimplebat: à quatuor
 enim angulis totidemq; medijs ab omni latere fastigiatis
 pinnatisq; turribus cingebatur. Intererant ad commeandum
 latissimæ porticus, sic ut area in palestræ modum, in medio
 ad domesticas exercitationes relinqueretur. Interiora quoq;
 papilionum uelamenta, Babylonici operis acu picta, sericiq;
 funes, quibus tenderentur, usque adeo elaborata pretiosaq;
 fulgebant, ut æstimationis nostræ modum excedere uideren-
 tur. Adnotatum quoque est omnium ordinum tabernaculis,
 tentoriola esse coniuncta, quibus latrinæ inerant, eo in-
 stitute ordine, ut nouæ scrobes quotidie fierent, repletæq;
 statim arena iniecta tegerentur. in macellis quoque pariter
 profunda fosse uisebantur, in quibus lanij totius exenterati
 pecoris exa sedulò tumulabant. Ita fiebat, ut castra nullo
 odore tetro afflata, non ad salubritatem modò, sed ad iucun-
 ditatem repurgatis omni in parte regionibus non Barbaro-
 rum, sed eorum qui militiæ disciplinam condidissent, castra
 censerentur, prædamnatis hac in re statuiis nostris, in queis
 præter ingratham naribus atq; oculis multarum rerum sœ-
 ditatem, pestilentes enasci morbos sæpiissime uidemus. Lega-
 tis multiplici ueste, pecuniâq; donatis atq; dimissis Solyma-
 nus Belgradensem, latè longeq; citra Danubium Austriæ fi-
 nes populari, ac incõdere, Cassonum uerò uoluntarijs equi-
 tibus præpositum in Morauos, qui Marcomanni antiquitus
 fuerant,

fuerant, excurrere iussit: sed prædabundos, magno in spera-
 toꝝ earum gentium commodo, plenis imbribus inflati an-
 nes opportunè morati sunt. Exinde uir Hungarus, nomine
 Solymanus, qui ab incunte etate bello captus Mahometis se-
 ctam sequebatur, à Solymano Budæ cum imperio præfici-
 tur, qui cum Verbetio daret operam summa æquitate ius di-
 cendo, popularesq; quondã suos familiaris alloquendo, in-
 spem diuturna tranquillitatis adduceret. His rebus cõfectis,
 dies circiter uiginti, ex quo uenerat, Budæ commoratus, in
 Thraciam redire constituit, quòd autumnales pluuia matu-
 raq; hyemis frigora suberãt, & magnitudine multorũ am-
 nium, quibus Panonia ex omni parte ad difficultates inue-
 rum irrigua præcincta q; est, intercludi posse ueretur. Ex
 itinere autem Laschum legatum, susceptum nauigijs libera-
 liter dimisit. Eum enim priuato uirtutis eius ac amicitia no-
 mine in gratiam receptum, Byzantio secum adduxerat, sed
 demum noua offensus iniuria custoditum reliquerat Belgæ
 di, quum ex speculatorum literis, Antonium Rinconem, ue-
 terem apud se Byzantij legatum, remittente cum mandatis
 Francisco rege è Gallia redeuntem, in Pado amne à Cæsaria-
 nis interfectum cognouisset: sed Laschus per literas præclare
 ostendit, Ferdinandi regis nullum esse in Italia imperium,
 easq; regiones Caroli fratris præsidijs teneri, potuisseq; Rin-
 conem, hostilis terræ in flumine temere nauigantem, iure ca-
 pi ac interfici, quando ei tanquam exuli capitis pœna dam-
 nato, quòd natale solum in Hispania uertisset, ad hostesq;
 transfugisset, omnibus Cæsaris imperij finibus esset interdi-
 ctum. Sed Laschus diu eo beneficio uti non potuit, regressum
 enim in Sarmatia conceptus antea uenemens oppressit mor-
 bus, ita ut pleriq; ex aula Germani, fatum ad inuidiam uer-

PAULI IOVII HISTOR.

tentes, non tabifico quidem fluentis alui uitio, quo diu laborasset, sed lentis tyranni uenenis omnino sublatum contenderent, quum uir ille omni uirtutis ac elegancie laude insignis, & longiore uita dignus, in earci publicae fortuna uel ab ipso rege lugeretur. Cæterum redeunti in Thraciam Solymano, ad Drauum amnem nunciatur Stephanum Maylatum Ferdinandi secutum partes, ac ex professo Turcarum hostem, dolo compræhensum in Petri Moldaui potestatem deuenisse, pacatamq; ex omni fere parte Transyluaniam in fidem concessisse. Ea re Solymanum magnopere letatum fuerunt, Maylatum enim hominem bellicosum, ingenio contumaci, regnandi cupido, pronoque ad mutandam fidem uehementer oderat, quum ab eo Gritum & Turcas interfectos meminisset, Transyluanosq; indomitam gentem ad armatam, dubioq; bello potius quam certa pace gaudentem, ab eo concitatos perspiceret, quos moderato benignoque impetio pacare quam iusta ui ac armis subigere malebat. Sed quoniam in Petri Moldaui perfidiosi cruentique hominis mentionem incidimus, operæ pretium putauimus, quo dolo Maylatum ceperit, & qua fortuna seuitiaq; in recuperando regno usus sit, breuiter enarrare, ut sicuti iam plane tempus nos admouet, ad Germaniæ concilium, consiliaq; Cæsaris, nihil inter cetera rerum serie, opportune redeamus. Solymano in Pannoniam contedente, Moldaui aduersus Maylatum euocatus, uti supra memorauimus, cum Achomate Nicopolis præfecto castra coniunxerat. Erant enim præter pedites, quorum numerus more gentis erat exiguus, supra quinquaginta milia equitum: nam & suas quoq; Transalpinus alter Valacchus imperatas antea copias præmiserat. Maylatus multitudinem hostium circumuentus inparq; uiribus, desperatis auxilijs,

quæ

quæ à Ferdinando maiore belli mole occupato frustra postu-
 larat, uti superiore æstate præmentibus regijs scèliciter acci-
 disse, in oppidum Fogaras confugit. Ibi enim, uti loco na-
 tura atq; arte permunito, totius substantiæ & bellici quoq;
 apparatus instrumentum, ipsaq; præsertim Gritteæ prædæ
 spolia seruabantur, ad motis copijs Achomates, postquam ui-
 atq; tormentis, non nisi multo temporis spatio, multoq; la-
 bore arcem expugnari posse uidet, dolo ac insidijs uincendū
 ratus, legatos ad Maylatum mittit, hortatur, ut Solymano se
 dedat, appellariq; ab eo amicus, quàm iudicari hostis malit,
 cuncta enim ab eo prospera atque secunda sperari posse, qui
 uel hostibus regna dono dare sit solitus: se uerò qua polleret
 auctoritate apud imperatorem, amicè daturum operam, ut
 eius clementiæ & liberalitatis fructum sentiret, ornareturq;
 ipsa Transyluania præfectura, quàm paulo antè sibi concedi
 tributì nomine concupisset, tantis siquidem copijs circum-
 fesso nihil esse tutius, quàm honestis conditionibus pacisci,
 idq; salubre consilium celeriter expedire, quo præter cer-
 tam salutem, opes conseruet, dignitatemq; retineat. Aduen-
 tare enim cum uictore exercitu Solymanum, qui inanem
 spem sustinendæ oppugnationis certo supplicio uindica-
 ret, si eius imperijs parere præferoci uel obstinato animo
 intèpestiuum esse uideretur. Ad eam Maylatus, qui pacis atq;
 concordie consilia dubio bello potiora prouidebat, se neq;
 pacem abnuere, si non iniqua conditione pararetur, neque
 Solymani imperia, quæ summa æquitatis esse consuessent,
 detrectare grauitè respondit, Proinde si obsides darentur,
 se colloquendi causa, ut de conditionibus corā ageretur, in
 castra uenturum. Postulabat autem, ut filius Achomatis im-
 piger iuuenis pro obside traderetur: id quum se facturum

PAULI IOVI HISTOR.

pater negaret, quòd filius à pueritia Solymano de more dono datus, paterni iuris potestatem euasisset, pro uno insignes quatuor alarum præfectis daturum pollicetur. Accepit conditionem Maylatus paratæ fraudis ignarus, magnoq; ac ornatissimo comitatu educto, Gritteas exuuias superbe ostentans, in castra hostium contendit. Exceptus est comiter atq; magnifice: sed ex prima salutatione colloquium, ut non incipi modo, sed commodè etiam finiri posset, in sequentem diem differtur: quo Moldauus notum sibi hospitem solenni epulo exceptum comprehendere. Eo modo Maylatus feruente conuiuio, in rixam arridente dolis fortuna pertrahitur: ex composito enim à Moldaui cõpotoribus importuni primo sermones, ac inde maxime criminosi adeo proteruè ac peulanter inducti sunt, ut uel obscuræ contumeliæ uir insolens, & natura quidem iracundus, minaci dextra gladij capulum perstringens è mensa se proriperet, ita insurgentibus conuiuuis frustra fremens, seq; proditum inclamans comprehenditur. Nec mora concursu Moldauorum tabernacula diripiuntur, comitatusq; eius omnis, qui pretioso cultu auaræ gentis oculos ad prædã illexerat, armis, equis, & deniq; rebus omnibus exuitur & capitur. Vociferante adhuc Maylato superuenit Achomates, tam acerbè, quàm simulanter Moldauum reprehendit, quòd hospitalis mensæ iura cunctis intemerata gentibus, immani facinore edito subuertat, quòd ab se præstitam securitatis fidem uiolet, fortissimosq; uiros Turcici nominis obsides ad necè prodat. Ad ea Moldauus, specie contemnētis, respōdet, se graui de causa Maylatum cepisse, eumq; porro incolumem Solymano seruaturum, ad què omnino pertineat sententiã ferre, iure an iniuria captus fuerit. Nec multo post arx ipsa libertatis obsidibus deditur, incertū
 metis

metu an perfidia custodis, quòd de salute Maylati, totiusq; eius comitatus libertate sollicitus, aut non obscure magno in ducibus pretio, deditioem maturasse diceretur. Ita duo Hungarorum longè nobilissimi duces, Valentinus, atq; Maylatus, qui uni omnium antiquum illud Hunnici sanguinis decus, intestinis primò odijs, & mox Turcarum armis foedè proculcatum erigere possent, inuicti certè armis, sed perfidia decepti, in potestatem Barbarorum deueniunt. Occupatis Fogaris, Transyluani ferè omnes, concedente demum Solymano, in Stephani pueri regis nomen inclinatis animis iurauerunt, quòd iustum miteq; imperium Ioannis patris in ea prouincia per triginta ferme annos fuisse meminissent, tulereq; sepe dona puero, fidei pignora, quum Isabella mater cum Georgio Vichioq; tutoribus in Lippa regione cõsedisset. Eam multarum rerum abundantem Maros annis Hercynijs saltibus effusus interfluit, præcipitiq; demum cursu in Tybiscum euoluitur. Hunc pleriq; Sergetiam antiquis uocatum asseuerant, in cuius auersi & mox reducti fluminis uado, Decebalum Daciæ regem, urgente uictricibus armis Traiano Cesare, thesauros condidisse ferunt, quum Barbarus in ea rerum desperatione se ipso crudelior, ne latebræ secreta proderentur, artifices atq; operas ad unum omnes in uestigio perfecti operis necauisset. Cæterum ad confluentes Marum atq; Tybiscum, Segadino celebri in oppido, noua à Turcis præfectura constituta est, quam eo nomine salutarè ominamur, si donec adolescat puer, obtinendi regni prærogatiua uideatur, quod minimè credi par est, in hac perditione uel insanientis seculi fortuna, postquam immani Galli regis & Caesaris dissidio, dum Germani cunctatores eximij, turpissime bellum gerunt, non Pannoniæ modò regnum, sed

PAULI IOVII HISTOR.

uniuersam quoq; Christiani nominis remp. Barbaris hostibus impie prodi conspicimus. Ceterum de Petri Moldaui ingenio, uti supra polliciti sumus, ex rebus ab eo gestis liquidius patebit, si aliqua de Valacchiæ regno, regionisq; situ, et gentis moribus, uti ignota multis, ex instituto operis referantur. Imprimis Valacchiæ regulos antiquissimæ stirpis ferunt, repetita origine à Flacco Præside Romano, qui illi stri uirtutis argumento, suum nomen prouinciæ reliquerit. Ab eius enim tēpore, Mysiam, quæ ultra Istrum ad Scythicas gentes extenditur, Flacciam appellari coeptam constat, quam demum corrupta sensim uoce in Valacchiā abiisse perspicimus. Apud Valacchos enim, non Romanæ modo disciplinæ certi mores & leges uigent, sed ipsa quæque Latine linguæ uocabula seruantur. Ea gens equitate pollet, nam quisque uelegentissimus domi equum alit, quo prædatur & militat: scuto, hasta, gladio, uti Hungari solent, & nonnunquam lancea missili, atq; arcibus rem gerunt. Equi earum pectorosi robustiq; non pernicitate quidem in cursu, sed perseverantia & uiribus maximè probantur, proinde tenellis mos est nares proscindere, ne angustâ respiratione fatigētur. quādo nec mediocris equi sit laus triduo, uel per æstiuos soles bellicæ agitationis laborem pertulisse. Deum Christum colunt, sed Græcorum ritus secti, deceptiq; opinione, à nostris dissident. Apud eos patrum nostrorum memoria regnauit Dracula belli pacisq; artibus clarus, & diu Turcarum hostis, sed ex calamitate Ladiskai regis, qui ad Varnam ab Amurathe superatus interijt, certo inito scædere, tributum pendere coactus est. Ab hoc Dracula, Petrus pronepos, qui hodie regnat, imperium accepit, uir ingenio quidem militari, sed maximè turbulens

to, crudelitateq; simul atq; perfidia infami: nam cum finitimi belli pacisq; studium nequaquam stabili fide, sed in diem occasione & commodis metitur, suaq; pariter ac aliena arma nemini unquam certus hostis, sed improuisus semper exercet. Ceterum Valacchia omnis in duas partes, duoq; imperia distinguitur. Altera ad meridiem uergit, terminata Danubio, atq; item ab occasu Transyluaniæ fines attingens, ad oppidum Seuerinum, ubi Traiani pontis admirabiles pile triginta quatuor, nequaquam totas obruente Danubio uisuntur. Ab oriente autem piscosum habet lacum, quem Hierassus amnis ab accolis Pruthes uocatus, efficit, suisq; demum aquis aduuctum & latè stagnantem relinquens, in Istrum euoluitur. Ad septentriones autem finitur Hoyna ignobili flumine, & directis ad Istrum terrestribus terminis, curuata admodum regionis fronte, contra Peucem insulam, spargente se tum primum in ingentes ramos profluente Istro, antiquis scriptoribus notam, quam hodie Barillanam dicunt. Hæc Valacchiæ pars à nostris Transalpina, à Turcis autè communi utriq; nomine, quòd nigrum frumentum ferat, Carabozdana minor uocatur. Regulus qui in ea hodie regnat, regiamq; habet Ternouizam, continuo parendi obsequio Turcarum amicitiam tuetur, aureorumq; nummum myriadem tributi nomine quotannis pendit, ac ea uel indecora pace perfruitur, quòd impunè fidem mutare nequeat, quum in opposita Danubij ripa, Seruiæ Bulgariæq; præsidia in antiquis Triballorum Mysorumq; sedibus spectentur. Coluit & per amplis annuis muneribus Ioannem regem, cuius præsentiope adiutus, rebellantes Transalpinae proceres oppresserat. Altera Valacchiæ pars agrorum & pastionũ amplitudine maior, armentisq; & militaribus equis opulentior, ab

amine,

PAULI IOVII HISTOR.

amne, qui mediam interfecat, Moldauia dicitur. Is ortum ha-
 bet paulò infra Hierassi fontes è Transyluania montibus,
 quibus antiqua Dacia ad ingētis theatri similitudinem, ob-
 uersa in occasum scena, præcingitur, delapsusq; Zuchauā
 Petri regiam præterfluit, atq; inde uolentus Hoynam, Do-
 bouizam, Argiamq; paruos sed perennes amniculos secum
 trahens, in Oltham effunditur. Oltha uerò, qui antiquitus
 Alutas fuit, non Transyluania modò, cuius partem ab ad-
 uersis montibus descendens rigat, sed Moldauie & Transal-
 pina minora flumina in orientem reflexus, ad Nicopolim in
 Danubium rapit. Omnium uerò amplissimus Tyras, qui ab
 indigenis uocatur Nester, ab Aquilone Moldauiam termi-
 nat, ortus enim è Carpato Sarmatiæ monte, & rectè in Eu-
 xinum contendens, Rusiæ, Podoliæ, & Tartariæ demum fi-
 nes attingit. Tenuere autem has regiones antiquitus Roxo-
 lani, Arpij, & Tauroscythæ, ita Moldauia ad pontum usq;
 protenditur, tantumq; oræ maritiæ ad orientem interci-
 pit, quantum ab ultimo Istri ostio, quod antiquis Lithosto-
 mum fuit, à Tyra profuente relinquatur. In hoc littoris tra-
 ctu, Moncastrum insigne oppidum, in uestigio Harmonacti
 antiquæ urbis conditum, Ottomannis paret, Moldauo mala-
 tis antè annis ademptum, quum Turcarum arma ad expu-
 gnandum Theodosiam, quæ Caffa dicitur, in Taurican pene-
 trassent. Sed pro Moncastro, quod uel ob id amissum uidere-
 tur, quoniam à Christianis Dracula stetit, Matthias rex,
 ut eius Dracule fidem uoluntatemq; redimeret, Cizonum et
 Checillam oppida dono dedit. Ea sunt in extrema Transylua-
 niæ parte, qua per saltum Moldauie iungitur. Sed in Petro
 proferendi imperij libido ingens, his omnino finibus minime
 terminatur. Cū Sarmatis in Podolia repētinis incurfionibus
 bellum

bellum gerit, quum id totum, quod intra Tyræ & Hieras-
 sum Moldaviæ inseritur, suæ ditionis esse contendat, quin et
 Transylvaniæ quoq; animum adiecit, quum Ioanne & Fer-
 dinando dimicantibus, in contrariaq; studia diductis proce-
 ribus, Pannoniæ regnum alternante fortuna iactaretur. Con-
 fugerat Ioannes ad Sigismundum Sarmatiæ regem. Ferdinan-
 di armis Buda pulsus, & desertus ab Hungaris, quibus natu-
 ramos est insitus cum fortuna fidem mutare, quod nihil inde-
 corum, modo utile sit, arbitrentur, nec rerum suarum consi-
 lia in spem longinquam, sed ad præsentis commodi casus ex-
 pediant. Ita Petrus Perenus, Valentinusq; Thuracus, præci-
 pui Ioannis duces ad uictorem transferant, & ut externo re-
 gi operâ fidemq; probarent, oppida Transylvaniæ, quæ Ioã-
 nis præsidio tenebantur, circumductis copijs expugnabant.
 Sed Moldauus, fœdum id facinus præuertente fortuna, inex-
 pectatus hostis in Transylvaniam irrupit, utpotè qui Cizo-
 uo Chechillaq; timendum putaret: quæ oppida ab Vladis-
 lao, Ludouicoq; regibus repetita atq; oppugnata memine-
 rat. Ferdinandum quoq; Germaniæ copijs & Caroli fratris
 opibus fretum, longè maximum, sibiq; obiter metuendum,
 Pannoniæ regem futurum existimabat: uel ob id maximè,
 quod Solymanus Persici belli cogitationibus occupatus, ne-
 quaquam graue bellum pro Christiano rege suscepturus esse
 uideretur. His de causis, Moldauus Austrianos oppida pas-
 sim expugnantes, non longè à Braxouio in Barzæ cæpis ador-
 tus, tumultuario atq; improviso pugne genere profligauit,
 & quo maior & clarior uictoria redderetur, omnibus etiã
 tormentis exuit. Nec mora Ioãnes ea hostium clade magno-
 pere letatus, per legatos inexpectati atq; ideo summi benefi-
 cij Moldauo gratias agit, postulatq; magnis precibus atque
 pro-

PAULI IOVII HISTOR.

promissis, ut sibi ad repetendum regnum adesse uelit. At ille
 successu rerum seipso ferocior, nequaquam alieno commodo
 uictoria utendum ratus, inuadendæ Transyluaniæ consiliū
 capit, confisus maximè tormētis de hostibus captis, nā eneis
 atq; muralibus antè caruerat, quum exilibus & ferreis ru-
 diq; artificio fabrefactis uteretur, quæ circa oram Ponticam
 nauigantibus extorta, aut paruo empta pretio comparas-
 set. Primo itaq; impetu Vestricium insigne oppidum occupa-
 tum est, atq; eodem terrore pagi aliquot in potestate sunt
 redacti, postremò ij omnes, qui irrumpēti, denegato cōca-
 tu, hostiles animos ostendissent, grauibus affecti incommo-
 dis, infesti uictoris uim atq; seuitiam senserunt. His extem-
 plo cognitis, Ioannes dittonis suæ iniurias deprecatur, id ni-
 si incepto absistat Solymantum iniquo animo laturum osten-
 dit, sibiq; demum reddi Vestricium postulat, sed id quidem
 humaniter. Neque enim tum grauius succensendum existi-
 mabat, ne ferocis importuniq; hominis uim iniquissimo re-
 gnum suarum tempore acrius exagitaret. Ad ea autem inge-
 nio suo utens Moldauus, amicè quidem respondere, prolixè
 admodum aduentus sui causas referre, & quo demum peri-
 culo pro aliena salute atq; potentia conflixerit, iactanter e-
 narrare. Postremo dicere se eius animi non esse, ut cuiquam
 uel insigne beneficium obiectari uelit: uerum à regia digni-
 tate minimè alienum arbitrari, si Ioannes in uictoria præ-
 mium beneficiq; memoriam id oppidum ab se manu captū,
 Cizouioq; propinquum condonaret, uel ipsius Solymanti
 exemplo, cuius liberalitate Pannoniæ regnum acceperit. Sed
 paucos demum post dies, Moldauus, siue quòd supra spem
 ea expeditione profecisset, uel quòd Solymanti nomen in ea
 causa offendere uereretur, abacta ingēti omnis pecoris præ-
 da

da in Valacchiam redijt, conuersusq; demum in Sarmatas,
 qua cum gente de finibus, uti supra diximus, sepisse dimica-
 cabat, Pochutiam uastabundus percurrit. Ea est regio inter
 Hierassum & Tyram ultra Chamenetium Podolie empo-
 rium, in ulteriore Polonica ditionis ripa, cōtra Zubannam
 Tyrae impositum. Neq; enim ueteres termini, de quibus am-
 bigere exercendo arma, quam ex æquo & iure disceptare,
 atq; otium pati Moldaui malunt, Cheronio uado finiuntur.
 Id enim locus est ad Hierassi annis traiectum lōgè facillimus.
 Nec Sarmatae aduersus improuisum hostem numero equi-
 tatu et terrore tormentorum cuncta quatientem, consistere
 audebant, priusquam suorum auxilia superuenirent, sed ad-
 uentu dummodo iōānis Tharnouij, qui prætorianas cataphra-
 torum alas adduxerat, ad Obertinum castellum se conglo-
 barunt. Erat Tharnouius militaris disciplinae peritia, & cō-
 silij grauitate antiquis ducibus exæquandus. Moscos enim
 ad arcem Starodubam ingenti prælio supererat, sepeq; Tar-
 tarorum irruptiones foelici uictoria uindicatis iniurijs re-
 presserat. Is in temeritate hostis, uictoriae spem reponēs, per-
 petuo carrorum munimento castra uallauerat, magnaq; ti-
 moris simulatione, suos continebat. Tum uerò Moldauius,
 qui pugnae audius cum tota molē copiarum aduolarat, osten-
 tare aciem, pugnam ciere, exprobrare imbelles animos, &
 circum munitiones magno clamore edito, decurrere: postre-
 mo quum nemo in aciem prodiret, prolatis tormētis muni-
 menta castrorum uerberare atq; prosternere. At Tharnoui-
 us, qui aliquandiu singulari patientia, ut in contemptum de-
 ueniret, militum ardorem monendo obtestandoq; represser-
 rat, ubi uidet currus maioribus globis diffringi, indeq; per-
 turbari ordines uallo proximos, grauiq; fremitu a tota
 acie,

PAULI IOVII HISTOR.

acie, ne multa ac ignobili morte cadendum foret, prælium
 deponci, confestim ab hostium temeritate suorumq; periculo
 erumpendi consilium capit, costanti atq; lætissimo uultu insi-
 gnes quosq; equites nominatim atq; signiferos adhortatur,
 ut acerrimo impetu in latrones suo more contra uim fugæ
 uti solitos, erumpant, maximè conferti pugnent, intentisq;
 mucronibus inermia pectora perfodiant. Erant circiter ses-
 ptem milia equitum, quorum maior numerus fulgentibus
 armis protectus uisebatur, in tres omnino acies distincta, to-
 tidemq; castrorum obuersa portis, ita signo dato Decuma-
 na porta panditur prima acies, in quam dux moris hostium
 peritus, non temere pugnacissimum quemq; contulerat, in
 Moldauos erumpit, magna editur cædes, totisq; agminibus
 tumultuatur: neq; enim insolentes Barbari tantæ uirtutis fa-
 cinus Sarmatas ausuros crediderant, sed mox adcurrente &
 cohortante Petro uniuersa Valacchorum multitudo circum-
 fusa in perrumpentes Sarmatas conuertitur. Nec occasioni
 deest Tharnouius, à dextro enim leuoq; latere castrorum
 duabus ad apertis repente portis, instructas ad id secundam
 & tertiam acies in latera hostium inducit, ita Moldaui iner-
 mes à cataphractis triplici certamine distracti circūuentiq;
 in medio conciduntur, & in fugam uertuntur, sequētibuscq;
 peropportune equitum uictoriam peditum cohortibus, uni-
 uersa tormenta capiuntur. Petrus ipse, qui acerrimè dimi-
 cando totam penè primam aciem oppresserat, cum globo de-
 lectorum equitum sese è manibus hostium eripiens, suscepto
 uulnere profugit. Eo prælio Valacchorum quatuor milia
 cecidere, nobiles uerò notiq; duces supra quadraginta ca-
 pti, in queis suere Clogossates consilij et scrinij magister atq;
 item familiæ præfectus, & pari nobilitate ac forma iuuenis
 pocillator

pocillator, quorum desiderio & cladis & uulneris magno
 pere dolorem intenderat. Hos omnes & tormenta circiter
 quadraginta octo, in queis Ferdinandi regis gentilitia insi-
 gnia æri incisa uisebantur, Tharnouius ad Sigismundum re-
 gem Cracouiam perduxit, eiusq; pugne atq; acti triumphæ
 similitudinem egregiè depictam ad memoriam posteritatis
 in templo dedicauit. Exinde Petrus tanto accepto incommo-
 do, anissisq; præsertim Austriani tormentis, quibus subni-
 xus se formidandum finitinis ostentarat, aliquandiu cõquie-
 scere est uisus, ita tamen, ut Moldaui à latrocinij nihil cessa-
 rent, nec à Transsylvanis, uel ipsis quoq; Transalpinis sue gẽ-
 tis finibus abstinerent, sed antiquo recẽtiq; odio Polonis inse-
 sti, in eandem Pocchuiam incurrendo prædandoq; indomi-
 ta arma sæpius exercerent. Quibus de causis, Sigismundus,
 ne semper aduersus repentinas diuersasq; uagantium incur-
 siones iustus exercitus magno & inuiti sumptu cogendus
 foret, inuadendæ atq; delendæ penitus inquietæ gentis consti-
 tum suscepit. Nihil tamen prius conandum ratus, quàm So-
 lymani animum exploraret, quòd Petrus Valacchiq; omnes
 in clientela Turcarum essent, quorum amicitia atq; præsidij
 tuti uiderentur, Byzantium legatos misit, qui quotidianas
 propè aduersum se Petri et Moldaui inuurias deferret,
 ac antiqua limitum documenta literis & picturis ostende-
 rent, peterentq; demum, ut sibi liceret, amicitia incolumi sal-
 uisq; foederibus, immanium latronum inuurias uindicare: se
 nuper ea tantum poena, quam ipsi nefaria ac ob id infelici-
 temeritate ad Obertinum contraxissent, contentum fuisse,
 quum Poloni facile persequendo, ac in intima Moldauiæ pe-
 netrando, profligatos cum scelerato principe ad internicio-
 nem delere potuissent. Ad ea Solymanus respondit, Otto-

PAULI IOVII HISTOR.

mannici moris esse clientes suos, qui probe imperio & dila-
 cto audientes sint, ab externa iniuria constanter tueri: eosdē
 porrò si humani iuris obliuiscantur, arrogatēq; deliquit,
 grauius punire. Propterea Sigismundum hunc ab se fidelis
 amicitie fructum relaturum, ut nullo suo cum labore atque
 periculo hostem, qui uel toties humaniter castigatus furere
 non desineret, merita poena mulctatum uideat. Oderat enim
 Petrum Solymanus, uti uiolentum indomitoq; ingenio, ubi
 arma ualere, cuncta perturbantem utpote qui Gritium
 ab eo abrupta fide deceptum atq; obruncatū, infantesq; de
 mū eius liberos, in Moldania crudelissimē necatos meminisset,
 sed nec tributum quotannis pendere solitum ab eo Byzantium
 mittebatur, cuius officij nomen adeo arroganter con-
 temnebat, ut quum nulla ambiguae libertatis signa sortire-
 gulo preferenda predicaret, se bellicae uirtute immunem sa-
 ctum profiteretur. Stephanus quoq; per id tēpus Petri Ger-
 manus frater, tanquam imperij emulus, superbe domo ex-
 pulsus, detectis multis sceleribus, inuisum antea fratris no-
 mē apud Turcas, infame reddiderat. Nec multò post Soly-
 manus cū ingentibus copijs è Thracia profectus, Istro pōte
 iuncto, iuxta Peucem in Valacchiā peruasit, cuius aduentu
 territus Moldauus, quòd uiribus esset impar, & à suis dese-
 reretur, cum paucis per nemora & solitudines in fugam se
 coniecit. In arce siquidem Zuchua, quam munierat, obsidio-
 nem ueritus, se continere, aut in campis coactò equitatu con-
 sistere minimē ausus, errando fallendoq; insegutos hostes, in
 Translyuaniam cursum intendebat, quum Transalpinus in-
 oerio accitus in id bellum à latere incumberet, et armata Po-
 ldnorum manus in finibus spectaretur, diffusaq; Turcarum
 gmina undiq; perurgerent, & ad Ponticam oram appul-
 sa

sã hostium classis navalis effugij facultatem eriperet. Itaq; diu circumeundo, quum magna aliquot flumina incomparabilis equi uirtute foeliciter transset, ad Aluiam amnẽ, tũ maxime imbribus inflatum, sæuis uorticibus natandis equi uires superantem, peruenit. Erat usq; adeo lassitudine, inedia, doloreq; perditarũ rerum & scẽdẽ mortis metu consternatus, ut mergi fluctibus mallet, quã ab infenso fratre, uel à Turcis ad supplicium capi. Sed hæc animo uoluntanti, non defuit fortuna extremis mortalium casibus illudere solita, oblatu enim est piscator Trãsylvanus, qui sortẽ adnota nauicula ripam subierat, ab eo siquidem magnis promissis & precibus impetrauit, ut traiceretur, atq; eo duce pedibus per syluos notosq; tramites Cizouũ duceretur. In eã enim arcem, cognito Turcarum aduentu, uxorem & paruos liberos carioremq; suppellectilẽ ut quã tutissimẽ seruarẽtur, paulo antẽ præmiserat. At Solymanus, ubi Petrũ ex certis signis uestigijs per auias solitudines euadentem, Valacchiẽ finibus excessisse fama compertũ est, Moldauos in fidẽ recepit, eos omni timore liberat, Stephanumq; Petri fratrem Moldauiẽ regem constituit, sed quum ad ueteris tributi summã nihil adderetur, certam agri partẽ adimit, quæ Moncastro proxima uidebatur, atq; his confectis rebus in Thraciã reuertitur. Interea rex Ioannes ad Solymani motum excitus, cum triginta millibus equitum in Trãsylvaniam peruenit, in speciem quidẽ ut studiũ suum ostenderet, tanquã in id bellũ uires suas additurus, sed occulto consilio, ut prouinciã fines tueretur: nam magnopere tinendum putabat, ne Turcæ per simulationẽ petẽdẽ Moldauiẽ reflexo cursu in Trãsylvaniã penetrarẽt. Secundũ enim eam pacem, quam cum Ferdinando rege secretis conditionibus initam fuisse docuimus, quod

PAULI IOVII HISTOR.

legatus Lascbus priuato dolori nimium indulgens, Byzantij cuncta prodidisset, usq; adeo inuisum suspectumq; apud Solymantum fuisse meminerat, ut cum multis legationibus eius facti suspicionem agrè diluisset uideretur, uix multa largitione apud purpuratos gratia nomen sustentaret. Itaque ea solitudine liberatus, ubi Petrum desertum à suis, ac exutum regno in Cizouium confugisse didicit, ad obsidendum eum festinat: ratus aduenisse tempus, quo ueteres iniurias ulcisceretur, grauiissimamq; inde operam Solymano praestaret, & Stephani quoque animum eo beneficio promerendum arbitraretur. Pro inconstanti enim & turbulento alterum fratrem noua imperij fortuna contentum, ac in tutela Solymani quiescentem, regno finitimum exoptabat. Durauit obsidio supra quatuor menses, suppetebantq; obsessis alimenta, idemq; animus nullis fractus incommodis Petro aderat, ut ad supremas spes usque fortiter obduraret. Sed non eadem erat constantia in defensoribus: ij erant partim Transyluani, partim Moldaui, qui ex uxoris comitatu oppidi custodia remanserant, facileq; dissentiebant, quum non una omnium persistendi causa uideretur. Rex namq; omnibus extrema supplicia denunciarat, nisi postquam effugia perpetuis stationibus circumspecta conspicerent, uti iam undiq; desperatis auxilijs, triduo ad certam ueniam se uictos deditioe fateretur: ea res in Moldaui contumaces spiritus fregit. Itaque uir acutus, eorum more, qui ex ipsa necessitate periculi, habile ingenium ad prudentiam flectunt, prius quam suorum dissensio in apertam cruentamq; seditionem erumperet, maturandum ratus, liberali facta deditioe, portas aperuit, id tantum praefatus, ideo se ipsum uicoremq; & oppidum fortunasq; omnes dedere, quod placet

nē sciret Ioannem regio prorsus animo, aliquanto facilius
 iniuriam obliuisci, quam ullius beneficij memoriam depone
 re consueisse. Proinde se tantam spem nequaquam temere de
 sumpsiſſe, ut planē confideret sibi misero apud eum, qui in
 perijuncti calamitate aliquando miser fuisset, humanitatis et
 clementiæ locum minimē defuturum. Ioannes hominem
 complexus, conſolatusq; bono animo esse iuſſit, confirma
 uitq; data fide se Cizouio contentum fore, quod oppidum
 uti Pannonicæ ditionis superiores reges repetiſſent: cate
 rum arcis poſſeſſionem apud ipsum uxoremq; uno tantum
 mutato præſidio permanſuram, in qua tuti ab iniuria, cer
 tiq; ſalutis meliorem rerum euentum expectarent. At Ste
 phanus, ubi fratrem deditum in poteſtate Ioannis eſſe didi
 cit, per legatos Solymanum orat, ut Petrum sibi tradi impe
 ret, eo enim uiuo, Moldauiam nunquam dicto parentem, nū
 quam pacatam, nunquam externo aut in'eſtino bello uacua
 fore. Nec mora Solymani literis frequentibusq; nuncijs de
 poſcitur. Ioannes ius & æquum datæ fidei proponit, negat
 ſe tantum ſcleris admiſſurum, ut miſeri ſponteq; dediti ſalu
 tem prodatur: id autem Solymani imperio, cui parendum eſ
 ſe fateretur, ſe daturum, ut Petrus, quo omnis amittendi re
 gni metus Stephano demeretur, tam diu quam Solymanus
 uellet, in eadem cuſtodia permaneret. Poſtremò, quum ſe
 uerioribus literis repeteretur, quòd iam purpurati ea cun
 ctatione lædi maiestatem exiſtimarent, medium, ac ob id Pe
 tro admodum ſalutare conſilium ſumpſit, reſcribens ſe Pe
 trum non captiui more, ſed legati nomine Byzantium cum
 inſigni comitatu tranſmiſſurum, ut coram obiecta crimina
 diluat, et ſi ſas ſit, ueniam quoq; impetret, modò Solymanus
 à magnitudine animi erga proſtratum, ſeq; imprimis reli

PAULI IOVII HISTOR.

gione datæ fidei obstrictum, non incertam clementiæ & lenitatis spem præbeat. Non discessit ab humanitate Solymanus, utpote qui seruandæ fidei necessitudinem honestissimo excusationis nomine apud regem uel tacitus probaret, nobilemq; illum expeditum magnis regibus, sed raro oblatum à fortuna, clementiæ laudis fructū excerpere cuperet. Itaq; non obseura significatione confirmatis amborū animis, Petrus suis opibus studioq; Ioannis exornatus, Byzantiū mittitur, commendatus præ cæteris purpuratis, Laphuibeio, cui ampliora dona detulerat, ut præpotentē ex aula patrum sibi in dicenda causa compararet. Dedit & gemellos uniones superbi piri magnitudinē adæquantēs, qui ex Grittea præda fuisse dicebātur, ut his, pro inauribus, Solymani filia Rostani desponsata in nuptiis ornaretur. His sibi conciliatis, ubi admissus est, ad eò luculenter causam dixit, ut quibus susceptorum à se bellorum causas atq; successus, araxij inopiā, Gritti casum, fratris & procerum dolos, ac antiqua iura finium cum Polonis enarrasset, ueniamq; supplex petisset, indignè mulctatus à fortuna uideretur. Erat enim eius uiri excellens bello uirtus, quanquam ingentibus uitij atque sceleribus æquaretur, militaribus Turcarum animis ad admirationem spectata grataq; usque ad eò, ut purpurati uel nulla largitione corrupti, uirum sortem tantis illustrem cassibus, neque impotenti fortune inuictum animum concedentem, omnino defensuri crederentur. Verum Solymanus suspensio iudicio neq; damnauit reum, neq; penitus absoluit, ne Ioannis nomen abrupte fidei contumelia sugillaret, uel ipse parum sceleribus insensus abiecta seueritate uideretur. Itaq; Moldauus in Peram Ligurū coloniam est relegatus: beneficio quidem ingenti, quū ibi nequaquam obuersans

obuersantibus Turcis, ad leniendum exilij dolorem alen-
damq; spem recuperandi regni cum Christianis hominibus
uersaretur. Erant ei præter numerosam familiam, plures
Hungari comites liberaliter instructi. Græci quoque, qui-
bus cum religionis ritus erat communis, & mercatores Ita-
lici, Turcæq; item, ut epulando uinum potarent, domum
eius frequentabant, ita ut uir ille comitate cunctis obuius,
principalis aule speciem referret. Nec diu uoto eius fortuna
defuit, Stephanū enim auarius ac iniquius quàm putassent
regnantem, populares obruncant. Fit magnus in Molda-
uia tumultus, quum sublato rege, multitudinis studia in Pe-
trum uerterentur, & contra nobilitas ei uehementer infen-
sa, quemcumque alium præferendum putaret: nequaquam
temere meritis pœnas pertimescens, si iratus & senus ab
exilio uocaretur. Sed Boiares, qui sunt ex ordine optima-
tum, ipsa populi multitudine auctoritate atq; opibus poten-
tiores, adolescentem Moldauum nomine Alexem regie stir-
pis, qui diu in Podolia inops exularat celeriter euocāt, prin-
cipem constituunt, in Zucauaq; regia appositis præsijs
confirmant. Hæc ubi Byzantijs nunciata sunt, Petrus ani-
mos attollit, purpuratos nouis muneribus aggreditur, præ-
bensat omnes, sed in Luphtibeio recuperandi regni sum-
mam spem reponit. Interim Moldauorū legati à Boiariibus
instructi Byzantium perueniunt, postulantes, ut Alexes re-
gij sanguinis, uti omnium expetitus uotis & publico con-
sensu rex acclamatus, postquam Stephanum fata sustule-
rint, Solymani liberalitate confirmetur. Tum uerò Petrus
purpuratos obsecrare, ut nihil de pseudo regulo ementiēte
regiam stirpem temere crederent, illius nomen et genus an-
tea incognitum testari, idq; inductum commento & mali-

PAULI IOVII HISTOR.

gnitate Boiarum dicitare, ut ipse auita regni sede per summe
nam iniuriã excludatur. His de causis, Moldaui minus ex
quis auribus auditi sunt, uel ob id, quòd nequaquam mode
stè & reuerenter in deligendo creandoq; rege properantes,
Solymani liberalitatem atq; iudicium præuenissent. Itaq; le
gati continuò ad suos domum perscribunt, angustas omnia
no spes sibi ostendi, ut quicquam pro Alexe impetrari posse
credant, præoccupatas enim esse purpuratorũ uoluntates
occultis magnisq; muneribus, cõmouereq; sese uehementer
Petrum, atq; contendere, ut per Turcas reducatur. Proinde
sibi difficiles aditus præberi, frigidaq; ab omnibus & plena
pudende dilationis responsa reddi. His cognitis, Boiars, ut
tyrannum ueluti non dubiam cladem ipsis allaturum nouis
consilijs regno penitus excludant, legatos, dissimulato habi
tu, ad Carolum Casarem, Ferdinandumq; regem mittunt, qui
doceant quo in statu periculoq; Moldaui noui principis res
sint, peditum auxilia implorent. Ea si impetrentur, Moldaui
uos ic̃to foedere promittant Christianorum regum socios &
Turcici nominis perpetuos hostes futuros. Rẽ autẽ præsen
tis necessitatis in eo occasionis momento uerti, ut si decem
millia peditum submittantur, ipsi cum quadraginta milli
bus equitum omnem uel maximi Turcarum exercitus impe
tum sustinere audeant. Sed Ferdinandus fratre Casare pera
gendis conuentibus occupato, quòd multas longum id iter
difficultates habere uideretur, nec conducendo militi pecu
nia suppeteret, ei negotio, quod maximè liberalis officij ce
leritatem exigere uidebatur, adesse non potuit. Caterum ea
legatio, quæ diu celari non poterat, per speculatores Byzan
tij nunciata, usque adeo in Petrum Turcarum studia accen
dit, ut Solymanus supplicem ac adiutum purpuratorum
precibus

precibus, clientemq; se & deniq; fidelem seruum Ottomani nominis iureiurando profitentem, in gratiam receperit. Nec multo post Himbrachor stabuli magister dignitate & uirtute bellica illustris, qui Petrum regis ornatum insignibus in Moldauiam reduceret, est delectus, paucisq; inde diebus coacto exercitu ad Danubium ponte iungendum cōtendit. Tum uerò Boiares metu perculsi, quum desperatis Christianorum auxilijs multitudinem consternatam, et magno pere Turcarum arma formidantem conspicerent, summo cōcepto scelere obruncandi Alexis cōsiliū desumūt, neq; enim antiquæ rebellionis noxam, nisi inmani aliquo perfidiæ facinore deleri posse iudicabant. Nonnunquam enim accidit, ut mortalium animus scelere semel occupatus, quum in presentipericulo timor ingruit, facile uel inusitati sceleris infamiā contemnat. Ita infontis ac intempestiui principis coniuratum concursu patratur cædes, accumulataq; feritate iacētis caput deciditur, ut Boiares ueluti expiata uetere perfidia atrocem aduersum se tyranni animū eo cruento munere mitigarint. Arrisit Petrus exoptata dona ferentibus, placatiq; animi speciem præbuit, quum diligentiam maturati beneficij simulata oratione laudasset, utpote qui seui ultorisq; animi decretum recondere uellet, donec abiret Himbrachor. Is egregia omnium uoluntate passim receptus, Petro Zucchauie regia in sede constituto, acceptisq; muneribus, in Thraciā redijt. Nec mora Boiares circiter uiginti, detegēte odiū tyranno, alius alia de causa comprehenduntur, et securi percutiuntur: non iniquo quidem iure, uel ob id supplicio damnati, quòd ueterem iniuriam apud tyranni animum recenti beneficio pēsari posse existimarint. Hæc sunt quæ de Valacchia, uno scribendi tractu sub unum aspectum prodenda cē

PAVLIO VII HISTOR.

fuimus, nihil in hoc temporum seriem rebus gestis ad equan-
tes, ne maiora bella quæ imminent, concisa in partes, & uar-
rie passim intermixta, quod maxime fugiendū uidetur, cōsis-
so planè ordine, ac ob id dissipato historiae lumine referatur.
Hissem fermè diebus, quibus Rochandulphus ad Budā cum
Turcis Budensibusq; Hungaris bellum gerebat, & Solyma-
nus aduentare dicebatur, Carolus Cæsar Ratispona cōuen-
tū dissoluit, cōfestimq; magnis itineribus in Italiam est pro-
fectus. Is autem Germanorum conuentus, qui Christianæ re-
ligionis commodo, ad sanandas Lutheranorum mentes in-
dictus fuerat, hūc habuit exitū, ut postulante Cæsare, Ger-
mani proceres & liberæ ciuitates decreta perscriberēt, qui-
bus Guillelmus Cleuensis regulus, quod neglecta Augusti
imperiij authoritate, Gheldrensis principatus hereditatem
adiisset, hostis iudicaretur: contra uerò Carolus Sabaudius,
qui Gallorum armis regno exciderat, publico totius Germa-
niæ consensu sumptuq; uti iam receptus in clientelam, red-
deretur, seuerissimoq; obiter edicto caueretur, ne quisquam
Germanici nominis miles Gallorum stipendiā mereret, fratri
uerò ad Budam cum Turcis rebellibusq; Hungaris bellum
continuum alenti auxilia præberentur. Hæc ut facilius im-
petrari possent, Carolus totas eas conceptæ hæresis opinio-
nes Lutheranis nihil pij saniq; consilij ad animos admitter-
tibus condonauit, ita ut cunctis quæ uellent de diuinis rebus
& placitis impune sentirent, donec in dicto celebratoq; sacra-
rorum antistitum concilio, omnis oborti erroris contro-
uersia supremis disputationibus tolleretur. Id autem Cæsar,
ut intra biennium fieret, cū Paulo summo Pontifice curatu-
rum promittebat, ita ut, uel abnuēte Contareno legato, con-
cilio locū in ipsa Germania delecturus esse crederetur, uel
exi-

exitiali præiudicio Pontificiæ authoritatis, damnoq; Galli-
 carum nationum, quæ salutem ac libertatem inimicæ gentis
 arbitrio commissuræ minimè uiderentur. Propterea Cæsar
 discessurus è Germania, obnixè postularat à Pontifice, ut
 sibi in Italiã uenienti ac in Africam traiecturo, ad Lucã oc-
 currere uellet, quòd mutuis colloquijs deliberando de tota
 ratione concilij statuendum esse uideretur. Erant qui dice-
 rent, eò uerti consilia Cæsarís, ut concilij nomine, quo sacri-
 imperij dignitas in discrimen uocaretur, Paulo Pontifici nõ
 ambiguum terrorè incuteret, atq; ideo sollicitum in officio
 ac amicitia quàm archissimè contineret, & Germani obiter,
 siue concilium cuperent, siue ex cõscientia neglectæ pertur-
 bateq; religionis iuris & æqui iudicium formidarent, præ-
 clarè admonerentur totius negotij summam ipsius arbitrio
 atq; sententia cõtineri. Nec Paulus eius colloquijs aut loci cõ-
 ditionem obnuerat, pristinæ suæ pietatis & constantiæ te-
 norem secutus, utpote qui semper antea concilij censuram
 ultro deposcere, neutrumq; se & sincera utrinque fide me-
 dium inter dimicantes reges profiteri consueuisset. Non de-
 fuere Germani proceres, gliscente fama de aduentu Solymã-
 ni, Rochandulfiq; socordia, qui discedentis Cæsarís no-
 men tam falsè quàm improbè lacerarent. Qua in re Phi-
 lippus Lantgrauius ironico lepore multus erat, ut qui non
 temere Cæsarem oderat, neque Romani imperij fortunam
 ex æquo antea uirtuti egregiæ expositam, dignissimis pro-
 ceribus exclusis, in Austriæ domus hereditatem concessis-
 se pateretur: dixisse enim eum in conuiuio ferebant, Caro-
 lum mirè sortem ac impavidum imperatorem uideri, qui
 tanta esset animi magnitudine, ut Turcas quanquam mul-
 tos, uti inermes imperitosq; militiæ faciliè contemneret,

PAULI IOVII HISTOR.

Et nobilioris uictorie triumphum in transm. marina prouit
 cia quærendum arbitraretur, dum Solymano Ferdinandus
 frater obsisteret, cuius tam expedita et uehemēs uirtus, et
 tam paratæ facultates forent, ut in Austria domo, uno tem
 pore geminata uictoria parari posse censeretur. Alij porro
 apertius ac indignantius dictitabant, neq; constantem, neq;
 strenuum imperatorem uideri, qui urgenti à fronte nobilif
 simo ac insensissimo hosti terga daret, Patrimoniumq; Bar
 barorum incendijs expositū, atq; inde fratrem accepta clade
 perterritum, impiè scædèq; desereret, ut de immanis piratæ
 spadone seruo uictoria leuis in terra Africa quæreretur. Ni
 hil enim profici, uel ad ipsius laudē, uel ad Germaniæ salu
 tem ac dignitatem, si quā Italogum ac Hispanorum cohortes
 accersendæ in Noricum forent, è Norico detractæ Ger
 manorum legiones in Aphricā ducerentur. Cæsar enim His
 panie precibus adductus, expeditionem susceperat aduer
 sus Asanagam Tunetano bello illustrem, qui Algerij cum im
 perio à Barbarussa fuerat relictus. Apud eū prædones Tur
 cæ coibant, Hispaniæq; littora prædabantur, tanto ore ma
 ritimæ damno metuq; ut Hispani à Gadibus ad Pyreneos
 montes, dispositis in ora speculis atq; præsidijs, ad incertos
 casus excubare sublata nauigatione cogerentur. Propterea
 Cæsar classem parauerat, cohortesq; in Italia, Sicilia, ac Hi
 spania conscripserat, totusq; animo in Aphricā ferebatur,
 utpote qui antea Solymanium minimè uenturum putasset,
 et satis uirium ad expugnandam Budam in Rochandulsi di
 ligentia et fœlicitate fratris positū arbitraretur. Fuere qui
 existimarent Cæsarem cōstantiæ suæ ac innatæ uirtutis nun
 quam oblitum, eos tum aduersos de se rumores aliquo certè
 cum pudore, sed insigni patientia contēpsisse, quum uir exi
 miè

miè prudens, neque salutē, neque existimationem suā Tur-
 eico bello implicandam putaret, in quo uerè dignitatis ex-
 infœlici conatu iacturam facturus esse uideretur, si temerè
 ac importunè cōsistere, & uanitate pugnacis animi potius,
 quàm certa uirium fiducia inductus, congregari uellet cū eo
 hoste, qui immensis copijs ac opibus subnixus, uel totius ar-
 matae Germaniæ impetū multitudinem equitatus esset elusu-
 rus. Cōsilia enim cogendi magni exercitus, qui uictoriæ
 spem præferret, tempus ipsum, et maturatus Ratisponēsis
 concilij exitus excludebant: quādo nec decreta pecunia, nec
 expediti comneatus, nec satis explicata procerum uolūta-
 tes forent, usq; adeo, ut non incertum esset aliquos ab impio
 liore calamitate potius quàm Cæsaris uictoria gauisuros:
 uerum multo grauiore cura Cæsar agebatur, ne si in Pan-
 noniā nequaquam pari spe utilitatis, & metu incommodi
 occupatus hereret, Galli arrepta occasione Cisalpinā Gal-
 liam inuaderent, quum interceptis legatis inducias uolatas
 esse quererentur, ac in alijs demum Italiæ partibus bellum
 erumperet, cuius enata iam semina spectabantur. Nā per eos
 dies Ludouicus à Bononia, Armeæ familiæ iuuenis, turbido
 ingenio, uel ancipitem nominis famam querens, apud Senē
 ses multa usus largitione egerat, ut cōsilio malesana depræ-
 uatāq; moribus ciuitas, ad Gallos à Cæsare deficeret: sed flu-
 xa eorum fide, qui dum muneribus explerentur, defectionis
 initium se facturos promiserant, bellè proditus in potestatē
 Hispanorum deuenit. Contendens in Italiā Cæsar, in Tri-
 dentinis Alpibus, Octauium Farnesium, miræ indolis adole-
 scentem, adscitum sibi generum cum insigni comitatu ob-
 uium habuit, moxq; ad Athesim Alphonsum Vastium, qui in
 subrum nobilitatem insigni armorum cultu exornatam, ac
 isem

PAULI IOVII HISTOR.

item delectos ex Hispanis ueteranos adduxerat, ut comitatus è Germania per se exiguus, intentusq; itinere, ea illustri auctus frequentia, dignus Cesare spectaretur. Affuit pro- peranti supra Veronā, insignis legatio Venetorum, prebi- taq; sunt præter gratuitos commeatus munera magnis ho- spitibus in itinere dari solita, nihilque inde Caesar Crema- nae Laudique Pompeie commoratus, Mediolanum contem- dit, exceptusque est incredibili studio ciuitatis, nec leui quo- que sumptu reliquarum urbium, quum nihil augustius et opulenti- us in ornamenta triumphalis pompæ excogitari præstariue potuisset, tegerenturque obiter coloratis uelis uniuersæ regiones, quibus à Romana porta ad templū ma- ximum et in ueterem Vicecomitū principum curiam, tan- to hospiti parè, sub umbella aurea duceretur, sed ipse atra in penula uiliq; pileolo spectari uoluit, multis lugubrem habitum admirantibus, quū foeminarum et plebis curiosa simplicitas, pictam ex auro trabeam et fulgentem gem- mis in Caesaris capite coronam expectaret. Nec dissimilis animi habitus in graui parūque hilari eius oculo notaba- tur, ita ut cladē, quæ pridie accepta ad Budā fuerat, præsa- gire uideretur. Reuocauit tamē eū à seueris cogitationi- bus Maria Aragonia ipsius Vastij uxor, cūctas ætatis fœmi- nas excellentis formæ, præclareq; uirtutis, et fauentis for- tunæ muneribus antecedēs: nam quum sepe antea illustrem pudicitie famam fœlici fœcunditate nobilitasset, tum forte- marem pepererat. Huic summi honoris causi, Caesar, quum sacro fonte lauaretur, humaniter prestito Christianæ pieta- tis officio adesse uoluit, eumq; de nomine Carolum appella- uit. Ita ut mox comiter in ea festa hilaritate nobiles matro- nas ad tiliarum modulos saltantes spectaret. Aduenere de-

mun legati singularum ciuiatum, menstrui tributi onera
 peracerbè afflictis populis imposita deprecantes, sed eas
 preces uel iustis querelis suppliciter additas ita audiit, ut
 parùm clementer in aliud tempus reijceret, triduoq; post
 nullam indulgentiæ spem, sed eundem & quidè ab ipsa re=
 medij desperatione grauiorem miseris gemitum relinquens,
 Genuam contendit, ubi ex Ferdinandi fratris literis de Ger=
 manorum clade, Turcarumq; uictoria, & Solymani aduen=
 tu certius cognouit. Quo nuncio adducti Vastius atq; Pa=
 ria, dictis sententijs suadebant, ut petendæ Africae consilia
 in uernum tempus differret, & cum his quas conscripssisset
 Italicis cohortibus & Germanorum legione quam addu=
 xerat, in Italia moraretur, ut inde ad opem fratri serendam
 deterrendosq; Barbaros, reuersuri speciem præberet, tue=
 returq; interim Italiam aduersus Gallos, quos nulli omni=
 no occasione defuturos prospicerent, si aliquod sortè in=
 commodum, aut ui Pœnorum, aut iniuria tempestatis acci=
 peretur. Nihilò secius Cæsar stabili proposito constantiæ
 nomen, uel magno discrimine retinendum ratus, in Afri=
 cam, abnuente etiam fortuna, transfretare constituit, ut
 Turcas in Pannonia bellum gerentes contempssisse potius,
 quàm timuisse uideretur: conuersus enim ad eos qui in
 consilio erant, magna, inquit, ratione, ut in Italia perman=
 eam suadetis, sed multo maiore arbitror in Africam con=
 tendendum: nam si substitero, è Germania certè reformi=
 datis Turcis diffugisse uidebor, cuius admissi dedecoris opi=
 nio tolli non poterit, nisi susceptis innixi consilijs, exoluen=
 do promissis fidem, et maturè traiciendo, iudicij atq; animi
 nostri famam bono euentui cõmendemus. Fortunam enim,
 qua nos terra deserit, per fluctus fortiter audendo experiri
 lubet,

PAULI IOVII HISTOR.

lubet, quum Algerium multis de causis, priusquã maria by
 bernis aquilonibus claudatur, expugnari facile possit, cuius
 uoti si me Dij compotem fecerint, contemnemus certè Gallo
 rum minas, atq; his profecto classibus & copijs, quibus sti-
 pendia graui sumptu persoluta uidetis, si temere sese cõmo-
 uerint, ultro eorum audaciam retundemus. Interea Paulus
 Pontifex ab Roma æstuoso itinere Castiam emensus, Lucani
 peruenit, improbantribus medicis, quòd lethale foret, nisi
 pleno imbre infractis caloribus ab Urbano cœlo discessisset.
 Sed is uel exactæ ætatis senex, certo semper ingenij uigore,
 et tẽperata ob idq; fœlici uitæ disciplina, ita fallebat annos,
 ut cuncta ætatis pericula, quæ publicam salutẽ includerent,
 facile contemneret. Quid enim mihi uita opus est, sæpe dice-
 bat, nisi ut hæc suprema officia, quæ unam omnino sacri no-
 minis personam respiciunt, cadenti reipublicæ optima fide
 persoluamus? quandoquidem diuinis ita monemur fatis, ut
 pietati & uoto publico uel morte ipsa satisfacere, quàm in-
 fami desidia uitæ cupiditatem extẽdere malimus. Quod si in-
 sanire principes pergant, & magnus Deus à salute Christia-
 ni populi penitus auersus, susceptis uotis adesse nolit, statu-
 ra quidem uel in otio, uel in labore nõ intempestiuum uitæ
 finẽ afferre poterit, præclari certè studij perpetuæq; uolũ-
 tatis honestã famã, nulla uis inuidiæ nobis eripiet. Nonnulli
 quoq; senatores euntem retentare conabantur, imprimisq;
 Francisci regis legati, qui in nullam spem pacis ituro, post-
 quam ab ea Cæsar auersus obduraret, nõ modò ualetudinis
 incommodum, sed parum etiam sinceræ æquitatis calumni-
 am imminere differebant, quoniam timeret, ne Cæsar hone-
 stissima petitione in belli Punici sumptum pecuniam impe-
 traret, quæ demum occulto consilij exitu ad excidium Nar-
 bonensis

bonensis Gallie uerteretur. Magnorum enim principum congressus atque colloquia, absentibus semper suspecta, in alienamq; perniciem uerti occulta conspiratione existimantur. Propterea Franciscus, ne se incauto atque imprudente Prouinciam admota classe repentinus hostis inuaderet, ad Masiliam & ad Rhodani pontes, legionarios Gallica discipline pedites, & ueteranas equitum alas, ut praesidio forent, maturare iusserat. Sed Paulus uti frustra alias ad Niceam recrudescencia pereuntis Reipublicae uulnera omnino Caesari detegenda, indicandaq; uitia serpentis pestis existimabat, ut uno concordiae remedio sanarentur, ac praecclare Dijs ac hominibus testatum foret, neque ardens studium, neque uehementes preces, neque in summa uita contemptu diligentiam in optimo sacrorum principe defuisse. Ea quoque de causa, ut ire pergeret, magis ac magis accendebatur, quod suborta erat inter Franciscum & Caesarem noua simultas, ueluti inducijs Rinconis atque Fregosij caede uiolatis, ueterisq; odij flamma, compressa aliquandiu induciarum fide, in multo atrocius quam antea belli incendium exarsura credebatur. Egerat per aliquot annos Byzantij Antonius Rinco, Francisci regis legatus apud Solymaenum, uti saepe diximus, remissusq; a Barbaro paucis ante mensibus in Galliam ad regem peruenerat, comitante eum ala equitum Cesare Fregosio, ne per Bergomatium fines & Volturenam uallem, ad Duriam Rhetiarum transeunti, a Caesarianis insidiae tenderentur. Ceterum acceptis nouis mandatis a Rege, quae ad confirmandam amicitiam pertinebant, rediturus Byzantium, superatis Poeninis Alpibus in agrum Taurinum inter praesidia Gallorum descenderat, ut inde se Venetias proriperet, ac demum tutissima nauiga-

PAULI IOVII HISTOR.

stione in Epirū adueheretur. Placebat Rinconi per se obeso,
 & forte ceruice ac humeris ex stillicidio laboranti, ut iacta-
 tio uitaretur, duobus nauigijs secundo Pado deuehi, frustra
 improbante Fregosio, qui uel in publica induciarum fide,
 cum regij commodi, tum priuatae salutis rationem, Hispano-
 rum ingenijs minimè committendam ratus, per eas sentes
 uel asperas Rhetorū Alpes reuerti, aut certè noctu pernici-
 bus equis Placentiā peruolare mallet. Sed fatalis illius per-
 tinacia, huius prudentiam facile peruicit, ut amborum ina-
 teritu, dirus Christiano nomini casus incideret, quo inte-
 stinis affecta malis Respub. nihil iam non ausuris in perni-
 ciam nostram Barbaris proderetur. Ab Hispanis enim, quæ
 per speculatores cognita eorū nauigatione in insidijs terra
 pariter ac flumine diligenter excubabant, quum meridie ad
 Ticini ostium peruenissent, ab armatis lintribus, qui tecti
 fronde ex occulta statione repente prodierant, circumuenti
 iugulatiq; sunt. Perijt cum Fregosio Bonifortius centurio,
 seruatus autem est Camillus Sessulanus Fregosiana ale præ-
 fectus, isq; cum omnibus nautis, ne patratæ cædis sancta cer-
 to indicio uulgaretur, Cremonam deuectus est, & in arce
 custoditus. Alterum porro nauigium, in quo erant comites
 cum scrinijs multaq; pecunia, occupatis hostibus in aduer-
 sam ripam intactum foeliciter euasit, indeq; uectores simul,
 & nautæ terrestri itinere per nemorosos calles occultati
 Placentiam, allato rei gestæ nuncio, peruenerunt. Ceterum
 cadauera post duos menses elapsi custodia nautæ, iuxta con-
 fluentes Padum & Ticinium semisepulta, ob idq; discrupta
 feris, & tabe consumpta monstrauere, ita ut Fregosij ma-
 nus ex antiquo uulnere uno mæca digito facile nosceretur,
 ac augendæ representandæq; iniuriæ causa, ad Fræcisum,
 ab

ab uxore, quæ casum deplorat, auulsa cadauere & loculo condita deferretur. Scio Gallos nō inepta suspicione, nequam quam eos statim interfectos putasse, sed prius in questione cruciatos, ut arcana legationis tormentis elicerentur: sed de hac subtili coniectura, quum nihil adhuc cōpertum sit, rem utiq; dubiam in medio relinquemus. Verum ab eō atroci facinore, Alphonſus Vaſtius, qui Cisalpinæ Gallie cum imperio præerat, incredibili inuidia deflagrauit, quod inducias, in nouem annos ad summam spem pacis Niceæ indictas, uio-
 laſſe, & contra naturam generoſi eius ingenij, inhumana cæde cruentus euasiſſe uideretur, tãquam fame ſue minime parcendo putarit, modo apud Cæsarem, uel ignobili & cri-
 minoſo officij genere gratiam mereretur. Sed Vaſtius eius impoſitæ cõtumeliæ notam, uel iure, uel præſcriptis, ac ideo publicatis libellis ita diluit, ut id poſtquã iure cognoſci non poterat, uel ſingulari certamine, ſi dignitate cōpar offerretur, diluturus eſſe crederetur. Cæterum complures Rinconẽ iure caſum exiſti. narũt, quod inuidioſiſſimæ legationis mu-
 nere ſuſcepto aduerſus Chriſtianũ nomen Barbaros concit-
 tare, occaſionesq; gerẽdi belli, indicatis Cæsaris conſilijs de-
 monſtrare diceretur. Pregoſſo autem immerenti, uitã mali-
 gnitate atq; odio ereptã dicerẽt, q; uir bellicoſus & acer, ad
 Genuæ totiuſq; Liguriæ principatũ aspiraret, uigente ad-
 huc apud populũ non ingrata Iani patris memoria, qui Ge-
 nuenſium princeps exiſtiſſet. Itaq; Pontifex Lucan uenit,
 præmiſitq; Alexandrum Farnẽſium Cardinalem, qui Cæſa-
 rem ad uiæ regiæ ſtationem trirẽmibus adpulſum, uenien-
 temq; ab octauo lapide exciperet. Ad portam autẽ affuere
 Cardinales ac antiſtites, atq; item ordo Lucenſis, qui intran-
 tem ſub umbella deducerẽt. Curia prætoris, ubi decuriones

PAULI IOVII HISTOR.

sedent, *Cæsari data, Pontifex ad antistitis domos templo maximo coniunctas diuertit. Ter Cæsar ad mutua colloquia Pontificem adiit, ille Cæsarem semel. Introductusq; est Moninius Gallie regis legatus, ad id tum missus, ut quereretur Fregosum atque Rinconem captos, atque eos sibi reddi postularet: neque enim tum interfectos esse constabat. Cæsar ad id, apud se ius induciarum inuiolatum esse inuiolabileq; mansurum respondit, quicquid uero illis dissimulato habitu nequaquam nomen profitentibus, dum in Pado nauigarent, præter spem accidisset, iniussu suo & se ignaro penitus accidisse: proinde si admissi facinoris authores indicarent, eos omnino comprehensurum & ad supplicij poenam Gallis traditurum. Res uti in Pado acta erat, per nautas indicata, non obscuram habebat coniecturam: neque Paulus induciarum, quarum ipse ad Niceam author extitisset, disceptator esse poterat. Quoniam de his an starent, uel eo scelere uiolatae essent, iudicium ferre intempestiui, atque omnino anticipitis negotij res fore uideretur. Facile demum fuit Pontifici optimis literis ac humanis rebus uehementer erudito, apud Cæsarem in tanto præsertim recentiq; ad Budam accepti uulneris dolore, singulas plagas, quas nobis Barbarus hostis inflixerit enarrasse, ostendisseq; pericula, quæ affeetae ruentiq; Reipub. de caelo imminerent, postquam infami contumacia ad exitialem insaniam, dum priuatas rationes intestinis armis tuemur, ruina publica oppressi periturisimus. Erant non iniquæ pacis conditiones, & Carolo quidem Sabaudio longè gratissima, quibus Franciscus pro Carolo filio Mediolanense imperium præcipuo Cæsaris munere deposcebat: quum inde demum cunctas Gallie facultates, & copias sacro indicto bello collaturum profiteretur.*

tur. Contra Cæsar iratus Gallo toties uicto, ac tum indomi-
tos spiritus gerenti, quid antiquæ & recentis sui iuris, quid
deniq; suæ securitatis ac dignitatis foret grauissimè disere-
bat, inuidere prorsus fortune suæ Gallum cæco liuore cor-
ruptum, qui perturbare omnia, impedireq; uictorias solen-
nibus uotis piè conceptas, & deniq; Barbaris ad commune
excidium irrupturis uiam sternere mallet, quàm ipsum pati
uerè esse Cæsarem, Augustoque in Italia imperio potiri, ad
quod non ambitiosis armis, sed optimo iure, & præclara
atq; inopinata quidem hereditate peruenerit. Neq; se adeo
Italicarum rerum imperitum, aut ignarum Gallicæ consue-
tudinis, ut si Mediolano liberaliter decedat, minimè timen-
dum existimet, quin à Gallis noua semper ac inmoderata
cupientibus, reliqua Italiæ atque Siciliæ imperia protinus
inuadantur. Eam enim, inquit, pacem semper optauerim,
quæ ad honestum decus persequendis Barbaris occasionem
aperiat, non quæ ad insignis ignominia nomen intempestiuè
liberalem auitis regnis expoliret. Pontifex ubi nihil de pace
impetrauit, suadere conatus est, ut quas in Africam copias
esset traiecturus, postposita nauigatione Turcis oppone-
ret, ad fratris Austriæq; præsidium, si ea recèti uictoria So-
lymanus uteretur. Sed Cæsar fatali innixus consilio, in sen-
tentiâ permansit, nihilq; magis eo colloquio decretum est,
quàm ut concilium, quod petebat Cæsar, & Pontifex, ut re-
ctâ peragi posset, exoptabat, potius quàm sperabat, in an-
num sequentem indiceretur. Id uerò decretum pleriq; diui-
narū ac humanarum rerū usu periti, & libero uoto publica
tantum commoda respectantes, intempestiuè atque pæpo-
steræ uoluntatis esse iudicabant, quando nihil absurdius ui-
deretur, quàm unum in locum atq; consensum totius Chri-

PAULI IOVII HIST.

stianæ professionis antistites euocare, qui de sacris dogma-
 tibus morumq; censura constituant, priusquam inter reges,
 positis odijs, humanarum rerum cõtrouersie finiuntur. Ex-
 petendam enim prius atq; parandam pacem, maturè demùm
 salutarem synodũ scelici foetura parituram. Propterea non
 temerè ueteris seculi patres regesq; illustri pietate ad coele-
 stia bona potius quàm terrena ingētibus animis anhelantes,
 pacem optimam optimæ & iustissimæ synodi parentem ap-
 pellauisse, quã tranquilla & securæ pacis beneficio cõcũ-
 tibus regibus, plures sublatas hæreses infinitaq; Reipub. uul-
 nera, concilijs ubiq; terrarum celebratis, obducta atq; san-
 ta meminissent. Quas enim uel odiorũ nubes, uel bellorum
 tempestates, Claramontensis synodi serenitas non dissecit et
 depulit? quem demum dignitatis amplitudinis & gloriæ
 prouentum Christiano nomini non attulit? Sed tum in sacro
 sancto Pontifice summa uigebat authoritas, religiosa popu-
 lorum omnium ueneratione conciliata, corroborataq; ma-
 ximorum regum obsequijs, ac ardentibus studijs, ita ut illi
 Gottifredum ad Hierosolymas sacra uadẽtem uia subsecuti,
 uerè Christiani Heroës, Federicus Aenobarbus Imperator,
 Ludouicus Gallie, Richardus Anglie, & antè eos Boemun-
 dus Apulia reges, milleq; alij reguli magnitudine animi ma-
 ximis pares, auita regna facile contempserint, de iure suo
 acceperint, lites & grauißimas ultro simulates Reip. con-
 donarint, quæ sita scilicet pacis laudem, odiorum libidini ta-
 cillum aditus mirifica pietate, & decora bellicæ uirtutis
 monumenta eternis eorum nominibus pararentur. Sed illi
 de Saracenis ac de Aegyptijs ad Hierosolymas Christiana
 troo

trophæa defixerūt, ut cum summo dedecore pudoreq; huius
 seculi successoribus suis dementiam, impietatem, atq; socor-
 diam exprobrarent: quando ab illis gloriose parata, & iam
 pridem sædè amissâ recuperari posse diffidimus, nec iam in
 tanta nostra desidia, tantoq; Barbarorum audaciæ succe-
 ssu, auersis à pietate atq; cōcordia omnium animis patrimo-
 nia, aras, & penates satis alacriter tueamur. Cæterum Pom-
 pilius Deum maximum diuosq; omnes de more, ut nauiganti
 Cæsari foeliciter aspiraret, suppliciter precatus, quum Octa-
 uium Farnesium ad ponendum militiæ rudimentū in soceri
 Cæsaris contubernio, studij sui atq; beneuolentiæ obsidē col-
 locasset, per Pistorienses montes Bononiam contendit, atq;
 inde per Aemiliā atq; Flaminiam modicis itineribus in Vr-
 bem est reuersus. Interea Cæsar Italicis cohortibus, quas Ca-
 millus Columna, & Augustinus Spinula subitario delectis
 conscripserant, atq; item sex millibus Germanorum, quorū
 duces erant Georgius Ratisponensis, & Baro Scisnecus na-
 taliū claritate nobilior in onerarias naues distributis, è Lu-
 nensi portu soluit, cum trigintaquinq; rostratis nauibus,
 edixitq; magnarū manūū magistris, ut ad Baleares insulas
 cursum intenderent. Sed in altū prouectas, quū oborta tem-
 pestas in conspectū Corsicæ detulisset, atq; ita disiecisset, ut
 per biduum aberrarent, Cæsar mitioribus demum uentis in
 Syracusanum portum, quem hodie ab oppido præcisæ rupi
 imposito Bonifacium uocāt, classem intulit. Id oppidum in
 extrema parte insule Sardonio freto imminet, despectatq;
 Sardinia modico traiectu in austrū exporrectam. Collectis
 demum nauibus & pacato mari ad Hypstianas aquas flu-
 mine Thyrso portuq; & Algarensi noua urbe nobiles pro-
 uectus est. Eo, quo appulit die, bicipitē uitulum agrestis ma-

PAULI IOVII HISTOR.

lier Cesari dono obtulit, auersantibus cunctis id mostri omne,
 postquam in primo cursu uenti instabiles ostentate serenitatis
 fide improbe sefellissent. Inde quoq; cum Baleares peterent,
 altera ab Africo subijt procella, prima quide labore atq; pe-
 riculo sauiore, quā fractis quorundā antennis uelisque discer-
 ptis per aduersos fluctus longa uehementiq; remigum defati-
 gatione in minoris insule portū, Barchini Magonis nomine
 celebrē, contēdissent. Ab hac demū Cesar in maiore Balearē
 totā classē traiecit, singulari affectus letitia, q; Ferdinandus
 Gōzaga, Siciliæ præfectus, per opportunē cū Siculis tri-
 remibus onerarijsq; Italicis centū quinquaginta nauibus ap-
 pulerat. Is nautici præsertim panis & reliqui cōmeatus in-
 gentem copiam, uel longo bello suffecturam attulerat. Ex-
 pectabatur autem ab Hispania cum sua classe Mendocius,
 sed ille Cori flatibus coactus, quum impetratæ nauigationis
 cursum tenere nequiuisset, ultimi consilij propositum ad
 tempestatis occasionem flectens fœlici compendio Algerium
 recta contenderat. Ita Cesar diligentie Mendocij nihil dis-
 sisus, ratusq; id omnino euenisse quod acciderat, hortante
 Auria secundo uento uela dedit, biduiq; nauigatione Alge-
 rium peruenit. Quum appropinquaret classis, admirabi-
 liq; ordine expansa atque directa in conspectu hostium con-
 stitisset, due prædonum biremes, quæ ab Oriente Alge-
 rium petebant, à promontorio oram legentes, imprudenter
 in sinum delatæ sunt. Earum maiorem Viscontes Cicada
 trier archus rostratæ suæ nauis ictu demersit, altera ueloci
 remigio incitata intra portus molem incolumis euasit.
 Mendociane interim triremes promontorium Apollinis,
 quod hodie Cassineum uocatur, superantes, magna letitia
 significatione difflosis omnibus tormentis, Casarem saluta-
 runt.

runt, & subsequentem Hispanicam classem nō procul abesse
 nunciarunt. In ea erant Cantabricæ Belgicæq; naues ma-
 gnæ supra centū, sed multo plures lenunculi, quos Hispani
 Searzapinos uocant. Sustulerant autē præter peditum co-
 hortēs magnum equitum numerum ex totius Hispaniæ iu-
 uentute. Nam pleriq; nobiles, neq; conscripti, neq; nomina-
 tim euocati, sed priuato sumptu armis & equis liberaliter
 instructi, ut Reipub. operam præstarent, naues summa ala-
 critate conscenderant. His præerat Ferdinandus Toletanus
 Albe regulus, non modò sua uirtute superioribus bellis in-
 clytus, sed priuato & quidem pernobili uoto perillustris:
 ingenti namq; pietate magnitudineq; animi excitus, Martiæ
 patris mortem ultum ire properabat, hunc enim in Moenice
 insula ad Girapolim, contra Pœnos occubuisse docuimus.
 Ceterū hæc omnia nauigiâ uelis agebantur, neq; ex malacia
 promontorium superabant. Iam enim uenti summa serenita-
 te inuecta, perflare desierant, sed à recenti tempestate mare
 commotum & uehementer adhuc fluctuosum, ita planis lit-
 toribus allidebat, ut nullo pacto exponi milites in siccū pos-
 sent, nisi umbilico tenus marinis undis abluerentur, quo in-
 commodo milites affici nolebat Cæsar, ne per se tadio maris
 atq; nausea cōfectos repentinis ac audacibus Barbaris etiā
 madidos atq; rigentes obijceret, & Hispanos quoq; duabus
 de causis expectādos iudicabat, ut uniuersis admotis copijs
 cum maiore ui, tum maiore etiam spe uictoriæ oppidum in-
 uaderet, & communicare integram rei gerendæ laudem Hi-
 spanis uellet, quorū precibus studioq; & insigni liberalitate
 adductus, bellū suscepisset. Sed ea uel bidui tantū fatali mo-
 ra, quanquam recta atq; honesta ratione duceretur, nō ex-
 ploratam modò uictoriam interpellauit, uerū ingenti no-

PAULI IOVII HISTOR.

Arorum incommodo seuitur & fortunæ occasione aperuit.
 Interea Caesar idoneum hominem ad Asanagam cum man-
 datis misit. Is significatione facta pariterq; à Mauris reddi-
 ta & excusso enim linteolo fiebat, ut colloquedi causa in por-
 tum tuto descendi posset, humaniter admissus postulauit,
 ut oppidum uel & fraude ab Horruccio occupatum, & de-
 munit ab Hariadeno Barbarusis fratribus ad perniciem hu-
 mani generis communitū, extemplo dederet Carolo Cesari
 terrarum domino, qui immanium prædonum ultor adue-
 nisset. Id si faceret, & Turcis abeundi quò uellent, et Mau-
 ris incolis incolumi omnium fortuna, suis legibus uiuendi
 potestatem fore: ipsum porro ingentia bello paceq; præmia
 laturum, modò se in Sardinia natum & sacro ablutum bap-
 tismate meminisset. Pulcherrimam enim offerri occasione,
 qua ad ueri numinis cultum redire, maximiq; obiter impe-
 ratoris fidem & liberalitatem complecti posset: ut de cru-
 deli tyranno execta uirilitatis iniuriam uindicaret. Quòd
 si cunctandum, & uim tanti apparatus expectandam arbi-
 traretur, inclusos procul dubio eundem pertinacie exitum
 laturos, quem funesto exemplo ad Tunetū pertulissent. Ad
 ea Asanagas respondit insanum omnino sibi eum uideri, qui
 oblata ab hoste consilia sequeretur, interrogauitq; reniden-
 tiore, quamam fiducia adductus Caesar, oppidum expugnare
 posse consideret: quum ille extemplo, hoc, digito ostendens
 classem, quem uidetis, tormentorum apparatu, ueterano-
 rumq; peditum ac equitum uirtute, respondisset: & nos
 quoq; in risum effusus subiecit Asanagas, pari præsidio atq;
 artificio moenia defendemus, ut locum binis iam uestris cla-
 mibus nobilem, noua Caesaris calamitate clarissimum redda-
 mus. Erat enim uulgatū Algerij anum grandænam magicis
 artibus

artibus & mirabili uaticinio maximè celebrem, quæ antea Didaci Verræ & Vgonis Moncatæ naufragia et clades præ dixisset. Algerianis publicè dixisse, ita ut oraculo tēpus præ scriberet, quò Christianus imperator oppugnare oppidum ausus, ab infœlicis conatu, magnam terra & mari calamitatem esset aditurus. Eius autem uaticinijs famam, in spem secundæ euentus confirmandæ multitudini opportunam, ita alebat ac excitabat Asanagas, quanquam magicas uanitates estuato militariq; ingenio non admitteret, ut non iam erigere suorum animos, sed nostrorum quoq; mentes, quum se in portuoso in littore in hyemē coniectos perspicerēt, terrere uideretur. Erant in præsidio Turcæ tantum octingenti, sed magna ex parte equites, summæ spei summiq; roboris manus. Ad paucos enim Asanagas erat redactus, nam multi uirifortes Mendociana, ut diximus, nauali pugna perierant, multi cum Draguthe archipyрата, ab Aurianis in Corsica capti fuerant, deleuerant & aliquot eorum nauigia uarijs in locis Rhodiæ, Neapolitanæ, Siculæq; triremes, sed multo plures etiam desiderabantur, qui tum fortè ipsius permissio aberant, & apud Sciriphum interioris Mauritaniæ regem religionis authoritate ac armorum gloria florentem, aduersus Lusitanos ad Athlanticum Oceanum militabant. Reliqua multitudo uix quinque millium numerum implere ferebatur. Constabat autem partim ex Mauris indigenis, partim è Granata Bethicæ oriundis. Accedebant et multi è Balearibus insulis, qui superioribus tēporibus coepta rebellionē, ob idq; poenam timentes ad Mahometanos ritus confisissent. Sed Numidarum duces magnum equitum & pedum numerum effecerant, qui extra urbem uagi patentibus in locis noctu ac interdum laceffentes, nostrorum agmina

pertura

PAULI IOVII HISTOR.

perturbarent. Hos diligenter Asanagas proposita mercede
 missisq; muneribus ad optime spem prædæ suo pte ingenio
 nobis insensos, è proximis regionibus euocarat. Neque cui-
 quam uel paruos liberos uel uxores ex oppido in tutiora lo-
 ca & remotas arces educere, aut ulla omnino signa timoris
 dare liberum fuit, indicta scilicet supplicij pœna, si quis ani-
 mo consternatus parum alacrem in periculo ostendisset uul-
 tum, aut minus uirilil consilij uocem edidisset. Cesar per Au-
 riam exploratis littoribus ab occidentali parte, quæ frequen-
 tibus scopulis erat incommoda, & superioris naufragij res-
 cordatione infauista uidebatur, ad tutiorem ab Oriente sta-
 tionem classem applicuit: eo ad descensum ordine constitu-
 to, ut sexaginta rostrata onerarias subeundo demittentes
 se milites exciperent, exceptoq; statim scaphis, actuarusq;
 nauiculis imponerent, à quibus in littus continuo deser-
 rentur. Tanta autem fuit in obeundo munere omnium dili-
 gentia expeditaque celeritas, ut quum insipientium multi-
 tudini plures scaphæ, inter se alacriter officijs certantes,
 abunde suppetere, peditatus omnis, nihil præter arma
 ferre iussus, momento temporis in littus descenderit. Cesar
 quiete & cibo recreatis militibus, tres acies numero mili-
 tum pares instituit, erant enim præter equites, & euoca-
 tos, ac officio & uoluntate auctoritatem atque Fortunam
 Cesaris secutos, circiter uiginti milia descriptorum pedita-
 tum: singulis autem aciebus terna currulia tormenta ad
 deterrendos procurstantes Numidas attribuit, progressusq;
 inde aliquot stadia non procul ab oppido confedit loco tu-
 to atque oportuno: nam castra ea ratione locata erant,
 ut binis utrinque fossis natura munirentur, quas delapsi iue-
 gis torrentes, sicuti repentinæ aquæ fert impetus, adeo pro-
 fundo

fundè excavarant, ut subter exesis defraëctisq; marginibus
 neque equiti, neque pediti commodus nisi per pontem tran-
 situs daretur, ad leuam porro ita assurgebat collis, ut edu-
 ctis in uerticem tormentis, interiora oppidi ædificia dirui
 atq; in festari posse uiderentur. Algerium olim Iuba regia
 uti alio loco diximus, à Romanis Casarea Iulia uocata, in
 tergo asperos & excelsos habet montes, directa autem muri
 fronte ad septentrionem mari alluitur. Insula uerò parua,
 arce nuper insignis, eam Hispani Pinnonem uocant, obie-
 cta oppido portum efficit, sed neq; tutum à Porea, neque
 multarum nauium capacem, quanquam Barbarussa, uti ali-
 bi meminimus, erepta Hispanis arce atq; ea diruta, ad insu-
 lam egregio conatu molem adiecerit, ut continenti iungere
 tur, quum translatis in id opus è classe Christianis remigi-
 bus, ingentes lapides è Tipasa ruinis asportasset. Ceterum
 oppidi moenia sensim eduëta in colles ad meridiem, ita mol-
 li flexu cuneantur, ut erecti trianguli faciem procul osten-
 dant; in summo enim fastigio propugnaculum inductæ cal-
 cis albo conspicuum, ad paruæ arcis & speculæ similitudi-
 nem exurgit, priuata autem introrsus ædificia, quum à pla-
 niore iuxta littus regione sensim recedant, in montè uelut
 gradibus extenduntur, decenti uel ob id serie, quòd supra te-
 sta singularum ædium, alienis extantibus fenestris subiecta
 maria despectantur. Curuatur autem littus lunato flexu ab
 oppido ad promontorium Matafusium, in quo antiqua ur-
 bis Tipasa, quondam à Romanis Cesaribus Latij iure dona-
 te, extantes adhuc reliquie uisuntur. Toto autem eo tractu
 oblonga, sed angusta planicies extenditur, nam ubi à littore
 aliquot stadijs recesseris, sensim enascentes tumuli desinen-
 tem planiciem excipiunt, inde enim tota regio innumeris col-
 libus

PAULI IOVII HISTOR.

ſibus intumeſcit, abſceditq; ſenſim augente natura in altiffi-
 mos montes, qui longa ſerie oppidum à tergo præcingunt.
 Ulteriora ad Numidas pertinent, qui more ſuo diuagantes
 translatis armentis atque mapalibus non infertiles agros,
 conceſſis ad annuam quietē glebæ inducijs, ſcèliciter arant,
 & multo pecore, quo uno ſummæ eorum opes reſentur,
 herbidi ſolici campos depaſcunt. Ceſar tribus per nationes di-
 ſtinctis caſtris, ab oriente oppidū complexus, in maximam
 ſpem ueniebat expugnandi oppidi, quòd ſibi ad eam par-
 tem tormenta producere atque acriter oppugnare ſtatuerat,
 ti, claſſem magno uſui futuram iudicabat, quum è triremi-
 bus ſummisq; malis atque carcheſijs magnarum nauium,
 propugnantium hoſtium latera ex obliquo tormentis peti
 poſſe proſpiceret: murus enim per accliuia perpetuo colliſ
 dorſo erectus, uno extructo aggere, ſicuti planis in locis op-
 portuniè fieri uidemus, neq; protegi neq; defendi poterat.
 Hiſpani ſub præaltis montibus editiora loca tenuerunt, cir-
 ca medios colles Germani iuxta prætorium conſedere, Itali
 autem planioribus locis ad mare, ac ideo portæ oppidi ma-
 gis propinquis. Interim dum tormentorum apparatus, ad-
 miniſtrante Petro Coua, qui ei negotio cum imperio præce-
 rat, nauibus educitur, & equi per trochleas moliendo ſuſpèn-
 ſi demiffiq; funibus exponuntur, Numidæ in ſummis mon-
 tibus ſupra Hiſpanos magno clamore edito ſe oſtenderant,
 omni telorum genere deſuper ſubiectos facile ferientes, no-
 tis enim montium tramitibus ſe dimittebant undique uelo-
 ces & repentini, ſed more gentis procul laceſſendo potius
 quàm cominus urgendo pugnam ciebant, quibus præliolis
 toto integro die ad noctem uſq; certatum eſt, nullo quidem
 periculo, ſed longa Hiſpanorum deſatigatione. Nam in-
 ductis

ductis etiam tenebris, Barbari, alij alijs succedentes, neq; a
 loco quem infederant, neq; ab instituta iaculandi consuetu-
 dine discesserunt. Vbi enim excitati ignes uisebantur, in eas
 continuo partes magna uis telorū lapidumq; præsertim ma-
 gno grandinis effundebatur, cui incommodo nostri extinctis
 repente ignibus occurrebant, silentio expectantes lucē, ut
 tandem collato pede certaretur. Ita sub exortū Solis, cohorte
 Aluaro Sando castrorum magistro, Hispani uel per
 ardua atq; impedita fortiter enitentes, deiectis pufisq; Numi-
 midis, montium uertices occuparunt, nactiq; pastorales ca-
 sas, ad quas in speciem munitionis se reciperent, conglabatū
 conspicerant. Eo die tanta confluxit Numidarū multitudo,
 ut nostri penē circumuenti, quum duas acies fecissent, in or-
 bem pugnare cogentur. Sed Siciliensium cohortium uir-
 tute, Numidarum audacia premebatur, hastati enim sul-
 gentibus galeis atq; thoracibus muniti, iacula facile contē-
 nebant, & sclopettarij à lateribus insultantes, plumbicis co-
 missis glandibus auertebant. Numidæ pedites è iuuentute
 deliquuntur seminudi promissa caesarie, nihil præter iacula
 gestantes, equitibus se permiscerunt, atq; ita mutuo cōfisi præ-
 sidio rem gerunt, tantaq; pedum uelocitate congressus nos-
 trorum deuitant, ut à statarijs nõ facile uulnerentur. Equi-
 tum uero prælongas et præfixo utrinq; ferro ancipites lax-
 ceas, ad auersos etiam ictus arte mirabili quassantium, et
 erat agilitas, ut nemo nostrorū acie excederet, quin statim
 interceptus lethali cuspi defigeretur: seutis ad effigiem cor-
 dis e corio oblongis et leuibus sese atq; equū in occursum recep-
 tuq; usq; adeo habiles protegūt, ut exiguo summi periculū
 premio ad conditū proposito, septena iacula intorqueti se
 offerāt, singulaq; uel haste celeri cōmotionem detorqueāt.

PAULI IOVII HISTOR.

uel scuto in obliquum exporrecto certissima declinent. Interea dum Numidæ in noctem usq; ex omnibus locis decurrendo, ante castra uolitarent, & cuncta apud nostros, quæ bellica ratione institui explorariq; poterant, egregiè prouisa uiderentur, fortuna Christiano nomini multo quam unquam antea grauior ac infestior, spes Cæsaris interrupit. Ipso siquidem tormenta, equos, commeatus, ac impedimenta exercitus expectante, imber à prima statim uigilia maxime gelidus ac procellosus, adeo intempestiue & grauius est effusus, ut quum tota nocte nihil remitteret, totus exercitus ingenti accepto incommodo persunderetur, turbulenti sima q; obiter tempestas mari repente orta, classem iactatam inueniens fluctibus, compulsamq; uehementer uentorum turbine, miserabilis naufragij periculo in littus adigeret. Excubabant extra castrorum fossam, quam lapideo ponte iunctam diximus, tres Italicae cohortes, quas Camillus Columna medijs ferme spatijs ab oppido & ponte, inter acclines tumulos ficus arbutulis consitos ita collocarat, ut sensim per ardua collium extensis manipulis ad Germanos usq; pertinerent. Eæ, quum densissime pluuie sæuiq; frigoris iniuriam tollerantes, integram noctem in statione perstitissent, tot malis usq; adeo confectæ sunt, ut nec afflictis corporibus animos nec corpora læguëtibus animis sustineret, neq; enim uel stare, uel humi procubere facultas dabatur: quum eius soli plana pariter atq; ardua præalto & lubrico caeno, q; ad suras usq; impressa uestigia deuoraret aut eluderet, impedita teneretur. In has cohortes inalbescete celo Turcæ equites, Mauriq; pedites intermixti, qui summa uigilantia nostras stationes obseruabāt, intellecta occasione celeriter eruperūt, tātāq; ui undiq; magno clamore edito, sagittis iaculis, & multo

& multò maximè lapidibus adorti sunt, ut quò ià à pluuia
 extinctis funiculorum ignibus, lagunculisq; sulphurei pul=
 ueris madefactis, scloppetorum usus penitus esset ereptus,
 pauci hastati ingruentium impetum sustinerent, & reliqui
 omnes in fugam uerterentur. Sed consistere ausos ab longa
 utiq; uigilia, ac inedia semiuiuos algoreq; tremètes, Turcæ
 celeriter obruncarunt, interfectoq; signifero Celsiæ co=
 hortis, uexilloq; discripto, fugientium tergis institerunt, tã
 ta audacia persequendo cædendoq;, ut quum trepidos in ca=
 stra compellerent, nonnulli hostium fossam superarint, ad
 tabernaculaq; peruenerint. Ex his præferocem Maurum
 cominus congressum, Lucidus Romanus, quanquam saucia
 tus fortiter interfecit. Ex auditu fugientium tumultu, Camil=
 lus à Cesare missus protinus eò deuolarat, conglobatasq;
 aliquot cohortes ultra pontem in hostes eduxerat, Barba=
 ricq; iam confirmatis nostrorum animis repulsi atq; impe=
 tum remittentes, ueri aut certè simulati timoris & tumul=
 tuarij receptus signa dabant: quum Ferdinandus Gonzaga,
 cuius prima secundum Cesarem in exercitu erat autoritas,
 iratus cohortibus loco pulsus superuenit, cohortatusq; ui=
 ros fortes, ut fugæ dedecus nobili conatu diluerent, in ho=
 stes impetum facere atq; acriter persequendo intra portas
 compellere iussit. Ad uerò Columna nisi magno cum pericu=
 lo fieri nõ posse testabatur, sed Gonzaga generosi ardoris ple=
 nis, uel iniqua sorte grauiq; periculo ignomiam Italis om=
 nino demendam existimabat, irrumpendi in oppidum occa=
 sionem dari posse ratus, si coniectis in fugam Barbaris in=
 termixti, tutiq; ob id à tormentis ad portam incitato cursu
 conuolarent. Nec mora, cohortes duce Augustino Spinula
 magna alacritate magnoq; impetu hostes inuadunt, in fu=

PAULI IOVII HISTOR.

gam concitant, cædendoq; terga intra portam compellunt, tanta ui celeritateq;, ut nostri obductas repente ualuas in porta contingerent, & multi hostium exclusi, notis itineribus ad aduersam portam, & in montes elaberentur. Tum uerò Barbari ex ipsa muri corona in temere progressos omnis generis tela & tum maxime lapides iacere, sauciare, sternere, terrereq; clamoribus, & illi qui extrinsecus resurgerant, ad pugnam reuerti, porrò qui portam clausserant, rursus erumpere, & herentes nostros aut se recipientes adoriri. Neque Italis, quum calentibus animis aduenissent, uigoris constantia deerat, si tutam ad receptum uiam fortuna reliquisset, missilibus enim obruti stratiq; tormentis, uti in ipso conatu spe deceptis facile accidit, consilij inopes, ora atq; animos in fugam uerterunt, non confertis quidem, sed per diuersos calles dissipatis agminibus. Erant enim tyrones collectitij generis subitario delectu festinante Cæsare in unum coacti, ita ut milites inter se ignoti essent, nec in una legione à quoquam alienæ cohortis centuriones atq; signiferi noscerentur. Ita per opportunè erumpens Asanagas, qui ex oris habitu cultuq; regio facile nosci poterat, immisis Turcarum turmis & Mauris peditibus, nostros in fugam præcipites egit, uni ferè omnium Rhodij equites, qui sub nauali uexillo pedibus pugnabant, egregiè repugnando per sinuosas conualles constantissime se receperunt, amisso signifero atq; aliquot fortissimis uiris, qui Punicea in ueste candida cruce prætexta gelati coracatiq; in postremo agmine constiterant, sed persequentium Barbarorum uim ac insolentiam paucorum ueteranorum mirifica uirtus retardauit. In his fuisse cum ipso Spinula Franciscus Balneus nobilissimæ stirpis, è togata Gallia cohortium præfectus.

fectus, Titus item Amarinus, & M. Antonius Porretanus,
 qui ad ligneum pontem (is nō longe à porta distabat) intre=
 pide consistentes, excepta thoracibus iacula in hostes remit=
 tendo, hastisq; maioribus prouectos & inermes fodiendo,
 aliquot acceptis illatisq; uulneribus spatium fugæ, & ob=
 id multis salutem pepererunt, sed ea in equalis & lutulen=
 ti loci diuersitas inter cauas uias & tumulos ad mare decli=
 ues, ut Barbari regionis usu periti, undiq; ualidè ac intem=
 peranter urgerent, intermixtiq; nostris & à suis interclusi,
 ubiq; tumultuosissimo & nostris iniquissimo pugne gene=
 re uersarentur. Erant Barbari cum numero peditum & te=
 lorum genere, tum locorum notitia opportunitateq; plu=
 uie, & tãto casu oborta tempestatis, ac ipsa deniq; fortuna
 nostris superiores, quum sclopetarijs in quibus ad non du=
 biam hostium perniciem certa spes uictoriæ posita uideba=
 tur, ab imbre displodendi facultas esset crepta, & pedites
 Mauribalistis arcuferreis, more iam apud nostros exoletis,
 ueruta uel loricatis lethalia, & arcubus frequentes sagittas
 intorquerent, pauoreq; & cursu pariter exanimati nostri
 pedites ab insultante Turcarum equitatu sternerentur. Eo
 modo nostri, qui ab initio audacius procurrerant, quum
 nouissimi agminis in receptu facti essent, cadente terga ho=
 ste, quinq; stadiorum iter ignobili cadentes mortè cadaueri=
 bus compleuerunt, atq; hi antè alios, qui ad mare ex fuga
 deflexerant. Ibi enim à Numidis, qui conspecto classis nau=
 fragio ad prædam deuolarant, circumuenti trucidatiq;
 sunt. Sed prima nostrorum agmina tanta trepidatione ad
 lapideum pontem & ad castra fugam intèderant, ut nemo
 ducum in tanta & repentina rerū iniquitate, publicæ salu=
 tis et militaris cōsiliij rationē perturbato animo retineret, et

PAULI IOVII HISTOR.

Dijs iratis cuncta ad summam cladem terra mariq; uno tēpore delata crederentur. Verū ipse unus omnium Cēsars, aduersus omnem urgentis fortunæ contumeliam inuictus & intrepidus, sibi atq; alijs eo die summus imperator fuit: quū perditis prope rebus opem ferens, opportunissimo tempore cum Germanorum legione decurrisset, præmissis è legione tribus uexillis, quibus fuga sistere, & castra certo recentiq; presidio ultra pontem firmarentur, sed tantus fugientium animos pavor occuparat, tantusq; erat incumbentium Turcarum impetus, ut Germani non tenere aliàs terga hosti dare soliti, tanquam linteata capita formidantes, neq; aspectū oculis neq; arma hostium firmis pectoribus sustinerent, sed continuo foedè conuersi eodem fugientium agmine raperentur. Tum uerò Cēsars prouectus equo, districtum tenens gladium, & fugam increpitans, phalangem promouit, oreq; maximè celso ac impauido, Germanica utens lingua: Quando, inquit, commilitones insultanti hosti frontem ostendetis, si quum in uestigio pro dignitate Christiani nominis, Germanicæq; gentis gloria, & pro salute omnium sit dimicandum, presente Cēsare, paucosne & inconditos inermesq; Barbaros timetis? Nec mora quum hæc diceret, ad non dubij pudoris motum exorto alacri fremitu, indignabunda legio, quòd ad prestandam operam cohortatione indigere uideretur, sese contrà hostes effudit. Eius aduentu permoti Barbari, & quòd iam nobilium ducum uirtute Italica acies planè restituta spectabatur, subsistere pedemq; referre ceperunt: seu ueriti tormenta curulia impressionemq; nostrorum, seu se satis eruptione profecisse iudicantes, quum ad summam confecti belli uictoriam, horribili tempestate quasi satam, classem perire conspicerent, & multi, Mauriq; presertim,

tim ad spem certioris prædæ, ubi nullum omnino periculum
 ab hoste foret, ad subiecta littora properarent. Inusitata e-
 nim & planè fatali diuersorum uentorum coniuratione, ad
 ciendam atrocissimam tempestatem, usq; adeo mare commo-
 tum intumuerat, & totis littoribus immani fluctuum reper-
 cussu frangebatur, ut iactatæ naues nutantibus malis, atq;
 inter se prorsus aduersis ac puppibus feruente æstu concur-
 rentes, anchorarios funes & quosq; ualidos rudentes abrump-
 perent, collisq; demum atq; diffractæ spectante exercitu
 mergerentur. Eundem quoq; tempestatis casum tulere His-
 panicæ naues, & ad unum Scarzapini omnes, quæ Cassinæ
 um superare nequuerant. Ita ut totum id littus ab occasu ad
 Cercellum usq; oppidum, quod paucis antè annis Andr ea
 Aurie infœlici conatu nostris cognitum, à Turcisq; posses-
 sum suo loco diximus, eiectarum nauium fragmentis ac ho-
 minum & equorum cadaueribus sterneretur. Numidæ enim
 alij atq; alij pariter è montibus, conspecta nostræ classis cala-
 mitate, celeriter se demiserant, neq; inermibus ciecitijs neq;
 foeminis parcentes, secus ac Cercellani Turcæ, qui enat antes
 uel auarè, uel humaniter ad seruitutem conseruare, quàm
 interficere malebant. Periere paucissimis horis circiter cen-
 tum & quadraginta nauigia, quæ sine remigio quadratis
 uelis agerentur. Rostratæ porro, quum à media ferme no-
 cte in multam diem pertinaci remigum contentione, & ma-
 gistrorum diligentia in anchoris perstitissent, neq; diutius
 tempestatis iniurias ferre possent, obruiq; timerent, iactu-
 ram triremis facere ac sese in littus remis & uelis uehe-
 menter incitare minimè dubitabant. Sed enatantes à Nu-
 midico equitatu totis discurrente littoribus, semiuiui &
 frustra se dedentes in ipso salutis limine cædebantur. In his

PAULI IOVII HISTOR.

Lazarus Amareus è Genua nobilis trierarachus est interse-
 ctus, uidereq; erat omnis generis liberos oblata seruitute
 seruis remigibus Barbaris salutem cum fletu commendantes,
 ut illorum, qui modo conuersa Fortune conditione ca-
 thenas ad transtra reliquerant, & ad libertatem exultanter
 enatabant, significatione & uocibus à Numidarum seui-
 tia tegerentur. Eratq; spectaculum diuersis casibus ualde
 atrox, & ubiq; maximè funestum, quum quisque pro animi
 habitu, natandiq; peritia, in ipso certa cladis ancipiti me-
 tu, dum genus mortis procoptat aut refugit, uel merfus un-
 dis, uel hostili lancea transfixus, ad suum omnino uitae fi-
 nem destinante fato raperetur. Nemo tamen erat, qui non
 maximè cædem & uulnera perhorreret, nauisq; discrimen
 & tempestatis euentum expectare, quàm præuenire uitæ
 exitum mallet. Eo modo facile accidebat, ut ea immanis ho-
 stium seuitia, uti uehementer reformidata nautis atq; ue-
 storibus, multas triremes, quæ ad naufragium decreto atq;
 incitatione pauertium littus appetebant, aliquandiu conser-
 uaret. Sed postquam rostrata insignis, qua Ianettinus Au-
 ria uehebatur, uti maximè propinqua littori, coheretiumq;
 triremum pulsata ictibus, propelli ac arcnis impingi con-
 specta est, non sustinuit Cæsar, ut, spectata uirtutis iuuenis,
 & præfectura multarum triremium clarus, nullo ferente
 opem, in oculis ipsius auunculi Aurie à Barbaris trucidatus
 interiret: statimq; Antonium Aragonium cū tribus Ita-
 lorum cohortibus ad littus misit, quarum aduētū, coniectis
 in fugam Numidis, ille quidem ita seruatus est, ut eius salu-
 tem aliquot triremi um iactura sequeretur. Multi enim Nu-
 midarum timore liberati, confisiq; præsidio, ut se quoque
 maris periculo & tot tempestatis incommodis expedirent.
 pro-

proras in littus intulerunt: ac nisi aliquot intrepidi nauar-
chi damni dolore ad acerbitatem & contumaciam ingenia
uerentes, districtis gladijs per foros discurrendo & mor-
tem comminando, nisi remos inhiberent & se continerent,
uectores & remiges deterruissent, maxima pars rostrata-
rum exemplo superiorum omnino deperisset. Ipse Auria
non tam sibi quam Cesari iratus, qui disciplina naualis ra-
tionem & certos inclinantes autumnii dies, nauigantium
obseruatione prædamnatos neglexisse uideretur, incredi-
bili animo contra tempestatem indomitus permansit, sua-
dentiumq; preces, ut se conseruaret, adeò fortiter reiecit,
ut eos acerrimis uerbis tanquam publicæ salutis prodito-
res ad inam carinam descendere iuberet. Pari quoq; per-
seuerantia, Virginij Ursini Anguillarij quatuor triremes,
totidemq; Rhodiæ earum æmulatione, uincite metum pu-
dore, et Sicule aliquot ac Neapolitanæ atq; Hispanicæ cum
cætempestatibus incommoda foeliciter pertulerunt. Eo casu
quindecim omnino triremes desideratæ sunt, quarum detri-
men: o supratot nauium onerariarum naufragia, etiam tū
seuiente uentorum rabie, tantus cum luctu dolor, tantaq;
rerum desperatio, in ualde lugubri supremæ cladis expe-
ctatione, totum exercitum occupauit, ut nedum tyrones et
milites de sua tantum uita solliciti, sed longè fortissimi duces
de publica salute cogitantes, animos desponderent. Nun-
quam enim ab ulla annalium memoria ullas bello copias gra-
uiore calamitatum concursu, uel seipsa seuior fortuna per-
culerat: quum cibarijs omnibus eo triduo consumptis, nul-
lus, quo tantisper in mediam ferrent, commectus adesset, taber-
naculaq; deessent, quibus in tanta perpetui imbris iniu-
ria, & lutulentæ regionis fœditate, ad quietem, labore,

PAVLI IOVII HISTOR.

inedia, frigore, uulneribus, confecti milites tegerentur, in tantisq; demum incommodis ingens cura & prae terito metu quidem acerbior, omnium mentes magnopere conturbabat, reputatione immanis naufragij, quum tot amissis nauibus, exoptatus in patriam reditus, in terram Africam proiectis & miseris, fato Caesaris interceptus esse crederetur. Afflictorum tamen spes, quas apud mortales nulla fortis iniquitas penitus abrumpit, constantia Caesaris egregie sustentabat. Ipse enim mirabili alacritate cuncta munia prouidentiae militaris ac humanitatis officia cunctis inuictus malis & conspectu maxime serenus adimpleuit: nam postquam castra, constitutis praesidijs atq; uigilijs, contra obstrepentes Barbaros firmata sunt, defatigatis ducibus imprimisq; Albanio in ipso pugnae tumultu magnopere fesso saedeq; madenti, ut sibi parcerent, quietiq; se darent imperabat, solabatur saucios, ac in ea tabernacula, quae forte substituerant (nam cuncta penè uis uentorum euerterat) referri soueriq; curabat: ut quum sibi ipsi loricato madefactoq; non parceret, pleniore cum laude uoluntates militum promereri uideretur. Desiderauit eo die hostili occisos manu milites circiter trecentos. In his cecidere praefecti, aut noti centuriones, Ioannes Calaber, Pancratius à Neapoli, Cancinius Ligur, Mirabilis Insuber, & Iacobus Strasoldius è Foroiulio: è numeroq; Rhodiorum equestris ordinis, Didacus Hispanus, Georgius Aruernus, & Guido Roscius Neapolitanus. Vulnerati autè multo plures ducētis, & in his Sulmonensis princeps Philippus, Caroli Lanouij filius, sub ilio sagitta ictus. Sed maximum in demersis nautis detrimentum acceptum esse censebatur, quorū iacturā innumerabilia tormēta aenea mari hausta plurimū augebant, & ob id cumulatione dāno, quod

quòd in potestatem Barbarorum, quum pacatum mare urinantes admitteret, ad publicam perniciem peruentura pro-
 uiderent. Nec multo post Andreas Auria, uti erat in presen-
 tiendis tempestatibus unicus naturæ maris, & cœli, nubiumq; spectator, diffusus loco, ad Matafusium promontoriū cum classe se proripuit, quòd tutiorem ibi stationem & sine crepidine littora ad conscensionem militum commodiora didicerat, commonefacto Cesare, ut illuc terrestri itinere cōtenderet. Ita Cæsar comprobato consilio, ad subleuandam inedian, equos, & primo quidem iugales ab initio trahendistormentis antè omnes classe eductos, ac demum militares interfici iussit, cohortibusq; diuisit: nam ad excitandos ignes ex naufragijs ligna affatim suppetebant, fortuna ueluti uno eo beneficio tot iniurias compensante. Postride Cæsar ab Algerio discedens, quum triplici agmine, et agris atq; saucijs in medium receptis, septem millia passuum confecisset, persequente & circumfuso undiq; Barbarorū equitatu, ad torrentem, quem Punica lingua Alcaraz uocant, peruenit. Is imbribus ualde inflatus, retroq; ad ostium uentis pariter ac irati maris fluctibus compulsus, tantum excreuerat, ut qui paulo antè humilè uel infirmo pediti uadū præbebat, propter aquæ rapiditatem ac altitudinē, nec à ualido quidem equite transfiretur. Castra itaq; eo loco atq; ordine necessario posita sunt, ut quum trianguli formam referrent, eius duo latera utrinq; mari & flumine, reliquū uerò perpetua armatorum statione munirentur, neq; enim à mari tanquā à certo ad Leuū munimento, querendis humilioribus uadis erat discedendū. Quamobrem multis tranare ausis cursuq; amnis celeriter abreptis, Cæsar ex reliquijs nauium malos ac antennis passim uactus, subitarij operis pontē perfecit, atq;

PAULI IOVII HISTOR.

eo non omnino incommodè Italos atq; Germanos traduxit. Hispani enim in superioribus locis, uix suras ad æquãtia profuentis uada repererant. Neq; postea Turcæ, qui insequerentur, conspecti sunt: reuocarat enim eos Asanagas, persequendi & laceffendi negotium Mauris & Numidis relinquens, qui quã iam à sclopettarijs currulibusq; tormētis, quæ unicuiq; agmini gentiq; ad præsidium attributa fuisse diximus, egregie peterentur, in ægros maximè debilitatosq; uulneribus à nostris destitutos, atrocissimè sæuebant. Nulli enim erant, qui inter angustas spes salutis proprio metu occupati, alienæ calamitatis misericordia mouerentur. Sequenti porrò die, superato alio minore flumine, ita ut milites summa aqua pectoribus extarent, tribus tandem castris ad classem est peruentum, quæ quã Matafusti promontorij modico flexu tegeatur, exercitus omnis in Tipasæ antiquæ urbis ruinis iuxta mare confedit, loco ita opportuno, ut cadentium murorum reliquie ad admirationem Romanorũ operum adhuc extantes, aduersus Barbarorum audaciam non inutile munimentum præberent. Iam mare remissioribus fluctibus agebatur, uentiq; perflare desierant, ac ea erat cõsecuta tranquillitas, ut exercitus in naues imponi ac in Europã retransportari cõmodè posse uideretur. Itaq; Cæsar letis omnibus edixit esse nauigandũ, eo præscripto ordine, ut primo Itali, deindeq; Germani, ac Hispani demũ, peculiare ipsiq; notas naues conscenderent. Sed tot nauibus naufragio absumptis, quã onerariæ naues tantã militũ multitudinẽ uel angustè collocatã capere minimè posse censerentur, pronuntiatio est gubernatoribus dominisq; nauium, ut equos ad unũ omnes in mare projiceret, quod pietate Cæsaris indignũ foret, uel generosos et incõparabiles equos gregariorũ militũ aut demq;

deniq; lixarum saluti pretulisse. Ea res procerum dominorumq; praesertim animos uehementissimè perstrinxit, non priuari enim modò se ad belli usum inestimabili carissimarum rerum instrumento, sed militarium equorum florem, nequaquam suprema necessitate, ultro intercidi, & in reliquum tēpus extinctis admissarijs, irreparabilem, orbata Hispania, praecellentium equorum sobolem interire praedicabant. Spectabantur itaq; cū dolore ac inani misericordia generosi et militares equi, toto pelago elatis ceruicibus ad proximam quasq; naues irrita spe salutis tanquā ad littora contendentem, quum demum longa defatigatione superati, consumpto spiritu mergerentur. Sed uixdum dimidia pars militū conscenderat, quòd scapharum inopia uel cupidè properantibus tarditatem attulisset, quum Vulturinus & Eurus, alijq; mox uenti, in orbè conspirātes, secundū penè primam uehementiorē tēpestatē excitarūt. Quo casu nihil expectatis imperijs una quaeq; nauis, sublato plena milite, ne in scopulos adigeretur, eò dixerit cursum, quò uis ipsa uetorū plenis uelis per alta maria rapiebat. Abiere quidē celeriter è cōspectu disiecta penitus in cōtrarias regiones, naufragij fama ac penè omnium interitū cōmemoratiōe periculi in oēs insulas Italiae portus deserētes. Sed nec quae à multis narrātib; audiui, superata pericula et mirabiles casus, susceptaq; pro salute uota in tēplis deorū immortalium suspēsis imaginib; religiosè psoluta narrauerim: quū ascripta breuitatis studio, quo in explicāda grauissimarū rerū ueritate in tāto uolumine maximè tenemur, legētibus ad ineptā ingenij gloriam aeneana diuerticula quesiuisse dispudeat. Eū tamē tēpestas habuit euentū, ut aliquae naues iam plane quassatae, sensimq; absorptae in cōspectū aliarū perierint: ex alia autē prompti-

PAULI IOVII HISTOR.

promptiores scapham occupantes, pereuntium sociorū testamenta supremaſq; preces ad uxores et propinquos retulerint. Sed mirabilem casum duæ naues Hispanis militibus plene subierunt, quum in primo cursu restantibus uentis ad Algerium detortæ, magnisq; rimarum hiatibus integros fluctus admittentes fatali in littore desedissent. Concurrerat ad litus Numidarum equitatus, subsequente Maurorum multitudine, ut eiectos & desertos à fortuna trucidaret. Nō enim Barbari sponte se dedere paratos, & nihil præter salutē sub fide publica postulantes recipiebant, sed expetito sanguine circumuenire et uulnerare magnopere contendebant. Quæ feritate atq; insolentia permoti Hispani, uirilibusq; animis indignantes, quod apud Punicam gentem neq; iura humanitatis, neq; militiæ leges ualerēt, auaritiãq; eorum omnis, quæ apud inopes rerum omnium ac egentes summa semper esse consuevit, immani crudelitate uinceretur, arma protinus expediuerunt, densatoq; agmine in orbem pugnantes, ad oppidum contenderunt, usq; adeo constanter & fortiter emenso spatio, ut coronam hostium multis illatis uulneribus à fronte sæpius effringerent, & à lateribus inuectos prælongis hastis egregiè summouerent. Tū uerò effundentes se Turcas appellarunt, & per eos, si uita incolumi reciperetur, Asanage in seruitutē se dedere nunciarunt, quod in homine Sardo Christianis orto parentibus, & tot præcipuè libertis & familiaribus Hispanici nomini stipato, neq; humanitatē neq; fidem omnino desuturam sperabant. Ita prodicens Asanagas præclaro iure uoluntarijs seruis fidem præstitit, depulsisq; Numidis, ad unum omnes humaniter conseruauit, quum solerti ingenio uel semiuir, è tot mancipijs tanti prouentus lucrum, cum honesta etiam clementiæ laude conuen-

ctum

Etum, secus ac Barbari mirum in modum aestimaret. Ipsis au-
 tem Germanis ea terra maricq; accepta incommoda, cōtagio-
 sam penè pestem attulerunt, quoniam montani homines &
 e mediterraneis regionibus ad non conspecta antè maria
 deduci, neq; perturbantis nausae, neq; diuturnae iactationis
 tormenta tolerarēt, quòd et antea corruptis uisceribus pro-
 fluio laborare cœpissent, quum ex inedia toto eo triduo,
 quo ad Tipasam est deuentum, palmularum bulbosis radici-
 bus & cepis agrestibus uescerentur, quibus malis & ali-
 quot demum naufragijs effectum est, ut ne tertia quidem eo-
 rum pars incolumis in Germaniam redierit. Sed unius ma-
 gne nauis longè durissimus euentus, omnium funestus casus
 miserabili calamitatis exitu superauit. Hæc enim, quum in
 ea quadringenti fermè omnis generis milites ueherentur,
 inusitatis atq; diuersis erroribus ita Mediterranei maris si-
 nus atq; insulas omnes circumiuit, ut quum portus appete-
 ret, noua semper uentorum commutatione, e conspectu ip-
 soq; limine tutissimarum stationum ac urbium raperetur,
 hominesq; paulatim consumptis edulijs fame tabescentes,
 ad insolitam in uiuis corporibus maciem oraq; lurida perue-
 nirent. Post quinquagesimum autem diem, quum serò admo-
 dum nauis exoptatam terram attigisset, alimentisq; se mili-
 tes refouere contenderent, neq; ullis omnino cibus ueluti ita
 extincto calore proficerent, paucissimis diebus ad unum fer-
 mè omnes alius alio celerius aut tardius omnino perierunt.
 Cæterum Cæsar, obtestante Auria atq; imperante, inualescen-
 tem procellam effugiens, cum rostratarum classe præterue-
 ritus Africa littora ad Oriëtem, in Holcachitem sinum se in-
 tulit, in quo sita est Buzia, antiquitus Vzigatha Ptolemæo
 dicta, quam suo loco ab Hispanis duce Nauarro manu ca-
 ptam

PAVLI IOVII HISTOR.

ptam atq; direptam fuisse memorauimus. Castellum tribus
 munitum turribus in ea parte urbis, quæ mari alluitur, pau-
 corum Hispanorum presidio tenebatur, urbs autē ipsa pau-
 lo antè gymnasio & nundinis ac Horucij Barbarusse, qui
 dextram ibi manum tormenti ictu abreptam reliquit, cala-
 mitate per celebris, ea ab clade deletis incolis penè tota pe-
 rierat. Nec Hispani plus suburbani agri possidebant, quam
 quantum tormentis & armis aduersus obsidentes Numidas
 tuerentur. In presidio autem perexiguus omnino commea-
 tus est repertus, sed maioris minorisq; pecoris non ingratus
 quanquam tenuis copia uiros insignes recreauit. Quæ ue-
 rò in maximā spem commeatu deuenisset Caesar, quod Li-
 gustica nauis, cognomento Furnaria, commeatu onusta, le-
 tis omnibus in conspectu se dedisset, tempestas inualuit, na-
 uisq; arantibus uada anchoris, in littus ad naufragium eie-
 cta est. Ita tamen, ut eiectionis & salsa alluione semicorru-
 ptis rerum penè omnium cibarijs, excipiente ea confestim na-
 uali turba, crescentem inopiam opportunè subleuaret. Intea
 rea Caesar, quum plures iam dies inflato mari, ac alternanti-
 bus uentis conturbato, in multa idoneæ ad nauigandum tem-
 pestatis expectatione substitisset, & spe noui commeatu om-
 nino decideret, nec habitæ supplicationes uotaq; suscepta di-
 uorum iracundiam mitigarent, Siculas duce Gonzaga Rho-
 diasq; triremes ab se dimisit. Boreas enim in Corum se uerte-
 rat præbebatq; spem ad experiendam mari & fluctibus for-
 tunam, omni cunctatione tutiorem. Ita quanquam turbulen-
 ta, foelici tamen nauigatione, in uticæ portum, qui Farinas
 hodie uocatur, celerrimè delatæ sunt, ibiq; præsto affuit
 Muleasses rex Tunctanus, Gonzagamq; plurimum exopta-
 tis

tis esculentarum rerum muneribus liberaliter adiuuit. Atq;
 inde demum incolumes ad unam omnes Drepanum traiece-
 runt. Nec multo post, à Cucchino montanorum Pœnorum
 regulo, legati ad Cæsarem uenerunt, intra paucos dies com-
 meatū affatim & magna item auxilia aduersus Turcas pol-
 licentes, sed eos Cæsar, Punice fidei liberalitatiq; diffusus, ami-
 ce uoluntatis ac officij nomine pecunia donatos remisit, quæ
 legatio demum euulgata per Barbaros, magno incommodo
 paucos post menses regulo cessit. Nam tãquam amicus Chri-
 stiani nominis Puniciq; hostis, ab Aſanaga regno fuit expul-
 sus. Iam defatigatis planè uentis usq; adeo resederant tempe-
 states, ut mare sedatum atque tractabile uideretur, & peri-
 ti nauæ, cum metu periculorum imminentium, tum præteri-
 torum tedio nauigationi se committere minimè dubitarant.
 Disputabatur omnibus prope horis in concilio nauarcho-
 rum, sententijsq; dictis, quum alij in Sardiniam aut Corsicã,
 alijq; eodem lecto Africæ littore, & tutiore cursu Siciliã pe-
 tendam esse dicerent. Tandem aspirantibus Euris Cæsar ad
 Baleares cursum direxit, diuæ etiam Catharinæ maligno sy-
 dere tranquillam nactus tempestatem, atq; inde demum ad
 nouæ Carthaginis portum appulit, tantis acceptis detrimen-
 tis seipso uel admiratione suorum uel inimicorum iudicio
 planè maior & Augustior, quum durissimis terra mariq;
 iniquæ sortis casibus inuicto semper animo conflictatus, suæ
 propriæ, nec ulli ducum aut militum communicatæ laudis
 triumphum de deuicta fortuna reportasse uideretur.

PAVLI IOVII

NOVOCOMENSIS EPISCOPI

Nucerini Historiarum sui temporis.

LIBER XLI.

INDUCIIS Rinconis atque
 Fregosij morte sublatis, Franci-
 scus, uti maximè decuit, longa
 pacis expectatione deceptus,
 suæ dignitatis esse staturabat,
 quamprimum ulcisci iniurias,
 ac uno tempore summisq; opi-
 bus, non modò Subalpintis oppi-
 dis in Italia, sed ipsis quoq; citerioris Hispaniæ, Belgarumq;
 finibus arma inferre, neq; prius absistere incepto, quam ho-
 nesta pactione Cisalpinæ Galliæ imperio potiretur, aut pos-
 tremo, superatus, & Galliæ exutus regno, in eadem adversa
 belli fortuna concideret. Omnes enim ineunda concordie co-
 gitationes abiecerat, quum præclaris admodum coniectu-
 ris, Cæsaris ingenium stabili decreto, ab ea rerum composi-
 tione, quæ Mediolanum eriperet, penitus auersum esse de-
 prehendisset, grauiq; quidem incommodo ac infamia Annei
 Memorantiij magistri equitum, cuius consilijs, ut aliqui di-
 cebant, parùm synceris, se totum, rex ad apertus, nec de equi-
 tate Cæsaris desperans, traducendum fallendumq; tradide-
 rat. Ille enim induciarũ author, & expetite pacis interpres,
 quum summa gratia intemperanter abuteretur, ex sermone
 Cæsaris ad regem cuncta secunda ac exoptata retulerat, siue
 id

id ex fide colloqui crederet, siue publico Gallie commo-
 mentus, quòd ea toties funesto euentu damnata belli causa
 aliquando deserenda uideretur, postquam Franciscum ab
 occulto fato Casari minimè parem, tot bellorum exitu, fortu-
 na iudicasset. Sed Galli proceres adduci nõ poterant, ut quic-
 quam à Casare de reddendo Mediolano prolixè uel liberali-
 ter promissum existimarent, quum nihil ab eius ore nisi gra-
 ue ac insigni sobrietate definitum excidere consuesset. Dice-
 bant enim Memorantium conciliasse sibi Casarem parum si-
 delibus officijs, idq; unum non occulto astu contendere, ut re-
 gem decoris auidum, iustaq; ob id & necessaria arma medi-
 tantem, ad turpe exitialeq; otium deuocaret, certa q; subinde
 insoles, & innata uis bellica filiorum regis, sublatis armis, de-
 sidie & uoluptatibus eneruanda proderetur. Eo modo, qui
 militia atq; aula maximis honoribus potens, totum regem
 unus occuparet, diutissimè regnaturum. Itaq; rex priuato iu-
 dicio conuictum, & publicam inuidiam egrè sustinentem,
 in Centeliam uillam, manentibus honorum titulis relegat, eã
 ipse in Bellouacis regio sumptu ad maximè fortune uolu-
 ptarios secessus extruxerat. Nec quisquam omniũ repertus
 est, qui ruenti opem ferret, quòd non modò filios regis &
 proceres, qui facillè, ubi ex tuto nocendi locum aduersæ for-
 tis casus ostendit, uel leuis contumeliæ meminisse decorũ exi-
 stimant, sed illustres quoq; aulæ fœminas inexorabili uindi-
 cæ libidine gaudentes, propensissimo in eas rege, uarijs of-
 fensionibus alienasset usq; adeo, ut eum Ludouici undecimi
 graui exemplo, qui Aloysium Lucemburgum capite puniuis-
 set, tollendum censerent. Quoniã eo damnato inuidiosum il-
 lud summæ equitum præfecturæ nomen tolleretur, quod pro-
 pter nimiam, ob idq; sanis regibus suspectam potestatem, nõ

PAULI IOVII HISTOR.

temere antiquatam, struendæ ambitiosi hominis potentia reuixisset. Sed Franciscus in omni re clementiæ laudem quærens, mitissimo pœnæ genere cõtentus fuit. Cur enim rex generosus uel ingratum & inuisum acerbius uulneraret? Cur deniq; Solymani barbari principis seuitiam imitaretur? qui Habraimũ parũ suspectæ fidei nomine, pariq; odio malebri, ac hisdem ingenij moribus & immensæ gratiæ fortuna Anneo similem occidisset? Cur deniq; uel magna delicta spectatis uirtutibus minima non duceret, in eo præsertim, qui secum ab adolescentia familiariter educatus, uigiliã, sobrietate, industria, militariq; laude cæteris Gallorum ducibus superior haberetur? Amoto Memorantio, rex ipse cõfiliorum omnium summam, præparato animo ad gerendũ bellum, sibi desumit, grauissimarum rerum literas, sub breui ac ob id fallaci compendio offerri solitas, intenta cura perlegit, suoq; fretus ingenio, responsa notarijs dictat, extraj rationes excusis quæstoribus diligenter inspicit, in omniq; obeundo munere, noua diligentia nouoq; labore ueteris incuriæ nomen emendat. Eo tempore Langens, qui Tarino Gallicisq; præsidijs in Italia præerat, solerti ingenio dabat operam, ut decreti belli consilia tegerentur. Si qua enim controuersia cum Cæsarianis de finibus ac iniurijs oriretur, compressis suorũ armis, per legatos apud Alfosum Vastium de iure militari ex præscriptis conditionibus disputabat. Ita induciarum imaginem sustentare conabatur, ut quum occasio rei bene gerendæ adesset, in hostem improuisa arma proferrentur. Nam statim à Rinconis Fregosij caude, uehementer fuerat intentus sollicitandis ad defectionem oppidis, quæ hostium præsidio tenerentur, inclinatis multorum animis ad mutandam fidem, quum æstiuis ac hybernis Cæsariano=

Caesarianorum militum ad extremam redacti inopiam, mi-
 tiora omnia apud Gallos futura existimarent. Sed Alexan-
 driæ detecta proditio incertam adhuc induciarum fidē exol-
 uit, & deprehensi cum literis speculatores, suspecta utrin-
 que consilia atq; arma reddiderant. Quibus de causis Daua-
 lus novas cohortes conscripsit, ut maiore praesidio propin-
 qua hosti oppida confirmaret, dubie incolarū fidei parum
 credens, & sepe insidias à Langeo suspectans, quem contra
 Gallorū morem, eruditus pacis belliq; artibus instructum,
 ingenio semper excubanti paratoq; non temere cauendum
 intelligebat. Quia utrinq; oppida, quæ gerendo bello ma-
 ximè opportuna didicerant, paribus praesidijs tuebantur.
 Regij Taurinum, & in proximo Montecalium descensu
 regis ab Alpibus interceptū, Sabinianum item, Penarolūq;
 & cinctum paludē Varulengum. Caesariani autem, præter
 Astam coloniam & Vercellas urbes, Vulpianum Taurini
 ceruicibus impositum, Fossanum item, felicium Antonij
 Leue operum supremum, & Cherium, & Clarascum, &
 Albam, quæ ab initio belli nequaquam temere à Gallis oc-
 cupata, sed neque fortiter demum aut feliciter defensa, Da-
 ualium magna vi terrefactis superatisq; praesidijs recepisse
 docuimus. Minora porrò oppida, uti inclusa certis li-
 mitibus, quos induciæ in mutuos consensus antea præ-
 scripserant, raro aut certè nullo stabili milite tenebantur,
 quòd e. i. uel una incolarum fide, et domestico praesidio satis
 custodita existimaret. Clarascū cum tribus cohortibus ala-
 na Cremonēsi tuēdum susceperat Hieronymus Sangrius
 Neapolitanus. Is à Daualo per literas monitus, ut ab hostiū
 insidijs diligenter caueret, uigilias circuibat, & praesidia
 idoneis locis collocabat, sed quum militum animis, propter

PAULI IOVII HISTOR.

rei frumentariæ causam, minus propensis uteretur, Galli in tempesta nocte à tribus simul partibus scalis oppidum ceperunt ab eo loco, quo Centalius Allobrox ascenderat: nam ab ea parte, qua à Daualo quassatū expugnatumq; oppidū diximus, Vasconum cohortes fortiter repulsæ fuerant, et Blaudatus excitatis hostium custodijs irrito conatu ad portam hæserat. Quum irrupentium Gallorū clamor audiretur, Sangrius, qui in medio foro submittendis, quò periculum uocaret, presidijs aliquandiu constiterat, desperatis rebus in arcem se recepit, milites dimidia ex parte capti sunt, reliqua manus, ut profugeret, ex muro occupatis hostibus se dimisit. Etere qui putarent non defuisse occultæ perfidiæ suspitionem his manipulis, qui nullo prope accepto uulnere, stationis locum negligentia & metu reliquissent. Ceterum biduo post Sangrius, quòd nullū antea commeatum pararat, quàmquam iumenta aliquot onusta cibarijs sub presidio Tanarū uado traiſcientia, quæ Pyrrhus submittebat, in proximo spectarentur, certa pactione, ut inde saluis rebus & duobus tormentis abiret, arcem reliquit. Sed alia Gallorum manus, quæ eadem nocte ad tentandam Albam contenderat, dissimili euentu audaciæ ac diligentie suæ periculum fecit. Adorta siquidem urbis muros, eximia Francisci Landriani cohorti, quæ intentæ excubabant, uirtute depulsa est, Albanis incredibili studio atq; animo propugnantibus, adhortante prefertim pro salute patriæ decertantes, eorum antiste Hieronymo Vida, poeta celeberrimo. Sub id quoque tempus, duce Ludouico Birago, quatuor Gallorum turmæ, quæ sclopettarios celeritatis causa in equis confessores acceperant, Varulægo, ad oppidum Verucam, quod Pado imminet, profectæ, alam, quum Epirota dux Zucerus abesset, negligenter & stuantem oppressæ.

oppresserunt. His rebus cognitis Daulus, quod Gallorum consilia iam planè abruptis inducijs ad gerendum bellum uerterentur, imperata urbibus pecunia, Germanorum cohortes mercede conduxit, ex Insubrum iuuentute delectiōe habet, profectusq; Mediolano ultra Padum ad ueteres copias contendit, eius aduentu permoti Galli in eadem oppida, in quibus aestiuarant, mature concesserunt. Ipse autem deductis & coactis in unum omnibus serè praesidijs, in minora oppida impetum facit, quoniam Clarascū ualido uigilantiq; tutum praesidio nō nisi magnis copijs magnoq; apparatu expugnari posse didicerat. Itaq; celeri cursu ad duodecim oppida in potestatem sunt redacta, in quibus fuere Villanoua, Radconisum, Carmagnola, Caramanum, quorum accessione Daulus, tametsi Gallorum audaciam abundè compresserat, nequaquam tamen Claraschi amissi iacturam uel captis tot oppidis æquasse uidebatur. At Franciscus, qui ante initium renouati in Italia belli, cuncta, quae longo grauissimoq; suscepto certamini abundè sufficerent, inexhaustis ad id Galliae opibus, insigni cura compararat, inferendi belli munia liberis dissipat, peritosq; rei militaris duces, qui etatem consilio manuq; regerent, attribuit. Generosi etenim iuuenes, matura iam indole etateq; florentes, unum illud ingentibus animis, quod tantae fortunae deerat, bellicum decus querebant: nec eorum alacritati nobiliq; uoto rex deerat, ut pote qui tenero gaudio perfusus, praedara cupientes emitere & fame ostentare percuperet. Henricus tacito ingenio, pallida facie, grauibusq; oculis, materni aui spiritus gerebat. Carolus uerò patri similibus, fulgore rosei uultus, uigoreq; liberalis animi, ac eruditis apertisq; moribus, amari, quam metui malle uidebatur. Hic Belgarum fines inuaden-

PAULI IOVII HISTOR.

dos desumpsit, illi Hispania citerior decreta est. Sed huius consilij famam silentio compressam uolebant, ut simulatio ne Italici belli deceptus Cæsar, & Daualus ambiguo distra ctus metu, ubi opus foret, periculumq; uocaret, nequaquã maturè expeditis præsijs occurrerent. Henricus enim, quum citra Rhodanum milites cogeret, in Italiam per Co- ctiæ Alpes transituri speciem præbebat. Interea Belgarum fines diuersis & repentinis Gallorum incursionibus uexa- bantur. incumbebat enim è Morinis Arthesiæ provincie Vandomius adolescens, ad quẽ certo stirpis ordine, si Fran- cisci soboles interiret, Gallie regnum redibat. Is adiuncto si bi Obiesso, totius regionis equitum præfecto, magnum ter- rorem ad apertis hostium uicis intulerat. Forte q; dum Ter- uanam urbem, Britannico bello claram, commeatu & no- uo item præsijs muniret, Belgarum equitum alam prossi- garat. Ea erat Hadriani Beureni, aulæ Cæsaris magistri, cuius imperio eius tractus præsidia regebantur. Carolus autem Aurelianus cui aderat Claudius Guisius Lothorin- gie reguli frater, de Germanis Lutherane factionis nobili uictoria clarus, superato Mesa flumine, ad Lucemburgum Leucorum olim urbem penetrarat. Ea regio ab urbe metro- polinomen ducit, pertinetq; ad Arduennam syluam, atq; hinc ad Eburones, et illinc ad Treuorum fines extenditur. Nec Lucemburgenses ualido ac improuiso hosti diu resti- terunt, quin se dederunt, quòd eæ copie, quæ à Maria Cæsaris sorore cogebantur, nondum aduenerant, et tantus erat apud gētē nequaquã pro uetere gloria belli satis peritã urgentiẽ Gallorum metus, ut mutare fidem, quàm belli clades subire mallent. Ita nullum serè oppidum fuit, quod Aurelianum ad apertis portis non reciperet, præter unum Enuosiun, quod

quod præalta fossa latoq; muro, & à tertia fere parte palustri aditu munitum, Germani milites præsidio imposito tuebantur. Sed Aurelianus nihil earum rerum difficultate deterritus, magna vi oppugnare cœpit, quassatusq; aliquã diu murus est, & repetito militum conatu fortiter têtat us: egregiè repugnante Germano milite, ita ut oppugnat o dicitur cœpta, quum opinione durior ac asperior euaderet, militumq; vires ac animos hebetaret, omittenda uideretur. Id consiliu iuuenis dedecoris metu, & spe laudis ad ductus non probabat, uel suadente Guisio, & patre rege per literas reuocante. Is enim secundis aduersisq; rerum suarum exemplis dux peritus, & uetus miles, filium monebat, ut pertinaciã, quæ exiti ali insanie esset persimilis, finè imponeret, nec se longius à rationis finibus cæca cupiditate abduci pateretur. Fortunam enim, quæ eius belli initijs & medijs benignè comulateq; sauerit, æquo animo ferendam esse, etiamsi conuersa nequaquam postremis successibus arrideat. Itaque abscedere incepto turpe ratus, locum mutare, & in tunulũ tormenta transferre constituit, quibus singulari militum studio laboreq; subuectis, tanta uir propugnacula deiecta, defensoribusq; nudata sunt, ut percussis metu oppidanis, Germani mercenarij milites, pacti, ut sibi sub uexillis abire liceret, atque omnium fortunæ incolumes præstarentur, deditiõnem fecerint. Eo successu Aurelianus magnopere letatus, cum Germano milite liberaliter egit, oppidanos uerò ad spem immunitatis excitatos in fidem recepit, summa quoq; cura adhibita, ut Guisio docente ac administrante, oppidum nouis adiectis operibus inexpugnabile redderetur. Dum hæc ad Lucemburgum fierent, Guilermus quoque Cleuensis regulus, Martino Ros-

PAULI IOVII HISTOR.

semio duce, in Brabantia bellum excitabat. Is enim, uti supra retulimus, cum à Cesare tum nimis duro seueroque, ut Gheldriæ princeps appellaretur, impetrare nequiuisset, ad Franciscum in Galliam se contulerat, percussoque solenni foedere, ei Franciscus sororis filiam, ex Henrico rege Nauaræ susceptam desponderat, ut geminata propinquitate quam arctissime iungeretur. Ludonicus enim Francisci socer, eius nominis rex Gallie duodecimus, ex magna Cleuensis amita natus erat: ab hac affinitate societateque, maximi regis Guilermus in spem ueniebat, ut Gheldriam, quæ sibi ex Caroli auunculi testamento in hereditatem obuenuisset, uel non ferente Cesare, facile tueretur, atque eo quidem societate, quod ei foederi socius adscriptus erat Dacie atque Noruegiæ rex Christianus, qui Christierno, propter nefariam eius crudelitatem impiosque mores in carcerem ad uitæ exitum coniecto, opportunè successerat. Huius erant ditioris Cymbri in Chersoneso continentis siti (eos indigenæ Holfatios & Danos uocant) terribiles quondam Romanis, sub bina cæde Marianisque uictorijs deleti, hoc demum seculo celebres esse desierunt. Promittebat Christianus, mutua ope tuendis regnis armatum equitatum, armatasque fortissimarum gentium legiones, & quam magno usui futuram crederent, ualidam classem, quæ secundum Frisiorum & Batauorum littora duceretur. In intimo enim sinu eius peninsula, in Gothicum pelagus excurrentis, Lubecum, portu nobile emporium, innumerabilibus mercatorum nauigijs frequentatur. Inde siquidem ad Gothorum & Suecorum regna, per insulas urbibus refertas, uasto maris anfractu, Liuoniæ Sarmatiæque, & postremo Moscouiæ quoque littora classibus petuntur. Fauebat Cesare damnatæ Christi-

stierni

sterni cause: quanquam hominem rabide fera per similem,
 ac ideo caue. e inclusum oderat, hortabaturq; Federicum Pa
 latinum, illis transmarinis imperijs ab eximia uirtute dignis
 simum, ut ingenti animo ea regna capesseret, quæ sibi certa
 uxoris hæreditate prouenirent. Duxerat enim Palatinus
 Christierni filiam, ex matertera Cesaris genitam. Propter
 ea nouus rex Christianus, firmando regno ad augendisq; opi
 bus, nouas amicitias nouasq; societates sibi ineundas existi
 mabat. His constitutis rebus, ac animo ad bellum parato,
 Cleuensis cum regia pecunia domum reuersus, per Rosse
 mium è Menapijs atq; Sicambrijs lectissimas copias coëgit.
 Erat enim celebre gratumq; militibus Rossemij nomē, quod
 dux uetus & impiger prædæq; audus, cuncta ea uel aspera
 factu, quæ astuto grauiq; ingenio secum agitaret, manu for
 titer atq; sceleriter conficere consuesset. Excitari siquidem
 uetus disciplina uidebatur Francisci Cechingi, cuius memo
 ria apud ueteranos rapinis assuetos adhuc erat insignis:
 quum ille, uti suo loco docuimus, in summa licentia & la
 trociniorum impunitate, ad corroborandã infanis militiæ
 disciplinam, exactæ seueritatis leges inuenisset. Propterea
 pleriq; etiam nobiles, qui in ueterata maiorum consuetudi
 ne sese, clientesq; suos latrocinij alere nequaquam turpe
 ducunt, ad Rossemij signa audissimè confluebant. Nec erat
 quisquam, qui uel belli causam, uel omnino quo duceretur
 sciscitando perquireret: cuncta enim ad uictoriam ac opi
 nam prædam diligentissimè prouisa milites putare, nihil
 fore inuium arbitrari, ac eos deniq; iure optimo hostes cense
 re, aduersus quos dux ipse uexilla uel incertis auspicijs ex
 plicaret. At regina Cesaris soror, quæ Belgis præerat, ubi sa
 ma perlatu est à Rossemio tot copias cogi, ad Guilermu le=

PAULI IOVII HISTOR.

gatos mittit, qui eius animū explorent, coactiq; in ipsius finibus tanti exercitus causam perquirant, ille ambigua respondet: putare scilicet eam militum manum ab initio, ut contra Turcas duceretur, à uarijs ducibus conductam, ac ideò finibus excessuram, ipsi porrò nihil opus esse copijs, cū undiq; bona pace cum finitimis utatur. Populis autē ad arma nauis liberam semper fuisse potestatem eorum auspicia sequi quorum uel occultato nomine stipendia præberentur. Nec multo post Rosemius, motis castris in Eburones, ad Legionē clarissimam urbem, quam hodie Leodium uocant, iter intendit, ut consiliū altè conceptum compressumq; silentio diu et si itineris simulatione tegeretur. Ad immensas enim opes Antuerpiæ urbis tacitus anhelabat, neq; arduum rebatur opulentissimo totius occidentis emporio potiri, si pupulos, qui iam pridem à patrum memoria finitis bellis pingui otio et mercaturæ studijs dediti nunquam arma, nisi in ipsis spectaculis induissent, imparatos et nihil hostilè timentes improuisus inuaderet. Petebat ab Eburonibus, ut sibi in Galliam copias ducēti transitus daretur. At illi armatis externorum copijs sponte iter, commeatumq; præbere, ex dignitate eius gentis esse pernegabant, cuius amplissima urbs et no men et claritatem ex calamitate Romanæ legionis, integra adhuc bellicæ uirtutis gloria, retineret. Itaq; Rosemius, quòd à uetere proposito descendere nolebat, in leuam iter flectens, ad Mosam singulari celeritate contendit, repudiatis humilioribus uadis, ut Brabātinorum custodiæ falleretur. Nam regina uirilīs animi mulier atq; æmula fraternæ uirtutis, quot potuit equitum præsidia et subitarias itē cohortes irrupturo hosti periculosis in locis obiecerat, quibus rebus solerti cōtura prospectis ac exploratis, Rosemius ad Rauasteniū peruenit.

pertendens, lintres atq; nauiculas naclus flumen traiecit,
 populatusq; Toxandriam regionem, tantum toti ferè Bra-
 ban i.e. terrorem intulit, ut pagis fortunatq; relictis & dis-
 persis pecoribus, agrestes in munitiora oppida confugerèt,
 ac urbes quoq; ipse inusitato pauore completerentur. Eo mo-
 do, qui sine maleficio ierat, direptis ac incensis pluribus ui-
 cis, capta aut in miserabilem fugam coniecta magna homi-
 num multitudine, ad Roiam insigne oppidum peruenit, quo
 capto direptoq; ad Verembecium & Horfcotum progres-
 sus, atq; inde passim uastabundus per Berliam descendens, ad
 Hostratum castra promouit. Id est oppidum inter Belgas,
 arcis ac moenium structurr, domorumq; elegantia, & deni-
 que rerum omnium amoenitate pulcherrimum: in id ingens
 foeminarum & puerorum turba confugerat: multi quoq;
 nobiles undiq; carissimarum rerum sarcinas comportarāt,
 sed quod magnopere deposcebat Rossemius, in eo magna
 uis pilarum & tormētarij pulueris seruabatur, qua una re
 plurimum indigeret ad expugnandam Antuerpiam. Id e-
 nim in uoto erat, idq; unum ad susceptæ expeditionis finem
 explendis infinita præda militibus antè omnia petebatur.
 Hostratenses presentis instructiq; exercitus minis territi
 omnibus enim cede atq; igne testis, ni extemplo se dederent
 seuus hostis truculenta uoce denūciabat) desperata defen-
 sione, animos ad maturandā deditiōnē inclin arūt, atq; ita, quū
 foeminarū ac imbelliū deprecationes fortiū uirorū consilijs
 officerēt, dati fidē Rossemio portas aperuerūt, nec in latronū
 duce præ clara defuit fides, nemine enim uiolato, nihil adem-
 ptū est, præter ea, quæ in ipsa deditiōis cōditione postularat,
 sulphurei scilicet pulueris cados centum, pluresq; item fer-
 reas pilas, & quatuor tormenta muralia, hæc enim ad

PAVLI IOVII HISTOR.

expugnandas urbes circumferendumq; terrorem magnopere pertinebant. Quum ad Hostratū milites plenissimi oppidi copijs recrearet Rossenius, per exploratores didicit Renatum Aurantium, Nansoi filium summæ inter Belgas potentie iuuenem, Brēda paterno nobili oppido cum ualidis copijs exiisse, ea mente, ut Antuerpiensibus auxilio accurrens, hostiū aduentum celeritate præueniret: iam enim Rossenij cōsilia non in anibus coniecturis noscebantur, omnesq; unī præsertim Antuerpiæ, Ambuaritorum olim colonia, cauendum putabant: qua urbe defensa gentium omnium fortunæ seruarentur, neglecta uerò & perdita, reliquæ Belgarum ciuitates eandem summæ calamitatis cladem subirent. Necessè erat utriq; diuersa & pari propè uia Antuerpiam contendenti, Brisicotū petere, quod erat castellum septem milium spatio urbi propinquum, ad id uie militares in unum coibant, Rossenius expediti & durati in armis exercitus studio & diligentia foeliciter usus, ut hostibus iter præcideret, ea celeritate præcurrit, ut Aurantiani magna ex parte tyrones, uti ad laborem solemq; ferendum insoliti, uix tres post horas pari emenso itineris spatio peruenerint. Erat autē Brisicotum lata planicies, Rossenio minimè oportuna tendēdis insidijs, quòd arboribus tumulisq; careret, is enim adolecentem pugnae audum, & nihil præter alacritatem pugnacis animi ad conferendas manus afferentem, quoniam astu eliceret & circumuenire posset, intentissimè cogitabat. Igitur, inepta ad id, quod perfici posset, regionis soli q; natura, commentum, nouitate mirabile à solerti ingenio desumit. Legiones enim toto campo pronis pectatoribus procumbere iubet, & equitatum, cui præerat Longualles ipsius Cleuensis equitum magister, ad aduersam castelli partē diligēter

ter occultat: duabus tantū turmis uia militari præmissis, a-
 laq; demū una grauis amatura constituta inter raras ac hu-
 miles arbusculas, quæ sub oppido ad amenitatem cõsistat, oei-
 osis tenuem umbrā parabant. Ductabat Belgas equites uir
 impiger, nomine Libertus: haud magno spacio antè pedita-
 tū prouectus, quum rarā & exiguam apud hostes equitū ma-
 nū, ac inter arbusculas non multos equites & pedites uersa-
 ri conspiceret, antecursores tantum aduenisse, grauiorāq;
 agmina tardius sequi ratus, & profligari posse paucos, &
 castellū præoccupari facilè iudicauit. Nec mora à pluribus
 res ipsa, uti conspecta iudicatāq; fuerat, ad aurantium deser-
 tur. Is cohortes ad properandū cohortationibus incitabat, mi-
 ro autem assensu Liberti consiliū probatur: nec ille sibi ullā
 omnino moram affert, quin extemplò galeatis equitibus ad
 inuadendos hostes procurrat. At Rossemiani primum impe-
 tum fortiter excipiunt, sed mox uti fuerat imperatum, dant
 terga tanquam impares, ceterum in fugam coniectis extem-
 plò fert opem ala grauis armatura, quæ inter arbores con-
 sistit at, æditurq; insignis pugna: crescentibus uerò Belgis
 Rossemiani partim consilio, partim necessitate atq; impetu
 urgētis hostis, laxatis habenis lōgissimè fugiūt, eodēq; cursu
 Belgæ intemperanter terga cedenites ad arbusculas pertra-
 hūtur, eas enim Rossemius hastatis hostiū cataphractis, ma-
 gno impedimento futuras antè prouiderat. Festinabat Au-
 arnius cum peditatu, ut uictoriæ equitum interesset: quū
 Rossemio, legiones ueluti nouo miraculo terra æditæ, repen-
 te profiliunt, attolluntur uexilla, tympana crepitāt, & quò
 maximè terreri hostis potuit, erectarū hastarum ingens syl-
 ua cõspicitur, prodeuntq; simul cum Lōgualle equites ex
 insidijs, & in terga lateraq; hostium alas recuruant. Tum
 uerò

PAULI IO VII HISTOR.

uerò Belgæ perterriti, ac indagine ueluti inclusi, neq; uiribus animis pares, undiq; profligantur. Libertus temeritatis dat poenas & capitur, cohortes, ne tentato quidem certamine, ad terram arma proijciunt. Aurātius ipse, quū inter confertos hostes uersaretur, erūpenē equo fuga elapsus, certū suæ cladis nunciū Antuerpiam tulit. Incredibile dictu est, quantum eius aduenus ciuitati per se ante metu confestim nata terrorē attulerit. Ex ea enim re male gesta, desperatis auxilijs, pleriq; ciues ad graues armorū tumultus insoliti, in ipsis custodijs pallentia ora præferebant. Sed respub. in consules egregiē fortes inciderat, Lucium Ursulum & Nicolaum Schermeriū, creatiq; fuerant uirtutis eximia præfatus urbis, dicundiq; iuris prætor, & Marchio summus omnium signifer, qui darēt operā, ne ullus omnino uel negligentia uel exercendæ perfidiæ locus inquilinis aut malis ciuibus relinqueretur. Externos. n. opifices, genere Sicābros atq; Menapios, ad dicendū conceptæ erga Casarem fidei sacramentum adegerant, expulsis, qui dicere recusassent, omnes qui arma ferre possent, in cohortes descriptos priuatis aut publicis armis instruxerāt, ad hæc pomerium cum multa priuatarum ædiū ac hortorum strage fuerat dilatatum, nouusq; agger institutus, ubi uetustate collapsa mœnia desinebant. Quotidie etiā magna uis priuatis aris ex domesticis uasis ad fabricāda tormenta cōflabatur, per singulas quoq; urbis regiones, certā tormētarij pulueris mēsurā dietim cōficiendā uicomagistris imperarant, cauerātq; se uero edicto ne quisquā è custodiæ stationisq; loco, uel in fortuito incendio discrimine, uti mos erat, ad reslinguēdum ignē discurreret, fraudē enim atq; perfidiā suspectantes, omnes excitandi tumultus causas accurratē sustulerant, ut ne horæ quidē

nocturnis diurnisq; officijs spatia populo nunciantes, ullo
 in loco pulsarentur, edictoq; sublatus esset in sacris turri=
 bus campani aris sonitus, ne coniuratis ad patrandum faci=
 nus signum daretur. Nā suspectos aliquot & cogitatae pro=
 ditionis ex quaestione reos, custodie ad pœnā tradiderant.
 Sed tantis custodijs quum urbana multitudo in tanti ambi=
 tus urbe minimè sufficeret, nec, uti imperita, bellicarum re=
 rum operum labores atq; uigilias alacriter ferret, peregrini=
 mercatores reipublicæ fortè fidelemq; operam nauarūt.
 Italicorum prima liberalis atq; prœptissimi studij laus fuit,
 in his eminebant Ambrosius Bustius insuber, & Paulinus
 Fundrius Lucensis, qui in Italia ordines duxerant, & tum
 maximè ad componendas acies instruendosq; tyrones, spe=
 ctato grauiq; munere fungebantur, horum emulatione, Lu=
 sitani, Germaniq; & itè Britanni negotiatores lōgè ditissimi
 uexilla sustulerūt. Magno quoq; presidio aderant tres urba=
 ne societates, quæ antiquitus institutæ per dies festos uolu=
 ptatis causa, militaribus armis exercebantur, quum in cer=
 tamine ad proposita premia arcibus ligneis ex disciplina
 Britannica sagittarent, alij præpilata ueruta arcuferreis ba=
 listis emitterent, alij autè ualidioribus sclopettis uterentur.
 His forum diuisis excubijs erat attributū, ut inde dubijs in re=
 bus cōtra hostē per tesserā, censulū iussu ducerentur. His re=
 bus ad custodiam summa consulum diligentia constitutis, ac
 inter spē & metū erecta ciuitate, Rossemius sine suorum uul=
 nere & sine cade hostiū opimā spolijs uictoriam consecutus,
 ad urbē castra promouit. Nec mora regio more Araldus cū
 mandatis in urbem mittitur: hunc uel arroganter & acer=
 bē proloquētē, ne uerbo quidem, uiolare fas est. Postulat,
 ut in fidem Gallia Daciaq; regum se dedant. Horum au=

PAULI IOVII HISTOR.

spicijs Rossemium multis uictorijs illustrē, bella gerere, nec
 quicquam durius à ciuibus petere, quàm iusiurandum: leges
 enim illis ac immunitates ueteris libertatis præclare & li-
 beraliter adauctas perpetuo incolumes futuras: quòd si uim
 experiri, quàm sanis consilijs parere mallerent, daturum ope-
 ram, ut prolatis tormentis, immissoq; ueterano ac inuicto
 milite, funestum contumaciæ exitum quàm maximè luge-
 rent. Ad ea consules grauissimè responderunt, ciuitatem ea
 esse dignitate atq; ea uirium existimatione, ut fidem mutare
 longè turpissimum putet, ea uerò potentia atq; animi mag-
 nitudine, ut latronum immanium castra despiciat, breuiq;
 idcirco Rossemium, si congregeretur mœntaq; subiret, me-
 rito supplicio tot scelerum pœnas daturum. Iratus itaq; Ros-
 semius frumentarias molas quæ latis rotarum radijs exce-
 pto uento uoluebantur latè difecit. Confederat ad Donnium
 uicum, non longè ab urbe, intererantq; frequentes suburba-
 næ arbores, ita ut prospectum adimerent, ac earum densita-
 te castra tegerentur, quòd è mœnibus, qui in statione erant,
 uel ad incertos ictus tormenta displodere nunquam cessa-
 rent. Crescente periculo, crescebat metus, suspensaq; ciuitas
 noctis euentum expectabat: quum ualde timeret, ne tormen-
 ta occultata defensaq; tenebris ad mœnia proferrentur. Pro-
 pterea populus metu seuius, cum magno pudore consulum
 & summo dolore nobilitatis postularat, et quòd necesse fuit
 quanquã indignū maiestati tãtæ urbis, etiam impetrarat, ut
 per ampla sacratarum uirginum cœnobîa, Carthusianumq;
 uenerabile templum, quòd sub essent mœnibus, iniecta flam-
 ma delerentur, ne edito ob idq; opportuniore tormentis lo-
 co potitus hostis, tutius ac audacius in oppugnatione uersa-
 r etur. Acciuerant etiam consules è Flandra regione, quæ est
 secun-

secundum Scaldem urbi propinqua, circiter duo millia ualidorum agrestium. Horum turbā, quod esset inermis, thoracibus, lanceis, atq; securibus instruxerant, ut populo tot noctium diurnūq; labore atq; uigilijs fatigato, requies daretur. Nec multo post Rossemius ab eo singulari externorū & ciuium consensu & diligentia, occupandæ urbis consilio depulsus discedere, ne tentata quidem oppugnatione, constituit. Paratior enim quàm antea credidisset hostium animos, & firmiora præsidia repererat, et tum maximè mirabatur nullum triduo popularem editum tumultum, nullā obortam seditionē, nullumq; omnino excitatum incendiū. Quis enim plebem inopem in tanta urbis opulentia, alienæ sollicitatis inuidam, prædæ appetentē, in fide ac officio permansuram putasset? Sed eam profecto cladem fortuna urbis auertit, ferunt enim Rossemium attonito similem pecunia corruptum, inuitis & improbantibus cohortium alarūq; præfectis, de uictoria nulla ratione desperasse: quum non uno in loco, nõdum perfectis aggeribus, ea inuictorum militum robora, ad primos impetus in urbē peruasura crederentur. Erant enim supra duodecim millia delectorū peditem, & armatorum equitum duo millia, nec ampliorem numerum se deposcere Rossemius dicebat, ut cum duplo maioribus copijs ad certam spem uictoriæ aperto in campo confugeret. Itaq; discedens concrematis miserabili incendio suburbanis delicijs, Louanium Grudiorum olim clarissimam urbem iter intendit. Nec maleficijs ac incendijs finem imponebant, Ransto & Dufella oppidis ex itinere direptis, Lira urbe nequaquam tentata, quum prætereuntem Lirenses emissis pluribus tormentis auertissent, Louanienses quoq; & ciuium multitudine, & munitione urbis, & peregrinæ

PAULI IOVII HISTOR.

iuuentutis praesidio confirmati, hostis aduentum atq; impetum fortiter tulerunt, in eam enim urbem liberalium artium gymnasio clarissimam, magna hominum multitudo confluerat, fama tamen ualuit, ciuium primates salubri consilio, ne patriam in discrimen publicae salutis adduceret, sese multo auro à latronum iniuria redemisse. Ceterum Rossenio Brabantiae fines euastante, Henricus Francisci regis filius, sicuti decretum erat, Narbona profectus, ad Pyreneos montes perrexit, ut Perpennianum, quod est in aduersis motium radicibus occuparet. Ad minore cum inuidia peti uidebatur, quod nostra memoria Gallicae ditionis fuisset. Eam enim urbem à Marco Perpenna Sestorij percussore conditum, Carolum octauum Ferdinando Hispaniae regi tradidisse docuimus: quum hic maioribus suis bello ademptam repeteret, ille uero inuadendi Neopolitani regni cupiditate incensus, in Italiam deferretur, nec eius litis occasione quicquam hostile ab Hispania timere uellet. Recepta itaq; est ab Hispano, aut infami, aut certe parum honesta conditione, quum eius belli se spectatorem fore, nec ideo Aragonijs gentilibus consanguineisque suis opem laturum promitteret, et tum fama esset, Turpennium quaestorem infido uenaliq; ingenio hominem, lagenis argenteis moneta aurea repletis corruptum, qui inconsulte regiae liberalitatis author extitisset. Erat Herico spes omnis occupandae urbis in celeritate posita, ut priusquam auxilia Gallorum consilia diu regi potuerant, ipso praesertim Alfonso Dauato saepius ad Caesarem perscribente, ut Hispaniae finibus caueret, illac enim irrupturos compererat: q; nunquam ei, cum in omni re semper liberali, tum in hac utilissima militiae parte maxime profuso, ad exploranda hostium
uel

uel certissimi nūcij, uel audacissimi speculatores defuissent: preoccupare enim officij merita per amplis donis, & largis denum secretaq; manu premia soluere erat solitus. Tantus uero quibusdam Casarianæ aulæ proceribus ab elato animo Gallorum inerat contemptus, ut nihil de eorū aduentu credendum putarent, respondereturq; propterea Daualo, ut de alieno periculo sollicitus esse nollet, ipseq; potius prouideret, ne conuerso ad Italiam hoste, rebus suis timere cogeretur. Sed ubi leuis armaturæ equitum ala intra fauces penetrauit, Perpenniano tātus incidit pavor, ut ciues, qui à multis annis pacem colendo, arma nunquam induerant, paruos liberos ac uxores & pretiosiora suppellectilis in munitione oppida comportarent, & de salute magnopere dubitare uiderentur. Erat enim murus uetere structura per se tenuis & infirmus ad uim tormentorum perferendam, & propugnacula antiquitus aduersus balistas erecta, his maxime fenestris carebant, quibus accedentium ad fossam hostium latera serirentur. Ceterum Henricus modicis confectis itinere, parū utiles moras trahens, muniendo firmandoq; oppido spatium hostibus dedit. Expectandas enim Heluetiorum legiones existimabat, quæ superato Rhodano ardentissimis solibus confectæ, tardius sequebantur, ut tota mole exercitus intra hostium fines irrumperet, utpote qui de celeritate remittere, quàm equestribus & expeditis cohortibus tantam rem aggredi mallet, ne si parū scelici conatui tentaretur, imminuta dignitate Hispanos primo successu letos à concepta formidine ad animi constantiam reuocaret, sed quantū existimationis ac uirium, & in omnes etiam casus certæ securitatis ea cunctatione quærebatur, tātum pulcherrimæ occasionis ad exploratā uictoriā deperibat, coactis

PAULI IOVII HISTOR.

enim in unum copijs, Henricus aliquanto serius, quam prima consilia in festinatione posita requirebant, Perpennianum peruenit. Mouerat à Leucata, quòd est ultimum Gallie Narbonensis oppidulum, transieratq; inter stagnum & Pyrenæos montes, ut Salsas castellum, antiquis Salsulas uocatas euitaret. Petitur enim Hispania uia militari inter mare & stagnum exaggerata, cui eximie munitionis id castellum imminet, tanta loci opportunitate, ut indè, si Hispani custodes uelint, quemq; tormētis accessu faciliè prohibeant. Id Carolus, Perpennianum fraude sibi ereptum indignatus, uti memorauimus, interfecta in expugnatione citerioris Hispanie nobilitate, diruerat. Refecerat statim Ferdinandus, adeoq; firmo presidio munierat, uti Ludovicus demum, exorto Neapolitano bello, id frustra uel maximis uiribus oppugnarit. Præcurrente Italico equitatu ac obuia in prædian uertente, magnus terror hostili prouincie est illatus, prima scilicet excursione interceptis aliquot illustribus foeminis, quæ Perpenniano excedebant, ut in munitiora castella confugerent, Henricus ad urbem castra promouit, perducaq; sunt fossæ ad altitudinem hominis, depressæ tortuoso notiq; opere, ut milites à tormentis hostium protecti, erectis demum uimineis pluteis tutissime commearent, tormētaq; producerent, quibus confectis, ad arcem, pinnarum corona, editioraq; propugnacula petebantur, nec consistendi in muro, & propugnandi hostibus potestas foret. Sed Galli firmiora omnia paratioraq; q̄ antea putassent, apud hostes reperiabant. Magno enim incommodo Gallis cesit, Heluetios expectasse, securitatq; potius, q̄ festinationi studuisse, & quod minus expediret, traxisse etiam moras inutiles expediendis omnis generis commeatibus: nam Gallorum consuetu-

ſuetudine, non ad inediaꝝ modo uel opulenter auertendã uis
 hoſtili terra, ſed ad conuiuiorũ quoq; apparatus à Tolofati-
 bus remotisq; populis uina affatim et ſumptuoſa obſonia po-
 tebãtur. Inter has igitur Gallorũ moras, Albanus regulus in
 urbẽ uenerat, et Maciucca, Cerbellioneq; notis in Italia uete-
 ranis, munitiõni cuſtodieq; præpoſitis, ad cogẽdas cohortes
 Gerundã diſceſſerat. Mendocius quoq; caſtris præfectus ad
 orã urbi proximã, ſociorum naualium egregiam manũ,
 duce Bezerra, uiro impigro, & tormẽta cum per amplo pi-
 larũ & ſulphurei pulueris apparatus peropportune & di-
 ligenter aduexerat, cõmotãq; uniuerſa Hiſpania, Caſar edi-
 xerat regulis omnibus, ut quã maxime peditum et equitũ
 copie pararẽtur. Neq; Daualo ferendæ opis cura deſuit, cũ
 Andrea enim Auria cõducus, ueteranas quatuor Hiſpano-
 rũ cohortes ex Subalpinis præſidijs, triremibus in Hiſpaniã
 aduehẽdas deduxerat. Legionemq; itẽ Germanorũ unã, quæ
 onerarijs nauibus imponeretur, miſſo etiam Petro Geuarra
 rei bellicæ admodũ perito, qui inſtruẽdis regẽdisq; tyronib.
 uetere ſuo caſtrorum magiſtri munere in Hiſpania fungere-
 tur, iniunctũq; fuerat Antonio Auria, et Garcia Toleta-
 no, ut cum Neapolitanis Siculisq; triremibus Africanas co-
 hortẽs è Sicilia atq; Sardinia in ſupplementum earum, quæ
 ex præſidijs detractæ eſſent, ſauonã tranſportarent. His co-
 gnitis rebus Henricus perplexo tentatiõ; ſimilis, an oppu-
 gnanda urbs foret, cum ducibus diſputabat, nondũ enim
 maiora tormẽta protulerat, quibus mœnia grauiffimè qua-
 terẽtur. Aderãt ante alios ſummæ autoritatis Hanebaldus,
 & Briſſaccus, qui peditatui præerat, Paulusq; Rentij Ceri-
 tis filius, leuis armaturæ peditum præfectus, & Stampeius
 genere & regis gratia pernobilis, qui honoris cauſa Helue

PAULI IOVII HIST.

tijs erat prepositus: quod uir opulentus liberaliter epulando
 largiendoq; auida gentis studia promereri posse uideretur.
 Hi ab ipso statim initio sententijs inter se discreparant, quã
 Paulus diuersam muri partem (ea erat à conspectu arcis re=
 motior) ualide quassandam non inepta ratione censuisset,
 reliquis Hanebaldo libenter assentantibus, cui minimè dea=
 corum feret à sententia discessisse. Fit enim plerunq; militia,
 ut duces uanissimo iudicij genere deteriora, quæ sua sint,
 consilia sequi malint, quam probare meliora, quæ uideant:
 quòd alienis ingenijs cedere turpissimum putent. Itaq; tor=
 mentorum magistri, ex Hanebaldi consilio in decutiendis
 pinnis nihil omnino profecerant: quum ex aduerso Hispani
 & ab arce, et à portæ propugnaculo, pares pilas in ora tor=
 mētorum hostilium certissimis ictibus contorsissent, rotasq;
 curruum cum nece proximorum opportunè perfragissent.
 Eam enim portam, quæ Elnensis dicitur, ita obstruxerāt, ut
 antemuralis turricula, ubi pōs ligneus subductilis erat, multa
 to cespite, multaq; arena ad altitudinem præalta contigna=
 tionis compleretur, è qua demum tormentis impositis ac in
 solido collocatis, hostium castra atq; opera peteretur. Acci=
 derat quoq; sed aliquāto maiore ludibrio, quàm damno, ut
 quū cohortibus, quæ operibus atq; tormentis præsidio erāt,
 tardius in statione succederetur, proptereaq; ieiuni in sextā
 horam milites ardentissimisq; solibus perusti, sensim ut fran=
 sum iretur, locum tanquam periculo uacuum relinquerēt,
 Maciucca repentinus erūperet, paucos sugaret, potitusq;
 tormentis, ea ferreis stilis in spiracula coniectis, ita ut mini=
 mē displodi possent, configeret. Sed id patratū facinus abdu=
 cere etiam tormēta conātibus nequaquā letitiæ fuit, super=
 uētū nanq; Vasconū Italicarumq; cohortium, Hispani intrā
 portam

portam cū cede cōpulsi, Brisacco ante alios, uti ducē decuit, uehementissimē dimicante, foelicis audacis laudem tardi receptus cruenta poena aequatam ipsorum confessione retulerant. His casibus euenerat, ut nemo esset in consilio, qui discedendi sententiam non maximē probaret: adiuuabant rem proclinatam alarum duces, quod cōsumpto undiq; pabulo, equi nobiles macie confecti, cum summo dolore equitū aridissimis in locis interirent. Suberat etiam non occultus pa- uor, nec temere quidē ex tanto Caesaris apparatu cōceptus. Is enim maturare nunciabatur, & aliquot iam cohortes ab Albano prēmisse (has ueteranus Oliuar ductabat) nullo prohibente in urbem peruenerant: quarum accessione tantus iam erat Gallorum contemptus, ut pecus ab initio intra urbem receptum, sub mediocri praesidio in proxima prata, pastum emitteretur, integrisq; gregibus, frustra insidiāte ac insultante hoste, in urbem reduceretur. Verū id adeo licenter impuneq; facere obsessos non diu passi sunt Sampetrius Corsus, & Ioannes Thurinus. Nam conditis in conualle cohortibus, Hispanos quotidiana consuetudine armentis praesidio audacter prodeūtes, improviso acriq; impetu adorti, multis interfectis & captis, ipso spectate Hērico, intra urbē cōpulerunt, qui Sampetriū uirtutis causa aureo torque, et cohortē pecunia donauit. Hi quoq; duo praefecti, Paulū Rentij filium cū delecta manu equitū excurrentē ad Helnā, quae Eburna olim fuit, secuti, Hispanos circiter ducentos obsessis auxilio uenientes, in itinere peracri edita pugna delenerūt, in qua Vicinij Vesni iuuenis uirtus enituit, quū ei equus ab hoste suffossus fuisset. Caterum Henricus, postquam omnia indices difficiliora fore prospexit, abundē officio uotoq; satisfactum ratus, si incolumi exercitu in Galliam rediret,

PAULI IOVII HISTOR.

Miglijs & Hillia oppidis ex itinere direptis, ad patrem est reuerfus. Is ad Volcarum Urbē, Mompelerium hodie uocatum, citra Narbonam confederat, ut ex propinquo communitatis consilijs in omnem occasionem ferendæ opis paratus adesset. Porro uiuentē & quodam nobili pudore persusum, quod cœptis fortuna defuisset, cōplexus, festiuè admonuit, ne fraternæ laudis obtrectatione plus æquo angeretur, si fortuna cœptis suis minus alacriter arrisisset uideretur (adeerat enim Carolus rebus prosperè gestis è Belgicis reuocatus) satis eum his cœptis claritatis & nominis esse consecutum, postquam Hispaniæ fines euastasset, redissetq; incolumi exercitu, & nullo accepto detrimento: ut in secūdis demum uotis fortunā constantis animi uirtute superaret. Redeuntibus copijs enata est controuersia iudicij militaris, quum Hispani captarum nobilium foeminarum propinqui, eas sibi liberè reddi postularēt, negantibus Italis iure belli captas sine pretio dimissuros. Suffragabantur Hispanis ipsa ratio humanitatis, & mos antiquus, quod imbelles genus omni uexatione indignum censeretur. Proderat autem Italis recentis Romanæ cladis exemplum. Constabat enim non matronas modò, sed infantes etiam pueros summa Hispanorum acerbitate multo auro redemptos fuisse. Sed rex apprimè liberalis donatiuum militibus ex merito per questorem dari iussit, excultasq; muneribus foeminas dimisit. Eadem quoque liberalitate usus est erga Germanos, quos fluctuante nauigio ad Stechadas è Genua delatos, Virginius Vrsinus admotis triremibus, numero ferme trecentos ceperat, & eo quidem maiore clemētiæ laude, quoniā Cæsariani multos Subalpino bello captos, ad triremes atroci cum iniuria relegassent. Fuere qui existimarent, inuadendæ Hispaniæ consilium

in occulta spe uenturæ Turcarum classis ab initio fuisse col-
locatum. Barbarussa enim ea astate se Hispaniæ littora uas-
taturum promiserat. Eo autem in mare nostrum prouecto,
nemini dubium uideri poterat, quin obsessis portibus, Auri-
anæ navigationes interclusæ tollerentur, Hispaniæq; dupli-
ci petita hoste uires distrahere cogeretur. Propterea Henri-
cum classis expectatione suspensum, neq; ab initio maturas-
se iter, neq; demum, quin celeriter se reciperet, oppugnandæ
urbis hærerere uoluisse, patre itidem reuocante, quum De-
xius è Rhodia militia trierarchus ad euocandam classem By-
zantium missus, indeq; reuectus Massiliam, certum negatæ
classis nuncium retulisset. Quomodo autem ea res, quæ Fran-
cisco non mediocrem inuidiam apud quosdam Cesarianæ fa-
ctioni addictos peperisse uidetur, Byzantij agitata sit, ope-
repretium erit explicare. Interfecto Rincone, Franciscus
Anthonium Polinum, qui institutæ legationis munere fun-
geretur, ad Solymanum misit. Is erat ex Langæi disciplina
sobrio solertiq; ingenio, & quod intererat, corpore ad per-
ferendos itinerum labores egregiè subactò. Militabat enim
Subalpino bello, legatiq; nomine ad Alfonso Daualum cõ-
firmãdis inducijs sæpius ierat: quo suscepto munere, eam ex-
cellentis industriæ opinionem erat adeptus, ut Daualus pru-
dentior em eo neminem Gallum se nouisse testaretur. Itaque
Polinus per deuios tramites Venetias delatus, atq; inde ena-
uigato sinu Sibanicum usque, quod antiquis Sicum celebre
oppidum fuit, transuersis itineribus per Illyricum in Mist-
am ad Solymanum Buda redeuntem peruenit. Munera ei ab-
lata sunt, quum nemini sine dono ad Barbaros aditus pate-
at. Fuere operose suppellectilis, ad usum ornamentumq;
abaci, argentea uasa sexcentorum pondo, Purpuratis uero

PAULI IOVII HISTOR.

prætorijs præfesto, atque item ianitoribus, sericeæ omnis generis, aut ex cocco laneæ talares uestes quingente Solymanus perlectis literis, auditisq; mandatis, quum Rinconiscatum grauer ferre uideretur, Polino promisit, se regi Gallo, iusta arma propter uiolatas inducias aduersus hostem Carolum paranti, neq; mari neq; terra, quin opportune opem ferret, de futuro, de his autē rebus nihil explicari posse apud properantes, tum uerò quum Byzantium peruenissent, purpuratos ad postulata ex communi consilio responsuros. Petebat ante omnia, ut classis, Hariadeno Barbarussa duce, ad orā Prouinciæ, excipienda Gallicis portibus, futura estate mitteretur, peterotq; Solymanus à Venetis, ut cū Gallo rege contra Carolum foedus percuterent, & sociæ arma in communem omnium hostem uerterentur. Non intermisit studium Polinus, quin sibi ad rem impetrandam, toto itinere purpuratorum animos ampliorum quoq; spe munerum propitios pararet. Quum uerò antè calendas Decembres Byzantium esset peruentū, Solymanus, quæ antea promiserat se præstaturū pollicitus, Polino persuasit, ut in Galliam cum literis reuertetur, atq; inde à rege suo inferendi belli terminata consilia referret, interea se missurum ad Venetos Iunusbecium, saepe antea eo legationis munere persutum, curaturumq; ut quam amplissima classis pararetur. Polinus eo responso maximè letus, dona retulit, binos insignes equos, & gladium gemmatum, mira q; celeritate ad regem contendit. Is tum cōsederat ad Abelleium Fontem in uilla, agresti in loco, ad uenationes suo ingenio, & regio quidem sumptu edificata. Eo usus otio Franciscus per triduum Polino operam dedit, descriptisq; locis atq; temporibus, quibus arma inferre statuerat, datisq; amplissimis mandatis.

tis, cum nihil remissa festinatione, Byzantium reuerti iussit. Polino Venetias delato, Iunusbeius nondum applicarat. In ea autē expectatione, ut nihil temporis ad maturandum deperiret, Pellicerius uetus legatus, et cū eo nōnulli ex Gallica factione Veneti homines adire tentareq; senatum. Apparebat enim Venetos, commodo suo consilia metientes, ad inendum foedus, hortante praesertim Solymano, facile descensuros, quum Maranum oppidum ad Venetas paludes, citra Aquileiam in ipso Venetiaram limine positum, percussi foederis premio cessurū uideretur. Id ante triginta annos Austrianis Germanis proditum, Beltrandus incola, adiuuante Turchetto centurione, Germanis fraude eiectis, occuparat, sublatoq; Gallico uexillo Petrum Strozam Florentinorum exulum principem, ad praesidium cum cohortibus circa Venetias conscriptis euocarat. Id patratum facinus ita senatui displicebat, ut in spem recuperandi oppidi deueniret, et ipsi Galli non imprudenter euulgarant, si Venetus Francisci regis amicitiam repudiaret, ac ideo percutere foedus nollet, id oppidum finitimis potius Turcis dono daturus, ut Barbarorum classibus receptus foret, quàm passuros ut Germanorum armis repeteretur. Venetijs autē nihil molestius ac omnino perniciosus incidere poterat, quàm è Veneto portu spectare ambigua suspectaq; fidei Barbaros nauigationum suarum cursus infestos reddentes, admixtis scilicet praedonibus, quibus ex composito oneratis culpa nomine maleficia tegerentur. Itaq; Polino senatus datur: is Francisci regis causam luculēter agit, interfectorum legatorum casum deplorat, Casaremq; tanquam conceptae inchoatēq; tyrannidis inuidia oneratum grauiter perstringit. Illum enim

PAVLI IOVII HISTOR.

nam potentiam niti, sed multo furo multisq; fallacijs secus
 ac superiores Cæsares contenderint: illos namq; tyrannis cie-
 tis ciuitates seruitute liberasse: hunc liberis prægrauè iu-
 gum imponere, & dissimulanter quidem, ut imperiti re-
 rum, uerborum lenitate adducti decipiantur. Per hunc mo-
 dum Cisalpinæ Gallie ciuitates primò licentia militari, &
 ea semper impunita, crudelissimè direptas, & demum im-
 manibus tributis deformatas spectari, & occupatis arci-
 bus, Etruriæ compedes iniectas esse. Senenses sub Hispanico
 præsidio seruitutem ferre, quum ciuili dissensione liberta-
 tem amiserint, Lucensibus ita libertatem relinquere, ut eam
 quotannis pecunia redimere cogantur, Siciliae uerò atque
 Neapolis tantæ modò dignitatis ac opulentiae regna, usque
 adeo spoliata esse fortunis omnibus, uti opportuna præse-
 ctorum auaritiæ, ut Turcarum imperia ad miseriarum fra-
 giliti suarumq; præsertim actionum accuratè memores esse
 consuessent, quantam fidem ex Neapolitano foedere Cæsar
 præstitit, satis præclare confiteri, uel ob id q. inedia suba-
 ctis, ea quæ paulo antè Barbarus uel ex professo Christiani
 nominis hostis humaniter dederat, uitæ alimenta denegarit.
 Proinde senatum tempestiue, si unquam antea, & sapien-
 ter ad eum se recepisse, apud quem datæ fidei ac humanitatis
 iura seruantur, quum in socio parum æquo astutoq; ue-
 teris inuidiæ & cupiditatis documenta prospiceret, ad in-
 uadendas scilicet eas urbes, quas fatali bello creptas, Franci-
 sci demum ope recepisset. Quibus autè artibus Cæsar, quum
 per mediâ Galliam summis exceptus honoribus in Belgium
 pertransiret, regem deceperit, ipsos nouisse, quum ab ea pro-
 missæ pacis ostentatione, affirmante coram Daualo, ut ad
 tradit

traducendum legationi maior inesset autoritas par propè
 discrimen rerum suarum adierint, eiusq; rei fabula, quòd in
 ea scite agenda Caesar totum maiestatis pudorem consum-
 pisset, orbem terrarum fama compleuerit. Propterea Fran-
 ciscum uindicandis iniurijs intentum, contra Caesarem bel-
 lum parare, ut donec sua recuperet, aliena continenter in-
 uadat, orare Venetos tanquam ueteres socios amicosq; Gal-
 lici nominis, ut sibi adesse uelint. If sis hercle uno consensu
 bella gerentibus, ea quæ optarent uictoriae premia mini-
 me defutura, quòd si forte abnuant foedus, & sedere, neu-
 trumq; iuuare utilius putent, ambos proculdubio dijudi-
 cante fortuna grauiter offensuros: ut demum à uiclis odiù
 reserant, & à uictoribus iniuriam expectent. Decreto au-
 tē in itoq; foedere, quòd plurimum interesset, Solymano rem-
 longè gratissimam facturos. Eum enim ualde comotum la-
 cesitumq; recentibus iniurijs, in Pannoniam cū innumera-
 bili exercitu proficisci statuisse, pariterq; exiturum cū in-
 genti classe Barbarussam aduersus cōmunem hostem, quibus
 consilijs communicandis, Iunusbeius Venetias mitteretur.
 Nec de belli euentu quicquam dubitandū uideri, quum ipsi
 uni Veneti proprijs uis uiribus, satis esse uideri possint, ut
 Caesarem exo sum populis, & rapinis milites alentē, à duo-
 bus potentissimis totius orbis regibus undiq; terra mariq;
 petiunt, Cisalpinæ Galliae impotenti dominatu celeriter de-
 trudāt. Ad ea Senatus per aliquot dies extracta mora, ut in-
 terim Iunusbeius applicaret, grauiter respondit, amicitiam
 Francisci regis, quam studiosè percolerēt, ornamento sibi
 nō oneri esse debere: parē quoq; obseruari cū Casare, à quo
 discessisse uideri nolint, tametsi fastidito eo graui foedere,
 quo se Neapoli parū foeliciter implicassent, ad Solymanum
 eius

PAVLI IOVII HISTOR.

eius hostem amicitia repetita contulerint: proinde patres
 conscriptos ac omnes ciuitatis ordines è Republica existi-
 mare, tueri pacem, uti multa duris temporibus incommoda
 perpeffos, quæ uel sero tranquillitatis otio sarcirentur. Ce-
 terum si explicata signa & planè inchoata bella conspiciat,
 tum maturè deliberaturos, tueri ne pacè expediat, an bello
 permisceri, quū trium maximorum totius orbis principum
 amicitia perfruantur. Appulerat interea Iunus beius, publi-
 caq; domo lautè instructa, exceptus fuerat. Is petebat, ut le-
 ges renouati foederis à Badoerio Byzantij conscriptæ, sena-
 tus auctoritate sancirentur, Francisciq; regis causam publi-
 natui cõmendabat, ut nihil plus peteret, quam ut eam amici-
 tiam, quam cū Gallo tuerentur, propensiore studio, nouisq;
 officijs adaugere uellent, postquam ipse Solymanus, fratrem
 appellatum, gratia atq; opibus iuuadum aduersus Carolum
 Hispaniæ regè suscepisset. Nihil enim, ut foedus percuterët,
 aut arma caperent postulabat, secus ac Polinus & Pellice-
 rius uehementissimè cupiebant: utpote qui seruidè instan-
 do, denunciandoq; cuncta facile impetrari posse crederent,
 ob idq; Barbarum frigidè proloquentè, auro corruptum su-
 spicarentur, uerum, ut postea pro certo constitit, tanta emi-
 nebat in mandatis ac literis Solymani alioqui superbi, equi-
 tatis atq; modestiæ ratio, ut nihil ab inuitis exigui uellet, q. ex
 cõmodo prestari inuimè posse uideretur. Itaq; Polinus fru-
 stra cõiritis apud Venetos aliquot diebus, trireme publica
 Ragusium deuectus, ac inde mox discedens magnis itineri-
 bus Byzantium contendit. Quum festinaret, Achomati mag-
 gistro equitū in Pannoniam properati, in Thraciæ finibus
 occurrit, hunc de Germanorum apparatu cooptoq; itinere,
 & de Francisci cõsilijs edocet. Vbi uerò Byzantium est per-
 uentum

uentum, cuncta spe sua duriora apud Barbaros inuenit. Per-
negabant enim purpurati educi posse classem, quod serius
quam oporteret, ad rem impetrandam aduenisset. Veri cer-
te astutiq; temporis ad nauigandum aptissimi, tres iam mē-
ses effluxerant: ita ut Polinus ingenti cura doloreq; uebe-
menter angeretur, quod neq; Venetijs neq; Byzantijs, in tra-
ctando utroq; negotio, satis foelix aut tēpestiuus exiitisset.
Aduenerat etiam Dexius trierarchus, ut aduentantis classis
nuncium in Galliam deferret. Is in Belgarum fines latē pene-
trasse, et Hispaniam inuasisse regios liberos cum ingentibus
copijs enarrarat. Proinde Polinus, uti aliena fide deceptis ac
inanis industrie suae successum deplorantibus facile accidit,
se se grauius afflictere, peruersos ac instabiles Barbarorum
mores execrari, implorare fidem Solymani, cōuentosq; pri-
uatim singulos purpuratos obtestari, ne regem spe classis in
Hispaniam prouectum, & Belgarum fines inuadentem de-
sererent. Ea enim cessatione neq; honesta ipsis neq; utili, sui
regis decus prodi, interpellariq; uictoriam, quae iam explo-
rata partaq; è manibus emitteretur. In his autem obtestati-
onibus adeo multus erat ac assiduus, ut fastidio quàm gratia
propior uideretur, iudicaretq; Solymanus Eunuchus eius
querelae causam graui oratione finiendam, atq; ita euocato
in praetorium Polino, assidentibus collegis, quibus ipse quoq;
Hariadenus, propter praefecturae maris dignitatem addeba-
tur, ad eum conuersus. Hic, inquit, locus, uiri Galli, expedi-
endis grauisissimarum rerum consilijs optimi imperatoris iu-
dicio fidelibus seruis datus, uti decet, quotidie ingredientibus
beneuolentia atq; odio uacuos excipit, & praecclare quid in
admonet, ut liberè loquamur. Neq; uelim ut haec oris liber-
tati nuncia ueritatis, atque ideo fidelis amicitiae custos, au-
ribus

PAULI IOVII HISTOR.

ribus uestris acerba molestaq; sit. Nam postquam rex uester
 Ottomannici nominis socius, atque amicus est appellatus, ne
 que remittere amoris officia, neq; amicitiam uestram fasti-
 dire iam possumus, quum uos mirificè amet imperator, uos
 que suis opibus uehementer aduectos, deuictisq; inde hosti-
 bus potentia & dignitate maxime florentes uelit, sed postua-
 latis uestris nulla inest æquitas, nulla modestia, ita ut uos ini-
 quos inuerecundosq; uocemus, alij uerò minus beneuoli, ue-
 ris nominibus importunos ac impudentes appellent, post-
 quam uti nimis improbè procaces, amicitie rationes inep-
 tissimè conturbatis. Fœdera enim paribus cõmodis, ex æqua-
 titisq; sumptibus, & mutuis periculis cõfirmantur. Quod si
 studia atque officia negligendo nihil rependeris, celeriter
 obsolescunt. Ita uobis euenit, uiri Galli, qui in nostro pericu-
 lo semper obliuiosi supiniq; in uestro semper erecti & egre-
 gie memores, nequaquam factis certisq; auxilijs, quò opus
 fuit, sed inanibus tantum literis atq; legationibus amicitiam
 coluistis. Dicite obsecro, quod unquã studij uestri, uestræq;
 operæ signum apparuit, quo saltè hostium nostrorum ani-
 mus uel ambiguo metu distineretur? quum Carolus totius oc-
 cidētis copijs instructus in Pannoniam uenisset, atq; interim
 in Græcia, Corone, Patræq; hostili classe quateretur, Tunc-
 tumq; demũ, tantis petitum classibus, caperetur. Sed hoc uo-
 bis cõdonamus, illud certè uix ferendũ uidetur, qd nec tantis
 iniurijs nostris, uti par erat, indoluistis, quò cruento cõmu-
 ni hosti tot nostri nominis crudeliter interfectis, officiosè
 gratulandũ existimaueritis. Peruenit demũ ad Aulonem no-
 ster imperator, magno uestro cõmodo in Italiã traiecturus:
 sed nec tum, quæ à uobis iactanter largeq; promissa erant,
 Apulorũ erga uos studia in impulsu nostra classis reperta
 sunt,

sunt: nec uos in superiore Italiae parte ualide incumbendo
 commouistis: ita neq; nobis opportuni, neq; uobis unquam
 tempestiui uel utiles, bene gerendarum rerum occasione
 semper amissistis: sed neq; tum neq; postea uestro consilio &
 consociatis armis unquam eguimus. Venetus enim suo malo,
 et uim pariter, & fidem nostram expertus est, et reliqua Mars
 iniuriarum nostrarum praeclarus uictor secundissime conse-
 cit, quum arbitrio uestro inducis cum communi hoste conse-
 ctis ad nos inuadendos, eius uela tam iniquè quam impuden-
 ter inflassetis. Ceterum sine uestra ope tan tos hostium im-
 petus egregiè retudimus, quum hic ipse Hariadenus & clas-
 sem ad Ambraciam profligarit, & latrones Hispanos ad Ca-
 strum nouum felicissime trucidarit, indeq; receptis nostris
 urbibus alias ceperimus. Nullius ergo meriti causa uo-
 bis tenemur, sed harum rerum obliuisci malumus, quam uo-
 bis semel in amicitiam receptis deesse. Factis enim fidem tue-
 mur: sed spectare tempora, pericula metiri, occasiones ag-
 noscere, eius est, qui non temere Fortunae aliquid commit-
 tendum existimet. Tardius quam oporteret, ut classis edu-
 ceretur, aduenisti. Precipiti namq; aestate pestilens imminet
 autumnus, ita ut neq; mature conscribi remiges, neq; in na-
 ues contrudi tuto liceat. In longissima enim navigatione
 quis naualem turbam, ad insoliti caeli mutationem, morbo
 tentari solitam, uitae periculum minimè adituram credat?
 quis naufragia uel in reditu non pertimescat? quum hic ipse
 Hariadenus Augusto mense tantus in re nauali magister ad
 Acrocerania scopulos illisus, tot triremes amiserit. Hye-
 me refici, uere adornari atq; educi classis debet, aestate nau-
 gatur tuto, bellumq; geritur. Id ut fiat, reipublicae causa, im-
 peratori persuademus. Neq; enim amissa semel classis uel

PAULI IOVII HISTOR.

multo auro, quo uel immenso, & per tot secula congesto, Ottomannica domus potitur, restitui potest. Tu hæc amico dicta, si sapias, æquo animo feres: imperator porro ipse uiderit, an tibi sit indulgendum. Illi certè & nobis libero uoto satisfecimus. Hæc uerba ab Eunucho seuerè pronuntiata, eo grauius Polini animum perculerunt, quòd ex ore Solymani mitti uidebantur, & is quoq; auscultasse omnia credi poterat. Imminebat enim à tergo confidentibus purpuratis fenestra æreis obsepta clatris, & obtenso uelo protecta, ut ipse imperator, quum uellet, nec omnino sentiretur, gentium omnium querelas & lites audiret, notaretq; ingenia iudicantium, quorum ex eo metu æquitatis atq; iustitiæ cura multò intentior redderetur. Nec Polinus ab hac repulsa purpuratos detestatus spem abiicit, deditq; enixè operam, ut per Capiam ianitorem largitione conciliatū ad ipsum Solymanū sibi aditum pararet. Præstitit officium Barbarus: atq; ita Galus, quod paucissimis nostrorū hominum antea licuerat, in intimum prætorium est introductus. Aderat Bederius interpres, per quem actitata recensendo magnis precibus rogabat, ne regem triplici bello hostes inuadentem, ea promissæ classis expectatione frustaretur. Ad ea Solymanus clementi ore & paucis admodum uerbis, nō sua uoluntate, quæ esset stabilis, atq; mirifica, sed ipsius tarditate, ac ætatis inclinatione occasionem educendæ classis elapsam respōdit, pollicitusq; est, se primo Vere duplo maiorem, quàm peteret, classem amico fratriq; suo regi aduersus Carolum, cōmunem hostem, sine dubitatione transmissurum. Cum eo itaq; respōso Dexius trier archus in Galliā reuersus, uti suprā docuimus, effecit, ut Franciscus exemplò filium ab Hispania reuocaret. Redeuntibus autem copijs, quum hybernorum subesse

tempus, nec in Belgis propter anni tempus, quicquam ultra
 moliri uellet, Heluetios ferme omnes, atq; item aliquot signa
 Germanorum persoluto stipendio dimisit. Italicas autem co-
 hortēs Hanebaldo tradidit, quæ in Italiam ad Subalpinum
 bellum ducerentur. Prouinciam enim, quanquam fructuum
 omnium copijs abundantem, commitantium tamen militum
 frequentibus affectam incommodis, hybernorum uacatio-
 ne subleuandam existimabat, & in Italia alendum omnino
 bellum rebatur, uel ob id quod & Germanorum integrant
 ferè legionem, & ueteranas Hispanorum cohortes in Hispa-
 niam subsidio missas intelligebat. Itaq; Hanebaldus durissi-
 mis niuosisq; Alpium itineribus in Italiam profectus, ad op-
 pugnandum Cuniū oppidum contendit. Id ad radices Alpi-
 um in plano situm, præcinctumq; duobus paruis amnibus,
 in Tanarum confluentibus, magnam habebat opportunita-
 tem ad gerendum bellum, quod Fossano proximum esset,
 Monteuitoq; finitimum. Oppidani præclaro studio Cæsari
 fauebant, sed ut præsidium acciperent nunquam adduci pò-
 tuerant uel admonente obtestanteq; Diualo, ut à Gallis ma-
 ximè cauerent. Tantus enim erat metus Cæsarianorum mili-
 tum, summa licentia ac impunitate sociorum fortunas in
 prædam uertentium, ut uim hostium minore cum periculo
 sustinendam arbitrarentur. Sed ubi aduentum hostium cer-
 tius senserunt, non de uano conceptus pauor usq; adeò apud
 infirmos uiribus creuit, ut quod antea repudiarent, à Diua-
 lo militare præsidium postularent. Misit itaq; Petrum For-
 tum a Vicentia, nobilem strenuumq; alæ præfectū. Is cū sexa-
 ginta galeatorū equitū manu, acceptis in clunes totidem cō-
 fessoribus sclopettarijs, usus tenebris per stationes hostiū ad
 oppidū penetravit. Eius aduentu Cuniates bona parte metib

PAULI IOVII HISTOR.

rati, impositum extruendi intus aggeris munus alacriter
 susceperunt. Nec multò post, quum Daualus de oppidi salu
 te sollicitus, ad Petrum Ciconium, qui Fossanum præsidio
 tuebatur, sæpe perscriberet, ut Cuniatibus maturè opem fer
 ret, Blasius Summanus cum cohorte una, eadem sælicitate,
 qua Portus ierat, per medios & semisopitos hostes ad oppi
 dum peruenit, amissa tamen circiter dimidia militum par
 te, quum alij obscura in nocte rectum iter tenere nequiuise
 sent, alij periculo territi segniusq; sequentes retrò per de
 uia dilapsi, amisso in tenebris pudore uexilla reliquisset. Ha
 ne baldus ad motis maioribus tormentis magna ui murum
 quatuebat, pinnarum ruina fossam compleuerat, duosq; adi
 tus ad irrumpendum parabat. Portus & Blasius diruta
 mœnium obiectis lanarum saccis, congestaq; omnis generis
 materia & gleba sarciebant. Omnibus propè horis certaba
 tur, impigrè populus militibus intermixtus propugnabat,
 usq; adeò pari omnium studio, ut sæminæ nequaquam tor
 mentorũ ictus formidantes, comportando onera corribus,
 & militi cibaria ministrando uirilem operam præstarent.
 Galli instauratis per triduum prælijs conscendere murum
 conati semperq; repulsi, multis suorum occisis, pluribus uul
 neratis, desperata expugnatione oppidi disceserunt. In po
 stremo certamine Guilermus Blandratus, qui antea ut di
 ximus Casalem urbem Gallis prodiderat, glæde traiectus in
 terijt, Sanpetrius Corsus in aduersum os lapide excepto de
 for uiter uulneratus, Ioanniq; Turino brachium scalarum
 ruina debilitatum, uiri fortes supra centum desiderati: et in
 his Italarum & Vasconum signiferi quatuor, et insignes nõ
 nulli equites Galli, qui pedibus pugnare iussi alacriter subie
 rant. Quum se reciperent Galli, & maledictis inceperent
 tur

tur, honesta quaedam alioqui mulier, sed tum nequaquam integro pudore, ut abeuntibus illuderet, nudatos clunes sublate ueste feriendos è summis mœnibus ostentauit. Cuiates spe etate uirtutis merito, Portum & Blasium pecunia donatos dimiserunt: nec multò post Hanebaldus, nullibi ceptis arridente Fortuna, reuocatus in Galliam, in Alpibus niuium procella obrutus penè interiit, multis ex comitatu & in his fratris filio multa mole niuium miserabili mortis genere sepultis. Nec multis inde diebus Langro, ab rege in Galliam euocato profectoq; Caesar Maxiùs à Neapoli inusitata calliditatis dolum reperit, quo Taurinum belli arcem Gallis eriperet. Discessu siquidem uigilantissimi ducis minus intentas diligentesq; custodias futuras ratus, quatuor agrestes carros, per quos uenale fœnum in urbes conuehitur, adeo solerti ingenio concameratos fabricarat, ut quum exterius uirentis fœni speciem præberent, interius seni loricati milites conderentur, qui demum ingressis portam carris, in medio aditu laxatis machinæ fibulis repente prosilirent, hastisq; hostium correptis, quæ ad parietem per rastrella disparte ad manum essent, custodes confoderent, & tandiu angusto in aditu carrisq; occupato locum tuerentur, donec instituta ad succurrendum una atq; altera ualidorum atq; perniciousum sociorum manus adcurreret. Franciscus enim Isclanus, Hispanusq; Mendocius, modico interuallo idoneis in locis occultati fuerant, ut carros ingredientiés celerrimè consequerentur. Sed his aut animus, aut certè Fortuna, quæ dolis illudebat, importunè defuit: cum primus enim carrus ab ignis doli bubulcis, feliciter esset introductus erumpentibusq; armatis insidiæ nudarentur, cataraçta à fabro ferrario, qui forte aderat, opportunè demissa subsequentes

PAVLI IOVII HISTOR.

exclusit. Ita primi frustra socios expectantes, decurrente ad
 excitatum clamorem Buterio duce, à Vasconibus sunt in=
 terfecti, uno tantum capto conseruatoq; ab Italk, Alexan=
 dro Magio, nobili Insubre, ut authorem atq; ordinem insidi=
 arum aperiret. Isclanus quoq; qui ad patrandum subita rei
 facinus, sed non in sua sata serus adcurrerat, è muro glande
 percussus interijt: milites uerò tormentis pariter petiti è cõ=
 spectu sese celeriter eripuerunt. Ea res uti nouo insidiarum
 genere instructa atq; perducta penè ad exitum, Gallorũ a=
 nimos magnopere conterrui, admonuitq; ut nullam omni=
 no custodiæ diligentiam aduersus Maxij ingenium superfu=
 am putarent, quum ab eo ad tendendas insidias parato pau=
 cis antè annis, ipso etiam egre defendente Buterio portæ ca=
 iusdem propugnaculum noctu scalis captum meminissent.
 Ceterum Langeus, qui iter in Galliam susceperat, niuosi
 in Alpibus concepta graui pituita, citra Lugdunum interiit
 uir animi uirtute, ac optimarum literarum notitia Gallia
 omnibus ea atate superior, & dignus hercle longissi=
 mo uite cursu, quum supra Bellaiæ nobilis fami=
 liæ nomen, sobrij & maximè constantis in=
 genij mores, quod paucis eius gen=
 tis uiris militaribus contigit,
 ad bellum attu=
 lisset.

189

PAVLI IOVII

NOVOCOMENSIS EPISCOPI

Nucerini Historiarum sui temporis.

LIBER XLII.

SUB ID tempus Germania omnis, excitata Ferdinandi regis precibus, grauisimisq; Hungarorū procerū obestationibus perma-
 ra, aduersus Turcas bellum suscepit, Nemo. n. erat, qui animo dolorem ac ignomiam ferre posset: postquam propinquis & fratribus ad Exechium scæda in fuga trucidatis, & nuper ad Budam Rocandulsi exercitu turpissimè fuso delectoq; uetere belli gloria decidiissent, nec quisquam erat, uel Austriæ domui grauiter in sensus, qui acceptum dedecus nobili ausu satisfaciendam, Budamq; omnino repetendam esse non duceret. Admonebantur, & desides non dubio uicini periculi metu, quoniam apparebat Turcas nusquam uinci solitos, perpetuoq; bellandi studio & consuetudine procedendi, prædam & prolati imperij famam querentes, occupata Pannonia minimè quieturos, breuiq; futurum ut Germani, nisi Hungaris diro bello obrutis opem ferrent, irrumpente uictore Barboro iniqua domi conditione proficis ac uxoribus & liberis certare cogerentur. Celebris tum erat Nurnberge regu'orum, & legatorum omnium propè gentium conuentus, diuq; in eo Pontificij cum Lu-

PAULI IOVII HISTOR.

theranis de Christiani dogmatis ueritate contenderant, sed ea contentio eum habuit euentum, ut Lutherani insigni cōtumacia placita sua defendentes, consilio locum in ipsa Germania deligi postularent. Nunquam enim id concessurū Pōtificem reuertitur, ne constantiensis concilij exemplo dignitatis atq; salutis aleam subiret. Sed id petentibus, uti mox dicemus, Pontifex probitatis ac innocentie sue fiducia, publice concordie uotum secutus, liberaliter indulst. Ceterum decreto bello, imperata adductaq; sunt à regulis & liberis ciuitatibus ad triginta millia peditum, & equitum armatorum septem millia Germanici nominis, in his eminebat Mauritijs Saxo nobilissimæ stirpis regulus. Legionib. magna bellicæ uirtutis opinione præerat Conradus Hesijs, directa urbe Roma ingentes diuitias consecutus, & Volfgangus Theodoricus è Sueuia nobilis. Supremi autē militaris imperij nomē delatū est Ioachimo Brandeburgēsi regulo, quē Turcico ad Viennā prælio interfuisse docuimus, ita tamen, ut summa cōsiliij potestas ad octouiros pertineret. Hos namque grandes rerumq; peritos in concilio delegerant, qui imperatori non muleū foris in militia uersato adessent: Ioachimus enim uti parū efficax nihil ferè præter generis nobilitatem & regij cultus instrumentū liberalesq; conuictus in castra deuulisse uidebatur. Vbi Viennam est deuentū, accessere Ferdinandi regis copie: nam præter Austrianos nominatim euocatos, Hūganotus Styriæ præfectus circiter decē millia equitū effecerat. In his erat Illyricorū ala, Bartholomeo Croato duce impigro, cultu insignis uirtuteq; mirifica, & Nicolaus Sdrinius cæde Cazzianeris hospitis æque laudatus & insamis: Hūgaricus autē equitatus quindecim millium numerum efficere dicebatur. Nam Gaspar Seredius uir impiger, lau-

dis

dis & prædæ avidus, cis Danubium multos Vsarones rapi-
 nis assuetos, ad signa conuocarat, alia quoque ualidior ma-
 nus Andreæ Bathoris vexilla sequebatur, ueteranas uerò
 turmas, quæ circa Agriam ultra Danubium hyemabant, du-
 cebat Perenus Petrus auctoritate, potentia, usuq; militiæ
 Hungarorum nobilissimus. Nec ipse Georgius Varadiensis
 antistes, quem à Solymano in tutela regis pueri reginæq;
 in Transyluania ad Lippam relictum diximus, tanto excita-
 tus apparatu, Christianæ causæ desuturus esse credebatur:
 sed astuto constantiq; uir ingenio, quum nihil sibi antè bel-
 li euentum temere præmoliendum arbitraretur, ita sollici-
 tantibus regijs amicisq; ueteribus uerba dabat, ut transeun-
 di spem præberet, nec obligaret fidẽ ullo literarum testimo-
 nio, quo Turcis inuita consilia proderentur. Paulus quoq;
 Pontifex, quod erat mirificæ uoluntatis & liberalis officij
 munus, tria milia delectorum peditum Viennam ad exerci-
 tum misit, hisq; ducem attribuit Alexandrum Vitellium:
 expetente rege magnis precibus, ut is præcipuè mittere-
 tur, qui spectatis operibus pugnacis & egregij ducis sa-
 mam quæsisset. Italos enim duces & milites rex ipse, uti
 maximè idoneos expugnandis urbibus quærebat: nam pau-
 lo antè Philippum Tornicellum cū aliquot cohortibus mer-
 cede conduxerat, & Iacobus Medices Danubianæ classis
 præfectus, alterum iam annum in Pannonia secunda nomi-
 nis fama militabat. Sfortia quoque Palauicinus, summæ
 spei summæq; nobilitatis adolescens, per eos dies ornatissi-
 mam sexcentorum equitum alam circa Padum conscriptã,
 in Pannoniam adduxit. Descensum est secundū dextrã præ-
 terlabentis Danubij ripam, miro quidem ordine, sed adeo
 modicis ac intermissis itineribus, ut Itali Hungariq; duces

iam adultæ ætatis meliorem partem gerendis rebus oppor-
 tunam segni ac inutili mora absumi testarentur, fremebatq;
 ob id ante alios Medices, qui multum antea regē fuerat ad-
 hortatus, ut ad prima ueris signa, prius quàm Turcarum
 præsidia adaugeri & confirmari nouis militibus possent,
 expeditas copias cum classe demitteret: futurum enim esse,
 ut strenuè atq; celeriter inuadendo, non Pesto tantum, ue-
 rum & ipsa quoq; Buda potirentur, quòd Solymanus Bua-
 da præfectus, quæ natione Hungarum & professione Tur-
 cam conciliendis Budensium animis à Solymano imperato-
 re relictum diximus, pestilentia absumptus interisset, eumq;
 pari fato subsecutus esset Stephanus Verbetius, qui propter
 summū in Germanos odium, Turcarū beneficio apud suos
 ciues prætoriam potestate fungebatur. Sed ea consilia perire
 atq; salubriter oblata, Ferdinandus aulæ suæ principibus
 immodicè credens, in eam maximi apparatus occasione dis-
 stulerat. Mos enim erat amicorū intimis, obrectare alienæ
 uirtuti, improbè suspicari mentiriq; et neminem in aulæ pa-
 ti, qui certa uirtute ad regis gratiam niteretur. Hiscō arti-
 bus nulloq; pudore, omnibus ærarij fisciq; opibus immanti-
 ter direptis, summæ benignitatis & clementiæ regem, aui-
 toq; ingenio bellicæ laudis appetentem, militari existimatio-
 ne spoliarent. Nunquam enim eorum adulatione circumuen-
 to, hostilem aciem uidere licuerat, quum per legatos geren-
 da bella & regij nominis maiestatem, nequaquam manu,
 sed consilio procul à periculis tuendam suassissent, recēti qui-
 dem exemplo fortunæ Cæsaris, qui per duces tot trophæa de
 Gallis hostibus erexisset, quum duo Pannoniæ reges temere
 in aciem progressi occisq; ipsorum genti & nomini ualde
 insignem calamitatem attulissent. His de causis Ferdinandus
 in

In una securitate, prudentiæ nomen reponens, tam procul à
 periculo quàm à fructu speratæ laudis remotus, Viennæ sub=
 siliit expediendis comitatibus, qui nauigijs secundo flumi=
 ne in castra deferrentur. Iam enim Ioachimus, quum tantæ
 tarditatis insaniam egrè sustineret, uel maximè lentis itineri=
 bus ad Strigonium usq; peruenerat. In promouendis castris
 talis ordo perpetuo tenore seruabatur, qui tametsi nullo u=
 sui fuerit, & ad periculum faciendum euentu caruerit, pro=
 dendus tamen, quia optimus ad exēplum posteris uidetur.
 Triginta sub signis Hungarorum turmæ, moris hostium lo=
 corumq; peritè explorandis regionibus anteibant. Pontifi=
 ciæ cohortes sequebatur, eæ siquidem primi pedestris agmi=
 nis frontem obtinebant, Vitellio letanter & alacriter Ger=
 manis ducibus gratias agente, quòd sibi potissimum, uti pri=
 mis obiecto periculis, nobilem ostendendæ uirtutis locū de=
 dissent. His, uti par erat, Sfortiani splendentis armaturæ e=
 quites ad mutuam opem ferendam erant coniuncti. Succede=
 bant continenti serè ordine, tres distinctæ maiores alæ, pri=
 ma Pereni & Bathoris, secunda proregis Hungaroti, ter=
 tia Germanica Grauis armaturæ, deinde modico interual=
 lo peditum legiones quadratis agminibus. Apud has tormē=
 ta leuiora falcones & minores colubrinæ ad cæpestres usus
 supra quinquaginta equorū iugis trahebantur. In dextro la=
 tere legionū adequitabat imperator cū robore Germanorū
 equitū, qui fulgentibus protecti armis (nam & pleriq; fer=
 rea tegumenta equorum pectoribus et clunibus indiderāt)
 insuperabilis & longè pulcherrimi agminis speciem præ=
 bebant, longa uerò series carrorum atq; rhedarum, qua=
 rum apud Germanos infinitus erat numerus, extra aciem
 ducebatur, ita ut irrupturis hostibus esset obiecta, interce=
 dente

PAVLI IOVII HISTOR.

dente duorum stadiorum spatio, quo explicari posset equitatus. Inclinante Sole castra ponebantur, ea instituta ratione, ut lunato circuitu connexis curribus & pluribus simul tormentis, Germanici nominis copias circumuallarent, reliqui omnes Itali atq; Hungari excluderentur, & una tantum Germanorum equitum manus extra munimenta pernoctaret. Ob eam rem Vitellius ut contra subitas hostium incursiones tutior foret, editos colles & nemorosa loca sedulo queritabat. E singulis autem legionibus singule cohortes, quae circa rbedas in statione consisterent, sorte ducebantur, & si quis hostium incursus tumultum excitaret, duomillia equitum descripta erant, qui dimissis equis, pedestri ordine, cohortibus opem ferrent, uallumq; defenderent, ad leuam reliquum castrorum latus alluebat, annis aquationibus & in omnes comitantis classis commoditates opportunus. Nunquam enim à Danubij ripa discedendum esse didicerant, superiorum ducum exemplo, qui in Pannonia militassent, & recenti monitu Ioannis Tarnouij Sarmatae, qui Moldauica uictoria clarus, uti sumus bello dux eo exercituum matorum iudicio uotoq; ad certam spem uictoriae, longe dignissimus habebatur. Is enim inuitatus à rege, quum tantumuneris operam praestare nollet, ne Sigismundum regem suum, in uetere Turcarum amicitia quiescentem offenderet, salubre consilium dederat: praecclare monens, ne unquam à ripa discederent, nunquam se uel à refugientibus & perturbatis hostibus ad pugnam in campos elici paterentur. Nihil enim aliud Turcas omnibus ludificandi artibus instructos, eo bello quaesturos, quam ut nostri auiditate conferende manus progrediantur, à flumineq; discedant, quo se celeriter ad ripam insnuent, circumfusoq; innumerabili equitatu

et laxatis latissimè turmis cataphractorum impetus eludat, & demùm intercluso comœatu nostros etiam, uti Ludouico regi miserè accidit, aquatione prohibeant: quod ad Budam uerò pertineret, seuera uoce dixit, bis antea parùm scelicitè tentatam, tertio etiam periculo tentari posse, capiq; sed existimare munitiones adauctas, & Turcas aliquanto Hùgaris constantiores, ad interitum usq; pugnatueros, quo animorum decreto nostris militibus insuperabiles iudicaret. Nec de inuicta gente, quæ ueterano & maximo polleret equitatu, magnam insignemq; uictoriam ratione concipi & resè sperari posse, nisi beneficio Deorum immortalium parata concordia, omnes totius Christiani nominis equites & opes in unã aciem cogerentur. Erat enim fama edita in uulgus, Solymanum cùm ingentibus copijs amittendæ Budæ periculo excitum in Pannoniã rediturum, aut si ipse subsisteret, missurum auxilio Europei equitatus magistrum, qui suo more commoueri minimè posset, nisi equitum sexaginta milia ducerentur. Sed eius consilij euertus, secus ac putarant, aueritè casum tulit. Nam sicuti ad decernendas cogendasq; copias magnopere contulerat, ita ad descensum cõtinuò maturandum magno incõmodo fuisse uidebatur. Grauis enim nec insolitus de Turcis timor, quanquam magnificis uerbis egregiè tegeretur, Germanorum animis incesserat, usq; adeo, ut planè rudis imperator, quanquam ingenio fortis, minimè festinandum putaret, ne suæ gentis exercitus in ea loca dmitteretur, à quibus aduerso demum flumine nisi parata uictoria difficilis esset receptus. Ex arcano enim consilij decreto statuisse ferebatur, nullam pro Pannoniæ regno, uel dimicationis uel certi periculi aleã subire, sed tueri tantum Noricos fines, & Germaniæ uires ostentare, quibus de-

terreri

PAULI IOVII HISTOR.

terreri posset Barbarus, si ueluti concessa Pannonia minimè contentus, Germanos quoq; laceffere cogitaret. Sed certè demum speculatores è Samandria reuersi, quū eos omnes de Turcis falsos rumores extinxissent, tanti dedecoris tarditatem sustulerunt. Nam uix mille Ianizeros pedites & bis totidem equites Budam aduenisse, & classem numero genereq; nauium regia multo inferiore esse nunciarant. Valebat & plurimum ad timorem minuendum cunctationemq; tollendam Hungarorum opinio plena bonæ spei plenaq; rationis atq; iudicij, affirmante præsertim prædicanteq; Pereño, nullam Turcarum manum, quæ uel mediocris & exigui exercitus nomine digna uideretur, ad Budam inuenturos, si continuò descenderet, nihilq; amplius iam penè corruptæ occasionis insigni flagitio, perdi paterentur, quòd Solymano alternis æstatibus bella gerere solito, is annus statè quietis & otij foret, nec ullam omnino ualidæ iustæq; expeditionis suspicionem adduceret. His de causis, quum omnium militum animi ad profectionem erecti uiderentur, & iam ipse Ioachimus abrumpendam moram putaret, Danubiū transire constituit, id non probabat Medices, qui quum Strigoniæ integrum annum in præsidio fuisset, Turcasq; sæpius ad portas excurrere ausos, multis interfectis & captis, latè repressisset, rebus Budensium diligenter exploratis, petendū regni caput esse disserebat, monstrabatq; iter expeditū, quo facile in conspectum Budæ biduo peruenirent. Idem erat Pereni iudicium, eadem Hungarotiq; uoluntas, sed cum duobus, tum consultorum omnium mens erat, antè omnia Pestum oppugnare, quod minore cum labore minoreq; periculo fieri posse uideretur, atq; inde demum perspectis hostium consilijs cognitisq; uiribus ad ueteris Budæ ripas reuerti, tum

enim milites multo alacrius expugnanda Bude pericula
 subituros, si Turcas, quod bono omni foret, in prima con-
 tentione deuicissent. Hac opinio magnopere probabatur ip-
 si Barcocio, Othoniq; Fotisco, qui paulo ante Pestum con-
 tra Mahometem insigni cum laude defenderant, locorumq;
 naturam & moenium uitia, & quicquid institutis ab se nec
 perfectis munitionibus deesset, exacte nouerant. Ceterum
 ea res aliam quoq; moram attulit: nam Danubius in insula
 sancti Andreæ, & inde ad Vaccianam ripam traiecturis ge-
 mino ponte & laborioso quidem opere iungendus erat. Vno
 demum atq; altero ponte flumine constrato, petenda erat
 Vaccia, urbs antea nobilis, sed Mahometis bello, uti antea
 diximus incensa, & demum euastata, à nostris copijs penè
 tota corruerat. Nec erat quisquam qui ante alios adire atq;
 explorare locum uellet, occultatas enim in tectis atque rui-
 nis insidias timebant: quòd nemo adhuc hostium esset con-
 spectus, nec ulla subesset causa, cur astuta & promptissi-
 me gentis consilium, ad metum potius quàm ad dolos ac
 insidias referrent. In ea cunctatione, adhortante Ioachi-
 mo, Vitellius alacriter id munus suscepit, ita ut fidem da-
 ret imperator Germanorum cohortes postero die secutu-
 ras. Itaq; Vitelliani celeriter confecto itinere urbem ab in-
 colis desertam intrant, nec quèquam hostium, qui se in con-
 spectum daret, inueniunt, ita uniuersus exercitus ab insula
 in ulteriorem ripam est traductus. Descendit & uno tem-
 pore Medices, ornatissima classe, ut aliam minorem insu-
 lam à sano diuæ Margaritæ nuncupatam (ea est paulo su-
 pra Budam) occuparet, nec obsistere hostes, qui tota ri-
 pa sese diffuderant, è Budaq; uetere minoribus tormentis
 classe trāsitu prohibere conabantur: Sed classis singulari mi-
 litum

PAULI IOVII HISTOR.

litum alacritate, & contentione remigum incitata, adiu-
 taq; plurimū secundo rapidissimi fluminis cursu, paucis ac-
 ceptis uulneribus, insulam apprehendit, classemq; hostium
 subeuntem coniectis in eam maioribus pilis ad suburbanam
 Bude stationem compulit. Porro inter insulam & continē-
 tis ripam, ubi iam pontem effecerant, in spatio duorum sta-
 diorum erecta quadrata munitione, parua castra, quæ se-
 ptem cohortium præsidium acciperent, constituta sunt, ut
 onerariæ naues duplici defensione præsidio, nihil timerent, &
 qui sub sarcinis in castra contendebant, securè commearēt.
 Nam & interdū aliquot turmae equitum cohortibus adde-
 bantur. Quum magno circuitu, uitandis Budensium tormē-
 tis, ad Pestum ire pergerent, ex transfugis reperiebant Ba-
 lim Epirotam, qui mortuo Solymano Hungaro urbis præ-
 secturam excepisset, in præsidio habere circiter duo milia
 equitum, tria uero ex Illyrico Vlamanem Persam adduxis-
 se. Is deserto Tammafo Persarum rege Solymanum secu-
 tus, uti supra memorauimus, in expugnatione Castri Noui
 ad Rizonicum sinum, insignem operam nauarat. Ad hos
 accessisse mille equites Amurathe Dalmata duce, Obroatij
 & Clisse cladibus nostris claro. Aduenisse autem Byzantio
 ex numero prætorianorum Ianizeros pedites mille, quibus
 præerat Segemenes Acarnan, eximia uirtute chiliarchi lo-
 cum meritis. Reliquos pedites ex genere latronum agrestium
 Martelosios aut Mysos remiges esse, quos faciundo operi
 potius quàm exercendis armis idoneos exigua mercede con-
 duxissent. Classem uerò constare paulo plus sexaginta Nasa-
 dis, decē biremibus, paucisq; magnis lincibus, quos undiq;
 educta sponda crassis asseribus contabulassent. Imperasse
 autem cunctis Solymanum, ut Budam & Pestum ceteris
 omnino

omnino neglectis oppidis, summa vi defenderent, propo-
 sitaq; esse præmia fortibus, & supplicia ignavis, si quid por-
 ro propugnantis durius accideret, Achomatem magistrũ
 equitum (Bellerbeyum ipsi uocant) è Triballis accerferent,
 confedissem enim eum ad Sophiam urbem, ut maturè opẽ fer-
 ret, monuisseq; Sanzaccos, ut parati profectionis imperiũ
 expectarent. His rebus exploratis, castra ad oppidum pro-
 mouentur, Turcæ conspectis nostris Vacciana porta erun-
 punt, Hungari singulari alacritate equos incitant, tumul-
 tuario praelio concurritur, sed paucis utrinq; cadẽtib; pari
 successu uires experti, Turcæ in oppidũ, Hungari in castra
 reuertuntur. Vitellius à Septentrione, qua una in parte op-
 pidum tutò oppugnari posse uidebatur, propinquum mu-
 ro locum cepit. Germani uallatis castris paulo remotius
 tetenderunt. Oppidi moenia quadratam figuram efficiunt,
 & à Meridie profluente Danubio & per angustam ripæ
 marginem relinquente, opportunè muniuntur. Vtrunque
 autem latus ab Oriente pariter ac Occidente, tormenta ma-
 iora, hinc ab arce Budæ, illinc à Gerardo monte, ad certos
 ictus constituta, ita detergebant, ut sine certo exitio, nemi-
 nem nisi imperitum & insanum usq; adeò infestis in locis ca-
 strametari posse perspicerent. Buda enim editis collibus im-
 posita, dirimente Danubio, Pestum in plano sitiũ contra re-
 spicit, dominaturq; latè campis longo prospectu, ita ut nul-
 lam partem à tormentis metu uacua relinquat, præter eam,
 quæ ad Agrianam portam obiectu oppidi protecta spectan-
 tibus eripitur. Postero die quum Vitellius, ut statuendis tor-
 mentis locum exploraret, cum tribus cohortibus & duabus
 Sfortianis turmis ad moenia processisset, nec quisquã hostiũ
 conspiceretur, Turcæ repentina eruptione è duabus portis

PAULI IOVII HISTORIA

nostros inuaserunt, in initumque est certamen paribus primo ani-
 mis ac uiribus, sed postquam noua manus peditum & equitum
 subsidio suis aduenit, nostri pedites primo, mox & equites
 perturbati dissipatique Ianizerorum uim ferre nequuerunt:
 fecus enim ac nostri crediderant, Ianizeri summa agilitate,
 suspensa ad utrumque; latus anteriore tunica peritissime lon-
 gioribus sclopettis utebantur, celeritateque mirabili, ubi ali-
 quis e nostris concideret, aut occiso equo sterneretur, iacen-
 tibus capita detruncabant. Nec lato scuto protectus eques,
 longioreque hasta praeualidus, & graui gladio aut claua fer-
 rea galeas pertundens armatum nostrum equitem timebat.
 In ea pugnae iniquitate perterritis militibus, Vitellius con-
 globata cohorte una, accensisque pudore suorum animis, inso-
 lenter urgentes Ianizeros graui impetu summouit atque dis-
 iecit, quibus pulsus, quod decorum Vitellio fuit, per oppor-
 tune seruati sunt Vistarinus nobilis adolescens e Laude Poma-
 peia, equitum praefectus, et Ludouicus Trechius a Cremona,
 primus Sfortianae ale uexillifer, qui uulneratis & cadentibus
 equis sub multo armorum pondere in manibus hostium iam
 pene colla cadentium prociderant. Sed Laurentio Camerti
 cohortis profecto opem ferre non potuit, eademque fortunam
 tulere Mazza Cortonensis uir egregie fortis, & duo cum
 totidem signiferis ex Umbria centuriones. Explicante se Vi-
 tellio & suos recipiente, apparuit Turcas, si ampliore exis-
 sent numero, maioreque impetu incubuissent, nostros ad unum
 prius quam succurri posset, delere potuisse, sed in eo repen-
 tini praelii tumultu, quum uires ad conandum Barbarorum
 audaciae defuissent, non usque adeo animi nostrorum sunt
 imminuti, ut esset quisquam qui ad abolendum dedecus in-
 aciem produci non cuperet. Ita Vitellius ad sarcinendum in-
 com

commodum dolore uehementer incitatus, satis iam cognita natura hostium & perspecto pugnandi more, confirmatis accensisq; militibus, hosti insidias parare constituit, antè alios Perenum admonet, ut occasione gerendæ rei paratus & intentus esse uelit. Considerabat Vitellius in hortis regijs muro præcinctis, qui equali mille passuum spatio à maioribus castris & ab oppido distabant, ex his hortis duodecim cohortes sub signis educit, reliquas intra septa consistere iubet, progrediturq; magno circuitu ad inferiorem fluminis ripam. Nec hesternò successu elati hostes, quicquam moræ sibi afferunt, quin conspecto nostrorum agmine Orientali porta Fulmentanâq; pariter erumpant, & ad nostros magna alacritate deferantur. At Vitellius suo periculo cauior factus, uti statuerat ac optarat, Turcarum impetum densatis ordinibus excipit, selopettarios ab hastatatis protectos, & sese in dextrum genu proclinantes, displodere iubet, uehementi strepitu prælium miscetur, multi cadunt, & Turcæ pertinaci audacia inuecti cuneis nostrorû aciem effringere conantur sed cohortes fortissimè resistunt. Interim, quû iam Turcæ equites atque Ianizeri frequenti multitudine portis exissent, & multi pariter à Buda contemplati certantium agmina, ut uictoriæ interessent, transuecti nauigijs citeriorem ripam compleuissent, Vitellius opportunè timorem simulat, sensim sed conserta acie se recipit. Tû uerò hostes clamorem tollunt, & uehementius ex omni latere nostros perurgent, & equites ad cædenda terga discurrunt. Id Perenus attente cõspicatus, ubi iã satis magno spatio Turcas insequendi cupiditate abductos, à portis discessisse uidet, expeditas turmas inter oppidû & auersos hostes inducit, celeriter turmæ locû occupant, et regressurum hostè portis intercludût.

PAULI IOVII HISTOR.

Adeurrit cum reliquis Perenus, u. alidaq; Germanorū equitum manus duce Mauritio Hungaros consequitur. Tum uero Turcæ animaduerso periculo, pedem referre, indignis se clausos intueri, in fugam ora atq; animos conuertere. Nec cōsilio uotoq; Vitelliani desunt, promotō enim hastatorum agmine & utring; sclopetarijs in cornua expansis, Barbaros inuadunt, eos undiq; circumfusa Hungarorum turme & occurrentes Germani equites in medio trucidant. Tantis erat conuersis & fugientibus illatus terror, ut pleriq; præcipiti cursu ad portam delati intentis hastis suorū terga configerent, illisq; in angustijs & mox cadentes sequentibus ingressum obstruerent. Multi quoq; quum e ripa, propellente equitatu, in flumen præcipites agerentur, & naues in tanta perturbatione conscendere nequirent, aut interfecti, aut abrepti flumine perierunt, nasadaq; una nudata remigibus in littore capta demersaq; est. Eo die Segemenes Ianizeros supra centum desiderauit, quum ex reliquis ad quadringentos omnis generis amisset. Huius editi facinoris summa laus ad Vitellium peruenit, qui egregie atq; sceleriter structis insidijs suorum eadem celerrimè uindicat, secunda omnium confessione data est Percno, qui per opportuno tempore & acuti & pugnacis ingenij insignem operam præstitisse ferebatur. Spectata quoq; est & nobilis uirtus in Mauritio, qui inuectus acriter in hostes, & ab his circumuentus equoq; deiectus tãto periculo fortiter se eripuit. Ab hac uel paruæ uictoriæ nostris aded creuerunt animi, ut Ioachimus proferri tormenta, & continuo quati murum iuberet. Itaque erectis uimincis corbibus, quos multa gleba ad altitudinem stature hominis replebãt, ut pluteorū more tormenta protegeret, productus est omnis tormentorum ap-

paratus, sed longius quàm oporteret, tormenta à Germanis constituta, murum quanquam ueterem, nec plus quinque pedibus latum, languidissimè feriebant. Quòd si paulò demissius aut æquo altius librata essent, facile accidebat, ut pile uanis ictibus solo inciderent, aut trans Pestum ad Budam usq; iacerentur. Animaduerso uitiò Medices atque Vitellius monendo docendoq; à Germanis impetrarunt, ut propius admouerentur. Eo modo, quum murus quadraginta maioribus tormentis assiduè quateretur, magno hiatus ad ingressum patefacto, repètè corruit. Nec dubitauit Vitellius se primum profiteri, qui primi periculi locum atq; discrimen subiret, si Germani cum expedita legione, ascendentes Italicæ cohortes à latere sequerentur. Annuere Germani, atq; id se facturos sublata manu promissere, segni mox ac indecora cunctatione à fide discessuri. Plerunque enim accidit, ut qui antè periculum fortem operam pollicentur, in ipso demum discrimine turpissimam præstent. Ab alio autem latere Hungari pedites, agreste hominum genus, & cæteris audacior equitum inuentus, quæ ad equadum pari uirtute bellicum decus dimissis equis pedibus pugnare minimè recusabat, locum desumpserunt, truciq; ululatu edito, quo præstandæ operæ studium ostentabant, Italos tumultuario pro cursu ad subeundum murum inuitarunt. Expectantibus cunctis, ut ineundæ pugnae signū daretur, Vitellius nō pluribus uerbis suos cohortatus, quàm ut se in Italia natos in conspectu fortissimarū gentium pugnuros esse meminissent: ipsis enim & patriæ maximè decorum fore, si antè alios nobili ausu ad hostem prouecti, præcipua uirtutis laude potirentur. Neq; enim de pugnae euentu foeliciq; uictoria dubitandum, quum pro superis & dignitate Christiani nominis, cū inermi atq;

foedissima gente dimicarent: manere uictoribus amplissima
 premia ab optimo liberaliq; Pontifice, egregie autem fato
 functis, uti optarent, aeternae foelicitatis in caelo sedes. Simili
 modo delectos ueteranosq; socios nauales, quos è nauibus
 eduxerat, Medices accendebat. Perennis Hungaris, Germanis
 Hesijs aderant. Mauritius Saxo, & Toraniellus ad tormētā
 cum magna manu equitum & peditum in statione constite-
 rant, ut si hostes more suo erumperēt, munimenta tuerentur.
 Erat mirum apud hostes silentium, usq; adeo, ut nonnulli tra-
 iecisse flumen & Budam effugisse hostes crederent, Segeme-
 nes enim exactae disciplinae ueteranus, compresso omni stre-
 pitu tacite cuncta administrabat. Is nouum ab Vlamine pre-
 sidium acceperat, fossamq; intra murum praeterea decliui
 utrinq; margine perduxerat, interiore autem in labro, ui-
 mineos corbes more nostro, atq; item uinaria dolia arena ce-
 spiteq; repleta collocarat. Post eam munitionē Ianizeri con-
 sidebant. Secundum eos sagittarij, & demum equites hastati
 scutatiq; qui pedibus pugnare iussi erant: ad utrunq; uerò
 fossae caput fenestratum aggerem erexerat, ut qui è nostris
 conscenso per ruinas muro in fossam se demitterent, non ma-
 ioribus tantum tormentis ab utroque latere emissis discer-
 pti, sed flamma etiam ex puluere sulphureo aridisq; uirgula-
 tis repente excitata, ad unū omnes correpti delerētur. Signo
 dato quatuor signiferi, sequentibus cohortibus, audaci cursu
 in murum per ruinas euolarunt, sed dum uexilla defigunt, et
 fossam munitionesq; hostiū mirantur, & pari spe metuq; ad
 descensum animos parant, repentina grandine sagittarum
 & glandium obruuntur. Nihilō secius adhortante Vitellio,
 alij atq; alij intrepide succedunt. In his eminent Carolus Me-
 lites, nobilis adolescens, cui Vitellius erat auunculus, & cū
 eo

eo præfecti aliquot, & strenui centuriones. Cæteram Germani pedites neq; spe uictoriæ, neq; sociorum periculo permouentur. Hæsius, aliene cladis spectator, conferta legione sub mœnibus consistit. Hungari quoq;, qui alacriter procurerant, nec conspecto quidem hoste à mœnibus recedunt. Ita fortuna, iam pridem Italicæ uirtuti plurimum infesta, nostros deserit. Meliteo humerus glande traiecitur, præfecti cohortium Rufus & Fiolla Tiphernates cadunt, occisq; signiferis uexilla deseruntur. Nec Turcæ occasione desunt, partim è propugnaculo, quod biennio antea Barcocio ac Othone Fortisco defendentibus erectum diximus, partim à transuerso aggere prosiliunt, et tota muri corona diffunduntur, spirantibus spolia detrahunt, & capita detruncant, & mox glandibus, sagittis, et multo maxime lapidibus detectos, nec se recipiètes nostros incessunt. Eadem quoq; telorum uis legioni Germanorū incidebat, ita ut multò plura, quàm quæ nihil audendo, uti egregia cunctatrix, uulnera deuixerat, ab ignobili demū constantia exciperet. Pudore siquidem locum tenebat, ne quæ turpiter sub mœnibus hæssisset, si se prima reciperet, secundi dedecoris infamiam subire uideretur. Idem spectans, sed diuersa ratione, Vitellius nullum timoris, nullum receptus signū dabat, utpote qui uniuersas cohortes multas sterni, quàm ullum uel minimæ laudis locū legioni relinquimallet, quum se ab ea desertū, & penè proditum, maiore ira quàm dolore quæreretur. Audita præclare uox est Turcæ Italica lingua proloquentis, cur uobis Itali uiri fortes non parcitis, nec segnibus Germanis pugnae locum relinquitis? mens una nobis est Italis parcere, & Germanis uti maxime ignauis temulentiam excutere, ne amplius nos laceffant. Tum uerò Hæsius, pertinacia multis uulneribus expugnatus,

PAULI IOVII HISTOR.

legionē reduxit, & cohortes Italica cōtinuò se receperunt, adeò dissipatis omnium ordinibus, quum à tormētis hostiū celeri fuga se eriperent, ut multorum opinione constaret, si Turcæ omnibus portis erupissent, magno detrimēto nostros affici, & castra ad singularem ignominiam cōturbari posse uiderentur. Eo conatu potius, quàm praelio septingentos è nostris desideratos ferunt, sed aliquanto plures ex foeditate uulnerum, nullis aut certè absurdis ad ea remedijs, toto demum itinere perierunt. Medices quoq; dum ad cohortandos milites discurreret, inmanis tormenti afflatu potius, quàm ictu humi cum equo prostratus, summum uitæ periculum adiit. Quum in muro pugnaretur, Ioachimus ipse & Hanganotus usq; adeò infami consilio & loco ab omni tormentorum discrimine subducti, pugnae eueniū expectabant, ut Torniellus atq; Fotiscus ad eos accersendos non obscura eius flagitij cum obiurgatione contēderint, ut confirmandis militum animis collocandisq; præsijs, qui uni summe imperij potestatem tenerent, adesse & conspici uellent, sed nostris fortiter repulsis Barbari nihil se commouerunt, ita in castris sublatus est omnis tumultus, & curādīs uulneribus militi quies data. Sub noctem uerò Ioachimus duces in consiliū uocauit, disputatumq; est grauibus sententijs, an abscedere incepto quàm expugnandi oppidi discrimen iterū subire satius foret, quum à plerisq; Germanis ea, quæ tutissima, uti longè optima, probaretur. Tum Vitellius, an hoc inquit, turpe sit uos ipsi uideritis, uiri Germani, qui uobis præcipuum militaris disciplinae decus perpetua laude ab inuictis maioribus uestris traditum, non iniquo iure uindictis. Quis enim uel gregarius miles est, qui Christianæ militiæ nomē, si pari cum ignominia tam propere reuertimur, quàm

quàm tardè descendimus, non in præsens modò (tanto scilicet admissò dedecore) quàm in reliquum tempus existimatione spoliari non uideat? exultabit certè Barbarus, uti iam aliquot inflatus uictorijs, et Germania uires, Romanis olim gentium uictoribus formidabiles, inani tantum fama constare conspiciet. Ego quidem & cohortes meas, uel accepto incommodo, alacres & prælium poscentes uideo, nec oppidum posse capi diffido, si uno atq; altero in loco murum quatiamus, paribusq; animis ac uno simul tempore, triplici constantiq; acie inuadendos hostes arbitremur. Neq; enim fortis, uel eximius imperator esse potest, qui non omne uel iniquæ sortis periculum contēnit, ut publicæ dignitatis et priuati nominis decus defendat. Hæc dicente Vitellio, introductus est speculator qui Achomatem superato ad Belgradum Sauro, ad Drauū puenisse referebat. Huius aduentu uel astute simulato, uel inaniter credito, Germani deliberationibus suam imponunt, atq; inde mouenda castra, redeundumq; Vt enim censent, quòd præcipiti Autūno matura hyems suberat, quòd multi ex legionibus uulgatis morbis deperibant, quòd maxime timēdos imbres diuturna serenitas prænūciaret, quòd deniq; fossa interior, ante spē conceptæ uictoriæ, nostrorū cadaueribus replēda uideretur, nec tutus demum receptus foret si Achomates expedita suorū agmina de more præmissurus, ad Tolnā, traiecto Danubio, harentibus in oppugnatione oppidi superueniret. Erāt militum omnium animi, si iterū incenia quaterētur, ad præstandā supremi conatus operā intenti paratiq; sed dux ipse reputatione periculi, ab omni sua parata laude discesserat, uti ignarus belli, aut certè, quòd potius de generoso credi uelim, octouirali iudicio circūscriptus: quanquā hesterno certamine, dū cuncta

PAULI IOVII HISTOR.

armis tormentisq; perstreperent, ita cruento spectaculo sub
 tractus fuerat, ut nusquam conspiceretur, uno ferme ex om-
 nibus regulis Mauritio Saxone excellenti uirtute Germano-
 rum decus tuente. Ob id ueteres pleriq; Germani milites, eius
 ignobilis consilij dedecus, confusis tristi pudore animis non
 ferebant, atroci quodam fremitu indignantes paucorum igni-
 tia publicum inuictæ gentis nomen prodi, & Hungari quo-
 que feris ululatus amissam spem recuperande patrie de-
 plorabant, incusantesq; Deos atq; Germanos, de infesta ip-
 sorum gentis Fortuna quererentur, usq; adeo ut tanti roboris
 exercitu dignus imperator inanibus uotis optaretur. Maxi-
 milianus quidem Cesar Germanis, Matthias uero Coruinus
 Hungaris, qui iampridem consummata belli gloria fato functi
 posterorum ignauia locum reliquissent. Caterum Ioachimo de-
 creti proposuū tenente, Itali duces, qui discessum dictis sen-
 tentijs improbarant, agere impetrarunt, ut sequenti die in spe-
 ciem renouandi certaminis, tormentis moenia quaterentur,
 nihilq; milites ad iter pararent, sed sub signis, nullo tumultu
 edito, in statione consisterent, quo susceptæ profectionis consi-
 lium tegi posset, & distineri hostis, qui nullam ad insequendum
 moram facturum esse uidebatur. At Segemenes, ubi nostros tan-
 to fortissimarum cohortium detrimento perterritos uidet, pri-
 ma luce equitatum omnem & ualidas peditum manus, quæ rea-
 fugientibus æquitibus præsidio forent, audacter emittit, plu-
 ribus in locis cum Hungaris pugnatur, nec uirtute, aut elu-
 dendi arte nostri hostibus cedunt, resq; eò deducta erat, ut in
 conspectu Germanorum ac Italarum indictis inducijs singula-
 ri certamine, ex utraq; acie conspicui & promptissimi quique
 infestis hastis concurrerent, usq; adeo fide integra, ut utriusq;
 Barbari Hungaris, et Hungari Barbaris inuiolata comitate
 misce-

miserentur, nostriq; duces tanquam ludicro spectaculo uir-
 tutis ac ignauie iudices interessent, acciditq; ut insignis dux
 Turca Vitellium sibi ostendi posceret, atq; ad eum (nam ar-
 mis satis erat conspicuus) uirtutis nomine amplexandū pro-
 curreret. Eo die supra quingentos equites nonnullis utriusq;
 interfectis ac uulneratis concurrisse constat, sequenti porro
 nocte, reducto omni tormentorum apparatu, exercitus ad
 classem ripamq; Danubij iter extendit. Tum uerò Barbari
 nostros discessisse conspicati, sese omnes effuderunt, clamo-
 resq; sublato, quo nostris turpē fugam exprobrarent, postre-
 mis agminib; institerunt. Traiecerat & ipse Vlamanes, pre-
 mebanturq; adeò nostri, ut nisi magno accepto incōmodo se
 se explicare & agmen cōsequi posse uiderentur, nisi Vitel-
 lius uexill; sisti, cōuertiq; ordines suos iubēs monuisset Hun-
 garos, & secundū eos Germanorū cataphractos, ut impetu
 facto & densatis turmis urgentem hostem impeterent. Ita
 armatus equitatus intentis hastis, inuectus non summovit
 modò hostē, sed proturbatū & frustra terga dantem latē ce-
 cidit. Nā postrema Turcarū agmina, uti procul à periculo,
 nec perspecta nostrorū acie, quæ repente se cōuerterat, nō-
 dum equos ad oppidū conuerterant, ita primi intēperanter
 urgentes præcipitis audaciæ pœnas dederunt. Durauit ea tu-
 multiuosisima hostiū fuga pugnaq; in multam noctem, quū
 clausis portis exclusi hostes ad Danubiū usq; secundū mœ-
 nia cursum intenderent, nostriq; auidē persequerentur, &
 cuncta tormentis undiq; emissis, in cōmuni periculo perstre-
 perent. E nostris autē ducibus, suprema insignis uirtutis o-
 pera egregiē nauata interiit Iacobus Truceses nobilissimæ
 stirpis Valpurgæ regulus, qui Sueuorū equitatu præerat.
 Is quū equo ex uulnere procūbente oblatū alterum cōscen-
 dere

PAULI IOVII HISTOR.

dere conaretur, interfectus est, caputq; eius haste præfixum ad Vlamane miles detulit. Trunco autem nostri potiti sunt, qui demum Vaccie omni funeris honore collato tumulatus est, hoc ipso publicæ pietatis officio dignissimus, q; eius sacri suscepti belli præcipuus adhortator extitisset. Eo accepto in cõmodo multisq; desideratis Vlamanes equitatum cõtinuit, patuitq; inde expeditũ iter nostris infami festinatione Germaniam repetentibus, quibus magno usui classis fuit. Medicis enim præfecti diligentia, tormenta omnia in naues sublata sunt, egrorum tamen per ampla manus segniter extremum agmen subsecuta classem conscendere nequiuit, ita ut superuentu Barbarorum septingenti ferè Germani semianimes, crudelissimè in oculis nostrorum obruncarentur. Daces uerò nostri iam tertio ac in scelici ad grauè ignominiam conatu Turcarum uim atq; peritiam experti, amissum militare decus tristi cogitatione deplorabant, quum iam Pannonici regni obliuiscendum, & pro salute Germanicæ cõsilia capienda saterentur, postquam summi reges, obliu ueritatis decoris ueræq; pietatis, dum priuatis odijs decertat, remp. Barbarorum cõmodo, eneruandã perdendamq; immani animorũ obstinatione suscepissent. Italis ab rege dimissis, reduntibusq; in Italiam egregia fide stipendia persoluit Angelus Medices præfecti classis frater, quem Pontifex ob singularem industriam Vitellio quæstorè dederat, ut fratrem Vitelliumq; hisdè sensibus cõiunctos in amicitia contineret. Ab rege autem, cũ multa uirtutis cõmendatione, Vitellio atq; Angelo aurata pocula dono data. Sed eas copias per Villacium & Carnicas Alpes atq; Venetiam domum iter habentes lentus potius, quã seuus morbus à castrensi illuue, ac alieni cœli, & pestilentis autumnii iniuria conceptus, uehementer afflicti,

afflixit, usq; adeo, ut serè dimidia pars militū desiderata sit
 & Tiberiatus principem ciuem, cū merita laudis laure
 redeuntē ex domesticis funeribus atra in ueste susceperit.
 Sfortiani quoq; equites, cunctis sermè equis macie enectis,
 pedibus in patriam redierunt. Caterū ut rei malè gestæ sc
 dus exitus, ad minuendā infamiam auertendosq; hominum
 sermones alicuius insignis facti nouitate tegeretur, Perenus
 Petrus affectati regni suspicione, regionumq; liuore circum
 uentus in arce Strigonij à Liscano Hispano iussu regis capi
 tur, traditurq; extemplo Medici præfecto classis Viennā de
 ducendus. Quū caperetur, auarè ac inhumaniter agens Li
 scanus aureum torquē collo detraxit, exiitq; ueste quæ pre
 tiosis Sebelinarum pellibus suffulta erat. Id factum, uti cla
 rissimo uiro atq; infanti indignum, adèd Hungarorum ani
 mos contumeliæ dolore cōsternatos perturbauit, ut supra
 duodecim milia equitum maledictis Germanicum nomen in
 cessèdo sublatis cōtinuò signis domū redierint. Per eos enim
 dies nunciatū erat, Pereni filium ex aula Solymani à Rasci
 ano seruo foelici astu e ductum in Transyluaniam euasisse. Is
 admodum puer Solymano fidei obses datus intra septa re
 gie cū nobilibus costaneis adoleuerat. Nam Perenus pater
 deuictō sublatoq; Ludouico, quū Ioannem nequaquam re
 gni stirpe progenitū, Pannoniæ regno potiri uehementer in
 dignaretur, ad Ferdinandum, uti summæ nobilitatis princi
 pē, Casaremq; in cōcilio Germaniæ designatū transferat, ea
 spe, ut primū sibi post regē in Pannonia potētis locū pararet
 sed pari quoq; ingenij mobilitate, q; omnia apud Ioannem
 sub maiestate Solymani tuta atq; foelicia, apud Ferdinandū
 antè dubia ac infirmisima spectarentur, cogēte pudore (ne
 Germaniæ æternis hostibus Hungarico sanguini imperij de
 cus

PAULI IOVII HISTOR.

eius erepturis fauere uideretur) auctore Habr. ymo Bassa,
 cū Ioanne in gratiam redijt, agrè ut reciperetur impetrante
 Solymano, quū Ioannes Perenum fluxa fide, uario instabi-
 liq; iudicio hominem testaretur, proindeq; iterum ab se de-
 fecturum esse predicaret. Ad ea Solymanus in hanc senten-
 tiam grauissimè respondit, sicuti ab his qui sermoni interfa-
 erunt didicimus. Quid tu igitur, Ioannes, ad gloriam maius
 à Deo magno, si sapias, exoptare potes, quam ut Perenus à
 fide discedens, dū ingrati atq; improbi nomen subit, generosa
 clementiæ decus tibi relinquat. Exinde Perenus in honore
 habitus integra fide regē coluit, sed mortuo demū Ioanne ad
 ingenū redijt, quū Georgium tutorio nomine regnantē ser-
 re nō posset, et à Ferdinando sollicitatus eadē ambitiosè affe-
 ctata transfugij premia inani spe præsumeret. Itaq; filius
 Byzantio fuga elapsus, quū incredibile gaudium afferre ui-
 deretur, summam calamitatem misero patri attulit: à regis
 enim ignauisq; hominibus, quibus aliena uirtus oneri, & ca-
 lumnia uirtutis odio genti magno questui semper fuit, ex-
 citatus erat rumor, Perenū adolescentē simulata fuga elap-
 sum, cū Solymano transegisse, ut pater Hungaros propositis
 rerū omnium immunitatibus ad Turcarum studia traduce-
 ret, premiumq; illi foret, Pannonici regni prefectura, in spē
 quoq; propinquam regij nominis, si fata Stephano infanti
 Ioannis regis filio, adolescentiam inuiderent. Perenus quoq;
 nō leuem aut obscuram uim famæ suspitioniq; præbuerat,
 quū per hybernorum tempus ab Agria cum prefectis Turca-
 rarum comiter & liberaliter agendo amicitiam mutuis ma-
 gnisq; muneribus coluisset, & id quidem aliquanto studio-
 sius & luculentius quàm deceret, cū eo præsertim hoste, cū
 quo nullum esset ab aduersa religione cōmercium, nec ulla
 tum

tum publicæ ad otium induciæ uigerent. Sed tantus inerat
 Pereni ingenio fastus & splendor propè regius, ut ei fermè
 centū generosi et militares equi, uacui sessorib. præducerentur,
 ob idq; Ferdinando regi parū cultu decorā aulam, aut
 certè exhaustas opes exprobraret, quū ille usquequaq; à fa-
 miliaribus suis immaniter direptus tenui apparatu, egrè re-
 gij nominis splendorē tueretur. Ea luxus ostētatio regiorū
 animos nefariæ direptionis consciētia percussos, ita aliè per-
 strinxerat, ut cuncti ad opprimendū Perenum coniurantes
 cū digito cōmonstratum, olere diadema regium, nec priuata
 pati nomen posse prædicarent, adeò pronis & suspicaci-
 bus ad id Ferdinandi auribus, ut quū uera testataq; de fami-
 liaribus minimè crederet, genio deceptus, falsa de alienis li-
 bentissimè ad animū transmitteret. Eā quoq; afflictati regni
 nutantisq; ingenij suspicionē uehementer auxerant literæ,
 Pereni ipsius manu ad quosdam duces Hungaros scriptæ,
 proditæq; regi à Francapane Agriensi antistite: hic enim Pe-
 reno ualde infensus erat, q; ille militari licentia totius Agri-
 ensis sacerdotij per amplos reditus alendis suis equitibus in-
 tercepisset. His autē literis opima nouaq; stipēdia suā autho-
 ritatē sequentibus polliceri uidebatur. At Perenus cū omni
 honore uerborū à Medice Viennam perductos, quū portæ
 appropinquaret, audiretq; obuiam Medici aduenisse Philip-
 pū Torniellū, rogauit ut sibi ad aperta rheda alloqui uiros
 fortes generososq; liceret. Id uerò facile cōcessum est, q; tāta
 uiri claritas & spectatæ uirtutis studiū non custodiā modò
 et carcere, sed nec abiguae fidei suspitione digna uideretur,
 itaq; ad eos cōuersus. Me miserū, inquit, quem in fontem im-
 manis inuidiæ circūuenit, sed multò miserior Ferdinandus,
 cui domestici latrones & Fortunæ, & amicos, & deniq; re-

PAULI IOVII HISTOR.

gium decus eripiunt. Ita enim fit, ut hac præcipiti delati nominis mei iniuria Hungaricam gentem à studio fideq; penitus auertat, ac ob id de Pannoniæ regno nõ temerè desperet, postquam mihi claritate natalium nulli secundo, & iam tribus bellis fortis fidelisq; nauata opera premia ab inuito rege promerenti, de filio Barbarorum seruitute erepto Letarino licet, quum pro incomparabili gaudio iniqua mea sorte, nõ dubius uitæ metus ante oculos obuerfetur. An delatores, ignauia suæ conscij, in ipsa de me calumnia præcipui testes, capto custoditoque parcent? qui nec fama unquam regis pepercerunt: clarissimus enim quisque uel criminis insons, quum capitur, non conceptæ quidem noxæ poenas, sed aduersam fati sui sortem subit, me tamen animus integer scelestisque insons, quod unum Dii certi iudices calumnia circũuentis & miseris solatio relinquunt, hac cura liberat, liberabitq; hoc crudeli infamiæ onere Ioachimus imperator, cui oborta suspitione tale mihi periculũ imminere prædixerim, & me obiter insontem interfici malle, quàm iudicio coram non adesse confirmarim, & tum quidem, quum tantis meis septus copijs nullius uim timerem. Hæc obsecro nobilis officij uerba Ferdinando renunciate, ut in discrimine mei capitatis mature generoseq; deliberet, & quantum inter amicos & delatores intersit, suo non alieno ingenio fretus intelligat. Nimis profecto miseri sumus duces, si re malè gesta ita plectimur, ut præuertisse belli Fortunam uideamur. Deserenti certè ad Exechium, sociisq; amissi exercitus Cazaner iustas fortasse poenas dedit, quum inusitato oppressus metu imperij munus desereret, nec in ipso duce dedecoris quàm mortis metus grauior esse uideretur. Vtrò enim sese custodie dedens, ita concepti pauoris crimine damnatus est,

ut

ut desperatis causæ suæ præsidij effracto carcere, tam scelesto quàm infœlici consilio ad Turcas transfugerit. Sed neque summum imperium apud me dudum fuit, neq; nos uicti sumus, si non uicimus, quòd nobili certè receptu persequentis hostis insolentiam egregiè represserimus. Pannoniæ autem regnum affectare, & tum promereri beneficio Solymani facile potui, quum Ioanne rege morte sublato, expediçteq; arma Ferdinando, clientela opesq; meæ & Hungarorum in me studia, non leui ad uictoriam momento, ualitura spectarentur, nec absurdam ob id, uel intempestiuam spem consilijs uiro Christiano indignis afferrent. Pugnaui igitur, pugnaoq; dum uiuam, contra Turcas, si se æquum Ferdinandus in hac calumnia inimicorum malignitate constata iudicem præstiterit. Perorantem Medices, ut in clementia æquisq; simi regis spè reponeret, humaniter adhortatus est, moxq; fidele officium præstitit, ipseq; demum Torncillus uenantem nactus regem, ne quid durius de Pereno statueretur, opportunis precibus molliuit. Nec multò post Perenus, quum in dicenda causâ, ut palàm audiretur, impetrare nequiuisset, in ciuitate noua custodia traditur, uel nouæ perfidiæ, uel, ut credi par est, antiquæ leuitatis diuturno carcere poenas daturus. Ita tres omnino reliqui antiquissimæ stirpis Hùgari principes promerendo Pannoniæ regno pares, Valentinus atque Maylatus, ac ipse Perenus, paribus propè insidijs uirtutis inuidia circumuenti, omnem spem excitandi Hungari regis discordi ac ob id afflictæ ipsorum genti sustulerunt: quum hic sera instabilis iudicij sui poenitentia sortem lugeat, illi uerò ad Euxinum Pontum, in cathenis mortem miseriarum finem expectent, grauiore tamen Pereni conditione, quum illis à religione desciscens

PAULI IOVII HISTOR.

bus, maximi militiæ honores à Solymano liberaliter offerãtur, hic uerò nihil à deprauato rege mitius expectet, quàm ut in carcere mœrore ac illuuiæ confectus intereat. Hunc habuit euentum id bellum ex concilio Germaniæ aduersus Turcas susceptum, quod magnæ cladi plerisq; æquandum uidetur, quum Ferdinandus à Bohemis & Slesitis atq; Morauis, qui militum delectum collata pecunia redemerant, subsidia instantis belli ne quicquam absumpserit, amissiq; existimatione Germaniæ uirium, uti iniuriæ expositus, ac inermis, audaces alioquin Barbaros, & tum ab ipsa uictoria insolentes aduersum se concitarit. Sub id tempus Paulus Pontifex suo uetere indicendi concilij proposito inuixus, Tridentum tanto conuentui maxime opportunum delegit. Cupiebat enim satisfacere Cæsari, indulgereq; his Germanis, qui ab authoritate Romani Pontificis Christianisq; ceremonijs impiè desciuisent, actum maxime ulla urbem extra Germaniæ fines ipsi tutam aut commodam fore pernegarent. Eo autem, uti pleriq; putabãt, audaci periculososq; decreto, Pontifex eleuandam omnem timoris suspensionem existimabat, quo celebri edicto, si qua omnino aut ceci metus, aut improbæ cunctationis nota superioribus Pontificibus inhaesisset, peculiari sua cum laude penitus detergi atq; aboleri uideretur. Ita enim fiebat, ut Tridētinos Germanica loquentes lingua in ditioneq; Cæsaris constitutos, nec ipse quidem Lutherus heresiarcha insanie pœnas ueritus, reformidaret, quum patrum memoria, Vicleffium & Hussium, pari impietatis nomine damnatos & Constantiæ concrematos audisset. Sed postea præclarè compertum est Pontificem hac in re Cæsari in spem priuati commo-
di obsequi uoluisse. Igitur circiter calendas Nouembres
anno.

anno à partu uirginis supra millesimum quingentesimo
 & quadragesimo secundo, Pontifex ex senatus consulto,
 tres senatorij ordinis Cardinales Tridentum misit, qui e-
 ne auspiciato inchoandæ synodi, futuræq; tot gentium fre-
 quentiæ sedem pararent, Paulum Parisum diuini ac huma-
 ni iuris professione insignem, Reginaldumq; Polum Britan-
 num, qui supra regiæ stirpis claritatem, & latinæ facun-
 diæ laudē nemini serè scèlicius partam, perfectum Christia-
 ne uirtutis habitum præferebat, Ioannemq; item Moronū,
 secunda morum atque doctrinæ fama per omnes Germa-
 niæ conuentus legationis munere perfunctum. Hos secuti
 sunt aliquot præclari nominis episcopi: nam Pontifex ad re-
 presentandam eius ordinis dignitatem excellenti ingenio
 doctrinæq; supra centum descripserat, qui de ueritate rerū
 diuinarum saluteq; labantis Reip. in confessu gentium om-
 nium disputarent. Venientes Christophorus Madrucius,
 Tridentinus episcopus, pari splendore humanitateq; uir li-
 beraliter excepit, nec multos post dies Peronotus Granuel-
 lius ab Hispania Genuam triremibus delatus, profectusq;
 inde Tridentum inchoatæ synodi famam excitauit. Cesaris
 enim occultè mandata detulerat, quibus indicti concilij de-
 cretum locumq; ad eam celebritatem opportunè atque re-
 ctissime delectum approbat, testabaturq; eo usurum esse
 Casarem maximo Reipublicæ commodo. Quoniam ipse ad
 prima Veris signa naues conscensurus, ut corrigendis publi-
 cis moribus censuram ageret, impiasq; aut cerè obscuras
 in religione opiniones inuicta uera luce reuelleret, conci-
 lio adesse statuisset, nobili pioq; Sigismundi Cesaris exem-
 plo, qui Constantiæ rebus ritè compositis terrarum or-
 bem diris erroribus & pestilentissimo schismate blic-

PAVLI IOVII HISTOR.

rasset. In eam quoque sententiam Antonius, ipsius Cranuel
 lij filius, præcellentis ingenij iuuenis, Atrebatum antistes, lu-
 culentam habuit orationem, non obscure emissis quibusdam
 aculeis in Pontificium nomen, quòd sacrorum principes
 perpetuis ludificandi artibus, tam diu tergiuersando, neces-
 saria, atq; ideò suprema publicæ salutis remedia distulisse-
 rent. Negauere tres legati se quicquam publicè de mandatis
 audituros, ne uno eius aduentu synodus ritè cepta credere-
 tur. Eam enim grauisimarum rerum & dogmatum cogni-
 tionem ad uniuersas Christianæ professionis gentes pertine-
 re, expectandosq; propterea sacratos uiros, qui ab ultimis
 Hispaniæ Galliæq; finibus & à Germanico Sarmaticoq;
 Oceani littore uenturi crederentur. Tum enim de Rep. opti-
 mè sperandum uideri, quum saluberrimo omnium consensu
 ad impetrandam pacem sanandosq; mores, & decernen-
 da pia arma aduersus Solymanum, ingenia, studia, ac uni-
 uerse denique omnium opes conferrentur. Eò enim Gra-
 nuellius tendebat, ut Pontifex terrore concilij iniecto, ab in-
 stituta sacrosancti parentis ac iudicis æquitate descendere,
 proferreq; arma aduersus Gallum pro Cesare cogeretur:
 cum immani enim hoste foederatum, exitiosamq; in immen-
 sum Christiano nomini, Barbarorum amicitiam colentem,
 eo titulo maioribus quondam eius maximè spectroso, quem
 præferret, indignum dicebant. Putarat etiam ab initio Cæ-
 sar, uetere suo incensus odio aduersus Gallos Pontificem in
 partes facillè perducturum, uti maximis obsequijs atq; mune-
 ribus deuinctum concessa paulò antè Nauaria, prælataq;
 demum Farnesia domo, in qua crepudiatas aliquot illustri-
 bus generis, ipsoq; præsertim Cosmo Etruriæ principe ex-
 cluso unicam filiam, Mediceas opes dotali hereditate sectè
 trahentem

trahentem, nec tum Octauio quidē coniuge ad nuptias satis maturo liberalissimè collocasset. Quibus de causis amarior factus Caesar, legē in Hispania promulgarat, ne cuiquam ex terno pensiones, auctoritate Pontificum sacerdotijs imposte, soluerentur, Michaëlemq; Syluam Lusitanum Cardinale legatum, pijs dignisq; periculo cohortationes afferentē contumaci contemptione reiecerat, quū Syluæ collega Sadoletus Cardinalis in Gallia perhumaniter esset auditus. Certissimis enim speculatorum nuncijs ac literis compertū habebat Pontifex, Solymanum ea quæ imminabat æstate terramariq; atrox bellum Christianis illaturum, & tum quoq; circiter quatuor Hispanorum millia ad extremos Sabinarum fines hyberna protulerant, imminabantq; ita per Valerianam uiam Tyburtinis montibus, ut quū non longè à Pontificijs finibus Fabritius Columna, Franciscus Vrstinus (ille paterna ditioe exutus, hic iudicio rerū capitalium absens dānatus) exules uersarentur, non inanem metum Romanis incuterēt, omnino similes ex funesta memoria ualde atroces Columniarum & Cesarianorum casus facillè timentibus. Sed in Pontifice ad nulla unquam terricula trepidanti, & Reip. nunquam oblito, ea inerat æquitatis atq; iustitiæ cura, ut priuato nomine ingratus, quàm publico incommodo parum grauis disceptator, Christianiq; officij prorsus imperitus existimari mallet. Prouidebat enim Franciscum, præclaro recentiq; suo & superiorum Galliæ regum studio de Pontificio nomine benemeritum, nequaquam temerè alienandum, ut potè qui lacesitus iniuria, à Romani Pontificis auctoritate indignanter discessurus esse uideretur. His de causis pleriq; senatores in contraria studia diducti, uti antea capti sacerdotiorum muneribus magnæ partis

PAULI IOVII HISTOR.

senatus cum pudore ac infamia diuenditæ libertatis Cesari
 & Gallo diuersis sententijs fauebant, usq; adeò intemperan-
 ter, ut Dionysius ex ordine seruorum cucullatorum in sena-
 tū traductus, Fræciscū auito Christianissimi cognomine spo-
 liandum, persequendumq; armis & diris imprecationi-
 bus diceret, obstrepente senatu intempestiuæq; faciendæ ma-
 solentiam reprehendente, quum Dominicus Cuppius Ro-
 manus, Senatus princeps, interrogando respondisset, in cu-
 ius ergo tutela rei Romanæ salus & dignitas erit? si pro
 Cesare, à quo proditi perditiq; sūmæ calamitatis incōmoda
 pertulimus, contra eum quem insigni merito liberatorē ur-
 bis fatemur, diuina ac humana arma nefario decreto expe-
 diamus? non infacetè quoque alius senator ad proximos
 conuersus subiūxerat: Parcite, inquit patres, non iniquo
 enim iure latrat, qui famescit: ad opimum enim sacerdo-
 tium inops Dionysius quum anhelaret, liberalitatem Ce-
 saris peracri studio prouocare nitēbatur. At Pontifex ser-
 mones graui admodum aure exceptos, ita contracta uel
 remissa fronte transmittēbat, ut nihil ea patrum conten-
 tione grauari putaretur, ingenio siquidem egregiè com-
 posito, & per omnem ætatem senatorijs artibus exag-
 gerato, maximum prudentiæ munus existimabat, dete-
 gere hominum studia, nudare uoluntates, scrutari atque
 introspicere sensuum recessus, in magnos scilicet usus pu-
 blicarum actionum, quæ omnia tum solerter adsequēba-
 tur, quum in negotio dissentienti materiam simulata con-
 sultatione præbuisset. Hinc collecta paratq; habebat respo-
 nsa, quæ legatis daret, excusationeq; legitima in alternos
 usus opportunè translata, utriusque principis offensiones
 eruditissimè deuitaret. Detexerat & tum latè profundeq;
 principum

principium animos, tametsi eos antea, tanquam à concordiæ nomine plurimum abhorrentes, satis habebat exploratos: quum forte Caesar ad eum uti communem omnium parentem, sacrosanctoque iure omnis humana litis disceptatore, literas perscripisset, quibus in Franciscum uehementer inuictus superiorum temporum iniurias, ruptaque toties foedera, & concitatum ad Christiani nominis perniciem Solymanum querebatur. Nec ideo dubitasset Franciscus, quin publicato ad defensionem insigni uolumine obiecta confutaret, adeo ut binis criminosis libellis ad inexpiabilem contumeliam editis, utrinque regij honoris fama immaniter dilacerata spectaretur, eaque obiter arcana prodita, iniusteque dire factorum nota omnem spem conciliandæ pacis excluderent. Ea siquidem maledicta in grauissimo momento lese maiestatis insanis peruicacibusque animis, uti uerè propria ducebantur, quando omnis calamitas conflantis orbis non ad ipsos, sed ad miseras alienasque gentes pertineret, quum integro pudore tueri regium decus uellent, & tamen hoc duorum & uiginti annorum curriculo supra ducentas urbes euastatas, castella amplius tria millia deleta, totaque ea contentione ducenta millia hominum Christiani sanguinis interfecta faterentur, & subinde nihil permoti uel acerbissimo humani generis odio, Deos ipsos, uti nunquam miserorum precibus affuturos, abdicata pietate contemnerent. Ceterum Granuellius Tridento profectus, eadem, qua uenerat, celeritate ad Garmanos peruenit, qui conuentum ad Nurumbergam indixerant. Deserebat enim certissima Caesaris animi decreta, quibus grauissimarum rerum munus expediret. Ante omnia Guilermus Cleuensis regulus ad auctoritatem Caesaris erat traducendus: co-

PAULI IOVII HISTOR.

hortandæ liberæ ciuitates, ut Ferdinando regi tuendo Pan-
 noniæ regno adessent: Saxonum, Cattorumq; principes
 Henrico Brunsvicensi conciliandi, quorum armis propter
 sacerdotij controuersiam ditione nuper esset expulsus, pro-
 uidendum ne Germani milites impune ad Gallorum stipen-
 dia transfrent: & commouendo denique omnium studia ad
 concilium celebrandum, quæ in re Lutheranorum uoto po-
 tius, quàm æquissimæ Pontificis causæ fauere uidebatur.
 Neq; enim concilium libero gentium omnium concursu ce-
 lebrari poterat, nisi prius pax ipsa regumq; concordia pa-
 raretur, atq; ita fiebat, ut promissiones Cæsaris, quibus Lu-
 theranorum animos promerebat, nec ambigua ad id Ponti-
 ficis uoluntas, tanquam inanes & nihil ad causam profutu-
 ræ à plerisq; irriderentur. Quis enim ab Hispania clarus an-
 tistes (quæ in Gallia Georgius Maximiliano Cæsare genitus
 Valentinus episcopus, in itinere sub ipsam Rinconis atq; Ere-
 gosij cædem esset interceptus, et Oceani Mediterraneiq; ma-
 ris nauigationes Punicarum et Gallicarum calassium metus sustu-
 lisset) Tridentum omnino eundem esse arbitraretur? Quis de-
 mum è Gallia insignis uir sacratus per Rheticas Alpes in eam
 urbem se conijcere auderet? quæ ad unum buccinæ cantum
 in potestate Germanicæ multitudinis futura crederetur,
 uel nolente obstanteq; Ferdinando, cuius eximiam fidem
 in ipso periculo implorasse frustra esset. Nemini enim in
 dubium uerti poterat, quin legitimum atque solenne con-
 cilium ipsa pace natura posterius censeretur, quoniam
 sublatis undique bellis humanas res tranquilla pace consti-
 tutas rerum quoq; diuinarum concordia sequeretur. Sed hæc
 cunctis exoptata parari minime potest, nisi uiri Christia-
 ni de interitu religionis ualde solliciti, pacem ante omnia

ab obstinatis principibus uel coniurantes exposculent. Intereatantis in Belgio detrimentis affectus Cæsar, & uehementer indignatus Gallos ab se toties deuictos, se presente Hispaniæ fines intrare ausos ingens bellum parabat. Coniunxerat enim sibi nouo foedere Henricum Britannia regem, ut eius gentis auxilijs, quibus Galli antiquitus magnopere terreri consueuissent, ditissimiq; regis auro adiutus, multo quàm antea ualidior impetu Galliæ fines ingrederetur. Fuit ea societatis ingrata suspectaq; Pontifici, utpotè quæ sacrosactæ maiestatis nomen maligna contemptione suggillaret. Vix eam enim homines qui pacem sperarent, non inuitiam modò sed ne tentatam quidem credebant. Mirum enim plerisq; uidebatur, Cæsarem tanta pietate, tantaq; honesti decoris eximitatione præditum, summas iniurias animo deponere, inexpiablesq; odij penitus obliuisci, ut quum in Gallum atrocio odio deferretur, atq; ei omnino grauissimè nocere uellet, nullam uel pontificiæ dignitatis, uel obligatæ fidei rationem habendam putaret. Henricum antea Clemens Catharinam uxorem, quæ Cæsaris erat mater teæ, periniqua animi libidine repudiantem, filiamq; subiinde, uti spuriam à regni successione procul abdicantem, postulante urgenteq; Cæsare sacris interdixerat, iusta quidem, sed intempestiua seueritate: quum ille cõtumelia perturbatus ab authoritate Romani Pontificis repente discesserit, sacrorum imperium & templorum opes inuasit, ac immani demum truculentiâ Rossensem Cardinalem, & Morum, Christianæ uirtutis exempla, multosq; item sacros ac insontes uiros occiderit. Non fefellerat quidem eximia alioqui prudentiæ Pontificis eius ancipitis iudicij euentus, sed Cæsari iusta petenti, prolixèq; item pollicenti, nunquã se cùm Hærico sine authoritate Pontificis in gratiã

PAVLI IOVII HISTOR.

rediturum, supremæ potestatis officium diuino iure uel negari uel differri non poterat. Itaque exitialis ea simultas, causa commodoque Cesaris suscepta, eo recidit, ut Henricus omnem iracundiæ suæ impetum in Pontificium nomen uerteret, cum sumptoque ob id uetere odio, Cesari iungeretur, repudiata paulo ante Gallorum amicitia, quod Iacobum Scotiæ regem antiquo ipsis iure foederatum, a se itumque à Francisco generum, contra Anglos de sinibus contendentes adiuuissent. In ea autem contentione quum æquatis cladibus esset dimicatum, Iacobus florenti corporis specie insignis (u eneno an facto suo incertum) subito certe correptus interijt, deficitque in eo Stuarde familiæ generosa progenies, quæ à Roberto rege, eodem nomine quinq; Iacobos reges non intercisâ stirpis serie tulerat. Sed occulta et admirabili sorte id regium decus singulis maxime funestum fuit, primo scilicet à cõiuratis in cõclauo trucidato, secundoque demum diffracti tormenti, dum id probaretur, uiolentia discerpto, quum mox tertium parricida filius, iusta acie ad Sterlingum occiderit: ut is demum ordine quartus, nobis memoriæ prodentibus, ab Anglis ad Floddon prælio cæsus meritis sceleris pœnas daret, quintoque filio eadem infastæ domus damnata regni hereditas pararetur. Eo mortuo, regnum rege orbatum, ambiguis primo heredibus, uagiente scilicet in cunis regia prole ac mox uictoris Henrici arbitrio gubernandum cecidit. Scotorum enim proceres, et in his Maxuellum regulum auctoritate insignem, exoptata libertate, multoque ipsi super auro donatos, eo consilio in Scotiam dimiserat, ut anglicam factionem excitaret, cuius auspicijs rex nouus eoque beneficio Anglis astrictus, qui ad Henrici nutus imperaret, corruptis comitijs crearetur, pulso autem alio Dauide Betonio Cardinale

qui

qui anglis æternis hostibus prodi patriam paucorum flagi-
 tio pati non poterat. Is nō multò pōst, ut suo loco dicemus,
 cū Grimano Patriarcha, Pōtiscis legato, qui è Gallia in Sco-
 tiam traiecerat, communicatis consilijs Anglicos conatus
 fregit Gallorū ope, & fortissimarum gentiū auxilijs redu-
 ctus, quæ priscæ uirtutis ac innocentie decus tuentes, Picti
 olim diæi, hodie Syluestres appellantur. Is Scoticarum rerū
 tumultus Henrico, cur à Gallis discederet, non inancm cau-
 sam præbuit, parauitq; inexpectatam occasiōē Casari, qua
 recentis inimici opibus fretus antiquos hostes Gallos perse-
 queretur. Itaq; Casar, cū Britāno iælis sœderibus, & ad ge-
 rendū bellū tēpore cōstituto, Hispania excedere ac in Italiā
 ut in Belgas properaret, adnauigare cōstituit: antè omnia
 Philippū filium sextūdecimum ætatis agentē annum, Hispani-
 e regē appellat, ei totius regni ciuitates per legatos sacra-
 mentum dicunt, deligitur ipse Franciscus Couos, qui adoles-
 centis ætatem regat, & negotiorum omniū summè præsit,
 Ferdinandus uerò Toletanus Albanus regulus militaribus
 copijs præficitur. Peractis autē cōuentibus, in quibus multa
 Casar, supplicibus libellis subscribēdo indulgēdoq; liberali-
 ter concesserat, supra quadraginta myriades aureorū num-
 mū cōseruntur, rexq; Lusitaniæ Ioānes grādi pecunia Cæsa-
 ris tatos ex futuro bello sumptus subeūtis inopiā subleuat.
 Erāt enim uno tēpore conscribēdæ cohortes, quæ secū nauī
 garēt, & quæ præstō essent, ut eas Martinus Corduba, Al-
 caudetus regulus aduersus rebellātes Tremisenios in Mau-
 ritaniā trāsportaret. Postremò quæ per Oceanū, in Belgas ad
 Gallicū bellū ducerētur, earū numerus duodecim milliū His-
 panici generis peditū summā implebat. Germani uerò ab ge-
 nua superiore autūno ad perpennianū trāsuecti, Hispaniæ

PAULI IOVII HISTOR.

praesidio relinquebantur. His administratis, & confectis rebus Caesar Auriæ perscripsit, ut rostratas naues ad idus Aprilis Barcinonem adduceret, ut quum onerarijs equitatus esset impositus, expedite conscensuro nulla omnino mora ad nauigandum afferretur. Non desuere pleriq; proceres, qui eo discessu Caesaris, uti minime redituri, non obscure gauderent, quod sub nimis magno principe, imminuta licentia seipsis minores facti uiderentur. Mos enim erat Hispaniæ regibus eos indulgenter obseruare, à quibus coliquam metu mallent. Ita fiebat, ut nobili pudore potius quam terrore regie potestatis adducti imperijs & legibus parerent, quum incidente bello, rogati humaniter liberali studio grauiq; sumptu operam nauare consuessent. Elata enim generaq; ingenia certam fidem praestant, nec ab æquitate discedunt, at si contempseris facile coniurant. Propterea Caesar Padillianæ rebellionis tantiq; tum popularis periculi metum, liberæ quorundam uoces indignas regijs auribus, famososq; item libellos, & atrox Mendocij Infantassorum reguli facinus, mira prudentia deuorarat, ut Philippo conciliata tranquillaq; omnia traderentur. Mendocius enim, quod ad exemplum memorie prodendum uidetur, in ipsoludorum equestrium spectaculo praefectum rerum capitalium, sceptro turbam superbe dimouentem, quod nec sibi parceret, discissa gladio facie uiolat. Is conspectus cruor proiecti ad pedes, ac iniuriam deplorantis usq; adeo Casarem commouit, ut quum in reum lege acturus uideretur, uniuersi Hispani proceres spectaculo ac ipso deniq; Casare deserto, ad mendocij domum accurrerent, uel contra praetorianos, si uis afferretur, ianuam defensuri. Sed caesar graui iudicio totum iustæ uindictæ impetum ad dissimulationem re=

uocauit. Hispania enim eo tempore, quanquam non infida
 Cesari, aliena tamen ab eius consilijs, quibus bella ex bellis
 ferebantur, uideri poterat: quod perpetuis pecuniæ collatio-
 nibus uarijsq; delectibus per tot años grauißimè fatigata, ma-
 gnum incommodum publicè sentiret: tanta siquidem uis au-
 ri contra legem commeantibus præsertim Ligusticis trire-
 mibus fuerat exportata, ut illa grata oculis Ferdinandi ac
 Isabellæ aurea numißmata nusquã comparerët: Nihil enim
 ad publicas opes pertinere cõsebatur, si qui milites, aut quæ
 suosos in prouincijs gerentes magistratus, conuecta in pri-
 uatas domos peregrina præda diuites euasissent, & publi-
 co malo uirorum passim in oppidis numerum, ipsa foemina-
 rum multitudo superaret, nec requiescendi coalescendiq;
 prouinciæ auri atq; hominum feraci ulla spes, exercente
 Christiana arma Carolo, relinqueretur: quum Hispanorum
 legiones singulis propè annis, non in omnes modò Europæ
 regiones, bellicose gentis uictorijs atq; sepulchris claras, &
 totam deniq; Africam, sed ad Beatas quoq; noui orbis
 insulas in tanta siti gemmarum
 & auri. condendis
 colonijs ad-
 uehan-
 tur.

PAVLI IOVII

NOVOCOMENSIS EPISCOPI

Nucerini Historiarum sui temporis.

LIBER XLIII.

AGNVS, & nunquam antea
 grauior Orientis undiq; belli me-
 tus, usq; adeo desperata pace, Eu-
 ropam inuaserat, ut nemo esset,
 qui non maximè timendum puta-
 ret, ne Solymano classicum cane-
 te, concursuris inter se uesano im-
 petu nostris regibus, humana di-
 uinaq; omnia miscerentur. Conspecta quoq; natura prodi-
 gia, quæ non temerè maioris semper mali prænuncia cre-
 duntur, multorū mētes nouæ cladis expectatione suspende-
 rāt. Rubētes. n. locustæ, satorum dira perniciēs, stupēdis ag-
 minibus ab Oriēte per Illyricū in Italiā cōuolarant, quo iti-
 nere Turcarū aduentus portendi uideretur. Tanta autē fa-
 melicis erodēdi rabies inerat, ut præter absumptas segetes,
 prata quoq; uel rigua, uiriditate graminis, & magnas frō-
 dosasq; arbores, ocisimè toto foliorum honore spoliarent.
 Tremuerat etiam in Etruria, iuxta Florentiā, Mugellus æ-
 ger, in radicibus Apœnini, qua Sena fluiuius decurrit, cultu-
 ra, amœnitate, frequentia nulli secundus. Ea subita clade,
 quæ noctu circa solstitium incidit, Scarpariam oppidum
 totum ferè prostratum, aut magnis deformatum hiatibus
 uidimus: quum septingentæ nobiles aut Rusticane domus
 in

in eo tractu centum stadiorum oppressis multis mortalibus
 miserabili ruina corruissent. Lato tamen Cosmi principis
 augurio, quum tot adificijs circumquaq; laceratis & bau-
 sis, una ipsius Trebia uilla stupente populo illesa consti-
 terit. Qua de causa Paulus Pontifex cognito Caesaris decre-
 to, ac exploratis Solymani consilij post indictus supplicati-
 ones Vrbe profectus Bononiam iter extendit, uel inuoso Ve-
 rit initio, atq; ed maxime senibus maligno. Neq; enim gra-
 deus princeps uel in presenti uita periculo committen-
 dum existimabat, ut de pace desperasse uideretur. Maturata
 siquidem profectio Caesaris aduentum praecipere, atq;
 item Tridentinis actionibus, si frequentes episcopi undiq;
 conuenissent, ex propinquo uenturi famam praebere cupie-
 bat, sed arcani consilij alie grauiore cause suberant, quum
 Mediolanensis imperij dominatum affectaret: quod presen-
 ti pecunia comparari posse uideretur, ab egente Cesare, &
 ad Belgicum bellum properante. Quo suscepto itinere ita
 Romanorum obtestationes, detrimenta uectigalium, pro-
 pinquorum preces, & quorundam senatorum incommo-
 da contempsit, ne suo peculiari officio deesset, ut alteru-
 tro euentu certam laudem petere crederetur, quum pro-
 positus esset amplissimus laborum fructus, si ipso pacifica-
 tore atq; auspice reges ad concordiam redirent. Quod si il-
 li fatali correpti morbo insanire pergerent, nihilo secius
 uirtute & pietate aequè magnus & foelix esset: cum sua sal-
 tem illustri conscientia, tum bonorum omnium iudicio,
 postquam nec obscuri uel desidis animi sufficione atque
 onere liberatus, totum quaesitae pacis euentum Dei optimè
 providentiae reliquisset. Discedente Pontifice, Rodulfus
 Pius Carpenfis Romae legatus, eximia uirtutis atque pru-

PAULI IOVII HISTORI

dentie Cardinalis, urbanarum rerum curam suscepit. Alexandro autem Vitellio, qui praesidijs bellicisq; operibus praerant, Leoninae urbis muro cingenda munus impositum, ut postquam Roma ad orientem solem uasta intus & antiquis utiq; mœnibus à frequentia ædium remotis, recte communiari non poterat, uel paruis copijs defendi certum saltem, & temporarium ad salutem perfugium in repentino periculo per Aelium pontem ad Vaticanas aedes populo pararetur. Id opus insigni iudicio sumptuq; Nicolaus Quintus, inter optimos Pontifices literarum amore perillustris inchoarat, intermiserat successor Pius, scribendi potius quam ædificandi laudem sequutus. Paulus quoq; Martiane suae domus a mœnitate captus, confususq; longiori uita distulerat. Inde sixtus inuidiosè pertinuît, ne ad authorem primum, si perficeretur, coepti simul & consummati operis gloria rediret. Innocentio autem defuit uoluntas, quum Vaticanæ domus elegantiae quàm securitati studere mallet. Alexander porro inaurasse testudines, arcemq; Hadriani insigni coronabilitate contentus, ut uel Dijs inuitis filio imperium strueret, aliò quàm oporteret ingenium detorsit. Iulium item excelsa ac admiranda passim in sanis propè sumptibus inchoantem, exorta bella ab ea cogitatione reuocarunt. Nec Leonum cellas magnificè repurgato, in ea aurea rei Romanae tranquillitate, qua beatus uideri poterat, de imminente clade dubitauit. Ab Hadriano autem ad uitæ exitum properante urbs ipsa neq; planè cognita neq; tota conspecta est: ut ipse deum Clemens appetente quidem ingenio, sed deterrente sumptu, dum fatali negligentia destinatum ad publicam salutem id opus differt, molienti urbi exitum Fortunæ lumen aper-

viret. Hisdem ferme diebus quibus Pötifex Roma discedere
 maturabat, Polinus Gallie regis legatus hiemantē Adriatis
 nopolis Solymanum, appetentēq; Vere in Pannoniam graue
 bellum parantem secutus, accuratis precibus impetrauit, ut
 Ottomanica classis Hariadeno Barbarussa præfecto Mas-
 liam mitteretur, quæ inimicis litoribus infesta distraberet
 opes Cesaris, ualida belli mole Gallie finibus incumbētis,
 interclusoq; Tyrrheno mari insularum ac Hispanie nau-
 gationes impediret. Ea res multis purpuratorum delibera-
 tionibus agitata graues difficultates habuerat, contradicēte
 præsertim obstantēque eodem Solymano eunuchō, qui post
 Lusubeium, uxoris iurgio dignitate exutum, Bassarum or-
 dinis princeps euaserat, ualebatq; ingenio & ingenti autho-
 ritate Indicis Parthicisq; bellis quæsitā. Is non obscure odes-
 rat Barbarussam, obtrectationeq; laudis omnem eius exi-
 stimationem tantis laboribus mari partam, otio nauadi con-
 uellere contendebat, ita ut perorando nullam aliam educen-
 de classis causam, q̄ ut imperator uel periculo publico pri-
 uatis Hariadeno commodis indulgeret, se uidere testaretur.
 Nec desuere qui eum à Cesarianis, & Venetis pecunia in-
 ductum putarent: nam postea literas à Ferdinando Gonzal-
 ga, Sicilie præfecto, sibi scriptas Polino tradidit, quibus ille
 per idoneum hominem Hispanum promissis muneribus pe-
 tebat, ut eius ingenio solertiq; opera Solymanus cum Caro-
 lo Cesare honestis amicitiæ legibus iungeretur, & ipse
 quoq; Barbarussa quatuor aureorum nummūm myriades
 ab Hieronymo Zanio legato Veneto sibi oblatas iactanter
 retulit, si ea æstate minime nauigaret. Erat enim formidanda
 Veneto Barbarorum classis, totius maris impotenti imperio
 superba, quæ assuesceret litoribus Christianis, & magni

PAULI IOVII HISTOR.

sumptus necessitatem adduceret, si ornanda classis foret, quæ
 Hadriaticum sinum & insulas tueretur. Atq; Polinius, qui
 inter tot curarum æstus, desperata classe animum despon-
 derat, nuncio decretæ classis exhilaratus Solymano gratias
 egit. Is enim, audiit & graui iudicio repudiatis suorū sen-
 tentijs, datā fidem præstare suæ dignitatis esse statuebat, uel
 cum discrimine tantæ rei, cuius iacturam uel immensum au-
 ri pondus minimè resarciret. Biduo post Rostanes gener, ac
 ipse demum eunuchus, quod ita cordi erat Solymano, Poli-
 num honoris causa solemnibus epulis exceperūt, amicitiam
 & gratiam eo classis munere benignè adauctam gratulan-
 tes. Polino demum dono datæ sunt pretiosæ ex auro textili
 talaris togæ, bini quoq; insignes equi eximie phalerati, &
 pocula aliquot argentea. Dignioribus uerò ex eius comita-
 tu sericæ uestes impositæ. Discessuro autem Solymanus, clas-
 sem ut incolumen præstaret atq; reduceret magnopere com-
 mendauit, eiq; literas in hanc sententiam conscriptas ad
 Franciscum regem deferendas dedit, præscriptio quidem glo-
 rioso fastu tot regnorum titulis. Classem, qualem quantū
 que petisti, omnibus rebus ornatissimam Polino fraterni
 liberalitate concessi. Imperatūque est Hariadeno maris
 præfecto, ut eius consilij obtemperet, ac arbitrio demum
 tuo cum hostibus bellum gerat. Tum uerò rectè amiceq; se-
 ceris, si classis rebus sceliciter gestis Byzantium reduce-
 tur. Cuncta autem tuis meisq; uotis prospere cedent, si gra-
 uissimè caueris, ne te iterū Carolus rex Hispaniæ æternus ho-
 stis tuus, pacis mentione decipiat. Tum enim equissimam
 pacem dabit, quum regiones eius omni belli clade uastatas
 exufferis. At Polinus, ex templo Byzantium reuersus, clas-
 sem ab Hariadeno, qui diu noctuq; multus in naualibus sue-
 rat,

rat, egregie refectam instructamq; remigibus reperit, tan-
 ta adhibita celeritate, ut ad quartum calendas Maias con-
 scenderint, petita primò Eubœa ad Caristium promonto-
 rium, quod hodie Mantelium uocant, ut inde coniunctis
 sibi aliquot triremibus, quæ tardius exornatæ sequeban-
 tur, ad Maleam contenderent. Superata autem Malea, tota
 classis, resstantibus Etesijs, in Laconicū sinum coniecta, Ma-
 tapanum caput, quod Tenarum antiquis erat, superare non
 potuit. His aduersis uentis allata mora est nouem dierum,
 sed secunda demum tempestate Hariademus Methonem ad-
 diit, atq; inde cum classe centum & decem triremium, bire-
 mium uerò circiter quadraginta, quas prædones adduxe-
 rant, Ionium præteruectus ad Messanæ fretum peruenit.
 Conspecto Rhegio prædones descenderunt, Barbarussa ad
 idoneam stationem classem promouit. Rhegini deserta urbe
 profugerat, sed Didacus Gaëtanus arcem tenebat. Is polino
 colloquium petenti, quum nihil responderet, & in subie-
 ctis collibus prædones spectarentur, tres Turcas tormentis
 interfecit. Eo sociorum casu accensi prædones urbem irru-
 perunt, & quòd inanes essent domus incenderunt, ægre id
 ferente Polino, et Barbarussa incendiarios ad pœnam à trie-
 rarchis deposcente: Inde quoq; tormenta muralia in aduer-
 sum arci tumultum comportata. Ea paucis ictibus ita Hispa-
 num, lachrymante uxore, terruerunt, ut se atq; omnia de-
 dens muro dimiserit. Ei Barbarussa, orante Polino, uxoriq;
 & liberis libertatē concessit. Reliquis autem in templo ab-
 iniuria custoditis, arcem militi diripiendam dedit, in his
 fuere circiter septuaginta Hispani milites, & multò plu-
 res Rhegini ciues, qui in seruitutem abducti sunt. Sed de-
 mum Didaci filia, eximia uenustatis uirgo, in quam senex

PAVLI IOVII HISTOR.

Barbarus procaces oculos coniecerat, ad pretoriam nauem sic perducta est, ut eam ilico Mahometanis iniunctam sacris legitime uxoris loco habuerit, & Didacum patrem aliquot post menses ad portum Herculis inuisentem filiam, tãquam socerum humaniter, liberaliterq; suscepit. Hisdem sermẽ diebus circa solstitium, quibus Barbarussa magna Græcia, & citra Messanæ fretum Brutiorum oram percurrebat, Carolus Cesar, aliquot cohortibus, & septingentis circiter equitibus in onerarias naues distributis cum quadraginta triremibus è Barcinone Genuam peruenit, tardiore ob id nauigatione, quòd onerarias extra conspectũ rostratæ classis minime relinquendas existimabat, ut simare tràquillum, & solstitiali malatia constratum foret concidentibus omnino nentis, rostratæ demum onerarias, uel immobilis remulco, ad conficiendum cursum protinus adiuuarent, elusa & despecta Gallorum classe, quæ tutissimo in portu, ut errantes aut uento destitutas inuaderet ad Massilienses insulas excubabat. Exceptus est Cesar ornatisimo Aurianæ domus apparatus, prestoq; ei affuere Alfonso Daualus, & Ferdinandus Gonzaga, ipseq; mox è Florentia Cosmus Medicus, ac è Bononia missus à Põtifice Petrus Aloysius Farnesius, Octauij Cesaris generi pater. Hic adolescens diu in Hispania serocero comes eadem uectus pretorianauis in Italiam redierat, iturus ad uxorem, quæ Ticinum usq; progressa patrem, & maritum expectabat. Caterum Farnesius qui ea de causa uenerat, ut ad explicanda maximarum rerum consilia, colloquio dies & locus diceretur, ad id prædurum, atq; difficilem Casarem reperiebat. Erat enim tum Cesar contracto uultu sermoneq; factus amarior, quòd Hispanico simul & Belgico lacepsitus bello, nullam opem ab affine Pontifice, atque eo sapius

sepius ab se amicè ac liberaliter exculto, contra Gallos impetrasset. Propterea minime, uti alias, familiaris, nihil sibi in Germaniam properanti colloquio opus esse respondebat, ne reliquum æstatis tempus, Sicambrico destinatum bello, inutili mora deperiret, quando recentibus iniurijs affecto nullus conciliande pacis locus esset relictus, nec decorum Cæsari uideri posset de concordia cogitare, nisi prius uindictis iniurijs, tum demum matura et certa pax ab ipso uictore peteretur. In hanc quoq; declinandi colloquij sententiã abruptè filiam à Bononia literis acciuerat, ut eam ex itinere apud Ticinum inuiseret, postquam Pontificem minime uisurus esse uideretur. His cognitis Pontifex Cæsarem reipub. causa demulcendum ratus, Alexandrum Farnesium Cardinalem magnis itineribus Genuam misit, breuiq; eius iuuenis maxime illustri solertiq; ingenio, quò summa quoq; ad persuadendum inesset authoritas, Cæsar adductus est, ut ad Buxetum cum Pötifice iungeretur: id est oppidum Palauicinæ familie inter Cremonam atq; Placentiam, sed ea conditione, ut triduo plus colendo audiendoq; Pontifici se daturum negaret. Fuere qui existimarèt Cæsarem ad id se inuitum trahi uideri uoluisse, ne Britanniæ regem, dudum non obscuro fœdere contra Gallos percusso sibi coniunctum offenderet. Hominem enim ingenio suspicaci repëtinoq; eo congressu alienari posse putauerat, quoniam ex diuini iuris cæsura impietatis crimine damnatus, Pontificium nomen immani odio persequeretur. Sed Cæsari arma paranti cogenda imprimis erat ingens pecunia, quæ expectari posset à Pötifice, si Octauius gener, ut fama ferebat, Mediolani princeps Augusta authoritate crearetur: ea res uideri poterat decora Cæsari, honesta Pötifici, & Venetis longe gratissima, quòd ille sese,

PAULI IOVII HISTOR.

eo liberali facto, affectatae summæ potentie inuidia libera-
 ret, filiamq; obiter tanto dotali munere supra Alexandri Me-
 dicis titulos ornatam, beatiorem efficeret: hic uero singula-
 ri cum laude exoptatam afflictiis gētibus pacem pararet, ut
 inde expedita arma Turcis inferrentur, & Veneti Neapoli-
 tano fœderi fyncerè satisfactum esse iudicarent: quū in con-
 ditionibus prolixè cauissent, ne quisquam Austriani sangui-
 nis Mediolani princeps à Cesare diceretur. Apparebat quo-
 que Franciscum Gallie regem, qui pari iudicio sforziā Me-
 diolani principem tulisset, ac eum deniq; à Cesaris iniuria
 magnis opibus defendisset, haud grauatè expectationi Vene-
 neti senatus, & uoto Pontificis assensurum. Quid enim cō-
 modius Gallo queri, uel exoptari melius posse, si attenuatū
 atq; defessis Gallie uiribus expedita requies quæreretur,
 quàm ut Gallia Cisalpina Hispanis atq; Germanis militibus
 exonerata, Carolus Sabaudius reliquis Subalpinis populis,
 ac Octauius Insubribus imperarent: quum ille dimidio exu-
 tus regno ab infirmis opibus, opportunus iniurie fieret,
 nec Octauius, si fata Cesari longiorem uitam inuiderent, ho-
 stium Gallorum impetum esset laturus. Verum tantæ rei ne-
 gotium magnas ad explicandum difficultates includebat:
 quod præ alto consilio Cesar, si transigendum foret, suis om-
 nino præsidijs munitas arces tueri uellet, ne ipsi Pōtifici, pa-
 ri solertia rationes subducenti, expedire pecuniā placeret,
 nisi omnino libera atq; integra ditionis possessione potire-
 tur: nec aliter quoq; Venetus senatus Octauij tutelā esset su-
 scepturus. Huic cōsilio unus omnium Alfonso Daualus ue-
 hementer incumbebat, quum diuersi Gonzaga atq; Auriā
 grauisimè dissentirent. Is enim præclaro studio Cesari si-
 mul atq; Pontifici gratum factururus eò tēdebat, ut Insubres,
 apud

apud quos in honore militari uiginti annos fuisset, pietatis
 & clementiæ nomine ab acerbiſſimis tributis ad inopiam
 redactos inuicta pace ſubleuaret. Propterea in eam ſpem à
 Cæſare miſſus, Parmiam ad Pontificem uenerat. Sed Cæſar
 uetere ſuo innixus conſilio, ne Mediolano unquam exce-
 deret, in itinere cum Cosmo de redimendis arcibus opportu-
 nè tranſegit, ita ut ſupra ducenta millia aureorum nummi-
 in bellicos ſumptus ſoluerentur, Florentinæ quoq; arcis, ac
 iem eius quæ eſt ad Liburnum præſidia, nutu et ſacramen-
 to Cæſaris tenerentur. Eas inimici Cæſaris, ad cumulandã
 concepti dominatus inuidiam, & hoſtes Cosmi, ad eleuan-
 dam eius exiſtimationem, Etruriæ compedes appellabant:
 quaſi Cosmus temporario beneficio regnare uideretur, &
 Cæſar diſſimulanter, ac ideo lentis paſſibus ad Italiæ princi-
 patum contendens, & tempus idoneum expectans, quo E-
 truria in prouinciã redigi tuto poſſet, Cosmo Fortunam,
 atq; potentiam, uti aliunde ab initio partam, inuideret. Ea
 itaq; celebri liberalitate Cæſar, inſignem benefici modera-
 tiq; animi laudem tulit, quum malignis ſuſpitionibus extin-
 cta inuidia inexpectatus occuriſſet. Nec minore præſtãtis
 ingenij iudicio expetiti muneris beneficio Cosmus respon-
 dit. Deductis enim omnibus Hiſpanis, qui in arcium præſ-
 dijs erant, nõ Italis demum, uti pleriq; crediderant, ſed Ger-
 manis ac Hiſpanis ab ſe delectis cuſtodiendas arces attribuit,
 ad declarandã gratiſſimi & maxime fidelis animi magni-
 tudinem, ut aliquanto arctius beneficio nobiles animos
 obſtringi, quàm metu contineri Cæſar agnoſceret. His de
 cauſis Pontifex, cum perſonæ, tum Reipublicæ dignita-
 tem domesticis commodis anteferre non dubio pudore co-
 ætus, priuati eius conſilij cogitationes penitus abiicit, in

PAULI IOVII HISTOR.

eamq; unam omnino curam totus incubuit, ut *Cæsar* repressentato *Ferdinandi* fratris periculo, & propositis æquissimis de pace conditionibus, ab instituto bello contra *Solymanum* uerteretur. Pontifex prior *Buxetum* uenit. Postero autem die, occursu totius aulæ *Cæsar* exceptus est, completente demum Pontifice, & honoris causa supra mediū conclauæ summa arcis cœnacula tanto hospiti concedente, ita ut bina cohortium & equitum præsidia, sub signis pari propè numero, pariq; uigilia, arcis ac oppidi portas equata securitate custodirēt. Ceterum *Paulus* uel æridui colloquio, quam singulari memoria summaq; prudentia, & pietate ca sedulo commemorasset, quæ graui momento ad impetrandā pacem pertinerēt, prædurum inueteratoq; odio à Gallorum amicitia penitus abhorrentem expugnare non potuit. Totus enim *Cæsar* ira turgidus, in *Cleuensem* intento ad uindictam animo ferebatur, tanta uehementis ingenij contentione, ut quum *Austriam* Barbarorum incendio breui arsituram crederet, nihil se eam patrimonij miserè deflagrantis flammam respecturum esse testaretur. Indignum enim esse nomine *Cæsaris*, à subditis imperio beneficiarijsq; suis contumeliam ferre, nec ulcisci eos, qui malignitate atq; perfidia inducti, nullaq; prouocati iniuria geminato scelere, & ab se, legitimo *Augustæ* potestatis Imperatore, & quo nihil flagitiosius patrari posset, ad infestissimos hostes defecissent. *Francisci* porrò regis amicitia nunquam se confisurum, quòd ille toties ruptis fœderibus fidem fefellisset, quòd more gentis immodicos ac aliena semper appetentes spiritus gereret, nūquam pacē pati posset, nec toties fracta, atq; perdomita arma deponeret. *Cæsare* pacem abnuente, Pōtifex profulauit, ut postquā ipse hortando nihil profecisset, senatores

Cardina

Cardinales de concordia Reipub. Christianæ commodo dicerent uerba facturos audire minimè grauaretur. Pertinere enim plurimum ad eleuandā, uel parū æqui, uel omnino pertinacis animi opinionē, si in senatu libera uoce proferretur à cōmuni concordia dissentiret. Id uero Cæsar honori senatus facillè tribuit, nec multo post uocatis Cardinalibus, Marinus Grimanus eius ordinis princeps, ita locutus est. Nisi longè maximum, quod Reipub. diuturnis afflictæ malis discrimen imminet, Auguste Cæsar, omnium animos uehementissimè commoueret, rem profectò toties actitatam, rursus agere maximè absurdam putassemus. Sic enim hic frequens senatus, cum pristinae tuæ constantiæ, tum modestiæ suæ meminit, ut priuatis colloquijs uigilantissimi atque optimi Pontificis officio grauissimè satisfactum intelligat. Sed dirus hostis in limine crudelia arma concutit, mareq; Ionium magnis eius clasibus constratum esse nunciatur, & tanta animi magnitudine, tantis opibus, & tanta deniq; fortuna summus imperator, neglecta Pannonia, deserto fratre, Italiæ, Siciliæq; littoribus Barbaro penè proditis, auersus in Belgas contendis, scilicet ut quum ignobili uindictæ studio rebellantem regulum debellaris, peruersæ laudis famam quæras: quasi, rectissima, et perillustris laus aliunde, quam à confecta pace, susceptoq; sacro bello petenda uideatur. Ac quo igitur animo tuleris, Auguste, si decreti tui nouitatem non insulsi homines admirantur: nam quum in periculo publica sit salus, occultas consilij tui rationes excutiunt, omitti uictoriam, parari cladem, religionem altius reuelli maximè dolent, agnatasq; Cæsaribus, & tibi proprias uirtutes requirunt, ueræ scilicet gloriæ cupiditatem, de decoris metum, & presentis animi pietatem, quarum rerum, quum tibi

PAULI IOVII HISTOR.

esses omnino per similes, præclara, non uno in loco, & qui
dem imitanda posteris documenta reliquisti. Sed in te una
maximè pietas refulsit erga Deum diuosq; immortales, qui
te hac incedentem uia, & rite uota nūcupantem nusquam
fefellerunt. Nos enim quanta euentus foelicitate responde-
rint, quum in Pannonia Solymanum tantarum uirium tu-
mentem fastu, solo propè castrorum tuorum fremitu profligi,
Barbarissimiq; acie deuictum ac exutum regno, terra
Africa depulisti. At illi tibi demum ad inuestina bella, si nō
iniquè, importunè tamen conuerso, minus arriserunt, scilicet,
ut salutem tuam, non uictoriam sibi curæ esse ostende-
rent, & præclarè monerēt, ut à Christiano sanguine tempe-
rares. Redijisti siquidem è Prouincia incolumis, quū tertia se-
re pars exercitus non hostili gladio, sed tæbe consumpta pe-
rierit: uerum aliquanto certius deorum numen apparuit,
quum è Germania, Solymano ad occupandum Budam ad-
uentante, in Africam traicere properasti, quum à te sup-
plex frater opem imploraret, retentarent Germaniæ pro-
ceres, mæstiq; Hungari tuo discessu se proditos quereren-
tur: traiecisti scilicet durissimo anni tempore, ut cuncta
terra marisq; pericula, ad exiguā nec satis nomini tuo, de-
coram uictoriæ spem subires: neq; enim, & Eunuchus, &
seruus Asanagas cum ipso nobilissimo imperatore hoste,
tum præsertim Christiana terga inmaniter cædente, uideri
poterat comparandus. Sed te, nosq; tecum omnes, capitis
tui aleam subituros, Dijs superi præclara miseratione con-
seruarunt, usque adeo clementer, ut tibi in eo calamitatum
omnium concursu, in comparabile trophæum de deuicta
Fortuna cōcesserint. Ergo sitã grata, quam piamente, Deo
rū beneficio commoueris, te ipsum hodie profecto uinces,
quod

quod certè magis pulchrum decorumq; fuerit, quàm fortis-
nam rerum omnium dominam admirabili constantia supe-
rasse. Hæc quidem agnoscis, Cæsar, & quæ tua iudicij atq;
memoriæ vis est, ad gloriam tuam, & sæculi fœlicitatem
pertinere confiteris, sed cum Gallo nunquàm stabilem ami-
citiã, nunquàm securam pacem parari posse contendis,
quod tibi ea gens è summis regni opibus faciliè infrenis, alie-
næ ditionis appetens, noua spe, noua libidine semper inquie-
ta uideatur. Hæc certè suspicantem à communi concordia
auertunt, auertentq; semper. Nulla enim grauior pestis hu-
mano ingenio insidet, quàm altè concepta suspicio. Ea enim
quum temere semel irrepserit, egerrimè uel maximè illustri
ratione conuellitur. Noli, generose, picq; Cæsar, ullo modo
pati, ut in te uel minima suspicatio ingenij nota resideat. Pa-
tere autem si quid prædurū in intimis sensibus obcalluit, ut
id totum Christiana pietate molliatur. Honestissimis siqui-
dem nominq; maximè decoris conditionibus, quas prudenti-
am & reipublicæ amantiſsimorum hominum iudicio de-
scriptas dudum perlegisti, Rex Gallorum pacem petit,
affinitatem, opes, copias, offert, occupata restituit, ut
Mediolano tua liberalitate, beneficiarij q; iuris nomine re-
cuperato, communem hostem Barbarum, coniunctis ar-
mis persequatur. Vt nihil porro, uel occulta fraudis, uel
parum sinceræ fidei pertimeas, qui nihil unquàm inuicti
animi fretus altitudine timere didicisti, cuncti ferè princi-
pes, inita societate fœderum sponsores, uadesq; aderunt,
ut iustis armis sanctas pacis leges, iurãq; omnia tuean-
tur. Hanc à te pacis conditionem ante alios orat &
exigit Carolus Allobrogum regulus, innocentia tantum sua
depulsus regno, & quod longè miserrimum uidetur, per
septem

PAULI IOVII HISTOR.

septem annos ancipiti duorum propinquorum iniuria sati-
 gatus. Hanc item Veneti, tanquam ex foedere debitam, re-
 poscunt. Eandem regni tua, perpetuis tributis enervata, in-
 orumq; praesertim, ac hostium rapinis crudelissimè diuexa-
 ta, suppliciter efflagitant. Valeant aliquid, obsecro Caesar,
 fraternae pericula, Hungarorum supplicantium lachrymae,
 senatus preces, valeat, ipsa sacro sancti Pontificis authori-
 tas, pijs, atque optimis nunquam spreta regibus, ut Christi-
 anus orbis, luctu, miserijs, & Barbarorum metu liberatus,
 post impetratam tuo incomparabili munere pacem atque
 concordiam secundissimè reflorescat. Ad ea Caesar, ut à ne-
 tere consilio discederet, nihil omnino, uel amplissimi uiri sa-
 cundia, quae in Grimano summa censebatur, uel eius sacra-
 tibus dignitate permotus, grauius respondit. Nihil à se
 in toto uite cursu uel ad gloriam, uel amplitudinem conti-
 parandam publica pace commodius & melius concupisse,
 quam ut exoptata seculi securitas, cum tranquillitate re-
 rum omnium pararetur, nihilque demum antiquius habu-
 isse, quam pace potiri, ut inde aduersus Barbaros arma di-
 stringeret, cuius uoti ac instituti sui praecleara exempla, in
 Pannonia, Graecia, Illyrico, & tota denique Africa rebus ge-
 stis ostenderit: sed lacepsitum Gallorum iniurijs, retractum-
 que à nobili incepto bella conficere nequisse. Nemini
 enim tutam pacem, utiliorem, charioremque uideri, quam
 ei ad quem iure optimo ex sacri belli uictoria, cum specio-
 sissimi spes triumphum, tum inusitatae laudis prouentus ob-
 uenirent, sed Gallos semper noua odia ex antiquis simul-
 tatibus ferentes, ipsius semper, maiorumque suorum ob-
 trectasse laudibus, ac potentiae, amplitudini, & legitimis
 regnorum hereditatibus inuidisse, quod rite nuptas lectissi-

mas uirgines impudentissimè repudiarint, sacramenta fœ-
 derum abiurarunt, nihilq; unquam sanctius habuerint,
 quàm quum ex commodo luberet, à fide ac amicitia dese-
 cisse: id præclare perspectum esse pleneque cognitum im-
 peratorijs comitijs, quibus multo auro suffragia præuerte-
 re conati, ambiliose malignitatis, atque stultitiæ grati sum-
 ptu ignominiam retulerint. Postremo ab ipsis concitatos
 Menapios atque Sicambros, ut Brabantiorum regionem
 incenderent, euocatúmque nefaria crudelitate ad omnium
 perniciem Solymanum, ut Austriacæ domui quàm maxi-
 me noceretur, quum nunquam antea in eam maleficio &
 contumelia temperassent. Ab his autem obiectari sibi indu-
 cias Rinconis atque Fregosij cede uiolatas, cuius patratis
 facinoris ipse prorsus fuerit ignarus, & Pœnam denique
 Georgio patruo pecunia redempto nuper exoluerit. Pro-
 inde nunquam se ad animum concordie mentionem admis-
 surum, nisi Belgarum suorum iniurias de rebellibus incen-
 diarijsq; latronibus uindicaret. Ad enim dignum uideri Cæ-
 saris maiestate, omnia belli detrimenta æquo animo perfer-
 re, sed nullam dignitatis pati contumeliam. Sibi autem, &
 summi Pontificis, & totius denique senatus gratiam, hono-
 ri, ac emolumento esse debere, non detrimento atque dede-
 cori: quid enim in re sua potius quàm aliena sapienti, & sa-
 tis superque Gallorum fidem experto, absurdius atque de-
 mentius, quàm iniqua pacis conditione, Cisalpinæ Gallie
 imperio spoliari, ut Francisci regis minori filio, Britannie
 ceterioris hereditate penitus excluso, nouum ex alieno pa-
 trimonium paretur, quo demum Gallicæ augeantur uires
 in Italia, & suæ protinus minuantur? Ea quoque insana
 aut certè præpostera liberalitate, liberas nauigationum,

PAULI IOVII HISTOR.

ac itinerum sibi eripi facultates, quum repetere Hispaniam
 & Germaniam inuisere singulis propè annis necesse fo-
 ret. Malle se Augustæ dignitatis penitus obliuisci, & ac-
 clamatum Cesaris nomen ultro deponere, quàm indignan-
 ter pati, ut terra marique portus, hospitia, transitus, à du-
 bijs uel ingratis clientibus impetranda uideantur. Postrea
 mo Cesar sensim exardente facundia, eadem ferè conme-
 morauit, quæ superioribus annis, cum Romæ, tum Niceæ
 etiam et Lucae expetentibus pacem responderat, quum eam
 causam diserte atq; accuratè perorasset. Adeo enim cōstan-
 ti ingenio, præsentis potentie suæ iura defendebat, ut remo-
 tas etiam spes amplioris fortunæ solerti ratione tueri, pro-
 ferrèque non imperitis rerum non obscure uideretur. Ita
 uerò flagranti animo in Cleuensẽ iracundiam intenderat,
 ut Solymani impetum facile contemneret, neque multum
 fratris periculo commoueretur, & mihi demum, quod mi-
 nimè prætermittendum uidetur, ipsius discedentis manum
 osculanti, alacri familiariq; uultu diceret. Expedire te, in-
 quit, Ioui calamos oportet, ut quæ iam gesta sunt in historijs
 tempestiuè perscribas: nam hoc armorum motu, magnus
 profectò tibi noui operis labor paratur. Ceterum Pontifex,
 quinquam conciliandæ pacis consilio deiectus, rationem et
 studium æquitatis, ueræq; gloriæ decus, alioqui semper
 eximium in Cesare, cæca obstinatione superari mirabatur,
 Ferdinandi tamen regis pericula, reipublicæ pariter ac ami-
 citiæ causa se minimè negleaurum Cesari confirmauit. Nec
 multo post, Baptistam Sabellum prætorij præfectum, &
 Iulium Ursinum cum triginta cohortibus tuendo Norico
 ad Pannoniæ fines transmisit. Quinque diebus eo collo-
 quio frustra consumptis & Cesare in Germaniam contem-
 dente,

dente. Pontifex pari digressu Bononiam est reuersus, ut sea-
 sum diem, Petro Apostolorum principi dicatum, solenni ce-
 rimonia celebraret, quo die Barbarussa à Pontiis insulis ad
 Tarracinensium littora delatus, Ostiam peruenit, tanto ter-
 rore hominum ab ora in montes refugientium, ut populus
 Romanus subito metu concitatus in fugam, Urbem omnino
 deserturus esse uideretur, nisi à Polino literæ ad Rodolphū
 legatū conscriptæ, perlataq; Romam per Tarracinensium
 prætorem tumultum magna ex parte compressissent. In
 hanc enim sententiam ille perscripserat: Classis, quæ à Soly-
 mano ad præsidium Gallie Barbarussa præfecto mittitur,
 ex præscripto mihi paret, ut nemini, præterquam hostibus
 nostris noceat, itaque edicito Romanis, cæterisq; Pontificiæ
 ditionis oram incolentibus, ut nihil hostile à nobis timeant.
 Nusquam enim fidem ab eorum imperatore mihi præclare
 datam Turcæ uiolabunt, et uos pro cõperto habetis Fran-
 ciscum Gallie regem nihil habere antiquius, quam, ut rem
 Romanam non incolumen modò, sed maximè florentem, ac
 ideo ab omni impiorum iniuria defensam uelit. Eadem quo-
 que usus diligetia Polinus Neptunianis ac Ostiensibus adeo
 animos confirmauit, ut expetentibus Turcis uenale pecus,
 & reliqui commeatus copiam adducerent, & ex nauigijs
 Campano uenali uino onustis, quum ea in portu hæssent,
 trierarchis aliquot amphoræ, in usum seruorum remigum
 præsentis pecunia uenderentur, acciditq; ut nonnulli quater
 nis arietibus aut binis iuucis singulos ex Brutijs captiuos
 à prædonibus impetrarent. Sed ciuitas nocturno præsertim
 metu consternata, uel ipso legato ex aliena promissione pro-
 priam obstringente fidem, & uultu interrito animi secu-
 ritatem in eo periculo præferente, ut quicquam de salute
 publica

PAULI IOVII HISTOR.

publica Barbaris crederet, adduci non poterat, quanquam
 & P. Antonius prætor, cum præfecto uigilum, multis accen-
 sis funalibus ad coercendam fugam, per omnes regiones dis-
 scurreret, passimq; abire classem nemini in se habere, & nihil
 propterea metuendam pronuntiando, timore in fugam præ-
 cipites retentare conaretur. In Sabinum enim agrum & Ti-
 burinum trepidæ mulieres cum paruis liberis effundeban-
 tur, eratq; eius nocturni tumultus facies, sicuti mox dece-
 dente periculo ridenda iuuentuti, ita tum omnibus foeda &
 miserabilis, quum matronæ, nobilesq; puellæ, & sacratæ
 quoq; uirgines è claustris in publicum se proriperent, ob-
 litæ pudoris, ab obuiis quoq; in tenebris, ut ad proximis
 portas iter monstraret, lumenq; præferret luculentis uocibus
 exorantes. Romani interim ciues, & diuites inquilini con-
 cursu ad legatum facto, apud quem erat Vitellius ad seren-
 dam opem opportunus, ut præsidia pararet accirerentq; ad Vr-
 bem copias, flagitabant: nullæ enim erant in Vrbe ad custo-
 dian cohortes, quum ante nihil ab ea classe hostile ueritus,
 non temere ad inanes inelus ærario parcendum iudicaret.
 Sed ita demum euenit, ut quum salua Urbis dignitate præsi-
 dium negare uix sibi tutum foret, subitaria cohortes è pro-
 ximis Tuscis, & abeunte iam classe, in Urbem graui ac in-
 utili sumptu uocarentur. Barbarussa autem ad ostium Ti-
 beris aquationem longè optimam nactus, triduo post inde
 discessit, Etruriæq; oram atq; Liguriæ sine maleficio præter-
 nectus, Massiliam rectà contendit. Eodem quoque tempore
 & ipse Solymanus ab initio maturandum sibi ratus, ne ul-
 tra Budam prouecto, æstatis tempus ex natura Pannonij ce-
 rû deficeret. Itaq; Sauo flumine ponte traiecto, Amurathem
 Dal-

Dalmatam, Persamq; Vlamanam, ad expugnandum Valponium praeiungit, hos quoq; Achomatem Europaei equitatus magistrum subsequi iubet. Erat id oppidum ad Draui fluminis ripam positum, non longe ab Exechio, sed a Austriani exercitus fuga, & Bacchithij Pauli, Ludouicij Lodronij fortissimorum ducum caede, per celebre. Tuebatur autem locum praesidio ex clientibus impositio, Petri Pereni uxor, eadem & Alexij Tursonis soror, quae marito ab rege custodie tradito, uirilem animum induerat, sed defensores, quamquam egregie munitum erat, uim Turcarum non tulerunt. Amurathes enim Hungaros omnes in ditionem clementi consilio accepit, seruauitq; ut, qui agros colerent, proposita libertate in prouincia relinquerentur. Inde uero ad socios Perennianae etiam ditionis oppidum exercitus ductus, ubi aliquandiu & quidem acerrime, inuadentibus Turcis repugnatum est, quod amplius ducendi nobiles Hungari, uti erant ueri Turcarum hostes, multitudinem incolarum ad perferendos labores contemnendaq; pericula cohortando, ante alios fortissime Turcarum audaciam propulserunt, sed ubi multis acceptis uulnibus, territaq; & recedente a muro solentium turba, irruentium hostium impetus sustineri non potuit, in arcem confugerunt, ut inde Valponiensium exemplo, facta ditione salutem ac libertatem impetrarēt, sed his iratus Amurathes, nulla pacatione, sed arbitrio se dedentes egredi passurum respondit, atq; ita exeuntes porta ad unum omnes interfecit, ut ea crudelitate reliqui, qui spe in armis potius, quam in Solym. mi clementia reponerēt, collatauriusq; oppidi fortuna terrerentur. His cognitis rebus Solym. mu. capta oppidum Amurathi dono dedit, et pariter exploratisq; rebus omnibus, e Bada cum amuer, o terrestri na

PAVLI IOVII HISTOR.

ualiq; exercitu ad expugnandum Strigonium contendit.
 Erant in praesidio Liscanus Hispanus, arcis custos, senioris
 Liscani propinquus, qui ad Cassouiu, uti supra docuimus,
 ob ereptas fruges ab agrestibus fuit interfectus, uir cogen-
 do auro aptior, quam bellicis muneribus obeundis. In ur-
 bem autem missus ab rege, Salamanca pariter Hispanus, no-
 admodum peritus belli, & ante periculum uanissimus ho-
 stium contemptor. Is praeter paucos Hispanos eius amici-
 tiam familiaritatemq; secutos, Italicas cohortes duas effec-
 rat ex his militibus, qui Medice praefecto classis, Alexan-
 droq; Vitellio in Italiam redeuntibus, in Pannonia reman-
 serant, Alexij Nardoi & Vicentij Matricij signa sequentes.
 Ad hos accesserant uexilla duo Germanorum, quoru duces
 erant Tristanus Fortaler, & Franciscus Munechius, qui mi-
 litum omniu numerus mille & trecentorum summam effi-
 ciebat. Paulus autem Strigonienfis antistes, praecclare erga
 Ferdinandum fidei, in pacatam regionem abierat, quod de-
 sperata uenia a Solymano certu cruciatu expectaret, quod
 eo deprecatore in gratiam Ioannis regis semel restitutus, ite-
 ru ad Ferdinandum defecisset. Strigonium in praecalta ripa
 arcem habet, indeq; Danubium subterlabentem late prospe-
 cit, ex aduerso aditum habet collem, qui porta urbis immi-
 net, moenibus autem extantia propugnacula desunt, per qua
 emissis tormentis subeuntium hostium latera feriuntur. Is
 structurae mos antiquus erat, quum nondum reperto bom-
 bardarum artificio, arietibus & balistis ingentibus & tur-
 ribus ligneis urbes caperentur. Propterea Vitellius & Tor-
 niellus superiore anno ad inspiciendam loci munitionumq;
 naturam a Rege missi, aegerrime defendi urbem a maximis
 praesertim copijs oppugnatam retulerant, quod ab eo col-
 le

le tormentis statuendis à Barbaris occupato, cuncta in-
 trofus supernè conspecta ferirentur, & ea esset natura moe-
 nium, ut quanto propius hostes succederent, tanto tutius
 protecti ab imo subruere murum possent: quibus difficulta-
 tibus, ueteres peritiq; milites, qui Strigonijs præsertim hy-
 bernarāt, nouis operibus occurrebant, magnaq; alacritate
 ante periculum, ut iam tabundis accidit, mirificæ uirtutis o-
 pera n pollicentes, Solymani aduentum expectabant. Sed
 ubi Barbarus hostis undique promotis castris latè campos
 collesq; omnes erectis tabernaculis occupauit, classemq; pa-
 niter ornatissimam aduerso flumine subeuntem prospectan-
 tibus ostendit, nemo erat qui non deposita animi ferocia ma-
 gnopere de salute dubitaret, quòd pauci, quanquam exi-
 mia uirtute, cum numerosissimis hostibus, atque his per-
 tinaci admodum deuoti animi proposito mortem peten-
 tibus, pugnaturi uiderentur. Adauxit quoque metum le-
 gatorum aduentus, Solymanus enim tres prætorianos è
 gente Christiana iam pridem ad Mahometis sacra tradu-
 ctos, Italum scilicet, & Hispanum, atque Germanum, cum
 præsidium ex his constare didicisset, ad urbem miserat,
 ut quisque sine interprete sue nationis homines alloque-
 retur. Hi nanque admissi per ampla præmia atque stipen-
 dia se dedentibus ita promiserant, ut quum prolata consti-
 tutaq; iam essent tormenta, abnuentibus extrema suppli-
 cia denunciarent. Ad ea quum à signiferis præclara uo-
 ce responderetur, milites fide uirtuteq; præstantes, neque
 præmijs turpiter capi, neque minis ac ignominia terre-
 ri solitos, extremas spes in armis habituros, Turcæ in ca-
 stræ redierunt, eodemq; die tormenta in collem imminen-
 tem urbis summa celeritate subuecta sunt, & detecte

PAULI IOVII HISTOR.

toto ambitu ad oppugnandū infirmiores moeniū partes, tam
 to quidem Barbarorum iudicio, ut neq; peritius, neq; opa-
 portunius quicquam ad nocendum excogitari potuerit, uel
 ab his, qui cuncta interius diligenter explorassent, ita ut cre-
 di par sit, non fortunam modò Christianis hominibus, sed fia-
 dem quoq; aduersus Barbaros omnino defuisse. Salamanca
 diffusus suburbanis munitionibus, secus ac antea iactanter
 nequaquā se deserturū prædicarat, in urbē se recepit, quæ
 hodie Castelli nomen habet. superioribus enim hybernis ex-
 teriores Strigonij partes antiquitus muro cinctas, usq; ad
 deo milites, naualesq; socij deformarant, ut sublatis ad usum
 ignis tabulatis & contignationibus, semicadentia testa spe-
 ctarentur: ea frequenti tractu per decliua ad flumen usque
 pertinebant, ubi tabernæ & nobiles quoq; domus ò fortuna-
 tis Hungarorum regibus extructæ uisebantur. Ceterum A-
 chomates, Europei equitatus magister, eam ad oppugnandū
 dum muri partē accepit, quæ episcopalibus hortis annexa
 tur. Valamani autem perse data est quassanda subruendaq;
 ea turris, quæ portæ Budanæ imminet. Is enim ingenio so-
 lerti horumq; operum maximè perito ea merita laude sa-
 mam apud milites fuerat consecutus quem in expugnatione
 ne Castrinoui ad sinum Rizonicum cum Barbaris, admi-
 rabilis artifex extitisset. Asappi ad opus faciundum idonei,
 gregatim à singulis ducibus ad perducendas fossas, attollen-
 dosq; aggeres ducebantur. Incredibile dictu est, quanta ui-
 tormenta displodi cœpta sint: cōtinenti namq; ordine nuf-
 quā cessabatur, & erāt colubrinæ ingētis magnitudinis, quæ
 rū iustibus non modò superiora moenium decussis pinnis nu-
 dabatur, sed turris ipsa, deraso iam fastigio quassata inferi-
 us ac immanibus pilis perforata, nequaquā defensores, uel
 adire

adire, uel cōsistere ausos admittebat, adeo ut proximus ex-
 tātis coronæ murus omnis cū ingenti fragore prorueret, &
 terribili cōtinuo terræ motu cuncta quati uiderentur, nec
 cōsistendi in muro propugnantibus facultas erat. Nā lani-
 zeri scloppetarij, aut per fossas subter summa obieci agge-
 ris labra dispositi, aut è superiore loco protecti equiū sciu-
 tis, quū maiora tormēta cessarēt, excitatusq; inde fumus sub-
 sideret, certissimis i. s. tibus apparentiū capita seriebant, &
 multi interius in statione perseverantes, incidētibus ab alto
 sagittis uulnerabantur, sed multò grauiorē cladē fragmēta
 lapidū nostris inferebant, dū disrupta minutim, dissi-
 pataq; tormētis, euitari nō possent, illisq; membris militū inutiles
 redderent quos attigissent. Quibus malis adducti milites, de-
 ferta exteriorē corona, interiores munitiones celeriter ere-
 xerunt, ut minore cū periculo in defensione uersarentur.
 Nec animus Barbaris defuit, quin audacter subirēt, ter e-
 nim instaurata pugna magno clamore edito in urbem irrū-
 pere conati, ad congressum usq; nostrorū peruenerunt, sed
 densissimæ phalangis frontē prælōgis hispidam sarissis, Bar-
 barus hostis leuibus hastis equestribus, & graui gladio, aut
 parua tātū secure armatus perrūpere nō potuit, locoq; de-
 trusus multis acceptis uulneribus se recepit. In ea conuētio-
 ne Baltaces Selimbriæ, quæ ad Pontū est, nobilis Sanzacus,
 quum suos ad irrumpendū uehemēter urgeret, interfectus
 est. Subierat ad eā ripā, quam diximus, Turcarū classis, ac
 omnia, quæ ad oppugnationē pertinebant, tormentorū in-
 strumenta, cōmeatūq; affatim à Buda subuehebat, nostrisq;
 uehemēter occupatis classiarij milites & remiges ad subur-
 banas domos tanquā in foro rerū uenaliū ociose uersaban-
 tur. Ad nostri ab arce despectantes, impunè fieri nō tulerūt,

PAVLI IO VII HISTOR.

conglobatisq; repente ex sua quisq; cohorte singulis centu-
 rijs, Michaël Rauffurgus Germanus, Nardousq; Italus ex-
 ruperunt. Tanta fuit eorum impetus, ut Turca improvi-
 so hostium superuentu perterriti, quum pars arma capere,
 pars ad classem cursu se proripere uellet, tumultuosissimo
 pugnae fugaeq; genere, aut intercepti caderent, aut adnatan-
 tes rapti flumine mergerentur. Sed qui in classe erant, op-
 portunam planè profligatis & perditis opè tulerunt, sagit-
 tis enim & glandibus in nostros coniectis, ita incūbenium
 impetū retardabant, ut iā ad motis undiq; nauigijs, aliquan-
 to quietius, quàm paulò antè & tutius suos exciperent. Pe-
 riere è Barbaris circiter ducenti, & ipse Zimar natione
 Persa, cuius erat classis imperiū, ut eius audacis facti nomē
 maximè celebre redderetur, quū in eo discrimine perturba-
 tis opè ferens, & fugā increpitans, praefortā biremē admo-
 nuisset, glande traiectus interiit. Dū hæc fierent, & Barba-
 ri stratis moenibus effosūq; cuniculis, quibus turris excin-
 deretur, ualidiore indies impetu expugnādæ urbi uiros in-
 tenderet, & cōtrā nostrorum animi cū multis acceptis in-
 cōmodis, tū unā maximè auxiliij differatione frangeretur,
 senex Calaber è Crotonē artificio tormentorum assuetus ad
 Barbaros transfugit. Eius autē nefarij impij; facinoris cau-
 sam predicabat, quòd plura sibi senē & inopi stipendia rex
 deberet, ac ideo liberalis militiae dominus, uitato praesenti ui-
 ta periculo, ad eundem esse uideretur. Is benignè susceptus à
 Solymano, interrogatusq; diligenter à purpuratis, si turbe
 Strigonio maturè potiri uellent, Aquariam turrim omnino
 expugnandā esse perdocebat. Erat ea turris in extremā ri-
 pa, sub ipsa arce Strigonij, loco, &ificioq; Budanae persimi-
 lis, quū eodē machinationis artificio aquā exorbendo è flu-
 mine

mine haustam uarijs sept onibus in arcem effunderet: ab ea enim Nasada subeuntes onuste cōmeatu, directis ad aquæ libram tormentis, magno Turcarum incommodo ita petebantur, ut noctu tantum, & secundum ulteriorem amnis ripam pilarum uolitantium metu solliciti nauigarent. Hanc Habraimus Eunuchus, Asiatici equitatus magister, ad motis tormētis expugnandam susceperat, sed irrito conatu cū eta moliebatur, quum ripæ margines statuendis tormentis per angustæ magnas Turcis afferrent difficultates, & milites præsidio impositi, directis ex aduerso falconibus constantissime repugnarent. Monstrante itaq; transfuga insulam in Danubio desertam, quæ contra frontem turri obiecta spectabatur: in eam Vlamanes noctu scaphis traiecit, erectoq; subituario aggere, conuectisq; eò tormentis, nonnullos ex defensoribus interfecit, nudauitq; eorum latera, ita ut Asiatici, non apparentibus præ metu nostris, murum subire audent, & scalas expedire properarent. Interea Turcæ è maioribus castris exteriora urbis undiq; maximis tormentis uerberare, prægradibus uerò globis per ænea mortaria in sublime iactis, ut cū ruina tectis inciderent, interiora deustare, subterq; magnos cuniculorū specus, sicuti aliàs in expugnanda Rhodo perfecisse docuimus, excavare non cessabant, in quibus Barbari, corpore pariter ac animo aduersus omnes bellici laboris asperitates indomito, interdium noctuq; cibum & somnū cum multa nostrorum admiratione capiebant. Accidit autē, ut ænea crux inaurata, ob idq; percussa Solis radijs latè refulgens, qua maximi tēpli fastigiū ornabatur, assiduo collimantium Barbarorum studio contortis in eam pilis reuulsa, atque deiecta frangeretur, quæ cadente Solymanum fœlicis ictus casum, more gentis ad

PAULI IOVII HISTOR.

letū augurium facile uertentē exclamasse ferunt, expugnā-
 tū esse S. r. gonū, postquam signū inani superstitione à Chri-
 stianis hostibus adoratū è tēplo decidisset: neq; id omen pro-
 uano à nostris acceptum est, defessus enim territiq; militi-
 bus, quibus nulla gleba saxeo in solo, ad extruendas munitio-
 nes suppetebat, Liscanus & Salamāca de rei ū exitu timē-
 dē d. liberantes, & secretò demū inter se collocti, seruare
 sese, et deditionē facere decreuerunt. Erat Liscanus parū mi-
 litie uersatus, et multo ex cōtinua praeda cōgesto auro pre-
 diues, sic, ut sibi planē opulēto, pro inani cōstātie laude, Bar-
 barico cādi gladio nimis miserū putaret. Idē quoq; effugien-
 di periculi sensus erat in Salamāca, apud quē certa salus, et
 bona peculij, l. l. ore ac industria castrensi parta, omni, uel
 maximē decora laude potiora ducebamur. Ceterū eius oc-
 culti consilij fama adeo adstridēte contineri non potuit, quin
 ad milites emanaret, quorū tertia serē pars, aut interierat,
 aut egra morbis, et uulneribus debilitata decūbebat, una ta-
 men omnīū uox audiebatur, satis adhuc uirū superesse, ut
 interiora defendi posse minimē desperarent. Sed centurio-
 nes atq; signiferi, praesertim adulari soliti, si honestis cōditio-
 nibus à Solymano fides praestaretur, omnīū certissima neci,
 & nihil demū Ferdinando regi profuturæ, deditionem pra-
 ferebant. Fortibus enim uiris, aut egregiē pugnando eadem
 dū esse, aut postquam suprema necessitas id ferat, honestissi-
 mē paciscendum. Nec multo post noctu demissus è muro si-
 gnifer, acceptaq; per interpretem fide, Salamācam exci-
 uit, ut is æquiore conditione de deditione transigeret. Nec
 mora occultē exiens ad Achomatem contendit, admonitis
 prius Aquariae turris defensoribus, ut inde ad salutem cele-
 riter in urbē se recipere: sed eo nuncio territis, & cū tu-
 multu

multu euadentibus nostris, Turcæ intenti, animaduersa sie-
 ga, protinus irruerunt, interfectis quibusdam, qui tardius
 elabentes efferendis sarcinis occupati inhonestè concide-
 rant. At Salamanca ad purpuratos deductus, quum accura-
 te loquendo multa sibi concedi postulasset, nihil explicatius
 aut mitius impetrauit, quàm, ut mature se dedentes, cuncta
 quæ salutem libertatemq; respicerent, ex liberalitate clemē-
 tissimi imperatoris expectarent. Itaq; Hispanus acri iudi-
 cio Turcarum ingenijs diffidens, nec tamen desperans, quō-
 redire uetaretur, Liscano quæ retulerat perscribit, mo-
 nerq; si saluus esse uelit, ex templo & maximè liberaliter
 sese, atq; urbem dedat. Acceptis literis, Liscanus ad milites
 prodiens, deditiois necessitatem, & propositam spem ui-
 ta & libertatis cunctis exponit: nec mora ambiguo & fre-
 mente adhuc milite, Halis aperiri sibi portam, ex deditio-
 ne in castris facta, leto potius quàm feroci uultu postulat,
 eaq; statim patefacta à Liscano introducitur, clauessq; tra-
 diuntur. Ianizeri pacato agmine ingressi, munitionem, to-
 tamq; muri & aggeris coronam occupant, milites nostros
 secedere iubent, imberbes ex his ad unum secernunt, reliqui
 bastas deponere, & sclopettos in unum aceruum projicere
 coguntur. Nemo est omnium qui recuset, edictoq; non pa-
 reat. Improviso namq; et cōtrà spem minis ac celerato præ-
 torianorum introitu terrefacti, seipsos demissis pudore o-
 culis intuentes, pristinam animorum ferociam exuerant,
 nihilq; nisi ualde seuum à Barbaris expectabant. Id enim
 deceptis, & circumuentis facile euenit, quibus expediendi
 consilij ratio omnis & uirtutis usus excutitur. Intēdit quo-
 que nostris pauorem casus insolitus, nam quum milites, uti
 imperatum fuerat, ipsas etiam cum sclopettis sulphurei pul-

PAULI IOVII HISTOR.

ueris lagenas in aceruū cōiecissent, ab accenso sorte funicis
 lo, excitata repentē flamma, earum rerum cumulum corri-
 puit, usq; adeo consternatis ira metuq; Barbaris, ut non te-
 mere insidias ueriti, è nostris nōnullos interfecerint, sed de-
 precantibus præfectis, & nihil dolo, sed casu factū, oris &
 manūū gestu significantibus, ipsoq; Hali facillē persuaso, &
 celeriter commota claua signum dāte, Iani zeri à cædibus
 tēperarunt. Tū uerò Halis, cōpresso tumultu, apud nostros
 per interpretes pronounciari iussit, parata fore per ampla sti-
 pendia, ac honesta militiæ loca his omnibus, qui ad Solyma-
 num transire uellēt: nec plures quàm septuaginta, ex omni
 natione milites reperti sunt, qui conditionem acciperent.
 Barbarorum enim perfidiam timentes, & de uita solliciti,
 abnuentibus parari eadem & cruciatus, propter naturæ
 immanitatem, existimabāt. Hos Halis comiter allocutus, et:
 cum his, quos diximus, delectos impuberes nauigijs deuichi
 Budā iussit, reliquos ab omni defensus iniuria ad repurgan-
 dā arcē, æquato cum Turcis labore delegauit. At Liscanus,
 qui ut aurum seruaret, admissi flagitij dedecus subsequen-
 temq; ob id poenā ac ignominiam contrito pudore neglexe-
 rat, aureum torquem, quo tam auarē quàm insolenter Pe-
 renus fuerat spoliatus, dono dare cogitur, quum illum Halis
 alioqui per uim erepturus militari comitate, tanquam no-
 uum apud Turcas ceruicis ornamentum expetisset. Eo
 namq; munere Hispanus reliquæ suæ prædæ periculum re-
 dimi posse cogitauit, sed auaro imbelliq; fortuna nihil indul-
 sit: nam quum insignes equos aleret, ut his arce excedens
 in pacatū eueheretur, signatumq; aurum in ephippiis sub-
 ter puluinos accuratē condidisset, ei postremò Barbarus
 equos iam ephippiatos conditumq; simul intus aurum

aurum ridendo ademit, quòd nauigaturo nihil equis opus
 esse diceret. Atq; ita duces, militesq; omnes exuti præsertim
 galeis atque thoracibus, ac ad naues deducti traiecitq; inco-
 lumes in ulteriorem Danubij ripam, Pofoniũ pedibus contē-
 derunt. Ibi autem Salma iussu regis Liscanum & Salaman-
 cam proditoris accusatos custodia tradidit, et cum his la-
 xiore tamen custodia Matricium, Alexiumq; Nardouni,
 & Tristanũ Germanum, ut quomodo deditio cœpta, pa-
 traq; esset in ipso de reis iudicio testarentur. Occupato
 Strigonio, Turcæ agris nostris ac uulneratis, qui unã profi-
 cisci nequiuerãt, omnia pietatis officia usq; adeo diligenter
 præstitērunt, ut quum recreati demum, dimissiq; ad Toruiel-
 lum in Comarã peruenissent, reliqui milites tantã in Barba-
 ris humanitatẽ extitisse mirarentur. At Solymanus expiato
 tẽplo, et uti Buda fecerat, ad sacrorum suorum carimonias
 traducto, superis gratias egit, quòd eo præsertim die, quo
 Baiazetes auus Methonẽ cepisset, Strigonio capto, se quo-
 que similis uoti cõpotem fecissent. Erat is dies Augusti men-
 sis decimus, diui Laurentij memoriæ cõsecratus. Nec mora
 accitis Buda fabris, atq; omni propè genere militum ad o-
 pus coacto, admirabili structura celeritateq; urbẽ restituit
 atq; muniuit, tanto quidem studio apparatusq; uti in poste-
 rum Christianis recuperandæ urbis spem omnem adimere
 uideretur, exprobrata herclẽ segnitie ac imperitia Germa-
 nis & Hungaris, qui per quatuordecim possessam annos
 pingui semper in otio munire nesciuiſſent. Nec multò post
 Solymanus Ossaino uirò impigro Strigonij custodia
 præposito, emissisq; ad lauãm Tartaris Scythis, qui ad
 Albam Regalem prædabundi excurrerent, ad expugnan-
 dam Tattam, quæ olim Theodata fuit, iter intendit. Id
 oppidum,

PAULI IOVII HISTOR.

oppidum, ualde exiguum, arcem dixeris, distat à Danubio introrsus, contra Comaram, paucis miliaribus Hūgaricis, ei Torniellus Hannibalem Tassium Bononiensem & Antium Germanum cum octoginta militibus præfecerat. Hi siquidem ante alios id munus sibi dari deposcentes, quòd quæstui simul ac laudi futurum rebantur, omnem uim Turcarum se contempturos affirmabant, siue quòd Strigonium egregiè defensum iri crederent, siue quòd Turcas ad ignobile castellum, cum tota mole copiarum minime desflexuros putarent. Sed capto demum Strigonio, & aduentantiū hostium conspectis castris, & Achomate, qui præcedebat, suum experirentur, grauissimos cruciatus denūciante, quin se extemplo dederent. Vti uiribus impares & uitæ cupidi, nullam expediendo consilio moram fecerunt. Exeuntes Solymanus, & scripto abeundi fidem accepturos, de more sericis uestibus donauit atq; omnes dimisit. Tatta uerò funditus euersa est, uetere Ottomanorum instituto, quum raris, sed ualidis omnino præsidij partas bello prouincias, minoribus passim deletis arcibus, tuendas existiment. Torniellus autem, ipsum Hannibalem frustra humani iuris æquitatem pro salute implorantem, aliquāto seuerius atque turbidius, quàm ea ualde lugubris rerum conditio postularet, capitali supplicio affecit. Eo enim pergraui disciplina exemplo intelligi edicijq; uolebat cunctis, qui muniti loci custodiæ præessent, turpissimæ mortis metu egregiam constantissime propugnando mortem minime sugendam. Antium porro, quòd erat Germanus, ad Ferdinandi regis arbitrium reiecit, quū præclare similem de Liscano et Salamanca, uti grauiora meritis, sententiã ferre uideretur. Sed rex ingenio mitis ac facilis & nunquã cruentus, de Hispanis leuissime statuit, et

diuturni tantum carceris poena contentus fuit, quum An-
 tium ad parem cum Tassio supplicij sortem atroci Tronielli
 iudicio reliquisset . Aequata solo Tatta, Solymanus ad ex-
 pugnam in Albam profectus, circa lacum paruum, aqua-
 tionem maximè opportunum positus castris, non procul ab
 urbe consedit. Ea urbs ob id Regalis cognomentum tulit,
 quòd ibi per antiquo solenniq; gentis ritu noui reges coro-
 nentur, ac eodem in templo priscorum regum sepulchra cū
 rerum gestarum titulis uisuntur. Cæterum Buda Strigoni-
 um, & Alba Pannonici regni nobilissimæ urbes, paribus fe-
 rè interuallis inter se distantes, trianguli figuram efficiunt,
 cuius ambitu, dimensiq; lateribus, miliaria circiter centū
 includuntur. Albam, reliquas duas alluente Danubio, per-
 petua palus undiq; præcingit, situ quidem aduersus hostes
 ualde mirabili, nisi per æstatem consumptis hiemalibus a-
 quis, decrescenq; palude foret insalubris. Ab urbe tres la-
 ti, præ aliq; aggeres (iacentis rotæ radios dixeris) ad extre-
 mam circumfusa paludis marginem porriguntur. Hi longo
 rum pontium similitudinem reddunt, habentq; suburbanas
 domos, & utrinq; hortos, intercedente lata regione, qua
 uiatores incontinentem deseruntur : ad extremam uerò
 frontem, ubi desinit palus, ac inde exitus atque aditus in ur-
 bem datur, erecti firmi aggeres singulas portas commu-
 niunt, quas Albani, suspectis tantum belli temporibus, obse-
 rare noctu solent. Suburbana itaque domus tribus his por-
 tis, ab hostibus sunt tutæ, quum interiecta pontibus spa-
 tia palus latissimè inundet, propter cœnosauada omnino
 inaccessa equiti, præpedientibusq; iuncis & calamis natas
 di plurimum importuna. Vrbs autem interior, muro satis
 firmo, & præ alta fossa, quæ paludem excipit, ad circumum
 præcinctæ.

PAVLI IOVII HISTOR.

præcincta, difficilem habet oppugnationem. Quibus de causis, aduētante Solymano, in eam præ metu, tanquam in arcē longè tutissimam, magna hominū, agræstiumq; præsertim multitudo præ se actis pecoribus cōfugerat. Albanis præsidio erant uexilla duo Germanorum, & ducenti ferme equites, ex eorū numero, qui in custodia à Leonardo Veltio relicti fuerant, quū Albani mutata fide à regina defecissent. Ad has quoq; copias accesserant quingenti Hungari equites, ex his qui in pace, quum bellū desit, latrocinijs se exercent, infamiq; nomine Vsarones appellātur. Sub id uerò tēpus, quo Turcæ Strigonium oppugnabant, Torniellus cū Italicis cohortibus Iauarinū peruenerat. Hunc Ferdinandus, de Strigoniensium fortuna sollicitus, & Albanis quoq; rebus uehementer timens, literis ac nuncijs hortabatur, ut tuēde Albeamunus susciperet, ipse enim, tum cogendæ pecuniæ intēsus, in Bohemia conuentus peragebat. Id se alacriter suscepturū pollicebatur Torniellus, sed graui, uti Regijs uidebatur, adiecta conditione. Quippe dux uetus & periculorum casuumq; militiæ cautus æstimator, ea præsidia postulabat, quæ opportuna forent capeßenti iter, ac imprimis ituro per infesta loca Tartarorum incursionibus, & demum defensuro urbem aduersus eos hostes, qui nunquam irrito conatu cceptis abscessissent. Hæc omnino erant Germanicæ cohortes quatuor, alaq; una equitum grauis armaturæ, & tormenta decem, atque item centum currus, quibus de more apertis in locis castra permunitet, & ante omnia trimestrem pecuniam petebat, ne tractu longæ obsidionis, inter tot linguarum milites, uti plerunque accidit, tumultus efflagitatis frustra stipendijs oriretur. At regij togati homines, quibus ærarij facultates erant pertennes, quoniam pecunia

pecunia omnis superiore anno à Bohemis contributa, Pestano bello consumpta perierat, antè omnia periculum profectionis eleuare, situm urbis atque munitionem extollere, incolarum & militum, qui in præsidio essent numerum augere, polliceriq; non desuturos diuites Albanos ciues, qui pecuniam conferrent, liberaliq; studio milites inter se distributos priuatim alerent, postremo confirmare, testariq; non magno discrimine ab his insignem gloriam peti, qui clarissimam urbem omnino defendendam conseruandamq; susciperent. Ad ea Torniellus, ut quicquam de ea re statuatur, priusquam singula exploret, adduci posse negat, mittiturq; Albam Octavianus Scrosactus Insuber, qui post Pestanum bellum in Pannonia remanserat. Is foelicis usus profectione redituq;, retulit Albam inexpugnabilem reddi posse, si aliqua excogitata, atque antè prouisa inchoatis operibus adderentur, pleniq; imbres inclinante autumno minime defuturi ad augendam paludem, replendasq; exteriores fossas opportunè deciderent. Tantam uero comatus, & maioris minorisq; pecoris copiam è uicinis pagis in urbem esse conuectam, ut famem, uel tota hyeme minime timendam putaret, & eam esse præsidij ac urbanae multitudinis alacritatem, ut hostes iam planè despici uiderentur. Fortè enim Albani sustulerant animos paruo admodum successu, quum excurrentibus illac Tartaris, in eorum postrema agmina, aliquot intersectis, erupissent. His cognitis Torniellus, nihil temere de se constituit, nec si bi ullo modo eundum censet, mediam tamen consilij uiam tenet, mittitq; Albanis auxilio quatuor præfectos, ante omnes nauandæ operæ cupidos cū singulis cohortibus. Hos cū laequitum Barcocius sequitur, apud quem iussu regis

suprema

PAULI IOVII HISTOR.

Suprema erat militaris imperij potestas. Vbi Albanus est peruentum, ex templo Solymanus non procul abesse nūciatur: itaq; Barcocius prefectos centurionesq; omnes in conciliū uocat, unā etiam conuenit Birrous Albanorum prator, cū toto ordine decurionum. Disputatur appositē atq; acriter, an suburbanā edificia, quæ diximus, deserere atque incendiare præstet, quā tueri, ut testis Barbaris desint, & urbs interior paludis circumfusa munitione tutissima, minore militum labore, minoreq; periculo defendatur. Conclamant repente Albani, nec se passuros dicunt, ut suburbia tot templis & edificijs magnitudine urbis æquata, euerstis subinde multorum ciuium fortunis deleantur. Quid enim tam deforme ac miserum cogitari posse quam ad incitantem Barbarorum audaciam extremi timoris significationem dare, ac ea ulro subditis flammis excindere, quæ sortimur, nisi animis turpissimè deficiant, egregiè tueri possint? Favebat Albanus Octavianus, uti cæteris eius urbis ac regionis superiore anno sæpius exploratæ, usu peritor, docebatq; pari conditione periculi, & urbem et suburbia defendi posse, quandoquidem pari paludis beneficio munirentur, nec etiam, si quid extra pugnantibus ab hoste durius accideret, defuturus esset tutus atque certissimus in urbem receptus, quo demum temporis spatio, inclusi urbe, supremi consilij deliberationes expeñrent. Postremo exurgens, cum suo tunc publico impulsus fato: Quod inquit, uiri fortes, uirtutis specimen dabitis? quānuē demum nauatæ opere laudem feretis? si tantæ claritatis urbem subsidijs tanquām brachijs ante periculum detruncatis deformatam, ultrò & nimis celeri desperatione demastatam defensuri estis? Nihil certe uel ad utilitatem regis, uel ad spem gloriæ profeceritis,

tis, nisi Alba, si Dijs placet, incolumi atq; integra, integrum
 ab animi magnitudine decus petatis. Hæc eodiciente, cun-
 ai consurgūt, prudentes gnariq; militiae imperitis atq; sero-
 cibus parent, ipseq; Barcocius, arcipiū suffensus cura, ua-
 nissimoq; aliorum iudicio planè uictus, fatali sententiæ ac-
 cedit. Fit enim sæpius, ut qui pericula ratione solerter ex-
 pendunt, ac ob id de rerum exitu timidè deliberant, sortio-
 res plerunq; pugnacibus sententias dicant, quum alienæ te-
 meritatis comites esse, uel ad non dubiam mortem, quàm ab
 ignobili decreto minus sortes uideri malint. Eo modo Barco-
 cius, nouæ uel simulatæ spei plenus, & repente factus alacer
 ad milites egreditur, cur suburbia defendenda censuerint,
 edocet, ac hortatur, ut parem decoro consilio uirtutis ope-
 ram præstare uelint, ipsum autem enixè curaturum, ut op-
 portune parentur, quæ ad uictoriam pertineant, & fortissi-
 me propugnantibus supra perennem facti laudem, & tripli-
 cis stipendiij prouentum, honesta mansurâq; ipsis ac poste-
 ris præmia persoluantur. Hæc læto ore prædicabat, ut Al-
 batorum animos eo beneficio in seruanda fide uehementer
 obstringeret, tegetetq; timorem nequaquam temere conce-
 ptum, utpote qui sæpius Turcarum uires infœliciter exper-
 tus, minime dux fortis & strenuus apud milites haberetur.
 Itaq; promiscuo cōcursu studioq; militum ac urbanae mul-
 titudinis suburbia muniuntur, instruunturq; idonea loca
 maioribus tormentis, & custodiæ diurnæ nocturnæq; diuis-
 sis spatijs, certis ducibus tribuuntur. Sed Turcæ appropin-
 quantes, Budanæ tantum portæ suburbij incubuerunt; ex-
 plorato nãq; situ, & per speculatores Hungaros facile co-
 gnito, sicciorem ab e. a parte paludem reperiebant, solumq;
 ibi ualde sabulosum, & cespiti atque aggeri faciundo peni-

PAULI IOVII HISTOR.

tus importunum esse didicerunt, quum à reliquis duabus
 portis terra nequaquam arida, sed deuexa paludis humore
 crustosior, & latas passim glebas & solidos cespites ad
 opus egregium largissimè præberet. Per spectro hostium con-
 silio, Barcocius Italos Germanosq; omnes à reliquis portis
 ad Budanam traducit, Hungaros agrestes, qui in urbem
 confugerat, itemq; Albanorum iuuentutem in deduci præ-
 sidij locum succedere iubet, institutumq; antea propugna-
 culum educere atq; perficere aggreditur. Id erat inter bina
 templa diuo Francisco, & Deiparæ uirgini dedicata, pro-
 minebatq; exterius nota ratione, ut bina utriq; munitioni-
 nis latera, directis tormentis contra subeuntes Barbaros de-
 fendi possent. Hæc paratè administranteq; Barcocio, quum
 prima Turcarum agmina in conspectum se darent, atq; pro-
 currerent, Usarones, & secundum eos Germani equites, ad
 iuncti peditibus Italis alacriter eruperunt, confertaq; leui-
 pugna, utriq; ad suos se receperunt, eodemq; modo ac ordi-
 ne per triduum est decertatum, nullo tamè memorabili euen-
 tu. Nam duces proximam portæ regionem, certo breuiq;
 spatio, ad procurrendum nostris præscripserant, & Turcæ
 prouolantes celeriter cedendo gyros dabant, ut incantos,
 aut graues armis Germanos longius elicerent. Vbi uerò Soly-
 manus aduenit, complexusq; latè urbem spectantes admi-
 rabili, atque stupenda castrorum specie conterruit, nostri
 obstructis repente portis, omnes exitus sustulerunt. Ea
 res Usarones, liberis excursionibus assuetos, tempestiuè
 admonuit, ut sibi consulerent, nec se munitionibus inclu-
 di paterentur. Ita quum missionem peterent, nec tuto re-
 tineri possent, frustra deprecante Barcocio, & reiectis
 Albanorum precibus, nocturno syluestriq; itinere pro-
 tinus

tinus abierunt. Interea Turcæ, confectis pluribus uincis more nostro, perductisq; sinuosis fossis ad munitiones intra sagittæ iactum processere: tecti namque ante præfixis frondibus, ita opus extuto faciebant, & summam aggeris coronam sagittis & glandibus detergebant, ut nemo iam nostrorum conspici posset, quin binos ternosq; simul graues iclus ostensa parte corporis exciperet: & ea uis erat ingentium tormentorum, ut totam planè munitionem pile perforarent, fractisq; & per aëra dissipatis texentis materie stipitibus, uel distantes inde milites uulnerarent. Ob ea nostrorum pericula, subeuntibus Asappis tutum erat implere fossam, uti ualde siccata mense estatis solibus, abscessuq; paludis omni penitus humore destitutam. Id fiebat multis uirgultorum fascibus arena seriatim superiniecta. Perpetuo enim totius exercitus labore, quum equites lignatum irent, & pedites in opere uersarentur, in omnes usus, cum frondosa, tum solida pariter suppetebat, & Dij nostris irati, expectatos imbres cælo & nubibus suspensos, pertinacissimè denegabant. Exæquata itaq; fossa, Barbari audacter subeuntos propugnaculum ab imo scalpere, suffodereq; cœperunt, ut agger interior subtracto fundamento concideret, quòd nequaquam ex solida constructus gleba, sed ea ualde sabulosa fluenteq; astringentibus tabulis & tignis, non ad robur, sed ad inanem fere speciem esset erectus. Verùm animaduerso hostium conatu, ita à nostris pari cuniculo obuiam estitum, ut quum infœlici cœpto, atque exitu, preparatus intro ad Barbarorum exitum sulphureus puluis fortuito flammam conepisset, multi ex nostris, nemine hostium concremato, scelerè perierint. Post id factum Turcæ, uera uir nitentes,

PAULI IOVII HISTOR.

triplici acie instructa propugnaculo successerunt. Prece-
 debant Asappi, uti minimæ iacturæ homines, à ducibus pri-
 mis periculis obijci soliti: hi pro scutis planas tabulas, ostio-
 rum ualuis similes, recentibus boum corijs protectas, ne de-
 iecte muro cuppæ ardentes nocerent, in capita elatas bini-
 terniq; testudinis modo præferebant. Sequebantur ex equi-
 tum ordine scutati pedites, cum equestribus hastis, aut di-
 strictis incuruis gladijs, ab his Ianizeri tegebantur, qui de-
 xtro genu supplicato sclopettis longioribus ad destinatos
 ictus rem gerebant. Singulis autem ordinibus suus dux ad-
 hortator, et uirtutis ac ignauie testis aderat, sæpe ferrea cla-
 ua segnes castigans, uulneratosq; subducens, & recenti mili-
 te fessam aciem reparans, et id quidem mira celeritate, cum
 ad circumductæ clauæ signum omnes intentis oculis obedi-
 rent. Certatum est amplius tribus horis, pari spe uirtutisq;
 sed ad extremum Turcæ, multa iniquæ pugne uulnera per-
 ferentes, occisis & deiectis nostris propugnaculū ceperūt,
 ac expedito statim consilio tres in eo paruos falcones statue-
 runt, ut utrinq; è tota munitione propugnantes & discurs-
 rentes nostros deturbarent. Eodē quoq; tempore bina tem-
 pla ab irrumpentibus occupata sunt, eorum parietibus us-
 que adeò quassatis & perforatis, ut per hiantes rimas &
 pilarum ui patefacta foramina, ex occulto conspecti nostri
 sagittis & glandibus peterentur. Verùm munitiones co-
 hortium Italicarum mira constantia, adiuantibus etiam
 foeminis cucullatisq; sacerdotibus egregiè eo die sunt defen-
 se. Is erat diuo Ioanni Baptista decollato dedicatus, quo
 Barbari Belgradum expugnatum, & cesum in acie Ludou-
 uicum regem meminerāt. Ob id rebantur augurijs & diea-
 rum sortibus dediti, auspicato mense & foelici die, oppugna-
 re

re, adortis uictoriam minimè defuturam. In eo certamine, quod minimè prætermittendum uidetur, excelsæ stature Hungaræ mulier, conscenso inter milites aggere, uirilis audaciæ facinus edidit, quum prægrandi scenaria falce, scandentibus duobus Barbaris uno ictu colla secuisset. Vnus autem ante alios Carolus Ruffus è Brixia, qui componendis ordinibus apud cohortes officio fungebatur, aduersus laborè atq; pericula indefessi atque inuicti prorsus corporis ac animi laudem tulit. Signiferi etenim plures præfectiq; ac ipse quoque Barcocius de euentu prælij magnopere dubitantes, ut celerius in urbem se reciperent, interiore in loco sub ipsa munitione constiterant. Ferunt Solymanum ad se in prætorium uocatos, Habraimum, Achomatem, & Halim grauissimis castigasse uerbis, quòd propugnaculo fortiter atque feliciter occupato, nulla demum peracri facta impressione, et quod pudendum esset, nimis celeri receptu partæ prope uictoriæ defuissent, iussisseq; minaci uultu, ut tridui spatio cuncta quæ usui forent, diligenter pararent, nec ad se, nisi Alba captæ, reuerterentur. Ad ea duces nihil plus responderunt (neque enim uel culpa uacantibus excusare se se licet) quàm ut confirmarent breui futurum esse, ut uoto ipsius & militum uirtuti fortuna responderet. Itaq; in unum supremi certaminis conatum, delectis accensisq; militibus, postridie calendæ Septembris, prælij signum dederunt, terribiliq; impetu ab omnibus partibus munitiones adorti, magnum terrorem stationibus nostris intulerunt: nacti enim matutinam crassio rem nebulam, uti palustribus accidit in locis, non prius à nostris in dubia luce conspecti sunt, quum nec ab usitato eorum disciplina silentio sentiri possent, quàm ad congressum peruenerint. Pu-

PAULI IOVII HISTOR.

gnabatur maximo ti multu, clamoreq; edito ad diui Frã-
 cisci templum, sed uehementissimè ad eam munitionē, quæ
 est inter propugnaculum, ut diximus, ab hostibus occupa-
 tum, & Deipare uirginis ædem, quoniam ualida Ianize-
 rorum manus in eum maximè locum incubuerat, qui ad tu-
 endū Germanis erat attributus. Ii densata acie, descensum
 Turcarum expectantes, ita per accliuem aggerem inclina-
 tas hastas continebant ut extantes earum cuspides in
 summa munitione conspicerentur, idcirco mirabili astu
 Barbari, ne temere desiliendo, irruendoq; sese hastis induce-
 rent, oblonga tigna capitibus ferentes exadentesq; in summit-
 aggerem, transuersa ea supra hastarum seriem in subiectos
 Germanos prouoluerunt, casu usq; adeò repētino infestoq;
 ut primorum ordinum milites contusis manibus & brachi-
 is hastas deserere cogerētur. Tum uerò Turcæ clam ore sub-
 lato præcipiti agmine saltuq; proruerūt, nec quisquā fuit
 qui ingruentium impetum sustineret, eodem quicque tem-
 pore, Italicæ cohortes, multitudine hostium potius quam
 uirtute superata, deiectæq; toto aggere, terga uerterunt.
 Sed paucis fustinatus ad salutem receptus profuit, qui per
 angustū ad cancellum, qui exteriorē portæ arcem uesti-
 bili modo claudit, aditus pateret, & Albani, nulla fugien-
 tium misericordia permoti, muralis portæ pontem sustulif-
 sent, natura enim plerunq; fit, ut presentis periculi metus si-
 ne pudore perfidiam excuset. Per totū itaq; suburbana re-
 gionis spacium cædendo terga, sternendoq; Barbarus pro-
 cessit. Cecidere in ea rerum perturbatione egregiè propug-
 nantes conantesq; retentare inclinatam in fugam acie, Ca-
 rolus Siccus, & cum eo aliquot centuriones atq; signiferi.
 Cætanianus quoque, qui uanitate consilij tantam cladem
 attulerat

attulerat, trucidatus, temeritatis suæ poenas dedit: ipse
 uerò Barcocius, quum incitato equo ad portam se proxi-
 puisset, nec ingressus per cancelli portulam equiti daretur,
 raretq; frustra fugientes, ut maiorem cancelli ualuam
 aperirent, Ianizerorum superuentu conciditur, dex-
 tráq; ei manus multis gemmatis annulis adornata detrúca-
 tur. Dominicus etiam Torniellus aurata casside insignis,
 in eadem desiliendi cunctatione ex equo deturbatus in-
 terijt. Hunc aliquandiu defenderat signifer egregie for-
 tis, nomine Cecolinus, quum intorto circa hastam ue-
 lo serico, acri cuspide inermia Barbarorum pectora per-
 fodiens, honeste cadere, quam præfectum deserere mal-
 let. Reliqua autem multitudo, quòd cancelli portulam
 occisorum cadaueribus obstructam ac Albanorum ma-
 lignitate sublatum pontem uidebat, ad ultimã uitæ spem,
 in fossam præaltis aquis profundam se coniecit. Ea fugæ
 facies maximè fœda & miserabilis erat, quum pleriq; tra-
 nantes ab imperitis natandi crurum complexu mergeren-
 tur, alij euadentes ad certos urbis aditus, capitibus ac
 humeris frequentes sagittas exciperent, alij uerò per cœ-
 nose paludis uada fugam querentes, deuoratis cruribus
 impliciti, per ludibrium ferienda sagittis & glandibus
 terga præberent. In his suære Cōradus Motta Nouariësis
 et Rapizonius Vercellenfis nobiles adolescentes, qui sagittis
 confixi in ipso traiectu fossæ perierunt. Carolus autem
 Rufus, desperatis rebus ad urbem fœliciter enatauit. Erant
 in urbe Germanorum equitum præfectus, & Vscasales
 Cremonësis, qui ex uulnere domi substiterat. Hi confir-
 mato animo reliquias militum colligentes, in muro præ-
 sidia posuerunt, tanta Albanorum trepidatione, ut nul-

PAULI IOVII HISTOR.

ibi publico consilio locus esset, & prompta cibaria, quibus labore metuq; exanimati milites reficerentur, minime reperirent. Iam enim conspecta nostrorum strage, Birrous praetor & senatores primarijque ciues animos desponderat, nec ab armis atque praesidio, sed ab una Solymani clementia petenda salutem existimabant. Nam multis ante diebus, priusquam noui praesidij cohortes e Iauarino mitteretur, Albani quidam (priuato an publico consilio incertum) ad notos ipsius Turcas nuntium miserant, pollicentes, si Strigonio potirentur, nullam demum, quin continuo se dederent, Albae propinquantibus moram allaturos, ob id facilem ueniam sperabant, parata excusatione, quod id praestare praesidij regis metu, nequiuisset. Hac de causa fiebat ut defensionis studium tota urbe remitteretur, Vscasaliq; omnes & Ruso, ea manu qua supererat urbem se defensuros ingenti animo pollicentibus, gratias agerent, & iam ne quaquam perplexè responderent, cunctis omnino de conditione deditiois esse cogitandum. Prodituri enim uidebantur, & suam ipsorum salutem & totius uicinia fortunas, si desperatis auxilijs ab rege, apud remotas gentes occupato, exitiabili defensione, superbos uictoresq; Barbaros irritassent. Itaque Birrous de muro cum Turcis colloquitur, petit ut tuto liceat mittere legatos qui a Solymano deditiois conditiones accipiant: id facile concedit Achomates, quo cognito, nostri milites Rusum deligunt, qui una cum legatis eat, & coram de salute, libertateq; praesidij paciscatur. Legati ad purpuratos ducti, per Hungaros interpretes postulant, ut in fidem sese deditibus libertatis & ciuitatis iura seruarientur. Sed his ea data sunt responsa, ut non omnibus uenia dari uide

videretur, quòd promissæ deditiõis iurandũ se fecissent: minuebat tamen eorum metum, quòd ad paucos eius rei conscios ac authores poena pertineret. Rufus porrò perhumaniter susceptus, omnibus uitam ac libertatẽ & res incolumes, & tutum denique ad Viennam reditum impetrauit: eadẽ conditione in obtinente Germanorũ præfecto, qui Ruso comes adhæserat. Quũ uerò datæ fidei diplomata scriberẽtur, Solymanus Eunuchus purpuratorũ princeps Rufum comiter inuitauit, ut Solymano imperatori militaret, propositio liberali stipendio, ac oblata quingenariæ cohortis prææctura. Sed cum abnueret, quòd sacramento militari præoccupatus à rege, nondum militiæ tempus impleuisset, purpurea ueste aureis distincta floribus, uirtutis ergo donatus est. Notus enim erat uel ipsis Turcis ab ænea barba, quòd sæpius in aggere spectatus, longe õniũ acerrimè dimicasset, indicantibus etiam Strigoniensibus transfugis, qui tum aderant Barbarico cultu conspicui, atq; eum Eunuchi monitu uehementer hortabãtur, ut honoratioris militiæ certã spem dubijs atq; tenuibus stipendijs præferret: quid enim forti ac egeno militi speradũ, si quũ bellũ uigere desineret, stipendia penitus interirẽt? In his erãt Ioãnes Neapolitanus, Vincetius Venetus, et Hieronymus Fauentinus noti militiæ, potius quàm domi clari, qui admissi sceleris notã eo nomine protegebãt, q; nequaquã ad Mahometis sacra descissent. Legatis in urbẽ reuersis, ac omnia clemẽter et commodè impetrata narrãtib; ciuitas paulò antè perculsa metu, ad spẽ salutis, & uenit, pro quibus uota susceperat, extemplò redijt. Nec multo post Achomates per singulos linguarum interpretes in forũ præmissos, pronũciari iussit Italis Germanisq; militibus, ut in crastinũ diẽ, ea quæ profectiõni oportuna uide

PAULI IOVII HISTOR.

ventur collectis sarcinis expedirēt, diligenterq; cauerēt, ne
 quisquā Hungarus ipsorū agmini misceretur. Albanis uerō
 grauiter imperatur, ut limine se contineant, donec externi
 milites emittantur. Exiure ad conditum Itali Germaniq;
 duce agminis Homare ale equitum præfecto, qui proficis-
 centes ab iniuria tueretur, & adregios fines integra fide de-
 duceret, nec quicquā nostris adēptū est, præter sclopetios par-
 uos, quos nouo more hastati equites Germani ab ephipa-
 pijs, ut mortiferum atq; habile telum suspēdunt. Hos ma-
 ximē cōcupiebāt Barbari, nouitate capti, quod ita mirū es-
 set artificii, ut sine succēso funiculo, quū luberet, per ma-
 cbine parue rotulā, percussō pyrite lapide, ignē repētē cō-
 ciperent, & celerrimē disploderentur. Barcoij quoq; cur-
 rus, ab Homare sine tumultu retētus est, quōd interfecti du-
 cis suppellex nullos heredes respiceret, sed ipsos tantū ui-
 res lege bellica sequeretur. Petiit etiā comiter Homar ab V-
 scafale, ut sibi non iniqua muneris permutatione thoracem
 auratum plicatilem dono daret, quo alacriter exuto tradi-
 toq; , Vscasales contra spem ab Homare nobilem equum re-
 tulit. Per totum autem id iter Tartarorum excursionibus
 infestum, nostros homar singulari fide laborēque tutatus
 est. Euolabant enim Tartari passim è syluis, tanquam ad ob-
 latam prædam, & in sarcinas præsertim impetum facie-
 bant, & si quem tyronem imberbem, aut armigerum pue-
 ram uidiissent, arreptos cursim celeriter assortabant, ita
 ut reluctātes in equi ceruicibus collocati capte pecudis mo-
 do raperentur. Nostris erant auxilio Turca equites, quō
 intercurrente comminandoq; , turbam aspectu scedam atq;
 terribilem abigere & fugare properarent, neq; enim quis-
 quam Tartarorum sagittis expediuit, aut omnino gladiō
 eduxit.

eduxit, conspecto enim Turcarum presidio, non certā & cruentam, uti ab hostibus, sed à dubijs socijs, & negligētib; fortuitam prædam petebant. Sed postquam ad regios fines est peruentum, Homarq; discessit, nostri in multo infestiores socios Tartaris hostibus, Hūgaros inciderūt, qui iusta propè pugna conferta laceffentes multis illatis uulneribus, nullā propè spem euadēdi nostris reliquerāt, nisi regij equites è proximis castellis maturā opē circūuētis attulissēt. Alia porrò Albanorum conditio fuit: nam Solymanus, emissis, qui in urbem confugerant, & solitos agros colere iussis, eos, qui antea dedendæ urbis spē dederant, conquistos comprehendit, atq; eos pariter Albanos ciues, qui in magistratu fuerant, quum ciuitas à reginæ infantisq; regis fide, introducto Germanorum presidio defecisset. Ex eo numero aliqui interfecti sunt, cæteris partim Budam, partim Belgradum relegatis, quòd recentis perfidiæ nota uel alieno uindictæ puniendæ censeretur. Cæterum Solymanus, Balibeio Albanæ præfecto, munireq; urbem iusso (satis sibi gloriæ partum ratus, postquam duabus summæ claritatis urbibus in potestatem redactis, Germanorum ac Hungarorum animos contudisset) Byzantium redire constituit. Iam enim non dubia ingruentis hyemis signa maturandum omnino reditum indicabāt. Nunciabatur quoq; ab exploratoribus, Tortellum in insula Comara Danubij sinistram partem ualidis sublicis in uado defixis, & cratibus intertextis subiuuæ classis aditum præsepisse, eo consilio, ut cius insule oppidum manus atq; ualidius, cum reliquis cohortibus tueretur, & iam Pontificiæ cohortes, quæ integre ac ornatissimæ legionis numerum implebant, Baptistâ Sabello & Iulio Vrsino ducibus Vien-

PAULI IOVII HISTOR.

nam peruenerant. Nec longè aberat Ferdinandus, adductis
 Marcomannorum & Bohemorum auxilijs, ut ascensuro
 hosti, & commeatum atque tormenta nauibus aduehenti,
 terra, & flumine obuiam iretur. Sed qui perditis iam rebus
 opem laturus serò aduenerat, tempore demum exclusus, ut
 amissa recuperaret, nihil regio nomine dignū perficere po-
 tuit. Discedente autem Solymano, unus ante alios uetus
 imperator & nostris maximè cladibus insignis, Mahome-
 tes Iahaoglis (is à præfectura Belgradensis dicebatur) gra-
 uis iudicio delectus est, qui toti Pannoniæ cum imperio præ-
 sideret. Ab hoc prædabundis agminibus uehementer uexa-
 ta est ea regio, quæ ad Iauarinum & Quinque Ecclesiensium
 fines pertinet, cui malo cum à nostris occurrere minimè
 posset, quodam genere induciarum impetrato, coactas co-
 pias rex utili consilio dimisit, & Pontificiæ cohortes in Ita-
 liam redierunt. Toto autem eo bello Georgius Varadinen-
 sis episcopus Stephani pueri regis tutor, qui summæ autho-
 ritatis atque potentiæ nomen apud Translyuanos obtine-
 bat, nihil se commouit, quamuis eum Solymanus cum eius
 gentis auxilijs euocaret. Se etenim prohiberi distineriq;
 Moldauorum incursionibus, quo minus imperio pareret,
 præstitabat, quum prouinciam ipso custode præsidioq; uacua
 quam irrupturis hostibus minimè relinquendam arbitraretur,
 & satis superq; satisfecisse officio uideretur, postquam
 ingentem commeatus copiam in castra transmississet. Ita uir
 ille eximiè fortis & cautus, incolumi uel in speciem tan-
 tum apud subiratum Barbarum amicitia, sese atque pro-
 uinciam Christiano nomini conseruauit. Eam rem enim dis-
 simulatione transmittendam Solymanus existimabat, ne in-
 uibus minis illum offenderet, quem omnino amicum uel in-
 certæ

certa fide, quàm patefacto odio certum hostem experiri
mallet. Tanto autem in Pannonia accepto detrimento, non
desuere, qui ab insigni publicæ pacis & sacri belli studio ue
cordiam principum execrantes, magnopere latarentur,
quando nulla iam alia spes parandæ concordie su
peresset, quàm ut dimicantes inter se reges
ab extremo ignominie pudore ad pie
tatis decus reuocati, territiq;
metu tanti hostis, in
sanire desine
rent.

PAVLI

PAVLI IOVII

NOVOCOMENSIS EPISCOPI

Nucerini Historiarum sui temporis.

LIBER XLIII.

TEMPVS & ordo, quibus unis
 rerum gestarum series, ratioq;
 omnis totius historiae certissime
 constat, & scriptor explicatus
 perpetui operis sui fidem tue-
 tur, nos admonent, ut unde discer-
 simus opportunè reuertamur.
 Neq; enim emulatione pictorum
 fieri potest, ut quae diuersissimis in locis uno tempore gesta
 sint, ea scriptor tãquam in tabulam collata, sciteq; depicta,
 sub unum oculorum aspectum legentibus ostendat. Igitur
 Caesar ab Italia Pontificeq; discedens, ad Belgicum profectus
 bellum, ad Bonnam Vbiorum oppidum, iuxta Coloniam A-
 grippinam, copias coëgit atq; recensuit. In his fuere Ger-
 manorum peditum quatuordecim millia mercede condu-
 cta, atq; item singula quaterna millia Italarum & Hispano-
 rum. His praerant duo tribuni, Aluarus Sandeus, &
 Ludouicus Peretius, illis uerò Camillus Columna, & Anto-
 nius Auria, qui illos ex sibi notis ueteribusq; militibus in
 Italia conscripserant. Ad hos quoq; Aurantius regulus Bel-
 garum, peditum duodecim, equitum uerò armatorum duo
 millia ad Caesarem perduxit. Aderant autem partim Gera-
 manici et partim Sequanici nominis galeatorum equita-
 tum

tam quatuor milia, et Italici Epiroticiq; generis leuis armaturæ equites sexcēti. Cæsar diuisis muneribus Stephanū collicenam, autoritate militari uirum insingnē, ut eo bello operā nauaret à Cosmo Medice sibi traditū, castrorū magistrū effecerat. Tormentis autē præfecerat Iacobum Medicem, quē bellicæ uirtutis merito iam pridem dignitate Marchionem appellarat. Totius uerò equestris leuis armaturæ tribuerat Francisco Atestino, qui erat Ferrariensis principis Germanus frater. His tamen omnibus uices Cæsaris implens, imperabat Ferdinandus Gonzaga, cuius uirtuti Cæsar plurimū tribuere erat solitus. Quibus inspectis ordinatisq;, Cæsar cunctis agminibus sese armatum, auratq; purpura paludatum ostendens, adhortansq;, ut ad prædā & laudem ire pergerent, ad Durā oppidū tertijs castris peruenit. Id erat primū in Eburonū finibus, quod tanquam eximia munitio nis aduentanti Cæsari obiectum, Guilelmus opinione sua, uti mox apparuit, inexpugnabile rebatur. Id lateritio muro et fossa duplici ita erat præcinctū ut inter exteriorē interiorēq; fossam perpetuus agger ea altitudine esset erectus, quæ totius ferè muri ambitus, usq; ad summā coronā protegeretur, appareretq; murū nequaquā cōmodè tormētis posse quati, nisi prius tātū aggeris deiecta atq; proscissa munitio, tormētōrū globis uiam aperiret. Ea uerò neq; facillè dirui poterat, neq; sine certa inuadentiū pernicie cōscēdi, intercedēte præsertim priore fossa, quoniā toto aggere opportunis in locis propugnacula eminebāt, in omnes aspectus ad usū tormētōrū aptissimè fenestrata, quæ Durense tormētis instruxerāt. Vir quoq; Menapius, nomine Flattes, præsidij præfectus, qui ualidas cohortes in oppidū adduxerat, et Durēsiū iuuentū armauerat, se omnīū salutē, et antiquū Sicābro ram

brorum decus aduersus Cæsaris iniuriam cōstantissimè de-
 fensurum profitebatur. Neq; enim deerant ueteris historia
 regionisq; periti, qui non longè à Dura, sub Titurio Sabi-
 no, & Caio Cotta, Iulij Cæsaris cohortes olim concisas suis
 se memorarent, nec eius gentis milites, tanquam astutos ma-
 ximeq; pugnaces, Cæsariani contemnebant. Nam biduo an-
 tē leuis armaturæ equitum alam exploratum præmissam,
 hostes egregia ineundæ pugnae & mox fugæ simulatione in
 insidias pertractam, subitò prouolantes è syluis, & more
 Germanorum per equites sclopettarios rem gerentes, insi-
 gni illato detrimento perturbarāt, quum ante alios ex præ-
 fectis Vbertum nobilem Mantuanum, & Marcum Bulua-
 num, illustris nominis Epirotam, occidissent, Ioanne etiam
 Zucero uetere Græcorum duce intercepto. Cæsar ex pro-
 pinquo, nec sine periculo loci situm contemplatus, ut repe-
 tinum hosti metum inferret, primis conatibus celeritatem
 adhibendam iudicauit, extemploq; confici & promoueri ui-
 neas, & tormenta produci iussit. Expugnandi autem, inua-
 dendiq; oppidi negocium, pari conditione Hispani atq; Ita-
 li tanquam agilitate corporis, ac ingeniorum expedita ui-
 promptiores, primaq; pericula contēnere soliti, desumpsere
 re, quum in proximo Germani, gemina phalange constitu-
 titissent, ut oppugnationis successum, aduentumq; extero-
 rum hostium, parati ad prælium, expectarent. Nam rumor
 increbuerat non longe abesse Martinum Rossemium, cum
 ualidissimis Menapiorum & Sicambrorum copijs, qui Cæ-
 sarianos in oppugnatione oppidi occupatos adoriretur. Is
 Belgarum populis superiore anno, Antuerpiensibus præser-
 tim (ut diximus) profligato Aurantio, graue detrimentum,

Et multo maximum terrorē intulerat. Sed eos rumores de
 Rossemij aduentu, nequaquam importunè excitatos, uicto
 ria Cæsaris paucissimis horis extinxit: Namq; expugna-
 tio quadraginta maioribus tormentis antè aurorā cepta,
 neq; per totam serè diem unquam intermissa, eum habuit
 euentū, ut defectis ex corona defensoribus, & perfossis un-
 diq; lateq; disruptis editioribus propugnaculis, milites Itali
 Hispaniq; pariter emulatione laudis, iniussu, nulloq; accep-
 to signo certatim procurrere, priorēq; fossam, non superan-
 te umbilicum aqua transire, & in aggerem conscendere mi-
 nimè dubitarēt, grauius primò id ferēte Gonzaga, sed mox
 eorum audaciam, quam imperio reprimere non poterat,
 bono euentui commendante. Erat enim atrox spectaculū,
 quum ij qui aggerem occuparāt, expositi ad hostiles ictus,
 e muro assidua glandium procella, & maioribus pilis ster-
 nerentur, necessarioq; aut in exteriorem, aut in secundam
 fossā deturbati prociderēt. Verim qui audacie & temeri-
 tatis poenas dabant, ne inuili caderent, incredibili animo-
 rum fortitudine in præaltā fossam sese gregatim intulerūt,
 hastis & plicatilibus usi scalis, quas ad murum deserebant,
 & acri tumultuososq; impetu ad conscendenda mœnia trans-
 narunt, quanquā multi grauari armorū pondere, pressiq;
 ab alijs incumbentibus absorberentur, atq; itidem in tran-
 situ ab imminēte paratoq; hoste uulnerentur. Erat muro
 coniuncta excelsior domus, in qua Flattes cū delecta suorū
 manu uersabatur, magnaq; inde hostium strages edebatur:
 nam & aggerem & fossam hostium cadaueribus comple-
 uerat: quo animaduerso detrimento magistrī tormētorum
 demonstrante iubenteq; Cæsare, maiores aliquot in eam do-
 mum globos statim coniecerunt, præfractisq; tectorū con-

PAULI IOVII HISTOR.

tignationibus, & Flattem & reliquos omnes ingentirui-
na oppresserunt. At Flatte cū promptioribus miserabili-
ter interfecto, Durensibus usq; adeo comminuti sunt animi,
ut iam languidius sese defenderent, atq; ita eorum pristinus
ardor remitteretur, ut Cæsariani sese subleuant, reptan-
tesq; per ruinas, in murum uexilla efferrent, contemptisq;
ignibus inanum circularum ex resina & pice ardentium,
uasorumq; huiusmodi scitiliū, quæ prouoluebat hostis, mu-
ro atq; urbe incredibili celeritate potirentur. Durenses ad
unum omnes, & præsidij milites, sciuente uictore trucidati
sunt, eò acerbius, quòd ex Italis ac Hispanis sexcenti fere
aut in promurali aggere occupando, aut in superanda fisa
periissent. Ex his longè promptissimos centuriones Faci-
um Pisanum, & Sanseuerinum Neapolitanum, qui cecide-
rant, spectator pugne Cæsar, uirtutis nomine publice lau-
dauit. Quum uerò muralis coronæ decus præmiumq; duo
antè alios signiferi peterent, alter Randolazus, natione Can-
taber, & alter Ligor, cui Gregorio nomen fuit, & uterq;
testes suos produceret, accensis utriusq; gentis ad fauendum
studijs, res ad iudicium Cæsaris delata est, qui graui consilio
suspensa sententia, ut neutrum offenderet, amborum spes lon-
gissimè extraxit, ne ex ea contentione auerentur odia iam-
pridem multis de causis ab utrisq; concepta, quæ non semel
aliàs in cruentam seditionem exarsissent. Eo modo Sicam-
brorum urbs Dura, ad septimum calen. Sept. tam fortiter
capta, quam seuè trucidatis ciuibus direpta, subditis facibus
aut s; onte exortis incendijs tota conflagrauit, sic ut tem-
plum cum sacra turre, insigni fastigio conspicua, penitus
cremaretur. Existimabat enim Cæsar eam cladem meritò re-
bellibus incidisse, utpote qui Durensium acerbissimo excim-
plo

plo reliqua hostium oppida perterreri uellet. Nec eum opi-
 nio fefellit: nam proximæ urbes Ruremonda & Vaniblo-
 dium, quæ Guilermi præsidij duce Cortopia tenebantur,
 adnouenti iam castra Cæsari continuo portas aperuerunt.
 Nec multò post ipse Guilermus Durensum clade percul-
 sus, usq; adeo animum despondit, ut salutis & fortunarum
 suarum reliquas spes omnes in Cæsaris clementia collocandas
 arbitraretur, in castraq; deductus, à Brūsiicho atq; Aurati-
 tio deprecatoribus supplicem à Cæsare ueniam petijt, eaq; con-
 ditione in gratiam est receptus, ut in posterum principis no-
 mine abstineret, præfectusq; tantum auctoritate Cæsaris Ghel-
 drensis appellaretur, eiusq; nomine Gheldresibus impera-
 ret, & Gallicæ amicitie penitus obliuisceretur. Ei Cæsar ad-
 genua prouoluto, dedentiq; se, nihil arrisit, quum insensiseue-
 riq; oris habitum cum dignitate retineret, quanquam postea ei
 Ferdinandi fratris filiam nuptui dederit, quando ille iam-
 pridem sponsalia dissoluisset, quæ cum Henrici Nauarræ re-
 gis filia suo loco celebrata fuisse docuimus. His pacationis le-
 gibus cognitis Guilermi mater uirilis animi mulier cõcep-
 to animi dolore indigna abunda excessit è uita. Cæsar quoq;
 Martino Rossenio clementer ignouit, ac eum cum sua legio-
 ne, tanquam rei bellicæ peritum acerrimumq; ducem, militiæ sue
 adscripsit, & aduersus Gallos cum ingentibus copijs est pro-
 fectus, inito per eos dies sædere, cum Henrico Britanniæ re-
 ge, ut ex composito duobus exercitibus Gallie fines inuade-
 rent. Quum pleriq; mirarentur, quod Guilermus adeo pro-
 pere abiectis belli consilijs, uel pudendam pacem non inde-
 coro dubij belli periculo protulisset (quando, ei cum fre-
 quentes tum exercitatus fidorum militum copiæ, peritumq; du-
 ces Longaualles, atq; Rossenius superessent, quibus nuper

PAULI IOVII HISTOR.

Arescotum Belgarum ducem castris atq; tormentis exuis-
 set, & aliquot quoq; oppida castellaq; ad sustinendam uim
 hostium mirifice munita dicerentur, nonnulliq; itē amica-
 rū Francisci regis auxilia intra paucos dies superuentura
 differerent) reperiebamus duas cōmutati repente animi cau-
 sas fuisse, quarum altera ferebatur, q; à quibusdam eius pri-
 matibus, qui Reipub. potius, quam priuatae Guilermi digni-
 tati studerent, populares inductos affirmabant, qui ingru-
 entis belli incōmoda formidantes, arma deprecari & pacē
 expetere liberis uocibus auderent, quod parū necessaria
 ipsis incolis, & ualde importuna Gallorum amicitia putare-
 tur, propter quam princeps grauius offenso Cesare, ad ex-
 cidium totius prouinciæ bellum longè grauius inueheret,
 alteram porro fuisse Gallici auxilij irritam spem, Francisco
 rege scilicet in continendis in fide Leucorum oppidis, quæ
 ceperat, occupato. Neq; enim rex iustas copias, uti Sicambro-
 rū pericula flagitabant, celeriter cogere atq; summittere po-
 tuit, quum minus expedita ipsius consilia uis ardens Cæsa-
 ris, miraq; celeritas anteisset. Galli per uernum aestiuumq;
 tempus superioris anni Carolo Aureliano in Leucis prospe-
 re bellū gerente, & Vandomio inferiores Belgarum fines
 peruastante, grauius detrimenta Cæsarianis intulerant, Lan-
 dresumq; oppidum, id metu deserentibus incolis occupa-
 rant, propinquum Cameraco, quod est urbs libera & im-
 munitis, mediaq; inter Gallos & Belgas, ut pote quæ pari stu-
 dio Belgarū principum & Gallia regum amicitiam colat.
 Cameracum antiquitus Samarobrinam, Iulij Cæsaris hyber-
 nis celebrem fuisse nonnulli existimant. Nos eam hodie san-
 cti Quintini oppidum potius esse credimus, quod Somme
 fluuio adiaceat, & Samarobrina cū oppidi tū præterlabē-
 tis

is annis uomen fuisse locorum peritis uideri possit. Landre-
 sium itaq; quod ad inuadendos hostium fines magnam op-
 portunitatē esset habiturum, rex Franciscus ingenti studio
 ita muniendum existimauit, ut suis inde frequenter eruptu-
 ris, & facilis egressus, & tutissimus receptus daretur. Regis
 studium proceres amulantur, suoq; sumptu singula propu-
 gnacula, conductis undiq; operis, erigenda suscipiunt, usq;
 adeo feruidis singulorum ingenijs, ut intra paucissimos dies
 perpetuam munitionem extruxerint, & sibi quisq; totius
 impensi sumptus, absolutiq; operis nomē, honestissima lau-
 di cessurum duceret. Perfectis aggeribus, oppidoq; egregie
 undiq; permunito, Landa praeficitur, uir apprimē fortis &
 strenuus, cui collega & adiutor additur Deceius cum expe-
 ditis equitum turmis. Landresio per hunc modum in oculis
 Belgarū iustis Gallorū praesidijs confirmato, proximi Cæsa-
 rianae ditionis incole, utpote qui quotidianis Gallorū iniu-
 rijs se expositos prouidebant, magnis precibus à Cæsare po-
 stularunt, ut ante omnia Landresium ex hostiū manibus eri-
 pere, regionemq; graui incōmodo atq; periculo liberare uel-
 let, prius quam in anteriora Galliae peruaderet. Hoc idē ue-
 hementer expetebat Arescotus peculiari incensus dolore, q̄
 Landresium eius ditionis suisset. Indulst facile Cæsar equisi-
 mis suorū precibus, q̄ erepta uindicare suae dignitatis esse
 statuebat, coactaq; exercitu per Cameracensium fines ad Gui-
 sam, non longe à Landresio, profectus est. Subiicitur Guisa
 oppidū, antiquissima turre insigne, his à tergo collibus, è
 quibus Scaldis fluij fontes erumpere dicuntur. Non longè
 autem ab oppido, Gonzaga, positus ad Marollam castris cō-
 sedit. Haec opulēti permunitiq; cœnobij uicus est, unde Gui-
 sam, si ex commodo fieri posset, adoriri cogitabat. Sed iam

PAVLI IOVII HISTOR.

cum imminentem noui præsidij aduentus, & Francisci Ate-
 stini casus facile auerterunt. Petrus enim Strozza leuissi-
 mos sclopetarios numero ferè quingentos, qui ad confici-
 endum iter, ut integris uiribus rem gererent, singulis equis
 uehebantur, per opportunè in oppidum introduxit: quum
 fortè Atestinus exploratum incautius procurrisset, cõspe-
 ctõq; hoste & concidente equo ferè inermis & pedes esset
 interceptus. Amisso leuis armaturæ equitum præfecto, ni-
 hilq; tentata Guisa, Ferdinandus ad Landresium se conuer-
 tit, ad id enim oppidum Arescotus, & Hadrianus Beurenus
 è Croia familia summi Belgarũ procures, Mariæq; reginæ
 copiarũ duces, multis antè diebus castra posuerant. Apud
 eos fuere, præter Belgarũ copias, quatuor millia Germano-
 rum, & Hispanorũ tria millia peditũ, quæ ab Hispania per
 Oceanũ aduecta fuerant à Petro Toletano, cui Nocturno
 cognomẽ fuit. Iuxta eos, Britannorum exercitus, qui ex sca-
 dere paulo antè in continentẽ traieciisset, duce Galoppo, ual-
 latis castris cõstiterat. Britannorũ copie ex sagittariis ma-
 gna ex parte constabant, quũ uix quarta pars hastis non
 multi roboris, aut alabardis uteretur. Equites leuis erant ar-
 maturæ, semiermes, exili lancea, aut leuibus iaculis pugna-
 tes, qui seorsum à Belgis sua castra, cõnexis inter se curribus
 interpositisq; tormentis claudebant. In ipso autè castrorũ
 umbilico paruam munitionem erexerant, in quam tormen-
 tarij pulueris copiam omnẽ procul ab omni incendiorũ pe-
 riculo contulerant. Inter eorũ tormenta uisebantur patuli
 oris mortaria, quibus interiora hostiũ adificia, more iam-
 pridẽ apud nostros exoleto, decidentibus è sublimi lapideis
 globis, dirueret. Gõzaga iussu Cesaris, qui ualitudinis cau-
 sa Canouo in oppido subsederat, uniuersam exercitũ Lãdre
 fio

flo admouit, ab ea parte castrametatus, qua decurrens am-
 nulus sua castra à Belgicis atq; Britanicis dirimebat, sic ut
 inde tres exercitus aquarentur, & à triplici loco certatim
 ad motis tormētis Landresiana propugnacula uerberaret,
 maximeq; unam omnes lateritiā turrē, quæ muro prope cō-
 iuncta altius eminebat, diruere conaretur. Sed ueteris stru-
 cturæ tāta erat firmitas, ut quū media turris nō caua et ina-
 nis, uerū solida terrenoq; repleta esset, omnē uim tormento-
 rū facile perferret, elisaq; tantū in crustatione indomita per-
 sisteret. Quæ in re peragenda Britanni simul & Belgæ per-
 tinacius herentes, irrito conatu magnam uim tormentarij
 pulueris & pilarū, acerrimè sese tuentibus Gallis consum-
 pserunt, & Gonzaga studium operamq; omnē ab oppugna-
 tione ad obsidionem, scalpendasq; subtus aggerum radices,
 uertendam censebat: quòd Landæ uir indefessus & acer, re-
 uertendam potius, & auxiliorū desperatione, quàm ui tormē-
 torū subigi posse uideretur. Sæpius enim eruperat, noctuq;
 semel egressus, graue tormentū, sopitis Belgis & nequic-
 quam demū experrectis ademerat, & impune per fossam
 uel profunda aqua redundantē ergatarū funibus extraxe-
 rat. Neq; Deceiani equites unquam cessarant, quin erūpen-
 do pabulatores & lixas hostium intercipere niterētur. Per
 hunc modū, quum Belgæ, Britanniq; in ea oppugnatione
 multos dies contriuissent, et qui ab imo fundamenta operū
 subtrahere conati fuerant, uti crebro tormētis icti, nihil pro-
 ficcerent, Gonzaga sit certior, Franciscum. Sē, ut Landæ opē
 ferat, aduētare, uisaq; est Casarianis sese offerri occasio (uti
 maxime cuperent) conferendæ manus. Itaq; pugnae auidus,
 Arescotum, & Beurenium, atq; ipsum Galoppum opportu-
 nē aduocet, hortaturq; ut motis castris, superatoq; flumine

PAULI IOVII HISTOR.

sibi se coniungant, quoniam Gallis aduentantibus is annus
 culus minime erat superandus, et ipse ad excipiendum regis
 impetum futurus esset infirmior, nisi ad se in una castra co-
 pias traducerent, quando disiunctæ singulorum vires nihil
 ad uictoriam parandam prodesse possent. Sed uiri ingenio
 pertinaces in anibus inducti argumentis, neq; animos ad sa-
 lubre consilium admouere, neq; ulla ratione adduci potue-
 runt, ne in suis ueteribus castris permanerent: sic ut Conza
 ga spe sua deceptus imperitis & obstinatis parere mallet,
 quam solus in dubiæ pugnae discrimen deuenire, atq; ita se
 sperni, amittiq; pugnae atq; uictoriae occasionem querens,
 ultra fluuiolū ad eos castra sua traduxit. Interea Franciscus
 sibi indecorum fore iudicans, si Landæ de se bene meriti sa-
 lutem negligeret, sineretq; amitti oppidū tanto sumptu, tan-
 tisq; laboribus permunitū, generoso consilio totius fortunæ
 uirtutisq; suæ supremum periculū facere cōstituit, nihil re-
 formidata pugnae alea, quā procul dubio subicurus esse cre-
 deretur. Prouidebat enim summi discriminis esse rē, quando
 Caesar omnium ferè gentium auxilijs cōfirmatus, numerosas
 & ex recenti uictoria præferoces copias, in aciem esset pro-
 ducturus. Sed antiquum Gallia decus tot aduersis amissum
 prælijs, ut aliquando reciperetur, magnanimū & ad arma
 promptissimū regem plurimum accendebat, eiq; non incer-
 tam uictoriae spem faciebant Heluetiæ legiones, quæ Ger-
 manis disciplina pares, & equato numero, quibusdā etiam
 rebus superiores forēt: quando his lectissima etiam cohortes
 Itatorū et Vasconū accessissent, et præter has noua legio
 Gallicæ inuētutis ex ordine nobiliū sponte gratuitaq; nomi-
 na dantium, decora armis, plenaq; ingenue alacritatis insigni-
 uē spectati regi operā præstare perciperet. Equitatus quoq;

ex omni Gallie prouincia nominatim euocatus, se domum non nisi uictorem rediturum profitebatur, cui neq; animi uirtute, neq; equorū robore, neq; armorū peritia Cesariani equites comparari posse uiderentur. Ab hoc animi decreto Franciscus, uti erat egregie pius sacris instrauratis, religiosa lustratione sese & liberos ab omni criminū labe puriter expiat, & à Guisa oppido explicatis uexillis descendit, confectoq; decem miliarium spatio, acie instructa ita Landresio appropinquat, ut in conspectum hostium atq; obsessorum daretur. Primo agmini præerat Henricus Delphinus, secundo rex ipse duplici subsidiaria acie circūseptus, subsequebantur carri complures & sarcinaria iumenta, quibus magna uis cōmeatus obsessis importabatur, claudebat agmē Hanebaldus dignitate Amiras. Quū rex appropinquaret, atq; hostes cōiuncti in unum, instructisq; ordinibus parati ad pugnam nihil se cōmouerent, leuem armaturā equestrē, Brisacco atq; Decarso impigris ducibus, emisit, qui excitatis diuerso in loco leuibus prælijs, hostes distinerēt, uniuersaq; pugne spem & speciem præberent. Nō desuere Cesariani, qui pari pugne studio incitati procurrentibus Gallis occurrerent, interkursuq; expeditorū peditum cōtracto tumultuosissimo certamine præliarentur. Interim Franciscus dextro cornu latè extento, præmissaq; peditū atq; equitū ualida manu, quos aduexerat, cōmeatus in oppidum intronisi, præsidiumq; labore atq; uigilijs cōfectum recenti milite renouauit, agroq; & multum defesso Lande Varmium suffecit, summa in his conficiendis rebus usus tranquillitate, quum Ferdinandus nisi lacesseretur, nequaquam sibi uniuerso prælio decertandū existimaret, q; equiorem loci suū, quem ultra flumen paulo antè tenuerat, culpa sociorū

PAULI IOVII HISTOR.

amississet, nec absente Cesare collatis pedestribus copijs dimicare uellet, quæ Martini Rossemij, & Mauritiij Saxonis copias expectare intelligebat. Franciscus totū id quod propositi sui fuerat egregio ausu cōsecutus, ad Cambrafinum uicum, inde centum fere stadijs distantem castra uertit, moratusq; ibi integros dies duos, Cesarianis cōmittendæ pugnae potestatem fecit: quando quidē Caesar è Canouo oppido ad exercitiū peruenerat, auctus his quas diximus Rossemij et Saxonis auxilijs, usq; adeo audius ineundi prælij, & in eam occasionem intentus, ut intra minoris tormēti iactū, castra castris hostiū cōferret, ipseq; prodiens cum imperatorijs insignibus equestrem hastam experiundo corripere, & uti mox cōcursurus eam ad femur alacriter coaptaret. Pugnaebatur enim continentē omnibus horis et locis ab leui armatura, cui sclopettariorū disperse manus miscebatur. Nōnulli cadebāt, multi uulnerabatur, præliumq; atrox & uarium alternōte euctu passim edebatur, sic ut neutri, aut uindictæ cupiditate, aut nimia spe uictoriæ accēsi, instante nocte facile dirimi, reduciq; possent, & legiones ex propinaquo in acie cōstitutæ spectantesq; modò sociorū agrè sustinentiū, modò hostiū gnauiter urgentium alternos impetus, nō diu quin gradum inferrent pugnamq; capefferent, contineri posse uiderentur. Et tū animaduersa fuerat à quibusdā ducibus nō iniqua occasio inuadendi regis, si proximos colliū uertices undiq; hostibus circūiectos promotis castris occuparent, q; fieri non poterat, nisi copiæ omnes amniculū, quem diximus, traduceretur, qui propter abruptas et cœnoscas ripas nequaquā cōmodē, transfiri posset, ob id præsertim, q; inuita eius cōsiliij ratio celeritate exigeret. Non deerat tamen Castalius, in locū discedentis Stephani Colūnae castrorū

rum magister effectus, qui se nauiculis subitariaq; materia pluribus simul in locis angusti eius amnis ripas cōiuncturum, & mature copias omnes constrato ponte transmissurum polliceretur. Ceterū Cæsar, q; dici serum esset, & uti hybernis & caliginosis diebus tū accidit, parū lucis superesset, in posterū diem eius cōsiliij rem differendā censuit, ob id quoq; libentius, q; equos leuis armaturæ, sclopettariosq; præsertim pedites, lōgo fessos prælio, si uniuersæ pugnae casus posceret, nimio labore fatigatos nollet, per quos illustres saepe uictorias esset consecutus. Multi enim utrinq; cōsauciati fuerant: in partibus scilicet Gallorū, Andouinus, Delphēni gratia clarus eques, glande traiectus occubuit, apud Cæsarianos uerò Hieronymus Pacecus, Hispanorum tyronū, qui nuper ab Oceano ad Belgicā oram uenerant, præfectus. At Franciscus qui se eo cōsilio uenisse meminerat, ut Landresium obsidione liberaret, abunde dignitati suæ satisfactio esse ratus, q; hostes pugna detrectasse uideri possent, de secunda uigilia castra mouit, nōnulla impedimenta, & uarij cōmeatus uasa, ignesq; de industria relinquens, ut præsentis exercitus speciem hosti præberet, nec prius quàm dilucesceret, de eius discessu hostis certius cognouit. Accidit autē, quod minimè prætermittendū uidetur, ut Salazarius uetus alioqui & astutus miles, dubia sub luce speculatum missus, renunciaret hostiū castra eodem loco, quo interdū fuerāt, Heluetiasq; legiones in statione conspici, et maiora aliquot tormentis obuersa spectare. Verū non multo post eius errorem certior dies detexit, nam eas quas putarāt hostium copias Germanorum esse, & quæ tormenta apparuissent, arborum truncos fuisse compertum est, sic ut is diu apud Cæsarem ridiculus & insamis extiterit. Perspecto itaq; hostium

PAULI IOVII HISTOR.

stium discessu, Cæsar serius quàm oporteret leuem armaturam & expeditos pedites postremum abeuntium agmen insequi iussit. Verùm Franciscus ad Guisam iter extendens, Delphinum tueri terga, & idoneo in loco inter sylvas consistere iusserat, ut hostes si persequi auderent, auideq; & festinanter more suo tanquam ad paratam prædam longius à castris prouehenter, ex insidijs inuaderet, atq; reprimere. Nec inanis consilij res fuit, nam uti Franciscus præsenferat, quum plures hostium disiectæ manus insequerentur, in Delphini turmas, inciderunt, à quibus repente factò impetu facile cæsa pulsæq; sunt, iniquiore sorte Germanorum equitum, qui ex ala Brunsvici reguli fuerant, nam in eos ardentissimè res gesta est, à Grecis præsertim equitibus, quos summæ peritiæ atq; uirtutis dux eorum Theodorus Bedenius Spartanus, ex insidijs in perterritos emiserat, eo pugne euentu, ut nonnullis interfectis & captis, reliqui ferè omnes in facie foeda uulnera susciperent, mira Græcorum agilitate, qui in apertas subducta buccula galeas transuersim graues gladios adigebant. Delphinus re bene gesta patrem est consecutus, qui iam totum iter quietissimè confecerat. Huius strenuè inuicti consilij, foeliciterq; susceptæ expeditionis euentum ita pleriq; rerum periti laudabãt, ut non immeritò inter præclara fortiaq; regis facta numerarent, quanquam hostes pleniorẽ ei laudem inde obuenturam fuisse dicerent, si se patrato negotio maturius explicasset, quando nequaquam cauti boniq; imperatoris fuerit, sese ex bidui mora, ad maximè periculosi certaminis discrimen ferocissimis & inuictis gentibus obiecisse. Quid porrò alie nius à disciplina, quàm propter inane ostentationis decus, non necessarium cum sepe uictoribus, æquato etiam uirili numero

numero, pugnae casum subiisse? Caesar uero, q̄ hyēs iam su-
 berat, & lethales morbi ex uentrū profluuio iudgari inter
 corpora militum cœpissent, itineraq; maximè essent lutu-
 lenta, & coelum pluuia niueq; turgidum uideretur, nihil
 ultra sibi tentandum decernens, exercitum ferè totū dimi-
 sit, et à Cambresto ad Cameracum profectus est: ubi aliquan-
 diu peculiare aulæ suæ copias in hybernis continuit, quòd
 ea ciuitas erga Gallos æquo propensior uisa esset, utpote
 quæ se toto eo bello grauiâ detrimenta à Cesarianis co-
 pijs perpeti quereretur. Sed primores senatus aduentanti
 continuo portas aperuerunt, ab hisq; factus est intempesti-
 uæ consternationis author, & reus urbis antistes, cui quòd
 esset ex Croia familia, facile Caesar ignouit, sic tamè ut leuis
 populi, qui nouum & inane neutralis (ut aiunt) studij
 nomen arroganter desumpserat, ceruicibus munitam arcem
 imponeret, qua se non dubij, sed Cesariani iuris esse in po-
 sterum faterentur. Nec multò post Caesar ad conuentus
 peragendos, quos Germanis indixerat, Spiram Nemetū ur-
 bē ascensurus, Ferdinandū Gonzagā & cum eo Castaliū, in
 Britannia ad Heinricū regē misit, ut eū aduersus Gallos diu
 antea multis de causis, multisq; legationibus concitatū, ad
 Traijciendum in proximam Gallie continentem adhortan-
 do sollicitarent, & quæ usui ad bellum terra mariq; geren-
 dum uideri possent, sigillatim perdocerent. Grauißimum
 enim uterq; bellum, antiquis atq; recentibus odijs incita-
 tus, aduersus Gallos moliebatur. Ferdinandus Gonzaga ad
 Cesarem reuersus, Heinricum regem, à quo elaborati ar-
 genti prætiosa suppellectile ad ornamentum abaci fuerat
 donatus, renunciauit suo pte ingenio aduersus Gallos uehe-
 menter esse concitatum, sequentiq; æstate proculdubio cum
 ingen-

PAULI IOVII HISTOR.

ingentibus copijs in continentem Gallie traieciturum, ut
 totius Britannici regni prolatis opibus, longè maximum
 Gallie bollum inferret. Neq; cum uel grauiſſimo ſumptu
 poſſe deterreri, quo minus liberaliter Caſari expetenti in
 ſtipendia militum pecuniã conferret, ſicuti antea Maximili
 ano eius auo Neruiorum & Morinorum bello largiſſimè
 ſuppeditaſſet. Interim Caſar omnibus conſilijs ad Gallicum
 bellum intentus, operam dabat, ut quosdam Germanos pro
 ceres in fide atq; amicitia contineret, qui per cauſam Lu
 theranæ ſeditionis à uetere erga ſe Auſtriamq; domum offi
 cio diſceſſiſſe ferebantur. Id enim unum Caſar ſibi contem
 dendum exiſtimabat, ut quam plurimos è bellicoſis regio
 nibus Germanos militia ſuæ adſcriberet, nullos uerò, quan
 tum per leges ſeueriſſimi edicti fieri poſſet, inuitantibus ma
 gnaq; propoſita mercede conducentibus Gallis relinqueret.
 Tranſeuntibus enim in Galliam, perpetui exilij, interceptis
 uerò ultimi ſupplicij poena imponebatur. Sed populofiſſi
 mæ liberæq; gentis uiri militares, tanquam uberrimis inui
 tati præmijs, nullo poenæ metu deterreri, nullaq; cuſtodia
 rum diligentia prohiberi poterant, quin in Galliam mani
 pulatim inuſitatis præſertim tramitibus tranſirent: tantum
 enim ualebat apud quosdam odium contra Auſtriam do
 mum conceptū, tantaq; erat uti certiſſima Gallici auri ſpes,
 ut cuncta edicta facile contemnerent, & quiſq; ex egen
 tiſſimo longè ditiffimum exiguo tempore ſe euafurum arbi
 traretur, Guilermi Fruſtembergi exemplo, qui nuper à rea
 ge repudiatus & exauthoratus, quòd legiones præda hã
 buiſſe, regiãq; pecuniã interuerſiſſe accuſaretur, in eſtima
 bile auri pondus domum retuliſſet. Eiuſdem anni Auguſto
 menſe, quo Strigonium in Pannonia à Solymano captū, &

Dura in Belgis à Cæsare expugnata est, Hariadenus Barba-
 ruffa ad Niceã Prouinciæ classẽ admouit. Fremebat enim
 Barbarus q̄ tantum maris spatium emensus, frustra uenif-
 se existimari posset, cum iactura suæ dignitatis, postquam
 rex Gallus magno hostium suorum cõmodo, inita agitataq̄
 toties consilia ad gerendum bellum explicare terminareq̄
 nesciret, & totius suscipiendæ maritimæ expeditionis tem-
 pus segniter effluere pateretur. Eius siquidem ignauia, uel
 ineptia cū cõtationis, se in primis reum Byzantij futurum, So-
 lymanũ uerò, qui amicissimo regi opem ferre, eiusq̄ hosti-
 bus maxime nocere percuperet, & gerrime laturum, si tanto
 sumptu instructa, & in extremas maris oras trãsmissa clas-
 se, inanem opem socio, & tũ ualidis hostiũ armis circum-
 uento, tulisse diceretur. Ipsi uerò nequaquam segniter, quũ
 tempus ferret, rerum occasione ad expediunda arma uti so-
 lito, multum existimationis & pristinae laudis deperiret, si
 tota iam æstas in autumnum præceps Massiliensi in portu,
 ubi cunctis per ignauia torpescerent manus, absumeretur.
 His de causis idem Polinus, qui à Byzantio classẽ adduxe-
 rat, et legationis munere apud Barbaruffam fungebatur, ad
 regẽ cõtendit, expositisq̄ ordine rebus quæ in negotio opus
 forent, & Barbaruffa superbo cõuitio flagitaret, regis de-
 cretum ad classẽ retulit, quo Niceã aggredi. & oppugna-
 ri terra mariq̄ iubebãtur. Iudicabat enim rex, nequaquã ab
 æquitate discedens, ea quæ suæ ditionis antea, nec omnino
 dubij iuris essent, armis repetenda. Niceam namq̄ urbem à
 maioribus suis urgentis belli necessitate, pecuniæq̄ inopia
 coactis, Sabaudio regulo oppignoratam fuisse constabat,
 quam oblata eadem, amplioreq̄ pecunia, iustis primo præci-
 bus, & graui demum obtestatione, sibi reddi frustra po-
 tulerat.

PAULI IOVII HISTOR.

stulasset. Neq; enim aliò Turcarum arma uertèda rebatur,
 quòd odiosum nomini suo, & infame prorsus futurum pro-
 spiceret, si immanium Barbarorum classem in expiabiles &
 funestas allaturà clades, Christianis littoribus immitteret,
 quando infensi infestiq; sibi Cæsaris iniurias, miserorum &
 nihil tale merentium populorum detrimenta minimè suble-
 uarent. Præferat Gallicæ classi Anghianum adolescentem,
 è Borbonia familia regie stirpis, Vandomij reguli germanū
 fratrem, ut trierarchi, & nonnulli item Galli nobiles è clas-
 se, qui uirginij Vrsini tanquam externi ducis imperio pro-
 bè prudenterq; obedire nollent, nobilissimo suæ gentis præ-
 fecto obsequentiissimè parerent. Classis constabat uiginti die-
 abus rostratis, & decem & octo nauibus onerarijs, quibus
 imposta sunt octo milia peditum, præter cômèatus in mul-
 tos dies suffecturos. Quaterna enim milia Polinus in Nar-
 bonensi Gallia, è Tasconibusq; præsertim, altera uerò qua-
 terna Scrocchius, Sabaudio ex priuatis odijs factus hostis et
 exul, ex citeriore Prouincia, gentibusq; Lemano lacui &
 Alpius propinquis cōscripserant. Classis è Massiliensi por-
 tu lambendo oram in Monæci Herculis portum se intulit,
 biduoq; pòst eodem cursu Barbarussa cum centū & quin-
 quaginta nauibus, quæ remis agerentur, subsecutus est. Pri-
 màm omnium Polinus, iussu regis, Genuensibus scripsit, ut
 nihil timere uellent. Turcarū enim classem quæ regij auffs-
 cijs regeretur, nemini præter quàm Nicensibus, ni se dede-
 rent, esse nocituram, & ut regie uolūtatis decretiq; fidem
 faceret, nōnullos Ligures in biremibus catenatos à Turcis
 impetrauit, eosq; Genuam remissos propinquis & parenti-
 bus insigni benignitate restituit. Nicenses uerò humiliter
 est adhortatus, ut ueterem iustumq; ipsorum principem, nō
 minus

minus liberalitate quàm potentia inclytū, suscipere, quàm
 supremæ cladis discrimē subire mallet, eius egētis perple-
 xiq; principis gratia, qui cum à Cæsare, tum ab ipso rege,
 cunctarū propè regni sui urbium dominatu spoliatus, nul-
 lum omnino aliū difficultatibus suis exitū reperiret, quàm
 ut utriq; impotēter occupāti, fortunæ suæ reliquū, iniquis-
 simæ prædæ sciēs & uolēs esse sineret. Nemo enim eo tēpo-
 re principum omnium ipso Sabaudio miserior uideri poterat,
 quum eius regnū paulò antè opulentū, ultra citraq; Alpes,
 auriæ atque antiquissimæ hereditatis, à propinquo rege pa-
 ritur et ab affine amicoq; Cæsare indignè lacerari conspice-
 retur. Proinde Nicēses nihil omnino, uel in præsentia tuti-
 us atq; salubrius, uel in posterū fructuosius ac honestius esse
 facturos, quàm si necessariæ deditiois consiliū celeriter ex-
 pedirēt, quādo ipsi ultro se dedentes summa beneficia publi-
 cæ & priuatim expectare possent ab eo rege, qui idcirco eos
 expeteret, ut indulgentissimè cōplecteretur, et urbē Massili-
 ensium coloniā nouis immunitatum commodis augetet &
 perornaret. Decuriones nihil se fide potius habere respōde-
 runt, quam tueri uellent erga Carolū Sabaudiū, quòd eū
 putarēt legitimū esse principē, & æquitatis clementiæq; no-
 mine longè optimum experirentur. Proinde literis &
 nuncijs ciues sollicitare destineret, se enim eos omnes qui
 se in conspectum darent, pro hostibus habituros. Hæc ean-
 dem oratores à senatu ad Anchianum missi detulerunt.
 Itaq; Galli à cohortationibus ad uim consilia atq; arma
 uertentes, expositis copijs, trinisq; promotis castris, ur-
 bem oppugnare cœperunt. Nicea excelsō adiacet pro-
 montorio, quod initium habet ab Alpibus perpetuoq;
 orso descendens in mare excurrit. Huius extremo in

PAULI IOVII HISTOR.

iugo arx posita est, antiquorum Prouincia regū opus, clarissimorum saepe ducum carcere, & misero uitae exitu nobilitatum. Hec subiecta maria late despectat, arduoq; calle urbi cōiungitur. Sub rupe iuxta littus salubris aquae copiosissimus fons erumpit, maximarū classium aquationi peropportunus. Moenia urbis, uti uetusti operis, nō magnopere munita sunt, sed ea paulò antè Nicenses nouis propugnaculis adauxerant, docente atq; administrante Paulo Simeone, arcis praefecto. Is magnum habebat militiae usum, et uti erat Rhodie militiae adscriptus eques, à praedonibus olim captus, Barbarussæ aliquandiu seruiet, hortabaturq; ciues, ut Turcarum uim constantissimis animis contemnerent. Hoc ut alacrius & pertinacius facerent, uxores eorum & liberos, imbellemq; turbam, in arcem receperant, & quicquid militaris instrumenti praesens periculum deposceret, studiosè suppeditabat. Polinus ab ea muri parte quae uergit ad septentrionem, portamq; habet ad Villafancham perducētem, oppugnabat. Anghianus intercedēte amniculo, qui torrenti similis saxeo alueo non longè à moenibus decurrit, subductus in accliuem locum tormenta cōtulerat. Turca uerò non longè à Polini castris admirabili celeritate atq; peritia productis operibus, cōstitutisq; tormentis, moeniū coronam decusserant. Gallorum interea classis circumuecta promontorium, in urbem ita tormenta dirigebat, ut nonnunquam praeteruolantes pileae in aduersa Turcarum castra deciderent. Quo animaduerso periculo Turcae ad eam partem, quam Leo Strozza iuxta Polinum uerberabat, sese applicarunt. Id erat propugnaculum nequaquam durata calce cōfirmatum, uti paulò antè à Nicensibus edificatum. Itaq; tantum muri, tantumq; eius propugnaculi à Turcis uehementi-

mentisimè rē gerentibus, dirutum prostratumq; est, ut præ-
 latis uexillis conscendere auderent, pariq; audacia Etrusca
 Leonis cohors amulatione uirtutis Barbaros equare cona-
 retur. Verum Nicenses magno preseniq; animo propug-
 nantes, multis interfecit & uulneratis, Turcas simul & co-
 hor: em per ruinas depulerūt. Eo die captū est Turcarū ue-
 rillum interfecto signifero, alterum uerò Leonis discerp-
 tum, quū eum tamen uulneratus uexillifer egregie pugnas
 seruauisset. Periere ex Turcis, tutum, aut postea ex uulne-
 ribus, paulo minus centum, ex cohorte uiginti duo. Sed mox
 Barbarussa uim omnem conferrī iussit ad diruendam eam
 turrim, quæ portæ inuinebat, maximeq; emissis in se tor-
 mentis oppugn. antibus nocebat: qua non diu quassata lace-
 rataq; & prostratis non uno in loco mœnibus, Nicenses de-
 speratis auxilijs, presidioq; suo militari, quod ex. it exiguū,
 magna ex parte sagittis cōuulnerato, de deditioe è muro
 proloqui cœperunt, eaq; conditione Anghianus eos in fidē
 recepit, ut iureiurando confirmaret, eos hisdem legibus sub
 rege futuros, quibus hactenus sub Sabaudij imperio fuis-
 sent. Veritus autem Polinus, ne Barbari trāsacte deditiois
 pactiones impedirent, doloreq; amissorū cōmilitonum, &
 spe prædæ irritati, in urbem irrumperent, ab Hariadeno in-
 petruit, ut milites reuocaret, & ad classē redigi iuberet.
 Quæ de causa non multo post Ianizeri uti fraudati sua spe,
 Polinum et Leonem à colloquio Barbarussæ redeūtes inter-
 ficere conati sunt. Vrbe in potestatem redacta, consultatum
 est de expugn. āda arce, cuius consilij duæ rationes à Barba-
 russa proponebantur, quarum altera in custodia urbis po-
 sita uidebatur, ne eam ab arce improuisus hostis inuaderet,
 et in tutandis suburbanis campis, ne alicūde hostes in oppu-

PAULI IOVII HISTOR.

gnatione occupatis superuenirēt. Altera erat posita in ad-
 ministracione tormentorum, ipsoq; quassanda urbis nego-
 tio. Vtram mallent muneris conditionem accipiendam Bar-
 barussa Gallis offerebat, se paratum professus uel adoriri
 arcem tormentis, uel tutari campos. Visus est Polinus hære
 re, quum non facile in uestigio quid sibi potius eligendum
 foret, explicare posset. Atq; ita Barbarus nostrorum inge-
 nia tanquam ad bellicum facinus audēdum minimè prom-
 pta contemnens, explorato in loco, & celerrimè suis agge-
 ribus permunito, tormenta septem collocari iussit, in quib;
 fuere duo eximie magnitudinis, quum reliqua iustā more
 nostro amplitudinem non excederent. His summa arcis pro-
 pugnacula idoneaq; ad excubias ædificia celerrimè perfre-
 git, sic ut propugnatorum in corona consistere aueretur ne-
 mo, & imbellem turbam uel impauido Simeone magnus in-
 uaderet pavor. Galli etiam partiti inter se munera, ab alijs
 uehementer oppugnabant locis, singularemq; cum summa
 agilitate Turcarum peritiam in producendis dirigendisq;
 tormentis admirabantur. Verum tot iustibus ad tantam de-
 uentum erat tormentarij pulueris & pilarum inopiam, ut
 hæc polinus, aut mutuo, aut pretio à Barbarussa petere co-
 geretur, fremente atq; obiurgante Barbaro, quod in Gallia
 alieno apparatu indigerent, qui Massilie multis uini dolijs,
 quàm rebus ad bellum necessarijs nauigia onerare maluis-
 sent. Neq; enim uir seuerus & ferox à iaciendis probris ab-
 stinebat, querebaturq; se elusum spe rerum ingentium, quas
 Polinus Byzantij longè amplissimas promississet, & tanta
 quidem iracundia, ut Polino catenas se iniecturum mina-
 retur, qui eò ipsum à Byzantio perduxisset, ubi aut existi-
 mationis iacturam facere, aut classem consumpto tormen-
 torum

torum instrumento inutilem reddere necesse foret. Quibus de causis uehementer Gallis iratus, repente diuanium indixit, id est militaris concilij genus, ad quod erecto pro castris tribunali alloquendi consultandiq; causa, trierarchi, praefectiq; omnes, signiferi & centuriones aduocantur. De re diuinaq; ad Orientem, maturaq; profectioe se decreturum dicebat, postquam apud imperitos rerum, saepeq; mendaces & ignauos, secus ac polliciti fuerant, cuncta imperata reperisset. Qua pronuntiatione, Gallis, Polinoq; praesertim nihil grauius accidere potuit, sic ut mente percussus, ad infimas preces deprecationesq; turpissimas adulando pollicendoq; descendere minimè dubitaret, multa atq; opima, non Barbarussa modò ipsi, uerum sigillatim cunctis laezzerorum centurionibus premia, ex regia liberalitate pollicèdo; quae tota penitus essent peritura, si rege eluso, abruptaq; amicitia importunè discederent, cuius temere factinomen, grauem omnino molestiam Solymano, ipsis uerò non dubiam poenam esset allaturum. His promissis & precibus, ipsoq; praesertim Anghiano iratum senem lenissimè demulcente, non egre est impetratum, ut indictae profectiois consilium abijceretur, nec ab instituta arcis oppugnatione discederetur. Sed uixdum pacato, & ad belli gerendi consilia conuerso Barbarussa, interceptae sunt literae Alfonso Vazby, ad Paulum Simeonem arcis praefectum scriptae, quibus cum prolixè hortabatur, ut tantisper hostium uim sustineret, donec ipse praemisissis iam expeditorum militum cohortibus, cū toto robore grauis armaturae superueniret. Se enim per maritimā Alpium tramites iter facere, affuturumq; biduo, ut cum Turcarum caede, ipsum atq; arcem omni periculo liberet. Ex his literis celoriter in castris euulgatum

PAULI IOVII HISTOR.

est, Vastium, qui non procul abesset, cum iustis ad confligenda
 dum copijs aduentare: qua emanante fama, adeo grauis &
 repentinus timor Turcarum pariter, & Gallorum animos
 incesit, ut quum forte ea nocte ad consternandos nouo in-
 comodo milites procellosus atque densissimus imber in-
 gruiisset, cuncti munitiones atque tormenta deferrent, ar-
 maq; relinquentes, per arduos calles superato dorsu iugo
 precipiti fuga descenderent, et ad classem confugerent. Sed
 dies, qui mox perterritis illuxit & nusquam conspectus ho-
 stis, & obortus inde pudor animos restitueret. Nec multo
 post quum arx ipsa omnium prope iudicio, uti excelsa in ru-
 pe posita, agerrime tormentis quati, neque cuniculis sub-
 ter rupem excauatis, nisi longo difficiliq; labore, atq; ite-
 dubio euentu, capi posse censeretur, reduci tormenta com-
 muni consilio coepta sunt. Ea in re administranda, mirifica
 fuit industria Turcarum, qui non sua modo, sed Gallorum
 agre molientium quaeque grauiora humeris reportabant,
 non obscure his increpita segnitie, qui corporibus atque
 animis nimis cito fatiscere uiderentur. In eo discessus de-
 creto tumultuarioq; labore, Barbari imperio contineri ne-
 quiuerunt, quin in urbem celeriter irrumpentes cuncta di-
 riperent, & in tectis saeva incendia excitarent. Discessum
 autem est a Nicea, quum iam Scrocchius aliquot oppida
 regionis, hortatu suo atque autoritate, qua multum apud
 eas gentes ualebat, ad deditiorem compulisset. Atque eo
 modo, quum Anghianas ultra flumen Varum copias re-
 duceret, Barbarussa ad Antipolim cum uniuersa classe con-
 cessit, ubi quum stationem haberet, ad insulam Lerinam,
 quam Margaritam nautae uocant, cognitum est Vastium
 atque Sabaudium cum Auriana classe in Villafianche
 portum

portum peruenisse, cuius in ingressu vastius summum naufragij periculum adiit, quum triremis, qua ipse uehebatur, exorta repentini turbinis procella iam sese scopulis illideret, nisi quidam miles rei navalis non imperitus, sublato statim dolore proram inflexisset. Eadem uis subitæ uehementisque procellæ quatuor triremes Aurianas, sese in apertum mare eripere conantes, in rupes exesi promontorij transfuersus egit, usque adeo uiolentis fluctibus, ut seruis ad transra cathenatis ad exuendas compedes spatium defuerit, atque ita submersi ad unum omnes interirent, & tormenta biantes carinas grauantia profundo mergerentur. Eo hostium periculo aduentuq; cognito, Polinus tanquam explorata occasione delendæ hostium classis, Petrum Angelium Bargæum, poetam, uirum Græcæ peritum linguæ, ad Barbarussam legatum misit, quod ei usque à Byzantio notus esset, qui insignem ab hoste procellaq; oblatam pulcherrimè edendi facinoris occasionem demonstraret, studioseq; eum hortaretur, ut eximie laudis certissimiq; prouentus educta in hostem classe fructum percipere maturaret. Annuit consilio Barbarussa, sibiq;, ubi laus spectaretur, minimè deserturum promisit, sed quo minus id audacter expediteq; tentaret, perflantes Euri prohibere uisi sunt, quibus tamen citò subsidentibus, quum fluctuosum mare mitesceret, ipseq; educta classe contra consuetudinè consideratius & segnius prouheretur, circa Antipolitani littoris uineta cursum suppressit, admiratibus primò, et mox ridetibus trierarchis atq; Sanzachs, usq; adeo liberè, ut per ironiam dicerent, equum esse, ut Hariadenus Aurie tanquam fratri, & ex piratica conspiratione legeq; ad mutuam salutem fœderato, nihil

PAULI IOVII HISTOR.

officeret, p̄arque illi beneficium optima fide redderet, quod aliquot antè annis ad Hipponam liberaliter accepisset. Ex his qui eam cunctationem carpendo ad inuidiam uerterent, erat Cayeroglis, Sanzacorum facile princeps, eius Memphitici Cayerbei filius, qui prodito Campsone Sullbano, totius Aegypti praefecturam à Selymo meruerat. Eius autem omisse rei nomen, & tum & Byzantij Hariadenus ita resellit & diluit, ut diceret multa sibi exactae etatis ducti, uel hebetibus oculis, clarius & certius quàm iunioribus uideri, & quum de Cayerogle mentio inferretur, renidens inquit ad suos cōuersus: ergo nō dissimili ratione magna mihi praemia ab hostibus erunt expectanda, dū eis lubēter parco, postquam pater eius ad Singam ab suo dextro cornu obiectos hostes Turcas non inuadens, cessantis opera praemium, Aegypti praefecturam ab hoste uictore tulerit. Ceterum desinente procella, mitescentēque mari, Salechus cum uiginti quinque triremibus, & cum totidem Gallicis Leo Strozza, ad portum contenderunt, potitique sunt eius naufragij reliquijs, sic ut per urinatores alligata funibus tormenta e profundo ergatarum molimine extraherent. Nec diu post Barbarussa uersus Masiliam ad Tolonij portum, qui Taurenta antiquitus fuit, est reuectus. Vastius autem cum Sabaudio Niceam inuisit, laudatoq; Simeone miseros ciues cosolatus est, & inspectis Turcarum operibus eorum solertiam ac artificium in construendis aggeribus sic mirabatur, ut nostros, Barbarorum comparatione, huiusmodi in rebus multo inferiores sibi uideri nobis haec scribentibus fateretur. Exinde Vastius cum his copijs, quas metu Barbarusse concripserat, aliquot etiam additis cohortibus, ad oppugnandum Monteicum, quae est amplissima & fertilissima ciui-

tas inter Subalpinas urbes, duxit. Nam in ea erant ualida Gallorum Heluetiorūq; praesidia, quae duce Carolo Drosio indigena, uiro egregie forti, frequentia incommoda Caesarianis inferebat. Itaq; magno sumptu magnoq; labore ad ductis tormētis, urbs nō uno in loco quassata est, usq; adeo uehementer, ut muri undique collaberentur, uerim enixē et uigilāter defendēte Drosio, res eō reciderat, ut Vastius penē de expugnatione desperaret. Nam fortē continuis imbris cuncta oppugnandi munia tardabatur, & uix miles ad uersi caeli iniurias ferebat, quanquam ex omnibus locis cohortes murum alacriter subirent, & inter ruinas acerrimē certaretur. Sed deditio, quae ab obstinatis hostibus ui atq; tormentis exprimi non poterat, dolo quodam, quod praetermittendum non uidetur, expressa est. Implorarat saepius opem Drosius à Buterio, qui summa rei Gallicae imperium apud urbem Taurinum obtinebat. Hoc ex difficultate periculoque hostium, interceptis eorum literis, Vastius didicerat. Quamobrem literas Buterij nomine Gallica conscriptas lingua effingit, quibus gemma eiusdem sigillum apponit, exemptum ex ueteribus literis. Ea erant in hanc sententiam, ut sibi consuleret, neque opem expectaret, quoniam rex Belgico bello occupatus, supplementa cohortium in Italiam submittenda non putaret. Idcirco, si rebus atq; opibus suis diffideret, nec defendi urbem posse his quas obtinebat militum & necessariarū rerum copijs arbitraretur, a qua atque honesta deditiois conditione accepta cū hoste pacisceretur. Has literas Vastius resignatas, tanquam ab se interceptas, Drosio mittit, hortaturque ut pertinaciter finem faciat, ne sese totque milites egregie suo munere functos & imbellem ciuium turbam in non du

PAULI IOVII HISTOR.

bium summae calamitatis discrimen deuocet. Se enim deditionem ex templo facienti ea omnia integræ fide, quæ honesta conditione tribui possent, concessurum, ne sibi necesse sit multo sanguine uictoriam parare, quæ iam esset explorata. Drosius perlectis literis, Buterij signum agnoscens, nec quicquam de earum fide subdubitans, multumq; in Vastij hostis clementi ingenio reponens, uti multis rerum difficultatibus circumuentus, deiectusq; spe auxiliorum deditionem facere constituit, scilicet, ut urbanam multitudinem, copiasq; omnes, et sese seruaret. Itaque paciscitur, ut sibi cum presidio saluis omnium rebus, sub uectis egredi liceat. Id unum postularat Vastius, ut castellum, quod erat in proximo Drosij presidio custoditum, sibi dederetur. In eo filium puerilis admodum ætatis Drosius habebat. Verum absente iam Drosio, qui id se dediturum promiserat, et suas copias præeunte, quum custos castelli, idemq; pueri nutricius, Casarianos, qui eo ascenderant, nequaquam admittere renunciaretur, utpote qui esset in colligenda suppellectile sollicitè et trepidè intentus, Vastius subito in iram exarsit, iussitq; nominatim quibusdam equitibus, ut Drosium continuo persequerentur, eumq; tantquam fidem fallentem retraherent. Tanta autem fuit aliorum equitum, uel simul præstandæ operæ, uel (quod credi par est) prædæ cupiditas, ut integræ turmæ tumultuario pro cursu, ulro se primis aggregarent, et quum Drosius pernici equo uectus, in fugam se extenderet, milites presidij, ipsosq; præsertim Heluetios lenius suo more iter habentes, nec tale quicquam ueritos hostiliter inuaderent,

mul-

multisq; occisis & uulneratis inusitata crudelitatis & auaritia facinus admitterent, uel reclamante Vastio, & unum tantum Drosum deposcente. Sed tanto tumultu inconsultè prouentium Hispanorum res coepta patrataq; est, ut Vastius penè sero perturbatis, & direptis, maleq; multatis opem attulerit. Id uerò præter spem, & secus quàm imperarat, Vastij animo molestissimum incidit, tanto cum dolore pudoreq; perturbata mentis, ut omni benignitatis officio illata detrimenta resarciri iuberet, occisorumq; propinquis & uulneratis dona conferret, opportuna placanda seueritati eius gentis, quæ truculentis uocibus & minis contra ius gentium insigni se affectam detrimento querebatur. Hoc apud Vastium receptæ urbis atq; uictoriæ laticiam minuebat, sic tamen, ut nulla seueritate erga suos, qui aucthores cædis fuerant, uteretur, quum Heluetiorum dolorem, paucis capitis supplicio punitis, expiare posse uideretur. Nec multo post diuisis per municipia ueteribus cohortibus, nouisq; dimissis, Astatam concessit, indeq; instauratis copijs uicina oppida iam pridem occupata à Gallis in dedicationem recipit, Ludouicum Vistarinum, qui erat Cherij, cum omnibus eius præsidij copijs egredi, & Carmagnolam adoriri iubet. Is iussa facit, dedentibusq; se oppidantis, arcæ tormenta admouet, eaque potitur. Gallistum id erat consilij, ut deductis præsidij uires cogerent in tutiorem locum, infirmioraq; oppida ita desererent, ut ea uero & munitionibus nudarentur, ne Casarianis paulò longioris moræ ad ea receptus foret. Itaque Osumius Vasco, & Vicomercatus Insuber, equitum præfeci, & cum his Axalius sclopettariorum cohortem adducens,

PAULI IOVII HISTOR.

Carinianum uenerant, ad munitiones euertendas exportan-
 dosque commeatus, quo in opere quū essent occupati, Vastius cum globo equitum in aduersa Padi ripa se ostendit,
 monuitq; Vistarinum, qui non procul aberat, ut equites suos Padum uado transire, abeuntēque hostes aggredi impere-
 ret. Federicus Douaria, uir impiger, adhortante Vistarino nihil dubitat, quin tranando cum turma sua in ulterio-
 rem ripā euadat, Gallōsque laceſſat, eoque audacius, quōd
 ei Vastius mature opem se laturum polliceretur. Eius uaque equites turmatim ad ducem undique confluebant. Iam
 accensa erat ardentissimē inter Ossumium atque Douarian-
 pugna, quum Vicomercatus et Azilius, qui Vastium plane
 cum ex ipso cultu tum præclara uoce alloquentem cogno-
 uerant, Ossumium adhortantur, ut contentioni finem im-
 ponat & se recipiat, quōd in conspectu esset Vastius, qui
 multitudine suorum equitum ipsos esset confestim inuasu-
 rus. Ossumius studio pugne incensus, quum delendi Doua-
 rie cupiditate teneretur, nihil eius consilij ad animum adhi-
 bet, & multo uehementius præliatur. Illi suo innixi consi-
 lio se expediunt, & quo iter intenderāt proficiſcuntur. Nec
 mora laboranti Douarie auxilio superuenit Hieronymus
 Sylua, cum ala equitum à Vastio submissus, à quo Ossumi-
 ani equites proſligantur ipseq; equo deiectus capitur, &
 apud Vastium se à Vicomercato per ignauiam desertum
 queritur. Quibus ex uerbis superbe irateque prolatis, dela-
 tisque ad Vicomercatum, orta est capitalis odij controuer-
 sia, usque adeo accensa simultate, ut Vicomercatus Ossumi-
 um tanquam improbē mentientem, & iniquē contumelio-
 sum ad singulare certamen prouocaret. Sed rex multorum
 testimonijs comperto eius bellici incurſus euentu, litem au-
 tho-

thorate sua diremit, decusque præcipiti contumelia erep-
 tum Ossunius Vicomercato restituit. Re bene gesta, Vasti-
 us Carinianum intrauit, animaduersaque loci opportuni-
 tate, quæ erat maxima atque idonea ad perturbandos Gal-
 los, oppidum munire, præsidioque confirmare constituit.
 Erat enim in umbilico mediòque propè sinu eorum munici-
 piorum, quæ Gallorum præsidijs tenebantur. Probato ab
 omnibus consilio, restitutisque operibus, & instituta no-
 uamunitione eius oppidi tutelam Pyrrho Stipitiano, cuius
 ingenio uirtutiq; multum confidebat, attribuit, & non-
 nulla inde oppida ad deditionem compulit. Nec multò post
 diuisis in hyberna copijs, Mediolanum est reuersus. At Bar-
 barussa Tolone susceptus, quum ingenti regionum præsi-
 dum studio & totius Prouinciæ copijs largiter aleretur, in-
 specta classe, uiginti quinque triremes delegit, quas præda-
 tum ad Hispaniæ oram emitteret, attribuitq; eas Salecho,
 & Assani Celebo, arcta propinquitate sibi coniuncto. Nè
 præteruecti Narbonensem sinum prædabundi, & Caput Il-
 lyberis oppidum antiquæ olim urbis uestigium, in eademq;
 ora Cadechesium, & Rhodan, quæ Rosam uocant, hostili-
 ter inuaserunt, superatòque promontorio Veneris, quod
 Creum à nautis uocatur, circa ueteres Emporias magna
 præda potiti sunt, nactique onerariam nauem, et triremem
 unam in portu, qui dicitur Palamos. His captis, Algeri-
 um, ubi imperatum erat, ad deponendam prædam, hyeman-
 dumq; traiecerunt, ut primo Vere ad Barbarussam in Pro-
 uinciam redirent. Is ea hyeme quum partem classis refice-
 ret & nonnullis armamentis renouato apparatu instruere-
 tur, Genuensium, ipsiusq; præsertim Auriæ amicitia comi-
 ter utebatur, qui quodam maritimo iure per causam redi-
 men

PAULI IOVII HISTOR.

mendorum captiuorum, quæ usui forent Barbaro lubentes
 suppeditabat. Ligures enim omnes amicè conseruatos, &
 nusquam uexatos rex Franciscus prestabat, in id accepta à
 Barbaris fide, imperio atq; authoritate Solym.ani cõfirmata.
 Neq; enim Auria, exiguis in apparatus rei naualis oba
 sequijs importunè denegatis, hostilem animum ostendere
 uolebat, quanquam se Cesaris ducè profiteretur, ne patrie
 noceret, quã expositam tantæ Barbarorũ classi ad omnem
 iniuriã cõspiciebat. Hisdẽ fermè diebus, quibus Hariadenus
 Barbarus se legedo Italiæ orã, ut Galliæ presidio foret, Mas
 siliã est profectus, Muleasses rex Tunetanus in Siciliam tra
 iecit, eo consilio ut Cesarẽ ab Hispania Genuam deuectum
 cõueniret. Causa susceptæ nauigationis ferebatur, ut à Cesa
 re maiora presidia aduersus Turcas impetraret. Nam Tur
 cæ Hariadeni clientes aliquot opportunas regni urbes fir
 missimis uiribus obtinebant, in hisq; præsertim Constantia
 nam, mediterraneam urbẽ eximie munitionis, quàm anti
 quitus Cyrtham fuisse alibi ostendimus, & in ora Leptin
 paruã, quàm hodie Mahemediam Pœni, nostri uerò Affricã
 appellant, atq; item Adrumetum, quæ Mahometa hodie uo
 catur. Eo autem ordine ex Africa discessit, ut in regni tutela
 sibi maximè fidos atq; acerrimos uiros relinqueret, Maho
 metè in primis, qui urbi præsideret. Is tũ erat in summo a
 pud Tunetanos magistratu, qui Maniphates uocatur, &
 propter oris titubãtiam Temtes appellabatur. In arce quo
 que cõstituit libertũ, genere Corsum, cui nomẽ erat Fares,
 quod alacrem exprimit. Copijs Amidam filiũ præfecit, qui
 suburbanos campos ab hostium Turcarum & Numida
 rũ incurfionibus tueretur. Afferebat autẽ Cesari munera,
 prætiosi operis tapetes, uariãq; ornamenta lectorum, atque
 item

Item aliquot nobiles gemmas, & duos eximie proceritatis Numidicos equos. Verum quum è Sicilia soluisset, rediit cursum Genuam tenere non potuit, aduersisq; uentis, Caietam primò, et mox Neapolim est reiectus. Ei prorex Petrus Toletanus, hospitalis munificentia munera, domumq; lautissima supellectile exornatam contulit, Neapolitanis noui gentis cultum, uescendiq; morem, & odoramenti omnis generis exquisitam luxuriam admirantibus. Cunctis namq; dapibus infani sumptus unguenta insarciebant, constabatq; paucionem cum duobus phasianis à structore ex regia culina disciplina conditum, centum aureorum impensam excessisse. Quippe non coenaculum modò, quum in mensa concideretur, sed domum uniuersam, nouo suauissimoq; nidore compleuisse ferebant, tanta inhalatione, ut à tota uicinia huius inusitatae & non citò euanescentis uoluptatis odor sentiretur. Exinde terrestri itinere ad Casarè proficisci constituit, mare reformidans Barbarussa hostis elasisibus occupatum. Iamq; Rodolphus Pius, Romæ legatus, in gratiam Casaris, uel alienos colentem deos regem Barbarum, premisis qui inuitarent lautaq; hospitia offerrent, erat suscepturus, nisi eum Neapolim subsistere Casar iussisset. Erat enim uehementer intentus grauissimis rerum consilijs, Buxetòq; in oppido cum Paulo pontifice collocutus ad Sicambrium bellum iustis itineribus contendebat. Sed ego postea ab ipso Muleasse regno pulso, orbatòq; luminibus didici, eum supra illas quas diximus susceptæ nauigationis causas, idcirco Africa libenter excessisse, ut magnum, quod sibi imminebat periculum effugeret. Nam uti erat astrologia peritissimus, fatali astrorum influxu amittendi regni, & saeuae necis cladem sibi portendi diuinabat.

PAVLI IOVII HISTOR.

Quum unum uerò maximè Barbaruffam sibi timendum
 existimaret, propterea se facillè credidisse eam classem, quæ
 Byzantij ornabatur, aduersum se omnino parari. Quid
 enim absurdius uideri posset, quàm Ottomannicam classem,
 non excidio sicuti solet, sed auxilio Christianis aduentu-
 ram iudicasse? Atque ita iudicio suo potius quàm syderum
 monitu deceptum, in eam calamitatem fuisse præcipitatum,
 quam tamè & exul, & inops, & utroq; captus oculo for-
 tissimè perferret. Dum Neapoli moraretur Muleasses, in-
 tenteq; spectaret, quorsum Barbaruffæ consilia euaderent,
 qui tanta instructus classe, irrito incepto ab oppugnatione
 Niceæ discessisset, quid Solymanus Strigonio atque Alba
 Regia clarissimis Hungarici imperij urbibus expugnatis
 moliretur, quo denique Cæsar post Duram urbem in Sicam-
 bris manu captam, arma uersurus esset, certis ab Africa
 nuncijs didicit Amidam filium ex repentiua defectione re-
 gni Tunctani sedem inuasisse, interfectisq; ipsius amicis at-
 que præfectis, & gynæceo incesta libidine profanato, ar-
 cem occupasse. Quibus cognitis rebus grauissimè perturba-
 tus, in Africam omni postposita mora traicere, & perditis
 rebus uel seram ope m afferre constituit, ratus se excita-
 te rebellionis initia, filiumq; prius oppressurum, quàm il-
 le collectis uiribus sese confirmaret. illum namque præcipi-
 ti consilio asciturum sibi Turcas in auxilium putabat, qui
 ex Lepti, Adrumento, Cyrteaq; facillè accersiri possent, ut
 Hispanis apud Guletam opponerentur, si ipsius Muleassis
 causam tueri uellent. Itaque quanta potuit festinatione pro-
 lata pecunia milites conscribit, probante Petro Tholetano
 prorege, & ueniam exulibus concedente, qui nomina dæ-
 rent, in Africamq; traicerent. Ad huius edicti samam, ma-
 lefici,

lefici, iudicijsq; damnati homines, Neapolim confluxere,
 adeo frequentes, ut ex eo genere hominum iustus exercitus
 conflare posse uideretur, quum quisque stipendia facere, exi-
 lij nomen abolere, atque experiri dubij Martis fortunam
 mallet, quam domo profugus, & nemoribus incerrans, à
 conquisitoribus rerum capitalium teterrimam laquei ne-
 cem expectare. His duces se præbuit è Patritiorum or-
 dine Ioannes Baptista Losfredus ingenio acer, glorie mili-
 tatis & certi quæstus ex præfectura impensè cupidus. Is cū
 Muleasse trimestre pactus stipendium, quod statim persol-
 ueretur, delectum habuit, conscriptisq; cohortibus, milites
 mille & octingentos nauigijs imposuit, retenta apud se ma-
 gna parte pecunie profectus in Africam, cum rege ad Gu-
 letam applicuit. Quomodo autem Amida filius à Mu-
 leasse patre defecerit, & quis eius cruentæ rebellionis fuerit
 exitus, non alienum erit ab instituto operis strictim enarra-
 re. Erant apud Amidam summæ autoritatis proceres,
 qui iuuenem alieno consilio obnoxium facileq; parentem
 pro libidine regebant, & ante alios Mahometes eius Boba-
 maris filius, qui regnante Mahomete fuerat Maniphætes.
 Huic Muleasses potitus regno, defectis uirilibus contumelio-
 sum necem intulerat, obrectatione amatoria incensus, quòd
 Rhabamnam incomparabilis formæ puellā Abderomenis
 arcis custodis filiam, quam ipse deperiret, maturatis nuptijs
 præripuisset. Ab hac paternæ necis iniuria Mahometes
 capitale in Muleassem odium conceperat, quod ideo multis
 compressum annis fuit, ut demum ex occasione patrædæ ul-
 tionis grauius erumperet. Secundum hūc erat uetere gratia
 insignis alter Mahometes cognomēto Adulzes, ex Granata
 Maurus, sclopettorū mirus artifex, Muleasses per contume-

liam nequissimum seruorum appellare solitus ab se totum
 alienar. At cum paucis coniuantes, excitatis falsis rumo-
 ribus, effingunt Muleassem apud Neapolim fato cōcessisse,
 admissōq; supremæ impietatis flagitio, prius quàm morere
 tur, ad Christiana sacra defecisse. Hac uerò fama repētē per
 motum excitatumq; Amidam circumsistunt, adhortaturq;
 ut ad paternam sedem properè aduolet, ne Mahometes fra-
 ter, Christianis ad Guletā obses datus, studio fauoreq; Touar-
 ris, qui expeditas haberet uires, ipsi præserreretur. Erat enim
 Mahometes duodeuiginti natus annos, toto ore atq; inge-
 nio auū referens, & propterea Tunetanis ab ea indole gra-
 tissimus. Itaq; Amida nequaquam impiger ad capeffendam
 patris fortunam, citato cursu è statiuis castris Tunetū con-
 tēdit. Populus, qui nihil de regis morte audierat, ambiguis
 uultibus eam excipit, & quum pleriq; mirarentur, cur in-
 iussu patris ad urbem temere uenisset, prodijt ipse Mani-
 phetes, ut diximus cognomento Temtes: hic Amidam seuera ob-
 iurgatione et inquam capitalis audaciæ facinus ausum uehe-
 menter increpitat, & ut in castra reuertatur suadet, resili-
 tantemq; occursum multitudinis extra urbem propellit. At
 Amida consilio deiectus, deceptusq; sua spe, ad Martiam re-
 gionem deflexit, quæ à portu Vtica ad promontorium dirio-
 te Carthaginis pertinet, insigniū ædificiorū frequentia, &
 regiorū hortorum incoenitate pernobilis. Ceterum Mani-
 phetes reiecto Amida, celeri nauigio ad Touarrē se cōfert,
 ut si quid a lueris rumoris ex Sicilia allatū esset, ab eo certis-
 us exploratusq; cognoscat, & de Amide temeritate, into-
 lerandiq; audacia conqueratur. Erāt apud Touarrem dati
 obsides Abdalages, ipsius Maniphatis frater, et Corsi Farcē
 arcis custodis filius. Cum his diu colloquutus Maniphates,
 reuer-

reuersusq; Tuncetum in suspicionem uenit perfidiosi initi
 consilij, quum ipso auctore subleuanteq; Fouarre, Maho=
 metes obses paternum regnum affectare diceretur. Poeni
 siquidem suopte ingenio mobiles, repentini, suspicaces, in=
 certis rumoribus facile seruiunt, & quæ audierint sepiissi=
 me etiam falsa, temere interpretantur, pro comodo scilicet
 studioq; suarum factionū, quibus pertinacissime sese addi=
 cunt. Exoritur itaq; per urbem rumor ambiguus, & gli=
 scente suspicionis fama, non leuis populi tumultus. Nec diu
 post huius turbulente cōmotionis casus, causaq; per quos=
 dam ciues, quibus odiosum erat Muleasis nomen, ad Ami=
 dan Martijs in hortis crebro suq; irio Fortunaæ suæ indig=
 nantē, celerrime defertur. Is ab eo nuncio redintegrata spe,
 & certis augurijs confirmatus, Bohamaris & Aducis, suo
 rumq; omnium hortatu, fortunaæ rursus non semper incer=
 te bonoq; euentui occurrendū ratus, Tuncetum reuertitur,
 patentiq; ingressus porta, ad Maniphætis domū decurrit,
 quo absente, propinquos eius & familiares crudeliter ob=
 truncat, patrataq; cæde cruento cum agmine ad arcem con=
 tinenti cursu protinus ascendit. Ingressurum Fares custos,
 cancellata exteriori ianua, prohibere conatur, comprehen=
 sisq; audacter equi habenis inuectum urgens retro auertit.
 Sed Fares ab Aethiope Amida promptissimo satellite, ada=
 sto per latus mucrone confoditur, renouatoq; equi impetu,
 Amida per expirantis prostratiq; Fares corpus equum adi=
 git & irrumpit, repertumq; Maniphætem extemplo in=
 gulari iubet, & per hunc modum unius hora momento,
 urbe, arce, regnoq; potitur. Exinde in minores patris libe=
 ros cædibus grassatus est, usque adeo insolenter conturbat
 tis rebus omnibus, ut patris etiam cōcubinas cruentus sine

PAULI IOVII HISTOR.

pudore constupraret. Harum rerum, uti acciderant, Muleas
 ses certior factus, nihil differendum esse iudicans, cum tu-
 multuarijs, ut diximus, copijs in spem recuperandi regni in
 African traiecerat. Igitur Franciscus Touarres rege atque
 Lofredio appulsis, uti erat prudenti perspicaci que ingenio
 uir, ideoq; solerti ratione imminentes casus expendens, re-
 gi suadere coepit, ne his cum copijs Tunetum ire propera-
 ret, priusquam de Tunetanis rebus, ciuiumque animis cer-
 tius cognosceret. Suspectabat enim Punicam fidem, et uen-
 lium Arabum insidias. Eo autem grauius ac apertius Lo-
 fredium, ne ire pergeret admonerat, quod in mandatis,
 quae discedenti prorex dedisset, diserte perscriptum erat, ne
 regi auidè ituro procedenti que pareret, nisi ualida Numi-
 darum manus auxilio uti promiserat aduenisset. Sed regem
 atque Lofredium in sua sata precipites uehementer incita-
 bant aliquot Afrorum proceres, qui simulatione officij
 egressi urbe praesto fuerant, eiq; solenni cerimonia, gladijs
 iugulo admotis more gentis, fidei militaris sacramentum di-
 xerant, testabanturq; Amidam pudore metu que perterri-
 tum, ubi ipse in conspectum se daret, urbe arce que arrepta
 fugat protinus excessurum. Nec mora Touarre frustra
 obtestante praedicente que, ut à Punicis insidijs sedulo caue-
 rent, Muleas explicatis uexillis ad Tunetum iter intendit,
 subsequente alacriter Lofredio. Nec desuere nonnulli peri-
 ti militiae ex cohortium praefectis, et ante alios Cola Tho-
 mas, et Iacobus Macedonius, qui Lofredio suadere nite-
 rentur, ne inexplorato progredi, et fallacissima gentis pro-
 misso incaute credere uellet, sed tantisper cunctaretur,
 dum promissa expectata que ab rege propinquorum Nu-
 midarum auxilia superuenirent. Ad quos superbo ore con-
 uersus

versus Lofredius: desinite, inquit, qui sacro metu correpti
 estis, ea impudenter commemorare, quæ uiris fortibus ani-
 mos comminuant. Tantum uerò abest, ut parata uictoria
 deesse uelim, ut rectius me facturum arbirer, si uos ad
 consistendum inani metu multitudinem, quàm ad serien-
 dum hostem promptiores, ultimo supplicio puniendos iu-
 dicem. Ad ea Thomasius respondens, fortuna, inquit, Lofre-
 di, non sera unquam temeritatis ultrix, breui ut uideo,
 utriq; nostrorum testandæ uirtutis expeditum iter aperiet.
 Ego certè præfeturæ honori quem dedisti, non ignobili ui-
 ta exitu honestè satis faciam, tu uerò uideris, an tuo mune-
 ri, qui tuorum monita usque adeo superbe fastidis atq; con-
 temnis, malè consulendo inconsulteq; pugnando satis factu-
 rus sis. Antecedebat rex cum ala familiarium, uexilla re-
 giorum insignium præferens, subsequabantur compositis
 ordinibus cohortes, iamq; ad cisternas, ubi Cæsar cum Bar-
 barussa paucis antè annis conflixerat, tertio ab urbe lapi-
 de erat peruentum, quum magna celeritate Hispani equites
 à Touarre missi superuenerunt, nunciantes à Barbaris pro-
 culdubio instructas esse insidias ad oliueta, quòd multa Nu-
 midarum agmina in his condita ab exploratoribus reser-
 rentur. Sed hæc rex ipse atq; Lofredius facillè contempsere,
 quum in fata sua proruerent, & tam seruidè quàm incautè
 ad eam portam prouerentur, quæ naualibus portuiq; im-
 minet. Tum uerò è mœnibus conspecto Muleasse, Asrorum
 equitum ualida manus hostili impetu porta erumpit, &
 magnis clamoribus editis pugna committitur. Ala regia
 familiarium erumpentes egregiè sustinet. Sed Muleasses im-
 pigrè hastam quatiens, & obuios quosq; saucians in fronte
 uulneratur. Cruenta regis facies suos magnopere centuræ

PAVLI IOVII HISTOR.

Bat, et terga uertere cogit. Nec mora ex oliuetis frequentes equitū alæ, peditumq; cohortes sese undiq; Lofredianis circumdant, in quos nostri aliquot minora tormēta curulia emittunt. Verūm his semel displosis ad iterandos ictus spatium nostris deest. Tanta enim incurrentiū Barbarorū uis atq; celeritas fuit, ut nostris, ubi se circumuentos ac indagine clausos uiderunt, animi conciderent, & scedē abiectis armis occupante pauore in paludē se conijcerent, & eruatando apprehendendoq; nauiculas sese à Barbarorum gladijs eripere niterentur. Eæ nauiculae magno usui fuere profligatis, quum instructæ minoribus tormētis Barbaros, admissis etiam in paludē equis, nostros auide cōsectantes displodendo pertererent, atq; ipsos adnatantes exciperent. Lofredius inopinato hostium incurſu attonito similis, equū Thraicium, natare solitū, in paludem adegit, ubi nequicquam per uoraginosam uada eluctante equo, ut in siccū rediret littus, ac honestius caderet, à Barbaris confossus atq; equo deturbatus in paludē periit, & cū eo Carolus Toccus illustri Cræcorū sanguine progenitus. Solus ferè omnium Cola Thomastus, uti prædixerat, cōstantissimè occubuit, adhortatus notos centuriones atq; præfectos, ut secū impigrè dimicantes decoram pro dignitate ante aelæ militiæ mortē potius oppetere quā turpissimè in paludis cœno perire mallent, atq; ita multis Barbarorū confossis & obrūtatis inter cadauera hostiū non inulticeciderūt. In his fuere, infaustæ uirtutis laude digni, Iacobus Macedonius, Antonius Grandillus, & Laurentius Monfortius, Neapolitani honesti ciues. Reliquos hausit palus, aut hostilis gladius absumpsit, quū meliore sorte Franciscus instruendæ aciei magister, cū Antonio Buccaplana, & Lucio Brutio incolumis enataisset. Muleasses suo erore,

Et multo puluere foedatus, quū inter turbam terga uerientium profugeret, nulla alia re magis eū hostibus prodente, quam unguentorū odore, agnitus captusq; est. Desiderati sunt ex ea caede supra mille & trecenti, reliquos Touarres uestiendos recreandosq; curauit, qui non multò post transportati in Siciliam, à Messanae fretò pedibus redeuntes, ab egestate squaloreq; deformes, eam cladē Neapoli miserabilē fecere. At Amida uictor nihil antiquius habuit, quam ut patrē, adempto ei oculorū lumine, immaniter obcecaret, q̄ ferebat candenti scalpello, proscissa utriusq; oculi pupilla. Eandem fraternae sauitiae iniuriam tulere Nahasar & Abdilas cum Muleasse patre capti. Francisco autem Touarri significauit apud se seruari paucos, & hos quidem imberbes captiuos. Muleassi uerò patri atrociora promerito, uti ille fratribus suis olim fecisset, oculorum se usum ademisse, reliquisse autem uitam, ut ceteris crudelissimè se uicentibus exemplo foret, & ipse erga perfidiosum patrem à clemētiā nomine non abhorruisse testaretur. Firmauit demum certis conditionibus eandem, quae cum patre fuerat, amicitiam: quū eam sibi magno usui, in ea praesertim noui regni perturbatione, futuram existimaret, nihil asperrante Touarre, q̄ praesenti commodo seruire posset. Nam percussis inducijs Amida aliquantū pecuniae representauit, quae stipendij nomine praesidiarijs Hispanis solueretur, reddiditq; nōnullos captiuos, & in his è Rabatinorū ordine circiter uiginti equites Christianos, quos custodiae antea tradidisset, tanquā in fide patris contumacissimè perseuerantes. Adhac quoq; restituta sunt cuncta ad unum Lofredij uexilla, cadauerq; eius, adempto tamē capite, ad sepulturā remissum est. Dedit etiam obsidem Schitē filium annorū nouem, q̄ nomē apud

PAULI IOVII HISTOR.

Pœnos benè fortunatum significat, ea tamen conditione, ut si ex his inducijs, quæ temporariæ uidebantur, pax esse non posset, atq; inde oriretur bellum, Sehitem sibi Touarres incolumem continuò redderet. Impetrata quoq; sunt à Touarre Losfrediana tormenta, quorum iacturam quanquam non magnificaret, Tunetanis tamen hostibus aliquando profuturam iudicabat. Eæ induciæ quanquam non iniquæ & multis de causis necessariæ uideri poterant, ideoq; à malis probarentur, nequaquam tamen Touarres ex dignitate Cæsaris esse statuebat, quòd indignum foret cum potiri regno, qui immani perfidia, nefarioq; scelere, id contra Cæsaris auctoritatem occupasset. Quam obrem Touarres noua agitabat consilia, quibus uel ingrati, uel auari animi ratio inclusa uideri poterat, accersendùm que legitimæ hereditatis regentem statuit, qui nutu Cæsaris Amidæ iniuria uehementer offensus, apud Tunetum Christianis auspicijs imperaret. Erat apud Numidas Abdamelech, exul ab eo tempore, quo Rossetem ad Barbarusam confugisse docuimus. Hunc, quòd esset Muleasis germanus frater, ad spem regni euocat, confisum Anemsehæ Numidarum reguli opibus. Nam apud hunc benignè exceptus hospitio, diu permanerat, quum è Biscari mediterranea urbe, occupantibus eam Turcis, ad interiora Numidiæ profugisset. Nec oblata occasione deest Abdamelech, hortante præsertim Numida, & prædicentibus iam pridem astrologis, eum proculdubio regem euasurum, & regni compotem in ipsa regia Tuneti excessurum è uita. Patranda autem rei peropportunum tempus aduersus se uidebatur, quod tum abisset Amida, uti compositis urbanis rebus, ad Bisertam profectus, ut ibi piscosi lacus magnum uestigial exigeret. Itaq; Touarres, ut passionis fidem tueatur

tueatur, Sebitem puerum nauigio Tunetum remittit, ex-
 cipitur què ab eo Abdamelech, qui noctu maximè confectis
 itineribus ad Guletam peruenerat. Is celeritate speculato-
 res prauertendos ratus, paucarum horarum quietem equis
 recreandis tribuit, & cum globo Numidarum ad Barba-
 succam Tuneti portam peruolat, ingressusq; confestim ad
 arcem contendit. Nec eum portæ custodes morantur, rati
 eum esse Amidam, qui à Biserta redisset. Nam Abdamelech
 scelici dolo totam faciem linteis sudarijs inuoluerat, Peno-
 ram more, qui eo uelamento uti solent, ut ora à solibus pul-
 uereq; defendant. Eo cognito attoniti custodes, quum ad ar-
 ma discurrerent illico trucidantur, unusque antè alios ad-
 uersari ausus primæ custodiæ prepositus Nanserhalla, natio-
 ne Siculus, cõfoditur, atq; ita Abdamelech deterritis cæteris,
 & nihil præ metu se commouentibus, admissaq; in arcem
 Tunetanorum ciuium manu, rex salutatur. Is antè omnia
 Sebitem puerum custodia tradit, & in eandem formulam
 Touarri tributum pollicetur, qua Muleases à Cesare reg-
 num accepisset, eique in partem stipendij aureorum nume-
 rum sex milia dinumerat. Nec multò post in lethalem incidit
 morbum, & ut diuinantium mathematicorum fidem im-
 pleret, trigesimo sexto imperij die uita excedens, regio su-
 nere elatus est. Potentissimi autem amicorum & Tune-
 tani principes, obnixè fauente cohortantq; Touarre, Ma-
 hometem filium, annorum serè duodecim regem crearunt,
 eiq; statim ad hæserè, qui ætatem eius regerent, muneraq;
 rerum publicarum ex arbitrio obirent, Abdalaget Mani-
 phætes, qui interfecti Temtis erat frater, & qui tum erat
 Mesuar Abdelchirinus, quæ uox seruum exprimit libera-
 lem. Secundum hos Scyrius Mahometane peritus legis,

PAVLI IO VII HISTOR.

ex Bugæa origine Maurus, et Ioannes Perellus ex equitum Rabatimorū ordine, patria Tarentinus. His cuncta parebant, sed Abdelchirinus intempestivæ probitatis atq; prudentiæ consilium coquens, quū diceret TUNETANÆ civitatis nequaquam puero rege esse opus, sed statæ atatis maturiq; ingenij viro, qui alienis consilijs circūduci non posset, exitiū sibi citò peperit. Excogitans enim quonā modo regie stirpis regem efficeret, frustra circumspiciens, nec consiliū maturè explicans, præoccupantibus collegis est interfectus, et crudelitate, ut nec propinquis eius nec clientibus parcere tur: Eo sublato, cæteri, quos diximus, summæ potentie uerq; tyrānidis triumuiratū condiderunt. Sed Perellus gyncæcum inuasit, q; ei tanquā professione Christiano tum licebat, & in libidinē effusus, Amide concubinas ad unam omnes cōstuprauit. singulari cū dolore Amide, qui Tunto exclusus, errabundusq; ad Leptim, atq; inde nauigijs ad seecēnū Gyrapolitanū Mænicis peninsula regulum cōfugerat, passim ab omnibus opē implorans ad repetendum regnum, q; à nefarijs hominibus summa perfidia occupatū indignissimè uastaretur, quum regi puero impotenter atq; improbè dominari, quā ei sincera fide in administranda Republica adesse mallent. Hæc eadem uera esse TUNETANI sentiebāt, querebanturq; de Abdelchirini morte, qui optimatum princeps paterq; patriæ, à perditissimis hominibus nefariè fuisset interfectus, neq; pati poterant civitatem gubernari à triumuiris, qui nullum auaritiæ, libidini atque seuitiæ modum imponerent, quorum dominatus, si regis pueri maturior ætas foret expectanda, crescente indies licentia, multo durior ac acerbior euasurus crederetur. Dum eo modo Amida notos sibi adiens, & à singulis auxilia postulans, ciuitatibus

uitatum erga se uoluntates excuteret, multisq; pollicitatio-
 nibus nouas passim sibi amicitias parare contenderet, Mu-
 leasses pedore carceris, & suæ calamitatis deformitate mi-
 serabilis, à fratris filio rege impetrauit, uti arce egredi adi-
 req; templū sibi liceret Ameti Benaros, uiri olim sanctissi-
 mi, quod apud Afros in urbe Tuneto asyli inuiolabilis no-
 mine augustissimū habetur. Nec diu post, quū Bernardinus
 Mēdocius, Hispanicæ classis præfectus ad Guletā applicu-
 isset, expetente Touarre, è tēplo ad stagnū, atq; inde nauis-
 gio ad Guletam perductus est, ut cōsultationibus interesset,
 quibus arma aduersus Amidā, totiusq; eius oræ Turcas pa-
 rarentur. Muleasses antea Tunetanorū sibi ualde infensorū
 gladios effugerat, mulierculæ inopis misericordiæ seruatus
 quæ cū anili pietate in scrobe multis allij fertis coopertū ad-
 uersus quæritates abscondisset. Nec minore quoq; salutis sor-
 te mortē effugit, quū opportune ad Guletam esset aduectus,
 quādo ei Amida uir seuus, qui mox Tunetū repetijt, uel in
 augustli templi asylo, uti ipse referebat, minime esset parsu-
 rus. Muleasses paulo antè filiam nomine Meluccā, quæ uox
 Angelam exprimit, Touarre auspice, puero regi, uel impro-
 bantibus Tunetanis, desponderat. Ea res ciuium animos ita
 exacerbauit, ut Amidam euocare literis, nuncijsq; accersere
 maturarent, quibus ille confisus, ne occasione iā planè suo
 arridētī uoto deesset, è Cyraçoli profectus, biremibus Tur-
 ce prædonis, cui debilitati cruris uitium Claudii cognomē
 fecit, Leptim aduehitur, atq; inde coacta equitū manu Tu-
 netum peruenit, tanta celeritate, ut regi puero uix euaden-
 di, & scapham conscendendi spatium daretur, cunctaq; ei
 paterent, nec quisquam arma corripere, aut hiscere aude-
 ret. Primum omnium Amida Perellum è latebra erutum

PAULI IOVII HISTOR.

omnibus tormentis excruciat, abscisisq; uirilibus uiuum in foro cõburi iubet. Nec Perello animi cõstantia defuit, quẽ oblato uitæ munere adduci non posset ut à Christiana religione deficeret. Nec multò post, quæstione habita, Mani phetem, quem Adamelech creatat, interficit atq; item urbis prætorem, & secundum hos ex ordine Rabatanorũ citius quadraginta, quorũ cadauera rex inhumana feritatis laceranda canibus obiecerat, aliàs solitus in uiuos etiã homines mordaces molossos, diurnaq; fame, ut asperius seuirent, efferratos immittere. In eo quoq; supra crudelitatem incocta libido uehementer efferbuit, quum nec sorori quidem parceret, & in omnem sexum, ubi forma ad genium respõderet, improbissimè debacharetur. Ceterũ Muleasses nõ diu apud Guletã subsedit, ut ipse aiebat, Touarres auaritia grauius offensus. Querebatur enim ab initio depositã apud eũ regiã gazã nequaquam integra fide tam iniquè à fortuna mulctato redditã fuisse, pretiosæq; suppellectilis partẽ, cum insignibus gemmis certoq; auri pòdere, sibi misero iniquissimè surreptã. Quũ autẽ eius contumelia notã Touarres pluribus argumentis diluere properaret, eò res est perducta, ut Touarres ab rege furti & peculatus apud Cæsarẽ reus efficeretur, & uterq; in Germaniam contenderet. Verũ Cæsar ad æquitatẽ facti controuersia adducens composita potius quã diiudicata lite, eo exitu utrumq; dimisit, ut Touarres ex Guletæ præfectura detractus sit, Muleasses uerò in Sicilia perduceretur, publico Siculorũ sumptu alendus. Filius autem eius Mahometes, qui obses fuerat, ad ultiores Numidas Lentigestæ auie propinquos, ut fraterni imperij successum tutus ab insidijs expectaret, auis itineribus confugit. Quum ex itinere Muleasses Ro-

mam

mam uenisset, excipereturq; cōuiuio ab Alexād̄ro Farma-
 sio Cardinale, ita se ad uarias percunctationes humanum fa-
 cileq; praeiuit, ut insigni cultus & gestus grauitate ueteris
 fortunae maiestātē tueretur. Nā ab elati ingenij more Bar-
 baris insito, deductus ad Pontificē, nequaquam maiore ho-
 norē impendit, quā ut ei genu tantū oscularetur, & qui
 oculorū orbis linteā uitta occultatos gerens nihil intueretur,
 obstipa tamen & erecta ceruice regiae superbia inso-
 lentiā referret. Ab eo demū narrante multa literarū memo-
 riā digna, de recentibus bellis, Punicisq; rebus, & institutis
 didicimus, & quū non ineptē de philosophia sermones il-
 lati essent, quanquā per idiotas interpretes colloqueremur,
 perspicuē tamē eū Auerroris studiosum, & sectatorē, dispu-
 tando deprehendimus. De natalibus autē suis ita disseruit,
 ut Chores familiae nomē, ex qua ipse praestitē stemmate natus
 est, ad Homerē, Mahometis pseudoprophetae cōsanguini-
 nē atq; discipulū, referret, cuius stirpis Tunetani reges, ni-
 hil intercisa, aut alieno sanguine deprauata serie per no-
 ningētos supra quinquaginta quatuor annos regnarint.
 Propterea affirmabat Tunetanū regē, augustiore cogno-
 mēto, appellari Emir Mumenim, hoc est in religione opti-
 mē credentium principē. Memorabant autē familiares eius
 neminem ei uirtute equestri peritiāq; armorum posse com-
 parari, quum ex adulatione iactarent eum, quod ad ue-
 natoriae artis decus pertineret, non multis ex quo im-
 perasset annis, ducentos amplius iubatos leones in syluis
 equestri lancea confixisse, quorum tergora siccata reple-
 tāq; paleis, ad imaginem uiuorum, testimoniumq; uirtu-
 tis, tanquam decora proximaq; militiae honestissime exer-
 citationis trophaea, in per amplis hortorū porticibus spectā

PAULI IOVII HISTOR.

rentur. Quibus de causis, Muleasses tam seuo dire calamitatis infortunio prorsus indignus nobis etiam uideri possit. Eodem hyemis initio, quo Muleasses ab aduersa fortuna acerbiſſimè mulctatus est, et Barbaruſſa Niceæ arce nequicquam oppugnata, ad Tolonem in hyberna concessit. Franciscus rex à Belgico bello honesta cum laude reuerſus, q̄ Landresiano præſidio opem fortiter attulisset, productaq; acie Cesari maximis gentium ferè omnium aucti copijs pugnapotestatem fecisset, noua copiarum supplementa in Italiam miſit, ut amiſſi Monteuici detrimentum Buterius nouo anſu reſarciret. Iam enim Hipporegiam tormētis adortus, eò præſidiū Caſarianorū adduxerat, ut proſtrato muro egerimè Gallorum impetum ſuſtineret, & deditiōnem breuiſſatūrum uideretur. Sed aduentu Anghiani noui ducis ex Gallia, Buterius quum ab eo ceſſare oppeririq; ſe iuberetur, cū recentibus ſcilicet copijs appropinquantem, ut prælio & expugnationi urbis intereſſet, indignabundus ita impetum repreſſit, ut hoſti ad erigendos nouos aggeres, confirmandosq; animos ſpatium daret, & partæ propè uictoriæ deſeſſe mallet, quàm eius propè conſecti negotij laudem cum adolescente imperatore cōmunicare. Is erat regie ſtirpis è Borbonia familia, quem Maſilia Barbaruſſam excepiſſe docuimus, cui Buterius uetus miles, & dux ingenio turbido, nihil præter honoris nomē militiæ cōcedendū exiſtimabat, amiſſe q; proinde uictoriæ euentu malignè letaretur, quàm ille importuno imperio iuueniliq; libidine interpeſſe uideri poſſet. Hoc enim ingeniorū habitu, & tū, & ſepè alijs Galli duces inter diras obtreſtationes bellæ adminiſtrare ita erant ſoliti, ut rem publicam poſt priuatum decus facile haberent: neq; ob id poenā à miſiſſimo rege uerentur. Galli
etiā

etiam per eos dies Crescentinū oppidum tormentis quassatum, & Desannam, sanctiq; Germani uicina oppida Casariensis ademerāt, magno cū dolore Vastij, qui frustra diu postulata à quaestoribus in subrū pecunia, ut nouas conscriberet cohortes, imparatus, inferiorq; multis rebus per hyemē bellū gerere cogebatur. Processerat tamē Nouariam usq; quantis potuit coactis copijs, ut prouinciæ præsidio foret. Nā Galli intra Montisferrati, & Sabaudia diuionis fines se intulerāt, et circūsessuri Carinianū oppidū, quod est iuxta Padum positum, uidebantur. Id uastius paulo antè occupatū (ut diximus) ualidis aggeribus munierat, præfeceratq; ei Pyrrhū Scipicianum summæ uirtutis atq; constantiæ uirum. Ei autem aderant Felix Archius, cum Germanorum cohortibus tribus, & Michael Hispanus, cū totidem Hispanorū uexillis, cōgestisq; omnis generis cōmeatu Gallorū impetum expectabat, q; summæ opportunitatis esset id oppidum ad gerendum bellum aduersus Gallos, qui obiectis eius munitissimi loci magnopere tardabantur, ne ulterius proferrēt uires, & liberius reliqua oppida tentarent. Gaudebat Vastius accessione eius oppidi multis de causis, eaq; præcipuè, q; amissi superiore anno Claraschi par detrimentum hostibus rependisset. Itaq; obstinatis animis, et Vastius id tueri, & Anghianus obsidere atq; recipere contendebāt, tanto studio, ut Anghianus longam obsidionem institueret, castris in conspectu hostis positis, & Vastius è Germania in auxilium duas legiones accerseret. Tota namque utriusq; imperij, existimationisq; ratio in eius oppidi defensione, expugnationeq; posita erat, sic ut plerique facillè prædicarent, uti mox euenit, eam contentionem uniuersæ pugnae casum allaturam, quod antea per octo annos inter
perpe

PAVLI IOVII HISTOR.

perpetuum gerentes bellum nunquam accidisset. Proinde futurum, una insigni pugna diuturno bello, intollerantibusq; miserorum incolarum calamitatibus finis imponeretur. Iam plures menses Pyrrhus obsidionem atque inedia fortissimè sustentarat, sic ut presidij lectissimi milites ab inopia rerum extremaq; desperatione auxilij, de eruptione cogitarent. Sed eos Pyrrhus animo corporeq; ad perferendas totius inopiæ difficultates paratissimus, blandis honorificisq; alloquijs in officio continebat, quum nullam edendo prælio, si erumperent, occasionem ad uictoriã ostendi diceret, proindeq; eum conatum scelici euentu cariturum, quoniam Galliam nequaquam temere, uti alias, sese circumuallassent, multisq; tormentis atq; equitatu essent instructi, sperarentq; sine sanguine uictoria potiri: quando etiam ab oppugnationis consilio propter mirificos aggeres, præstantisq; presidij opinionem, non ineptè discessissent. Neque de mum de Vastij studio diligentiaq; esse dubitandum: eum enim et suæ laudi, et publicæ causæ, totq; militum obsessorum salutis magnificè atq; impigrè satisfacturum. Propterea æquis animis uini desiderium tantisper ferrent, & his quorum copia adhuc superesset, uitæ alimentis contenti essent, postquam uiri fortes non ad surfures tantum, se ad inusitati generis cibaria, pro commodo principum peculiarisq; sua laude, aliquando descendissent. Ea quoq; erat Pyrrhi comitas externa iucunda militibus, ut uini lagenas, quasi sibi expetendi Anchianis hostis humanitatis causa dono mittebat, nequaquam sibi seruaret, sed uiritim præfectis atque signiferis quadam parui calicis libatione, quod pleno potui non sufficeret, hylariter dispartiretur, Germaniq; uel natura uini appetentes, patienter et iucundè puteali aqua

siti non lenirent, & cuncta obsidionis incommoda prius se fortiter perpeffuros, quam indignum quicquam uetere gentis constantia de deditione auribus admitteretur, per centuriones atq; signiferos confirmaret. Vastius quoq; eorum animos per literas, quum speculatorum facultas dabatur, bonae spei implebat, salutemq; totius praesidij, & singulorum praefectorum decus summae cura sibi futurum pollicebatur. Eo tempore Caesar ueteribus suis innixus consilijs, ingens agitabat bellum, quo Galliam incunte astate inuaderet, experireturq; maioribus coactis uiribus, an Franciscus rex elici pertrahiq; posset ad summam dimicationem uniuersae pugnae, in spem amplissimae uictoriae quam sibi nuper ad Landresium propositam, e manibus elapsam fuisse iudicabat. Hoc ut assequi posset, assidue dabat operam per legatos, ut Henricus Britanniae rex in Galliam mature trajiceret, suo apte ingenio, & more gentis Gallico nomini insensibilis magnopere concitatus. Cum eo namq; ita foedus percusserrat, ut Galliae regnum certa conditione cum Anglis partiretur. Tantum enim Caesaris odium ualebat aduersus Gallos ab auorum usq; memoria conceptum, ut grauissimarum offensionum ex repudiata adactaeq; ad necem materterae penitus obliuisceretur, nec iniquum & fide sua indignum existimaret, ad contumeliam Pontificij nominis, cum eo rege foedere coniungi, qui propter euersa sacra, despectaq; & conuulsam Romani Pontificis existimationem, Christiano iure anathemate a Romano senatu fuisset danatus, ipso praesertim Cesare id orante postulanteq; quum se in Britanni regis gratiam nunquam rediturum iurasset, nisi Pontificiae dignitati Henricus satisfaceret, et ad ueteres sacrorum ritus, pristinaeq; Romani Pontificis auctoritatem se conferret. Quod autem erat reliquum,

assidue inuigilabat, ne Germani milites Gallicis stipendiis
 allecti in Galliam transirent, propositis edictis atrocibusq;
 poenis, et his qui id ausi deprehensiq; essent. Pari diligentia
 pagorum Heluetiorum principes aggrediebatur promissis
 atq; muneribus, ut Gallorum delectus in conscribendis co-
 hortibus impedirent, aut retardarent, quando in eius gen-
 tis auxilijs salutē Galliae positam esse prospiceret, quae Ger-
 manicis legionibus tanquam exaequata uirtutis opinione
 opponi possent. Ne uerò Italiam negligeret, ipsumq; preser-
 tim Mediolanum nouis Anghiani copijs ad praedam expo-
 situm, Neapolitanosq; Barbarussae classis reditum extime-
 scentes, duas Germanorum legiones in Italiam misit, quibus
 iniunctum est, ut Vastio operam praestarent, ac demum, si
 ita usus posceret, mari Neapolim deueherentur. His prae-
 rant duo Scaligeri proceres, Christophorus, et Brennor,
 qui stirpis ueterum Veronensium principum esse diceban-
 tur. Harum spe legionum confisus Vastius, qui erant ex dele-
 ctu Vindeliciae, Baioariae, et Norici, splendentibusq; thora-
 cibus et galeis Mediolani fuerant instructi, è Vercellis Astā
 se contulit, et magnum inde sarcinariorum iumentorum
 usq; à Mediolano, agrestiumq; carrorū numerum contrahi
 iussit, quibus magna uis instituti et antea parati comeatus
 omnis generis, Carinianum ad obsessos conueheretur. Et
 quanquam non multi apud se essent Hispani, nec plene ad-
 modū essent ueterum Germanorū cohortes, quas Baro Seif-
 nechus ductabat, tamen non deterrebat, quin prodiret,
 confirmatus praesertim Italicis cohortibus, quae amplius sex
 millium militum numerum implebant, eorumq; magna ex
 parte sclopettariorum, qui assueti inueteratiq; perpetuis
 Subalpini belli expeditionibus, egregiae exercitationis opi-
 nionem

nionem fuerant consecuti. His omnibus praeerat Robertus
 Sansuerinus, princeps Salernitanus, cui adiutor & propè
 magister à Vastio fuerat attributus Caesar Mastius, è Nea-
 poli uetus peditum praefectus, quo nemo plura stipèdia me-
 ruerat, quum per triginta annos Caesari integra uirtutis &
 fidei fama operam nauasset. Vna tantùm Vastius angebatur
 equitum paucitate infirmitateq; quum uix septingenti ga-
 leati recensentur, qui etiam leuis erant armaturæ, compa-
 ratione Gallorum equitum, apud quos iusti roboris cata-
 phractorum alas esse didicerat, quarum impetum Caesaria-
 ni apertis in campis nequaquam laturi uiderentur: ob id
 præcipuè, quòd illustres aliquot iuuenes, quorum princi-
 pes erant Vidanius, summo loco in Carnuibus natus, &
 Asseius Aruernus, Galeoti totius Galliae tormentorum præ-
 fecti filius, pugnae studio è Gallia hortatu regis in castra ue-
 nisse, secumq; adduxisse plures eximia alacritatis equites, ex-
 ploratū habebat. Quibus de causis coactus est cōfugere ad
 Cosmū Medicem, implorando ut sibi in tanto periculo, tan-
 taq; exiguitate tēporis, novos conscribere milites nequeun-
 ti, ab Etruria equites submitteret. Cosmus, tametsi cauendū
 sibi ab insidijs exulum, quas aduersus se parari audiebat, &
 tuendum à Barbarussæ impetu maritimam oram arbitrare-
 tur, quando aperto iam Vere Barbari ad nauigandū ido-
 neū tempus habere uiderentur, Caesari tamē, cui summa om-
 nia debebat officia, & Vastio equa postulanti, cōmuni in-
 rerum discrimine deesse noluit, misitq; Rodulphum Baled-
 num, Malatestæ filium cum insigni ala ueteranorum equi-
 tum: cuius accessione Vastius adeo letatus est, ut in spē ue-
 niret confirmandi equitatus sui, experiundeq; prælii fortu-
 nae, quum peditatu superior, aut certè par tuto cōfligere se

PAULI IOVII HISTOR.

posse speraret. Nam eo animo hostes, duce Anghiano, apud quem erant periti atq; acerrimi duces Termeus atq; Buterius, ad uillam Stallonium castra posuerant, ut Vastium il-
 lac pertransire conantem, iusta edita pugna adorirentur. Erant nonnulli, togatiq; praesertim, qui pugnae casum Cesa-
 rianis, tanquam minus necessarium, omnino uitandum esse praedicarent, ob idq; ducendum quoquomodo bellum, ut Gallorum feruidae gentis impetus, non collatis in aciem ui-
 ribus, sed uti saepe alias, spatio, & mora, leuibusq; praelijs frangeretur, nec tamen aduersas, quae summæ erant in nego-
 tio, difficultates explicarent, sic ut Vastius ea tanquam ue-
 tera, & in presenti rerum momento parum opportuna ap-
 tē refelleret, atq; eas quæ aliter euadi nequirent, fortiter au-
 dendo superandas esse demonstraret. Nam praeterquam quod receptus omnis, segnisq; cunctatio ignominiae & du-
 rissimi exitus pericula ferrent, triplex etiam incommodum, quod immineret, cum magnopere de summa rei euentu soli-
 citum reddebat, hortabaturq; ut suscepti consilij propo-
 situm teneret. Primum erat pecuniae inopia, instantibus iam stipendijs: quando per mensarios curata Genuae uel magnis usurae impendijs ægerrimè representaretur, nec quæ erat Insubribus imperata, tanquam ab assiduè expilatis, facile exigi & comportari posset, sic ut non temere timendum foret milites posse dilabi, qui sine stipendijs, propinquo praesertim ualido hoste contineri non possent. Secundum pos-
 itum erat in salute tot fortissimarum cohortium, quæ cum Pyrrho, cui propter datam fidem deesse non poterat, extre-
 mum uitæ ac existimationis discrimen se adire, literis & uarijs significationibus ostendebant. Postremum erat defest-
 ri cito commeatus timor, nam ex continua pluuia, durisq;
 subuectio-

subuectionibus per lutulenta itinera, penuria adeo creuerat, ut paratus ad subleuandos obsessos commeatus, in alimmenta presentis exercitus absumeretur. Porro apud Gallos cuncta erat paratiora, & rerum omnium opulentiæ pleniora. Nam Anghianus, quanquam adhuc imberbis imperator, ueterum ducum suorum consilia secutus, Carnianum duplici fossa, perpetuaq; munitione circumuallarat, binos in Pado pontes statuerat, lunatisq; aggeribus utraq; pontium capita munierat, per quos quotidiana omnis generis commeatus copia nusquam impeditus utebatur, & ad uillam Stalloniam, qui est uicus ultra Padum, positis castris, atque his aggere & fossa permunitis (ut supra diximus) hostium aduentum expectabat. Erat in conspectu Carinianum, intercedente Pado, ad dextram relinquebatur Carmagnola oppidum, & ad laeuam Montecalierium, quæ Gallicis presidij tenebantur, ita ut Cesarianis inter castella presidiaq; hostium ab Asta mouentibus iter esset habendum. Interim Vastius missis ad Montemlarum Salernitano cum Italarum cohortibus, quum illac se transiturum simularet, eo non multo post reuocato, ad laeuam per superiora uersus Summaripæ oppidum exercitum duxit, eodemq; die Montatam castrum, quod ex itinere occuparat, peruenit, ratus se postero die Summaripan, tertio Casalem, quod appellatur Crasum, quarto Carinianum omnino peruenturum. Cuius suscepti itineris rationes disertè explicabantur, quod superioribus locis Padum uado transire, eoq; itineris flexu Transpadanos hostium commeatus intercipere, & si hostes superuenirent, erumpentes presidij certissima ope, anticipiq; acie inclusos, aut auertere, aut profligare soluta obsidione sperabat. Verum hæc uel appositè consulta fortuna irris-

PAULI IOVII HISTOR.

fit, uti impotēs bellicarum rerum pro libidine gubernatrix.
 Nam cœlum densa nube turgidum, tantam uim imbrium
 iter habenti superfudit, ut riuū agrorum dudum sine aqua
 in speciem annuum atq; torrentium intumescerent, itinera
 præ alto obsita cœno, carrorum rotas deuorarent, equi te-
 naci luto semibauisti ad incessum cogi nequirent, & milites
 amissis calceis egrè eludando madefacti, iniquitatem itine-
 ris, nec desinentem cœli iniuriam deiectis animis non per-
 ferrent. Augebat tanta incommoda commeatus propè im-
 minens desperatio. Nam assiduo imbri infusus humor, cru-
 da pariter & cocta cibaria corruerat, tam sœdo tristiq;
 incommodo, ut milites quatuor dierum cibaria secum fer-
 re iussi, cum publica tum priuata alimētorum iactura
 magnopere turbarentur. Tum uerò vastius frustra indig-
 nari infestæ fortunæ, ab Astanoui commotus supplemen-
 tum adduci iubere, consolari passim milites, ut id pluuiæ de-
 trimentum constanter ferre, & non dubiam cœli serenita-
 tem ad uictoriam expectare uellent. Interim per Salernita-
 num Italicæq; cohortes castellum Sancti Stephani expug-
 nari iubet, grauioræq; duo tormenta ibi deponit, quod ea
 propter iniquitatem itineris, uel duplicatis equorum &
 bouum iugis perducere non possent. Cunctis difficultatibus re-
 media quæ ferri poterant diligenter adhibet, & cohortan-
 do milites spe prælij atq; uictoriæ implet. Non deerat peria-
 tus locorum Vistarinus, qui è Cherio per Federicum Do-
 uariam Vastium hortaretur, ut ommissa priorē uia, ad se iter
 conuerteret, quod Sanctanna amnis facillè uado superari,
 & Cherij amplissimo oppido exercitus aliquantisper re-
 creari posset, indeq; apparatus pontibus, obfœsis opem fe-
 rendi, & si hostis sese offerret, equiore conditione confli-
 gendi

gendi facultatē esset habiturus. Iam designati itineris quartus effluxerat dies, quum Montana nondum excessisset, grauissimis atque inopinatis rerum casibus retardatus. At Galli de consilio itinerisq; hostium non inani coniectura iudicantes, è uilla Stallonia, ubi aliquandiu confederant, motis castris, ut hosti propinquiores essent, ad Carmagnolanæ oppidum se contulerunt, intentiq; & cuncta explorantes, ad omnem pugnae occasionem corpora atq; animos parauerunt. Sequenti die Vastius, quum Sol uel ambiguus coelum ferensset, uti statuerat, iter à Montata ad Summaripam direxit. Ipse ad dextram cum manu equitum ad Stallonia castra unde hostis discesserat, & ad Carmagnolanam usque lustrando loca prouectus, reperit hostes contra consuetudinem ad leuia certamina elici non posse, eosq; tormentis tantum instructos in muro consistere. Excepit tamen duos milites fortè uagos, à quibus eadem, quæ de hostibus antea didicerat, certius cognouit: paratum scilicet esse Anghianum prælio decertare, eumq; ornatissimo abundare equitatu, quo se certis rebus parem, hosti superiorem, & deniq; uictorem euasurum confideret. Vastius interea, quod magno usui fuit, ex itinere Ceresolanæ uicum à præeuntibus occupari iussit, eiq; Guterium Chesadam corporis custodie præfectum, cum ducentis sclopettarijs præsidio imposuit. Et quanquam ad Summaripam, quod magnopere cupiebat, peruenire contenderet, Ceresolanæ tamen necessario castra ponere coactus est, quòd Germani tardius subsequerentur, propter tormenta, quæ nisi difficili magnoque conatu pertrahi non poterant, & Hispani ad postremum agmen relictæ, ingruente iam nocte, redintegratæque pluuia, à reliquis longe abessent, ac Salerni-

PAULI IOVII HISTOR.

tanus Italos, uarijs atq; durissimis afflictoſ incommo-
 diſ, ex-
 tremaq; laſitudine fatigatoſ adduxiſſet, quibuſ omnibuſ,
 ſi Summaripam petere uellet, ualliſ frequenti aquarum
 uoragine & alniſ, multiſq; huiuſmodi arbuſculiſ impedi-
 ta, per tenebraſ erat ſuperanda, atq; eo incommo-
 diuſ, quò d-
 niſi ualde anguſtoſ & raroſ adituſ ab agreſtibuſ ſubdita
 materia conſtratoſ tranſituris præberet. Ultra eam uallẽ
 paulo antè extraordinarij recentioſeſq; Itali leuiſ armatu-
 ræ proceſſerant, ductante Caſare Maſſio, ceptiſq; & pro-
 tractiſ leuibuſ præliiſ propinquo hoſtiſ ſpeciem præſentibſ
 atq; inſtructiſ Caſariani exercituſ fecerant, ſic ut Galli, qui
 denſa acie incumbẽbant, aliquandiu ſuſtentati atq; repreſ-
 ſi, tranſeundæ ualliſ conſiliuſ abijcerent, quam ſi trãſiſſent,
 Caſarianiſ proſeclò magna & certa cladeſ erat expectan-
 da, uti poſtea Vaſtius animaduerſo diſiunctiſ imparatiq; ex-
 ercituſ ſui periculo, conſeſſuſ eſt. Iſ poſtero die à Cercloſa
 diſcedẽſ cunctuſ exercituſ tormentaq; traduxit, ſic ut di-
 ſtincta ſuorum agmina aduentanti à Carmagnola hoſtiſ, pa-
 tentibuſ in campis oſtenderet, & per leuem Italorum arma-
 turam pugnam accendi iuberet. Nec deſuerunt oblatæ
 pugne Gallorum duceſ, qui ſe alacriter ad committendam
 pugnam accinxerant, eam multo tubarum clangore depo-
 ſcenteſ. Iam utrinq; leuiſ armatura diſperſo tumultuarioq;
 certamine pugnauerat, quũ ſortè Itali tormenta duo auda-
 cius in acieſ producta Gallis ademerunt, indeq; clamor inge-
 minatæ uictoriæ ſublatus eſt. Tum uerò Anghianuſ uniuer-
 ſaſ copiaſ hoc ordine conſtitutaſ promouit: in media acieſ
 Vaſcones, & reliquoſ Galliciſ nominis ueteres pediteſ opti-
 mè armatoſ, decoro cultuſ criſtiſq; fulgenteſ ita collocat,
 ut ciſ Heluetiorum iam pridem Subalpino bello inueteratoſ

rum, ualidam manum applicaret, quibus tota frons latè ex-
 tensa & equata certo subsidio firmabatur. Dextrū cornu
 Heluetijs, qui nuper aduenerant, insigni animorum ardore
 pugnam poscentibus, attribuit. in sinistro autem cornu con-
 sistere Gruerij non multi usus, & subagreste militum ge-
 nus. Hi erant ex regionibus quæ ad Losannam & Genuam,
 Lem. in unq; lacum pertinent, Heluetijs Bernensibus & se-
 danis finitimi. His admixtæ erant italicæ exulumq; præci-
 piè Insubrum & Allobrogum, Subalpinorūq; aliquot co-
 hortēs, acies quidem magna multisq; uexillis conspicua, sed
 quæ ex tyronum magna ex parte diuersa utentiū lingua, &
 tumultuarijs delectibus constata, nullum propè certæ uirtu-
 tis, aut firmi consensus opinionem præberet. Triplicem pe-
 ditum aciem, triplex equitum agmen distinguebat: nam in-
 terualla, quæ relicta erant inter utrunq; cornu, & mediam
 aciem, diuisi per alas equites occupabant. Inter hanc &
 Heluetiorum phalangem cōstiterat Thermeus, apud quem
 erat tota uis leuis armaturæ equitum, unius cataphracto-
 rum alæ presidio confirmata. Biterius cum reliquo equita-
 tu Grueriorum apertum latus tueri iubetur. Ex aduerso Va-
 stius hostium ordines conspicatus, integram Germanorum
 phalangem, quam inuicti roboris existimabat, mediæ hosti-
 um aciei, ipsisq; Vasconibus opposuit, eo ordine, ut in pri-
 ma fronte Aliprandū Madrucciū Tridētini Cardinalis fratrem,
 ipso id ad decus deposcente, collocarat. Nam superioribus
 etiam diebus generosus & egregie pugnax iuuenis alacri-
 ter fuerat professus, se Heluetios, quorum impetum nequa-
 quam imperitè Vastius uereri uidebatur, cum sua tantum
 legione, quæ triū milium summā non implebat, inuasurum
 & strenuè prostraturum. Secundum eum Scaligeri fratres

PAVLI IOVII HISTOR.

uexillis in mediam aciem collocatis suas cohortes confertis
 ordinibus ductabant. Cornu dextrum Gruerij oppositum,
 Hispanis concedit, sic ut his statariae militiae quinq; Germa-
 norum cohortes, duce Scisnecho, adiungeret. In sinistro Ita-
 los omnes cōstituit, iussitq; ut sese in tumultum, qui à modi-
 ca ualle leniter exurgit, sensim tanquam in equiorem locū
 erigerent, nec inde se cōmouerent, ne inordinati ab Helue-
 tiji, qui erant in aduerso loco, uti disciplina impares funde-
 rentur, sed persistentes in acie Salernitani & Massij iussis
 obtemperarent, & uti fors praelij deposceret, per sclopetta-
 rios operā praeferant. Philippus Belga, Lanonij filius, qui
 toti praeerat equitatu, eo spatio, q; inter Germanos & Hi-
 spanos intererat, cōsistere est iussus. Idē ut faciat Baleonus,
 Thermeo oppositus, iubetur. Praecipit autē Carolo Gonzal-
 ga, ut Buterianos contra instructos diligenter obseruet &
 inuadat. Eo modo cōstituta directaq; utrinq; acie, & dia-
 splosis utrinq; tormētis, signa cecinerūt, appropinquareq;
 acies cœperunt, inter quas magno cū periculo uolitantium
 undiq; pilarum & glandium Vastius obequitans, collustrā-
 do cū cœca oculis, Germanos segnius quā uolebat ingredi
 animaduertit, sic ut propius accederet, & praefectos ad in-
 tendendum gradū comiter hortaretur, in uultu Scaligero-
 rum fratrum deprehendit nō dubia, ab inusitato tristiq; pal-
 lore, lethalis metus indicia. Proinde cōuersus ad familiares
 Scalengū, Landrianumq;, & Saiauedrō, qui eū ad excipi-
 enda reddendaq; per acies imperia sequebantur: Deus, in-
 quit, magnus hoc omē auertat, & uti maximē indigemus,
 hodie praesenti numine nobis adsit, postquā in his Germanis
 in quibus tota spes et ratio parādæ uictoriae posita est, q; au-
 tea nusquā accidit, praesente prouocanteq; hoste ad dimi-

candum nullā alacritatem conspicimus. Primi omnium accepto pugnae signo, q̄ Vastius suorum hortatu dederat, Thermei & Baleoni equites cōcurrerunt, usq; adeo graui impetu, ut multi utring; sternerentur, magnoq; ardore post abiectas hastas clavis atq; mucronibus res gereretur. Ibi Thermeus, quū in pedites Italos procurrisset, ab his repulsus, uulnerato & cadente equo, à tyrone pedite capitur. Baleoni autē ala, quæ numero equitū erat inferior, quanquā uirtute præcelleret, cataphractorū inuadentiū uim sustinere nō potuit, sicut multi in eo peracri cōgressu in hisq; Iulius Actius, tyrāni Tudertis filius, caderent, ipseq; Baleonus suffossus & moriēte equo oppressus uix eriperetur, & pedes et sauciū ad Italos pedites se reciperet. At in altero cornu fortuna ludo quodam prælij euentum alternare solita, Hispanis & ucteribus Germanis arridere uisa est. Nam Raimondo Cardonio & Seisnecho ducentibus, exporrecta sclopettariorum ala, quam manicam uocant, tanta ui Gruerios inuasert, ut eorum aciem totam perturbarent, & in fugā uerteret, rusticaq; casa, ad quam se applicarant, & aliquot tormentis potirentur, & alā Gallorū equitum fufis subsidio missam cruenta conditione perrūperent. Cecidere in eo conatu Scrocchius, et Carolus Drossius, qui in eo cornu summam nominis auctoritatem obtinebant: Asseius quoq; summae spei iuuenis feruidius irrumpens, Germanicis hastis ab ephippio deiectus, ex geminato uulnere triduo post interijt. Eo celeri quanquā incerto uictoriae prouētū, Hispani accessi animis, suos ad multum spatium persecuti ita procurrunt, ut cadēdo capiendq; ad Carmagnolam usq; cursum intendere it. Eodem tempore Germani, qui humi procubuerant, ut tormenta uitarent, imperante Vastio consurrexerunt,

PAULI IOVII HISTOR.

xerunt, collectumq; puluerem, quæ est uetus & religiosa
 eius gentis consuetudo, post terga proiecerunt, quum ea ce
 remonia conciliari uictoriæ numen arbitrarentur, promo
 tisq; signis hastas inclinarent. Aliprandus qui in prima pha
 langis fronte constitit, paucis passibus extra aciem pro
 cidens, Molam in Gallica acie ducem, insignibus conspicu
 um, manu ad singulare certantē prouocauit. Nec detrectan
 te Gallo ita concurrat ut mutuis ictibus ora perfossi ambo
 corruerent, Mola quidem lethifera cuspide supra oculum
 ad oram Galeæ recepta, et Aliprandus genu usq; ad aurem
 perforata. Cadentibus itaq; ducibus asperū et maximē cru
 entum prælium à primis ordinibus confertum est, quum u
 trinq; robora lectissimorū militum et centurionum pro di
 gnitate nominis & pro uictoria dimicarent. Alprandi
 aciem ardentius promotam, Scaligeri aliquando lentius q̄
 oporteret secuti sunt, propter depressi & inæqualis loci im
 pedimentum, quo neq; haste æqua serie ferri, neq; apicē co
 herentes ordines densari poterant. Eodem tēporis momen
 to, quum inter utramq; mediam aciem commissa pugna ar
 dentissimē certaretur, Cesariani equites sinistrum hostium
 cornu, ubi cum suo agmine Buterius ad procurrendum pa
 ratus & intentus uidebatur, adorti sunt, alacri quidem sed
 inani, & uti mox apparuit maximē incommodo & foedo
 prokursu: nā profecti ad hostilem aciē, nulla facta impres
 sione nec inclinatis hastis, sese in gyrū cursu prouoluerūt,
 siue, ut leuem hostium armaturam equestrem, extra cata
 fractorum subsidia ad pungnam elicerent, siue quod aciem
 perpetuo rigentem ferro ipsi leuius armati tentare non au
 derent, siue adducti incerta uoce à Goito, ut dicebatur, præ
 fecto edita, qua equos flectere iuberentur, quasi non colla=

tis equorum pectoribus & conferta acie, sed per iteratos in-
 cursus & recursus Maurorum more cataphracto hoste fo-
 ret dimicandum. Ea sese prater spem inflectentium species
 admirationem primo Gallis, & mox socijs non incerta su-
 ge suspitionem praeuit: sic ut repente Buteriani terga uer-
 tentium ualido pro cursu insequerentur, nec Caesariani, cla-
 mante increpitantēq; Vastio sisti possent, sed praecipiti cur-
 su in transuersam Germanorum phalangē deferrentur, eam
 que paululum post signa laxatam ueluti adacto cuneo to-
 tam aperirent atq; proscinderent. Quo casu Galli hisdē ue-
 stigis in hiatum perruptae phalangis insinuati, cūctos eius
 postremos ordines scēdē turbatos, quōd neq; galeis, neque
 thoracibus, uti anteriores, essent muniti, paruo negotio
 trucidarunt, quum latis & praegrauibus gladijs, quos à ue-
 natorijs cultris non absimiles suspensos ab ephippijs gesta-
 bant, integros inermium artus facillē detruncarent. Tum
 uerò Heluetij, qui Italis erant oppositi, conspecta Germano-
 rum fluctuatione & cade, neglectis omnisq; Italis, ad Ger-
 manos infesta signa uerterūt, utpote quos ab naturali odio
 ueros propriosq; hostes ducerent, nec Italos per cauum &
 inaequalem locum adoriri possent, et deletis opportunē Ger-
 manis partam fore uictoriam iudicarent. Is repente suscep-
 ti consilij casus non dubiam salutem Italis, Germanis uerò
 certissimam attulit cladem. Nam sicut armis & numero in-
 feriores, conspecta praesertim suorum equitum fuga, Helue-
 tiae impressionis impetum nequaquā diu laturi uidebantur,
 ita Germani, qui à frōte Vascones et ueteres Heluetios sum-
 ma ui certantes constantissimē propellebant, inuadentium
 ex obliquo Heluetiorum recentem uim sustinere nequie-
 runt, sic, ut à socio equitatu uesana et miserabili irruptione
 per

PAVLI IOVII HISTOR.

perturbati, & à nemine adiuti, quum in tergo à gallis equi-
 tibus caderentur, & in fronte urgente hostiū peditatu amif-
 sis ducibus stratisq; uexillis terga uerterent, ad unū prope
 omnes interficerentur. Cecidere cum Scaligeris fratribus
 uiri illustres, aut uarijs militiæ honoribus clari, præfectiq;
 cohortium, antè alios Vulcanus furstembergi reguli filius,
 Michael Preusingher, in regenda ductandaq; phalāge Brat-
 noris Scaligeri legatus, & Antius Vrsus multorum stipen-
 diorum fama notus, et præter hos Hildebrandus Tuuuius,
 Balthasar Chaldeus, Iacobus Figer, Martinus cognomēto
 Bursa, Adamus Bralius, & Baro Grinistennius. Aliprandus
 uerò Madrucius multis uulneribus susceptis, inter suoru
 & hostium cadauera semianimis repertus, in Anghiani
 potestatem deuenit. Eam uerò cladem merito Germanis in-
 cidisse tanquam impijs, Lutheranaeq; superstitionis piacu-
 lo damnatis, multi predicabant, quòd pridie, qui fuerat re-
 surrectionis Dei Christi solennis dies, sacris interesse nolue-
 rint, talisq; sepe, quum ad iactos leuigata marmora quæri-
 tarent, in altariorum sacratis mensis lussissent, & ligneam
 Christi seruatoris statuam diris contumelijs, et multo demū
 coeno conspurcassent. At Itali, ubi strata phalangis uexilla,
 & equites iusto cursu in fugam extentos cōspexere, necessa-
 rio & utili, uti mox apparuit, potius quàm honesto cōsilio
 subducere se in tutū reformidato uictore, et per depressum,
 quem diximus locum, conseruatis tamen ordinibus, se reci-
 pere coeperunt, nulla ualidiorē hostiū manu eos laceffente
 aut persequēte, eoq; modo antè mediam noctem Astam per-
 uenerunt. Eo multò antè Lanouius cum suo equitatu integer
 applicarat, sub occasum uerò solis ipse Vastius superuenit,
 quum sclopetti glande per ferream ephippij frontem supra

genu uulnus accepisset, aliquotq; clauarum ictibus collisa
 casside nequaquam hosti cognitus, gladioq; se defendens, e
 medio aduersæ pugnae tumultu se eripuisset. Tum enim se-
 cus ac aliâs soleret, non imperatorij insignibus, sed atro &
 mediocri sagulo, ne facile agnosci posset, usus fuisse diceba-
 tur. Cur autem Italos Gallicus equitatus nec inuasit, nec
 sit persecutus, hanc fuisse causam reperiēbamus, quòd amif-
 so Thermeo duce, sese dispersim ad opprimendum dextri ho-
 stilis cornu milites conuertissent, Hispani enim Seisnecha-
 miq; Germani, qui Gruerios latè profligarant, longeq; su-
 sos fuerant persecuti, quum redirent, persusi nauatæ forti-
 ter operæ gaudio, sociorumq; ignari cladis, suspensis slu-
 pentibusq; animis ad conspēctam stragem, in uictores Gal-
 los inciderunt, à quibus circumfuso equitatu tanquam in-
 dagine clausi, prope sine uulnere capti sunt, quum uiri fortes
 perditis rebus fortunæ cedere, quàm stulta exitialiq; perti-
 nacia repugnare satius existimarent. Ante alios sese deditit
 Raimundus Cardonius, castrorū magister, eius filius qui cū
 Gallis, Gastoneq; duce ad Rauennam improsperè conflixit,
 & cum eo Hispani clariores cohortium præfeci, Ioannes
 Beamontius, Ludouicus Chexada, Consalius Hernandus,
 atq; Cheuedius. Baro autē Seisnechus, oblato sibi equo peri-
 culum euasit, & Carolus Gonzaga, quum pedites turpiter
 effugere cōspexisset, ne id dedecus subiret, in Gallos irrupit,
 deiectusq; equo captus est. Pari etiam pudore, sed iniquiore
 honesti conatus sorte accēsus Hercules Martinēgus, illustri
 loco Brixæ natus, quū in consertam hostiū aciem cum ala
 sua sese, uti Vastij alumnus decebat, uehementer intulisset,
 cum Atilio fratre interfectus est. Pugnatum est ad Cere-
 solam postridie Idus Apriles, quarto & quadragesimo
 anno

PAULI IOVII HISTOR.

Anno supra quingentesimum atq; millesimum Christianæ salutis. Occisa autem referuntur ad duodecim millia hominū, sed multo maxima ex parte Germanorum. Neq; enim, quæ in acie utrinque æquato serè numero supra quadraginta millia peditum constitissent, omnino incruenta uictoria Gallicis obtingit, sinistro præsertim eorum cornu magis cædis et fugæ detrimentis affecto, & aliquot ex illustri Gallica nobilitate desideratis, quorum cadauera Anghianus exquisito funeris honore prosecutus, in Galliam ad sepulchra maiorum deferri iussit. Dum vastius acceptæ cladis dolore, & totius summe rei periculo percussus, seruatas uel exturpi fugæ copias colligeret & inspiceret, in spem uenit uictores Gallos his præsidijs posse sustineri, dissimulabatq; non obscura quorundam delicta, eo uultu, ut nemini palam succenseret & de una tantum Fortuna quereretur, Baleonum uerò eximia ornaret laude, quem serè unum, fortissima edita opera, & Cosmo principi à quo erat missus, & paterno auitoq; suo nomini egregiè satisfecisse, attestante etiam Thermeo, differebat. Hortabatur autem Lanoium, ut fatalis erroris notam noua uirtute abolendam existimaret. Salernitani quoq; & Massij consilia probabantur, qui in eo per angustis atq; difficili aduersæ rei momēto cohortes Cæsari magni usus futuras seruauissent. Verum eius iusto prælio inuicti antea ducis existimationem, præsentemq; omnem militaris providentiæ diligentiam, odium (uti sepe fit) de re male gesta repente obortum, & pleriq; ex amicis obtrectatores facti uehementer obterebant, iniqua hercle & planè misera imperatorum conditione, quòd saluberrimæ cunctationi periculosam pugne aleam prætulisse diceretur, quasi flagrantibus quibusdam suorū, qui hostes arroganter despi-

crent, dimicando obtemperare, ne pristini sui decoris iacturam faceret, quàm bono publico prælium vitare differreque maluerit. Sed uti postea ex eius ore accepimus, nunquam futurum putarat, quin alioqui metuendam Gallici equitatus vim, per sclopetarios, sicuti ad Ticinum feliciter accidisset, sustineret & sunderet, ipsosque robore densate phalangis hostium peditatum egregiè superaret. Sed cuncta eo bello prælioque uel rectissime ordinata, unum, ut credi par esset, diuinum magni ultoris numen uiolenter euertisse, scilicet ut elatos uirtutisque sue insolenter confisos, & nihil de uictoriae euentu dubitantes leniter castigaret, & Germani obiter foedo impietatis scelere contaminati grauissimè perirentur,

PAULI IOVII

NOVOCOMENSIS EPISCOPI

Nucerini Historiarum sui temporis.

LIBER XLV.

POSTeam pugnam in subiectis Ceresolæ campis à Cesarianis male pugnatam, Anghianus victor, quanquam effuse lætaretur, sese tamen commouere ultraq; progredi in Insubrum fines, & deniq; uictoria uti non potuit, quòd multis rerum difficultatibus esset circumuentus. Ante omnia ueteranæ cohortes, promptissimo quoq; militum occiso aut uulnerato, uehementer attenuatæ, orbatæq; multis centurionibus atq; signiferis, nouo supplemento erant inaurandæ, & cuncti pariter equites & pedites exuete militari consuetudine, uti acie uictores, dignum sibi & fœlicitate generosi nouiq; imperatoris donatiuum postulabant, q; tametsi proluxa pollicitatione & datis uadibus differri extrahiq; posse uideretur, nihil tamen questorum inopiam subleuabat, quoniam Heluetijs persoluendi stipendij dies aderat, quibuscum nulla excusatione utendum foret. Cuius negotij difficultates, neque facile neq; celeriter poterant explicari, propter presentis rei nummariæ defectum, quæ nequaquam commodè nisi ab argentarijs Lugdunensibus dissolui posse censebatur, & ob id aliquanto ægrius & tardius, quam temporis exiguitas & præceps occasio postulat, lætaret,

laret, quum audendi procedendiq; ratio omni in festinati-
 one posita putaretur. Nouū quoque expediendis cōsilijs in-
 pedimentum attulerant Heluetij, quū in consultis pagorum
 suorū magistratibus se Caesaris fines inuasuros pernegarēt.
 Dicebāt enim se ea præcipuè de causa in Italiam missos suis
 se, ut Subalpinæ ditionis oppida, quæ regijs præsijs tene-
 rentur à Casarianorū ui iniuriâq; defenderent, atq; obiter
 integra fide renouati sæpe fœderis iura tuerentur, quæ ui-
 gerent inter Heluetiam gentē, cui Grifones socij antiquitus
 essent annexi, & ipsas Mediolanensīs imperij ciuitates, qui-
 bus tanquā uicinitate finiu, & mutuo mercaturæ cōmercio
 amicissimè cōiunctis inferre arma, neq; ex fœdere liceret, ne
 que ex cōmodo suæ gentis expediret. Sed quanquam Helue-
 tij precibus & seuera obtestatione, aut aliquanta demum
 pecunia suo more flecti, in sententiamq; perduci posse uide-
 rentur, illud unum præcipuè progrediendi tentandæq; ite-
 rum fortunæ deliberationes suspendebat, quòd relictis in-
 tergo tot hostium præsijs, nequaquam prius in Insubres
 signa ex tuto uerti possent, quam Carinianæ obsidionis eue-
 tum expectarent, propter quam multo susceptam labore,
 & singulari perseuerantia continuatam, summæ rei discri-
 men dimicando subire, quàm inde irritò incepto abscedere
 maluisset. Quantum uerò qualeq; præsidium obsideretur,
 quantamq; opportunitatem id oppidum si reciperetur, ad
 parandam uictoriam esset habiturum, peritiores Galli sa-
 cile intelligebant. Itaque anghianus, qui mederi prius sub-
 malis, quàm properantius quicquam audere moliriq; uo-
 lebat, Tessium, qui pedestribus præerat copijs, ad occupan-
 da Montisferrati oppida, cum parte copiarum misit, &
 Carinianum arctius obsidere constituit, Pyrrhus enim,

PAVLI IOVII HISTOR.

nihil aduerso Vastij successu terrefactus, hortanti cōminari-
 tiq; Anghiano, ut dijudicatæ belli fortunæ cederet, desine-
 ret expectare nouam opem, & pertuaciæ finem impone-
 ret, postquam uirtuti existimationiq; suæ tamdiu perpes-
 sus inedian cumulatè satiffecisset, elato animo respondebat,
 ipse atq; omnium militum, qui essent in præsidio, unum es-
 se decretum, perferre cuncta obsidionis incommoda, donec
 extremæ alimentorum quisquiliæ superessent, his uero con-
 sumptis, ad cruentam eruptionem corpora atq; animos pa-
 rare. Ab alia quoq; parte Vistarinus è Cherio sepe erum-
 pendo obsidendoq; itinera, magna quotidie inferebat detri-
 menta, sepe raptis impedimentis, & equis iugatis, qui tor-
 mēta conueherēt, interceptis, aut ad suffragines, ut operi in-
 utiles forent, grauiter uulneratis. Hoc facillè Gallis accide-
 bat, quòd se uictoriæ fama tutos rati, plerunq; remissa dili-
 gentia in explorato & sine præsidio, inter amica hostiliq;
 oppida commeando, in prædatores inciderent. Certior etiã
 fiebat Anghianus Vastium integris Salernitani cohortibus,
 & incolumi toto serè equitatu confirmatum, si ipse progre-
 di inciperet, continuo prouehentis sese uestigijs institurum,
 aut adiūcto sibi Vistarino, et e ductis coactisq; in unã omnibus
 præsijs, Pyrrhum obsidione liberaturum. Is tum ab Asta
 secundo Pado ad Ticinum urbem descenderat, ut uulnus
 quanquam minimè seuum, & obortam inde podagram
 curaret, & ex propinquo Mediolanenses præsides, reliqua
 rumq; urbium præfectos hortaretur, ut timere desinerent,
 confirmarentq; præsidia, & studiosissimè, uti semper fecis-
 sent, in stipendia pecuniam expedirent, sustinendo hosti, si
 forte uel grauiter affecto & semilacero exercitu, conari
 aliquid, & progredi auderet. Nec multò post Anghianus,

ut captiuorum multitudine exoneraret castra, uberoque
 annona exercitus aleretur, generoso consilio omnes dimi-
 sit, ea conditione ut Hispani in Hispaniam, Germani in Ger-
 maniam, per Gallie fines reuerterentur. His praesidium est
 datum, quod passim inuiolatos praestaret atque deduceret,
 edictoque regio cautum est, ut commeatus transeuntibus pa-
 gatim praeretur. Iere Hispanici nominis milites sexcenti
 et quadraginta tres, Germani uero supra mille, liberauitque
 demum certa permutatioue Raimundum Cardonium, &
 Carolum Gonzagam, ut Thermeum, cuius uirtuti pluri-
 mum tribuebat, pro duobus acciperet, quibus etiam libera-
 liter additus est Aliprandus, Cardinale Tridentino fratre
 eum accuratis precibus impetrante. Interea Vastius cre-
 bris speculatorum nuncijs certior fiebat, regem Fraciscum
 uni huic consilio maxime incumbere, ut Anghianum nouis
 augetet copijs, & bellum multo priore acrius & intentius
 in Italia accenderet, ut Caesaris & Henrici impetum auer-
 tere aut retardare conaretur. Eos namque aduersum se refri-
 catis odijs acerbissime concitatos bellum parare didicerat.
 Apparebat enim Casarem, si amittenda Cisalpina Gallia pe-
 riculo distineretur, remissione quam statuisset uirium appa-
 ratu Galliam inuasurum. Quamobrem Petrum Strozam,
 qui Florentinorum exulum erat princeps, regiaeque domui ar-
 eta propinquitate coniunctus, per Rheticas Alpes in Ita-
 liam misit, datis secretioribus mandatis, quibus Gallica fa-
 ctionis studiosos ad nauandam operam excitaret, quibus-
 cum communicatis consilijs & coactis copijs, instauratoque pro-
 pere bello Casarianos adoriretur. Erat Strozza elato arde-
 ntique ingenio, & optimis exulto literis, sed eo plerumque in fra-
 ni, et aduersus pericula prorsus indomito, quam ardua quaeque

PAULI IOVII HISTOR.

atq; aspera tentando, excelsæ & immodicæ laudis famam
 appeteret. Is nauandæ operæ cupidus, totius obeundi atq;
 implendi consilij uim omnem in una maximè celeritate po-
 sitam iudicabat. Itaq; quæstores Gallos nihil expectandos
 decernens, ex sua pecunia circiter septem millia hominum
 conscribit, & apud oppidum Mirandulam cogit, quibus
 Georgius Martinengus nobilis Brixianus cum ala equitū
 adiungitur. Inde Venetias peruolat, ut cum Hippolyto Ale-
 stino Cardinale, apud quem instruendæ rei & cōsiliij expli-
 candi summa erat auctoritas, colloqueretur. Is acciuerat
 Petrū Mariam Roscium Italicis cohortibus Belgico bello
 præesse solitum, & Galeotū Picum Mirandulæ Comitem.
 Quū de tota itineris capiundi, faciundæq; irruptionis rati-
 one disputaretur, Roscius id maximè iter rectā per Aemiliā
 uia probabat, quo paucis antè annis Caesar Frægossus Gui-
 do Ragonus & Caninius Gonzaga ad oppugnandam Ge-
 nuam cōtendissent. Futurum enim esse, ut prius Placentiam
 & Derthonam præterueherentur, quàm Vastius pares uir-
 tute expeditet copias, quas ad præoccupandū impediendūq;
 iter cōserto agmine transitoris opponeret. Anghia-
 nū autem cognito sociorum aduentu, minimè dubitaturū,
 quin illico partem equitatus, quæ aduentantes opportuna
 præsidio cōfirmet & excipiat, Tanarum annè trajicere iu-
 beat. Altera erat quorundam opinio, aliquanto maturior
 atq; securior, sed quam uel tantulæ expectationis mora plura
 rimū infirmaret. Dicebant enim eas omnino expectandas
 esse copias quæ Romæ parabantur, iustisq; coactis uiribus
 uno consensu, grauiq; impetu bellum gerendum. Quum ue-
 rò ad Placentiam in una castra peruenirent, si id pesterri-
 ta

te gentis Insubrum fama, & imparati hostis motus depo-
 scere uiderentur, superato Pado, recta ad Ticinum urbem, et
 Mediolanum usq; signa promouerent, excito scilicet ad cõ-
 munem uictoriæ spem Anghiano. Quod si uel ille nihil se
 cõmoueret, uel urbes Insubrum opinione firmiores forent,
 tum secundi consilij occasionem sequerentur, & continua-
 to itinere per Aemiliam uiam contenderent, coniunctisq;
 uiribus cum ipso Anghiano imperatore gerendarum rerum
 consilium explicarent. Sed Strozza cui omnis tum inepta
 tum aduersa audacibus eius consilij tarditas erat, se suo usi-
 tum consilio & bellum gesturum dixit, illacq; perductu-
 rum copias suo sumptu conductas, quâ eius suscepti belli
 fortuna iter monstraret. Proinde æquo animo perferrent,
 si non ignarus rerum suarû ab aliena sententia dissentiret,
 & celeritate sibi utendum arbitraretur, quando ipse pecu-
 liari suo periculo, quod salutem, famam, & opes respiceret,
 suistudij operam insignem regi esset probaturus. Hippoly-
 tus hæc Strozze deposcenti, enixeq; uolenti uel inuitus
 concessit, ratus eum ex arcano consilio quod detegi nollet,
 nequaquam temere, sed exploratò aliqua tentaturum, quæ
 subsequenter copijs Romanis, aperiendæ uictoriæ initi-
 um præberent. Habebantur interim Romæ, omnibusq;
 Pontificiæ ditionis regionibus militum delectus, pari stu-
 dio Casarianarum & Gallicarum partium, quum utrinq;
 factiosi proceres, Cardinalesq; beneficijs obstricti pecuni-
 am proferrent, in neutram partem inclinante Pontifice.
 Franciscus Vrsinus, magni piuliani nepos, & cum eo duo
 Sansuerinæ familie reguli, exules Neapolitani, Somme-
 us, & Capaccius, aliquot ueteranas cohortes ex factiosis,
 Guelfhoq; nomini addictis, instruxerant, pariq; con-

PAULI IOVII HISTOR.

tentione Martius Columna, & Iulianus Cæsarianus ueteres suos milites, partiumq; studiosos ad signa uocauerant, magno armorum strepitu in Galliam Cisalpinam properantes, hi ut Vastio laboranti opem ferrent, illi uerò, ut Strozzeanis copijs iungerentur. Verùm Cosmus Etruria princeps, expeditiore scelicioresq; in Cæsarem studio, labantem Mediolanensium rerum statum, & Vastium asperrimis difficultatibus implicatum, opportunissimo tempore crexit atq; firmavit. Is enim post aduersum Ceresole pugnam, perspecto summe rei discrimine, nihil antiquius habuit, quam extemplo delectas parare copias, quibus Vastij uires, quæ erant exigua atq; disiuncta, perturbatosq; item metu Insubrum animos Etrusci auxilij noua spe confirmaret. Itaq; cõfecto maxime consilio, quid paret ad Andream Auriam perscribit, postulatq; , ut sibi classem uiginti trirremium ad Etruscum littus mittat, quòd ea auxilia, multo celerius ab Genua Mediolanũ, quã alio itinere, peruictura iudicet. Probatum ab Auria consiliũ, missisq; trireribus, duo milia ueteranorũ peditum imponuntur. Hi summa celeritate Genuam deuecti, minimamq; sibi ad quietem horam tribuentes, Apennini iugum transcendunt, incredibiliq; festinatione, Pado, Graualone, & Ticino, superatis, Mediolanum magna omnium alacritate perueniunt, adducente Rodulpho Baleono, qui eis obuiam ierat, ut singulos ad conficiendum iter hortaretur. Præerant cohortibus Otho Montacutus, Federicusq; eius frater, & Iulianus Strozza egregie uiri sortes. Hæc conspecta manus, quòd ex ueteranis notisq; militibus constabat, Insubrum iuentuti, quæ iam animos, consilij & opis inops, propè desponderat, pristinam spem alacritatemq; restituit. Fama enim erat edita in uulgus, ab his qui Gallico nomi-

nomini fauebant, Strozza multo maiores quam haberet, trahere copias, Gallos occupata Nouaria in Ticino potem parare, quo paucissimis horis Mediolanum peruolarent. Quibus falsis rumoribus, in tanto tumultu metuq; urbanae res erant, ut nonnulli senatores trepidè uasa colligerent, alij ciues opulenti cum liberis & uxoribus, se conijcerent, in fugam, & Vastius ipse perterritis omnibus & gerrimè non men imperij sustineret. Strozza enim sua usus celeritate, educlis Mirandula copijs, padum traiecerat, ad Casale maius oppidum, indeq; recreatis copijs oppidi commeatu, praeteruectus Cremonae moenia, Abduam amnem iuxta Castellionem nauiculis cõiunctis ita superarat, ut in margine ulterioris ripae erecta statim munitione, primi qui transierant, dum reliqui transueherentur, egregiè sese ab hostibus defenderent. Eo namq; Hieronimus Sylua cum duabus turmis equitum, & quibusdam Cremonensium peditum uexillis adularat, ut Strozzeanos amnis transitu prohiberet. Sed in ea contentione Sylua glande brachium traieclus, ab eo conatu sic disceserat, ut hostes quò uellent, nemine qui resisteret inuento, iam adesse trepidis agriculturalum nuncijs crederentur. Timebat Vastius Laudi Pompeia, propterea eò Caldaronem Hispanum cum turma equitum miserat, qui Laudenses in fide contineret. Verùm Mediolano multo maxime timere cogebatur, quòd cum Strozza Pallauicinus Vicecomes aduentarat, qui apud Insubres tanquam ex uetere principum stirpe ortus, magnas & illustres habebat cognationes, multasq; popularium clientelas, quibus induclis & concitatis, tumultus facile posset excitari in per ampla ciuitate, quae assiduis ac intolerandis tributis alienatas parata credi poterat ad nouandas res, ut inuisum

PAULI IOVII HISTOR.

Et prægrauæ Hispanici imperij iugum excuteret. Sed postea
 quam Rodolphus Baleonus, ad quem antea Cosmus ad re-
 parandam aliam donò pecuniam miserat, Etruscis cohorti-
 bus obuiam profectus, redire atque adducere magni robo-
 ris auxilia nunciatus est, deserbuit in populo conceptus ti-
 mor & trepidatio, miraque tranquillitas urbi dudum at-
 tonitæ reddita est. Nam callidè & compositè Baleonus co-
 hortēs certis flexibus iterato circumductas, ut amplioris
 multitudinis speciem facerent, ea ordinum celeritate popu-
 lo auidis oculis spectanti gratulantiq; ostentarat, ut tan-
 quam conseruator publicæ salutis à quibusdam primori-
 bus appellaretur. Quibus rebus cognitis Strozza, quòd
 Etruscarum cohortium celeritate se uictum uidebat, nec
 sese populus, uti sperasset, commouere sentiretur, inanesq;
 omnino Pallauicini exulis spes esse conspiceret, ad Lauan-
 deflexit, Lambrumq; amnem subitario ponte iunxit, eo
 quidem indignantius & properantius, quòd Anghianum,
 secus ac eum facturum crediderat, nihil sese in ea rerum
 occasione prouehere, sed Cariniano lenè obsidentem in-
 efficacius & pertinacius quàm oporteret herere didicis-
 set. Is namque paulo antè præclare audenti, atque expedita
 inferenti arma literis ac nuncijs significarat, se nullam rei
 ex composito bene gerendæ occasionem esse prætermissi-
 rum. Interim Vastius explorato, animaduersoq; hostium
 itinere, multum diuerso ab eo quod antea fuerat sus-
 picatus, tanquam liberatis metu insubribus, lectica sese efferrè
 iubet, eductisq; copijs Lanouium cum equitatu ad Belgio-
 sum oppidum præmittit, pedestres uerò copias admini-
 strante Cesare Massio, idoneis in locis, quæ hostis impe-
 tum sustineant, & motum obseruent, properè disponit,
 lenitæ

leuiâq; passim praelia ab extraordinarijs committi iubet. Sperabat enim se hostem magnis inclusum fluminibus, raptoq; tantum sese alentem planeq; irretitum, nullo negotio deleturum. Tum uerò Strozza, qui ad Orium uicum castra habebat, prouiso rerum suarum periculo, consilium, quod necessitas offerret, repente commutat, & ad Padum soluto Lambri ponte, ne per eum hostis insequeretur, signa conuertit. Id iter concepti timore plenum, tumultuosaq; fugae simile, ac exitu perniciosum uideri poterat, nisi Petrus Aloysius Farnesius è Placentia aliquot lintres ad parandum transitum per opportunè atq; amicissimè suppeditasset, sic ut eius matura opportunaq; ope Strozza subleuatus, summum quod instabat salutis discrimen euaserit, quicquid ex aduerso vastius oblatam delendi hostis occasionem in sperato effugio sibi creptam frustra quereretur. Erat eo tempore Farnesius alieno erga Caesarem animo, quòd à patre Paulo Pontifice, Parmae atque Placentiae princeps & dynasta constitutus, nunquam id Pontificium munus uel in gratiam Margaritae filiae enixè orantis, Caesar Augustali auctoritate confirmare uoluisset. Hæc enim gemellos pueros rara felicitate, in spem auiti principatus Octauio pepererat, duriosemq; in ea re concedenda patrem Caesarem fuerat experta. Sed in Farnesio irritæ petitionis dolorem in modum augebant multa aduersa, quæ de Caesaris animo nusquam sibi propenso nunciabantur. Nunquam enim cum uel in præscriptione literarum, uel in legatorum colloquijs honestiore titulo ducem, aut principem appellare uoluerat, ne uel inanis tituli præiudicio imperatorij iuris auctoritatem abrogare uideretur. Quæ contumelia offensus, studium suum ad Gallicas partes

PAVLI IOVII HISTOR.

conuertisse credi poterat, non ignaro, aut dissimulante Pontifice, qui in omni actione Tridentini concilij Cesarianos praesides Pontificiae dignitati grauiter maligneque aduersos extitisse cognouisset, & Britannici foederis contumeliã sub amaro animo tolleraret, Cesare id totum de Paulo Farnesioque facile suspicante, cum aliquot in rebus nequaquam leuissimis, tum eò praesertim lincii beneficio in Strozze collato grauisimè perstrictus, parcm iniuriam Farnesio aliquando se relaturũ palam dixisset, Ceterũ Strozza circa Placentiam recepto, multis ex numero suorum militum dilabentibus, Pitilianus, qui erat farnesio arcta propinquitate coniunctus, sese cũ Romanis quas adduxerat copiis Strozze coniunxit, ut secunda suscepti belli cõsilia, postquam eos prima fefellissent, nouo consensu sequerentur. Cõiunctis apud castellũ sancti Ioannis in una castra copijs, Strozza ad Padum se conuertit, occupatoque Riso freto oppidulo, quod est Padanae ripae finitimum, traiecturi speciem prebebat, ut hostes distineret & falleret. Nam cum vastius Pitiliani auctũ copijs, confisumque Placentinorũ nauigijs, id ausurum non temerè suspicatus, adiuncto sibi cum equitatu Philippo Lanoio, & adducta Germanorum et Hispanorum manu, ad tuendam Padi ripam, è Ticino sese contulerat (premissa antea Salernitano cum reliquis copijs ad Vicum, qui antiquitus, non procul à Clastidio, Iterobuiũ appellabatur, hodie uerò Stratellae nomẽ habet, Aemiliae uiae impositum) eo cõsilio, ut Salernitanus, ubi arctior est uia, aditu conciso praeseptoque transuersam munitionẽ erigeret, tormentisque in ea constitutis aduersarios illac perrumpere audentes deterreret, & locum hosti iniquissimũ summa suorum securitate tueretur. Eius instituta rei negotium

Iernitanus ita oportune atq; celeriter exequutus est, ut
 Strozzeâ cuncta explorantē suscipiēdi eius itineris tota spe
 deijceret, proptereaq; hostis nullus uersaretur in simula-
 tione traiciēdi amnis, quum ad ripam semel atque iterū si-
 gna uerteret, & rursus copias in castra reduceret, utpote
 qui per asperos montes ad laeuam secūdam Apoenini radi-
 ces agmen ductare decreuisset, quod omnino insanum arbi-
 traretur, uel Salernitani munitiones aggredi, uel contenne-
 re insequuturi hostis equitatū, si per loca plana id rectum
 iter esset habiturus. Itaq; prouisis quatuor dierū cibarijs, si-
 lentio noctuq; se proripuit in montes, arduumq; iter Pla-
 centinis usus ducibus insigni studio, & tollerantia militum
 per impeditissimas cōualles, & confragosa collū iuga, tri-
 duo confecit, sæpè laceſitus in tergo, & in lateribus ab his
 qui Salernitani iussu abeuntū uestigijs institerāt. Is enim
 cogita hostium profecione, Cesarem Massium, & Ro-
 dulphum Baleonum, qui nouissimos consecrarentur, Sfor-
 tiamq; item sanctæ Floræ Comitē, et Sfortiam Pallauici-
 num, qui notis tramitibus, altioreq; circuitu hostes antee-
 derent, & circa saltus demorari retardareq; contenderent,
 cum expeditis equitibus, & sclopettarijs premiserat. Ip-
 se uerò, ut imperarat Vastius, recto uie militaris itinere
 Vicum Iriæ & Dertonam præteruectus, agrè raptatis atq;
 demulsis cohortibus, quæ tot itineribus fatigata certa sti-
 pendij subsidia flagitabant, tertijs castris ad Scriuiã flumen
 peruenit. Id ex Apoenino præceptum datum, ubi Liguriæ ru-
 pes desinunt, ad Sarauallē oppidum, uti per plana loca
 diffusius uadabile se præbet, innominatumq; antiquis scrip-
 toribus, ab uno tantum Paulo Diacono Scriuia uocatur. Iã
 Strozzeana uexilla conspici, appropinquareq; cœperant,

PAULI IOVII HISTOR.

quum Lanotus cum suo equitatu Salernitano se coniunxit,
 & ij qui per montes persequuti hostes fuerant, è iugis ad
 castra descenderunt. Nec mora leuibus, & tumultuarijs
 pralijs certari coeptum est. Quum uerò Strozzeane cohortes
 annis uadum superantes, ad accliuia uineta metu equi-
 tum se subducerent, & lentior ad uada amnis esset pugna,
 Cesariane aliquot cohortes proximum hosti collem occupa-
 runt. id non ferentes Strozzeani, eas usq; adeo uehementi
 impetu adorti sunt, ut neq; consistere, neq; uim sustinere
 possent, & compulsi in fugam, tormenta duo amisissis signis
 deserere cogerentur. At Strozza secundo suorum successu,
 tanquam oriente uictoria maximè letus, cohortante Mat-
 theo Foro semproniano praefecto audaci potius quam peri-
 to, se cōtinere non potuit, quin è uinetis erumperet, ingemē
 nataq; uictoriae clamore edito, Pitiliani agminis praefectos
 admoueret et accerferet, ut cū phalange postrema subsequi
 intento passu, & coeptae uictoriae adesse uellent. Pitilianus
 ipse in crure, suo an alieno gladio incertum, grauiter uulne-
 ratus, Placētiae substiterat, sic ut apud eius copias, nō unus,
 sed plures imperij authoritatem obtinerent, nec peritiori-
 bus praefectis, sed honore praestantibus regulis milites parca-
 rent. Quamobrem exaudito uictoriae clamore, quanquam
 Sommeus, atque Capaccius densata phalange, eundem esse
 ad uineta praecipere, noui milites contineri nequiuērūt,
 quin dissolutis ordinibus procurrerent, extenuatoq; ag-
 mine hostium equitibus occasionem irrumpendi prebe-
 rent, cui non desuit Salernitanus, increpitis equitibus, qui
 aliquandiu infami segnitie cessatores, neq; equos tanquam
 fessos acriter incitare, neque alacriter phalangem adoriri
 uoluerant. Quando (inquit) acceptam dudum ignominiam
 praelio

prælio Ceresolæ, aliquo forti facinore abolendam existima-
 bitis? si hanc fessi hostis laxatis ordinibus raram aciem ex-
 transuerso non inuaditis? Erubuit eques, & extemplo uehe-
 menter equos incitauit, irrumpenteq; ante alios Bartholo-
 mæo Greco Volaterranæ stirpis Baleoni alæ præfecto, per-
 rupta est hostilis acies malè cohærens, inuadenteq; demum
 ex omni parte equitatu, et censequentibus cohortibus, tota
 fœdè profligata dissipataq; est, eo euentu, ut paucis occisis,
 integri fermè omnes caperentur, renouata memoria incru-
 ente patrum nostrorum militiæ, nam Italus clementer de-
 ditis parcebat, spolio contentus. Nec aderant Germani Hi-
 spaniæ, quorum sæuas manus cædibus gaudentes, pauci
 effugissent. Bona quoque sorte Sansseuerini proceres Som-
 meus atque Capaccius exules Neapolitani, qui capitis non
 dubium discrimen adibant, dimissi sunt, quum quisq; miles
 Vastio & Salernitano sanguine cõiunctos, humaniter po-
 titus dimittendos, quàm seuerè ad necem teterrimam exter-
 no iudicio tradendos existimaret. Vnus omnium nobilissi-
 mi sanguinis, & summæ spei indolis adolescens Vlyxes Vr-
 sinus, in acie glande traiectus cecidit. Ipse Strozza cum Ni-
 colao Pitiliani filio, Flaminiq; Anguillario in fines socio-
 rum Gallorum proximos euasit, sepè detestatus Tesij segni-
 tiem, non obscura malignitate coniunctam, qui uti promi-
 serat, alam equitum è proximo Montisferrati oppido sibi
 obuiam non misisset, eius enim equitum præsidio fama-
 hostes deterreri superariq; potuisse multi predicabant.
 Sed Tesius neque alam summittere sine pedestri sub-
 sidio, neque idcirco è suis castellis, tanquam paratis ad
 defectionem, præsidia deducere uolebat. Ceterum ra-
 paci in homine, expilandisq; Montisferrati populis
 intento.

PAVLI IOVII HISTOR.

intento, publicum commodum priuati quæstus meßis opti-
 ma superabat, quam aduentu tot Italicarum cohortium ste-
 riliorem sibi obuenturam iudicaret. Nec multò post Stroz-
 za, qui in aduersis inuictos spiritus gerebat, experiri ite-
 rum Fortunam, inusitata, sed fœlici temeritate constituit.
 Confluentibus enim ad eum ex fuga militibus, conquisitisq;
 multis equis, & nemini communicato consilio, quod tutu-
 sua celeritas faceret, inopinantibus hostibus recta per Aez-
 miliam uiam Placentiam est regressus, quum rubræ crucis
 insigne militariibus sagis insuisset, ut passim iter habens, Cæ-
 sarianæ alæ speciem præberet. Eo modo accelerans, nec us-
 quam conquiescens, ita obuios quosq; in solida ora miran-
 tes sefellit, ut mox non obscure à quibusdam pro hoste no-
 tatus & agnitus, uix sesquihoræ spacio è manibus perse-
 quentium, multo sudore satiscientibus equis, elaberetur. Is
 ad Placentiam receptus, milites colligere suoq; sumptu co-
 hortem scribere coepit, uel id consilium nequaquam proban-
 te Anghiano, qui sollicitus de Gallici belli euentu, quando
 iam Cæsar & Henricus terra mariq; ex composito ualida
 inferrent arma, nihil ultra tentandum, perspecto Strozze-
 næ expeditionis fœdo exitu, iudicaret. Sed Strozza nihilo
 fecius pertinaci incitatus studio subleuandâ nouo ausu par-
 tium Fortunam ratus, inefficatiaq; Gallorum ducum confi-
 ciens, collegit copias, inusitatisq; tramitibus per Ligustica
 saxa, ad Mantoculum Fliscorum castellum eas perduxit,
 atq; inde comœatu adiutus, in Pulciferam se dimisit uallè,
 eo tutius atq; facilius, quòd sese Genuenses in neutram par-
 tem commouerent, pacatumq; iter transeuntibus præbere
 montanos Ligures iuberent, grauiter idferente Figaroa Cæ-
 sita

faris legato, qui Ciuitatē eos quos Caesar inimicos duceret,
 pro hostibus habituram persuasum habebat. Eo enim tem-
 pore senatus Genuensis Gallicum nomen, quod in negotia-
 tionibus & mercaturis ipsorum nauigantium magnopere
 conduceret, amicē colendum esse statuebat. Itaq; Strozza
 intra Gallica praesidia sine ullo incommodo penetrauit, Al-
 banq; Pompeiam adortus, eiecto Capinio Mantuano, qui
 urbi praerat, in potestatem redegit, amisso ibi Matthæo Fo-
 rosemproniano, quem intempestiuo hortatu suo uictoriam
 corrupisse ad Scriuiam supra docuimus. Hisdem diebus,
 quibus Strozza conscribendis cohortibus erat intentus, ut
 acceptum ad Scriuiam detrimentum aliqua ex parte resar-
 cire conaretur, Ioannes Vega Hispanus ad Vastium ab Vr-
 be peruenit, ut collegæ nomine administrandis rebus esset
 adiutor. Is apud Paulum Pontificem Caesarianæ legationis
 munere fungebatur, uir efficax & seuerè grauis, & quod
 reipublicæ intererat, partium maximè studiosus. In conscri-
 bendis enim Italicis cohortibus, quas diximus, conquiren-
 daq; pecunia, enixè operam dederat, ut Vastio certa spe au-
 xiliorum maturè confirmato Cisalpinae Gallia succurrere-
 tur. Discesserat demum à Pontifice alienato plane animo,
 quòd illum à Gallica amicitia non abhorreere, Caesaris incom-
 modo atq; periculo letari, eumq; grauibus diuersi belli dif-
 ficultatibus implicari premi-que percipere crederet. Eius
 aduentus quanquam Vastio parum gratus, & Salernitano
 praecipuè grauis, non obscura honoris obtreccatione uide-
 retur, tamen in unum communicatis consilijs Caesaris causa
 consenserunt, Vega sese apertiore & equiore praeben-
 te, quàm crediderant. Praeserebat enim ingenium more
 gentis elatum, et uultū ab Italica comitate prorsus alienū,

PAULI IOVII HISTOR.

sed qui suas partes inspiciendis praesidijs, & parandis com-
 meatibus diligenter obibat. Neq; tamen Strozam per A-
 poeninũ euadentem impedire, neq; per praemissas cohortes
 et equites cũ cõsequi potuit, quanquam ex Strozzeanis mul-
 tos dilabi, ducemq; deserere ex itinere coëgisset. Conuertit
 se demum Vega ad oppugnandum Anxianum oppidum, &
 eo euentu expugnatum est, ut oppidanos ad unum omnes
 cum praesidio trucidari sineret, seuas manus ad eam cadem
 praebentibus Hispanis & Germanis, qui seruatos ad Scri-
 uiam hostes ab Italis nequaquam eo die sanguinarijs, agra-
 rimẽ ferebant. Vega quoq; eius cruenti facti seuitiem inui-
 diosa seueritate cumulauit, quum deditos praefectum presi-
 dij & signiferum cum centurione, nonnullisq; militibus In-
 subri nominis, ad subgrundia porticus laqueo suspendi ius-
 sisset, q; aliquanto pertinacius & insolentius quàm deceret,
 aduersus Caesarianos tanta ui oppugnantes propugnassent,
 uictiq; demum extrema necessitate sese ad arbitrium uicto-
 ris dedere, quàm in ipso suscepti conatus uestigio constanter
 interfici maluissent, sic ut Itali iniquis animis eam Hispani
 noui ducis acerbitatem ferrent, quando ij, qui sese perseue-
 rantius pugnando, cũ fidei, tum militiae decus tueri uellent,
 inhumano prorsus more latronum supplicio punirentur,
 & eo quidem indignantius, q; ipsorum cohortes post diu op-
 pugnatum murũ ex ipso cruento conatu Vega reuocasset,
 ut succedentibus Hispanis, qui recentes & integri fuissent,
 expugnati oppidi laus ipsaq; praeda omnis pararetur. Sed
 Vega seuerioris eius facti inclementiam eo nomine excusa-
 bat, q; transfugas et exules, apud Gallos stipendia facientes,
 tanquam Caesarianae ditionis iusta poena dãnandos indica-
 set. Ab hoc etiam terrore hostibus resistere paratis illato,

Vega

Vega Andesanam oppidū sine uulnere recepit, ob idq; gratie ei acta sunt ingentes a Carolo Sabaudio, quoniā ipsum Vercellis comorantem, propinquos urbi Gallos hostes, & perpetuis incursionibus infestos ultus, utroq; erepto oppido, in reliquū tempus non obscuro metu, et sumptuosa cura liberaffet. Nec multo post his rebus gestis Vega, ad suū suscepta legationis munus Romam est reuersus, ipso Vastio disponente praesidia, & Carinianae obsidionis successum, Anghianiq; motus obseruante. Nec multis inde diebus Pyrrhus extrema alimentorum inopia cōpulsus, honesta conditione Anghiano deditioem fecit, ita annuentibus Germanis pariter & Hispanis, quos diu spe eruptionis sustentatos in officio cōtinuerat. Ea autē re transacta, Vastius Pyrrho uehementissimē succensuit, quasi falsō sibi enunciata cibariorū omnium penuria, sollicitus, et properantius quā necessitas periculosaq; praelij alea casus flagitarent, sibi opē ferri postulasset, importuno maxime tempore, caeloq; pluuio, quibus tantum Caesarianis partibus incōmodum esset acceptū. Quadraginta siquidem amplius dies, postquam ad Ceresolanam fuerat dimitatum, obsidionem tolerarat. Quo spatio citra periculum inedia concessa, maturius et apparatus opē ferre, & cum hoste configere potuisse Vastium apparebat, Verū priores difficultates noua plenioris cōmeatus copia sustulerat, reperta quidem in reconditis abstrusisq; oppidanorū horreis, satagentium & cuncta scrutantium militum diligentia, quanquam Vastius ex dolore accepti detrimenti succensus, eā Pyrrhi satisfactionē egrē acciperet, eoq; etiam grauius, q. educta esse Cariniano multa iumenta didicisset, quibus occisis, totius assumptae frugis defectus tolerari potuisse crederetur. Cuius rei opinionē praclare cōfirmabāt

PAVLI IOVII HISTOR.

obfessorum uultus, nequaquam, uti ab inusitatis cibis acci-
dere solet, ulla macie, aut insolito pallore deformati, quum
gregarij etiam milites ora saluberrimi coloris praeferrent.
His uero conditionibus deditio facta est, ut Germani in Ger-
maniam continuo redirent, Hispani extra ueteres Subalpi-
nae ditionis fines, quod uellent, demigrarent, neq; intra quar-
tum mensem Caesari militarem operam praestarent: Pyr-
rhus ipse sub fide dimissus, ad Franciscum regem in Galliam
statim profici sceretur, & ab regia clementia libertatem pe-
teret, Bellicus uero apparatus omnis, qui Cariniani esset,
Gallis cederet. Eo modo Pyrrhus à Gallis Cherium dedu-
xit, non multo post ad regem se contulit, à quo singulari hu-
manitate suscipitur: nam Franciscus uel in hoste uera uirtu-
tis admirator, facile eum ad liberale stipendium inuitauit,
abnuentem affecit donis, & ut transiret ad Caesarem, potesta-
tem fecit. Sed praefectus Hispanorum, cui cognomen fuit
Sanctus Michael, nequaquam sincera fide conditionibus
stare uisus est, quod nonnulla à Gallis sibi uiolata fuisse di-
ceret, atq; ita conuiuente Vastio, secundo deuenit Pado, ad
Brixellum Atestinorum ditionis cohortes exposuit, expedi-
tisq; tormentis oppido ita potitus est, ut praefectum oppidi
cognomine Bellingambum tormentis excrucietur, & oppi-
dani gratuito uberioreq; conuiuio Hispanos alere cogeren-
tur. Hoc indulgisse Vastius non inuitus credi potuit, quod
eius oppidi copijs cohortes, alendas putaret, atq; odium in
Caesarem Hippolyti Atestini Cardinalis ulcisceretur. Is naq;
Gallicas professus partes, omnibus rebus Strozam adiuue-
rat. Hisdem ferme diebus quibus haec inter Caesarianos &
Gallos in Subalpina regione gesta sunt: honesto pioq; consi-
lio rex Franciscus Barbarussam censuit dimittendum. Bar-
barus

barus namq; sibi satagere, undiq; prædari, neq; otium pati
 solitus, querebatur se non sine contumelia sui nominis reti-
 neri, ut pote qui neq; Gallo utilis, neq; Casari hosti infestus
 foret, & sibi opportunum ad nauigandum tempus elabi
 prædicaret, quo minus flantibus Etesijs Byzantium reuer-
 ti posset, ideoq; excludi prorsus reditu, nisi discedere matu-
 raret. Accedebat ad hoc regij promissi fides, qua eodem an-
 no ad Solymanum se rediturum fuerat pollicitus. Ea porro
 mora Gallis inuiti, sibiq; dānosa emarcescere ignobili otio
 remiges, hebetari naualem disciplinam, & sub alieno caelo
 Turcas mortiferis morbis absuni, conuitiosa uoce dictita-
 bat: addens, si iuberetur, & rex Casari implacabili suo ho-
 sti in Galliam irrupenti æquo iure nocendum putaret, se
 paratum fore, ut expedita & strenua excursionem totius Hi-
 spanie oram summis ferro atq; igne illatis detrimentis, à pri-
 mo Pyrenæi promontorio ad Gaditanum usq; fretum per-
 uastaret. Id consilium rex ab insita sua pietate prorsus alie-
 num, quanquam amicissimè oblatum continuo repudiavit.
 Cur enim Christiani nominis gentes nihil tale meritas, pa-
 rentesq; tantum imperio Casaris, immanibus Barbaris de-
 lendas concederet? Cur in hoc tam atroci facto sui uetustū
 cognominis obliuisceretur? Cur deniq; usq; adeo detestabi-
 lis & impiæ cladis inuidiosam sibi & posteris memoriam
 relinqueret? Admonebatur quoq; rex, ut prouinciæ incon-
 modis ac oneribus sinē imponeret, quod Barbari lignatuna
 euntes, non modò consita uastarent, sed uagos etiam homi-
 nes insidiosè corripere, & ad transtra cathenare diceren-
 tur. Itaq; in supplementum demortuorum Turcarum con-
 donauit ei rex Turcici Puniciq; nominis seruos omnes nu-
 mero ferme quadringentos, qui essent Gallicis in trementibus

PAULI IOVII HISTOR.

ad remū damnati, ipsoq; instruente omni genere cōmeatus,
 multaq; insuper munera in ipsum Barbarussam cōgerente,
 Ottomānica classis oram soluit, tenuitq; rectā cursum a Le-
 ronijs insulis ad Vada Sabatia, qui est portus Saouae pro-
 pinquus. Ibi ab Genuensi senatu multa tela serica, multiq;
 racētibus cibarijs benignē donatus est, indeq; exiens profes-
 sus se in Liguria nemini nociturū, ad Iluam Insulam contē-
 dit. Vbi uerō appulsa est tota classis, Barbarussa literas ad
 Appianū eius insulae Populiniq; regulū, in hanc sententiam
 perscripsit. Scio apud te seruire adolescentem Turcam, Sinae
 praefecti triremiū cognomento Iudaei filiū, iam pridem Tu-
 neti captū. Hunc uelim ut amicē restituas, q; munus ostendā
 mihi fuisse gratissimū. Nā haec nostra ingens classis dū pra-
 teruehetur, ab omni hostili iniuria & maleficio integra fi-
 de temperabit. Quod si mihi obsequi hac parua in re graua-
 beris, scito eā cladem in ora ditionis tuae esse expectandam,
 quae ab insensissimo hoste inferri possit. Ad eas literas Appi-
 anus ita respondit, ut dissimulare metū ostentatis in murā
 corona armatis hominibus, & munitioni loci confidere ui-
 deretur, diceretq; se, quo minus petenti obtemperaret, pro-
 hiberi religione, q; adolescentē Christianis initiatū sacris si-
 ne piaculo tradi non posse sacerdotes confirmarent. Ceteris
 autē in rebus cuncta humanitatis officia transeunti presta-
 turū, & iuuenē nequaquam serui sed filij loco ab eius com-
 mendatione semper habiturū. Addidit etiam munera recent-
 tis cōmeatus, quibus minus grati responsi sui cēditionem le-
 niret. Haec ubi à legato suo renunciata sunt, Barbarussa ue-
 hemēter iratus Appiano, q; cū etiam tunc et perplexius quā
 ipse cuperet, respōdisset, occupatis cunctis insulae littoribus,
 ut milites descensiones facerent, & ad praedam discurrerēt
 pra-

pronūciauit. In illa, quæ Aethalia etiã dicitur, gemini sunt
 portus, procurrente inter ambos enormi quodã concisi lu-
 toris anfractu, ad latioris isthmi similitudinem, cuius dextra
 pars in oblongã exporrecta frontẽ promontorium efficit,
 iuxta Magnetis rupes, q̄ Caput Liberũ incolæ uocãt. Huic
 introrsus subiacet portus, quãtũuis magnæ classis capax,
 sed Vulturni & Euronoti flatibus expositus. Is propter si-
 nus hiantis longitudinẽ, Longonis nomẽ obtinet. Alter uerò
 in diuersa insule parte, qui olim Argous fuit, et hodie Fer-
 rarius uocatur, uergit ad septentriones, & aduersam Etria-
 riæ continentem spectat, cõtra Baradũ antiquæ Popalonie
 portũ: Longone quidẽ tutior atq; nobilior, uel ob id, q̄ adũ-
 co mollioris pelagi sinu profundissima atq; optima uel octo-
 ginta triremibus statio arctis adeo faucibus includitur, ut
 cathena aduersus omnẽ impetũ præcingi possit. Binis quoq; 3
 editis arcibus latè maria spectantibus, & portum aptissimẽ
 protegentibus, quas hodie Cosmus Medices opportuno in-
 accessæ utrinq; rupis supercilio imposuit. Harũ alteram ab
 ipsa radiosi edificij figura Stellam, alteram ab excelsa stru-
 ctura Falconẽ appellauit, ut portus usum Barbaris prædo-
 nibus metu imminentiũ tormentorũ eripiat, eo etiam graui
 ore consilio, q̄ magnis circumductis operibus per amplam
 coloniam ad tuti celebriq; emporij nomen condat, maxi-
 mè salubri in loco, piscis, oq; littore, ad quam incolis omni-
 bus conspecto hoste tutissimus sit receptus. Primũ omnium
 Barbari oppidũ, Caput liberũ de proximi promontorij no-
 mine uocatũ, ea celeritate aggressi sũt, ut oppidanos ferme
 omnes interciperent, effusi q; undiq; ad prædam incolas frus-
 tra in rupes senticosas, & nemorosa loca fugientes, uenan-
 tiũ more cõsectarentur, cõuersi q; inde ad Vulturariũ, excel-

PA VLI IO VII HISTOR.

sum prærupta in caute castellum, missilibus frustra tenta-
 runt, lateq; munita loca prædati ad classem redierunt, qua
 suorum calamitate nunciata, Appianus, ne eius insule, quæ
 sibi ferrariæ secturæ, multarumq; rerum uberrimum uecti-
 gal præbet, supremum excidium lugeret, consilium muta-
 uit, redditoq; adolescente pacem redemit, non temere iudi-
 cans se tantæ classis uim non esse laturum, si irati Barbari
 impetus esset expectandus, quanquam Cosmus integræ co-
 hortis præsidium sibi præmisisset, id cum publicæ causæ faci-
 le tribuens, tum priuata item amicitia, quum Saluiata ipsi-
 us matertera in Appiani matrimonio esset. Itaq; recepto
 adolescente Barbarussa ab reliquis insule oppidis & male-
 ficijs abstinens, adolescentem, quem Salecus adduxerat, ita-
 lica insigni adornatum ueste, tanquam fortissimi uiri uete-
 risq; sodalis sui filium, paterna charitate complexus est, gra-
 tiasq; agens Appiano, promissi fidem nusquam ei postea ma-
 iurius impleuit. Hunc adolescentem honoris causa septem
 triremibus præfecit, sic, ut postea mitteretur tanquam post
 liminio redditus ad patrem Sinam usq; ad Suetiam Rubri
 maris portum, Memphi urbi propinquissimum, qui anti-
 quitus arfinoës fuit. Ibi enim Sinas, propter naualis disci-
 plinæ peritiam, magnumq; usum in re militari, adificandæ
 adducendæq; in Indiam classi aduersus Lusitanos à Soly-
 mano fuerat præpositus. Verum senex inexpectatam singu-
 laremq; ex recepto filio leticiam diu sustineri non potuit,
 quum præ gaudio supremum animæ deliquium incurrisset.
 Erat Sinas, ut sæpe alibi diximus, ipsi Hariadeno opinione
 uirtutis serè par, & ætate æqualis, prudentia uerò æquita-
 teq; iudicij facile superior, uel ipso captiuorum testimonio,
 qui eum, Barbarussa, uti sæpe iracundo atq; acerbissimo, mi-
 tiorem

tiorem dominum experti fuissent. Interim Cosmus per Græcum speculatorem, quem opimo stipendio in ipsa Barbarusæ naue prætoria diu aluerat, de profectioe arcanisq; etiam Barbari consilijs certior factus, sicuti Etruriæ principem deceret, frequentibus literis Senenses admonebat de aduētū Turcarum classis, hortabaturq; ut quam maxima possent præsidia per oram ipsorum dittonis accurate disponerent, ne aliquod repentino Barbarorum impetu detrimentum acciperetur, quòd Barbarusam inhiare Etruscæ oræ portubus, & tutam sibi stationem in Italia parare uelle didicisset, Gallorum maximè hortatu, impulsuq; etiam Leonis Strozze, quem rex Franciscus cum aliquot triremibus Barbarusæ comitem dederat, unà iturum cum munere legationis ad Solymanum. Propterea ad auertendam communem immanium hostium perniciem, quas ipse haberet paratas peditum atq; equitum copias illis offerebat, si eas intra fines reciperet, ut eius oræ littoribus atq; hosti, quum expediret, esset propinquiores. Cosmus namq; communicatis cum Stephano Columna consilijs (hunc enim Etruscis omnibus copijs præfecerat) in spem ueniebat, Turcas, si descensiones facerent, subito atq; inexpectato impetu facile repelli ad naues, insigniq; illata clade perturbatos, in mare detrudi posse, quoniam tormenta a triremium nulli usui futura uiderentur, quæ nisi pari cum periculo in permixtos expediri dispodiq; nequirent. Sed Senenses nusquam sibi tempestiuè consulentes, uti homines natura suspicaces, ueriq; & antiqui Florentini nominis hostes, ea tota consilia atq; præsidia repudiarunt, quòd finitimorum ualida arma intra fines recipere minus tutum putarent, stultaq; ratione proprijs uiribus Barbaro resisti posse considerent. At Barbarussa illu

PAULI IOVII HISTOR.

excedens, Telamonemq; delatus, expositis illico tormentis oppidum adoritur, iuxtaq; arcē, qua murus erat debilior, magna pinnarum strage edita, ingressum sibi parat, quo periculo territi, qui exiguo praesidio praerant, Hieronymus & Ambrosius cum Verdone centurione, perforato muro ad aduersam oppidi partem effugere conantes, à Turcarum circumfusorū corona capiuntur, oppidumq; ita diripiunt, ut Barbarussa in domum Bartholomaei Telamonij igne deſcenderet, sepulchrumq; eius paulo antè defuncti uiolatis ossibus disijceret, quòd is superioribus annis Pontificiarū praefectus triremium praedabundus ad Lesbum insulā usq; prouectus, Mitileneum agrum, paternasq; Barbarussae possessiones euastasset. Eadem uiceleritateq; Barbari introrsus à littore octo millibus passuū distans Monteanum oppidum noctu peruenere, Monteanensesq; ad unū serè omnes miserabili captura oppressere, sic, ut pauci tantū aratores & agricolae, qui in opus exierant, seruantur. His nuncijs territi Senenses, quū Barbarussam ad portus Herculis oppidū imperitè inualideq; munitū, cōtendere serò prouideret, Ioannē Lunam urbis praefectū cum manu Hispanorum, & tumultuarijs ciuū cohortibus, ad mare descēdere iusserūt, & q; hāc praesidia infirmiora quā periculum flagitaret fore perspicerent, ad Cosmū tandem confugere coacti sunt, atq; ita Ambrosius Nocius legatus, mutatis ad celeritatem equis, ad Cosmū contendit, postulauitq; ut rē Senensem in summū adduclam periculū, & prope oppressam, celeri ope praebita subleuaret. Cosmus, etsi eos indignos putaret auxilijs, qui nuper secus ac oportuisset, tanq; suspecta repudiasent, tamē ne reipub. quae religionē et Caesaris cōmodum simul respiceret, deesset, ad dignitatem Etrusci nominis obli-

uiscens

uisendū subagrestis contumeliæ, & opem maturè ferendā
 censuit, sic, ut statim Stephanus Columna cohortes deduce-
 ret, & festinandi causa Cepinius Vitellius cum duabus tur-
 mis equitū, & expeditis sclopettariorū cohortibus præmit-
 teretur. Sed interim Barbari singulari usi diligentia atq; in-
 credibili artificio, eductis in præaltā rupem tormentis, sup-
 positam arcē ipsumq; oppidū tanta ui diuerberarunt, ut Ca-
 rolus Manutius Senensis, & Coranza Hispanus inustato
 summæ cladis periculo territi, cū præsidio in seruitutē se de-
 derent, oppidū incenderetur à Barbaris, & Christianæ ma-
 gnificentissimæ domus delitiæ uastaretur, Christianus enim Se-
 nensiu uir elegantissimus, qui summæ opulentia erat publi-
 canus, hoc oppidum operosis ædificijs exornarat. Fumante
 autē oppido Luna serus aduenit, et quū amisso deflagratiq;
 oppido opē ferre nō posset, in oppidū Orbatellum, q; in pa-
 lude media sitū est, se intulit. Is locus admonet, antiquis paritē
 celebratus, ut eius regionis faciem breui descriptione legen-
 tibus ostendā. In medio serè totius Etrusci littoris spatium, à
 Tiberi ad Macrā, nullū omnino maius atq; porrectius pro-
 montoriū uisitur ipso Herculeo, q; hodie Argentariū uocat.
 Id præcisus undiq; cautium lateribus ita exurgit, ut tanq;
 naturæ circino circūductus sese reflectat introrsus in gemi-
 nos sinus, qui ceruici extentæ, qua continenti iungitur, ap-
 tissimè coherent, & humani capitis affixi trunco, corporis
 figuram exprimunt, non secus ac Peloponnesus Corinthia-
 co isthmo Achaie connexus cernitur. In his cauis sinibus u-
 trinq; ad continentis humeros patescunt gemini portus, ad
 ortum quidē Solis, qui Herculis uocatur, ad occasum uerò,
 Stephanius, ab antiqua æde sancti Stephani sic uocatus. In
 summo autem promontorio, planicies latissimi prospectus,
 purga-

PAULI IOVII HISTOR.

purgatissimiq; aëris fontibus scateris, olea & palmis, lauro
 & myrto conuestita, in spatium centum ferme stadiorū ex-
 panditur, condendæ prorsus magnæ & perbeatæ urbis se-
 dem ostendens, si regibus nostrī seculi inesset laudis amor
 & extendendæ famæ studiū, uti olim id in Græcis atq; Ro-
 manis, Gallisq; Transalpinis uiguisse perspicimus. Quan-
 do duo tutissimi portus, ad omnes mercaturæ inuentiones
 fructuumq; exportationes commodissimi, et ager intus fru-
 mentarius, & uberrimæ alendo pecori pastiones, syluæq;
 cædæ, et uitiferi colles urbi nondū conceptæ, neq; unquā
 fortasse nascituræ, rerum omnium copiam, et non dubiam
 toto anni tempore fertilitatem re promittant, et supra hæc
 benigno naturæ munere argētarijs fodinis ditescere possit,
 quum etiam in tergo piscosissimo lacu inter utrunq; portū
 ditetur. In hoc lacu, qui à quibusdam olim Prilinus fuisse
 putatur, situm est media in insula oppidum Orbatellum an-
 gusto ponte continenti iunctum, contra omnem prædonum
 & hostium uim munitissimū. In id, ut diximus, Luna cum
 presidio se contulerat, Barbarussaq; inuasurus credebatur,
 quū ab expugnatione oppidi Portus Hercules, nihil e-
 ius peritiæ & uiolentiæ imperuium fore constaret. Iā enim
 cæsa materia parabat rates, quibus maiora tormenta oppi-
 do admoerentur. Quare animaduersa tantus Lunæ presi-
 dioq; incessit timor, ut uno consensu, desperata defensione,
 inde perfugere cogitarent, & nemo uel Senensium ciuium,
 quibus imperare poterat ex senatus autoritate Fantocius,
 Senensis, consistere auderet. Sed hunc terribilem metum op-
 portune sustulerunt aduentantes Cosmianæ copię, præcun-
 te Vitellio qui intrauit oppidum, moxq; uti erat uir impi-
 ger, in hostes in littus expositos cum ipso Luna erupit, sic,
 ut

ut productis equitibus & sclopettarijs hostes præsertimq;
 Strozzeanos, qui audacius in littus exierant, in mare pro=
 pelleret, & qui scaphatim accedebant Turcas descensione
 prohiberet. Quamobrem Barbarussa, quòd sibi ab armato
 equitatu, què turmatim augeri conspiciebat, militaribusq;
 cohortibus, quæ sub signis in conspectũ se dabant, non te=
 nere cauendum existimaret, et captã iam passim multa præ=
 da satis in Etruria profecisset, ad Igilium se conuertit. Hac
 insula suauissimo uino celebris, duodecim miliaribus à por=
 tu distat. Itaque ex templò facta descensione, ac expugnato
 tormentis oppido, magnum numerum omnis sexus & æta=
 tis mortalium in seruitutem abduxit. Hoc subito, ac prope
 inexpectato Barbarorum discessu, Orbatellani non præ=
 senti tantum timore, sed grauioris etiam futuri incòmodi
 suspicioe liberati sunt, quòd Barbarus suopte ingenio pera=
 cutus, edoctusq; impiè à nostris hominibus, uti quibusdam
 rerum peritis faciliè ausurus credebatur, ibi sedem minimè
 figendam iudicasset. Cur autem rei aggrediendæ perficien=
 deq; occasionem omiserit, has fuisse causas reperiēbamus,
 quoniam Byzantium eadem æstate omnino redeundum esse
 statuisset, idèdque iusto maiorem moram nusquam trahen=
 dam, ne in dubias incerti autumnii tempestates incideret, qui=
 bus superioribus annis, uel nondum adulto autũno bis nau=
 fragium, semel ad Acroceraunios Chimeræ scopulos, iterũ
 in Propontide ad Cherronesum, quam Marmora uocant,
 multis amissis triremibus fecisse meminerat. Neque tum si=
 bi satis paratos Gallos, ut oppidum Portus Herculis instau=
 rare munirè que, & firmo demũ præsidio teneri posse pro=
 uideret, quanquam occultiore quodam grauiorèque confi=
 lio, una temporis exiguitate se excludi & deterreri fatere=
 tur.

PAULI IOVII HISTOR.

tur. Vir enim immense prudentiæ, ac imperij gloriæq; au-
 dus, cogitarat (sicuti didicimus) ab ipso Stephano portis
 fossam ad altitudinem cōmeantium tiremium, perpetuo
 seruorum labore perducere ad proximam Orbatelli palu-
 dem, quam inde nō plus quā ad sagittæ iactum abesse iam-
 pridem nouerat, scilicet, ut ibi capacissimū & aptissimū
 tantæ classis portum efficeret, ad infestanda maria, inuaden-
 dumq; totius Italiæ imperium, ad quod non obscure Soly-
 manum aspirare didicisset. Quandoquidem nullis se inde ui-
 ribus, uti gnarus nostræ infirmitatis atq; discordiæ, depelli
 posse consideret. Quum præterueheretur Linariū promon-
 toriū olim Pyrgæum, quod supra Centumcellas eminet, eam
 urbem inuadere atq; incendere uelle cōminatus est, ex eadē
 causa qua Telamonem deleuisset. Sed deprecante Leone
 Strozza, ne tanta inde Francisco regi inuidia conflaretur,
 uix impotenti iracundiæ obsistens, ab iniuria temperauit,
 indeq; directo cursu in Aenariam delatus, odij sui ad Nicæā
 in Alfosum Daualum concepti, omnem acerbitatem effu-
 dit, quum nocturna descensione facta, undiq; in sulam com-
 plexus, omnes propè incolas, nequicquam in altissima Abo-
 ceti montis culmina euadentes interceptisset, tresq; præcipu-
 os eius insulæ pagos, Fornium, Pansam & Varranium eua-
 stasset. Ipsum uerò oppidum Pythacusas, Dauali sedem, ab-
 rupto in colle disiunctoq; à mari postū, quū tormentis egre-
 gie esset permunitum, aggredi non potuit, exinde abrauens
 Prochitam illato minore detrimento, q; incole demigrantes
 magna ex parte pythacusas confugissent, in Puteolanū sese
 intulit sinum, eo ordine, ut classis à Miseno ad Auernum to-
 to Baiano litore extēderetur, tutaq; esset à tormentis eius
 excelsæ arctis quæ est ad Baulos antiquis Hortensij oratoris
 delictijs

delitijs nobiles. Tum uerò Salecum cum parte classis in aduersum littus transire, & tormentis à mari Puteolana mœnia ferire iussit, ut si quid à expugnatione effici posset, explorata urbis munitione tentaret. Magnus incesserat Puteolanis timor, quòd nullo militari presidio confirmarentur, conscijsq; essent ipsorum inopie, nec eis in triduum molita frumenta sufficerent. Accidit etiam importunè ad terrorem augendum, quòd Hispanus Saiauedra uir militaris, dum in muri corona discurreret, tormento fuisse abreptus, sic ut Puteolani ingenti periculo essent circumuenti. Sed prorex ipse Neapoli Petrus Toletanus cognito Turcarum aduentu, nullam sibi moram attulit, quin Neapolitanos circumuadendo, singulas tribus ad capienda arma splendidissimis adhortationibus excitaret, statimq; nihil recusantes, & pro patrie dignitate saluteq; armatos ad opem ferendam Puteolos adduceret. Fuere cum eo amplius mille galeati equites, & secundum eos tumultuaria strenuorum peditum manus, quorum multitudinem descendente è collibus conspicatus Barbarussa, descensiones militum suorum inhibuit, segeniusq; iam Puteolanos oppugnantem Salecum reuocauit: ne si, ut acrius murum feriret tormenta maiora in littus exponere, & militum uim admouere cogeretur, inermes turbe naualis cohortes, tot armatis equitibus proculcandas obijceret, quoderat proorsus alienum à consilio, utpote qui improuisis tantum, & tutis sibi expeditionibus obuia tentare, nec exposito milite usquam cum armato hoste congregatuiisset. Atque ita Barbarus uno tantum Hispano equite cataphracto iuxta proregis hortos intercepto, quòd ille audacius procurrisset, oram soluit, sub Capreis cursum dirigens, quum in tergo Ioannes Auria cum rostratis uiginti

PAULI IOVII HISTOR.

ginti quatuorè Pauonis portu, Euripoq; Nisita inſula proſiliens nouiſſimi agminis hoſtiũ nauigia, tormentis procul impeteret. Superato autem Athenæo promontorio, quod nauæ Campanellã uocant, ea mente in lauã deflexit, ut urbem Salernum inuaderet. Verũ oborta tempeſtas, eam ab amœniſſimo littore perniciẽ auertit, eo euentu ut diſiecta claſſis inualeſcentis Cori flatibus ultra Palinurũ raperetur, Brutijsq; littoribus & Carreato præſertim oppido, luctuoſa inferret detrimenta. E Brutijs demum multa onuſtus præda proſectus Liparas quadraginta maiora tormenta expoſuit, eiusq; inſulæ urbem uſque adeo pertinaci atque terribili oppugnatione concuſſit, ut Nicolai primarij ciuis meticuloſi hominis opera deditionem exprimeret, ipſoque uero tantum Nicolao conſeruato, ceteros omnes Liparitas comprehenſos in ſeruitutem abduceret, qui ſeptem millium humanorum capitũ ſummam impleuere. Hæc clades euero oppido longè omnium miſerrima uideri potuit, quã nefariuſſimè prætuliffet. Tantũ autem omnis generis mortalium prædam, qui in claſſe erant fuiſſe retulerunt, ut in toto curſu ad Byzantiũ directæ nauigationis, plura captiuorũ enecta ſane, ſiti, mœrorèque corpora, uti erãt in inſimiliſſimis carinis inter naturæ ſordes anguſtiſſimè conſtipata, omnibus prope horis in mare proijcerentur, execrantibus cunctis inimites Galliæ regis et Cæſaris animos, ideo ſtudentes ueteribus odijs, et ſubdite ipſorum imperio gẽtes nihil tale merita plecterentur, quando quidem ex ſua effræni obſtinatãque libidine, à communi abhorrentes concordia, tantis calamitatibus graui cum infamia cauſam præbere diceretur. Hunc annum tot diuerſis clarum bellis ſeſequutus

est quadragesimus quartus supra quingentesimum atq; millesimum à partu virginis, post grauisimum bellū inexpetata pace ualde insignis, quanquam ea uti maximè exoptata, non ita firmis exequatisq; legibus constituta esset, ut diu statura crederetur, utpote quam necessitate potius, quàm sincera regum uoluntate expressam hi mortales iudicarent, qui rerum periti, gnariq; consiliorum & sensuum Caesaris atq; Francisci regis, nunquam fore stabilem arbitrarentur, nisi utriq; eorum aliquid seuera transactione demeretur. quod ab ambobus non plane conciliatis sponte præstari nõ posse intelligerent. Caesar siquidem & Henricus Britannie rex, antiquis atq; recentibus incitati odijs, aduersus Franciscum ita conspirarāt, ut consociatis uiribus uno tempore diuersas Gallie regiones irrupturi, exuturiq; proculdubio eum magnæ partis Gallie regno putarentur: nam imperitè prorsus & segniter superiore anno ad Landresium bellatū fuisse meminerant, existimabatq; Caesar Franciscum è manibus sibi elapsum, quum ille contempto ingenti conserende pugne periculo, post solutam Landresij obsidionem, tumultuoso quodam receptus genere, congressum dimicaturi atq; insequentis hostis non temere deuitans, & obscure notis tenebris utens, in pacatam Gallie regionem abscessisset. Tum uerò apparebat Gallos nequaquam tantas habituros copias, ut in diuersam regionem utriq; disiectam irumpenti iusto cum exercitu obsistere possent, quum hinc Caesar totius Germanie atq; Hispanie roborata cum bona spe uictorie in aciem esset producturus, inde uerò Britanni olim maximæ partis Gallie imperio potiti, qui omnibus ferè prælijs superiores ingentes Gallorum aliquot exercitus eorum etiam rege capto, prostrauissent, uulgo Gallis essent

PAULI IOVII HISTOR.

formidabiles, quippe qui ipsam Parisiorum Lutetiam, ubi
 arcem gloriosum uictoriae suae monumentum reliquissent,
 repetituri dicerentur. Eo autem Henricus ceteris regibus,
 qui unquam bellum Galliae intulissent, grauior atq; ualidi-
 or Gallos inuasurus uideri poterat, quonia sublato Scotiae
 rege, qui Galliae regibus antiquo iure foederatus esse consue-
 set, nulla omnino spes esset inferendi belli Britannicis finibus,
 quo minus audacter Angli in Galliam traicerent, domesti-
 ci metu atq; periculo retineri possent, quandoquidem Sco-
 tici regni hereditas ad uagientem in cunis puellam perue-
 nisset, nec ullus ei certus adhuc adesset primarius tutor, cui-
 us auctoritas esset tanta, ut ad sumenda arma inferendumq;
 ultro Angliae bellum ualitura putaretur: uiolatis praesertim
 inducijs, quas non temere Scoti in uniuersum recenti atq;
 funesto Iacobi regis exemplo admoniti, religiosè obserua-
 das ducebant. Terrebat autem Gallos non mediocriter An-
 gulus, auri potens, bellicosus, et acer, praeter opinionem mul-
 torum Caesari conciliatus, foedereq; coniunctus. Qua in re
 Paulus Pontifex Caesarem, aliquanto iniquius quam Christi-
 ana pietas flagitaret, & Pontificia maiestas requirere uide-
 retur, Anglo adhesisse in contumeliam suam assidue prae-
 cabat, quod ille haereseos notatus, uti sacrorum expilator,
 et euerfor, & super haec in infantes probitateq; conspicuos
 crudelis auitia insanis, ob idq; in gratiam ipsius Caesaris à
 Clemente damnatus, ab auctoritate Romani Pontificis di-
 scessisset. Ita ut Caesar cum promissi sui, tum religionis obli-
 uisse uideretur, praedicaretq; se a quissimo iure contra Gal-
 lum arma cepisse, quod ille accitis Turcarum clasibus, Eux-
 opae littora peruastanda obijceret, qua noxa omne scelus
 implere

implere & superare à pijs hominibus credi posset. Cesar è
 tota fere Germania legiones quatuor lectissimarum cohortium
 conscripserat. In his plurimum eminebant duces, qui
 Paulo antè hostes fuerant, Martinus Rossemius Flandrico
 bello clarus, & Guilelmus ipse Furstembergus, qui multos
 annos Gallica stipendia meruerat, indeq; maxime dives factus,
 sed propter auariciam malignitatemq; impij & ualde rapacis
 ingenij, crescente undiq; in eum odio, Gallia finibus exactus,
 Cesari sese applicarat, & secundum hunc Conradus
 Hexius Italicis bellis illustris, Mauritius quoque Saxo
 nobilissimæ stirpis, cuius Pestano bello spectatam uirtutem
 fuisse meminimus, armatorum equitum ingentem alam adduxerat,
 alter amq; ei parem uirtute, & numero Albertus Brandeburgus.
 Reliqui equites erant partim Belgæ, partim Menapij, &
 Burgundiones, qui uarijs præfectis parentes, unum præ cæteris
 Maximilianum Burræ, singularis animi regulum, obseruabant.
 Veteres autem equites, Italicis et Gallicis exercitati
 bellis, sub præfectura erant Francisci Atestini Ferrariensis,
 qui superiore anno ad Guisam captus, non multò post à
 Francisco rege in gratiam Hippolyti fratris Ferrariensis
 Cardinalis humaniter fuerat dimissus. Reliquæ copiæ
 Hispanicis cohortibus constabant, quæ septem millium
 pedum numerum implere dicebantur. In his duobus primores
 duces, reliquos omnes autoritate nominis antebant,
 Aluarus ipse Sandeus, disciplinæ militaris corrector acerrimus,
 tam bello militiæq; probatus, quàm Hispano militi propter
 seuam in exigenda pœna acerbiter odiosus secundum eum
 manebat egregiæ uirtutis fama penes Aloisium Peretium,
 & Alfonso Viuesium. Eo bello Cesar Italico pedestri
 subsidio incommodè caruit, quòd

PAULI IOVII HISTOR.

superiore anno Italici, quia stipendijs egrè sibi persolutis, nequaquam honestè atq; amanter habiti fuissent, ueluti indignantes ipsorum Romani ducis inclementiam, & subagrestes erga se contumelias, ad Gallica Britannicâq; stipendia, tanquam uberiora certiorâq; se contulerant. Nam tum apud regem gratia maximè ualebant, qui Italici obnixè studerent, Petrus Strozza Florentinus, qui ualidam Etruscorum & ciuium suorum manum circum se habebat, & Petrus Maria Roscius, sancti secundi comes, apud quem ex omni Italiæ factiosa regione Gallici nominis studiosi milites facillè coibant. Penes hos fortissimo cuiq; notôq; militi ad liberale stipendium erat locus, utpote, qui non in lucro inter uersis militum stipendijs, sed in laude & gloria uerum militiæ fructum reponerent. Caesar quoq; ad suas lectissimi generis copias maiorem quàm unquam antea tormentorum apparatus adiunxerat. Antè omnia autem quæ sui iuris antea fuissent manu repetenda iudicans, ad Lucemburgum, uti ferunt, urbem olim Leucorum, rectè duxit. Eam Gallipaulo antè Aureliani uirtute in potestatem redactam, magnis operibus additis, peregregiè munierant, & quum aliquando post à Cesarianis oppugnaretur, ita per Sergianum Caracciolum Melphitanum regulum, quem rex conciliato torque nobilitatis atq; uirtutis causa donauerat, omnium rerum copijs, ui facta, feliciter illatis opportuniè seruauerat, ut in ea supra septuaginta mediocris maiorisq; generis aenea tormenta relinquerent. Sed non satis magnum aut ualidum armatorum presidium, quod mœnia tueretur, ibi restitit, neq; tantum penuarij commeatus in urbe reconditum ab initio fuerat, ut obsidio diu sustineri posset. Atq; ita usus euenit, ut Caesar celeritate usus, omnem hostium diligentiam

praeueniret, & inopia potius rerum premendos, quam tor-
 mentis adactis uera ui subigendos esse statueret. Praerat
 praesidio uir nequaquam animo sortis, ideoq; aliquanto ui-
 ta salutisq; cupidior, quam egregiae laudis: is itaq; per ses-
 quimensem, quo spatium annonae ei egregie suffecit, incorru-
 ptus est, sed mox adeo ignobilem fecit deditioem, ut terri-
 tus amplitudine castrorum hostilium, et desperatis auxilijs,
 tormenta Caesari atq; arma concederet. Lucemburgo per
 Gonzagan in potestatem redacto, Caesar qui in Mediomat-
 ricibus substiterat, Arduennae syluae finibus egressus, &
 Mosae flumine superato, ad oppidum Comercum recta du-
 xit, prolatoq; toto tormentorum apparatu & constitutis
 uineis, grauem Gallorum oculis uti mox oppugnaturi spe-
 ciem praebuit, quo terrore adducti qui erant in praesidio,
 quod triidui spatium deditioem fecerunt. His duobus oppidis
 scelerate amissis, magnus illico Gallis omnibus incessit timor,
 ob id praesertim quod Caesar ipsorum opinione celerius coa-
 ctis copijs, & confectis itineribus in Galliam perripisset.
 Putabant enim Caesarianos omnem adipiscendi commeatus
 spem & facultatem in eius praesentis & nondum maturae
 aut defectae segetis esse posituros. Caesar omni superioris an-
 ni frumento diligentissime conquisito, non nouo, sed uetere
 commeatu ideo sibi utendum censuerat, ut imparatos hor-
 stes, nec adhuc collectis aut reconditis frugibus perturbatos
 adoriretur. Quo admisso consilio apparebat & regem ali-
 quanto tardius quam usus imminentis belli posceret, Helue-
 tiarum legionum auxilia accersenda curauisse, quando qui-
 dem penes improvisus Caesar Lucemburgum occupasset, &
 Galliae fines terribili expeditoq; exercitu prius intrasset,
 quam Heluetij, in quorum auxilio praesentiq; manu regni

PAULI IOVII HISTOR.

constaret salus, nondum erectis uexillis ad profectionem parati dicerentur, admirantibus plerisque, tanta in re uel ipsius regis incuriam, uel quæstorum segnitiam, qui cunctantius pecuniam in eius gentis stipendia depromenda existimassent, quæ una res non mediocri incommodum & dedecus Gallico nomini postea parasse uisa est. Gonzaga Comersio potitus, inde properè discedens, ad Ligninium castra posuit. Ad oppidum satis frequens, uetereq; arce munitum, rex omnino defendendum esse censuerat, quod Briennium et Roselnium è Lucemburga familia regulos, quorum ditionis erat oppidum, nouis auxilijs confirmasset, eò scilicet intronissis duabus Etruscis cohortibus, & totidem Gallicis, duce Szenoio Tintauilla iuueni impigro. Gonzaga nihil spatij hostibus dandum ratus, Ioanne Iacobo Medice, qui tormentario negotio præerat, adpositè atque celeriter administrante, à quatuor partibus tormenta moenibus admouit. Is autem erat oppidi situs, ut duobus aduersis utrinq; collibus subiectum, tanquam media in ualle facillimè cum grauissimo etiam interiorum edificiorum detrimento uerberaretur, & à planioribus item locis directus murus tanto impetu quæteretur, ut ingenti ruina edita, per amplius aditus non pediatim modò, sed equiti ad irrumpendum paratus esset, nequicquam laborantibus Gallis, qui nouos aggeres introrsus erigere contendebant. Nam tanta erat uis incidentium undiq; pilarum, ut nemo in munitiõne consistere auderet, quin magna ipsorum pars, tormentis discerpta perisset, aut debilitata uulneribus tueri locum nequiret. Quibus rerum difficultatibus Galli duces facile perterriti, uti ex mutuo susurro deprehendi potuit, de deditiõne cogitare cœperunt, ob idq; festinantius, quòd Hispanos iam ad irrumpendum paratos

paratos in acie conspicerent, quorum uim & multitudinem multis de causis se nequaquam laturos esse fatebantur, quanquam aliqui non deessent animo firmiore, qui indecorum cunctis, ipsiq; præsertim regi maximè detrimentosum fore testarentur cum hoste pacisci, priusquam eius uirtutis atque audaciæ periculum facerent. Cuius sententiæ princeps erat Petrus Paulus Tosingus, nobilis exul Florētinus, quanquam ei contradiceretur à Vincentio Taddeo collega, qui quanquam egregiè strenuus, in sententiam regulatorum, nihil ex u. mo. hostis uim formidantium inclinabat. Illi namque male sana periculosaq; in resistendo constantia publicam omnium salutem, suiq; patrimonij oppidum in summæ calamitatis discrimen adducere nolebant. Itaque Rosinius per auersam portulam ad colloquium Gonzagam sub fide uocauit, demissèq; se uictos confessus, & accuratis precibus molliores condiciones à uictore impetrare contendens, se uero & duriore quàm putarat in eare Gonzaga reposito, eo modo deditioem fecit, ut cuncta, præter omnium uitam, uictoris arbitrio concederet. Nec mora Gonzaga cum familiarium militum caterua in oppidi possessionem manu ductus, Briennium ipsum atque Rosinium, ipsumq; Scenium iure belli captiuos fecit, & ad exprimendam grauiorem redemptionem, in castella Cesariæ ditionis separatim custodiendos misit. Ea inexpectata foedaq; prorsus triumphum insignium oppidorum deditioe Franciscus magnopere perturbatus, intentiore cura, quæ ad sustinendum bellum opportuna uidebantur, parare cœpit, ita ut nobiles quosque è singulis prope regni oppidis equites euocaret, & per eos extraordinaria usus opera, remotius conuehi frumenta, & quæ nondum in agris defecta essent,

PAULI IOVII HISTOR.

comburī, & proprios hostium commeatus obsessis iuineris
 bus intercipi iuberet. Quibus curandis muneribus inten=
 tum, & incautē sese offerentem Surioniū è Borbonia sa=
 milia domni regie propinquum Caesariani equites interce=
 perunt. Re faeliciter ad Ligninium per Gonzagam gesta,
 asar singulari affectu s laetit ia, quòd nusquam Galli in
 aciem prodirent, & negligentissime singula oppida, per
 quae transire hostes oporteret, permunisse uidebantur, ca=
 stra promoueri iussit ad proximum oppidum satis munitū
 atq; opulentum, à templo sancti Desiderij à Gallis Sandesi=
 rium appellatum. Id in satis magna purgataq; planicie si=
 tum, à Septentrionibus mediocri interiecto spatio Matrona
 anne permunitur, reliquis partibus circumdatur densissi=
 mis syluis, murum autem habet nouis operibus auctum. Ibi
 namq; Hieronymus Marinus, Boniensis architectus, oportu=
 tuno in loco moenium propugnacula fenestras laterilis
 accuratè perfecerat, nouasq; quotidie munitiones institue=
 bat. Praerat praesidio uir Gallus, singulari uigilantia, sor=
 titudineq; animi, nomine Landa, quem superiore anno cum
 insigni gloria apud Landresum binas uno tempore Cesa=
 rianorum & Britannorum oppugnationes pertulisse me=
 morauimus. Ea autem uis oppugnantium fuit, ut à meri=
 die subuecta tormenta à spatio trecentorum passuum incre=
 dibilem procidentium moenium ruinam ederent, et duo tur=
 rita propugnacula ab utroq; moenium angulo assidue colu=
 brinis terebrata quassataq; prosternerent, sic, ut prius
 quam à Gallis interior agger tuto erigi posset, illac Hispani
 non omnino incommodè in oppidum peruenire se posse
 dicitarent. Sed ea militum alacritas ducibus inanis & pe=
 riculi plena uidebatur, quoniam tametsi oppidi in plano si

ti murus tormentis abrasus erat, & solo penè equatus, frequentior tamen adificiorum pars in mollem tumulum, qui in medio oppidi paululum assurgebat, ita erat subducta, ut inuafuris demum ferè pedum scalis opus esse perspicerent, priusquam ad paratos in statione Gallos conferendis manibus perueniri posset. Hoc impedimento deterriti Cæsariani duces, in labro fossæ quadratum et solidum aggerem, turris instar, è cespite glebaq; erigere cœperunt, in cuius superiore platea aliquot maioris generis tormenta educèda constituendaq; censebant: ut his superante altitudine hostes de pressiore in loco consistentes uerberarent. Id uerò opus, quum ab hostibus inchoari Galli duces animaduertissent, præmonente demonstratèq; Marino, parem ex aduerso munitionem adificare cœperunt, tanto animo, tantaq; industria frequentissimis tormentis propugnantes, ut multa quotidie hostibus detrimenta inferrent, nec ullam perterriti animi, aut demissæ spei significationem darent. Accidit autem Idibus Iulij, ut Renatus Aurantius regulus, qui Belgicum adduxerat peditatum, iuuenis omnibus naturæ atq; fortunæ muneribus ornatissimus, ideoq; Cæsari longè charissimus, tormenti mortifero ictu uulneretur. Is enim quum fortè ad Gonzagam, ad opus faciendum milites cohortantem asidentemq; in fossa munitionis superuenisset, eiq; honoris causa ille assurgens sellam suam concessisset, paulo post in eum locum directo ab hostibus tormento, ita globus ferreus aggeri incidit, ut diffracti resilientisq; lapidis frustulo letholiter in humero uulneretur. Eum iacentè humaniter inuisit Cæsar, expirantemq; complexus, nequaquam fictæ beneuolentiæ in ea casus acerbitate lachrimas effudit. Nec multò post Hispani milites non satis animaduerso peri

PAULI IOVII HISTOR.

culo, ab incondita quadam alacritate à ducibus postula-
 runt, ut adoriendi oppidi signum dare minimè dubitarent.
 Ipsos enim accepta uictorie tessera in oppidum fortiter at-
 que scilicet irrupturos. Laudauit eorum alacritatem ma-
 gnitudinemq; animi Gonzaga, atque ita eos periculi admo-
 nuit, ut prius locum propius explorare, pr. emissa pernicia
 un sclopettariorum manu, quam murum aggredi iuberet.
 Sed res ita cecidit, ut quum audacissimus quidam Hispano-
 rum nomine Chirofa, Aloisij Brauij cohortis signifer, id
 munus explorandi loci deposceret, & sublato uexillo ad
 murum oppidi ire contenderet, reliqui ad unum signiferi
 omnes emulatione laudis eum auidè atque certatim subse-
 querentur, atque uniuersi demum milites, eadem spe potiti-
 undi oppidi uehementer incitati, quin fossam superarent,
 & per ruinas erepere conarentur, nullo uetantium & de-
 terrentium praefectorum imperio retineri possent, tamesi
 nullum adhuc committenda pugnae signum à ducibus esset
 propositum. Qua effreni atque immoderata militum cu-
 piditate permotus ipse castrorum magister Aluarus San-
 deus, uti erat singulari animi fortitudine praeditus, ne in
 omnem temeritatis atque fortunae euentum certus dux suis
 deesset, inuocato magna uoce uictoriae nomine, quin pro-
 currentibus se immisceret, minimè dubitauit, hunc statim
 subsequente collega Aloisio Peretio, qui uirtute animi ne-
 quaquam ei inferior putabatur. Verum ubi ex eo tumultu-
 ario pro cursu ad hostes appropinquatum est, inanis ea ala-
 critas & plurimum funesta extitit: nam Landa peritissimè
 tormenta collibrari, & sclopettarios continuò di- | lodere
 iubens, tantam in subeuntes & confertos tormentorum
 omnis

omnis generis procellam effudit, ut totius fosse spatium in-
 tersectorum cadaueribus compleretur. Nam quod antea à
 Caesarianis animaduerti nequierat, hostium tormentarij
 magistri binas in aduersis duorum aggerum lateribus se-
 nestellas in eius dici usum astute constitutas, & tenui gleba
 contectas, repente aperuerant, è quibus directis in latera
 colubrinis miserabilis fortium uirorum strages edita est.
 Ad hæc etiam Galli fistilibus & tubis ligneis, nota atque
 usitata ratione, bituminosi & sulphurei ignis flammæ ia-
 centes, quæ thoracibus & galeis adhererent, multum pro-
 fecerant, tanta quidem propugnantium simul atque inua-
 dentium constantia audaciq; ut Germani hærentes Hispa-
 nos, & planè magno cum incommodo repulsos conspicati,
 insilire in fossam, eisq; succedere minimè recusarent, Ve-
 rum nequaquam tanta fuit apud Germanos perseverentia,
 ut egregio conatu, iam reiectis Hispanis, ferre niterentur.
 Nam ubi appropinquatum est, paria prope ac Hispani pi-
 larum, uolitantiumque ignium uulnera susceperunt, eo ex-
 itu, ut aliquanto celerius quàm pugnam appetissent, pe-
 dem referrent. Ea die ex Hispanis ad quingentos, partim
 in fossa occisos, partim grauibus affectos uulneribus, desti-
 deratos ferunt. In his periere signiferi tres, saluis tamen
 uexillis, Saccaratus, qui pridie inauspicatò ad Mendo-
 cie cohortis præfecturam uirtutis nomine fuerat tradu-
 ctus, & Romerius Solerius, atque spinosa. Ex præse-
 ctis autem Alfonsus Caruacal nobilissimo ortus genere,
 & Monsaluus Valentinus atrocibus flammis circum-
 uentus. Cæterum ipse Aluarus Sandeus manus atque
 ora deformiter ustulatus, & Aloisius Peretius femore
 glande traiecto, nix sese è tanta clade eripuerunt. Ger-
 manorum

PAULI IOVII HISTOR.

manorum autem qui ceciderunt in chyti nominis, fuere Eytelfriccius Hohenzollernus & Ludouicus Curtauilla. Chirofapfe, qui exitioſe temeritatis author fuerat, quum omnium uoce damnaretur, poenam ueritus, neque ignarus ſe ueritatis Caſaris ad Barium oppidum Gallicae ditionis perſugit. Biduo poſt reſcitum eſt Landā pari propè ſorte, qua Aurantiuſ eſt uita ſublatus eſt, tormento ereptum fuiſſe, cui cum imperio ſucceſſit Sanſerrius reguluſ iuuenis impiger, ſed fortitudine animi, uſuq; militiæ nequaquam Lande par, eo Sanſerrio patre genituſ, quem apud Mediolanum Heluetio praelio cecidiſſe memorauimus. Eo tam audaci atque improſpero ſuorū conatu permotus Caſar, uſque adeo appetenter Italicam legionem deſideraſſe dicitur, ut ſe parūm prouidi conſilij ſui poenitere fatereitur, quòd Italicuſ parcedo pecuniæ ab initio ſecus ac aliāſ feciſſet & nuper ad Duram fuiſſet expertuſ, non conduxiſſet. Expeditaſ ſiquidem atque promptiſſimaſ aggreſſendiſ muruſ Italicorum cohorteſ Hiſpanicis adnixtaſ proculdubio in oppidum peruaſuraſ arbitrabatur, quòd Germani armuſ atque corporibuſ graueſ, neque ſuoſte ingenio multa agilitate pollenteſ, quanquam inceſſuſ tarditateſ eſt diſciplina campeſtribuſ praeliſ requiſitaſ præferrent, quæ aliena prorſuſ à ſubitariſ extraordiſnariſq; inuaſionibuſ cenſebatur, quibuſ id oppidum proculdubio capi poſſe uideretur. Hiſ de rebus exiſtimabat Caſar huiuſmodi certamina minimè inſtauranda repetendæ, quum in hiſ aſperriſ conatibuſ florent militum abſumi, augeriq; inde hoſtibuſ animoſ, tanquam ex æquiſſimo ſemper loco pugnaturiſ, manifeſte proſpiceret. Itaque ut cuniculiſ reſ ageretur, ducibuſ præcepit quibuſ ſuppoſito atque incenſo tormentario puluere hoſti

um agger superstantibus defensoribus excinderetur. Quam inchoato productoque opere, cognitum est hostes ex adverso pares cuniculos, uti disciplina consuetudo postulabat, diligenter instituisse, sic, ut ea oppugnatio ad obsidionem deducta uideretur, nec tamen Casarianos expugnandi oppidi totam spem abiectis apparet, nam magno molimine machinam instituebant instar antiquae testudinis, quam subiectis rotis ergatarum beneficio ad murum producere cogitabant. Eius latera permunita erant crassis asseribus, ac exterius lanarum saccis conuestita, supernè autem pedalibus tignis inter se confertis ualida concameratione protegébatur. Tantæ uerò erat amplitudinis, ut integrâ, et in ordine constitutâ fortissimorum militum centuriâ contineret, quidensata acie sublatis statim à fronte pluteis quum satis promotâ foret machina, per ruinas munitionesque hostium peruasuri, atque inde deiectis propugnatoribus in oppidum irrupturi credebantur. Sed eius operis labor subtiliter institutus successu caruit. Nam Cæsar consiliû mutare coactus est: quum certior esset factus Gallorum equitum et peditum per amplam manum ad Vitriacum oppidum, duodecim inde millibus passuum distans, Brisacco duce peruenisse. Is aliquam non omnino periculosam ferendæ opis occasione expectans, inde ad obsessos penetrare statuebat. Propterea Cæsar, ut obsessis expectandi auxilij spem minueret, et quantum nouus hostis in congressu ualeret, statim experiretur, eum nocturno prælio adoriri constituit. Itaque sub occasum Solis missus est Franciscus Atestinus cum Italico equitatu, cui ducenti Sequanici generis galeati equites adiuncti fuerant. Datus est etiam Francisco comes Castalius dux uetus, et secundum hos Mauritius Saxo, cum duo

PAULI IOVII HISTOR.

Duobus millibus Germanorum equitum, cuius uestigijs
 habebat Gulielmus Furstembergus cum peditum suorum
 legione, quæ cum septem muralia tormenta traherentur.
 Continenti igitur agmine euntes, interfectis ex itinere Gal-
 lorum excubijs, ad secundum à Vitriaco lapidem trecento-
 rum equitum alam, quæ hostium motum præsenferat, atq;
 e quos ascenderat, acri impetu facto profligarunt, multis
 utique interfectis & captis. Tum uerò Brisaccus ex suo-
 rum fuga cognito hostium aduentu, certius agnoscendi ho-
 stis explorandiq; suorum casus cum ualida manu prouehi-
 tur. Circiter autem duo millia peditum, quæ partim ex Gal-
 licis, partim ex Italicis cohortibus constabant in acie con-
 sistere iubet, reliquas equitum alas præterfluentis Matro-
 næ amnis pontem tueri, iussaq; sua operiri præcipit. Eo mo-
 do Brisaccus seruido ingenio prouectus, in Arestini equi-
 tes incidit, & quum conferta statim pugna incumbentium
 hostium impetum sustinere non posset, ad suos refugere cœ-
 pit, ita à tergo instantibus hostibus, ut grauissimè preme-
 retur, & nequaquam contentis habenis tumultuoso incur-
 su peditum suorum ordinem perturbaret. Quo casu pun-
 cto temporis tota Gallorum acies dissipata est, eo euentu,
 ut nisi Sampetrius Corsus selopettarios suos urgentibus
 Casarianis opposuisset, ipse Brisaccus in uado fluminis op-
 primeretur, & permixti Gallis hostes in oppidum irrun-
 perent. Reliqui Gallorum equites continuo fugæ se manda-
 runt & bona pars peditum interfecta est, Sampetrius ta-
 men, qui ducem seruasse uideri potuit, cum ea, quam dixi-
 mus, manu, infestos hostes glandibus coniectis repellens,
 seipsum cum sua cohorte tenebris tectus seruauit. Ex nu-
 mero Gallorum Italicorumq; peditum circiter trecenti
 in

in templum se contulerunt, quod erat iuxta oppidum, atque
 inde sclopettis emissis se defendere cœperunt, frustra eos A-
 testino atque Castalio hortantibus, ut se dederent, neque
 tormenta, quæ cum Germanis adducebantur, expectanda
 ducerent. Id uerò milites egregiè sortes minimè credebant,
 quum hæc terrendi sui causa ab hostibus dici arbitrarentur,
 atque eo modo his conditionibus, quæ militare decus effin-
 derent, repudiatis, in eodem proposito suslinendi hostis per
 aliquot horas perseverarunt, donec Furstembergus super
 uenit. Is dum templi situm inspiceret, glande circa ceruicem
 ictus, ideoque crudeli ira percitus, templo suorum legio-
 ne circumdato, ad motisque muralibus tormentis, id imma-
 niter quaterere cœpit, ita ut perforatis lateribus & perfora-
 tis columnis, integra prope testudo concideret, obiterque
 infœlicis uirtutis atque constantiæ homines, ne fornicum
 & totius contignationis ruina opprimerentur, clamore
 sublato, ad easdem quas repudiarant deditiois conditiones
 recurrerunt. Sed eo tempore, neque Atestini, neque Ca-
 stalij, apud inexorabiles Germanos iustæ deprecationes
 ualebant, utpote qui deditis seruare uitam cuperent, atque
 ita patefacto templo à Germanis ad unum omnes crudelissi-
 mè trucidati sunt, oppidumque direptum. Apparuit uni-
 uersum Brisacci equitatum, magno regis detrimento, quod
 ex nobilissimis Gallicæ iuuentutis constaret, deleri potuis-
 se, si Saxones equites iter conficere maturassent. Quo casu
 Germanicos equites suo graui & contento incessu tran-
 quillius & tardius equos agitare solitos, stataria in pu-
 gna, quam in procursationibus fortuitorum certami-
 num aptiores & firmiores esse perspectum est. Hæc no-
 turna uictoria nunciata Casari, & obsessis ad illuden-
 dum

PAULI IOVII HISTOR.

dum significata, mirum in modum eorum animos contri-
 uit: nam uti erant auxiliorum expectatione suspensi, et ad
 summam multarum rerum, tormentarij; præsertim pul-
 ueris inopiã redacti, de fortuna sua conquerebantur, quan-
 do quidem pleriq; eorum amissis commilitonibus acceptisq;
 uulneribus & perpetuis uigilijs seminecti, iamq; deficien-
 tibus esculentis nequaquam abũdè recreati de deditioe co-
 gitarent, nec pari autoritate ac antea facere solitus esset
 Landa, Sanserrius desperantium animos confirmaret. Ca-
 terum Cæsar Vitriacum suis copijs obtinendum ratus, ut
 hosti eriperetur, ibi in præsidio quinque cohortes Frustem-
 bergæ legionis remanere iussit, quæ demessa frumenta colli-
 gerent, & eamunia capesserent quibus hosti maxime noc-
 re possent. Sed Germani triduo consumptis omnibus com-
 meatibus, quum ibi diutius subsistere nollent, concremato
 oppido iniussu Cæsaris in castra redierunt, ita ut subiratus
 Cæsar Gulielmo acerbissime succenseret, & in locum earũ
 cohortium, quæ oppidum deseruissent, Aliprandum Ma-
 druccium Tridentini Cardinalis fratrem cum quatuor co-
 hortibus, & quadringentis equitibus suffecit. Per eos dies
 Calendis Augusti aliquot Galli equites, quum in syluis ali-
 quando Casarianorum exploratorum oculis obuersati es-
 sent speculantes occasionem ferendi obsessis auxiliij, ingenti
 ausu globo facto triginta equites ad Sandestrium percurre-
 runt, singulos tormentarij pulueris sacculos, à tergo dese-
 rentes. Sed his eorum exitus fuit, quanquam citatissimis ea-
 quis uterentur, ut non omnes, aut metu deterriti, aut in-
 tercepti à Casarianis, oppidũ ingrederentur. Quare ex
 captiuis cognita Cæsar facile intellexit summam esse apud
 obsessos sulphurei pulphuris inopiam, sic, ut milites equio
re

re iam conditione murum se inuasuros si Caesar iuberet, pol-
 liceretur. Re ad Vitriacum à Cesarianis bene gesta, ubi=
 lo secius Galli pleni fiducia rei bene gerende, si hostis moe=
 nia repeteret, uigilantissimè oppidum tuebantur, cunctaq;
 opportuna ad defensionem ex Marini architecti præce=
 ptis solertissimè comparabant, quam repente oppido emis=
 sus tubicen postulauit, ut sub fide legatos colloquendi cau=
 sa obsessis emittere liceret, facta q; potestate, Viconius, Riuè
 ria, & Sineus cohortis præfectus, ad Gonzagam uenerunt.
 Summa mandatorum hæc fuit, Sanferrium, quanquam ea
 uirtutis atq; constantiæ documenta dedisset, ut sibi nullo pa=
 eto timendum arbitraretur, alienum tamen non esse à dedi=
 tione oppidi, si honestis cõditionibus ageretur. Perebãt Gal=
 li, ut ipsi excedētibus, arma, resq; õnes, et cuncta tormenta
 concederentur, mensis unius induciæ fierent, intra quas, ni
 si rex iusto cum exercitu obsessis opem ferret, & Casarem
 soluta obsidione depelleret, continuo oppidum Casari trade=
 retur, eatamen conditione ut reficere moenia, & construere
 nouas operum munitiones intra sex menses Cesarianis non
 liceret. Hæc tanquam insolentius postulata, Ferdinandus
 ita reiecit, ut legati faciliè intelligerent quanta sperata ui=
 etoriæ confidentia hostis niteretur, atq; eo modo redeuntes
 in oppidũ, nõ multò post iterũ atq; iterũ æquioribus cũ mã=
 datis remitterentur, atq; eo die præter omnium opinionem
 de oppidi deditone transigeretur, his conditionibus: duode=
 cim dierum induciæ sunt, intra id spatium, ni Franciscus
 rex promotò exercitu obsidionem soluat, Sanferrius oppido
 statim excedito, à Cesarianis exeunti præsidij causa duo tan=
 tum tormenta concedantur, Gallis omnibus sub uexillis ad
 Tmpatorum sonitum, more militiæ, abeũdi quo uelint, po=
 0

PAULI IOVII HISTOR.

testas esto, reliquum omnem tormentorum apparatusum totamque commeatus copiam Casari relinquanto, de hisque rebus quatuor obsidibus caueto. Ab hac pactione acceptis obsidibus, Gonzaga in oppidum intromisit Hispanum ex questris ordinis nomine Contrariam, qui accurate obseruaret, ne Galli noctu uel interdum munitiones auerent. His confectis rebus, quum id rescisset Franciscus, nec, ut opem ferret, ex usu esse iudicasset, à Sanserrio integra fide traditum est oppidum. Ferunt Sanserrium fictitijs Claudij Guisij primarij ducis literis deceptum, aliquanto maturius quam expediebat, ad deditiois consilia descendisse. Haec litera apud Granuelium conficta fuerant, & exempto cera sigillo ex ueteribus Guisij literis, usque adeo arguta falsarij manu exarata, ut pro ueris agnoscerentur, ab his praesertim, qui eo obsidionis periculo sollicitis & trepidis animis celeriter eximi cupiebant. His siquidem literis Guisius Sanserrio respondere fingebatur, tanquam intempestiue ferri sibi opem postulanti, regem graui de causa alienum esse à cogitatione ferendae opis, ne sese, & liberos, fortunamque omnes regni in unius pugnae non necessarium discrimen adduceret. Proinde ipsum, qui amplius quadraginta diebus instigui regis commodo summaque sua laude acerrimorum hostium sustinuerit, siurgeretur acrius, & desereretur à fortuna, non indecore aut turpiter facturum, si sese atque praesidium honesta pactione conseruandum existinaret. Quibus literis à Gallo lixa praesenti pecunia corrupto in oppidum delatis, qui eas calceo insutas ad simulandam periculi diligentiam afferebat, & in corona à Sanserrio perlectis, nemo militum fuit, qui à deditioe dissentiret. Per hunc modum

modum non sine risu Gallicæ simplicitatis Sandesirio potius
 us Caesar, quid sibi agendum foret in consilijs agitabat, ualde
 de perplexus, an Catalaunum oppidum, quod Sciallonum
 hodie Galli appellant, in eodem ferè itineris cursu secundum
 Matronam annem positum oppugnaret, an ad Lutetiam usque
 progrediretur. Huius explicandi consilij ratio in eo uertebatur,
 quod duces ferè omnes confirmarent difficilem atque ærumnosam
 fore munitissimi oppidi expugnationem. Id enim ualidis atque
 recentibus copijs firmatum auctunq; magnis operibus, & instructum
 magna tormentorum copia fuisse constabat, uti regem ex tanto
 Sandesirianæ obsidionis spatio prouidisse credi fas erat, ita,
 ut ex ea inutili prope, quanquam decora ad Sandesirium
 mora, aduendæ Lutetiæ occasionem pleriq; milites prædæ
 auidi amissam fuisse quererentur. Regem porro, qui Helueticorum
 auxilia diu expectata, dudum in castra recepisset, aduenissentq;
 ei ueteres nouiq; Vascones, ita esse confirmatum, periti milites
 discutabant, ut quum in proximo castra haberet, prælio dimicaturus
 esse censeretur, si non iniquo loco periculi faciundi facultatem nanscisci posset. Erant enim
 multæ undiq; coactæ peditum atque equitum copię, ut refutandus
 potius quàm laceffendus à cautis maximeq; præsentibus, qui erant
 apud Casarem crederetur, uel ob id præsertim quod multis ex numero
 Hispanorum aut interfectis aut grauitè debilitatis, & rarefcentibus
 Germanorum legionibus, Caesar neque peditatu neque equitatu superior
 existimari posset, propterea Henricum regis filium id pro comperto
 agnoscentem, pugnaq; auidum, segnia & parum generosa patris
 consilia detestari uulgo prædicarent. Sed hos sermones grauitè
 expendens Caesar, in arcano pu

PAVLI IOVII HISTOR.

*gnæ cupidus ita admittebat, ut secretum tegeter, ostentandiq; animi causa ad Catelaunum castra moueret, tanquam oppugnare uellet, hostibus metum iniecturus. Ceterum suo innixus consilio, repente motis castris ad Aspernæ oppidum destinato itineri impostum contēdit, præterq; opinio- nem regis atq; hostium eo potitus, opulenta omnis generis commeatus copia largissimè sese recreauit. Tum uerò rex adiūcto sibi cum reliqua copiarum parte Claudio Guisio promotis castris in conspectum Cesaris se dedit, intercedente Matrona amne, qui uado trāsiri non poterat, certatimq; utrinq; excitata per agros incendia uisebantur, quum Galli sua omnia, ne his potiretur hostis, ultro peruastarent, et Cesariani Germaniq; præsertim, ut Gallis maximè nocerent, incendijs effusissimè grassarētur. Erat eius horrenda claudis aspectus planè miserabilis, quum fertilissimæ regionis incolæ, neutram in partem opportuna ipsorum malis remedia reperirent. Ab Aspernæto Cesar in Parisios iter habebat, quum in altera amnis ripa regionum agmina uiserentur, ideo pari instructa acie, ut si Cesar in amne pontem faceret, aut uado transire conaretur, in margine fluminis prælio decertarent. Quod quum à Cesare ex non iniqua conditione tentari possēt, Gulielmus Furstembergus, odio suo peculiari in regem incensus, quòd ueteribus stipendijs cum ignominia exauthoratus fuisset, uti erat peritus regionis, noctu in amne tutum uadum queritabat, uerum in caute ripis inherens à quibusdam exploratoribus Gallis pro speculatore interceptus est, deductusq; ad regem & agnitus, cum ceteris propè eum ad laquei necem deposcentibus, custodia traditus est. Eius uiri casu spe pugnae decidit Cesar, quum in eius audacissimi hominis industria superandi amnis conse-
rendeq;*

rendeq; pugna facultatem se reperire posse confidisset, & regem tumultu Lutetiano perculsum non temere pugnae potestatem facturum arbitraretur. Peruaserat enim ad Parisios usq; non falsus rumor, Caesarem passim expugnatis oppidis uictorem appropinquare, tanta omnium perturbatio ne, ut urbs totius Europa amplissima & copiosissima ingenti metu quateretur, atq; incola confusissima trepidatione, chariores res suas, liberos et coniuges nauigijs imponeret, ut per Sequanam elaberentur, & nemo fere esset ex indigenis Gallis qui arma caperet, ut sese & patriam ab hostis iniuria tueretur, neq; ipse Medonius Cardinalis, qui Lutetiae regio nomine cum imperio presidebat, tantum ualebat auctoritate, ut fugam perterriti populi usquam susteret. In eotamen tumultu peregrini omnes, qui ibi per gymnasia liberalibus studijs operam dabant, arma sumpserunt, praebente se eis ducem Caracciolo Sergiani Melphitani reguli filio, qui Lutetiae sacerdotium inter cucullatos opulentum liberalitate regis fuerat consequutus: impigro namq; ingenio iuuenis, uti militari patre genitus, armis potius quam pijs ad diuos supplicationibus immanes hostes arcendos existimabat. Quae armata manus studiose iuuentutis alacriter digesta in cohortes, tametsi impar sustinendis hostibus uidebatur, nouo tamen & numerofo armatorum subsidio popululus confirmatus, quod pari passu instructo exercitu regem aduentare didicerat, fugam repressit. Quum eo modo nullo congressu, sed crudelibus incendijs bellum gereretur, de pace per idoneos homines agi coeptum est: nam paulo ante per Bertouillam equitem Ligninij captum, dimissumq; per Iacabum Medicem & Franciscum Somalium Insubrem uirum clarissimum, qui Caesaris consilij adhibebatur, Hane

PAULI IOVII HISTOR.

baldo Amiranti significarant, Caesarem usq; adeo diri atque exitialis belli pertaxsum, eo esse animo, ut si honestis conditionibus pacem rex peteret, ab aqua concordia minime discessurum, ipsos autem Medicem atq; Somalium, ueteris suae militiae stipendijs & beneficio regis addictum, profiteri fidelem operam suam, quam ea in re non ingrati Caesari futuram scirent. His à Bertouilla nunciatis, neq; ipse Amiras, neq; rex postea surdas aures praebuerunt, ita ut Bertouilla cum Bailiio Digonio rerum perito sene cum mandatis remitteretur, quibus colloquio locum & diem primarijs consistui postulabant. Eius autem actionis exitus fuit, ut Granuelius atq; Gonzaga cum Hanebaldo atq; Nullecio uiro togato colloquuti, eo facilius de pace transigerent, quod in eius rei negotium iam antea Gabriel Gusmanus Hispanus cucullati ordinis, à regina Galliae ad fratrem Caesarem missus, se Christianae pietatis nomine insinuasset. Dum haec in spem pacis tractarentur, Caesar Antonium Perenotum ipsius Granuelij filium, iam pridem ad arcana serinij consilia admissum, ad Henricum regem Bononiae oppugnantem misit, ut per eum Britanus natura suspiciosus, de his rebus, quae de pace actitata fuerant, sed nondum planè constitutis legibus transacta, accuratissime doceretur. Sed pleriq; existimarunt Antonium peculiari de causa ad Henricum fuisse transmissum, ut Caesaris difficultates, ad eundemq; Lutetiae consilium explicaret, peteretq; ut castra in parisijs mouere uellet, ut communibus uiribus Lutetiam occuparent. Quod si proprio occupatus bello id facere nollet, saltem hoc sibi indulgeret, ut incolumi foederis amicitia, de pace cum Francisco transigere liceret. Quamobrem Henricus sua certa spe expugnandae Bononiae innixus, Antonio ita reffondit,

in potestate Cæsaris fore cū Gallo rege de pace pacisci, idq; se a quo laturum animo, modò recentis inter ipsos ieti fœderis iura nequaquam præuerteret. Pluris namq; Henricus propinquam obtinenda Bononiæ spem, quàm Lutetiæ possessionem existimabat, quòd Motrellum quoq; magnis uiribus à Talboto oppugnatum, sibi cessurum confideret. Itaq; Cæsar redeunte Antonio consilia pacis explicauit: nam pleriq; nihil stultius & perniciosius fore iudicabant, quàm si Cæsar in urbem Lutetiam longè omnium amplissimam irumpere properaret, instante ualidissimo regis exercitu, quandoquidem irrumpentes milites ad prædam ita dilapsuri crederentur, ut non faciliè, quum exterior hostis ingrueret, cogi, aut in aciem produci aduersus regios posse quisquam ducum existimaret, quandoquidem certa fames, obsidente suburbana rege, uictoribus, & incolis extimescenda censeretur. Quòd si cuncta prosperè Cæsari prouenirent, nihil tamen eū tanto periculo questurū apparebat, quàm ut alieno commodo salutem & dignitatem suam intempestiuo tempore periclitaretur, quoniam fœdere erat adscriptum, ut si parta uictoria, Parisiorum Lutetia potirentur, ea urbs, uti superioribus seculis, non Cæsari, sed Britannico imperio cederet. Urgebat etiam Cæsarem ad cõplectendam pacem pecuniarum inopia, usq; adeo, ut quum fremerent Germani præteritaq; iam & instantia stipendia arrogantius flagitarent, ipse ingenti animo ad milites prodiret molliendis eorum animis, sic, ut paucorum dierum sibi dari spatium, ut debita dissolueret, indignis prope precibus peteret, & se ipsum in promissæ pecuniæ fidem, in ipsorum manus dediturum esse profiteretur. Quo pudore adducti milites Germani, ad unum omnes manus sustulerunt, quod

PAVLIO VII HISTOR.

erat pacati animi signum, atq; inde Caesaris uexilla in Sueffiones uersa sunt, apud quorum urbem perscriptæ sunt distinctius pacis leges, cuius compositionis tabulæ postea hinc atq; inde modò ad Casarè modò ad Regè delatæ sunt, donec in hunc maximè modum, consentiente utriusq; uoluntate, et Casar et Franciscus cõditionibus subscripserunt, quæ pari utriusq; lætitiæ susceptæ fuere, quò Frãcisus grauissima calamitate miseros Galliaë populos liberatos perspicere, & Casar ipse difficili periculosoq; negotio cū dignitate se explicasset. Unus omnium ægerrimè tulisse pacem Henricus Delphinus traditur, qui Casarem rapto uiuentem, copiasq; eius multis affectas incommodis sibiq; impares, è manibus eripi, bellici uigoris atq; ira turgidus, uel in coronis perstricto patre differebat. Sed Franciscus, sacro sape, & improffere quidem sortunæ suæ periculo, quum Casari genium reformidare diceretur, cuncta Casari concedenda rebatur, modò ei uel iniqua conditione Gallia Cisalpina imperiū eriperetur, q, quæ suæ paulò antè diticinis fuissent, prædignitate Gallici nominis uel ingenti pretio redimenda statueret. Eo etiam sollicitius atq; cupidius, quòd Casarem ad totius Italiaë imperium aspirare pleriq; prædicarèt, uel uno argumento, postquam Pontifici, ne usquem uti publicæ libertatis defensor commouere se possèt, graues Tridentini concilij compedes iniēcisset, quæ eo nomine uidebantur honestissima, quandoquidem ex eo digna sacerdotibus mortu censura, & deprauati à Luthero Christiani dogmatis salubrior interpretatio, & constitutio quereretur. Quam rē tametsi Pontifex non obscure prouidebat, tamen ad retinendam synceræ pietatis existimationem, non prius producti concilij quibusdam sanctionibus odiosa disputatio ad decretum

cretum relatis admittitur est, quàm se acerrimè perstringi, nec iam perplexè offendi uir prudentissimus agnouit, ita ut ex auctoritate Pontificia, quæ malignitate quorundam subornatorum præsulum in dubium reuocari uidebatur, de suspensione translationeq; concilij apud Bononiam cogitare inciperet. Itaq; inter reges disidentes totius causæ iugulum ab utroq; grauitè petebatur: id enim unum & certū erat Mediolanens̄ imperij exostulatio. Qua re impetrata, Franciscus se domui suæ peregrinæ consuluisse uidebatur. Ceterum Cæsar adeo perplexa dubiaq; conditione id se concessurum promittebat, ut neq; Pontifex, neq; pleriq; alij ullam ob signato fœderi fidem haberent, quando ea liberali concessione, reliqua Cæsaris consilia eueriti iudicaret, appareretq; Cæsarem ea astutè polliceri, ut aliquod maius inde nancisceretur munus, aut aliquam non omnino indecentem uel ineptam à scedere discedendi ex interuallo temporis causam reperiret. Summa siquidem conditionum ineundæ concordia hæc erat, ut uterq; ueterum contentionum & odiorum memoriam ex animis expelleret, & nouo affinitatis uinculo iungeretur. Promittebat Cæsar se aut filiam, Philippī Hispaniæ regis designati successorisq; sui sororē, Carolo Aureliano nuptiū daturum, cui dotali nomine Belgarum regna obuenerent, aut si quid hanc affinitatem impediret, loco filia, Ferdinandi fratris Pannoniæ atq; Bohemiæ Austriæq; regis filiam eidem Aureliano in matrimonium collocaturum, quæ dotali iure Mediolanensem principatum secum traheret. Qua in re deliberanda Cæsar octimesse spatium deposcebat, quo spatium, tum ipsius Philippī filij, tum Ferdinandi fratris uoluntates certius exploraret, ut inde intra quatuor demum menses, hoc est, post integrum annum,

PAULI IOVII HISTOR.

cum alterutra uirgine nuptiis celebrarentur. Si autem Casari magis expediret fratris filiam quam suam ipsius natam Carolo desponsare, confectis statim nuptiis, Mediolanensis imperij possessionem Aurelianus hac lege acciperet, ut donec masculam susciperet prolem, Mediolani & Cremonae arces Casariano praesidio custodirentur. Tum uero Carolo Sabaudio cuncta quae illi uel in Allobrogibus uel in Subalpinis adempta fuissent, optima fide restituerentur, liceretque Gallo regi eas retinere arces tam diu Gallicis praesidijs custodiendas, quamdiu Galliae Cispinae arces, quas diximus, Casariano praesidio tenerentur. Reliquae uero conductiones in parte pacis atque percussi foederis eo pertinebant, ut de iurisdictione quorundam oppidorum Belgicae prouinciae praecclare diffinirent, restituerenturque ea omnia utrinque quae mutuis armis ex usu belli occupata fuissent post inducias ad Niceam Prouinciae authore Paulo Pontifice confectas, relinquerebaturque locus his principibus nominatim tanquam socijs atque amicis, si noui foederis beneficio uti uellent. Hi fuerunt ipse Henricus Britanniae, Sigismundus Sarmatae, Ioannes Lusitaniae, & Christiernus Danimarchiae reges, atque item singuli sacri uel prophani iuris Germaniae principes, qui ad dicendum creandumque Caesarem suffragiorum iura obtinent, & praeter hos dabatur etiam aditus ad idem pacis & foederis beneficium Heluetiorum reipublicae tredecim pagis, cui annexa est trium Grisonij nominis gentium foederata ciuitas, atque item in Italia, principi Venetorum, atque item Dynastis Carolo Sabaudio Allobrogum, Cosmo Medici Florentiae, Herculi Atestino Ferrariae, Guiedobaldo Urbini, liberisque ciuitatibus Genuensium, Senensium, atque

atque Lucensium. Hac confecta transacta; sunt apud Crepinium in Suefionibus castellum, ad stipulantibus utrinque mutuo sacramento Casarianis, & Regijs, ei negotio propositis. Hi fuere, Nicolaus Peronotus Granuelius Casariani scrinii magister, et Ferdinandus Gonzaga, primam apud copias post Casarem in exercitu militaris imperij auctoritatem obtinens. Ab regijs uero Hanebaldus ipse Amiras, & Nulleius senator supplicibus libellis praefectus. Dati autem sunt obfides in fidem concepti foederis, duo Cardinales, Ioannes ipse Lothoringus, & Medonius, quem dudum Lutetiae in eo propinqui belli metu, tumultuque praefuisse diximus. Ad hos sacros uiros accessere Valeius ceterioris Britanniae opulentissimus regulus, & Agnodeus adolescens ipso Amirante Hanebaldo genitus, decimo quarto Calen. Octobris, quarto et quadragesimo anno supra quingentesimum atque millesimum a partu Virginis. Hoc confecta pacis nomen incredibilem cunctis mortalibus letitiam attulisse uisum est, propter speratam diu exoptati otij tranquillitatem. Sed non deerant, qui eam successu carituram praedicarent, quod Caesar tam graui pondere obligatae fidei distentus esset, ut aegre promisso staturus crederetur. Nam apparebat eum summo cum incommodo, alterutra quam uellet nuptiarum pactione, aut patrimonio Belgico cessurum, aut Mediolanense imperium importuna sibi ratione in dotem colaturum. Neque enim erat existimandum tanta grauitatis tanteque religionis principem adduci posse, ut eius initi foederis leges, arctaque obligatam fidem suam ulla ex parte uiolaret. Sed fortuna, Caesaris uotis & commodis secundissime semper arridens, ex arcano satorum uiam inuenit, ut eum damnose transactionis sollicitudine curaque

PAULI IOVII HISTOR.

uel in alteram partem, si à fide data discedere uellet, pro-
 broso pudore atque dedecorosa inuidia liberaret. Carolus
 enim Aurelianus, postquam in complexum Cæsaris deue-
 nisset, in pestiferum incidit morbum, ita ut paucissimis die-
 bus apud Firmum monasterium sæua morte eriperetur, iu-
 uenis omnibus corporis atque animi, quæ conferri à natu-
 ra possent, muneribus, totius Gallia iuuenū florentissimus,
 quem unum, præter ipsos Gallos, populi Insubres tãquam
 exoptatum summæ benignitatis principẽ maximè luxerūt,
 quum de fortunis suis & tranquillitate seculi facillè despe-
 rarent. Caterùm rex Henricus post expugnatam Bononi-
 am, atque eam expulso Varuenio, Obiei Marescalchi pro-
 uinciæq; Morinorum præfecti genero, Anglicis præsijs
 confirmatam, & desperatam Motrelli oppidi deditioem,
 quod Obieus defenderat, pacem cum Gallo rege facere rectè
 fuit, uel satagente plurimum in eam rem Ioanne Bellaio
 Parisiensi Cardinale. Quibus de rebus contendente iam Cæ-
 sare, ad samarobrinam, quæ Cameracum dicitur, uniuer-
 se Gallorum copiæ duce Delphino discedentis Henrici re-
 gis & Britannorum uestigijs ita institere, ut penè nouissi-
 ma hostium agmina consequerentur, atque eos multis im-
 pedimentis exuerent, conuersisq; continuo signis Delphi-
 nus Bononiam repentinus inuaderet, tanto impetu, ut infe-
 riore oppidi parte, multis Anglorum interfectis, atque o-
 biter magna preda potiretur, uideriq; posset graui metu
 hostium, superiore etiam oppido, in quod Angli confuge-
 rant, uim aduouere cū bona spe uictoriæ potuisse, nisi hæc
 strenuè audenti aduersæ tempestates uentorum & imbri-
 um, quæ tollerari non poterant, impedimento fuisset. Insti-
 tuta demum est à Francisco rege cū terrestri, tum naua-
 lis

lls obsidio: nam præter copias, quæ opportuno in loco ca-
 strafecerant, atque importari commeatus è proximis re-
 gionibus prohibebant, ad onerarias ingentes naues, quæ
 passim ex Armorici Oceani portibus cogebantur, rostra-
 ta etiam naues Massiliensesq; triremes, per fretum Gadita-
 num Hispaniam circuire iussæ, onerarijs nauibus accesser-
 rant. Quarum agilitate Britannicis navigationibus multa
 inferebantur detrimenta, usque adeo, ut Hanebaldus, cui
 aderat Petrus Strozza, et Leo frater triremibus præfectus,
 prælio naualium Diambelio Henrici præfecto, magna lo-
 ci et uentorum conspirantium opportunitate prosperè cer-
 taturus crederetur. Quibus de rebus fiebat, ut Henricus
 longè maximis sumptibus fatigatus ad consilium pacis,
 quod nuper reiecerat, reuerteretur. Ea uerò celerius opi-
 nione omnium confecta est, hac lege, ut Francisco regi Bono-
 niam certo auri pondere redimere liceret, quod aurum resar-
 ciendi bellici sumptus octo pensionibus in singulos annos à
 Gallis penderetur. Sed per hunc modum Henricus et Fran-
 ciscus nequaquam diu ea parta pace letari potuerunt. Hæ-
 ricus enim iam planè in senium uergens, et multo succi ab-
 domine grauis et iners effectus, lacescente atroci febre, prop-
 ter seuam inflammationè in crure uirulenti herpetis, uitam
 cum morte commutauit, quum ætatis annum quinquagesi-
 mum septimum ageret, et ferè triginta octo annis regna-
 set, relicto regni herede Odoardo puero ex Ioanna Semera
 suscepto, ea conditione, ut à Thoma Sentero auunculo
 instruendus regni administrandi artibus regeretur. Post
 quinquagesimum autem diem ab Henrici morte, ipse quoq;
 Franciscus rex apud Rambuletum oppidum in finibus Pa-
 rissorum, atroci eum quatiante morbo, è uita migravit. Na-

PAULI IOVII HISTOR.

tum ei erat circa sedem malignum ulcus, quod serpendo ad
 uescit & penetrabilia peruadebat, et cuncta humani ingenij re-
 media respuerat. Is erat duobus ferè annis Henrico etate
 minor, ceteris in rebus uera estimatione morum, & nature
 dotiù planè æqualis, nisi Henricus ingrauescente etate obli-
 tus uere pietatis, nobile alioquin ingenium Lutheranis sè-
 perditionibus deuouisset. Ceterum Franciscus decumbens,
 quum æquissimo animo fatalem horam sibi adesse præsentiret,
 et Christiano ritu sese religiosè et puriter à delictis expi-
 asset, Henrico filio pietatem in omni re constantissimè co-
 lendam commendauit, & quædam ei arcana tuendo regno
 opportuna communicauit, & quibus maxime artibus gen-
 tium subiectarum certissimum studiù promeretur, præ-
 cepit, ut populos tributis, propter immodicos alendi belli
 sumptus, à se necessario institutis, & acerbius quàm dece-
 ret, exactis subleuaret, scilicet, ut hac liberalitate firmior
 atque antiquis Gallie hostibus superior euaderet. Pecuni-
 ari autem nomine Hanebaldum Amirantem propter spectata-
 tam eius fidem atque uirtutem mirificè commendauit. An-
 tecefferat pari fato Franciscum regem, eodem fortè mense
 dieq; superioris anni Alfonso Daualus Vastius, propter
 admirabiles corporis atque animi uirtutes, quas eximialiter
 liberalitas aptissimè condiebat, regali fortuna dignus, cui in
 imperio copiarum, Mediolanensisq; dominatus prefectura
 Ferdinandum Gonzagã Cesar suffecerat. Sed priusquàm
 horum duorum insignium regum interitus incideret, Ce-
 sar acre bellum suscepit, per domadæ Germaniæ causa, que
 non modò multò maxima ex parte ab institutis maiorum
 suorum placitisq; religionis impiè descuerat, sed etiam à
 maiestate imperioq; Cesaris arrogantissimè rebellat. De-
 fici-

ficientes autem Germaniæ duo duces extiterunt, Philippus Langravius Cattorum princeps, & Ioannes Fredericus Saxonum antiquissimæ stirpis regulus, qui cõtumacianimo pro tuenda libertate Germanici nominis, excitis in id bellum liberis ciuitatibus, arma sumpserant. Caterum Cæsar pro dignitate sua nequaquam id seuum bellum reformidans, ita illud inchoauit, ut quum initio parum paratus arma cepisset, in Vindelicia egrè promptissimorum atque urgentium hostium impetum sustineret, et sese in Baioariam, amicitia Gulielmi principis fretus, recipere cogeretur, donec ei Italicorum tres ornatissimæ legiones, & sexcentenarie galeatorum equitum a Pontifice Paulo religionis atque amicitie nomine trans Alpes missæ, opportunissimo tempore iuxta Lanzutum oppidum Farnesio Card. legato, & Octauio fratre duce superuenerunt: quas Pontificias copias statim subsequente sunt ueteranæ Hispanorum cohortes. Quibus tantis confirmatus auxilijs Cæsar bellum, quod inferebatur, conuersa fortuna, ita hostibus intulit, ut protracto bello per aliquot menses, fractoque Germanorum impetu, quum nusquam iusto prælio fuisset dimicatum, Germania omnis inter Danubium, & Albim, & Rhenum etiam incredibili felicitate gloriaque subacta sit, utroque duce capto eo rerum exitu, ut ipsis uinctis atque productis nobis

lissimum de subacta Germania triumphum,
quæ Romanis olim ducibus denegatum
constat, instruere potuerit.

FINIS.

THE HISTORY OF THE

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

BY JOHN H. ...

Vertical text on the right edge, possibly a library or collection label.

120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200

Alit p dno mensis iulianus p dno

1002764

OCN 974082706

hōs hūc de laudibz Cap
k' et coll' i cor de vno qf
et pont' In y' vō d' r' p' s'
fial' aūe de laudibz k'

Opallor v' Ora p nob
Exultet vīs **Ad aia'**

spō i g'goy laudibz au'
būm spm ad lupm col
lēqm iā euerilli cōdnoq
nobis demēs sis adiutor

Collā nūc **De fia locof**

Questat **Ghertrud'**

Adūc sp i nob sic
iōūditans affrūis.
et bñ ghertrudis v'
gis tue venerāta so
lēpnitate augeat p

Bñ igit' **lāo pma**
ghertrudis ab
ipis ānis pueritae
vñ mādatōz dei ig'la.
p'pō tēcō adhuc in
genio meditan po
terat: tōm ad dñe
maiestatis et volūta
tis exercitiōne verte

bat. puellarū cōuēti
cula dñe q' libuit em
tis leuitatē fugiebat **hij**

Et assidue iherens
mātris genibz trahē
bat intentā aure ex
ore ei' vba vite et di
ciphne. Brudebat hū
litate vūtere qd gno
sitate pibat. nec ulq'
nataliū suoz solum
tatē attendens: p'sta
bat se hys ancillam.
qd ipa habebat āctū
p' seruilē cōditionē **hij**

Bñ ghertrudis m'
cotidie vñitū iereme
tis p'ficer. vñabūis
m' ei' ipam lēo amia
to epō et dei factōibz
ad accipiedū sacm
velamen optulit.

Et qm puritatē mē
tis i ea p'spexit epō.
p'pōlūt eā qm gregi
minuolenti Tu at

